

ISTORIA ROMANILORU

DIN

TIMPURILE CELLE MAI VECHIE PÎNO IN PÎLLELE NOSTRE

Distribuită în trei părți, și precedată de Geografia modernă a
Daciei, ca studiu preliminaru la Istoria Romanilor
din Dacia

DE

A. TREB. LAURIANU.

Prețulu 5 franci, sau 5 leure, sau 5 florinți de aramă

EDIȚIUNEA A TREIA

BUCURESCI

TYPOGRAFIA NAȚIONALE, INTREPRENSOR C. N. RADULESCU

1869

www.dacoromanica.ro

PREFATIUNE

Dorindă a da în mâniloră românilor ună manu-ale scurtă și precisă prin care se se pôtă familiarisă cu istoria națiunei și a țerrei locuite de dinsa, amă cullessă acestă breviară din tôte originalile de cari putemă dis-pune astădi, fôră a pretinde la compunerea unei istorie pragmatice, care va fi încă multă timpă ună lucru fôr-te greu pentru noi toți,

Din istoria popóreloră circumvecine amă attinsă nu-măi atâtă câtă este neapperată necessariă pentru înțele-gerea istoriei proprie a Româniloră,

În tótă acéstă lucrare ne amă ferită întradinsă de a ammeteca subectivitatea năstră, și amă lăssată măi multă se vorbescă faptele, cari éráși în respectulă es-positiunei nu sunt de câtă o esscriptiune continuă din documentele vulgate, Pentru cele cunnoscute din chroni-cele năstre în generale, amă cređută de prisosă a indi-că locurile de unde le amă luată, și numai pentru cele mai pučină cunnoscute amă citată a nume fântănele din cari le amă scossă.

Spre facilitarea studiulă geografică de care nu se pôte despărți studiulă istorică, amă elaborată Charta Da-ciei antice, și a Daciei moderne, și pentru adjutorarea conspectulă istorică, amă adaussă o tablă chronologică la finitu ă cărții.

Fia ca această scută narrațiune a evenimentelor prin care am trecut în cursul secolelor, se servescă de înveșătură connationalilor nostri, ca se vadă într'insa faptele cele gloriose ale străbunilor se, și se descepte într'inșii sentimentul și impulsul de a i imita ; se vadă errorile cari le am commissă, și în urma cărora am avut atâta a sufferi, și se înveșie a se feri de dinsele, și a și prepară un viitoriu mai fericit. Pentru momentu câștigul nu e mic de a sci, cine suntem și cine am fost, de a ne cunoșce pre amici și pre inimi.

Autoriulu.

GEOGRAFIA MODERNA

a

DACIEI.

**Ca studiu preliminaru la Istoria Romaniloru
din Dacia.**

	Pagina.
Geografia Daciei	1
Marmorosulu	3
Crisiana.	4
Temisiana	6
Trasilvania	8
Principatele Romane unite	18
Bucovina	38
Bassarabia	42
Bassarabia cea restituita Moldaviei.	49
Positii geografice	51
Tabella statistica	56

ISTORIA ROMANILORU.

PARTEA I.

Din timpurile cele mai vechie pino la caderea imperiului romanu de la apus.

SECȚIUNEA A,

Din timpurile cele mai vechie pino la declinarea imperiului romanu suptu Aureliu Commodu.

CARTEA I.

	Pagina,
<i>Din timpurile cele mai vechie pino la Domitianu</i>	57
I Starea Daciei înainte de Romani.	57
II Contactulu Daciloru cu Romani	61
III Octavianu Augustu	67
IV Tiberiu	69
V Caiu și Claudiu	70
VI Nerone	71
VII Galba, Otone, Vitelliu	73
VIII Vespasianu.	74
IX Domitianu	75

CARTEA II.

*De la mórtea lui Domitiană pîno la declinarea
imperiului suptă Aureliă Commodă.* 78

I Nerva	78
II Traiană	79
III Resbellulă I dacică	80
IV Resbellulă II dacică	81
V Monumente de Traiană	84
VI Cetăți în Dacia	85
VII Mórtea lui Traiană	87
VIII Adriană	88
IX Antonină Piu	90
X Marcu Aureliă	91
XI Aureliă Commodă	94

SECȚIUNEA B.

**De la declinarea imperiului suptă Aureliă Com-
modă pîno la căderea lui suptă Augustulu.**

— — —

CARTEA I.

*De la declinarea imperiului suptă Commodă pîno
la Constantină cellă mare.* 96

I Septimiă Severu	96
II Antonină Caracalla	97
III Macrinu și Eliogabală	98
IV Alessandru Severu	99

IV

V	Massimini, Gordiani, Filippi	100
VI	Deciu, Trebonianŭ, Aemilianŭ	101
VII	Valerianŭ, Gallienŭ, Claudiŭ	102
VIII	Aurelianŭ	104
IX	Aureliu Probu	107
X	Diocletianŭ ŝi Massimianŭ	108
XI	Galeriŭ ŝi Constantiŭ	109

CARTEA II

<i>De la Constantinŭ cellŭ mare pîno la căderea imperiului romanŭ de la appusŭ,</i>	112
---	-----

I	Constantinŭ	112
II	Organisaŭiunea imperiului	113
IV	Constantinŭ II, Constantiŭ II. Constante	117
V	Julianŭ ŝi Jovianŭ	118
VI	Valentinianu I ŝi Valente	119
VII	Graŭianŭ ŝi Valentinianu II	121
VIII	Teodosiu	122
IX	Arcadiu ŝi Onoriŭ	123
X	Teodosiu II ŝi Valentinianu III	125
XI	Attila regele Hunnilorŭ	126
XII	Missiunea lui Massiminŭ	127
XIII	Succesorii lui Valentinianu	129
XIV	Ultimii imperatorŭ ai Romeŭ	130

PARTEA II.

**De la caderea imperiului romană de la apus pînă la
luarea Constantinopolii prin Turci.**

SECȚIUNEA A.

**De la căderea imperiului romană de la apus pînă
la Crună Domnălă terriilor de la Dunăriă și la Carlă
celă mare imperatoriulă apusului.**

CARTEA I.

<i>De la căderea imperiului romană de la apus pînă la venirea Bulgarilor și asșediarea loră la Dunăriă</i>	133
I Teodorică trece de la Dunăriă în Italia .	133
II Anastasiu în luptă cu barbarii de la Dunăriă	135
III Vitalianu cu Romăniă appera ortodossia .	136
IV Justiniană I	138
V Bellisariă ,	140
VI Justină II	142
VII Mauriciă ,	143
VIII Priscu în Temișiana.	144
IX Comențiolă în Dacia centrale	145
X Foca Tirannulă	147
XI Eracliu	148
XII Successorii lui Eracliu	149

CARTEA II.

Pagina.

<i>De la asșediereă Bulgariloră înțerrile de la Dunăriă pino la Crumă domnulă acestoră țerră, pre timpulă tuă Carlă cellă mare imperatoriulă appusulă</i>	151
I Venirea Bulgariloră	151
II Justinianu II imperatoriū	152
III Justinianū II în essiliū	153
IV Justinianū II éráși imperatoriū	155
V Filippicū, Anastasiu II, Teodosiū III	157
VI Leone III Isauriculū	158
VII Constantinū V Copronumū	159
VIII Telleșinu, Săbinu, Paganu	160
IX Constantinū V în luptă cu Tellericū	162
X Irena imperatoréssa	164
XI Constantinū VI imper. și Cardamū	165
XII Carlă cellă mare imperatoriū appusului	166

SECȚIUNEA B.

De la Crumă domnulă terriloră de la Dunariă pino pre timpulă Crucéferiloră

CARTEA I.

<i>De la Crumă pino la Petru regele Bulgariloră și allă Româniloră pre timpulă lui Constantinū VII Parfinogenitulă imperatoriulă Constantinopolii.</i>	168
I Niceforū în luptă cu Crumă	168
II Michaelē I în luptă cu Crumă	169

III Leone V în luptă cu Crumă	171
IV Michaelle II. Critagon Ludovică	172
V Bătălia între Români, Bulgari și Unguri.	173
VI Crestinarea Bulgarilor. Michaelle	174
VII Basiliu Macedone. Fotiu patr. Michaelle regele	175
VIII Leone VI. Simeone regele. Unguri	176
IX Gelliu ducele Românilor din Transilvania	178
X Mariot și Claudiu duci Românilor	180
XI Romanu Lacapenn. Pacinații	181
XII Constantin VII Porfirogenitul. Petru regele.	182

CARTEA II.

<i>De la Petru regele Bulgarilor și alii Româ- nilor pînă pre timpul expedițiilor</i> <i>Ciuceferilor</i>	184
I Niceforu II. Comitopuli	184
II Joanne Zemisca, Rușii în Moesia	185
III Samuele regele Românilor și alii Bulgarilor	187
IV Samuele în luptă cu Basiliu II.	188
V Optumu ducele Muresianei	190
VI Mórtea regelui Samuele	191
VII Mórtea regelui Romanu	193

	Pagina.
VIII Joanne Arone	194
IX Desființierea regatului bulgaro-român . .	195
Y Pacinații devastă țerrile	197
XI Delleanu se proclămă rege	198
XII Alusianu	199
XIII Resbellul cu Pacinații	200
XIV Isaciū Comnenu imp. — Comani	204
XV Incursiunile Comanilor	202
XVI Comani în luptă cu Pacinații	204

SECȚIUNEA C.

**De pre timpul Crucéferilor pîno la Stefanū I
domnul Maurodaciei.**

CARTEA I

<i>De pre timpul Crucéferilor pîno la încercarea loră de a se stabili în Dacia</i>	206
I Crucéferii iaă Jerusalemul	206
II Joanne Comnenu se bate cu Ungurii la Dunăriă	208
III Joanne Comnenu imp. la Branisiova . . .	211
IV Manuele imp. încontra Comanilor . . .	212
V Manuele imp. în Temisiana.	213
VI Batalia la Singidunū	215
VII Lupte în ținutul Sirmiului	217
VIII Luarea Taurunului	219

IX Româniî irrumpă din Moldavia și bată pre Ungurî	220
X Petru și Asană	222
XI Româniî bătă pre Isaciă Angelă	224
XII Româniî bătă pre Alessiă Angelă	225
XIII Mórtea lui Asană și a lui Petru	227
XIV Crossu și Iuancu	228
XV Joannițiă imperatoriulă Româniloră și allă Bulgariloră	230
XVI Joannițiă bate pre Franci și pre Greci	237
XVII Joanne Asană	234
XVIII Venirea Tatariloră	235

CARTEA II.

*De la încercarea Crucéferiloră de a se stabili
în Dacia pino la Stefanu I domnulă*

<i>Maurodacieiă</i>	237
I Starea Țerriloră Române	237
II Michael Paleologu recupără Con- stantinopolia	239
III Curcubetă	240
IV Dormană	242
V Radu Negru	243
IV Starca ecclesiastică	245
VII Carlă Robertă rege	246
VIII Michael IV imp. Rom. și Bulg.	247
IX Michael Bassarabă bate pre Ungurî	249
X Venirea Turciloră în Europa	250

	Pagina.
XI Ludovică rege	251
XII Sismană cu frații seî	252
XIII Frecările deșerte ale lui Ludovică	253

SECȚIUNEA D.

**De la Ștefană I domnului Maurodaciei pînă la luarea
Constantinopolii prin Turci.**

CARTEA I.

*De la Ștefană I domnului Maurodaciei pînă la
Alessandru celă bună*

I Bătălia Romăniloră din Moldavia cu Poloniă	254
II Romăniă din Marmorosă	256
III Familia lui Balcă	258
IV Monasteriulă din Marmorosă	260
V Romăniă din Crisiana	261
VI Ludovică regele încontra lui Vladă	262
VII Romăniă bată pre Unguri	264
VIII Vladă domnului Rom. se împacă cu Ludovică	265
IX Lascu domnului Moldaviei	266
X Mircea domnului Romăniei	268
XI Batalia din câmpulă Merlei	269
XII Sigismundă infestădiă pre Romăni	271
XIII Mircea bate pre Sigismundă apoi în- cheiă tractată cu dînsulă	272
XIV Batalia de la Nicopoli	274

CARTEA II.

<i>De la Alessandru cellă bună pîno la luarea</i>	
<i>Constantinopolîi prin Turci</i>	275
I Alessandru I domnulă Moldaviei	275
II Tractatŭ secretŭ încontra Moldaviei	277
III Mórtea lui Mircea cellă mare	278
IV Danŭ III. Moldavii la Marienburgŭ	279
V Radu Calbulŭ încontra lui Danŭ III.	281
VI Vladŭ III Draculŭ	282
VII Mórtea lui Alessandru cellă bună	283
VIII Elia și Stefanŭ	284
IX Revoluțiune în Trasilvania	286
X Universitatea Românilorŭ și a Ungur	287
XI Conjurațiunea încontra Românilorŭ	289
XII Sinodulŭ Florentinŭ	290
XIII Joanne Corvinŭ	291
XIV Batalia de la Varna	292
XV Petru domnulŭ Moldaviei	295
XVI Batalia II din câmpulă Merlei —	
Bogdanŭ II bate pre Poloni	296
XVII Alessandru II și Petru Arone în	
Moldavia	298
XVIII Căderea Constantinopolii, și mórtea	
lui Corvin	299

PARTEA III.

De la caderea Constantinopolii pîno în dîllele noastre.

SECȚIUNA A.

De la căderea Constantinopolii pîno la mórtea lui
Petru Raresiû 301

CARTEA I.

*De la căderea Constantinopolii pîno la mórtea
lui Ștefanû cellû mare. 301*

- I Vladû V și Ștefanû V 301
- II Româniî din Temișiana 303
- III Starea Transilvaniei 306
- IV Bătălia lui Vladû V cu Mahomede II . 307
- V Ștefanû domnulû Moldaviei irrumpe în
Transilvania 309
- VI Bătălia de la Baia 310
- VII Ștefanû bate pre Tatarî 311
- VIII Ștefanû bate pre Turci la Racova . . 312
- IX Bătălia de la Vallea Albă 314
- X Ștefanû uccide pre Radu cellû Frumosû. 316
- XI Bătălia de la Apa Vineriî 217
- XIII Luptele lui Ștefanû cu Bajazetû II . . 318
- XIII Intrigile Polonilorû în contra lui
Ștefanû 320
- XIV Dragu Fiiulû și Paulû Chinezu batû pre
Turci la Dunăriă. 321

XV	Stefanŭ domnulŭ Moldaviei bate pre Ales-	
	sandru regele Poloniei	323
XVI	Stefanŭ devastă Polonia apoi face pace cu	
	Poloniŭ și cu Unguriŭ	325
XVII	Mórtea și testamentulŭ lui Stefanŭ.	326

CARTEA II

<i>De la mórtea lui Stefanŭ cellŭ mare pîno la mór-</i>	
<i>tea lui Petru, Rareșiŭ</i>	328

I	Bogdanŭ peșesce pre Elissa și se scóllă	
	cu armele asupra Polonilorŭ	328
II	Radu V cellŭ mare se împacă cu	
	Bogdanŭ, apoi móre	329
III	Bogdanŭ se bate cu Poloniŭ apoi în-	
	cheiă tractatŭ cu dînșiŭ	330
VI	Mórtea lui Michaela III	332
V	Bogdanŭ încheiă tractatŭ cu Turciŭ.	333
VI	Revoluțiunea lui Doșia	334
VII	Impressurarea Temișiórei	336
VIII	Ucciderea lui Doșia	337
IX	Asservirea Terranilorŭ	339
X	Mórtea lui Bogdanŭ III	340
XI	Mórtea lui Nėgu Bassarabă	342
XII	Radu de la Affumați	344
XIII	Stefanŭ VI domnulŭ Moldaviei.	
XIV	Batalia de la Mohaci	346
XV	Zapolia se închină Turcilorŭ	347

	Pagina
XVI Petru Rareșiu încheiă tractatū cu Solimanū	349
XVII Petru Rareșiu ocupă Rodna și Bisterția	350
XVIII Moise Bassarabă domnū în România. . .	351
XIX Petru Rareșiu se bate cu Poloniū. . . .	353
XX Ludovicū Gritti pere în Trasilvania . .	354
XXI Petru Stanțiu prinde pre Mailatū . . .	355
XXII Radu de la Argeșiu se desface de rivaliū seî. .	357
XXIII Zapolia se împacă cu Ferdinandū. Petru Rareșiu fuge la Ciceñ	358
XXIV Petru Rareșiu purcede la Constantinopoli. Zapolia móre	360
XXV Petru Rareșiu se întórce în Moldavia . .	361
XXVI Mórtea lui Petru Rareșiu	363

SECȚIUNEA B.

**De la mórter lui Petru Rarasiū pîno la mórtea
lui Basiliū Lupu și a lui Mateiū Bassarabă.**

CARTEA I.

<i>De la mórtea lui Petru Rareșiu pîno la mórtea lui Michaelē Valînte</i>	165
I Mircea III și Elia Rareșiu	365
II Martinușiu supune Trasilvania lui Ferdinandū, apoi se uccide de Castaldo . . .	366
III Alessandru Lepușnianu domnū Moldaviei . .	368

IV Domnii Români reintroducă pre regina Isabella în Țrașilvania	369
V Mórtea Isabellei și a lui Mircea III	370
VI Jacobă Basilică destronă pre Alessandru din Moldavia	372
VII Basilică se face domnă și ia nu- mele de Eraclide Despotă	374
VIII Tragiculă finitū allū lui Eraclide Despotă	375
IX Alessandru Lepușnianu se întórce în Moldavia	377
X Mórtea lui Alessandru Lepușnianu	378
XI Bogdană IV domnulă Moldaviei se desface de Turci	380
XII Bogdană IV perde domnia și mai în urmă vieția	381
XIII Jonnascu domnulă Moldaviei bate de trei ori pre Turci	383
XIV Jonnascu capitulă și se uccide de Turci	385
XV Starea Țerriloră circunvecine	387
XVI Joanne Rupeferă turbură Moldavia	388
XVII Joanne Luteranulă domnă în Moldavia	389
XVIII Joanne Luteranulă perde domnia	491
XIX Cazaciă turbură de noă domnia lui Petru Mircianu	493
XX Petru Mircianu nevoindă se îngre- uedie țerra cu tribută noă se lassă de domniă	494

	Pagina
XXI Michaela Valinte domnă României . . .	396
XXII Sigismundă Batori uccide pre Ungurii adversarii planulă-seu . . .	398
XXIII Michaela și Aron cureșă țerrile Române de Turci . . .	400
XXIV Stefană Resvană restornă pre Aron. . .	402
XXV Batalia de la Călugăriani . . .	403
XXVI Armata creștină allungă pre Turci din România . . .	405
XXVII Jeremia Movillă uccide pre Stefană Resvană . . .	406
XXVIII Michaela bate pre Tătari la Gurguiș . . .	407
XXIX Sigismundă cede Trasilvania lui Rudolfă . . .	409
XXX Sigismundă se întorce în Trasilvania și se reconciliă cu Michaela. . .	410
XXXI Michaela trece cu armata în Trasilvania . . .	412
XXXII Batalia de la Sellimberă . . .	414
XXXIII Michaela coprinde totă Trasilvania . . .	416
XXXIV Michaela domnă preste celle trei țerră alle Daciei. . .	417
XXXV Michaela assaltată de Germani, Unguri și Poloni, perde . . .	420
XXXVI Michaela capetă adjutoriă de la Rudolfă și recupără Trasilvania. . .	422
XXXVII Michaela se uccide de Basta. . .	424

CARTEA II.

*De la mórtea lui Michaela Valinte pîno la mórtea
lui Basiliu Lupu și a lui Mateiu Bassarabă . . .* 426

I Radu Șerbanu Bassarabă 426

II Șerbanu bate pre Unguri și uccide
pre Moise Székely 428

III Stefanu Bocîcanu domnu Trasilvaniei. 430

VI Șerbanu Bassarabă se împacă cu
Stefanu Bocîcanu 432

V Gabriele Batori domnul Trasilvaniei
invade România 434

VI Șerbanu Bassarabă bate pre G. Batori.
înse Radu răpesc domnia 436

VII G. Batori sevesce asupra Sassiloru,
Stefanu Tomșia în Moldavia . . . 437

VIII Domni Românî introduc pre Georgiu
Beclianu în Trasilvania 439

IX Radu Michaela în Moldavia. Intrigile
Greciloru în România 440

X Resbellulu de 30 pe anul.— Casparu
Gratianu, expedițiunea încontra
Poloniei 442

XI Radu Michaela móre. 444

XII Gabriele Beclianu móre 446

XIII Leone Stefanu și Alessandru Elia . . . 347

XIV Leone Stefanu perde domnia 348

XV Mateiu Bassarabă domnu României și
Basiliu Lupu domnu Moldaviei . . . 45

	Pagina
XVI Basiliu Lupu domnulu Moldaviei se scollă încotra lui Mat Basarabă	451
XVII Încercări perfide de a scote pre Mateiu Bassarabă	453
XVIII Georgiu I Racoti proclamă pre fiu seă Georgiu II principe Transilvan	454
XIX Temuşiu peşce cu armele pre fia lui Basiliu Lupu	455
XX Bătălia de la Popricani şi de la Finta	456
XXI Basiliu Lupu perde domnia	457
XXII Mateiu Bassarabă more	458

SECȚIUNEA C.

**De la mórtea lui Basiliu Lupu si a lui Mateiu
Bassaraba pino la Reforma lui Constantin
Maurocordatú.**

CARTEA I.

<i>De la mórtea lui Basiliu Lupu si a lui Mateiu Bassarabă pino la pacea de la Carloviciu</i>	459
I Constantin Bassarabă şi Georgiu Stefanú	459
II Nebuniile lui Racoti	461
III Radu Michaela în România, Georgiu Ghiça în Moldavia, Achaşu Băr- cianu Transilvania	463
IV Radu Michaela, Constantin Bassarabă	-

și Giorgiū Racoți se scollă asupra Turcilorū	465
V. Giorgiū Ghica în România și Stefanū Lupu în Moldavia	466
VI Gregoriū Ghica în România și Michaelē Apafi în Transilvania	486
VII Eustratiu Dabișia. Expedițiunea în Ungaria	470
VIII Bătălia de la Leva. Fuga lui Gre- goriū Ghica	471
IX Radu Leone și Elia Alessandru	473
X Duca în Moldavia, Antonū în România.	474
XI Bătălia de la Cameniția	476
XII Gregoriū Ghica și Stefanū Petriceiū la Poloni	477
XIII Tractatulū de pace de la Juravno.	478
XIV Șerbanū Cantacuzenu în România. Duca în Moldavia și Ucraina	480
XV Impresurarea Viennei	482
XVI Constantinū Cantemirū în Moldavia	483
XVII Trasilvania se supune lui Leopoldū	485
XVIII Șerbanū Cantacuzenu tractediă cu Leopold	486
XIX Constantinū Brancovanu domnu României	488
XX Constantinū Brancovanu mântue țerra de Germani și de Tătari	489
XXI Brancovanu bate pre Germani și introduce pre Tököli în Trasilvsnia	491
XXII Brancovanu cu Tököli se retrage din Trasilvania	492

	Pagina
XXIII Sobieski intră în Moldavia.—Diploma Leopoldină	494
XXIV Constantin Cantemir mōre. Constantin Duca domnū	495
XXV Mustafa II în Temișiana	496
XXVI Antiochu Cantemir domnū Moldaviei	498
XXVII Bătălia de la Sânta	499
XXVIII Pacea de la Carlovițiū	500

CARTEA II.

<i>De la pacea de la Carlovițiū pino la Reforma lui Constantin Maurocordatū</i>	502
I Intrigă între Brancovanu și Cantemirū	502
II Constantin Duca restauratū în domniă	503
III Francescu Racoți rescōllă pre Ungurī	504
IV Michael Racovițiă resturnatū de Antiochū Cantemirū	505
V Antiochū Cantemirū resturnatū de Michael Racovițiă	507
VI Michael Racovițiă resturnatū de Nicola Maurocordatū	508
VII Nicola Maurocordatū resturnatū de Deme- triū Cantemirū	510
VIII Demetriū Cantemirū încheiă tractatū cu Petru I.	511
IX Bătălia de la Prutū	513
X Nicola Maurocordatū de a dóua óră în Moldavia	514

	Pagina.
XI Constantinū Brancovanu perde domnia.	516
XII Constantinū Brancovanu cu toți fiii seî se uccide la Constantinopoli	517
XIII Stefanū Cantacuzenu cu tată-seî Constan- tinū se uccide la Constantinopoli	519
XIV Nicólă Maurocordatū sevesce în România.	520
XV Joanne Maurocordatū în România	522
XVI Pacea de la Passaroviçiū	524
XVII Nicólă Maurocordatū de a dóna óră în România	525
XVIII Gregoriū Ghica în Moldavia.	527
XIX Constantinū Maurocordat și Gregoriū Ghica.	528
XX Resbellul între Turcia și între Russia și Austria	529
XXI Pacea de la Singiduuū	30
XXII Reforma lui Constantinū Maurocordatū în România	523
XXIII Reforma lui Constantinū Maurocordatū în Moldavia	533
XXIV Emanciparea Țerranilorū	534

SECȚIUNEA D.

**De la Reforma lui Constantinū Maurocordatū
pino în dillele nōstre.**

ȚARTEA I.

De la Reforma lui Constantinū Maurocordatū pino

la Constantinu Ipsilante și Alessandru Murusu. 536

I Constantinū Maurocordatū de a cincia
óră în România 536

	Pagina
II Scarlatu Ghica și Joanne Callimachu .	537
III Constantinu Maurocordatu resturnatu de Constantinu Racovița	: 539
IV Scarlatu Ghica, Alessandru Ghica, Gre- goriu Ghica, Gr. Callimachu	541
V Resbellulu între Turcja și Russia. Constantinu Maurocordatu more.	542
VI Gregoriu Ghica espeditu la Petersburgu .	544
VII Manuele Rosettu	545
VIII Tractatul de la Cuciuc-Cainargi . .	546
IX Alessandru Ipsilante și Gregoriu Ghica .	548
X Nicola Caragia și Alessandru Maurocordatu	550
XI Michael Constantinu Suțiu în România .	551
XII Revoluțiunea lui N. Ursu Choria în Trasilvania	552
XIII Nicola Maurogeni și Alessandru Mauro- cordatu Firariu	554
XIV Alessandru Ipsilante prinsu de Austriaci.	555
XV Austriaci la Bucuresci. Josef II more .	556
XVI Pacea de la Sistovu	557
XVII Pacea de la Jassi	558
XVIII Revoluțiunea lui Pasvantoglu. Ucciderea lui Angiarliu	560
XIX Alessandru Murusu în luptă cu Pasvantoglu	661
XX Michael Suțiu fuge în Trasilvania . .	563
XXI Alessandru Suțiu preste Moldavia și România	564

CARTEA II.

<i>De la Constantinu Ipsilante și Alessandru Murusu</i> <i>pîno în ȕillele n�stre</i>	565
I Constantinu Ipsilante și Alessandru Murus�	565
II Alessandru Su�iu și Scarlat� Calli- mach� domnescă ȕee ȕille.	567
III Constantin� Ipsilante preste România și Moldavia	568
IV B�taliele la Dun�ri� �ntre Ru�� și Turci	570
V Constantin� Ipsilante depus� din domni�	572
VI Pacea de la Bucure��	573
VII Joanne Caragia și Scarlat� Cal- limach�	576
VIII Alessandru Su�iu și Michsele Su�iu. pentru ultima �r�	577
IX Alessandru Su�i� m�re.— Teodor� appuc� armele	579
X Alessandru Ipsilante cu eteristi� în principate	580
XI Teodor� se uccide de Ipsilante.— Bătalia de la Dr�g��ian�	581
XII Gregori� Ghica și Joanne Stur�ia domni	583
XIII Retragererea Turcilor� din principate	584
XIV Conven�iunea de la cetatea Albă.	586

	Pagina
XV Rușii ocupă ȧrăși principatele	
Române	689
XVI Operațiunile bellice la Dunăriă	591
XVII Tractatulă de la Adrianopoli	593
XVIII Actulă separată în respectulă prin-	
cipateloră	594
XIX Regulamentele organice	598
XX Michael Sturđia, Alessandru Ghica	
și Georgiă Bibescu	600
XXI Miscarea Romăniloră din Trasilvania	603
XXII Miscarea Romăniloră din principate.	
Luptele în Trasilvania	605
XXIII Georgiă Ghica domnulă Moldaviei	
și Barbu Stirbeiă domnulă	
Romăniei	609
XXIV Tractatulă de la Parisă	612
XXV Interregnulă. -- Adunările generali	
în Principate	615
XXVI Convențiunea pentru reorganisarea	
Principateloră	617
XXVII Alessandru Joanne Cusa I domnă	
Principateloră Romăne unite	634
XXVIII Carlă I de Hohenzollern Domnă con-	
stituționale allă Romăniei.	636

G E O G R A F I A

DACIEI.

Dacia vechiă se întindea de a stânga Dunării de giosă între Tissa și Dunastru, de la 38° pînă la 48° lungime geografică, și de la $43^{\circ} 40'$ pînă la $48^{\circ} 30'$ lățime boreale. Munții Carpaților care se întind de la apus spre răsărit printre 49° și 50° de lățime geografică, apropiindu-se de nordul Daciei se întorc spre mîdă-și și se pretac în mai multe ramuri, dintre care unii încungiură centrul Daciei și-l prefac într'o fortăreță naturală. Centrul acesta încungiurat de munți se numește astăzi *Transilvania*. Din *Transilvania* curg trei riuri mari: Sămeșul care se varsă în Tissa superioară, Mureșul care se varsă în Tissa inferioară, și Oltul care se întorc spre mîdă-și și se varsă în Dunărea inferioară. Ținutul de la originea Tisei, care curge de asupra *Transilvaniei*, se numește *Marmaros*. Din munții apusani ai *Transilvaniei* surge Crișul în trei ramuri și se varsă în Tissa; ținutul perenșu de dînsul, între Sămeș, Tissa și Mureș se numește *Crișiana*. Assemine din munții apusani ai *Transilvaniei* și din ânghiul de cîtră mîdă-și surge Te-

mișul, care după ce face un arc spre mîdiă-nópte se întórcce spre mîdiă-đi și se varsă în Dunăriă; ținutul percursu de dînsul între Mureșiu, Tissa și Dunăriă se numesce *Temisiana*. Dacia australe, care pórtă astăđi numele special de *România* se imparte prin Oltu în douc părți inaequali. De a drépta Oltului surge din munții Trasilvaniei riul Jăiul, care se varsă în Dunăriă, de a stînga Argeșul care se unesce cu Dâmbovița și apoi se varsă în Dunăriă, spre resăritu de la acesta curge Galbinul sau Iallomița. Dacia orientale se imparte assemine în douc părți prin riul Prutu ce surge din laturea orientale a Carpaților boreali și făcëndu un arc spre mîdiă-nópte se întórcce spre mîdiă-đi și apoi se varsă în Dunăriă. Intre Prutu și munții Trasilvaniei curge Seretul, primesce în drépta sa Suciava, Moldava, Rapida, Tortosul, Pudna și Buđeul, și apoi se varsă în Duuăriă. Ținutul superior de la surgințile Prutului se numesce astăđi *Bucovina*, ținutul dintre munți și Prutu se đice *Moldavia*, érá cellu dintre Prutu și Dunastru *Bassarabia*. România cu Moldavia și cu o parte a Bassarabiei compune astăđi Principatele române unite suptu unu guvernú național. Bassarabia în cea mai mare parte e suppusă Rusiei. Trasilvania cu Temșiana, Crișiana, Marmoresul și Bucovina staú suptu sceptrul Austriei.

Noi vomú începe descrierea acestor țerrí de la apusú păsșindú spre resăritu.

MARMOROSULŪ.

Marmorosulŭ se mărginesce la mēdiă-nópte și la re-săritŭ cu Carpații prin cari se desparte de Galliția și de Bucovina, la mēdiă-đi cu munții Trasilvaniei și cu Sameșiulŭ, la appusŭ cu o parte a Tissei pînă la cotulŭ Essenei, și de aci cu muntele Moncastru, care e unŭ ramŭ allŭ Carpațilorŭ. Aria Marmorosului se întinde preste 300 milliarie geografice pătrate saŭ preste 1,200,000 de fâlcî de pămēntŭ*)

Riulŭ principale allŭ Marmorosului este Tissa, care surge de suptŭ muntele Șessului, curge spre appusŭ primesce în stânga sa Sameșiulŭ, se întorče spre mēdiă-nópte, face unŭ cotŭ și se întorče éráși spre appusŭ, cu applecare spre nēdiă-đi, primesco în stânga sa Crișiulŭ unitŭ, mai în giosŭ Mureșiulŭ, și în fine se varsă în Dunăriă la Titellŭ.

Pămēntulŭ Marmorosului este mai totŭ muntosŭ; Carpații se întindŭ în diverse ramuri între regiunile riurilorŭ, și 'lŭ prefacŭ într'o țerră fórte romantică. Munții sunt accoperiți cu păduri, coprindŭ în sinulŭ lorŭ fórte multe metalle: aurŭ, argintŭ, aramă, ferrŭ, o mare cantitate de sare și de marmure.

Locuitorii Marmorosului sunt Români, Rusniaci și Unguri. Români și Rusniaci sunt creștinii de ritulŭ re-săritanŭ, uniți cu biserica catolică, aŭ unŭ episcopŭ la Moncastru. Ungurii sunt parte reformați, parte catolici.

*) Inse acumŭ pórtă numele acesta numai unŭ ținutŭ de 150 milliarie geografice patrate.

Marmorosulă s'a ținut mai înainte de Trasilvania, apoi de districtul Tissiană, appartenitoriă la Ungaria, suptă sceptrulă Austriei.

Locurile principale sunt: *Rona* (*Ronaszék*) în regiunea Tissei de susă, cu sarine cari daă pre annă la 40,000,000 de occa. *Sigetulă*, lăngă Tissa, cu ună gimnasiă catolică, și unulă reformată, reședinția unui vicariă română. *Câmpu-lungă*, *Ticeulă*, *Visculă*, *Hustulă*, oppide lăngă Tissa. *Vinariulă* (*Szölös*) lăngă Tissa cu vină bună și cu ună mercată de vite foarte căutată. *Uilaculă*, lăngă Tissa oppidă mercantil, cu navigațiune pre Tissa. — *Moncastrulă* (sau *Muncaciă*), lăngă riulă de assemine numire, reședinția unui episcopă unită, cetate fortificată, ce servește de prinsore a statului. — *Baia-mare*, cetate la marginile Trasilvaniei cu minere și cu monătară, are ună gimnasiă. *Baia de susă* (*Spria*) cu minere de aură și de argintă.

CRISIANA.

Crisiana se mărginește la resărită cu Trasilvania și cu Marmorosulă, la mēdiă-năpte și la appusă cu Tissa, la mēdiă-ăi cu Muresiulă prin care se desparte de Temișiana.

Din munții Trasilvaniei surgă trei riuri: Crișulă rapidă, ramulă de cōtră mēdiă-năpte, Crișulă negru, ramulă de mișlocă, și Crișulă albă, ramulă de cōtră mēdiă-ăi. Aceste două din urmă se unescă la oppidulă Bechișă, și după o distanțiă de o posta primescă de a drēpta loră Crișulă rapidă, apoi curgă împreună și se

varsă în Tissa în facia oppidului Ciongrad. De la aceste riuri și a luat Crisiana numele său, care se întinde de preste 560 milliarie geografice pătrate. Ea a format în mediev regatul lui Mariott care l'a lăsat gînerului său Soltan. În seculul XVI și XVII s'a ținut de Trasilvania, érá apoi s'a allăturat la Ungaria.

Locuitorii Crisiane sunt Români și Unguri. Românii sunt creștini de ritul resăritan, parte uniți cu biserica catolică și au un episcop la Urbea-mare, parte neuniți, și au un episcop la Arad. Ungurii sunt parte reformați, parte catolici; acești din urmă au un episcop la Urbea-mare și altul la Satu-mare.

Locurile principale sunt: *Satu-mare*, lângă Sameș, din gios de Baia-mare, reședința unui episcop catolic cu un gimnaziu. *Debreținul*, oppid mercant cu 55,000 locuitori, are un collegiu reformat și un gimnaziu catolic. *Urbea-mare* (*Gross-Wardein, Nagy-Varod*), lângă Crisiul rapid, cu 30,000 locuitori, reședința unui episcop român unit, și a unui catolic, are o academiă de legi un seminariu de clerici, și un gimnaziu. *Beiușul*, lângă Crisiul negru, cu un gimnaziu românesc, fundat de episcopul Vulcan. *Bechișul*, la conflința Crisiului alb și cellu negru. *Giula*, lângă Crisiul alb. *Aradul*, lângă Mureș cu 20,000 locuitori, reședința unui episcop român neunit, cu un gimnaziu catolic, un seminariu românesc și o școală prepărătoriă românesă.

TEMIȘIANA.

Temișiana se mărginesee la mēdiă-nópte cu Mureșul, la appusă cu Tissa, la mēdiă-đi cu Dunăria, la resărită cu Carpații ce o despartă de România și de Trasilvania. Din munții acēstia surge Temișul care curge mai ântăiū spre mēdiă-nópte, apoi formēdiă unū arcū întorcēdu-se spre mēdiă-đi, și în fine se varsă în Dunăriă. De la acestū riū șī a luatū Temeșiana numele seū; astăđi se numesce Banatulū Temișianū, și se întinde preste 500 milliarie geografice pătrate.

Pămēntulū ținutului acestuia este fórte fertile, și produce cellū mai formosū grânū; munții coprindū aurū, argintū, aramă, ferrū, și minerele sunt în lucrare seriósă

Locuitoriī Temișianeī sunt: Româniī, Germanī, Serbi și Unguri. Româniī sunt creștinī de ritulū resăritanū, parte uniți cu biserica catolică, parte neuniți; Serbiī sunt toți neuniți; Germanī și Unguriī sunt parte catolici, parte protestanți. În Temișiana e unū episcopū românū unitū la Lugosiū, trei episcopi neuniți, unulū la Temișióra, unulū la Verșetiū, și unulū catolicū la Temișióra.

Tótă țerra se împarte în trei districte și în marginea militariă.

Locurile principalī sunt: *Temișióra* lōngă canalulū Becū allū riului Temișū, forterētiă cu trei suburbie, capitalea Temisianeī de pre timpulū Dacilorū, reședinția unū episcopū catolicū care se numesce de Cinade, și a unū episcopū neunitū, cu unū seminariū și cu unū gimnasiū catolicū. *Lugosiulū* lōngă Temișū, mai totū românescū, reședinția unū episcopū românū unitū, *Lipova*

(*Lippa*), lîngă Mureșiū, oppidū mercantil, mai totū românescū. *Sânt' Nicóra* (*Szent-Miclos*) cu unū institutū agronomic practicū. *Căcânda* și *Bescăreculă*, oppide mercantili. *Verșetiulū*, reședinția unuī piscopū, neunitū cu unū seminariū de clerici și cu unū gimnasiū. *Ora-viția*, oppidū montanū cu minere de argintū, aramă și ferrū. *Săbeșiulū* (*Karanszebes*), lîngă Temeșiulū de susū, oppidū mărginariū cu prefectura regimentului românescū, unuī episcopū românū neunitū, cu o scōlă militariă. *Meadia* lîngă riulū Cerna (*Tierna*) cu băie minerali. *Rușia-va* la gura Cernei, oppidū mercantil. Aci fu în vechime cetatea *Tierna* în care Traianū asșediă o coloniă romană. *Biserica-albă*, prefectura regimentului illuriciū. *Palanca-nouă*, lîngă Dunăriă, unde fusse în vechime *Lederata*. *Panciova* (*Pantidava*), prefectura regimentului germanū.

Căllile principalī alle acestorū ținuturi sunt :

Callea Tissană de la passulū Borșia din Marmorosū la Sigetū, la Cămpulungū, la Ticeū, la Viscū, la Hustū, la Moncastrū.

Callea de la Baia-mare la Sigetū, și de la Baia-mare la Satu-mare, de aci la Carelli (*Nagy-Karoly*), și apoi la Debreținū, și de acollo la Tocaī lîngă Tissa.

Callea de la Urbea-mare la Salinicū (*Szolnok*) lîngă Tissa, de unde apoi duce callea ferrată la Pesta.

Callea de la Urbea-mare la Aradū lîngă Mureșiū.

Callea de la Dobra pre lîngă Mureșiū la Aradū, de acollo la Salinicū lîngă Tissa. Cea de la Aradū la Ciongradū lîngă Tissa, de la Aradū la Segedinū lîngă Tissa în fația cu gura Mureșiului.

Calea de la Aradū la Temișióra, apoi la Versețiū și la Palanca.

Calea de la Dobra prin Făgetū la Lugoșiū, la Temișióra, și de aci la Segedinū, de unde apoi duce calea ferrată la Pesta.

Calea de la Lugoșiū la Săbeșiū și la Rușiava.

Calea de la Rușiava pre lîngă Dunăriă la Biserica-albă și de aci la Panciova.

Afară de acestea mai sunt și altele prin șessurile celle intinse alle regiunei Tissei, inse neasternute cu petrișiū, și din acéstă causă fôrte greu de âmblatū în timpul ploiosū. Chiarū nici celle numerate aci nu sunt tôte făcute.

Dară în anniī din urmă s'a făcutū calea ferrată de la Segedinū la Temișióră, și de acollo la Bađiașiū lîngă Dunăriă.

TRASILVANIA.

Trasivania se mărginesce la resăritū cu Moldavia de care se desparte prin Carpați, la médiă-đi cu România, de care se desparte assemine prin Carpați, la appusū cu Temișiana și cu Crișiana de carī se desparte prin mai multe brație de munți, la médiă-nópte cu Crișiana și cu Marmoroșulū, de carī se desparte assemine prin mai multe brație alle munțilorū Carpați, pino la confi-niulū triplu de suptū care surge Rapida în Moldavia, Sameșiulū în Transilvania, și Tissa în Marmorosū.

Aria Transilvaniei se întinde preste 1100 milliarie geografice pătrate, saū preste 4,446,000 fâlcī de pămêntū, mai totū muntosū cu fôrte puține șessurī.

Riurile cele mai însemnate allo Trasilvaniei sunt :
 Mureșul care surge suptă póllele Carpaților ce despartă Trasilvania de Moldavia, curge spre mēdiă-nópte și apoi se îndreptēdiă spre appusă cu applecarea spre mēdiă-đi, și taiă țerra în diagonale pîno ce pētrunde pîntre munții ce o despartă de Temișiana apoi îndreptându-se spre appusă se varsă în Tissa, în fația Sege-dinului.

Oltul său Aluta care surge assemine de suptă póllele Carpaților ce despartă Trasilvania de Moldavia, nu departe de la originea Mureșului, curge spre mēdiă-đi, apoi face unū cotū, se întórce spre mēdiă-nópte și după ce formēdiă altū cotū contrariū plēcă spre appusă, se întórce spre mēdiă-đi și pētrunde pîntre Carpații ce despartă Trasilvania de România, și la Turnū se varsă în Dunăriă.

Sameșul are doue brație : Sameșul mic care surge din munții Crișianī și curge spre resăritū, și Sameșul mare care surge din Carpații ce despartă Trasilvania de Moldavia, și curge spre appusă, amîndoue se unescū la Deșiū, de acollo formēdiă trei coturi mari, unulū spre mēdiă-nópte, allū doilé spre mēdiă-đi, și allū treilé spre resăritū, apoi după ce a scăpatū de munții Trasilvaniei se îndreptēdiă spre appusă cu applecarea cōtră mēdiă-nópte, și se varsă în Tissa superióre.

Afară de aceste trei riuri mari, mai sunt altele mai mici :

Intre Mureșiū și Oltū curgū spre appusă Tîrnava mare și Tîrnava mică, amîndoue se unescū la Blașiū, și apoi se varsă în stînga Mureșului.

Intre Mureșiū și Sameșul mic dîntre munții ap-

pusanî curge spre resărită Aurariulă și se varsă în drép-ta Mureșului.

Din Carpații ce despartă Trasilvania de Moldavia surge Négra, care se varsă în stânga Oltului.

Din Carpații ce despartă Trasilvania de România surgă Săbeșulă, Vinerea, Sargeșulă (Streiulă) cari se varsă în stânga Mureșului.

Trasilvania n'are lacuri mari, ci numai nisce bălți, mai allessă în regiunea Mureșului de miđi-locă; dară are fôrte multe ape minerali.

Trasilvania e încongiurată de munți de tôte părțile; cei mai mari sunt Carpații cari o despartă de România, și între acestia figuréđiă Bucegiă, verticele Rege-lui, Surulă și Reteđiatulă. Dară și regiunile diverse-loră riuri în întrulă țêrrei se despartă prin culmi înal-te; cari forméđiă totă atâte vâlă formóse.

Clima e fôrte variată, cu tôte acestea sănétósă.

Pămêntulă Trasilvaniei coprindé în sinulă seă fôrte multe multe metalle, și e cea mai avută țérră în mi-nere de aură din tótă Europa. Munții aurari între Trasilvania și Crișiana suut plini de acestă metallă prețiosă; riurile coprindă assemine aură de care se spal-lă o cantitate însemnată. Afară de aură, mai este ar-gintă, aramă, ferră, plumbă, mercuriă și alte metalle. Mine-rali sunt cuarțiă, marmure, cristală de munte, sare petró-să în fôrte mare cantitate, pétră, puciósă, pecură și altele:

În Trasilvania se scóte pre annă:

Punđi austriaci, cari facă florentină de aură:

2000	de aură	320,000
3000	de argintă,	32,000
		<hr/> 352,000

Transportu 352,000

200,000	de aramă,	31,000
6,000,000	de ferru,	133,000
100,000,000	de sare,	666,000
Summa		<u>1,182,000 galb.</u>

Pământul Transilvaniei e foarte fertile, munții sunt acoperiți cu totu genul de arbori, și afară de munți sunt păduri prin mișlocul țerei, numai regiunea de mișloc a Mureșului, numită Câmpia, este lipsită de arbori; grădinii sunt mult cu totu genul de pomi, meri, peri, pruni, nuci, persici, gutoi, cireși, vișini; câmpurile producă cucurușiu, grâne, secare, mei, orșiu, avenă, saracină, linte, ină, cânepă, fasole, mazere, pepeni, cartofi, tăbăcu și totu genul de legumi și de erbi; viile producă multă și bună vină; dară pământul cere multă cultură, și nu se pôte compară cu allă României.

După datele statistice de înainte de 1848, a $\frac{1}{4}$ parte din pământul Transilvaniei e arătură, a $\frac{1}{3}$ parte e vii (*vineae*); a $\frac{1}{9}$ parte e grădinii și fâneațe, a $\frac{1}{9}$ parte e pășune, a $\frac{1}{4}$ parte e pădure, și ceva mai bine de $\frac{1}{5}$ parte e locu cuprinsu de lacuri, de riuri, de drumuri, de sate și de cetăți.

Productele annuali sunt :

8,000,000	pătrântarie	dă grână (triticum),
8,000,000	"	" seacă,
1,000,000	"	" orșiu,
4,000,000	"	" allac și avenă,
14,000,000	"	" cucurușiu (porumb),
250,000	"	" mellai și săracină,
<u>35,250,000</u>	"	<u>" cereali.</u>

Afară de acestea, produce pe annū :

7,500,000 urne de vinū,

40,000 centenarie de tabacū,

8,000,000 centenarie de paie,

11,000,000 centenarie de fânū, și se taiă,

1,000,000 stînșini cubici de lemne de focū.

Animali domestice și selbatice se nutrescū destulle , boi, bivoli, ouī, capre, porci, cai, catiri, asini, urși, lupi; veđiuri, riși, porci selbatici, cerbi, căpriori, iepuri și altele; fôrte multe păsseri domestice și selbatice ; apoi albine, pesci și raci.

Înainte de annulū 1848 Trasilvania nutria :

350,000 cai, 250,000 boi, 550,000 vaci, 2,000,000 oi, 75,000 capre, 350,000 porci, 13000 albinărie, și producea pino la 40,000 centenarie de lână.

Locuitorii Trasilvaniei numeră aprôpe la 2,400,000 de sufflete, dintre acestia sunt Români la 1,500,000 ; Unguri și Secui la 600,000 ; Germani și Sasși la 200,000; Greci, Armeni, Țigani și Judani împreună la 100,000 de sufflete.

Românii, Grecii și Țiganii sunt creștini de ritulū resăritanū, împărțiți în uniți și neunițicu biserica catolică. Germanii, Ungurii și Secuii sunt parte catolici, parte reformați (calvini); Sasșii sunt protestanți (luterani); dară între Unguri sunt și ariani sau unitari, însepușini la numărū ; Armenii și-au ritulū lorū și sunt uniți cu biserica catolică; Judanii urmēdiă legea lui Moise. Românii uniți au unū arhiepiscopū și unū episcopū, cei neuniți au unū arhiepiscopū. Catolicii au assemine unū episcopū, protestanții, reformați și unitarii și-au superintendenții lorū.

Cea mai mare parte dintre locuitorii Trasivaniei, și mai virtosă Românii se ocupă cu lucrarea pământului și cu crescerea vitelor, apoi cu scoterea metalelor și a sării. Locuitorii oppidelor se ocupă cu industria și comerțul. Intre Sasii sunt mulți opifici și au fabrici de pânnură ordinară; cu negoțiul se ocupă mai multă Grecii, Armenii și Românii. Trasilvania vinde sare, lemne, funii, lână, și cumperă totu genul de articole pentru commoditățile vieții. Prețitul articolelor ce cumpără Trasilvanii e de o măsură cu prețitul articolelor ce vîndu.

Trasilvania formă în vechime *Dacia centrale*; în medievă aveă principii sei Români; de la veuirea Ungurilor în părțile Dunării de mijloc, ea veni suptă potestatea acestora, și se guvernă de duci sau prefecți impuși de cōtră acestia; la anul 1526 deveni liberă, și se guvernă de principii indigeni pîno la anul 1692, cîndu veni suptă sceptrul Austriei; la anul 1765 se înălțîă la demnitatea de mare principat. Ea se guvernă astă-dî de unu guvernă regal allessu cōtră țerră.

Trasilvania se împarte firesce în regiunea Mureșului, în regiunea Oltului și în regiunea Sameșului. Regiunea Mureșului cea mai mare dintre toate, se împarte în regiunea Mureșului de sus și în regiunea Mureșului de mijloc. Inse în respectul administrativ se împarte în comitate și în districte, în fundul regal (suptîmpărțit în 9 scaune și 2 districte) și în fundul Securilor (suptîmpărțit în 5 scaune).

Locurile principale ale Trasivaniei sunt:

Alba-Julia (*Belgradu*, *Carlsburg*, *Feyérvár*), la gura Ampoiului lungă Mureșu, cetate fortificată, numită *Apulum*

pre timpul imperiului roman, cu mulțime de monumente romane; în medievă reședinția principilor Trasilvaniei întărită din nou de imperatoriul Carol VI la anul 1725; scaunul arhiepiscopului român unit care petrece la Blași, a episcopului catolic, are un seminariu pentru clerul catolic și un gimnasiu, o observatorie astronomică, și o monetărie. Fortăreața împreună cu cetatea de lângă dinsa numeră astăzi la 12,000 locuitori.

Clușiu (*Klausenburg Kolosvár*), lângă Sameșiu mic cu 25,000 locuitori, scaunul guvernului regal, are un liceu catolic, un collegiu reformat și unul unitar, un muzeu și observatorie astronomică.

Săbiniu (*Hermannstadt*), lângă râul Săbiniu ce se varsă în Olt, cu 24.000 locuitori, reședința prefecturii militare, a mitropolitului român neunit și a comitelui săsesc; are o academie de legi, un gimnasiu catolic și altul protestant, un seminariu pentru clerul român neunit și o școală prepărație, mai multe școli mercantile, un muzeu, o bibliotecă și o galerie de picture proprietate a baronilor de Bruckenthal. Cetatea aceasta e cunoscută din înalta vechime, și are multe reminiscențe de istorie.

Brașiov (*Kronstadt*). în ținutul numit țerra Birsei, nu departe în Olt, cu 30,000 locuitori, are un gimnasiu protestant, unul catolic și unul românesc, este cetatea cea mai industriasă, și face cel mai întins comerț; negoțiul ei cu România e foarte viu.

Țirgu-Mureș (*Maros-Vásárhely*), lângă Mureșiu de sus, cu 15,000 locuitori, scaunul tribunarului de apel (numit tablă regale), are un collegiu

reformatu unu gimnasiu catolicu si o formosa bibliotica fundata de comitii Telleky.

Bisterfia, lunga riulu de assemine nume ce se varsa in Sameşulu mare, cu 16,000 locuitori, capitalea districtulu, are unu gimnasiu catolicu si unulu protestante, ea facea mai inainte unu commerciu insemnatu cu Moldavia, acumu inse este in decaderere.

*Deşiu*lu, la confluenta Sameşulu mare si micu cu 10,000 locuitori, are unu collegiu reformatu.

Afară de acestea mai sunt in Transilvania:

Gerta (*Napoca* la Romani, *Szamosujvár* la Unguri) lunga Sameşulu micu, reşedinţia unui episcopu romanu unitu, cu una castellu in care e prinsorea primaria a Transilvaniei, oppidu mai totu locuitu de Armeni.

Turda (*Salinae* la Romani), lunga riulu Aurariu, cu unu collegiu reformatu.

Aiudulu (*Bructa* la Romani, *Nagy-Enyed* la Unguri) lunga Mureşulu de mijlocu, cu unu collegiu reformatu.

*Blaşiu*lu, la confluenta ambeloru Tirnave, scaunulu arhiepiscopulu romanu, cu unu gimnasiu si unu seminariu pentru clerulu romanescu unitu.

Cetatea de baltă (*Kükülö*, *Kokelburg*), castellu lunga Tirnava mica, in medievu proprietate a domniloru Moldaviei.

Medieşă, *Ellisa*, *Sedişiora* si *Pretoriulu Secuiloru* (*Udvarhely*), lunga Tirnava mare.

Tirgulu Secuiloru (*Kézdi Vásárhely*), lunga Négra, spre resăritu de la Braşiovu.

Făgăraşulu, intre Braşiovu si Săbiniu, lunga Oltu cu unu podu minunatu pre acestu riu.

*Săbeşiu*lu (*Mühlenbach*), lunga riulu Săbeşiu ce se varsa

în Mureşii, — apoi *Orestia*, *Deva* şi *Dobra*, lângă Mureşii.

Uniedóra, lângă Cerna, patria lui Joanne Corvină, şi *Sargeşii* sau *Haşiegi* lângă Streii. Nu departe de la acesta sunt ruinele *Sermisegetusei*, capitalei Daciei, numită de Romani *Ulpia Traiana*.

Minere de aur sunt : la *Abrud*, *Roşia*, *Aufena*, *Auraria*, (*Zalatna*), *Ondollă*, *Boişia*, *Săcărîmă*, *Crişii*; de aramă sunt la *Dominic*, şi în regiunea *Lepuşii*; de fier la *Uniedóra*.

Sarine sunt la *Visa*, preste déllu de la *Săbini*, la *Ulióra* lângă Mureşii, şi lângă *Deşii*.

Ape minerale sunt la *Arapata* nu departe de la *Braşiov*, şi la *Borsec*, în vallea *Bistrişioarei* care s'a ocupat de cōtră *Trasilvanii* de la *Moldavi*.

Căllile principale ale *Trasilvaniei* sunt.

Calea australe, de la passul *Oitusului* spre appus, trece prin *Tirgulu Secuilor*, la *Braşiov*, unde se uneşte cu calea de la passul *Temişii*, merge prin *Făgărăşii* la *Săbin*, unde se uneşte cu calea de la *Turnul-roşii*, merge prin *Mercuria*, la *Săbeşii*, la *Deva*, la *Dobra*, şi trece în *Temişiana*.

Calea mediană, de la *Săbeşii* la *Alba-Julia*, şi de acolo drept spre mēdiă-nópte prin *Aiud*, *Turda*, *Cluşii*, *Gérla*, *Deşii*, la *Baia-mare*.

Calea boreale, de la *Deşii* la *Bisterşia*, şi de acolo prin passul *Burgului* la *Dorna* în *Bucovina*.

Calea de la *Cluşii* la *Huiodin* în vallea *Crişii* rapidă, spre *Urbea-mare*.

Calea Murcșiului, de la Turda spre Tîrgul Mureșului, și de acollo prin Regină la Bisterția.

Calea de la Tîrgul Mureșului la Sedișioara.

Calea de la Săbiniu la Medieș, și de acollo pre lîngă Tîrnava mare la Sedișioara, la Pretoriul Secuilor la Cică saș Mercuria Secuilor.

Calea de la Sânt' Nicora (*Szent-Miklos*) prin Mercuria Secuilor la Tîrgul Secuilor (*Kézdi-Vásárhely*)

Calea de la Orestia la Sargețiu (Hațiegă), și de acollo prin passul porții de ferru în Temișiana.

Calea de la Sargețiu la passul Vulcanului în România.

PRINCIPATELE ROMANE UNITE.

Principatele române unite se despartă de Trasilvania prin catena munților Carpați, și de Moesia prin fluviul Dunăria. Marginea actuale despre mēdiă-nópte și resărită e o trăsătură arbitrară.

Dunăria surge din Germania, și curge spre resărită, se numește Dunăria superioară pînă ce trece în vallea Carpaților, de aci se chiamă Dunăria de mijloc pînă ce se apropie de România, érá după ce trece în vallea dintre Carpați și Eneu se numește Dunăria inferioară pînă ce se vîrșă în marea neagră. Acéstă parte din urmă (Dunăria inferioară) se numea în vechime și Istru. Ea se plécă mai întăiu spre mēdă-qi, apoi se întorce éráși spre resărită, și spală totă marginea meridionale a României, apoi se întorce spre mēdiă-nópte, și după ce primesce în stînga sa rîurile Moldaviei, Seretului și Prutului, se îndreptédiă spre resărită, formîndu marginea Bassarabiei, și se descarcă în marea neagră (Pontul eussin.)

Tóte celledalte rîuri ale României unite se vîrșă în Dunărie.

Dintre acestea cellă mai mare este

Oltul său Aluta, care se nasce în Trasilvania. pe trunde printre Carpați în vallea Dunăriei, desparte Ro-

mânia proprie în două părți, și primesce în dreapta sa Lotrul și Oltețul, și apoi se vârsă în Dunărie.

Jăul care surge asemenea din munții Trasilvaniei, curge printre Dunărie și Olt, primesce în dreapta sa Motrul, în stânga Salcea și Amarata, și se vârsă în Dunărie.

Argeșul, care surge din Carpați de a stânga Oltului, curge spre mîdă-și cu appecare spre resărit, se unesce cu Dâmbovița, care vine asemenea din Carpați, și apoi se vârsă în Dunărie.

Galbinul său Jallomița, care surge asemenea din Carpați, de a stânga Dâmboviței, curge spre mîdă-și, și apoi se întorce spre resărit, și se vârsă în Dunărie.

Seretul, care surge din pîllele Carpaților despre resărit, curge spre mîdă-și prin mîdă-locul Moldaviei, primesce de a dreapta sa riul Suciava, Mondava, Rapida (sau Bistrița), și Tortoșul, de a stânga sa Bărladul, și ărași de a dreapta sa Pudna unită cu Milcovul, apoi Rîmnicul și Bușul din România australe. și se vârsă în Dunărie, între Brăila și Galați.

Prutul, care surge asemenea din pîllele Carpaților despre resărit, curge spre resărit pînă la cotitura Bădăuților, apoi se întorce spre mîdă și, și formează linia despărțitoare între Moldavia și Bassarabia, primesce de a dreapta sa riul Gîgia, și se vârsă în Dunărie din gîs de Galați.

România are foarte multe lacuri spre Dunărie, și patru în regiunea Bușului, dintre cari merită însemnare Balta-albă, foarte renumită de cîțiva ani încôce pentru efectele ei cele salutare. În Moldavia este lacul Brateșului la gura Prutului și lacul Dorochoiului prin care

trece Gigia. Dară cele mai mari sunt în Bassarabia la Dunăria de giosă, precum: lacul Cagulă, lacul Jalpugulă, lacul Caltabugulă, și lacul Chitaiulă; apoi la marea neagră, lacul Sassiculă și lacul Alibegulă, împărțit în trei, cari se despart de marea neagră numai prin o limbă îngustă de pământ.

Territoriul principatelor române unite (care formă în vechime Dacia inferioară) se întinde peste 2260 miliarde geografice patrate, dintre cari România austurală (pînă la Milcov) cuprinde 1300, și cea orientală (Moldavia, împreună cu partea restituită a Bassarabiei) 960 miliarde geografice patrate.

Pământul principatelor române unite cuprinde în sinele sale metale: aur, argint, aramă, fier, plumb, mercur, și altele; înse minerele nu sunt în lucrare, mai înainte se cullegea aur din arena rîurilor și se scotea aramă din munți, acumă au încetat și acestea. Minerale sunt: cuarț, granit, marmure, piatră calcară, sare petrosă în foarte mare cantitate, care face țării un venit însemnat, cărbunii de piatră nu se caută; ambra se află îndestulă; fântăni de pecură copioase, cari singure se cultivă, afară de sarine.

România în cea mai mare parte e un șes întins, ăra partea de cîtră mîdă-nopțe e muntoasă; pământul e foarte fertile, munții sunt acoperiți cu tot genul de arbori, și afară de munți sunt păduri foarte multe, înse de câți-va ani încôce au început a se rări; apoi sunt grădini cu tot genul de pomi, meri, peri, pruni, nucii, persici, gutui, diardări, caissii, cereși, vișini, duși. Câmpurile produc porumb (cucuruz), grăne, secare, mei, orz, saracină, linte, ină, cânepă, fasole, mazare, pe-

peni, cartofi, tabacū (tutunū), și totū genulū de legumī și de erbe. Viile producū vinū multū și fôrte bunū.

Animalī domestice și selbatice se nutrescū fôrte multe în România: boī, bivoli, oi, capre, porci; cai, catiri, asini; urși, lupi, vulpi, riși, veđiuri, porci selbatici, cerbi, capriori, iepuri, și altele. Dintre passeri mai însemuate sunt: vulturi, falconī, corbi, ciore, păuni, găini, gâsce, cocori, rație, curcani, porumbi, grauri, sturđi și altele. Insecte diverse, dintre cari cele mai folositorie sunt albinele cari producū mere în cantitate însemnată, și vermi de metasse cari producū fôrte multă metasse. În ape se află pesci, morunū, cegă, somnū, crapū, sciucă linū și alte specie.

Locuitorii principatelor unite sunt Români cari facū maioritaea absolută, apoi sunt: Italiani, Francesi, Greci, Arnauți, Bulgari, Germani, Unguri, Țigani și Judani, înse toți acestia nu facū nici a patra parte din locuitorii țerei.

Locuitorii României unite sunt mai toți creștini, de ritulū oriental, și staū suptū unū primat, unū metropolitū și șesse episcopi. Dintre străini mare parte sunt catolici, și staū suptū doi episcopi, apoi sunt protestanți și reformați (calvini). Judanii sunt de legea lui Moise. Machomedanilor nu le este iertatū se aibă biserici (*giamii*) în țerră.

Numărulū tutorū locuitorilor se suie la 4,730,000 suflete, și a nune 3,000,000, sufflete de a drépta Milcovulū (în România proprie ȝissă), și la 1,730,000 suf-

flete de a stânga Milcovului (în Moldavia cu partea Bassarabiei).

Cea mai mare parte dintre locuitorii pământeni se ocupă cu lucrarea pământului și cu crescerea vitelor. Locuitorii oppidelor se ocupă cu industria și cu negoțiul. România vinde vite, pei, lână, bucate, lemne, sare; și cumperă pannură, totu geniu de pânziatură, instrumente de lucratu, vase de vitru, de porțellanu, de metalle; sacharu, cafea, tutunu turcescu, diverse juvaier și alte article de lussu. Dară prețiu articleloru ce vându Români întrece cu multu prețiu articleloru ce cumperă acestia de la străini.

Veniturile țerei se suie la 5,000,000 galbină saū 60,000,000 franci, saū 162,000,000 lei pre annu

Principatele române unite formediă unu statū suptu protecțiunea porții ottomane și suptu garanția puteriloru europeane.

Forma guvernulu e monarchică constituționale ereditariă. Principele saū Domnulu Principatelor române unite guvernă cu concursulu ministriloru cari suut respundători cōtră țerră. Puterea legislativă se essercită prin adunarea generale care se compune din douē camere, una a deputaților și alta a senatoriloru alleșși. Domnulu sancționediă și promulgă legile.

Principatele române se compunū din România de a drēpta Milcovulu (România australe, saū proprie dissă), și din România de a stânga Milcovulu (România orientale, Moldavia, dimpreună cu partea Bassarabiei cea restituită).

In respectulu administrativu România întrégă se im-

parte în 33 districte, 5 de a dreapta Oltului, 12 între Oltuși Milcovă, 13 între Milcovă și Prut, și 3 între Prut și Marea neagră, precum urmărește: 1) Districtul Medinilor, 2) all Jâului de sus, 3) all Jâului de jos, 4) all Vâlci, 5) all Romanașilor, (desparte Oltul), 6) all Argeșului, 7) all Oltului, 8) all Teleormanului, 9) all Muscellului, 10) all Ilfovului, 11) all Giurgiuului (numit și all Vlascei), 12) all Dâmboviței, 13) all Praovei, 14) all Galbinului (sau Jallomiței), 15) all Râmnicului sărat; 16) all Bușului, 17) all Brăilei, (desparte Milcovul), 18) all Pudnei, 19) all Baccoului, 20) all Romanului, 21) all Petrei (numit și all Némțului), 22) all Suciavei. 23) all Dorochoiului, 24) all Botoșanilor, 25) all Jassilor, 26) all Vasluiului, 27) all Fălciilor, 28) all Bârladului (numit și all Tutovei), 29) all Tecucilor, 30) all Gallașilor (numit și all Covurluiului), (desparte Prutul), 31) all Cagului, 32) all Smeilului, 33) all Bolgradului (coloniele).

Fiă-care district se împarte în mai multe cercuri sau plase. În fruntea fiă-cărui district este câte un prefect, și în fruntea fiă-cărui cerc câte un suprefect. În fiă-care district este un tribunariu, sau judeciu, compus din un președinte și doi assessori, cu un procuratoriu all statului.

Afară de aceste tribunare de întâia instanță, sunt patru curți de appellă, la București, Iași, Craiova, Focșani, și o curte de cassațiune la București.

Locurile cele mai însemnate ale României sunt:

București, lângă riul Dâmbovița care se vârsă în Argeș, și apoi amestecată cu acesta, în Dunăre. Nu-

meră peste 150,000 locuitori. Este atâtia capitale a Principatele române unite, scaunul guvernului, primația țerei, reședinția consulilor puterilor străine, și a episcopului catolic cu titlul de Nicopoli, centrul districtului Ilfov. Intre edificie aceste Capitala merită însemnare: palațiul statului, palațiul fostului domn Georgiū Bibescu, edificat de principele Constantin Brancoveanu pe la anul 1700, palațiul fostului domn Gregoriū Ghica, și allă fostului domn Barbū Stirbeiū, teatrul național, universitatea, metropolia, biserica principelui Radu, Sărindariul, Curtea-véchiă (biserica în care se ungū domni), biserica sântului Georgiū, biserica sântului Spiridon, biserica metropolitului Antimū. Intre asșediă-mintele publice sunt de însemnat: universitatea cu unū museū de anticități, unū museū de istoria naturale, o scôlă de pictură și o bibliotecă; trei gimnasie, seminariul metropoliei, scôlă de medicină, scôlă secundariă de fete (cu unū internatū), 12 scôle primarie de băiați, și altele 12 de fete, mai multe pensionate private. Afară de acestea, spitariul de la Colția, spitariul Brâncovenescū, institutul filantropicū, tipografia statului, casarma de pe deallul Spirei, casarma numită Malmaison, monasteriul Cotroceni și monasteriul Văcăresci afară din cetate. — Lôngă București, la Panteilemon, e unū institut de agricultură.

Jassi (*Jessi*, *Essi*) lôngă riușiorul Bacchului care se vérsă în Gigia, érá acésta în Prutū, cu 80,000 locuitori, adóua capitale a principatelor române unite *), și

*) La anul 1565 Alessandru Lepusnianu strămută reședinția domnescă de la Suciava la Jassi, și de atunci încóce domni țerei ședură purur la Jassi.

centrul districtului de assémine numire, reședinția unui metropolit român și a unui episcop catolic care poartă titlul de Benderiș. Intre edificieile cele mari și între stabilimentele publice merită însemnare: palatul statului cu curtea de appellu, catedrala metropoliei, monasteriul sântilor Treierarchi cu remășișiele cuvișei Parasceve, edificat de principele Basiliu Lupu, la anul 1644; biserica sântului Nicola cellu mare, numită și biserica domnescă, edificată de Ștefanu cellu mare la anul 1474 în care se ungea domniș, și mai multe alte biserici. În Jassi este o universitate, trei gimnasie, o școlă preparatoriă de inveciătorî, o școlă secundariă de fete (cu unu internatû), o școlă militariă, 6 școle primariie de băiașî, și alte 6 de fete, o școlă de arșî, unu institut de maternitate cu o școlă de obstetricî, fondată de domnul Gregoriu Ghica, o școlă arménă, unu cabinettu de istoriă naturale, 3 spițarie, o grădină publică, o móră de vaporu în suburbiul Pecurariș. — Impregiurulu Jassiloru sunt mai multe monasterie: *Socolla* cu seminariul Beniaminû, *Cetașiu* și *Gallata*, monasteriul principelui Arone, edificat la anul 1593. — De la Socolla preste valle e grădina fostului domn M. Șturđia, fórte mare și frumósă.

Craiova, lóngă Jăiû, cu 40,000 locuitori, capitalea României mici, cetate fórte vechiă, care a trecut prin multe catastrofe. Craiova în meșievu era reședinția Baniloru, acum e centrul districtului Jăiului de giosu, cu o curte de appellu, are unu gimnasiu, o școlă secundariă de fete, 3 școle primariie de băiașî, și 3 școle primariie de fete, și mai multe pensionate private.

Turnulu Severinû, lóngă Dunăriă, calle de o postă din giosu de gura Tiernei, cellu dintăi locu unde au

descăllecătă Romaniî, cândă aū venitū în Dacia suptă Traianū imperatoriulū. Din giosū de Severinū se vĕdū încă ruinele minunatului podū ce cōstruissse Traianū peste acestū fluviū între anniî 104 și 106 după Chr. Următoriulū sĕū Adrianū 'lū strică din gelosiă. Severū edifică castellulū ce pōrtă numele lui pînō astăđi. Barbariî 'lū derimară. După accstea, Justinianū edifică castellulū Teodora, cu numele împerătoresei sociei selle, alle căruî ruine se vĕdū încă, din susū de capulū podului lui Traianū. In međievū Româniî întăriră locul cu muri, și susținură acollo multe lupte cu barbariî, mai vĕrtosū cu Unguriî, in fine se derimă cetatea, baniî Severinului trecură la Craiova, episcopulū 'și mută reședinția la Rômnicū lōngă Oltū, locuitoriî întemeiară altū oppidū în vecinetate, spre resăritū de la Severinū, 'lū încinseră cu vallū și î dederă numele de Cernenți. Severinulū după unū intervallū indelungatū se restabili de principele Alessandru Ghica pe la anulū 1837, și acumū înflorește din ți în ți. Ellū e centrulū districtului Me-dișilorū, cu unū portū, și cu o trecătōriă peste Dunăriă la Cladova, are o carantenă fōrte bine construită, o scōlă publică de băiați și una de fete.

Calafatulū, lōngă Dunăriă, din giosū de Severinū, cu trecătōre peste Dunăriă la Vidinū, locū famosū în istoria României pentru multele bătalie ce s'aū făcutū acollo. Are o scōlă prîmariă de băiați și una de fete. — Calle de o postă din giosū de Calafatū, este cotulū Dunării unde se vĕrsă riulū Arșariū în drĕpta ei, și de unde apoi înainte începe Dunăriă a curge spre resăritū. Aci se vĕdū încă ruinele vechiei cetăți romane *Ratiaria*, capitala Daciei ripeane.

Gura-Jâiului (*Pichettü*), locu însemnatu numai pentru trecătoria la Oréva sau Régova, unde se vedu ruinele vechiei cetăți romane *Regianu*.

Cellei, nu departe de gura Oltului, lângă Dunăriă, cu trecătoria la Istru. Acì se vedu din partea României ruinele cetății *Sucibida*, la capul podului celui construitu de Constantin imperatoriul; de partea dreptă a Dunării se vedu încă și mai multe ruine. — De la Cellei merge callea cea asternută cu pētră, spre mēdiă nōpte în susu la Caracalla, și de acì în susu pre lângă Oltu pino ce trece prin Rōmnicu

Turnulă Măgurelle, de a stânga Oltului, aprōpe de gura lui, centrul districtului Telleormanu, famōsū în istoria României pentru bătăliele cele multe cu Turci, — cu o trecătoria preste Dunăriă la Nicopoli. Are o scōlă primariă de băiați și altă de fete.

Giurgiulă, lângă Dunăriă, cu 12,000 locuitori, centrul districtului, care de cōtră Bulgarī, se numesce Vlasca (adecă Românescu), cu o scōlă primariă de băiați și alta de fete, cu o carantenă și cu o trecătoria peste Dunăriă la Rusciucu (vechiulă *Trimamiu*), fōrte renumită în istoria principatelor pentru bătăliele ce s'aū făcutu acolo de la venirea Turcilor în Europa.

Ottenița, (în vechime *Dafne*) la gura Argeșului cu o scōlă primariă de băiați și alta de fete, și cu o trecătoria preste Dunăriă la Turtucaia (vechia *Tramarisca*), renumită în istoria principatelor.

Căllarașii, lângă Dunăriă, centrul districtului Galbiniului (Jallomiției), cu o scōlă primariă de băiați și alta de fete, și cu o trecătoria la Silistra, (vechiulă *Duros-toru*), cunoscută în istoria Romanilor.

Cetatea de la Floccă, la gura Galbinului (Jallomiției), cu o trecătoriă preste Dunăriă la Chârșiova (vechiulă *Carsiă*), famósă în istoria țerei.

Brăilla, lîngă Dunăriă, din susă de gura Seretului, cu o trecătoriă la Macină (vechia *Trosme*), numeră la 40,000 locuitori, centrulă districtului Brăilla, cu ună gimnasiă, scólă commerciale, 2 scóle primarie de băieți și alte doue de fete, și cu mai multe pensionate private, cellă d'ântăiă oppidă commercial allă României, reedificatū din nouă în o formă fôrte regulată; torterețiă însemnată în tótă istoria României, ai cărei muri s'aă derămatū în urma tractatului de la Adrianopoli la anulă 1829.

Gallați, lîngă Dunăriă, din giosă de gura Seretului cu 50,000 locuitori, centrulă districtului Covurluiu, cu ună gimnasiă, o scólă commerciale, 3 scóle primarie de băiați, și alte 3 de fete, mai multe pensionate, o tipografiă, o casarmă militariă, ună spitariă, o carantenă, și ună portă fôrte căutată. Acesta e cellă dintăiă oppidă commercial în tótă Moldavia. Tôte produsele naturali alle Moldaviei se espórtă pe la Gallați, și cea mai mare parte din articulele străine se impórtă pre la Gallați. Pino la 800 vase intră și essă pre totă anulă din portulă Gallaților. Prin Dunăriă Gallații comunică de o parte cu Austria și cu Germania, de altă parte cu marea négră, cu Bosporulă și cu marea Mediterană.—De la Gallați spre resărită cōtră gura Prutului e laculă Brateșului, cellă mai mare dintre tôte lacurile Moldaviei, copiosă în pesci cu cari se face ună commerciū destulă de considerabile. — Spre appusă de la Gallați, lîngă Seretă, nu departe de gura lui se vedă

ruinele Turnului lui Traian, unde s'a'au aflat fôrte multe antice în annii trecuți. Locul acesta se numesce acum Gergina.

Prin districtul acesta trece vallul lui Traian care se întinde prin Bassarabia spre Tighina, și prin România spre Craiova.

Reni, din gios de gura Prutului, lângă Dunărie, care mai înainte se numea Trimarova, oppid cu o scôlă primară de băiați, și alta de fete.

Smerillul sau *Smeillul*, lângă brațul merinoptial al Dunării, cetate famôsă în istoria Moldaviei, unde s'a'au făcut multe bătălii cu Turcii; la anul 1806 s'a luat de generariul rusesc Mendor, și după încheierea păcii de la București a ramas în mâinile Rusșilor, era la anul 1856 s'a restituit Moldaviei, înse Rusșii înainte de a o lăsa, au derâmat murii forterei. Acum numeră la 12,000 locuitori, este centrul districtului de assimine numire, și reședinția unui episcop care se numesce al Dunării de gios, are un seminariu, o scôlă de băiați, și alta de fete. — De la Smerillul preste Dunărie lângă brațul meridional este *Tulcia*, și mai în sus de acesta este *Isaccia*, unde a făcut Dariu pod preste Dunărie (Istru) pre la anul 513 înainte de Christ, când a purcessu cu ôstea asupra scuților.

Chillia sau *Achillia*, lângă brațul merinoptial al Dunării, forterei renumită și fôrte vechiă. Pre la anul 1400 se întări de nou cu muri de Jaga domnul Moldaviei, înse după ce Mircea domnul României prinse pre Jaga, Chillia cădu în mânele acestuia, dară după mórtea lui Mircea ea veni éra în posesiunea dom-

nilorū Moldaviei. Vladū allū V domnulū României o luâ a doua óră de la dênşii. Inse Stefanū cellū mare se supperâ într'atâta pentru perderea acestei cetâţi, în câţu se uni cu Măchomede II în contra lui Vladū la anulū 1462, şi o bătură împreună, Machomede de pre Dunăriă şi Stefanū de pre uscatū; Stefanū o luâ în fine, apoi o întări cu murī noi, şi puse într'ênsa pîrcălabū pre Isaia. La anulū 1484 Baiazetū împressurâ Chillia, pîrcălabiū Juancu şi Massimū o apperară cu valenţiă şi causeră Turcilorū mare versare de sânge, dară în fine Turciū o luară în 14 Juliū. La anulū 1538 Petru Rareşiū arse Chillia, şi uccise pre toţi Turciū dintr'ênsa. Din acéstă causă Solimanū se înfuriă aşiă de tare asupra lui Petru, încâtū plecâ în contra lui cu 120,000 Turci, şi după ce'lū allungâ din scaunū, restaurâ Chillia, şi i adausse regiunea de prin pregiurū, pre care mai în urmă o uni cu regiunea cetăţii Albe, şi coprinse totū ţinutulū de lîngă Dunăriă, de la Prutū pîno la Dunastru, care se numi Bugiacū. In bătăliele cu Rusşiū Chillia avū aceeaşi sôrtă ca şi Smerillulū şi cetatea Albă, pîno cândū la anulū 1812 veniră tôte în possessiunea Rusşilorū. Muriū ei şi ai Smerillului se raseră, însă după aceea se fortificară din nou. Astă-dî Chillia e unū oppidū commercial cu 12,000 locuitorī, şi are o scôlă primariă de băiaţi şi alta de fete.

Tîrgu-Jâiului, lîngă Jâiului de susū, centrulū districtului de assémine numire, cu o scôlă primariă de băiaţi şi alta de fete, oppidū fôrte vechiū şi renumitū în istoria României.

Râmniculū-Vâlciū, lîngă Oltū, centrulū districtului Vâlciū, reşedinţia unui episcopū care se numesce allū

nouului Severiuș, cu unŭ seminariuș, o scŭlă primariă de băiați și alta de fete. Prin Rŭmnicu trece callea romană cea asternută cu pétră. — Nu departe de Rŭmnicu sunt Sarinele mari.

Caracalla, din giosu de Rŭmnicu, centrulŭ districtului Romanați, cu două scŭle primarie de băiați și alte două de fete. In vecinătatea ei e Antina cu fŭrte multe ruine romane.

Campu-lungu, între munți, centrulŭ districtului Muscellu, cu o scŭlă primariă de băiați și alta de fete. Câmpu-lungu e cellu dintăiŭ locu unde a descăllecatu Radu-Negru, cându a trecutŭ de la Făgărașiŭ pe la anulŭ 1290. In vecinetatea oppidului se vedu ruine de edificie romane, unde se pare că fusse municipiulŭ *Romula*.

*Argeșiu*lŭ saŭ *Curtea de Argeșiu*, lŭngă riulŭ Argeșiu de la care și-a luatŭ numele, reședinția unui episcopu cu unŭ seminariuș, o scŭlă primariă de băiați și alta de fete. Acesta e allu doilé locu unde a descăllicatu Radu Negru și a edificatu o curte domnăscă și o biserică. Astă-đi loculŭ e însemnatŭ pentru biserica de marmură, edificată de Negru Bassarabă, domnulŭ României, pre la anulŭ 1518, în stilu bizantinŭ.

Pitești, din giosu de curtea de Argeșiu, lŭngă același riŭ, centrulŭ districtului Argeșiu, cu două scŭle primarie de băiați și alte două de fete.

Sellatina, lŭngă Oltu pre rîpa stângă, centrulŭ districtului Oltulŭ, cu două scŭle primarie de băiați și alte două de fete. Podulŭ de lemnŭ peste Oltu după ce s'a stricatŭ în mai multa rŭnduri, se reface acumŭ.

Tirguvesti, spre munți, lŭngă riulŭ Jallomiția, vechia

capitale a României, în care și asșediă scaunul Mircea cel mare pre la anul 1383; de atunci în cîte domnii României petrecea vîra la Tîrgovestei, și ierna la București, pînă la anul 1700, cîndu se mută scaunul pentru totu de-una la București. Famosă în istorie, cetatea acêsta presentîdă astăzi numai ruinele gloriei selle. Ea e centrul districtului Dâmbovița, are două școle primare de băiați și alte două de fete.

Plouiesci, nu departe de rîul Praova ce se vîrșă în Galbinu (Jalomița), centrul districtului Praova, cu un gimnasiu, două școle primare de băiați și alte două de fete. Oppidul acesta face unu commerciu însemnat, și numără la 30,000 locuitori.

Budeul, lîngă rîul Budeu, centrul districtului, reședința unui episcopu, cu unu seminariu, două școle primare de băiați și alte două de fete.

Rîmnicul Săratu, lîngă rîul Rîmnicu, centrul districtului de assemîna numire, cu două școle primare de băiați și una de fete.

Foxianu, lîngă rîul Milcovu care desparte România proprie disă de Moldavia, centrul districtului Pudnei, numără la 15,000 locuitori, cu o curte de appellu, are unu gimnasiu, 2 școle primare de băiați și alte 2 de fete. Locul e renumit în istorie pentru multele lupte în timpurile trecute și moderne.

Baccoulu, lîngă Rapida sa Bistrița, nu departe de confluența ei cu Seretulu, numără 12,000 locuitori, centrul districtului, are două școle primare de băiați și alte două de fete, și mai multe pensionate private. —

Sarinele (Ocna) lîngă rîul Tortosiu, cu minere de sare însemnate, din care se scotu pe totu anul cîte

30,000,000 de occa, și se trămîttu în tótă țerra, înse mare parte se espórtă afară din țerră. Oppidulū are o scólă primariă de băiați și altă de fete, o casarmă și o prinsóre publică.

Romanulū, lîngă rîpa stîngă a Mondavei, aprópe de loculū unde acésta se unesce cu Seretulū, cu 10,000 locuitorī; centrulū districtulū, reședinția unū episcopū, fundată de Alessandru cellū bunū pre la anulū 1402, cu unū seminariū, 2 scóle primarie de băiați și alte 2 de fete, o scólă arménă, mai multe pensionate private, și cu unū spitariū. De la Romanū preste Seretū se vĕdū ruinele unei cetăți vechie, numite Sântū-Demetriū, întărită de Stefanū cellū mare. Din susū de Romanū, distanția de o postă, la satulū Mirtesci, este podū ámblătorī preste Seretū. Puținū de asupra acestuia se află satulū Schia, famosū pentru bătalia de la anulū 1486 între Stefanū cellū mare și Croiotū rebellulū, care venisse din Trasilvania cu adjutoriū ungurescū, spre a destronă pe Stefanū, înse plăti cu viéția temeritatea sa. — Pre rîlū Mondava in susū este satulū Vallea-albă unde se facū bătalia cea însemnată între Stefanū cellū mare și Machomede II, la anulū 1476, după care apoi loculū se numi *Resboianī*.

Pétra, între munți, lîngă rîlū Rapida (Bistriția), cu 10,000 locuitorī, centrulū districtulū Némțiū, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete, și mai multe pensionate private, are o biserică vechiă, edificată de Stefanū cellū mare. Acì este cellū dintăiū și cellū mai mare depositoriū de lemne cari se adducū pre rîlū Rapida din Carpați și apoi se transportă în tóte pârțile.

Fălticianī, cu 8000 locuitorī, centrulū districtulū

Suciavei, cu o școală primară de băiați și alta de fete, și mai multe pensionate private. Aci se face pre totu anul la 20 Juliū unū mercatū care ține 15 zile, și e cellū mai căutatū din tótă Moldavia, la care vinū negoțiatori din tóte țerrile circunvecine. — De la Fălticiani spre resăritū lōngă riulū Mondava e *Baia*, oppidū fôrte vechiū și renumitū în istoriă, înse acumū e numai ruine, pre carī s'a întemeiatū unū satū. Aci se cullegea aurū din arena Mondavei, și se bătea monetă. Aci bătū Stefanū cellū mare pre Unguri la anulū 1467, plăgi pre regele Mathia Corvinū; și lū constrînse a și scăpă vieția cu fuga.

Dorochoiulū, cu 6000 locuitori lōngă laculū ce pórta numele oppidului, centrulū districtului de assémine numire, cu o școală primară de băiați și alta de fete.

Botoșianii, cu 20,000 locuitori, centrulū districtului de assémine numire, cu unū gimnasiū, trei scóle primarie de băiați și dóue de fete, mai multe pensionate, și cu unū spitariū.

Tirgulū Vasului, lōngă riulū Bârladū, cu 5000 locuitori, centrulū districtului de assémine numire, are o școală primară de băiați și alta de fete, o biserică închinată Sântului Joanne Baptizatoriulū, edificatū la anulū 1475 de Stefanū cellū mare. Se vėdū și ruinele palațiului acestui domnū. — Din susū de oppidū e vallea Racovei, unde Stefanū cellū mare cu 40,000 Moldavi, 2000 Poloni și 5000 Secui bătū pre Solimanū-passia care avea 120,000 Turci, în 17 Januariū 1475, așa de tare, în câtū 'i uccise 4 passī, și-i luă peste 100 stéguri; puținī Turci scăpară cu fuga preste Dunăriă.

Husșii, spre Prutū, cu 8000 locuitori, centrulū dis-

trictului Fălciilor; reședinția unui episcop, cu un seminariu, 2 școli primare de băiați și alte 2 de fete. — *Fălci*, lângă Prut, cu o trecătorie în Bassarabia, cu o școală primară de băiați. — *Movilla Răbăi*, lângă Prut, famoasă pentru bătălia de la anul 1711, între Petru I imperatorul Rusiei și vezirul Machomede, cea dintâi bătălie între Ruși și Turci în părțile acestea, și cea mai dezastruoasă pentru cei dintâi.

Bârladul (*Putoda*), lângă riul Bârlad, cu 15,000 locuitori, centrul districtului Tutovei, are un gimnasiu, trei școli primare de băiați și 2 de fete, mai multe pensionate, private, un spital, fabrică de săpun. Opidul acesta, împreună cu ținutul său avea în mediev o administrație municipală, și se numea republica Bârladului.

Tecuci, lângă riul Bârladului (care mai în gios se vârsa în Seret) cu 10,000 locuitori, centrul districtului de asămenea nume, are o școală primară de băiați și una de fete, și mai multe pensionate private.

Leova, lângă ripa stângă a Prutului, cu o trecătorie din districtul Fălciilor în Bassarabia, are o școală primară de băiați.

Frumoasa (sau Cagulă), din gios de Leova, nu departe de Prut, lângă riul Cagulă, cu trecătoria de la Uancea, este centrul districtului Cagulă, are o școală primară de băiați și alta de fete.

Bolgradul, lângă riul Jalpugul, cu o catedrală mare și frumoasă, este centrul coloniilor din Bassarabia, are un gimnasiu, și mai multe școli de băiați și de fete.

Căllile principale ale României sunt :

Calea mediană care trece de la Rusești la Iași, merge prin Severin, Cernăuți, Craiova trece peste Olt la Slatina, merge prin Pitești, se întoarce pe lângă Argeșul spre București, de aici merge la Urziceni, la Budești, la Râmnicul-Sărat, la Focșani, trece peste podul Tortoșului la Agiu, peste podul Rapidei la Bacău, peste podul Mondavei la Roman, merge în sus spre Fălcieni, la Cornul Luncii, trece în Bucovina, la Suceava, la Serești, la Cernăuți, la Săniatin, peste dealul Prutului la Oppertin, și duce la Lemberg în Galizia.

Totă celelalte căli comunică cu această cale principală.

Căli laterale sunt :

Calea de la Cernăuți, pe lângă Dunărea la Calafat, și de la Calafat la Craiova.

Calea Jâului, de la gura acestui râu în sus, prin Craiova, Târgul-Jâului, trece prin pasul Vulcanului în Transilvania, la Săgești sau Hațeg.

Calea Oltului, de la gura acestui râu, și a nume de la Satul Lac, în sus către Râmnic, pe la mănăstirea Cozia, trece prin pasul Turnului roșu la Săbini.

Calea de la Slatina la Turnul, și de la Turnul la Roșii de Vede.

Calea de la Pitești la Argeșul, și de aici la Câmpulung, trece prin pasul Branului în Transilvania.

Calea de pasul Branului la Târgoviște, și de aici la București.

Calea de la Giurgiu la București, la Ploiești, pe

vallea Praovei în susă la Câmpina, trece prin passulă Temişului în Trasilvania la Braşiovă.

Callea de la Plouiescă la Valleani, trece prin passulă Budeşului în Trasilvania la Braşiovă.

Callea de la Plouiescă la Budeş, şi de aci pre vallea Budeşului în susă spre Trasilvania.

Callea de la Bucureşcă la Olteniţa.

Callea de la Bucureşcă la Căllăraş, de la Căllăraş la cetatea de la Floccă, şi de aci la Brăilla, apoi la Gallaţi.

Callea de la Brăilla la Râmniculă Sărată.

Callea de la Foxiană la Tecuci, la Bârladă, la Tîrgulă Vasului, la Jassă, la Botoşiană, la Dorochoiă, la Herţa, la Mamorniţa, le Cernăuţi.

Callea de la Agiudă la Sarine, apoi în susă la passulă Drineşiu, cu ramulă seă de la Onescă la passulă Oitusului.

Callea de la Baccă la Sarina (Ocna).

Callea de la Baccă la Pétra, şi de aci în susă la Dorna, curamulă pre lăngă Bistriţioara la passulă Tulghişiu.

Callea de la Romană la Pétra; şi cea de la Romană la Jassă, care trece Seretulă la Mirtescă, merge prin Tîrgulă-Frumosă şi Podulă Elăie la Jassă, şi de aci la Sculiană, unde trece Prutulă.

Callea de la Dorochoiă la Michaeliană.

Callea de la Tîrgulă-Vasului la Hussă.

Callea de la Bârladă la Fălcă, de aci la Leova.

Callea de la Bârladă la Gallaţi.

Callea de la Gallaţi la Tecuci.

Callea de la Gallaţi la Uancea, de aci la Formăsa, apoi la Bolgradă.

BUCOVINA.

Bucovina se mărginesce la appusă cu Trasilvania și cu Marmorosulă, de cari se desparte prin Carpați; la médiă-nópte cu Galliția, de care se desparte prin ramulă Carpaților ce se întinde de la verticele Corbului spre resărită de a dreptulă la Dunastru, apoi prin fluviulă Dunastru, pîno la gura perrîului Onutului, la resărită cu Bassarabia și Moldavia pîno la Suciava; la médiă-đi cu Moldavia de la Suciava pîno la muntele Roșiă.

Aria Bucovinei între marginile ei cele vechie, se întinde preste 250 milliarie geografice pătrate, saă preste 965,000 fâlcă de pămîntă *).

Rîurile cele mai însemnate alle Bucovinei sunt:

Dunastrulă, (în vechime *Tyras* acumă și *Nistru*), care surge din póllele despre médiă-nópte alle Carpaților în Galliția, spallă Bucovina într'o mică distanția, curge spre resărită pîno la cotulă Callosă, apoi se întórce spre médiă-đi, și se vérsă în marea négră, după ce a formată la gura sa ună lacă fórte mare.

Prutulă care surge din póllele Carpaților, împreună cu fiulă seă Ceremușiulă, care mărginesce Bucovina de astăđi.

Seretulă, Sucida (Suciava), Mondava (Moldava) și Rapida (Bisterția) cari surgă tóte în ținutulă Bucovinei din póllele Carpaților și apoi percurgă Moldavia.

Bucovina are fórte multe lacură în regiunea Prutului, în partea despre médiă-nópte a acestui rîu.

*) Inse acumă se întinde număi preste 163 milliarie pătrate, căci partea de cōtră médiă-nópte spre appusă se numeră la Galliția.

Pământul Bucovinei este mai totu muntosu. Carpații se întindu în diverse ramuri, între regiunile riurilor și o prefacă într'o țerră fórté romantică,

Celle mai însemnate înălțimi alle Carpaților sunt : Șessulă, Petruția, Runculă, Petrosulă, Verticele Cerbului și Cioranulă. Ramulă cellă mai însemnată e acella care purcede de la verticele Șessului și desparte regiunea Prutului, de a Seretului.

Mai puçină înaltă e ramulă Prutului, care purcede de la verticele Cerbului și departe regiunea Dunastrului de a Prutului formându cu modulă acesta marginea cea naturale a țerreí nóstre.

Munții sunt accoperiți de păduri întinse și producú fórté buní ceri, bucate încă se facú destulle în Bucovina ; cultura cailorú, a vitelorú și a albinelorú e fórté înfloritóriă. Pământulă coprinde în sene sare, ferru, a-ramă, plumbú, și grănuție de aurú și de argintú.

Locuitorii Bucovinei sunt Românii cea mai mare parte apoi Rusniaci, Germani, Armeni, Unguri și Judani. Toți împreună facú la 500,000 de sufflete, dintre acestia mai bine de giumătate sunt Români.

Românii și Rusniacii sunt creștini de ritulă resăritanú ; Germanii și Ungurii sunt catolici ; Armenii și aú ritulă lorú ; Judanii urmédiă învețiătura lui Moise.

Bucovina a fostú mai înainte o parte a Moldaviei, la anulú 1777 a trecutú la Austria, și la anulú 1849 s'a înălțiatú la demnitatea de ducatú, și se guverná de unú președinte care'si are reședinția sa la Cernăuți.

Bucovina proprie se împarte în cercuri.

Locurile principalí sunt :

Cernăuți, lîngă Prutú, cu 12,000 locuitori, capitalea

Bucovinei, reședinția guvernământului, a tribunariului preșidiale, și a unui episcopu românescu de ritul resăritană, care ședea mai înainte la Rădăuți, și după unirea Bucovinei cu Austria se strămută la Cernăuți; are un seminariu teologic și un gimnasiu, și face un comerț însemnat.

Seretul, lângă riul Seretului la marginea Moldaviei, cu 5.000 locuitori, oppid vechiu, reședinția principelui Lascu și metropolia Moldaviei pre la anul 1370; acum e scaunul unui județ de cerc.

Rădăuți, nu departe de riul Suciava, oppid vechiu cu 6000 locuitori, cu o episcopiă fondată de Alexandru cel bun, pre la anul 1402, care după unirea Bucovinei cu Austria, s'a strămutat la Cernăuți, acum e reședinția administrației și a tribunariului cercului Rădăuților.

Suciava, lângă riul Suciava, aproape de marginea Moldaviei, cu 6000 locuitori, cetate veche, fondată încă de Daci (*Sucidava*), înflor pe timpul Romanilor; de la Alexandru cel bun pînă la Alexandru Lepușianu a fost metropolia Moldaviei, și una dintre cetățile cele mai însemnate în părțile Daciei resăritane; avea atunci preste 40 de biserici, și la 16.000 case, era întărită cu ziduri și cu fosate. Impregiurul ei se vedea și acum ruine vechi, între cari se cunosc alle palatului principilor Moldavi. Între cele ce mai stau, merită însemnare: biserica sântului Joane cel nou, fondată de Alexandru cel bun cu rămășițele sântului. Acum Suciava e reședinția administrației și a tribunariului ținutului.

Câmpu-lungă, oppidū micū lōngă Mondava, reședinția administraturēi și a tribunariului ținutului.

Visniția, oppidū micū lōngă Ceremușiū, reședinția administraturēi și a tribunariului.

Afară de aceste oppide în Bucovina proprie, mai sunt dincolo de Ceremușiū, în așa numita Pocuția care a fostū lungū timpū locū de dispută între principii Moldaviei și regiī Poloniei, următóriele :

Cotea, lōngă Ceremușiū, de la Visniția preste apă, reședinția administraturēi și a tribunariului.

Senatinulū, lōngă Prutū, scaunulū unūi judeciū cerculariū.

Colomeia, lōngă Prutū, cu 6000 locuitori, reședinția administraturēi și a tribunariului.

Delatinulū, lōngă Prutū, scaunulū unūi judeciū cerculariū.

Orodenca, nu departe de cotulū estremū allū Dunastrului, suptū deallulū Prutului, reședinția administraturēi și a tribunariului ținutului.

Oppertinulū, spre resăritū de la Orodenca, suptū dealulū Prutului, scaunulū unūi judeciū cerculariū.

Tóte acestea se află în Pocuția, și facū acumū parte a Galliției.

Căllile principalī alle Bucovinei sunt :

1) Callea mărginariă, care trece de la Bisterția Transilvaniei preste munții Carpați în vallea cea romantică a Dornei ce se vėrsă în Rapida, la vétrea Dornei trece preste deallulū Teodorescu în vallea Mondavei, merge prin Câmpu-lungă la Gura-Ŭmora, la capulū Codrului, se unesce cu callea Moldaviei ce vine de la Cornulū Lun-

cei, trece la Suciava, de aci la Seretă, și în fine la Cernăuți, unde se unesc cu callea Prutului ce vine de la Marmoritiă.

2) Callea Prutului, care merge de la Cernăuți pre Prut în sus prin Senatină, Colomeia, Delatină, Jabloniția, și trece preste Carpați în vallea Crișului.

3) Callea mediană merge de la Gura-Umora de al dreptul spre mēdiă-nópte prin mișilocul Bucovinei, și se unesc cu callea Prutului din sus de Cernăuți.

Căli laterali sunt: Callea de la Luciană la Țiavescică preste Dunastru, callea de la Senatină la Oppertin, care trece preste deallul Prutului și duce la Lemberg în Galliția.

Callea cea mică care duce de la Vatra Dornei pre Rapida în sus, și trece preste Carpați în Marmoroș, pre care a venit Bogdan ducele Românilor din Marmoroș la anul 1360.

BASSARABIA.

Bassarabia se mărginesce la appus cu Bucovina și cu Moldavia, la mēdiă-nópte și la resărit cu Podolia de care se desparte prin fluviul Dunastru, la mēdiă-qi cu marea négră, și cu Dunăria prin care se desparte de Moesia (Dobrogea).

Aria Bassarabiei se întinde preste 860 milliarie geografice pătrate, sau preste 3,310,000 fâlcă de pământ.

Riurile celle mai însemnate alle Bassarabiei sunt:

Dunastrul (în vechime *Tyras*), care surge din pól-

lele despre médiă-nópte alle Carpaților în Galliția, curge spre resăritu pîno la cotulă Callosă, apoi se întorçe spre médiă-đi, formédiă mulțime de ziczace, primesce de a drépta sa riulă Reutulă, și mai pre urmă se vérsă în marea négră, după ce a formată la gura sa ună lacă fórté mare.

Prutulă, (în vechime *Pyretus*), care surge din póllele Carpaților, curge spre resăritu pîno la cotitura Lipcaniloră, apoi se întorçe spre médiă-đi și se vérsă în Dunăriă între Reni și Gallați.

Dunăria (în vechime *Istru*), care curge spre resăritu, se împarte în trei brație mară, și se vérsă în marea négră. Brațiulă de miđilocă se numesce Sulina, érá cellă de cótră médiă-nópte spre Bassarabia se numesce Chillia.

Bassarabia are mai multe lacuri însemnate, la Dunăriă și la marea négră. La Dunăriă sunt : laculă Cagului, laculă Jalpugului, laculă Caltabugului și laculă Chitaiului ; la marea négră sunt : laculă Sassicului, laculă Alibegului, împărțitū în trei, cară se despartū de marea négră numai prin o limbă îngustă de pămēntū, laculă Dunastrului la gura acestui fluvii, cu o insulă mică la vérsătura sa în marea négră

În fiă-care dintre aceste lacuri se vérsă unulă saū mai multe riuri cară pórtă totū acelle numiri ; cellă mai însemnatū este riulă Conducă care se vérsă în laculă Sassicului.

Din munți Carpaților se întinde ună ramă mare între Prutū și Dunastru, parallelū cu acestū din urmă pîno la cotulă Callosă, apoi se întorçe spre médiă-đi și se desface în trei culmi : culmea Dunastrului, culmea

Prutului și culmea de mișlocu. Acesta e cea mai mare și se întinde pînă la lacul Sassicului. Perriele ce curg din aceste dealluri spre Dunastru, Prutu, Dunăria și mare neagră, sunt mai toate scurte și în timp de veră secă, țerra din întru prin urmare este lipsită de apă. Păduri sunt puține; înse păstiuni sunt întinse.

Pămîntul în genere e fertile, face grâne bune, partea de cîtră Dunăria și marea neagră produce și vinu. Animal domestice și selbatice se nutrescu foarte multe în Bassarabia; turme de ouă, de boi și de cai, din cari se vinde unu număr mare pre totu anul în Austria pentru miliția ușiôră.

Locuitorii Bassarabiei sunt Români. Dară afară de acestia mai sunt Rusși, Bulgari și Judani. Toți împreună facu aprôpe la 1,000,000 de sufflete, dintre cari mai bine de giuimate sunt Români.

Românii, Rusși și Bulgarii sunt creștini de ritul reșăritanu. Judanii urmédia înveșătura lui Moise.

Bassarabia a fostu înainte de anul 1812 o parte a Moldaviei, la anul acesta în urma unui tractat încheiat la Bucuresci între Russia și Turcia, a trecut la Russia, era la anul 1856, în urma tractatului de la Parisu (30 Martiu) partea de lîngă Dunăria inferiôră precum și o fășia de a stînga Prutului, începîndu dela cotul Morei pînă la lacul Jalpugulu, s'a restituit Moldaviei.

Bassarabia întregă se împarte firesce în trei părți principale: 1) în Trapezulu de susu care se întinde între Bucovina, Dunastru și Prutu pînă la locul unde riurile acestea se întorc spre média-și; 2) în regiunea Reutului, și 3) în regiunea Conducului.

În vechime tótă țerra se împărția, ca și Moldavia, în țerra de sus și în țerra de gios, cari se despărția prin linia trassă de la Lipcani la Callos, adecă țerra de sus coprindea numai Trapezul, și se numia atunci ținutul Hotinului, tótă cealaltă parte se dicea în genere țerra de gios, și numai partea de pre lîngă lacuri se numia Bassarabia, érá mai pre urmă Bugiac.

Acum partea Bassarabiei care stă supt guvernul rusesc, se împarte în 7 ținuturi sau districte: 1) all Hotinului, 2) all Sorocei, 3) all Bălților, 4) all Orcheilor, 5) all Chișineului, 6) all Tighinei 7) all cetății Albe.

Locurile principale sunt:

Hotinul sau *Gotinul* sau *Gofinul*, lîngă Dunastru, cu 20,000 locuitori, cetate fortificată, renumită în istoria Moldaviei pentru multe bătălie ce s'au întemplat aci între Moldavi, Poloni, Casaci, Tatarî, Rusși și Turci. De la Hotin preste Dunastru era în vechime *Clepidava*, cetatea dacică, de la care pôte că și a luat însuși Hotinul numele se, fiind că *cleptes* însemnă grecesce fur sau hoț. (Într'o mică distanță spre mîdă-nópte, în Podolia, e Cameniția, famósă în totu medievul pentru multe bătălie între Poloni, Moldavi, și Turci.) Când érá supt Domnia Moldaviei, Hotinul avea un pîrcălab (*pyrgolabus*) sau castellan cu putere fôrte iutinsă, astăzi are un administratoriu civil și un commandante militar.

Soroca, lîngă Dunastru, cu 13,000 locuitori, cetate vechiă în Moldavia, și famósă în istoriă, este și acum bine întărită, în vechime avea doi commandanți, acum e reședinția administratoriului.

Balțile, lîngă Reutî, în mijlocul țerei, cu 12,000 locuitori, reședinția administratoriului; aci se face unîu mercatîu fôrte însemnatîu de vite în luna lui Augustîu.

Orcheiî, lîngă riulî Reutî, cu 10,000 locuitori, opidîu vechiîu, cu ruine și mai vechie în vecinetatea sa, reședinția administratoriului ținutului. Loculî e renvmitîu pentru calcea cea multă și bună care se trausportă în alte țerrî.

Chișineulî, lîngă apa Bîcului, cu 45,000 locuitori, capitalea Bassarabiei, reședinția guvernatoriului și a archiepiscopului de ritulî oriental, are unîu gimnasiîu, unîu seminariîu, o scôlă primariă, și numeră multe case formóse.

Tighina saîu *Benderulî*, lîngă Dunastru, (în vechime *Ophiusa*, adecă cetatea Șerpelui), fortărețiă însemnată în istoria Moldaviei, care apperă țerra acéstă de încur-sele Tatarilorî, începîndî de la venirea lorî la anulî 1240, în cursî de 360 anni. La anulî 1400 se întări cu murî noiî de Juga domnulî Moldaviei, și restete cu successîu inimicilorî fiindî pururea apperată de doiî pîrcălabî ce se punea de cōtră domnî, pîno la anulî 1593 cîndî se dede Turcilorî de Arone tirannulî, împreună cu 12 sate din pregiurî, din care Turciî formară regiunea Tighinei și puseră unîu sangeacî în fortărețiă. De atuncî în cóce Thigina începîu a se numi Benderî de cōtră Turciî și apoi și de cōtră Europeanî. La anulî 1706 Carlî XII regele Suediei, după ce perdîu bătălia de la Pultava în contra lui Petru imperatorulî Russiei, fugî la Thigina, și de acollo înterrită pre Turciî în contra Russilorî, ellî accusă pe Michael Racovițiă domnulî Moldaviei că ține cu Russia, în urma căreia

serascheriulă de la Durostoră venindă la Jassă prinse pre Michael Racoviță, și lă duse la Tighina. Începândă resbellulă în contra Russiloră, Petru veni în Moldavia și fu bătută de Turci lăngă Prută la anulă 1711, veziriulă încheiă pace cu Russii; Carlă XII mēniată pre Russi cercă din Tighina tôte meșiele se împedice ratificarea păcii de cōtre Sultană, și după ce pacea se întări de acestă, ellă mai remase încă doi anni de țille în Tighina, pīno la 31 Januariă 1713, cândă fu prinsă de Turci și dussă la Adrianopoli. În 26 Septembree 1770 generariulă russescă Panină luă Tighina, înse dupe ce se încheiă tractatulă de pace la Cainargi în 21 Juliă 1774, Russii o redederă Turciloră. La anulă 1788 generariulă Potemkin bătă Tighina în cursă de 8 luni de țille, și o luă în 15 Nouembree, érá în 29 Decembree încheiându-se pacea la Jassă, Russii o restituiră Turciloră. Atunci se întinseră possessiunile russesci pīno la Dunastră Pre la începutulă lui Nouembree 1806, generariulă russescă Michelson coprīse Tighina, și la anulă 1812 Maiă 28 se încheiă pace la Bucuresci cu condițiunea ca de aci înainte Prutulă să fiă marginea possessiuniloră russesci. De atunci încōce Tighina e suptă potestatea Russiloră. Ea numeră acumă la 10,000 locuitori, și este încă una dintre celle mai bune fortăreșie din părșile acestea. De la Tighina e o trecătóriă preste Dunastru la Tyraspoli, cetate edificată de Russi, în loculă unde fusse *Niconium* în vechime.

Cētatea-Albă, (polonesce *Bielogrodă*, turcesce *Akherman*, în vechime *Hermonax*, în meșievă se numiă grecesce *Moncastron*), lăngă laculă Dunastrulă, fortăreșă însemnată în istoria Moldaviei. Pre la anulă 1400 se

întări de nouă cu mură de cōtră Jaga domnului Moldaviei, înse după ce Mircea domnului României prinse pre Jaga, cetatea Albă cădă în mâinile acestuia; dară după mōrtea lui Mircea ea veni éráși în potestatea Moldavilor; Vladă V domnului României o luă a dōua óră de la dînșii; înse Stefană cellă mare o recuperă la anulă 1461, o întări cu mură nouă, și puse într'insa pîrcălabă pre Bunta. La anulă 1475 Turcii attăcară cetatea Albă, Moldavii o apperară cu valențιά, înse mai pre urmă fură nevoiți a capitulă; Turcii demoliră întăriturile. Stefană o coprinse de nouă și tăiă cu sabia pre toți Turcii dintr'insa, apoi dresse fortificațiunile și puse pîrcălabă pre Germană. Dară Baiazetă o impressură la anulă 1484, și o luă în 5 Augustă. Stefană căpetândă adjutoriū de la Casimiră regele Poloniei attăcă pre Turci, dară nu fu în stare de a'i scōte din cetate. La anulă 1510 Solimană cellă mare dechiără cetatea Albă de forteréțιά turcésă în care puse ună sangiacă, și adausse regiunea de prin pregiură (*raia*). Pre la anulă 1574 ună corpă de 3600 Moldavi bătă pre Turcii cari essisseră din cetatea Albă ca se mērgă în adjutoriulă Tătariloră, cari cădea suptă sabia lui Jonnascu domnului Moldaviei. La anulă 1770 generariulă russescă Panină impressură cetatea Albă și o luă dela Turci în 30 Septembre, dară după pacea de la Cainargi, Russii o redederă Turciloră. La anulă 1789 Russii coprinseră de nouă cetatea, înse după pacea de la Jassă o deșertară, dară la anulă 1812 remaseră în posesiunea ei. Acumă cetatea Albă numeră la 25,000 locuitori și face ună mare commerciū pre marea négră.

Bassarabia cea restituită Moldaviei.

Partea Bassarabiei cea restituită Moldaviei la anulul 1856 după tractatul de la Paris din 18 (30) Marti, începe de la versătura Gigiei în Prut, din sus de cotul Morei, și se mărginece prin linia trassă pînă la satul Sărățica, de acolo prin linia trassă pînă la satul Congas lîngă riul Jalpugul pînă aproape de versătura acestuia în lacul Jalpug din sus de satul Tabac: era de aci prin linia trassă spre resărit pînă la satul Spasca, prin callea ce duce la cetatea Albă pînă aproape de Sarari, prin linia trassă cîtră resărit pînă la capul de sus al lacului Sărat, și în fine prin linia trassă de cîtră partea resăritană a acestui lac în distanță de 1000 stîșini de la dînsul, drept cîtră mîdiă-și pînă la marea neagră. Aria teritoriului acestuia între Prut, Dunărie și marea neagră se întinde peste 160 miliarde geografice pătrate, și numără la 230,000 locuitori.

De la Vadul lui Isac se întinde pre la capetele lacurilor ună vallă de pămînt, pînă cîtră cetatea Albă; assimine dela Leova pînă la Tighina. Locuitorii le numesc Vallurile lui Traian.

În vechime se află trei cetăți în direcțiunea de la Vadul lui Isac spre Tighina, cari se numia *Pirobaridava*, *Tamasidava* și *Zargidava*. Din sus de gura Dunării, spre cetatea Albă, era *Arpia*. De la *Piro-Baridava* se pare că se trage numele de *Bassaraba*.

Căllile principalî alle Bassarabiei întregi sunt :

1) Callea mediană care începe la Hotinū, trece la Lipcani, merge prin Medinți, Bălți, Orhei, Chișineu, Tigghina, Căușianî, cetatea Albă.

2) Callea de la Sculleanî prin Făllesci și Bălți, la Soroca, cu trecătoriă la Cerinouca.

3) Callea de la Sculleanî prin Tușiora la Chișineu, și de aci la Crăulleanî, cu trecătoriă la Dubassari.

4) Callea de la Leova prin Gura-galbină la Chișineu.

5) Callea de la Vadulū lui Isacū pre lîngă capulū lacurilorū, la cetatea Albă, cu trecătoriă la Ovidiopolî.

În acéstă calle din urmă dauă căllile laterali de la Reni, de la Smerillū și de la Chilla.

6) Callea de la Leova pre lîngă Prutū la Formósa și apoi la Reni.

Căllî laterali, afară de acestea, mai sunt :

a) Callea de la Hotinū la Mărginiția . care apoi trece Prutulū, și se unesce cu cea de la Hertzia din Moldavia.

b) Callea de la Lipcani la Otacū, cu trecătoriă preste Dunastru la Movillă.

c) Callea de la Otacū la Soroca.

Posițiuni geografice.

(POSITIVE)

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Adunați	44° 15' 44."	43° 43' 53."
Adâncata	44° 0' 43."	42° 36' 42."
Almași	44° 26' 57."	41° 23' 22."
Aprodi	44° 29' 9."	45° 13' 46."
Aricesci	44° 53' 9."	43° 31' 31."
Arnota	45° 11' 58."	41° 42' 48."
Băilești	44° 2' 48."	40° 57' 20."
Băneasa	44° 29' 23."	43° 44' 47."
Bărbătesci	45° 10' 22."	41° 45' 45."
Berciani	44° 19' 6."	43° 51' 19."
Boldu	45° 19' 23."	44° 54' 38."
Brăila	45° 16' 46."	45° 38' 9."
Branu	45° 30' 45."	42° 57' 27."
Brădianu	44° 55' 40."	44° 31' 52."
Buciniani	44° 15' 30."	44° 5' 17."
București (teatru)	44° 26' 22."	43° 45' 59."
Budești	45° 9' 22."	44° 29' 39."
Buțea	44° 34' 0."	43° 36' 3."
Brâncoviani	44° 19' 4."	41° 58' 48."
Callafatu	43° 58' 54."	40° 36' 21."
Callarași	44° 11' 35."	45° 0' 19."
Câmpulung	45° 16' 0."	42° 42' 33."
Celei	43° 46' 1."	42° 7' 24."
Cernica	44° 26' 15."	43° 55' 43."
Cetate	44° 6' 33."	40° 43' 11."
Cocoresci	44° 51' 58."	43° 32' 56."
Cozia	45° 19' 29."	42° 0' 18."
Cornesci	44° 47' 29."	43° 33' 9."
Costianii	45° 16' 43."	44° 42' 48."
Cotroceni	44° 26' 12."	43° 43' 51."

Numele locului	Latitudinea	Longitudinea
Craiova	44° 19' 15."	41° 28' 0."
Crîngu	44° 28' 23."	44° 9' 19."
Curtea de Argeșu	45° 9' 33."	42° 20' 40."
Curtișioara	44° 29' 47."	41° 34' 52."
Custengi	44° 10' 23."	46° 19' 49."
Deallu monasteriū	44° 57' 41."	43° 9' 4."
Diăvallu	43° 51' 0."	41° 30' 35."
Dimnicea	43° 40' 27."	43° 0' 20."
Dobrianî	44° 15' 24."	44° 6' 56."
Dobricianî	44° 31' 47."	41° 40' 10."
Domniția	45° 18' 45."	45° 11' 21."
Drăgănesci	44° 6' 4."	43° 16' 2."
Drăgoesci	44° 50' 56."	41° 57' 7."
Filippesci	45° 6' 42."	45° 0' 1."
Flămînda	43° 44' 28."	42° 39' 53."
Flocosa	44° 1' 5."	40° 43' 47."
Floresci	44° 23' 35."	41° 28' 25."
Frassinu	44° 1' 44."	43° 41' 22."
Frassinetu	43° 59' 29."	42° 4' 43."
Frătesci	43° 58' 40."	43° 38' 2."
Frusănesci	44° 22' 34."	44° 1' 24."
Fundeani	44° 23' 42."	44° 1' 14."
Gavanesci	45° 5' 9."	44° 43' 56."
Giurgiu	43° 53' 39."	43° 38' 8."
Grădesci	44° 25' 50."	42° 1' 11."
Gradiștea	44° 13' 31."	43° 49' 18."
Gugureanu	44° 56' 46."	44° 56' 48."
Iancu	45° 9' 27."	45° 8' 42."
Illeana	44° 30' 27."	44° 19' 31."
Islasu	43° 43' 22."	42° 26' 7."
Istritia	45° 7' 22."	44° 12' 46."
Leordeani	44° 23' 15."	43° 52' 53."

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Lilliacu	45° 16' 12"	44° 19' 31."
Lîpia	45° 8' 33."	44° 24' 13."
Luciani	44° 52' 23."	43° 3' 34."
Luica	44° 13' 49."	44° 15' 11."
Măcinu	45° 11' 53."	45° 45' 33."
Măguriani	44° 21' 4."	43° 41' 54."
Mancia	44° 23' 12."	44° 15' 8."
Mărginiani	44° 57' 31."	43° 25' 41."
Mătesci	45° 13' 8."	44° 25' 49."
Maxianî	45° 3' 17."	44° 31' 39."
Maximiani	45° 26' 13."	45° 23' 55."
Metelleu	44° 50' 56."	44° 34' 17."
Moisica	45° 0' 6."	44° 33' 31."
Motreței	44° 5' 52."	40° 52' 11."
Nađiru	45° 20' 39."	45° 31' 30."
Negoiu (munte)	45° 34' 51."	42° 14' 21."
Obillescî	44° 21' 16."	44° 27' 21."
Obôrșia	45° 26' 8."	43° 7' 32."
Olteniția	44° 6' 6."	44° 18' 37."
Oreșci	44° 19' 16."	43° 57' 8."
Oréva	43° 44' 17."	41° 58' 12."
Osmanu	45° 6' 31."	45° 27' 5."
Parapanu	43° 46' 53."	43° 27' 23."
Passerea	44° 28' 43."	43° 58' 43."
Păuna	44° 36' 22."	45° 24' 13."
Persica	45° 6' 54."	45° 9' 57."
Pîrlita	44° 15' 54."	43° 41' 56."
Pleniția	44° 13' 24."	40° 50' 58."
Ploiescî	44° 56' 30."	43° 41' 27."
Poiana	43° 55' 15."	40° 44' 8."
Popescî	44° 22' 59."	43° 50' 43."
Resca	44° 10' 29."	42° 3' 19."

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Râmnicu-Vâlci	45° 6' 44."	42° 1' 47."
Râmnicu-Sărat	45° 22' 58."	44° 42' 45."
Rotundianii	45° 1' 42."	44° 27' 23."
Rusciuc	43° 50' 37."	43° 36' 59."
Săbiniu (observatoriu)	45° 50' 35."	41° 46' 38."
Salcea	45° 12' 50."	43° 59' 16."
Sălcioara	45° 18' 34."	44° 50' 48."
Seliste înaltă	44° 20' 59."	45° 1' 18."
Silistria	44° 7' 15."	44° 55' 52."
Sistovu	43° 37' 17."	43° 1' 19."
Sellatira	44° 26' 3."5	42° 1' 57."
Stefănesci	44° 31' 1."	44° 24' 44."
Stoianesci	44° 9' 14."	43° 35' 29."
Suru (munte)	45° 35' 27."	42° 6' 26."
Suce	45° 13' 48."	45° 6' 21."
Țirguvestei (turnul)	44° 56' 6."5	43° 7' 39."
Țirșioru	44° 55' 4."	43° 32' 42."
Tinganu	44° 24' 29."	43° 58' 55."
Toporu	44° 1' 4."	43° 20' 1."
Trestiani	44° 30' 30."	43° 25' 28."
Turnu-Măgurelle	43° 44' 58."	42° 32' 21."
Turtucaia	44° 3' 8."	44° 16' 35."
Ulmeani	44° 8' 46."	44° 23' 20."
Văcăresci	44° 23' 56."	43° 47' 34."
Vâlcelle	45 20° 45."	45° 0' 53."

Pozițiuni approssimative

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Alba-Julia	46° 4'	41° 15'
Arad	46° 7'	39° 4'
Bacău	46° 32'	44° 31'
Bistrița	47° 7'	42° 5'
Blașu	46° 10'	41° 33'
Brașov	45° 35'	43° 14'
Cernăuți	48° 17'	43° 35'
Chișineu	47° 0'	46° 30'
Clușu	46° 45'	41° 12'
Debrețin	47° 32'	39° 16'
Foxian	45° 40'	44° 45'
Galați	45° 29'	45° 45'
Hotin	48° 30'	44° 10'
Iasi	47° 10'	45° 14'
Medieș	46° 11'	42° 0'
Muncaci	48° 24'	40° 29'
Orestia	45° 51'	40° 52'
Radauți	47° 50'	43° 35'
Roman	46° 53'	44° 31'
Salnic	47° 13'	37° 54'
Satu-mare	47° 46'	40° 32'
Sighet	47° 54'	41° 34'
Suciava	47° 38'	43° 47'
Temisvár	45° 44'	39° 0'
Tighina	46° 50' 32	47° 16' 0''
Țirgu-Munșului	46° 32'	42° 1'
Țirgu Secuilor	45° 57'	43° 43'
Titell	45° 13'	38° 2'
Turda	46° 32'	41° 25'
Urbea-mare	47° 4'	39° 35'

Tabellă statistică.

Numele Țării	Milliarie pătrate.	Români	Neromâni	Locuitori
Marmorosă	300	300,000	300,000	600,000
Crișiana	560	600,000	600,000	1,200,000
Temșișiana	500	600,000	600,000	1,200,000
Trasilvania	1100	1,500,000	900,000	2,400,000
Romania (Australe)	1350	2,500,000	500,000	3,000,000
Moldavia (Rom. orientale)	960	1,200,000	530,000	1,730,000
Bucovina	250	250,000	250,000	500,000
Bassarabia	700	500,000	320,000	820,000
	5720	7,450,000	4,000,000	11,450,000

ISTORIA ROMANILORU

PARTEA I

Din timpurile cele mai vechie pino la căderea
imperiului romanu de la appusă.

SECȚIUNEA A.

Din timpurile cele mai vechie pino la declinarea imperiului
romanu supu Aureliu Comodu.

CARTEA I.

Din timpurile cele mai vechie pino la Do-
mițiană.

I.

Starea Daciei înainte de Romanî.

Din cele dintâiu timpuri de cari avemă cunnoscinție istorice, țerrile de la Dunăria inferiôre, și anume cele de a drépta acestui riă, era locuite de *Geți*; cele de a stânga, din ținutul Mureșinului și allă Tissei, de *Agatursi*; și cele din ținutul Oltului, Argeșului, Prutului, Dunastrului, Dunaprului și Dunului de *Scuți*. *Geții* eră unū poporū curagiosū, credea în unū deū și în nemurirea sufletului, care învejiătură o primisseră de la unū filosofū allū lorū, a nume Zalmose. *Agatursii* eră applegați la lussū, și purtă sculle de aură. *Scuții*

ducea o vieță nomadică, și prin incursiunile lor în Asia, înterritară pre Perși asupra sa.

Dariu fiul lui Ustaspe, regele Perșilor, determină se înfrângă puterea lor, și plecă din Asia cu o armată numeroasă, adjungându la Bosporul Tracic, făcând un pod de vase preste mare, și trecu în Europa cu toate ostile selle. Inaintându prin Tracia către Apollonia, Salmidessă și Mesembria, dădă preste Geți cari creându-se a fi destul de tari, redă armele asupra Perșilor; înse ei fură învinși și constrinși a merge cu Dariu în contra Scuților.

Din țerra Geților, Persii trecu Dunăria (*Istru*) preste un pod de nave, și purceseră asupra Scuților. Acestia se retraseră prin locurile lor cele deșerte, și trămiseră nunții la Grecii de la Dunărie, ca se arde podul și se lasse pre Perși în mâinile lor. Dariu luându-se după dinșii se infundă cu ostile selle în acele locuri necunoscute, și abia se desceptă din stratagema lor, când înțelese de la Ustieș, domnul Miletului planurile Scuților. Atunci el se întorse înapoi câtă putu mai currind; lăsă pre Geți se trăiescă în pace după legile și datinele lor, și se dusse în Asia. Acesta se întâmplă pre la anul Romei 240, adică pre la finitul domniei lui Tarciniu Superbu.

După această epochă Geții remaseră în țerra lor, și purtară mai multe resbelle împreună cu Tracii în contra Macedonilor pînă pre timpul lui Filipp II regele Macedoniei, când fură respinși de Macedoni către Dunărie. Atunci ei trecu de a stînga Dunării și coprinseră locurile Scuților, pînă la Borustene (a. R. 410, adică pre la începutul resbelor samnitice.)

După mórtea lui Filippù II, se scullă fiulù seù Alessandru, și turburâ popóarele de la Dunăriă. Sirmu regele Triballilorù fugì în iusula Peuce dintre gurele Dunării. Alessandru neavëndü la sene aparatele necesarie spre a impressurâ loculù acesta, lü lăssâ, și determinâ se trecă Dunăria în contra Gețilorù, de și stâ de a stânga acestuï fluviü patru miï de căllari și dece miï de pedestri getici. Spre a'si ascunde trecerea, ellü allesse unü locü unde câmpurile erâ accoperite cu grâne și dimpreună cu duciï seï trecü pre nesce navï alle neguțiătorilorù de la Bizanțiü, érá óstea trecü pre luntrile pescarilorù și alle pirațilorù ce se aflâ acolo, precumü și pre follï de pelle de la corturile militarilorù, impluți cu pae. Gețiï vedëndu-se attacați de o datâ de falangea macedonică, se speriară, și luară fuga côtră cetatea lorù cea de lemnü, unde se concentrarâ și determinarâ se irrumpă asupra armatei lui Alessandru ; însë înțelegëndü că Alessandru âmbă cu planulü de a-i impressurâ în cetate, luară femeele și copiii lorù cu sene, și se retrasseră în deșertele lorù. După acésta veniră deputați din țerrele vecine la Alessandru ; în audiențiă regele întrebâ pre deputați Celțilorù adriatici, că de cine se temü ei mai multü ? acestia respuuseră : că nu se temü de altulü, numai de cerü se nu cadă pre ei. Respusulü acesta, necunnoscinția locurilorù cellorù deșerte, rescólla ce se atțișasse în Illuria prin Clitü, și în Grecia prin Tebanï, făcură pre Alessandru se se întórcă în Macedonia, și se lasse pre Geți în pace.*)

*) Arrianus de expeditione Alexandri libro I, capite 4.

După mórtea lui Alessandru, Lysimachû regele Traciei suppunându-și tóte popóarele pîno la Dunăriă, trecu și preste acestu fluviu în contra Geților, cari avea atunci rege pre Dromichete, (a. R. 434, adecă pre timpul resbellului II samniticû.) Dromichete prin stratagematele selle trasse pre Lysimachû în nesce locuri sterpe și neâmblate, apoi 'lû încongiurâ și 'lû prinse cu tótă armata lui. Geții strigară se'lû taie ca pre unû dechiăratû inimicû care a venitû cu armele asupra lorû ; înse Dromichete prin vorbe înțelepte, 'i înduplecâ se'lû tracteđe omenesce ca se'si facă amici pre veciniî Macedoni și Traci. Ellû sărutâ în publicû pre Lysimachû, 'lû numi părinte și 'lû dusse la capitalea Geților, *Elia* ; acolo dede unû ospețiû pomposû lui Lysimachû și ducilorû lui, érá ellû cu Geții seî mîncâ simplu buccate ordinare. După ce arretâ cu modulû acesta că Geții cunnoscû lussulû, înse 'lû desprețuiescû ca nisce ómeni frugali și ânimoși, i dede libertatea fôrá să-î céră prețiu de rescumperare.

Murindû Lysimachû (a. R. 471, adecă pre timpul resbellului tarentinû), Galliî încurseră Grecia suptû ducele Brennu, lăssândû la Dunăriă 1500 pedestri și 3000 căllări, cari se le assecuređe retragerea ; înse Brennu fu invinsû și uccisû cu totulû de côtră Greciî uniți (a. R. 475). Atunci cei de la Dunăriă ne mai priimindû scire despre sórta soșilorû lorû, attacară pre Geți și pre Triballi, și purcesseră pîno în Macedonia, unde fură bătûți de Antigoni. O parte dintr'înși scăpă și se asșediă la Dunăriă, în ținutulû unde se varsă Sava, suptû numele de Scordisci. Ei edificară Taurunulû, Singidunulû și alte cetăți,

II.

Contactul Dacilor cu Romani.

Côtră anulă Romei 582 Geții dimpreună cu celălalte națiuni borealî fură chiămați de Perseu regele Macedoniei, se mERGă se dee adjutoriū în contra Romanilor; înse Geții nu se dusseră. Orole regele Geților e-ră pre atunci ocupatū în resbellū cu Bastarni, vecinî de côtră médiă-nópte. In una dintre bătâliele acestea, Geții se purtară fórtē reū, Orole 'i condemnă ca se se culce cu capulū în loculū piciórelorū cândū vorū dormi, și se servescă ei pre femeē. Aceste mesure umilitórie remaseră în vigóre pino cândū Geții prin o nouă faptă bărbătescă sterseră rușinea pățită.

După ce Romani 'și suppuseră Macedonia, Traci tributari cei vechi ai Macedonilor, începură a rebellă și a face incursiuni în țerrile vecine, chiarū și pinō la marea adriatică. Romani păfiră mai multe perderi atâtū de la Traci câtū și de la Scordisci. In fine Marcu Didiu frânse pre devăstătorii Traci și'i respinse între marginile țerii lorū, (a. R. 640, adecă pre timpul resbelului cimbricū). Liviū Drusu, merse și mai departe, adjunse pino la Dunăriă și puse terminū trecerilorū preste acestū fluviū, (a. R. 641). Atunci Romani făcură pentru ântăia óră cunnoscință cu Geții, înse la dînșii numai locuitorii din giosū de cataracte Dunării se numescū cu acestū nume; cei din susū de cataracte, din țilutulū Partissului și allū Mureșului, se đicū *Daci*, mai pre urmă numele acesta se generalisă, și tótă țerra de a stânga Dunării, începēdū de la riulū Maru (Morava), terminulū Germaniei, pino la Borustene, se chiamă Dacia.

La anulă Romei 645, Marcu Minuciū bătū pre Traci în totū ținutulū Ebrului, și attacă pre Scordisci și pre Triballi. Daci veniră Scordiscilorū într'adjutoriū, înse speriați de sunetulū tubelorū romane ce resună prin munți, luară fuga.— C. Scriboniū Curione supuse pre Dardanī și pre Moesi (a. R. 667), și merse pīno la Dunăriă, trecu și în Dacia, înse nu cutețiă a intră în pădurile celle întunecóse. Appiū Claudiū proconsule înaintă pīno la Sarmați, Lucullū pētrunse pīno la terminulū națiunilorū cunnoscute, la Tanaide și la laculū meoticū. Inse toți acestia voiră mai bine a vedē pre Daci din depărtare, de cātū a se bate cu dīnși.

Pre la anniū Romei 696—720 domniă preste Daci regele Boirebiste (*Boiorum victor*?) care avea lōngă sene pre Ceneū filosofulū în calitate de profetū și de archiereū. Acestū învețiātū svātui pre Daci se sterpēscă vițile de viă, și ei ascultară fōră resistințiă. Boirebiste deprinse pre Daci la resbellū; și suppose nu numai pre națiunile vecine de a stānga Dunării, ci trecū preste acestū fluvii, devăstă Tracia, Macedonia și Illuria, bătū pre Galliī cei amestecați cu Traci și cu Illuri, și stinse mai cu totulū pre Boiī și pre Teurisci în Pannonia; ellū coprinse și cetățile Grecilorū de pre lōngă pontulū eus-sinū, pīno la Borustene.

Escursiunile celle dese alle lui Boirebiste în Tracia, Illuria și celledalte provincie vecine alle Romanilorū, supperară asiă de tare pre Juliū Cesare, în cātū acesta după ce invinse pre Pompeiū și pre Pompeiani și se întórse la Roma, determină se redice armele în contra lorū, se-ī bată și apoi se trēcă în Asia în contra Părțilorū. Aceste preparative se făcură

cu atâta rumóre, în câtă Illuriî temându-se de trece-rea lui Cesare prin țerrile loră trâmiseră deputați cu diverse donuri la dînsulă ca se lă împace. Pre tim-pulă acesta trâmisesse Cesare pre junele Octaviană la invețiătură la Apollonia, cu scopă ca mai pre urmă se lă iee cu sene la resbellulă dacică și par-tică. Inse mórtea lui Cesare (a. R. 709) mântui pre Illuriî, pre Daci și pre Parți de perirea cu care eră ammenințaiă.

După mórtea lui Cesare se respândi fama că Daciî îmformați despre acésta, ară fi întrată în Macedonia. Marcu Antoniū ceră óste de la senatū ca se mérgă în contra loră seî înfrineđie. Senatulă luândă cererea lui M. Antoniū număi de ună pretestă, suptă care acesta căută ocasiune de a'si formă o armată spre a appesă republica, trâmise observatori cară se véđiă și se rappor-teđic, decă în adeveră lucrurile staă așiă. Între aces-tea Antoniū înșellă pre senatū și se numi capă osti-loră din Macedonia; ellă espedi cu decretulă senatului pre frate-seū Caiu Antoniū la armata Macedonică cea compusă din 6 legiună. Cândă observatori trâmisi de senatū se întórseră a casă rapportară că n'aū vedută Daci în Macedonia, inse adausseră (după monitulă lui Antoniū), că e de temută, că Daciî voră încursă pro-vincia, decă s'ar misca armata de acollo. Pucină după aceea, Antoniū trecu cu ostile în Italia, și prin o fac-țiune dusse lucrulă acollo ca frate-seū Caiū Antoniū se se trămittă proconsule în Macedonia. Acesta se purtă așiă de reū, în câtă remase bătută de Bastarnă, cară venisseră Moesiloră într'adjutoriū la cetatea Istrieniloră. La acéstă bătăliă luară parte și Daciî precumă se vede

din semnele militare ale lui Antoniū carī s'au aflatū m i pre urmă în castrulū Dacilorū Genucla.

Pre cândū triumviratulū guvernă republica, Romanii încetară puçintellū de a se occupă cu affacerile Dacilorū. Dară pre la anulū Romei 720, rebellândū Dalmații în societate cu Pannonii, Octavianū veni la Segesta (Siscia), și se asșediă acolo cu scopū ca se deschidă resbellū în contra Dacilorū și a Bastarnilorū. Ellū începuse se construésca și navī pre Sava, cu carī se ducă provisiuni la Dunăriă, inse spre a se assecurā de la spate, attacă de nouū pre Dalmații cei nestimperai. Dară la Setonia căpetā o plagă și se lăssā de a mai purtā resbelullū în contra acestorū popore cerbiciose. Cândū se întorșe la Roma, Octavianū însărcinā pre Statiliū Tauru cu commāndulū ostilorū.

Între acestea, Boirebiste regele Dacilorū, aușindū de aparatele cele marī ale Romanilorū și de faptele cele valorose ale lui Octavianū, trāmise deputai la dīnsulū ca se facă pace, imbiāndu-lū cu adjutoriū în contra lui Antoniū. Dară deputaii fiindū că cerea multe lucruri carī nu se uniā cu demnitatea romană, fură nevoiți a se întorșe a casă fōră rezultatū. Atunci Boirebiste determinā se se unésca cu Antoniū, inse o rescollā ce se nāscu între Daci, în care perī și ellū însuși, nu lū lassā se și punā planulū în lucrare.

III.

Octavianū Augustū.

După mōrtea lui Boirebiste imperiulū dacicū se desfăcū în mai multe părți și se flăccī prin frecări mu-

tuali, așia în câtă Daciî nu putea înarmă în contra Romaniloră mai multă de 45,000 pină la 05,000 de ómenî. Unulă dintre capiî Daciloră, Orole II, fu îndemnată de compatrioțîi seî se se scólle în contra Romaniloră cari eră atunci desbinați între Antoniū și Octavianū. Orole addusse înainte doi căni care se încăierară între sene, dară cândă se mână eî mai tare, le arretă ună lupă; căniî îndată ce lă veðură, se lăssară de a se mână între sene, și se luară după dînsulă. Atunci đisse cōtră Daci: așia potă se facă și Romani. cândă ne voră vedé pre noi; decî mai bine se î lăssămă se se frece eî între sene. Dară ceilalți capi ai Daciloră fură de altă părere, eî se uniră cu Jassugiî, cu Sarmațiî și cu Bastarniî, și predară Moesia și Dardania, apoi trecură Emulă, bătură și despoiară pre Denteleți, poporă tracică suppusă Romaniloră. La anulă Romei 722 se făcū bătălia decisivă între facțiunile romane la promontoriulă Acțiū (în Epirū), și Octavianū prefăcū republica romană în imperiū, și luă numele de Augustū (adecă allessū de đeu). Cōtră anulă Romei 724 Statiliū Tauru respinse pre Daci preste Dunăriă, prinse pre mulți și'i dusse la Roma, unde î băgă în amfiteatru ca se se lupte cu Sueviî. Inse Sita regele Denteleților, și alți socî ai Romaniloră, cerea o resbunare mai mare. Atunci M. Liciniū Crassū, care commandă în Macedonia primî ordine de la Octavianū ca se pună pre regiî și pre popórele cari ținură cu Antoniū, și se appere pre ceilalți. Crassu bătū pre Bastarniî cari devastă Moesia, î strimtoră la Dunăriă, și impresură loculă unde se retrasseră eî după bătăliă. La acéstă impressurare Orole II dede adjutoriū Romaniloră.

După ce Crassu coprinse locul, trămise pre Orole cu recommendațiunî la Octavianu, de cōtră care se numi amicū și soçiū allū Romanilorū (a. R. 725). Inse Crassu retrăgēndu-se la iernaticū în Tracia, fu attăcatū de inimici, și bătutū așiā de tare, în cātū determinā se se lasa de atari espedițiunî. Cu tōte acestea la annulū Romei 726, de o parte insolenția Bessilorū, a Tracilorū și a Bastarnilorū, de altă parte missiunea ce venisse de la Orole, care lū chiamā într'adjutoriū în contra lui Dapuge, altū capū allū Dacilorū, făcū pre Crassū se appuce éráși armele. După ce bătū pre Bessi, ellū trecū în Dacia, și la cea dintâi lovitură puse în desordine pedestri-meā inimicilorū și o impinse asupra căllărimeî, de unde urmă o încurcătură care se finî cu perderea Dacilorū. Cei ce scăpară se retrasseră într'unū castellū, unde i vëndū unū militariū grecū, care întrodusse nóptea pre Romani în castellū. Daciî vedēndu-se vënduți se ucciseră uniî pre alțiî ca se nu cadă în mânia Romanilorū; între acestia peri și Dapuge. Pre fratele lui lū prinse Crassu și lū dimise éráși fōră de ai face ver-unū reū. După acestea dusse armata la o speluncă mare și întărită fōrte, numită Cira, la care se ȑice că fugisseră titaniî cândū fură învinși de ȑei. Acéstă speluncă erā ocupată de Daci cari și dusseră acolo tōte vitele și lucrurile lorū cele mai preȑiose. Crassu astupă tōte întrările și esșiturile, și constrinse pre ómenî prin fōme a se suppone. După aceste successe, Crassu purcesse în contra celloralți Daci și adjunse la castrulū Genucla, care era cellū mai tare dintre tōte câte stā suptū comandulū lui Zurasse (altū capū allū Dacilorū). Acolo se ținea semnele militare luate de la Antoniū, cândū

acesta perdusese bătălia la cetatea Istrienilor. Crassu bătù acestù castru de pre uscatù și de pre apă (căci Genucla era edificată lăngă Dunăriă); și lă luă cu multă greutate, după unù assediù îndelungatù, cu tôte că Zurasse nu erà aci, fiindù-că se dussesse în Scufia ca se céră adjutoriù de la acellù poporù. M. Liciniù Crassu după acéstă victoriă se întórse în Tracia, și apoi se dusse la Roma, unde ținù unù triumfù despre Traci și despre Daci. IV. Non. Jul. a. R. 727.

Dară pre cândù Liciniù Crassu triumfă la Roma, Dacii lăssându desbinările și certile între sene, se adunară și și allesseră rege pre Cotusone, suptù care Dacii începură éráși a trece Dunăria preste ghiaciă și a predă provinciile romane. — Drusu și Tiberiù, fii vitrici ai lui Octavianù, bătură și suppueră popóarele alpestre din Reția, Vindelicia, și Noricù, și intinseră imperiulù romanù pinò la Dunăria superióre. a. R. 738. La Dunăria inferióre Cneu Lentulù respinse pre Daci preste acestù fluviù, bătù și pre Sarmați și construi castre stative pre lăngă rîpa Dunării și le întări cu președie militarie, înse nu înfrânse pre nici unulù dintre aceste popóre. Dacii attăcară de nouù pre Romanì, Lentulù se scullă a dóua óră asupra lorù, și lă bătù înfricoșiatù, uccise trei duci de ai lorù între acestia și pre regele Cotusone. Acéstă perdere nu desinimă pre Daci: după cincì annì de ȕille ei conspirară cu Pannonii, cu Bessii și cu Sarmații în contra Romanilorù, și abiă se domitară de armele lui Tiberiù a. R. 743. În anulù ce urmă, irrupseră éráși în Pannonia și predară provincia romană, și cu modulù acesta împedecară pre Octavianù de a închide templulù lui Janu, precumù dorisse. —

Drusu întreprinse din Gallia o expedițiune în Germania, și după mórtea lui (a R. 744) continuă frate-seu Tiberiū, care coprins ținutul dintre Renū și Albea, și lū prefăcū în provinciă romană (a. R. 749); dară pre cândū se prepară se mērgă în contra lui Marobodū, domnulū Marcomanilorū, care fundasse monarchia Suevilorū (între Dunăria, Albea și Vistula), se născū o rescóllă mare din partea popórelorū illurice și pannonice și constrinseră pre Tiberiū a se întórce asupra acestora. Aeliū Catu (consule la a. R. 757) se trāmise în contra Dacilorū, care strămută 50,000 de ómenī din vecinătatea Dunării în Tracia. În rescólla generale a Illurilorū și a Pannonilorū, Cecina Severū prefectulū Moesiei nu putū se remănă multū timpū cu armata sa în Pannonia, fiindū că Daciī și Sarmațiī încursă neîncetatū Moesia. Pannonia se pacifică la anulū R. 761; înse nu se putū pune capētū răpiturilorū acestorū popóre selbatice. Poetulū Ovidiū care se află pe atunci relegatū la Tomi, lōngă marea négră (nu departe de la gura Dunării, laudă pre Pomponiū Flaccu propretoriulū, care apēră ripa Dunării, înse mărturisesce totū de o dată că Gețiī și Sarmațiī încursă neîncetatū provinciile romane, de câte orī înghiăciă Dunăria.

În Germania administrațiunea cea appesătóriă a lui L. Quintiliū Varu dede motivū, ca Cheruscī, Bructeriī și Marsiī se se unescă suptū Ariminiū, fiulū unia dintre domniī Cheruscilorū. Respândindu-se făma că unulū dintre popórele germane din locurile cele mai departe ar fi appucatū armele, Quintiliū se înșellă a întreprinde o expedițiune prin pădurile cele neâmblate alle Teutoburgulū, acollo dederă preste diusulū Cheruscī și cei-

lalți Germani cu Arminiū, și nemiciră trei legiuni dintre cele mai bune. a. R. 762. Prin această calamitate Romanii perdură éráși țerra dintre Renū, Albea și Dunăria.— Imperatoriul Octavianū Augustū care ajunsse în culmea puterii politice, fu fôrte nefericitū în familia sa, ellū avū trei socie, și o singură fiă, Julia (din a doua sociă, Scribonia), pre care o marită după Marcellū și după mórtea cea prematură a acestuia, o căsătorì cu Agrippa, din care avū doi nepoți, Caiu și Luciu, carī muriră în flórea etății. A treia sociă, Livia, puse tóte macinele în lucrare spre a procură fiului seū Tiberiū successiunea în imperiū. Octavianū adoptă în fine pre acesta și 'lū luă de collegū în imperiū. Ellū murì la Nola, a. R. 767 (p. Chr. 14) în etate de 76 anni. după ce domnisse de la bătălia de la Acțiū, 45 de anni.

IV.

Tiberiū.

Tiberiū fu unū omū cu mare capacitate, înse plinū de invidiă și de deffidențiă, applecātū spre cruđime și fôrte prefăcutū. După cererea mumei sélle (Livia) ellū adoptasse pre nepotulū seū de frate, Germanicū, și de frica acestui duce care avea o autoritate nemărginită la armată, împlinì tóte detoriele unui imperatoriū înțeleptū în cei dintâiū optū anni ai domniei selle, înse nu încetă de a face totū ce putea spre a'lū înlătură. Mișcatū de neîncredere revocă pre Germanicū din țerrele germane, cândū acesta bătusse pre Arminiū (la Idistavisū) și eră în punctul de a restabili în Germania domnia Romanilor cea fundată de tată-seū Drusū. Germanicū

se trămise acum la resăritu, unde prefăcù Cappadocia și Commagenea în provincie romane, înse currindù după aceea muri (de veninu, precumù se presupune.) Pentru securitatea sa personale, Tiberiù strînse la Roma pre militarii pretoriani cei ressipti prin Italia, și prefectulu lorù, 'Seianù, 'i dede mare înfluiță asupra guvernulu, care luâ acum unù caracterù cu totul despoticu. Dară Seianù sciù în scurtù timpù se nutrêscă frica tirannulu așia de tare, încâtù acesta lăssă Roma, și se dusse în insula Capree, unde putea mai commodù și nevădutu de lume se se dee în braciele desfrînărilor, pre cândù Seianù ca locù-țiitoriu allù seù făcea tôte crudelitățile la Roma și în Italia, în cursù de 9 anni de ڭille, pînă cândù prin planulù de a răpi la sene imperiulù, desceptă suspiciunea imperatorulu, și căusă cădere sa. Tiberiù 'și sătură acum setea de sânge persecutându pre amicii lui Seianù, pînă cândù prin instigăționea lui Caligula, se suffocă în patù cu perinele, la Misenù, a. R. 790 (p. Chr. 37), după ce domni 23 de anni mai multù ca unù despotù asiaticù, de câtù ca unù imperatoriu romanù.

V.

Caiu și Claudiù

Caiu Caligula, fiulù lui Germanicu, după ce uccise pre Tiberiù, urmâ însuși în imperiù; în annulù dintâiù ellù ressipt tesaurulù cellù mare allù lui Tiberiù, ospe-tându pre poporù, dându totù genulù de jocuri splendide, reedicându edificie fôră de scopù, și altele assémine. După ce sufferi de unù morbu greù, și perdù cu încetulù min-tea, înse pre lîngă tôte faptele selle celle arbitrarie și

crudeli, cădû numai după patru anni de ȑille, prin o conspiraȑiune a pretorianilor. Senatulû voi atunci se restabiléscă republica, înse pretorianii redicară imperatoriû pre Claudiû, unchiulû lui Caiû, și fratele lui Germanicû.

Claudiû abiă appucă frênele guvernului în mâni, și le lăssă cu totul coruptei selle socie Messalina, și după mórtea acesteia, ambiȑiosei Agrippina (sororiî lui Caiu), și sceleratiilor seî de libertȑi Polybiû, Narcissû și Pallante. Suptû domnia lui Claudiû începură conqueririle Romanilorû în Britannia, unde interprinse însuși Claudiû o espediȑiune. Mauretania, Lucia, Tracia se prefăcură în provincie romane, și Judéa după mórtea lui Erode Agrippa veni éráșî suptû administraȑiunca procuratorilorû romanî. — După ucciderea Messalinei abiă se cunnunasse Agrippina cu unchiulû seû Claudiû, și înduplecă pre flaculû imperatoriû se adopteȑie pre fiulû ei Nerone, și se lû destine de sucesoriû în loculû propriulû seû fiû, Britannicû, apoi iuveninâ pre bărbatû (a. R. 807; p Chr. 54) ca se pótă domni ea cu putere absolută suptû numele fiulû seû.

VI

Nerone.

Domitiû Nerone condussû de prefectulû pretoriului Burru, și de filosofulû Seneca, cari se oppuseră intrigilorû Agrippinei, guvernâ bine la începutû, înse spre a se assecurâ în domniâ puse de inveninară pre fratele seû cellû vitricû (Britannicû) și ucciseră pre mumă sa cea superată pentru mărginirea înfluiȑiei ei în lucrurile statu-

lui. Concubina lui, Poppéa Sabina, 'lă înduplică se ucidă și pre socia sa Octavia. După atarî crimîni, și după mórtea lui Burru, 'și permise ver-ce faptă arbitrariă și ver-ce crudelitate; ellū se produsse în publicū ca gladiatoriu, cântătoriu, musicū și istrione în Italia și în Grecia, și constrînse pre cei mai illustri senatori și căllari a se produce pre scenă și în arenă ca actori și gladiatori. La incendiulū cellū mare în care se prefăcură în cenușiă 3 regiuni din celle 14 alle Romei, și numai 3 remaseră neatinse de focū, Nerone cădū suptū prepusū că l'ar fi occasionatū ellū însuși spre a și puté edifică o capitale mai formósă; înse ellū sciū se arrunce culpa pe crestinî, prin a căroră persecuțiune credea că se va puté justifică. La restaurarea Romei 'și edifică așiă numita casă de aurū, care coprîdea mai multū locū de câtū totū Palatinulū, și pentru a cărei construire se stórse de averi tótă Italia și provinciele; ba chiarū templele se despoiară de imaginile ȕeilorū. Fiîndū că ellū scurtă totū de o dată și militarilorū stipendiele lorū, cădū suptū ura generale de la incendiū în cóce. Conspirațiunî repetite i dederă motivū de a uccide unū mare numărū de ómenî, dară în fine desfrênările și cruđimele lui celle fôră mesură produsseră o ferbere generale, care prorupse de o dată în mai multe părți alle imperiulū. Propretoriulū Ispaniei citerióre, betrânulū Sulpiciū Galba (de 73 anni) se prochiāmă imperătoriu de cōtră armată; Nerone fugi de la Roma, și puse pre unū libertū allū seū de i scurtă vieția. a. R. 821 (p. Chr. 68).

VII.

Galba, Otone, Vitelliū,

Supliciū Galba după ce veni la Roma se făcū urritū poporului și miliției prin nesce essecuțiunī, cari de și fură necesarie după împregiurări, cu toate acestea des-
 ceptară urra in contra lui, precumū și prin avariția cō-
 tră militari, și prin prea multa indulgențiā cōtră favo-
 riții sei; ellū cădū după șesse luni de dille prin o
 conjurațiune țessută de cōtră Otone, unū fostū favo-
 ritū allū lui Nerone, care 'și cumperasse o partită între
 pretoriani. Inse legiunile de la Renū prochiămasseră im-
 perătorū dejă in contra lui Galba, la Colonia, pre du-
 cele lorū Vitelliū, pre care 'lū recunnoscură in currindū
 toate țerrile de la appusū. Ducii lui Vitelliū petrunseră
 in Italia și bătură óstea lui Otone aprópe de Cremona.
 In luna lui Aprile a. R. 822 (p. Chr. 69) se uccise O-
 tone cu mâna sa. Vitelliū veni la Roma, se recunnoscū
 de cōtră senatū, și ressipi summe neauđite pentru spesele
 mesei selle. Legiunile din Palestina cari eră ocupate cu
 unū resbellū in contra Judanilorū, prochiămară impera-
 toriū pre ducele lorū Vespasianū. Cândū se respândi fa-
 ma acésta, mai toate legiunile și provinciele delăssară pre
 Vitelliū, care se și uccise in luna lui Decembre a R. 822
 (p. Chr. 69), inainte de ce adjunse Vespasianū la Roma.
 In timpulū acestorū resbelle civili se turburā Illuriculū,
 Gallia vacillā, Sueviī, Sarmatiī și Daciī se scullară asu-
 pra Romanilorū. Vespasianū chiāmā in Italia legiunile
 din Illuricū și din Pannonia. Sarmatiī și Jassugii se of-
 feriră Romanilorū intr'adjutoriū; regiī Suevilorū și ai
 Quadilorū se căstigară in partea Romanilorū. Cu toate a-

cestea, Daciî veđendû lucrurile turburate, trecură Dunăria după datina lorû, şi coprinseră castrele coorţilor romane, înse cândû erà se occupe şi alle legiunilorû, adjunse Muccinû cu legiunea VI, şi puçinû după aceea veni Fonteiu Agrippa din Asia, care se numi propretoriu Moesiei.

VIII.

Vespasianû.

Titu Flaviu Vespasianû luâ tôte mesurele spre a restabili imperiulû cellû ruinatû de cõtă usurpatorî. Ellû restabili disciplina intre militari şi ordinea în finanţie; finî restaurarea cetăţii, şi o mai înformoseţiă prin edificie magnifice, precumû forulû păcei şi amfiteatrulû Flaviu, restitui senatuluî drepturile selle celle vechie, şi mări autoritatea lui prin adaugerea membrilorû şi depărtarea cellorû nedemnî; favori tôte institutele folositorie, încuragiă arţile şi sciinţiele (salarisă professorii de retorică), ellû însuşi dede essemplu de moralitate rigorósă şi de parsimoniă asiă de mare, în câtû acêsta mai că degeneră une ori în avariţiă.

Vespasianû însărcină pre fiu-seu Titu se domitejie rescolla Judanilorû cari appucasseră armele încă suptû domnia lui Nerone; acêsta se termină prin derimarea Ierusalimuluî la anulû R 823 (p. Chr. 70). Rescolla Batavilorû suptû conducerea lui Claudiu Civile, la care luară parte şi semiuţiele germane celle de a stânga Renuluî şi chiarû popórele gallice, n'avû successû durătoriû, din lipsa de unire şi de înţelegere. Resbellulû britanicû se reinnouî de cõtă Juliû Agricola, care câştigă

pre Britanni prin blândeție și dreptate ca se primescă cultura romană.

La Dunăriă M. Plauțiū propretorulū Moesiei frânse. pre Daci și pre ceilalți barbari cari se versasseră asupra provinciilorū romane, strămută la 100,000 de oameni în Moesia, și 'i făcū tributarī Romanilorū.

Vespasianū muri la anulū Romei 832 (p. Chr. 79) și lăssă succesorii pre fiulū seū Titu, omū dotatū de la natură cu cele mai frumoșe calități cari le desvoltă de la suirea sa pre tronū, și 'și merită numele de *amor et deliciae generis humani*; ellū fu imperătorulū cellū mai nobile allū Romei, dară nu domni mai multū de doi anni, și fu răpitū de mórte. Pre timpulū lui erupse Vesuviulū pre neasteptate, și causă cea mai terribile stricățiune, accoperi cu lavă Erculanulū și cu cenușiă Pompeii. În Roma se escă unū incendiū care ținū trei dille, și totū atunci se născū în cetate o pestilenția urrită care scurtă și viéția lui Titu.

IX.

Domițianū.

După mórtea lui Titu, urmă în imperiū frate seū Domițianū, care la începutū domni destullū de bine, inse în periodulū mai de pre urmă reprodușe timpurile lui Nerone. Cu o deșertățiune copillărescă unī o risipire nemărginită care 'lū duse la oppressiuni și la cruđimī; perdū timpulū ucciđendū musce, și cu o vanitate ridiculă pretinse ca se se numescă domnū și ȕeu (domne-ȕeu). Agricola prefăcusse Scoția în provinciă romană pīno la Edinburgū, cândū se rechiāmă de Domițianū cellū rosū de suspiciune. Tirannulū însuși interprinse o espedițiune în

Germania în care prefăcù în provinciă Suevia cea de multă confederată cu Roma, și construi vallulă mărginariu între Renă și Dunăriă. Cu mai reu successu se bătù în contra Daciloră, cari înfestară din nouă marginele imperiuluiă suptă regele loră Dura. Acesta voindă a oppune Romaniloră ună braçiă mai tare și mai întreprindătoriă, se lăssă de domniă și investi cu dînsa pre Decebală, omulă cellă mai ageră și mai precepută la arme dintre Daci. Decebală se înțellesse cu Pacoră regele Parțiloră, și se unî cu Sarmații și cu Catții în contra Romaniloră. Domițiană trămise pre consulariulă Oppiă Sabină în contra Daciloră, înse acesta fu bătută și nemicită de cōtră Daci. După dînsulă trămise pre Fescu prefectulă coorțiloră pretoriane, care avù totă aceeași sōrte, — ellă se îngropă într'o pădure dacică. — Acumă Domițiană înterritată prin atâte perderi, determină se plece în persōnă în contra ferociloră inimiți, înse merse numai pîno în Moesia, și acolo se arruncă în brațiele plăceriloră și alle desfrênăriloră, și trămise cu oștile pre Juliană asupra Daciloră. Acesta ordină ca fie-care militariă se și scriă numele pre scută, ca se se cunnōscă totă ênsulă cumă se pōrtă. După aceea trecă în Dacia și atacă armata cea numerosă la Tape, și o tăiă infricoșiată. Vezina care eră allă doilă după Decebală, vedëndă că nu pōte scăpă viă, se prefăcù mortă, și apoi nōptea fugi la ai sei. Decebală temëndu-se ca Romanii se nu'i ocupe reședinția, ordină se taie arborii pîuo în truuchiă, și se le impună arme, ca asiă Romanii din depărtare se crédă a fi mulțime de militari, și se nu cutedie a se apropiă. Stratagema acésta avù successă, Romaniă se retrasseră.

Domițianu supperatū pre Quađi și pre Marcomanī, că-ci nu i au datū adjutoriū în contra Dacilorū, uccise pre deputații acestora, carī venisseră în Pannonia se céră pace. Atunci Marcomanīi înterritați impressurară și bătură pre Domițianū. Ellū vedēdu-se strīmtoratū trāmise nunții la Decebalū ca se lū chīame se facă pace. Decebalū trāmise pre frate seū Diege se tractediē cu imperatoriulū. Acesta redede Romanilorū pre căți-va captivī, și cerū o mare summă de banī, afară de acēsta mai mulți fabricatorī de arme și de alte lucruri neçessarie pentru resbellū și pentru comoditățile vieții și unū stipendiū annuale fōrte însemnatū. Domițianū se învoi la tōte acestea, ba dede regelū și o diademă, ca și cumū ellū l'ar încorouă și 'i ar lăssă țerra din grația sa. După aceea se întōrse la Roma și triumfă de Daci și de Catți si luă numele de Dacicū (învīngētoriū allū Dacilorū). Insolenția acēsta a tirannulū află destui lingușitorī carī se lū mārēscă, dară și satyricī carī se lū batjocorēscă, a R. 847 (p. Ch. 94). După mai multe fapte crunte Domițianū și propuse se uccidă și pre soția sa Domiția, înse acēsta descoperī lucrulū, și precipită stingerea lui. Ellū se uccise în 18 Septembre a. R. 849 (p. Chr. 96) în etate de 45 de annī, după ce a domnitū 15 annī, mai multū ca tirannū effeminatū și fricosū, de cātū ca imperatoriū. Cu dñsulū se stinse familia Flaviilorū.

CARTEA II.

Dela mórtea lui Domitianũ pîno la declinarea imperiului suptũ Aureliũ Commodũ.

I.

Nerva.

După unũ periodũ de 80 de annĩ în care imperiulũ romanũ de la mórtea lui Octavianũ, fu guvernátũ mai totũ de ómenĩ rei și flaccĩ (cu puține escepțiuni, a lui Vespasianũ și a fiului seũ Titu), urmã unũ periodũ de fericire suptũ cinci imperãtori înțelepți, valinți și amatori de umanitate. La mórtea lui Domitianũ conjurații prochemaserã imperãtoriũ pre betrânulũ senatoriũ M. Cocceũ Nerva; senatulũ lũ întãri. Nerva guvernã imperiulũ cu înțelepțiune și cu bunetate, íuse prin parsimonia sa desceptã nemulțiãnnire íntre poporũ și íntre pretorianĩ; ellũ preveni erupțiunea adoptãndũ de fiũ și successoriũ pre M. Ulpíũ Traianũ, cellũ plăcutũ la armatã, care se nãscusse în cetatea Italica din Ispania în 18 Septembre a. R. 806, făcusse ȑece espedițiuni ca tribunũ la Eufrate și la Renũ, adjunse pretoriũ la anulũ R. 839, consule la 844. Dupã aceea se întórse în Ispania, de acollo se dusse în Germania inferióre, pre care o pacificã și o

guvernă pîno la anulul R. 850. În tómnă annului acesta, Nerva lă chiămă la Roma, lă adoptă, după aceea lă numi Cesare și în scurtu timp consule de a dóua óră. Investitū cu atâte onorī Traianū se întórse éráșī in Germania unde impuse respectū barbarilorū, inse la 851 fu rechiămatū la Roma spre a luă in mână frênele guvernului, căci Nerva muri în 27 Januariū (a R. 851; p. Chr. 98)

II.

Traianū.

Marcu Ulpiū Traianū, omū cu marī talente și pentru pace și pentru arme, consecră tótă vieția sa atătū intru îndreptarea administrațiunei interne in tóte ramurile eī, câtū și intru întinderea imperiului, și înfimoșejiarea lui prin edificie grandioșe. În dată ce se numi in perătoriū, ellū începū se facă preparative spre a sterge pata cea pusă de Domițianū pre numele romanū prin tributulū dacicū, și cōtră finitulū lui Septembre a. R. 853 (p. Chr. 100) plecā in contra Dacilorū. Decebalū auđindū de acéstă interprindere, se speriā fórte sciindū prea-bine că mai inainte n'a invinsū pre Romanī, ci pre Domițianū, érá acumū are de a face cu poporulū romanū și cu imperatoriulū Traianū, pre care lă respectă încă de pre timpulū cândū guvernă Germania. Iérna o petrecū Traianū in Moesia, după aceea in primăvéra annului R. 854 (p. Chr. 101) trecū Dunăria pre navī. Cândū adjunse la Tape i se addusse unū burete fórte mare pre care se află scrissū cu litere latine „Burriī cu toți soțiilor lorū spunū lui Traianū se se întórcă a casă și se țină pacea.“ Traianū nu luă in considerațiune cuvintele a-

cestea, ci purcesse înainte, și întâlnind pre Daci, începă bătălia cu dinșii. Decebalu remase invinsu; ellu trâmise deputați de clasa inferioară, comați, ca se cêră pace. Traianu nu se fuvoi, ci purcesse mai departe, și bătă a doua oră pre Daci și pre Sarmați, cari se însoțiseră cu dinșii. Altă deputațiune de Daci comați vine la Traianu, inse foră rezultat; se face a treia bătălia care se termină numai prin greutățile iernei.

III.

Resbellul I dacicu.

În primăvera annului Romei 855 (p. Chr. 102) Traianu atacă de nou pre Daci. Decebalu trâmise la dînsul deputați de clasa întâia, pileați (cu pelărie) cari lă rugară ca se facă pace, și pentru înțelegerea mai de aproape se numescă și din partea sa membri la conferență. Deci se trâmiseră dintre Romani Sura și Claudiu Livianu prefectul pretoriului. Inse Decebalu nu cutediă a veni la conferență, ci trâmise alți deputați la Traianu. Imperatoriul înțelegend că Decebalu caută numai mișloce de a scăpa de nevoie și de a înșellă pre Romani, commândă la bătălie. Atunci se născu o luptă cruntă între amîndou armatele. Romanii învinseră, dară căpetară atâte plage, încât nu le adjucea materia cu care se le lege. Traianu și tăiă vestimintele spre a le face legături. După bătălie Romanii occupară castrele Dacilor cele de pre munți, în cari aflară arme și alte lucruri de resbellu, un număr de captivi romani și semnul militariu care lă luaseră Daci de la Fescu. Totu de o dată Massimu coprîse un castellu

unde se află sora lui Decebală, pre care o luă captivă. După acésta se împărți armata, și ocupându mai multe délluri veni dinaintea reședinției lui Decebală. Luciū Quietu Mauru atacă pre Daci de altă parte și prinse unū mare numărū dintr'inși. În aceste împregiurări Decebală desperatū trāmise o deputațiune fôrte însemnată de ómenii cei mai de frunte, cu muieri, cu copil, ca se róge pre imperatoriulū de iertare și se céră pace suptū ver-ce condițiune. Traianū primī cererea lorū cu condițiunea ca se dee iuașoi Romanilorū pre toți arteficii trāmissi de Domițianū și pre toți fugariī, și tóte macinele bellice, se strice tóte castellele și se recunnóscă de amici și de inimizī pre aceia cari sunt și ai poporului romanū. Decebală se suppose la tóte, și trāmise deputați la Roma spre a arretā și inaintea senatului suppunerea sa și a țerreī selle. Traianū se întórse in Italia la anulū Romei 856 (p. Chr 103), triumfă și luă numele de Dacicū.

IV

Resbellulū II dacicū.

Darā după acéstă împăcațiune nu trecū multū timpū, și veni fama la Roma, că Decebală nu observă condițiunile, ci prepară arme, restaură castelle, primesce fugari, provócă pre națiunil vecine la resbellū, și înfestă pre toți cei ce ține cu Romanii. Deci Traianū informatū de tóte acestea determ nă a plecā de nouū in contra Dacilorū, iea cu sene pre Adrianū prefectulū legiunei Minervie, pre Luciū Quietu Mauru, și pre alți duci însemnați, și vine la Dunăriă cu începutulū annului R. 857

(p. Chr. 104). Acumă determină Traianū se suppună cu totul pre Daci și țerra lorū se o pretacă în provinciă romană. Ca se pôtă purtă resbellulū cu mai mare securitate, însărcină pre architectulū Apollodorū Damasce-nū se construescă unū. podū de pétră preste Dunăriă, din giosū de cataracte, între Tierna și Aegeta *). In: timpulū lucrării acesteia Traianū remase în Moesia, și trāmise preste Dunăriă numai o parte din armata sa ca se appere loculū. Decebalū invită pre națiunile vecine la arme, ca cu puteri unite se frângă pre Romanī, și se și assecuređie libertatea; ellū atacă pre apperătorii podului, înse acestia construisseră castelle din cari respinseră pre Daci. Decebalū cercă acumă altū miđilocū ca se scape de Traianū. Ellū trāmise la dīnsulū pre nesce fugari prefăcuți ca se lū uccidă; înse acestia se descoperiră și plătiră cu vieția attentatulū lorū.

Pīno la anulū R 858 (p. Chr. 105) se finī podulū, și Traianū trecū cu tótă armata romană pre pāmēntulū Daciei. Acumă se începū resbellulū în tótă furōrea sa; multe fapte demne de memoriă essecutā imperatoriulū, duci și militarii romanī. Longinū prefectulū unei legiuni bātū de mai multe ori pre Decebalū, in fine acesta prefăcēdu-se că va se se suppună lui, 'lū chiāmă la sene ca se se înțellégă. Romanulū se ammagi și se dusse. Decebalū 'lū întrebă despre intențiunile lui Traianū, inse nu putū scōte nemica din gura lui. Ellū lū ținū prinsū, și trāmise la Traianū unū nunțiū ca se i spună că lū va da inapoī, decă imperatoriulū se va

*) Veđi Magazinulū istoricū Tomū I. pag. 16. și Tomū II. pag. 110.

retrage din Dacia și va plăti spesele resbellului. Traianu răspunse așa încâtu se înțellesse din vorbele lui că nici nu pune mare prețiu pre Longinu, nici nu ȳ ar părè bine de perirea lui. Între acestea Longinu și procură veninu prin unu libertu allu seù, și trãmise pre acesta la Traianu suptu pretestu de a lù împacă cu Decebalu. Cându Decebalu se vedu înșellatù trãmise pre centurionele care erà prinsu împreunã cu Loginu ca se cèrã pre libertu inapoï, offerindu-ȳ corpulù lui Longinu, și încă ȳcece captiv. De la acestia înțellesse Traianu tôte intențiunile lui Decebalu, înse cređu a fi în contra demnității numelui romanu, a ȳ mai da înderetù barbarului pentru cadaverulù lui Longinu. Prin acèsta se înterritã Decebalu așa de tare, încâtu spendurã de o perticã corpulù lui Longinu în fația Romanilorù cari se appropriasserã de reședinția. Traianu și ceilalți Romani la spectaculù acestei cruđimȳ se aprinserã de furóre în contra Dacilorù, impressurarã reședinția, și cu multã perdere o luarã în fine, și o dederã flacãrii. Dacii parte se ucciserã ei între sene, parte beurã veninu, parte picarã în mânile Romanilorù. Dupã acestu succesu Romani purcesserã înainte și occuparã tótã țerra. Decebalu dupã ce vedu că i s'a luatù reședinția și țerra s'a coprinsu de Romani, și că pre ellu însuși lù ammenință pericululù, ca se nu cadã viù în mânile lorù, se uccise cu mânile selle. Assémine făcurã mai mulți Daci însemnați, se ucciserã unii pre alții. Corpulù lui Decebalu se dusse la Roma, tesaurele lui cari le ascunsesse suptu albia riului Sargețiu, se descoperirã de Bicile, soçiulù și familiarulù lui Decebalu. Cu modulù acesta se fini resbellulù dacicu, Traianu prefacù țerra în provinciã ro-

mană, asseđiă într'insa două legiuni, a V macedonică, și a XIII gémină, și o colonisă cu nenumărată mulțime de ómenī din totū imperiulū romanū*). Ellū însuși se întórse la Roma în anulū R. 869 (p. Chr. 106), se prochiămă împeratoriu de a V óră, și se iuvesti cu potestatea tribuniciă de a IX óră; militariī și tribuniī după finitulū resbellulū se decorară cu corone, armille, col-lane, lanceie, falere, și alte semne de distincțiune pentru valenția lorū.

V.

Monumente de Traianū.

Întru memoria victoriei reputate asupra Daçilorū se redică la Roma columna lui Traianū, în Moesia lóngă Jatru se edifică Nicopolia, și mai spre resăritū Marcianopolia, în onórea sororii lui Traianū; în Tracia se edifică Traianopolia în onórea lui Traianū, și Plotinopolia în onórea soçiei lui. Pre lóngă rîpa dréptă a Dunării se edificară saū se reparară mai multe cetăți, și a nume: Singidunulū la gura Savei, Tricorniulū, Margulū la gura Margului (Moravei), Viminatiulū, Tanatele (la gura Perriușului), Punții la capulū podului lui Traianū, Aegeta (la cotulū Dunării), Dorticulū la gura Timacului, ad Malum (mai târđiū Bononia, unde e acumū Vidinulū), Rațiaria la gura Rațiarului, Almulū la gura Almului, Ciabrulū la gura Ciabrului care despărția Moesia superi-

*) Traianus victa Dacia e toto orbe romano inuictas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Deceballi viris fuerat exhausta. Eutropius libro VIII. cap. 6.

óre de cea inferióre, apoi Augusta, Regianulú (din contra versării Jâiului în Dunăriă), Oesculú la gura Oesculuí, Utulú la gura Utului, Escamulú (mai în urmă Asamulú și apoi Anasamulú) la gura Escamului, Dinulú (cu *Quintodinum* și *Sextodinum*, unde e acumú Sistolulú), Novele, Jatrulú la gura Jatrului, Trimamuiulú, Apiaria, Tramarisca (din contra versării Argeșului în Dunăriă), Durostorulú unde staționă legiunea Iitalică, Sucidava, Assiopolia, Calidava, Carsiulú (din contra versării Galbinului în Dunăriă), Trosmia (unde e acumú Macinulú), Dinogetia (din contra versării Seretului în Dunăriă), Noviodunulú (unde e acumú Isaccia), Aegyssulú (unde e acumú Tulcia), Istrulú saú Istropolia, aprópe de marea négră.

VI.

Cetăți în Dacia.

Dacia după munții Carpați se împărți, ca și Moesia și Pannonia, în Dacia superióre și în Dacia inferióre. În cea superióre se trecea de la Viminatiú la Lederata, cetate lóngă Dunăriă la gura Apului saú a Crașului modernú, de unde ducea callea de a dreptulú cōtră médiă-nópte prin Arcidava, Centumputea, Bersovia, Azizi saú Aixi (*Inde Bersobim, deinde Aixi processimus*, dice Traianú în commentariile citate de Priscianú), și prin capulú Boului, la municipiulú Tiviscú, lóngă riulú Tiviscú (Temișulú unde e astăzi Temișóra). Altă calle trecea de la Tanate la gura riului Tierna, unde se asșeđiá o coloniă de însuși imperătoriulú Traianú *), și mer-

*) In Dacia quoque Zernensium colonia a divo Traiano deducta, juris italicæ est. *Diges. de cens.* I. §. 8.

gea assémine spre médiă-nópte prin Media, Pretoriulă, ad Pannonios, Gaganî, Masclianî (Săbişii), la mansiunea Tivisculă (acumă Caverană). Acî se uniă amîndóue călile (cea de la municipiulă cu cea de la mansiunea Tiviscă,) şi apoi se întorcea spre resărită prin Ágnova, preste Ponte Augusti (*scilicet Traiani*). şi veniă la Sarmizegetusa, reşedinţia lui Decebală care se edifică şi se decoră cu epitetulă de *Ulpia Traiana Augusta* (lôngă riulă Sargeţiă). De la Sarmizegetusa ducea callea la Ape (*Aquae, Hydata*, acumă Sargeţiă sau Haşiegă,) şi de acî în susă spre Mureşii, la Zermizirga (Orestia), la Blandiana, la Apulă (de a drépta Mureşiiului la gura riului Apulă), la Brucla (astăđi Aiudă), la Saline (astăđi Turda), la Patavissa, la Napoca (Gerla), la Parolissă (Deşii). A treia calle trecea peste podulă lui Traiană în Dacia inferióre, şi ducea la Frateria, la Amutriă, la Pelendava, la Castranova, trecea preste Oltă, côtră Romula (Câmpulungă), şi apoi peste munţi în Dacia superióre la Rusidava, la *Castra Traiani, Praetoria Augusti*, şi se întorcea prin Stene saă Anguste côtră Apulă. Afară de aceste cetăţi carî se află pre căllile principalî, mai eră în Dacia australe: Drubete, Argidava, Arcinna, Pinulă, Sornulă, Pirulă, Comidava, Tiasulă, Netindava; în Dacia orientale: Paloda, Zusidava, Utidava, Petrodava, Carsidava, Patridava, Trifululă, Arcobadara, (aceste patru în regiunea de susă a Prutului); între Prută şi Tura (Dunastru): Zargidava, Tamasidava, Pirobaridava,*) Niconiulă, Ofusa, Tura oppidulă, (aceste trei din urmă pre

*) De la Piro-Baridava, se vede a se fi născută Bassaraba şi apoi Bassarabia.

lôngă Dunastru), Ermonacte (la gura Dunastrului), și Arpea (nu departe de la gura boreale a Dunării). În Dacia centrale, afară de cele mai sus numerate, mai eră: Sargidava, Ulpianulă, Ruconiulă, Docidava, și în cea occidentale Zurobara. — Poporațiunea Daciei romane crescū în scurtū timpū la unū numărū însemnatū, se făcură căllī asternute cu pétră, se construiră apeducte, se edificară temple, teatre, amfiteatre, se lucrară salinele și minerele de aurū și de argintū, și în puținū timpū țerra deveni una dintre cele mai formóse alle imperiului romanū.

VII.

Mórtea lui Traianū.

La resăritū, regele Parților Cosroe coprinse Armenia și puse rege preste acéstă țerră pre frate-seū Partamisirū, Traianū plecă în contra lui la anulū R. 866 (p. Chr. 113), bătū pre Parți, depuse pre Partamisirū, prefăcū Armenia, Mesopotamia și Assuria în provincie romane, coprinse chiarū și reședinția partică, Ctesifonte, și dede Parților rege pre Partamaspatū. Traianū trecū cu armata sa în Arabia, și adjunse pīno la sinulū persicū; propretoriulū Suriei coprinse mai multe locuri din Arabia; ch'arū și Nubia veni suptū domnia Romanilorū și remase snptū dīnsa mai bine de unū seclu. Intorcēndu-se din Persia Traianū abiă adjunse pīno la Salinuntū în Cilicia, și muri în 10 Augustū a. R. 870 (p. Chr. 117) în etate de 61 de annī, după ce a imperătitū cu cea mai mare gloriă 19 annī, 4 lunī și 27 dille. Bunetatea lui a remasū de esemplu, în câtū senatulul romanū după aceea cându felicită pre imperatorī,

dicea: *Sis felicior Augusto, melior Traiano!* (Se fiî mai fericitû de câtû Augustû, şi mai bunû de câtû Traianû). — Suptû dînsulû érá începû se înfloréscă artea romană, şi adjunse la cellû mai mare gradû de perfecţiune. Ellû făcû câteva strate de pétră escellintî, termină callea Appiană (*via Appia*), secă paluđile pomptine pîno unde se putû, construi porturi nôue, repără celle vechie, edifică forulû Ulpîu (*forum Ulpium*) cu basilica în Roma, ca o nôuă cetate de palaşie, unde se înalţiă şi columna lui Traianû. Ellû adoptă pre compatriotulû seû cellû înveşiatû, dară deşertû şi pedante, Adrianû, care î urmă pre tronulû Cesarilorû.

VIII.

Adrianû.

Publiû Aeliû Adrianû, gelosû de gloria lui Traianû, n dată ce se suî pe tronû, părăsi trei provincie conquerite de dînsulû, revocândû legiunile din Armenia, Mesopotamia şi Assuria, şi determină ca riulû Eufrate se fiă marginea imperiului romanû de cōtră resăritû. Assémine voi se facă şi cu Dacia, înse amicii nu lû lăssară, arretându-î că ar fi o prea mare necuviinţiă de a da în mânile barbarilorû pre atâţia cetăţiani romanî. Cu tôte acestea pentru ca se micuşioređie gloria lui Traianû strică podulû cellû de preste Dunăriă, suptû pretestû că serveşte numai spre a facilită barbarilorû trecerea la Moesia, pre cândû detoria lui ar fi fostû a lû apperă. Se pare că Adrianû commise acésta cu ocasiunea cândû căllători prin ţerrile imperiului, că-cî atunci visită întăriturele fiă-cărei provincie, derimă unele castelle, şi strămută altele în locuri mai accommodate. Afară de aces-

tea, militarii eră așîa de bine essercitați, încât cãllarii batavi trecea Dunãria cu înnotulũ. Barbarii vedẽndũ a-cẽsta se petrunserã de fricã, și nu mai cutețiarã a turburã Dacia, ci făcurã pe Adrianũ judecãtorlũ allũ cerșilorũ și disputelorũ lorũ. Din aceste cause Dacia în inscripțiunĩ se numesce fericite suptũ Adrianũ. La începutũ ellũ puse numãî unũ preside preste Pannonia și Dacia, pre Marciũ Turbine, darã dupã aceea puse singurũ preste Dacia propretoriũ pre Cn. Papiriũ Aelianũ, care făcũ apeductele la Sarmizegetusa, la anulũ R. 885 (p. Chr. 132), precumũ se adeveređiã din inscripțiunĩ. Imperatoriulũ Adrianũ dede dreptulũ de cetățianĩ romanĩ la mai mulți militari cari făcuserã 25 de anni de servițiũ și se aflãã în Dacia inferiõre, suptũ Plauțiũ Cesianũ, la anulũ R. 882 (p. Chr. 129). Pre timpulũ acesta cetățianĩ coloniei Oesculũ puserã statuã de aramã lui Juliũ Capitone propretoriulũ Iluriculũ, decurionelũ coloniei Traiane Sarmizegetusei din Dacia superiõre, duumvirulũ municipiulũ Romulei, și patronulũ coloniei Oesculũ. *)

Adrianũ consecrã tõtã activitatea sa administratiunei interne. Ellũ fu cellũ dintãii care cunnoscũ missiunea imperatoriulũ romanũ ca domnũ allũ lumei, și nu și mãrgini solitudinea numãî asupra Romei și a Italiei, ci și o întinse asupra întregii lumi romane. Din acẽstã cauzã ellũ cãllãtori prin tõte provinciele imperiulũ, mai totũ pre giosũ, informosețiã cetãțile capitali, precumũ Atena, care, prin entusiasmulũ seũ pentru totũ ce e grecescũ, se adausse cu o parte nõuã, Adriana, ellũ redicã monumen-

*) Veđi Magazinulu istoricũ Tomũ I, pag. 24, și Tomũ II pag. 84. www.dacoromanica.ro

te, precum mausoleul la Roma, care p rtă numele lui (*moles Adriani*), templul Vinerii și allă Romei, villa Adriană l ngă Tibure, fortifică marginile imperiului priu castelle, construi în Britannia vallul  de p m nt  în contra Pictilor . — Ell   ns rcin  pre Salvi  Julian  se cull g  legile civile din edictele pretorilor , care collect  c pet  numele de edict  perpetu  (*edictum perpetuum*), formă din jurisconsult  consistoriul  imperial (*consistorium principis*), la care trec  t t  potestatea legislativă și judiciară a senatului, ell  dede o nouă organizațiune directorielor  statului (*officia palatina, publica et militaria*) care  in  p no în timpurile celle mai din urmă alle imperiului. — Timpul  domniei lui trec  mai fără de nic  un  resbell ; numai fundarea unei colonie nou , *Aelia Capitolina* pre ruinele Jerusalimului cu un  templu dedicată lui Joue, at  i  o resc ll  terribile intre Judan , care se ast mper  numai după un  resbell  f r te cerbicos  de trei ann  de  ille, (a. R. 884--886). După ce  mper  i 20 de ann  și 10 luni, Adrian  muri  la Baie  n 10 Juli  a. R. 891 (p. Chr. 138), în etate de 61 de ann , l ss nd  de successori  pre fiu-se  adoptivă Aeli  Antonin .

IX.

Antonin  Piu.

Titu Aeli  Antonin  Piu (numit  înainte de adop iune T. Aureli  Fulvu) fu și mai mare amatori  de pace de c t  Adrian ; ell  se ocupă t t  vi  ia sa cu administra iunea intern ; umanitatea și dreptatea lui fură esemplarie, în c t  barbarii din  errile celle mai depărtate (India, Bactriana, Urcania) dep ner  armele și se a-

dressă la dînsulî cu cauzele lorî. Antoninî şi merită numele cellî gloriosî de părinte allî genului omenescî. Nesce resbelle neînsemnate cu Germaniî se finiră suptî dînsulî fôrte nşiorî fôră versare de sânge. Quađiî primiră rege de la dînsulî. In Britannia şi Mauretania nesce rescóile micî se stêmperară currêndî. Dacia fu în pace suptî domnia lui, precumî mărturisescî inscripţiunile. Antoninî împărăţi 22 de annî şi 3 lunî, şi murî la Lori în Etruria, la annulî R. 914 (p. Chr. 161) în e-tate de 75 de annî, lăssândî de successorî pre genere seî Marcu Aureliî, pre care lî adoptasse încă pîno cândî trăia Adrianî.

X.

Marcu Aureliî.

Marcu Aureliî Antoninî Filosofulî, îndată ce se sui pre tronî, şi luă de collegî pre Luciî Veru (assémine adoptatî de Antoninî Piu) cu care domnî împreună optî annî de đille. Luciî Veru, omî effeminatî, se însărcină cu resbellulî în contra Parţilorî, carî încursasseră prin Armenia provincele romane de la resăritî şi făcusseră multe predăţiuni într'însele; înse Veru lăssă pre locû-ţiitoriî seî se pórte resbellulî, şi ellî, mai vêrtosî după întórcerea sa de la oriente, se dede cu totulî desfrênă-rilorî. Locûţiitoriî finiră cu bunî successî resbellulî particî; înse pîno cândî ţinea încă acella, se scullară Marcomaniî, Quađiî, şi alte popóre germane şi sarmatice şi devastară provincele romane de a drépta Dunăriî, ba cutediară a şi intinde escursiunile pîno la Aquileia. A-şiă se născû resbellulî marcomanicî cellî mare, la annulî R. 919 (p. Chr. 166) care ţinî 14 annî, şi care

lă purtă însuși imperătoriulă Marcu Aureliu. Eutropiu compară cu dreptulă acestă resbellă cu celle punice. Cu marile calamitățî alle resbellulni cellui terribile, se însoțiră și alte desastre carî veniră asupra imperiulă, adecă: cntremure de pământă prin carî se ruinară cetățî, inundațiunî de ape, locuste, fomete, pestilențîă, așîă în cătă periră armate întregî. Cu ună cnvîntă așîă de tristă sta atunci lucrurile în imperiulă romană, în cătă se părea că de o dată va să cadă cu totulă, decă din fericitate Marcu Aureliu n'ar fi venită pre lume și n'ar fi trăită chiară în acellă timpă. Marcomaniî și Quadiî coprinseră Noriculă și Pannonia, și împressurară Aquileia, dară cândă se arretară amîndoi imperatoriî, inimiciî speriați numai de cătă deșertară aceste țerrî, și cerură pace de la Romanî. Luciu Veru, întorcându-se cōtră Roma, perî la Altină, attăcată de apopleșiă, a. R. 922 (p. Chr. 169). După acēsta se stēmperară barbariî cătă-va timpă, înse nu se lăssară de planurile loră. Aeliu Bassu proprētoriulă Pannoniei scriea neîncetată că tōte națiunile de pre lōngă Dunăriă sunt în miscare. Marcu Aureliu pentru ca se prevină acēstă fortună amenințîătorîă, versă și averea sa privată în tesaurulă publică, și purcesse la Dunăriă nnde se începuseră luptele. Spre a completă armata în cellă mai scurtă timpă, se luară și servii la milițiă, ca în resbellulă punică; se chiămară latroniî din Dalmația și Dardania, se înarmară gladiatorî, se cumperară Germaniî ca se se bată în contra Germaniloră. Completându-se armata cu modulă acesta, începură bătăliele celle formidabilă, militariî se luptară cu o valențîă necređută. Marcomaniî și Jassugiî se ținură bărbătesce, dară după mai multe bătălie cer-

bicóse, chiarú și pre ghiăcia Dunării, se invinseră. Quadri se împrăstiară după memorabila bătălie, în care se dice că legiunea fulminată, în secetea cea mare, ar fi căpetatú plóuiă de la Christosú a. R. 928 (p. Chr. 174).

După acéstă victoriă, imperatoriulú Marcu Aureliú remase în Pannonia, ca se dea respunsú la deputații barbarilorú, că-cí unii cerea a se primi în societatea Romanilorú, suptú ducele Vataríú, copillú de 12 anni; acestora se dederă și baní ca se țină în frénú pre Tarbú, altú duce vecinú lorú, care întrasse în Dacia, și începuse a amenințiá cu armele decă nu i se va da și lui o summă de baní. Quadilorú și Marcomanilorú se concesse pace, înse suptú condițiunea ca se stea 36 de stadie departe de la Dunăriă; Jassugilorú se puse o distanțiá de dóue orí mai mare, și se oppriră de a ținé naví proprie. și de a călcă pre insulele Dunării, afară de acésta se cerură de la dînșii 8000 de căllari suptú numele de soții, și primiră înapoí 10,000 de captivi cari erà la Jassugi. — În urmă veniră la imperatoriulú deputați de la alți barbari, ceréndú ca se li se dea pământú în provinciile romane. Astingii suptú domnií lorú *Raos* și *Raptos*, cerură se li se dea pământú în Dacia, înse nu căpetară, ei lăssară muierile și copiii la Clemente guvernatoriulú Daciei, și plecară în contra Custobocilorú, pre cari i bătură și le luară țerra. Atunci vecinii Dacrigi teméndu-se ca se nu pațiá și ei assémine, se scullară încentra lorú, și attácându-i pre neasteptate, i batură. Acestia făcură apoí legământú cu imperatoriulú, ca ellú se le dea baní, și ei se bată pe inamicii vecini. — Mai în urmă se concesse și Jassugilorú se locuéscă lóngă Dunăriă; înse naví nu li se iertară, nici nu se

lăssară la insulele Dunării, dară li se dede voiă de a trece prin Dacia cōtră țerra Rossolanilor pentru comerciū, de câte orî va află cu calle guvernatoriulū provinciei. Totū în acestū timpū veni fama din Suria despre rebelliunea lui Avidiū Cassiū. Imperătoriulū întări castellele de pre lōngă ripa cea dincollo a Dunării cu 20,000 de militari, și purcesse în Asia. Quađii și Marcomaniī veđēndū acēsta, appucară érășī armele. Marcu Aureliū compuse lucrurile în Asia, și se întōrse la Roma, unde petrecū fōrte puçinū timpū din cauza renascerii resbellului la Dunărlă, și plecā în Pannonia, veni la Carnuntū, anulū R. 930 (p. Chr. 177), și petrecū trei annī de ăille în părțile acelea purtāndū resbellū neîncetatū încontra Quađilorū, Marcomanilorū, Ermundurilorū și a Sarmațilorū; ellū i bătū așiā de tare, încātū mai că eră se i stîngă, decă s'ar fi pututū continuā resbellulū încă unū annū, înse imperătoriulū muri în 17 Martiū a. R. 933 (p. Chr. 180), în etate de 59 de annī, după ce domni ca filosofū și apperā imperiulū ca eroū în cursū de 19 annī, lăssāndū de successoriū pre fiu-seū Aureliū Commodū.

XI.

Aureliū Commodū.

Marcu Aureliū Commodū se dechiără imperătoriū încă în castrele de la Carnuntū, unde eră cu tată-seū; îndemnatū de acesta ca se purcēdă inainte și se frāngă cu totulū puterile barbarilorū, ellū făcū pace cu Quađii și cu Marcomaniī, cu Buriī se învoi ca acestia se dea Romanilorū înderetū pre captivī, dreptū securitate că nu vorū redicā arinele se dea ostaticī, și se jure că nu

voră întră nici o dată în ținuturile Daciei, și nu se voră appropriă de acestea mai multă de 5 milliarie. Fiindă că după aceste condițiuni, 12 Burră dehea se deșerte locul, Sabiniană temându-se ca se nu se unescă cu alți barbari, și se turbure țerra, le concesse locuri în Dacia. Dară națiunile cele din collo de Dacia, mai allessă Sarmații remaseră neînfrante și nepacificate, din acéstă causă Commodă ordină duciloră sei se se redice încontra loră, și se le bată. Albină și Negru și făcură mare nume în acéstă expedițiune. Commodă în urmarea victoriiloră repurtate de dinșii, se prochiămă imperătoriū de a V oră, și luă titlulă de Sarmatică. — Ómeniī cei din pregiurulă junelū imperatoriū se folosiră de imbecilitatea lui spre a lă seduce la cele mai basse excessuri, și de difidenția lui cea nutrită și crescută prin descoperirea de conspirațiuni, spre a lă face se committă cele mai selbatice crușimă. Ellū lăssă guvernulă în mâ-nile prefectulū pretoriulū și și perdū timpulă producându-se în teatru ca Ercule romanulă în lupte cu gladiatorii și cu férrele selbatice. Cândū în fine crușimea lui degeneră în furóre și ammenințiă chiară pre confidențiī lui cei mai de aprópe, atunci acestia spre a și mântul viéția propriă, 'lă ucciseră și prochiămară imperatoriū pre prefectulă urbei Pertinace, omă plăcută senatului, cu unū caracteră integru și severă, a. R. 945 (p Ch. 192). — Așiă degeneră și se stinse prin Commodă familia Antoniniloră, precumă degenerasse a lui Augustă prin Nerone, și a Flaviiloră prin Domițiană. Imperiulă începă a declină de aci înainte.

SECȚIUNEA B.

**De la declinarea imperiului suptă Aureliu Comodu pino la
căderea lui suptă Augustu.**

CARTEA I.

**De la declinarea imperiului suptă Comodu
pino la Constantinu cellu mare.**

I.

Septimiū Severū.

Cu Antoninii incetă periodulu cellu fericitū allū imperiului romanū. De aici înainte începe despotismulū militariū. Pretorianii vëndu tronulū la cellu ce le dă și le indulge mai multū, și scâmbă pre imperătorī după capriciū, rarī ómenī se află carī se le pună frēnu. Elviū Pertinace incercă in deșertū prin o severitate rigidă se mărginescă escessele lorū; ellū perī preste trei lunī de dille uccisū de dīnșī, și tronulū se dede lui Didiū Julianū care offerī mai multū pretorianilorū (câte 25,000 de sesterțiī pentru fiă-care pretorianū). In 3 provincie se dechiararā legiunile totū de o dată in contra lui, și prochiamarā imperatorī pre duciī lorū. Legiunile din Iluricū prochiāmarā pre Septimiū Severū, care venindū mai înainte de ceilalți in Italia, după ucciderea lui Julianū, se recunuoscū de cōtră senatū, și invinse pre toți competiitorī seī. Severū întreprinse dóue espedițiunī in oriente, și făcū Adiabena tributariā; Arabia, Mesopotamia recunnoscūrā supremația Romei, cu tóte acestea și ținurā regiī lorū. Timpulū in care Severū nu fu occu-

pată cu expedițiunile, illă consecră intru desființierea abusurilor, și cu adjutoriul jurisconsulților Papiniană, Paullă și Ulpiană, îndreptă jurisprudența romană. In anii cei de pre urmă, interprinse o expedițiune în Britannia cu fiil seî Geta și Caracalla, fiindă că Scoții munteanî stricasseră vallulă lui Adriană; ellă înaintă pîno în ținuturile celle mai depărtate alle Scoților, întări prin ună mură vallulă de mai înainte, și murî la Eboracă, parte de supperare pre fiil seî cei degenerați, cari îi urmară in imperiū, a. R. 964 (p. Chr. 211).

II.

Antonină Caracalla.

Antonină Caracalla abiă se sul pre tronă și uccise pre frate seî Geta în brațele mumei selle Julia Dómna, apoi ordină de tăiară la 20,000 de bărbați, femei, copii, cari ținură cu dinsulă, — între aceștia și pre jurisconsultulă Papiniană, fiindă că nu primî se appere dinaintea legii fratricidiulă. Spre a puté contentă aviditatea militarilor, și a și procură mișilócele pentru resipirile selle, după ce deșertasse tesaurele lăssate de tată-seū, condemnă la mórte pre cei mai avuți și le confiscă averile; dede tutoră provincialiloră dreptulă de cetățianî romanî (*Constitutio Antoniniana de civitate*) spre a-î supune la tassele fiscalî, și percurse provincielespre a le stórce. In anulă R. 968 (p. Chr. 215) trecă la Carnuntă, și petrecă cu vecinî Germanî, desfă-tându-se la vênată și la aurigată, imitându chiară și vestmintele loră. Auđindă că Goții aū irruptă în imperiulă romană și că infestădiă Dacia (pentru antăia óră), plecă cu armata într'acollo și bătă pre inimicî in

lupte tumultuare. De aci porcesse cōtră resărită și se arretă în Macedonia ca Alessandru, în Asia ca Achille. În Alessandria fu batjocorită de popor; ellă și resbună tăiându ună mare număr de locuitori. După ce făcu o incursiune devastatoriă în regatulă partică, se uccise prin instigațiunea prefectului Macrină, a. R. 970 (p. Chr. 217).

III.

Macrină și Eliogabală.

Macrină după ce se prochiămă imperatoriă, cumperă pacea de la Partă, cari trecură preste marginile imperiului spre a resbună invasiunea lui Caracalla cea făcută în țerra loră. Macrină dede officiele publice la ómenii cei fōră nici ună merită. Pre ună Marciă Agrippa care fusse tonsoriă la Roma 'lă trămisse guvernatoriă în Pannonia, apoi în Dacia, și revocă pre Sabină din Pannonia și pre Crispină din Dacia, suptă pretestă că ar avé lipsă de ei la Roma, érá în adevêră pentru că se tēnea de dînșii, ca de nesce ómenii cu autoritate, și cari aū fostă amici lui Caracalla. Fiindă că ellă scurtasse miliției unele folóse ce le avusse pīno acumă, armata din Suria prochiămă imperatoriă pre Basiană Eliogabală (preotulă sórelui cellă de 14 anni) care se dicea a fi fiuă lui Caracalla. La bătălia de la Antiochia Macrină luă fuga, inse se prinse în Bitunia dimpreună cu fiu-seu, și se ucciseră amīdoii. Eliogabală se dede tutoră escesseloră, vițieloră și nebuniiloră ce se putea imagină, pre cândă muma și abuna lui governa statulă și se arretă chiară și în senată. Ellă se îndnplecă a adoptă pre veru-seu Alessandru Severă

cellă bine crescută, dară cândă simți mai pre urmă că acesta i e rivală, încercă se se desfacă de dînsul, in-se plăti cu vieța attentatulă seă, a. R. 972 (p. Chr. 222)

IV.

Alessandru Severă.

Alessandru Severă, condusă de mămă sa cea demnă, Mammea, și de ună consiliă de 18 senatori sub președinția lui Ulpiană, guvernă imperiulă câtă se pută mai bine în acelle timpuri turburate prin despotismulă militară, înse prin severitatea sa cōtră militari, occasionă dese revolte între legiuni (cară ucciseră și pre Ulpiană chiară în palatiulă imperătoriulă). În Pannonia, Dione Cassiă se adoperă în deșertă se restituescă disciplina millitariă. Cu tōte acestea Marcomani și Quadii se respinseră de cōtră Variă Macrină presidele Pannoniei, a. R. 981 (p. Chr. 228). În Oriente Persii desfăcuseră regatulă partică (a. R. 979 ; p. Chr. 226), și înșințiaseră regatulă neopersică suptă conducerea lui Argyră pre care Grecii lă numescă Artasserse, și care se gloriă că se trage de la anticii regi ai Persiei. Noulă rege dorindă a dă regatului seă întinderea care o avusse imperiulă cellă vechiă allă Perșiloră, ceră de la Romani ca sa deșerte tōte țerrile din Asia pîno la marea Aegăă și la Propontinde, și trecendă marginile imperiulă romană înaintă pîno în Cappadocia. Alessandru Severă întreprinse atunci o expedițiune la oriente, și după ce assecură marginile imperiulă, se întorșe éráși în Europa. Incursiunile Germaniloră făcute în Gallia, 'lă chiămară la Renă, unde rigórea lui cea mare înterrêtă asupra sa

pre legiunile gallice, de cōtră carī se uccise împreună cu mumă sa, care lū petrecea pretutindine, pentru ca se pōtă essercită influințiā asupra imperiului, a. R. 988 (p. Chr. 235). De aici înainte începū a cādē imperiulū romauū totū mai tare, atātū din cauza incursiunilorū cellorū necontenite alle barbarilorū de la marginī și a nume alle Germanilorū, cātū și din cauza desbinărilorū din întru, în urmarea căroră se redicară contra-imperatorī, carī adoperāndu-se se se înalție pre sene, sfașiară imperiulū.

V.

Massiminī. Gordianī. Filippī.

După ucciderea lui Alessandru Severū, legiunile prochiămară imperătoriū la Mogunția pre Massiminū, unū păstoriū din Tracia, de o mărime și de o tăriā gigantică, care servindū în armata romană adjunsesse pīno la celle mai înalte grade militare. Acesta pacifică Germania, numi Cesare pre fiu-seū Massimū, apoi trecū la iernaticū în Sirmiū unde făcū preparative spre a plecā în contra Sarmaților, avēndū de scopū se petrundă pīno la oceanulū merinoptiale; înse fu impededatū prin miscările intestine, că-cī în Africa se prochiămasseră imperatorī Gordianū I, și fiu-seū Gordianū II, acestia inse fură bātuți de propretoriulū Mauretaniei; fiulū cādū în luptă, tatălū se uccise cu mănile selle. Senatulū care avusse curagiulū de a recunnósce pre Gordianī, se properă acumū a allege pre altulū, și fiindū că eră despărțitū în două facțiuni, allesse pre senatoriī Pipienū și Balbinū imperatorī, și după cererea poporului numi Cesare pre Gordianū III (nepotulū lui Gordianū I). Massiminū cādū

la împressurarea Aquileiei, uccisă chiară prin mâinile militarilor seî carî suferă de lipsă, érá Pipienă şi Balbină se ucciseră în palaţiū de cōtră pretoriani, carî nu aprobă allegerea lorū, fiindū că ei nu luasseră parte la dinsa. a. R. 991 (p. Chr. 238). Gordiană III domni bine suptă conducerea socrului seū. Cândū trecū prin Pannonia şi Moesia, bătū pre Sarmaţi şi pe Goţi, după ce adjunse în oriente învinse pre Persi; însă cândū se întorcea de la acea espediţiune, se uccise de cōtră prefectulă pretoriulă, arabulă Filippă I, a. R. 997 (p. Chr. 244). Filippă îndată ce se prochiāmă imperătoriū, făcū pace cu Sapore I regele Persilorū, şi după ce se întorse de la resărită bătū pre Carpî, carî încurseseră în Dacia, apoi mergēndū la Roma numi Cesare pre fiu-seū Filippă II, şi la anulă R. 1000 (p. Chr. 247) serbă millienniulă Romci, cu fórte mare pompă. Suptă dînsulă începură a se bate monete în Dacia cu anni de la cureţirea barbariloră dintr'însa.

VI.

Deciū. Trebonianū. Aemilianū.

Doi anni după încheierea millienniulă Romei, se revoltară legiunile din Moesia. Valoresulă Deciū (omū născutū în Pannonia la Cibale aprópe de Sirmiū) se trămise în Moesia ca se stîmpere revolta; militariî sediti-osi lă constrinseră a primî imperiulă, şi a i conduce în Italia. Filippă essi înainte lui la Verona şi cădū în bătăliă, a. R. 1002 (p. Chr. 249). Deciū adjungēndū imperătoriū în contra voienţei selle, se purtă ca unū omū demnū de a guvernă imperiulă romanū. Ellū restitui senatululă tóte titlurile republicane carî le occupas-

seră Cesariî de mai înainte, bătù de mai multe orî pre Goîi, și cureî Dacia de barbarî, pre cumù se vede din inscripțiunî. In anulù R. 1003 (p. Chr. 250) ellù respinse pre Goîi de la cetatea Nicopoli care o împressurasseră acestia; înse în anulù următorî, după ce'î aruncă preste Dunăriă, fugărindu-î cu multă ardóre și fôră destullă atențiune, se cofundă în nesce locurî limóse, și perî acollo, a. R. 1004 (p. Chr. 251). Legiunile prochiămară imperătoriù pre ducele lorù Trebonianù Gallu, care făcù pace rușinósă cu Goîi, promittēdu-le tributù annualù. Dară Aemilianù prefectulù Moesiei suprinse pre Goîi și le lua prada, din care causă se prochiāmă imperătoriù de cōtră miliția sa. Gallu împreună cu fiu-seù Volusianù, cădură în bătălia de la Interamna. Aemilianù se uccise de însiși militariî seî, după unù imperiù de 4 lunî, a. R. 1006 (p. Chr. 253.)

VII

Valerianù. Gallienù. Claudiù.

Publiù Corneliù Valerianù prefectulù legiunilorù din Gallia venindù cu armata sa în Italia spre a resbunà mórtea lui Trebonianù, se prochiāmă imperatoriù și numî Cesare pre fiulù seù Gallienù, érá după aceea lù făcù augustù. Pre timpulù domniei lui începură barbariî a încursă imperiulù cu grossulù: Franciî, Alemaniî, Goîi, Persiî, și alte ginîi occupară provinciile de la mâruginî. Aurelianù prefectulù Illuricului și allù Traciei bătù pre Goîi și pre Carpî la anulù R. 1010 (p. Chr. 257) și î allungă pino în ținuturile lorù; de unde se întórse încărcatù de trofcee; assémine și Probù respinse și perse-

cută pre Sarmați și pre Quađi, însă Valerianū mergendū în contra Persilorū căđū în mănile lui Sapore, a. R. 1013 (p. Chr. 260), și după o prinsóre de 10 anni, muri între cele mai terribili cruciate. — Alemaniī se reversară preste Italia, Gođi devăstară Moesia, Pontulū, Macedonia și Grecia, Sarmați și Quađi Pannonia, érá Dacia se ocupă de barbari. Incontra lui Gallienū, fiuluī cellui effeminatū allū lui Valerianū, se scullară 30 de tiranni. Unulū dintre acestia fu Q. Noniū Regillianū, născutū în Dacia, imperătoriū validū, care cureți de mai multe ori patria sa de Sarmați și de alți barbari; însă mai pre urmă se uccise de cōtră militari (a. R. 1016; p. Chr. 263). Assémine periră cei mai mulți dintre dînșii; Tetricū se ținū în Gallia și în Ispania; Odenatū de la Palmura după o victoriă repurtată asupra Persilorū, căpetâ imperiulū preste resăritū ca collegū allū lui Gallienū. După ce se uccise Odenatū la anulū R. 1020 (p. Chr. 267) resăritulū veni suptū domnia sociei selle Zenobia. Palmura suptū aceste dóue domnie se înălțiă și adjunse una dintre cele mai formóse cetăți alle orienteluī. — Gallienū impressurândū în Mediolanū pre Aureolū care se prochiămasse imperătoriū de legiunile illurice, se uccise de sicari, a. R. 1021 (p. Chr. 268). Lui urmă în imperiū fortissimulū Claudiū II, care luă Mediolanulū și uccise pre Aureolū. Claudiū prepară calea spre restaurarea imperiuluī, frângendū puterea barbarilorū prin o victoriă repurtată asupra Alemaniilorū cari încursasseră Italia, și prin bătălie estermintorie încontra. Gođilorū și a altoū ginți unite cu dînșii, nimlindū și flota lorū. *) Claudiū muri de pestilenția a. R.

*) Delevimus trecenta viginti millia Gothorum, duo millia

1023 (p. Chr. 270) după ce recommândasse de succesoriu pre Aurelianū care se recunnoscū atâtū de milițiă câtū și de senatū.

VIII.

Aurelianū.

Aurelianū află imperiulū împărțitū: Tetricū domniă la appusū, și Zenobia la răsăritū preste totū regatulū suriacū și preste celle mai multe provincie alle Asiei micī. Prin restabilirea unității, ellū 'și câștigă numele de Restauratoriū allū imperiului (*restitutor imperii*). Aurelianū bătū pre Goți și i allungă din Dacia, assémine bătū și pre Marcomani; érá pre Alemanī cari încursasseră imperiulū pīnō în Umbria, după memorabilă victoriă delôngă Metaurū, 'i persecută pīnō în țerra lorū, și assecură Roma prin unū murū nouū în contra barbarilorū. După aceea plecā cōtră resăritū în contra Zenobieī, și în mersulū seū bătū de nouū pre Goți; adjungēndū în Asia cureți provinciele celle ocupate de Suri, la Antiochiași la Emessa învinse de dóue ori pre Zenobia, care se retrasse apoi la Palmura. Aurelianū impressurā acéstă capitale, regina voiindū se scape, fugi din cetate, înase fu prinsă de Romanī și dussă la Roma înaintea carrului de triumfū. Palmura se cruțiă ântăia dată, fiindū că deschisese victoriului porțile după ce se prinsese regina; dară după plecarea lui de acollo, lo-

navium mersimus. Tecta sunt flumina scutis, spathis et lanceolis omnia littora opperiuntur. Campi ossibus latent tecti; nullum iter purum est; ingens carrago deserta est. Tantum mulierum cepimus, ut binas et ternas mulieres victor sibi miles possit adjungere. *Epistola imperatoris apud Trebellium Pollionem in Claudio.*

cuitoarii ucciseră președîul romanu, și prin acêsta înterritară pre imperatoriū în contra sa. Aurelianu se întorșe înderetū, tăiă cea mai mare parte din locuitoari, și derimă cetatea cu templele și palațiile ei cele pompoșe. După ce suppușe și Egyptul și cu modulū acesta recuperasse Orientele, Aurelianu purcesse în Gallia în contra lui Tetricu, care se săturasse însuși de domniă, și se temea se nu și pérdiă și viéția între militarii cei revoluționari; în bătalia din câmpii Catalauni, Tetricu se lăssă de lă prinse Aurelianu, de care se dusse la Roma în triumfū, împreună cu Zenobia, érá după aceea se puse guvernatoriū preste Lucania, a. R. 1026 (p. Chr. 273).

Aurelianu restabilindū cu modulū acesta totū imperiul romanu, determină se plecē a dóua órá cótră resăritū spre a bate și pre Persi; însă vedēndū că barbarii de la marea négră nu încetēdiă de a înfestă Dacia, și că prin multe resbelle Moesia și Illuriculū s'aū devastatū, ellū strămută legiunile din Dacia cu o mare parte din locuitoari, și le asșiedî de a drépta Dunării în Moesia de miđilocu, pre care apoi o numi *Dacia nouă*, și o împărți în dóue părți: Dacia rîpeana (*Dacia ripensis*) ce se întindea pre lîngă rîpa dréptă a Dunării de la Margu pîno la Escamū, cu capitalea Ratiaria, și în Dacia mediterraneană (*Dacia mediterranea*) ce se întindea pîno cótră munții Traciei și ai Macedoniei, cu capitalea Sardica, a. R. 1027 (p. Chr. 274). Dară cea mai mare parte de Romani din Dacia lui Traianu, fiindū legați de familiile, de averile lorū și de pămēntulū nazcerii care érá acumū patria lorū, voiră mai bine a sufferi domnia Goșilorū, de câtū essiliulū; și din cauza acêsta

eî nu urmară legiuniloră lui Aureliană, cu frații loră cei mai pucină legați de pământulă Daciei carî nu perdea nemica strămutându-se de aici în Moesia. Inse necî domnia Goțiloră nu fu atâtă de aspră; că-cî acestia, ca nisce barbari carî trăia din pradele resbellulă de astădî pino mîne, vedându-se în possessiunea țerii, nu numai că nu turbură pre acesti locuitori pacifici, ci încă i și apperă în contra tutoră încurseloră, și i animă ca se cultiveție agrii, de unde se și pôtă avé și eî nutrimêntulă, pentru spoliele ce cástigă cu armele din alte țerii*). Romanii din Dacia se familiarisasseră cu dinșii prin ună commercii, de douăzeci de anni, și eî cunoscea prea bire starea lumii de atunci ca se se înduplece a și scâmbă patria cu speranția pe o securitate mai mare cândă vedea că tôte țerrile de prin pregiură suntă asémine espuse invasiuniloră și că cu pucină timpă mai înainte, Alemaniî încursasseră chiară Italia, centrulă imperiulă; afară de acestea, despotismulă militariu din provincie eră mai pucină de sufferitū, de câtă guvernulă barbariloră; necî nu se putea cugetă pre lîngă tótă rigóreă lui Aureliană, că miliția se va ținé în disciplină, presupposițiune ce se și adeveri, că-cî imperatoriulă mergendū cōtră resăritū se uccise de militari la Cenofruriū în Tracia, intre Eracléa și Bizanțiū a. R. 1028 (p. Chr. 275), după ce guvernasse imperiulă cinci anni și giu-metate.

*) Gibbon's The History of the decline and fall of the. Roman Empire. Chap. XI.

IX.

Aureliu Probu.

După uciderea lui Aurelianu, senatulü numi imperatoriü pre M. Claudiu Tacitu, care muri preste 6 luni de dille; frate-seu Florianu usurpâ tronulü dupä dînsulü, darä peri preste 2 luni la Tarsu. Legionile de la resäritu prochiämarä imperatoriü pre M. Aureliu Probu, romanu de micä origine, născutu la Sirmiu în Pannonia, omü renumitu pentru virtuțile selle militare încă de pre timpulü lui Claudiu și allü lui Aurelianu-Probu, de și primi imperiulü în contra voinției selle, darä puse totă energia spre a restabili disciplina militariä, și întîmpinâ cu curagiü și cu successu invasiunile Germanilorü (Burgundilorü, Alemanilorü, Vandalilorü, Francilorü) asupra provinciilorü romane. Ellü petrunse în Germania pîno la Albea, făcû 9 principî tributari Romanilorü, întări vallulü de la Renü pîno la Dunäria, și conscrisse unü mare numerü de Germani în legionile romane. Dupä o espedițiune la resäritu și dupä unü triumfû pomposu, cercä se popureäie provinciile devastate cu colonie sträine, mai vërtosu cu germane; în Tracia asseäiä pre Bastarni, ërä pre militari i puse se plänte vie (*vineas*), se sape canali, se aterne cälli, și altele, din care causä acestia se revoltarä și lü ucciserä la Sirmiu a. R. 1035 (p. Chr. 282), și redicarä imperatoriü pre prefectulü pretoriului Caru, care luä de collegi pre fiil sei Carinü și Numerianu, invinse pre Sarmați cari încursasserä Illuriculü, și peri în espedițiunea în contra Persilorü (de fulgerü saü mai adevëratü de mäna sica-

riului), a. R. 1036 (p. Chr. 283). Numerianu se uccise chiaru de cõtrã socru-seu, Apru, cându se întorcea de la expedițiunea din Persia, și fiindu că Carinu se desfetã la Roma numai cu lussuria și cu pompa jocurilor publice, de aceea militarii prochiãmarã imperatoriũ pre ductoriulu coorșiloru domestice, Dioclețianũ. Carinu pui-cesse în contra lui, și căđu la Margu în Moesia superiõre, a. R. 1037 (p. Chr. 284).

X.

Dioclețianũ și Massimianũ.

Dioclețianũ luã de collegũ în imperiũ pre soțulu seu Massimianũ, și-ı încredințã țerrile de la appusũ ; ellũ 'și luã epitetulu de Joviũ (*Jovius*) și se asșieđiã cu reședinția la Nicomedia, unde întrodusse ceremoniele orientali la curtea sa ; ẽrã lui Massimianũ 'ı dede epitetulu de Erculiũ (*Herculius*) care se asșeđiã la Mediolanũ. Din cauza deselorũ atacurĩ din partea popõrelorũ germane la Renũ și la Dunãriã, ei 'și mai luarã câte unũ cesare : pre Constanțiu (la Renũ) și pre Galeriu (la Dunãriã) ; și acești patru domnitori, fiã-care cu câte unũ prefectũ allũ pretoriuluĩ, 'și împãrțirã între sene administrațiunea provinciilorũ și apperarea marginilorũ. Cu tóte acestea în pãrțile extreme alle imperiuluĩ se scullarã alți imperatori (în Britannia Carausiũ, apoi Allectu ; în Egyptũ Achilleũ), și se ținurã mai mulți anni. Înse irrupțiunile barbarilorũ circumvecini se impedicarã cu successũ. Galeriu bătũ pre Bastarni și pre Carpi, apoi pre Sarmați la Aquinicũ (Buda) în Pannonia a. R. 1047 (p. Chr. 294). După aceea făcũ o expedițiune în contra Persilorũ pentru occuparea tronuluĩ Armeniei,

luă de la dînsii cinci provincie dincolo de Tigre, și 'i contrînsă a renunția pretensiuniloră asupra Mesopotamiei. Dioclețiană înduplecată de Galeriu opri essercițiulă religiunii creștine și occasionă o persecuțiune sângerôsă asupra creștiniloră din totă imperiulă, a. R. 1055 (p. Chr. 302). După ce sufferisse de uuă morbă greă, simțindu-se prea flaccă de a mai domni, Dioclețiană abdică împreună cu Massimiană a. R. 1058 (p. Chr. 305), și se retrase la Salona în Dalmația, patria sa, unde se ocupă cu grădinăria pîno la finitulă vieții.

XI.

Galeriu și Constantiu.

Amîndoi cesarii, Galeriu și Constantiu, se făcură auguști, acellă la resărită și acesta la appusă, și numiră cesari pre Fl. Severă și pre C. Massimină, ținendă împărțirea făcută de Dioclețiană. Dară Constantiu muri la anulă R. 1059 (p. Chr. 306) la Eboracă în Britannia, și armata din Britannia prochiămă imperătoriă pre fiu-seă Constantină, care chiară atunci fugisse de la curtea lui Galeriu. Totă o dată legiunile din Italia prochiămară pre Massentiă, fiulă lui Massimiană cellă fôră energiă. Galeriu trămise pre Severă în contra lui, însă acesta se prinse și se uccise de betrânulă Massimiană, care fiindă chiămată de fiu-seă, luasse éráși purpura imperiale. Galeriu după mórtea lui Severă luă de collegă pre amiculă seă Liciniă, de altă parte Massimă (fostulă cesare) încă și arrogă titlulă de augustă, și așia în anulă Romei 1061 (p. Chr. 308) fură 6 auguști și nică ună cesare. Constantină descoperindă că socru-seă Massimiană are de scopă se lă uccidă, 'lă con-

strinse la Massilia a se spîndură pre sene însuși în secret, a R. 1063 (p. Chr. 310), învinse pre fiulul lui și cumnatulul seü Massențiu (care căută în deșetü se resbună mórtea părintelulul seü) în trei lupte (la Taurinü. la Verona și la Pétra-roșiă lîngă Tibere). Massențiu se înecă în apa Tiberulul. Galeriu muri în urmarea esces-selorü sêlle la Sardica, a R. 1064 (p. Chr. 311), Massiminü bătutü de Liciniü (între Eracléa și Adrianopoli) se adăpă cu veninü și muri la Tarsü (a. R. 1066; p. Chr. 313). Cu modulü acesta remaseră imperatorü Constantinü și cumnatulul seü Liciniü. Dară nicî între acestia nu dură multü pacea. Constantinü cerü de la cumnatulul seă, ca se împarfă țerrile ce occupasse acesta după stingerea lul Massiminü, inse Liciniü nu se învoi; decî se bătură la Cibale în Pannonia. Constantinü învinse și coprînse Illericulü. Liciniü 'și strîuse armata în Tracia, cu scopü de a se oppune progresselorü lul Constantinü, inse desperändü de successulü armelorü, făcü pace cu condițiunea de a se contentă cu provinciele asiatice și cu Tracia și Moesia inferiöre din Europa, a. R. 1067 (p. Chr. 314). — Dară abiă încetassară resbellele civilî între Romanî, și barbarî de la Dunăriă încurgü éráși provinciele romane. Constantinü bate pre Rausimundü regele Sarmațilorü în Pannonia și respinge pre barbarî preste Dunăriă, a. R. 1069 (p. Chr. 316), apoi trece însuși Dunăria, bate pre Goți în țerrile Sarmațilorü, asiă de tare încätü istoriculü Orosiü dice că 'i a stinsü de pre fația pămîntulul, și coprînde éráși Dacia lul Traianü, a. R. 1072 (p. Chr. 319); în a treia expedițiune în contra acestorü barbarî, uccide pre Rausimundü regele lorü și

concede pace Sarmatilor, a. R. 1074 (p. Chr. 321). După ce pacifică țerrile de la Dunăriă Constantin redică éráșî armele asupra cumnatului seú Licinlú, și lú bătú mai ántáiú pre uscatú la Adrianopoli, apoi pre mare la Calcedone, în fine lú impressurá. în Nicomedia. Liciniú abdicá cu condițiunea ca Constantin se lú ierte și se nu í facá necí unú reú. Constantin se plecá la cererea surorii selle Constanția, și promise amnestiá cumnatului seú, însă după aceea offerindu i-se ocasiunea de a lú inculpá, 'lú tăiá împreună cu toți cei ce ținură cu dín-sulú și așiá remase singurú imperatoriú, a. R. 1077 (p. Chr. 324).

CARTEA II.

De la Constatinŭ cellŭ mare pîno la cãderea imperiului romanŭ de la appusŭ.

I.

Constantinŭ.

Flaviŭ Valeriŭ Constantinŭ coprinďendŭ ŝi resãritulŭ, ŝi restaurãndŭ unitatea imperiului, determinã se funde-
ďie o nouã capitale, mai aprópe de resãritŭ, ŝi într'unŭ
locŭ mai commodŭ pentru comunicațiunea în diverse
direcțiunŭ alle imperiului; spre scopulŭ acesta ellŭ al-
lesse Bizanțitulŭ lónga Bosporŭ, ŝi edificã o cetate grandi-
ósã care la inaugurarea ei în a. R. 1083 (p. Chr.
330) se numi Nóa Romã, ŝi mai în urmã Constanti-
noli, dupã numele fundatoriului; cetatea se adornã cu
celle mai formóse ornamente din tóte urbile imperiului
ŝi se împoporã cu familie însemnate, ce se strãmutarã
(parte constrinse) din vechia capitale; se înființã în-
tr'insa unŭ senatŭ cu demnitate de o mësura cu cellŭ
din Roma, se numi unŭ prefectŭ allŭ urbei, ŝi se întro-
dusse usulŭ ca unŭ consule se se allégã ďintre notabiliŭ
nóuei capitale.

Spre assecurarea pãrților de la méďiã nópte Cons-
tantinŭ construi unŭ podŭ preste Dunãriã, între Oescu

și Sucibida, din susul de gura Oltului și trecându în Dacia lui Traianu la anul R. 1083 (p. Ch. 330) cu totă puterea imperiului, bătut pre Goți și i allungă preste Dunastru. Dacia vcnî éráși suptu potestatea imperatoriloru. Constantinú însuși edifică mai multe cetăți într'insa, între altele Constantiola și Recidua în Temisia-na, Sucibida și Dafne (mai în urmă Constantia, la gura Argeșulu) în Dacia australe. Tótă țerra acésta se împărți în Dacia prima și secunda*), și se redică éráși la flórea cea de mai înainte. Religiunea crestină care se seminasse în Dacia, după cuvintele lui Tertullianu, încă din seculu II **), se recunoscú acumú de religiune a statulu. Barbarii însiși, cari remaseră în provinciile romane, fură constrinși a se bapteză***). — Puținú timpú după victoria cea mare asupra Goților, se rescullara servií cei înarmați în contra inamicilor de cōtră Sarmați, asupra domnilorú seí. și i allungară din țerra lorú. Sarmații fugiră preste Dunăriă în provinciile romane, unde se primiră de cōtră Constantinú, parte în milițiă, parte se asșediară în provincie, a. R. 1087 (p. Chr. 334).****

II.

Organisațiunea imperiului.

Constantinú împărți totú imperiulú în 4 prefecture, și acestea în 13 diecesí saú vice-prefecture. Cella 4 prefecture eră: a) prefectura Galliei cu 3 diecesí, alecă

*) Anonymus Ravennas Geograph. cap. XIV p. 61.

**) Veđi Magazinú istoricú. Tomú III. pag. 97.

***) Veđi Magazinú istoricú Tomú III. pag. 98.

****) Eusebius in vita Constantini Magni. lib. I cap. 6.

Gallia (cu capitala Treviri), Britannia și Ispania, (de care se ținea și Africa Tingitană); b) prefectura Italiei cu 3 diecesî, adică: Italia (cu capitala Roma *), Illuriculă (cu capitala Sirmiu **), Africa (de la riul Malva pînă la Sirtea mare) cu capitala Cartagine; c) prefectura Illuriculă cu 2 diecesî, adică: Dacia și Macedonia, de cari se ținea și Grecia împreună cu Peloponesul (cu capitala Tessalonica ***); d) prefectura orientului cu 5 diecesî, adică: Tracia (cu capitala Constantinopoli), Pontul (cu capitala Cesarea), Asia (cu capitala Efesul), Resăritul (cu capitala Antiochia) și Egyptul (cu capitala Alessandria), la care se numără Cyrenaica pînă la Sirtea mare. Diecesile se supțimpărțiră în provincie, preste totu în număr de 116.

Preste fiă-care prefectură se numi unu prefectu allu pretoriulu, cu titlul de Illustru (*Illustris*), însărcinat cu administrațiunea civile și cu jurisdicțiunea: puterea militariă se separă cu totul de cea civile, preste mi-

*) De diecesea Italiei se ținea și Reția prima și secunda de a supra Alpilor de la originea Dunării pînă la influssul Ennului.

**) Illuriculă se lua: a) de provincia lîngă marea adriatică pînă la influssul Drillului, b) de diecese care coprindea provinciile Illuriculă, Pannonia, și Noriculă, și se ținea de prefectura Italiei, c) de prefectură, Illyricum orientale, împărțit în diecesile Dacia și Macedonia.

***) Linia de la versătura Nestului trassă cîtră influssul Escamului despărția diecesea Traciei de a Daciei, precum linia de la gura Drillului dessă cîtră influssul Drinului în Sava despărția diecesea Illuriculă de prefectura Illuriculă, și mai în urmă acastă liniă, prelungită pre meridianul 37 pînă la Sirtea mare în Africa, forma despărțitura între imperiul oriental și occidental.

liță se numiră 4 magistri militari, érá după aceea, 4 magistri de pedestri și alți 4 de căllari, assémine cu titlulú de Illustri. Preste fiă-care diecese se numi unú vicariú (saú vice-prefectú) cu titlulú de Spectabile (*Spectabilis*), pentru administrațiunea civile și unú comite pentru cea militariă, assémine cu titlulú de Spectabile; provincie se administrară de rectori cu titlulú de Clarissimi (*Clarissimi*); cu tóte acestea guvernatorií unorú provincie reținură vechiele numiri de proconsulí, consulari, presiđi, alțií se đisseră correctori; commandanțií militari din provincie se numiră duci (*duces*) assémine cu titlulú de Clarissimi. Directorií inferiori se íntitulară Perfectissimi (*Perfectissimi*), și cei mai de giosú Egregií (*Egregií*). Armata se împărți in 132 de legiuni, și mai multe cente de coorți separate; militarií după aplicațiunea lorú se numiră palatiní și limitaneí, cei dintâiú custodiă palațiulú imperail, cestí din urmă marginile imperiului.

Constantinú și formă unú ministeriú de 7 inși, însărcinați parte cu affacerile statului, parte cu alle principelú: 1) Prepositulú camerii imperiale (*praepostus sacri cubiculi*) care preveghiă asupra internulú palațiulú; 2) Magistrulú officiilorú (*magister officiorum*) care avea jurisdicțiunea preste toți directorií curții, și regulă presentațiunile celle solennali la imperatoriulú; 3) Questoriulú palațiulú (*quaestor sacri palatii*) care redigea legile, scotea resoluțiunile supplicelorú ce se dá la imperatoriulú, și contrasemnă ordinațiunile imperiali; 4) Prefectulú tesaurului publicú (*comes sacrarum largitionum*); 5) Prefectulú tesaurului privatú allú imperatoriulú (*comes rei privatae*); 6) doi prefecti al milita-

rilor domestică (*comites domesticorum*) cari se puseră acum în locul pretorianilor. Acești 7 miniștri, împreună cu prefectul pretoriului din loc, cu prefectul urbei (care acum ținea și locul imperatorului față cu senatul), și cu comiții consistorianți (*comites consistoriani*), formă consiliul (*consistorium*) statului, pre care lă consultă imperatorul de câte ori află de cuviință, mai allessă la facerea legilor. Dintre notabilii imperiului numi un număr de *Patricii* pre vietiă cu scopu de a reinvia umbra vechii nobilități care perisese de demult. Pre lăngă acestea, se păstrară și demnitățile cele vechie fără influință politică, înse unite cu mari spese, precum 2 consuli, pretori, questori. Toți acești demnitari purtă titlul de Illustri, dară consulatul se considera încă totu de cellu mai înaltu gradu după care urmă îndată patricii cu rangul pre vietiă. Cei mai mulți dintre directorii illustri cându essiă din funcțiune, intră în clasa patriciilor, luă parte la consistoriu, și și păstră illustritatea. Atătu în Roma câtu și în Constantino-poli essiea încă unu senatu, care se mai consultă câte odată asupra legilor, saă se însărcină cu judecarea cauzelor criminali în casuri momentose. — Veniturile statului se compunea: 1) din o contribuțiune annuale, pusă pre pământu și pre capu, după censul care se reînnoia totu la 15 anni, și se publică prin unu edictu imperial (*indictio*). Acestă contribuțiune se strîngea parte în produse naturali*), parte în bani; 2) din tasse puse pre negoșătorii; 3) din venitul porturilor, căllilor, mine-

*) Productele naturale încă se stimă a dese ori în bani
adaerabantur, de unde adaeratio

relorū, monetelorū și allū fabricelorū imperiali; 4) din córonele de aurū (*aurum coronarium*) cari se da imperatoriulū dreptū onorarie la solennitățī.

IV.

Constantinū II. Constantiū II. Constante.

Constantinū fu mai nefericitū în familia sa, de câtū Augustū. Ellū se născusse la Naissū, în Dacia mediterraneană pre timpulū lui Aurelianū, și se educasse de mumă sa Elena, cōtră care avū o pietate distinsă. Tată seū Constanțiū adjungēndū la demnitatea de cesare se despărțisse de dinsa, și se însurā cu Teodora fia augustulū Massimianū. Constantinū se căsătorī mai ântâiū cu Minervina, de la care avū unū fiū, pre Crispū, érá murindū acēsta, se însurā a dóua órá, și din politică luā pre Fausta fia lui Massimianū din a dóua căsătoriă. Crispū cădū în suspiciune de a âmbłą cu intențiunea de a usurpā tronulū. Fausta contribuī la înterrêtarea bărbatului asupra fiastrului ei, și Constantinū avū cruđimea de a uccide pre fiu-seū Crispū, și pre nepotulū seū din soră, Liciniū. Dară currīndū după aceea, Elena descoperī macinațiunile nurorī și imperătoressa Fausta plăti cu viéția falsele selle acusațiuni. Din a dóua căsătoriă Constantinū avū trei fiī, pre Constantinū II, pre Constanțiū II, și pre Constante, pre cari ī numī cesari, și puse pre cellū dintâiū preste appusū, pre allū doilé preste resăritū, și pre allū treilé preste țerile din miđilocū. Ellū muri în 22 Maiū a. R. 1090 (p. Ch. 337), în etate de 65 de anni, după ce împărăți 30 de anni, lăssândū pre fiī seī de successorī.

După mórtea lui Constantinū, armata prochiāmă im-

peratorii pre fiii lui; senatulü le dede titlulü de Augusti. Acestia împărțiră imperiulü între sene, după dispozițiunea părintelui lorü; înse concordia nu ținü multü timpü între dânșii, ei se sfășiară ca tigriile între sene. Constantinü II, nemulțămütü cu appusulü, veni cu armele asupra frate-seü Constante, ca să i răpescă Italia, înse perdü vieția. Constante se uccise de Magnențü. La rîpa Dunării îmbracă purpura Vetranione prefectulü Pannoniei, de care 'lă desbracă Constanțü II, fôră versare de sânge. Dară încontra lui Magnențü, în memorabilea bătălie de la Mursa (lôngă Drava), se înundară câmpurile Pannoniei cu sângele Romanilorü cellorü desbinați între sene pentru intrigile principilorü. Ammianü spune că într'o ăi cădură atăția militari căți arü fi fostü în stare se bată și se suppună tötă lumea. a. R. 1104 (p. Chr. 351).

Constanțü după ce triumfă de Magnențü, trecü Dunăria de mijlocü și bătü pre Quadi și pre Sarmati, i suppose imperiulü, și luă titlulü de sarmaticü. Apoi puresse la resăritü încontra Persilorü cu cari purtă resbellü încă de pre timpulü tată-seü.

V.

Julianü și Jovianü.

În contra Alemanilorü și a Francilorü cari încurseră în Gallia, trămise Constanțü pre nepotulü seü de vërü, Julianü, care respinse preste Renü pre Alemani și o parte de Franci, și dede locuinție în Belgia Francilorü saliani cari se făcură suppuși romanî. Gloria militară și administrațiunea cea escellinte a lui Julianü în Gal-

lia desceptară gelosia împăraului, care se bătea fôră de successu în contra Persilor ; ellu luâ de pretestu necesitatea resbellului din oriente spre a sustrage lui Julianu mai multe legiuni ; Inse în locu de a merge la oriente, legiunile gallice prochiămară imperătoriū pre Julianu, la Parisu ; érá Constanțiu II, murî în Cilicia, pre calle încontra lui Julianu , care adjunsesse în Dacia, a. R. 1114 (p. Chr. 361). Julianu strănepotu din frate allu marelui Constantinu, fusse educatū în religiunea crestină, inse prin studiul litteraturei grece și prin conversațiunea cu învețiații păgâni, câstigă o predilecțiune speciale pentru păgânismu, și desgustatū de disputele dogmatice alle crestinilor , cercă se restabiléscă religiunea păgână, din acéstă causă i se dede numele de Apostatū. In expedițiunea în contra Persilor, cu carî nu voi se facă pace , înaintă pîno preste riulū Tigre , și î învinse în bătăliă (la Ctesifonte), inse la retragere căpetă o plagă mortiferă , în urma căreia și murî a. R. 1116 (p. Chr. 363). Armata prochiămă imperătoriū pre Flaviu Jovianu, născutū la Singidunū. Acesta acceptă pacea propusă de Persi, dede înapoi celle cinci provincie de dincolo de Tigre conquerite suptū Dioclețianū. și lăssă Armenia în sôrtea sa. Jovianu de abiă domnî unū annū și murî întorcându-se de la resăritū : în loculū lui armata allesse pre Valentiuanu, comitele domesticilor , a. R. 1117 (p. Chr. 364).

VI.

Valentinianu I. și Valente.

Flaviu Valentinianu I, născutū la Cibale în Pannonia

luă de colegu în imperiū pre frate-seū Valente, căruia îi dade resăritulū, érá ellū ținū appusulū desnărtitū prin linia de la gura Drillului la influssulū Drinului. Ceta-tea Sirmiu formă terminulū, unde frații imperatorī împărțiră chiarū și casele între sene. Din timpulū acesta, imperiulū remase pururē împărțitū în orientale și occidentale. Valentinianū fu ocupatū în totū timpulū domniei selle cu resbellulū încontra Alemanilorū, cari devastă Gallia și Reția; ellū 'i respinse preste Renū, 'i combătū mai mulți anni în țerra lorū, și edifică fortăreție pre lōngă Renū și Necru.

În contra lui Valente se scullă Procopiū, și chiāmă pre Goții de la Dunăriă într'adjutoriū. Valente înțelegēndū de prodițiunea ducelui seū, purcesse de la resăritū în contra Goșilorū cari trecusseră deja Dunăria, 'i respinse preste acestū riū, apoi trecū ellū însuși Dunăria cu armata sa în contra barbarilorū, condusși de regele lorū Atanaricū. Goșii se ascuseră prin pădurile Daciei australe. Valente adună pre locuitoriī țerii și le promise pentru fiă-care capū de Gotū o summă de bani. Acestia nu întârziară, și străbătēndū prin tōte locurile, secerară mulțime de barbari, în câtū Atanaricū vedēndū perderea ómenilorū seī, fu nevoitū a cere pace de la imperatoriulū, care i se și dade, înse cu condițiunea ca se nu mai cuteție a intră în ținuturile Romanilorū, a. R. 1122 (p Chr. 369)*. — Valentinianū numi augustū pre fiulū seū Grațianū, și lū trāmise în Gallia, érá pre Teodosiū în Britannia, care bătū pre Picți și pre Scoți și formă provincia Valenția din părțile coprinse de la

*) Ammianus Marcellinus libro XXXVII, cap. 5.

acestia; érá ellú plecá în Pannonia și respinse pre Quađi și pre Sarmađi preste Dunăriă; înse într'o conferință cu deputații Quađilorú veni în focú și strigâ a-șiă de tare câtú începú se verse sânge, din caré atacú și muri la Bregețione, a. R. 1128 (p. Chr. 375). Armata prochiâmá la Aquincú imperătoriú pre allú doilé fiú allú seú, Valentinianú II.

VII.

Gratianú și Valentinianú II.

Goții cu tóte că promiseră lui Valente de a nu mai întrá în ținuturile Romanilorú, ei se întinserá preste Dacia orientale; înse currindú după aceea le veniră în spate Hunnií, națiune calmucă, cei mai selbatici dintre tóte gințile câte se pomenescú în istoriă. Acestia bătendú pre Goți îi constrínseră se trecă Dunăria, unde i primi imperatoriulú Valente ca pre nesce óspeți redusși la miseria estremă, dară cu stricățiunea imperiului. Hunnií coprinseră tótă Dacia lui Traianú la a. R. 1130 (p. Chr. 377). Românii vechii locuitori ai țerreí, legați de pământulú nascerií lorú, și învețiați prin lungile calamități a trăi în pace în miđloculú barbarilorú, nu se putură înduplecá neci de acesti barbari feroci ca se și părăsescă patria, pre cumú mărturisesce Turoțiú *). — Goții cari trecusseră Dunăria în provinciile romane, se scullară cu armele încontra lui Valente, și remânendú învinși de Romaní, chiámară pre Hunni și pre Alaní într'adjutoriú, predară Tracia, Moesia și Dacia lui Aurelianú, și bătură pre Valente la Adrianopoli unde și căđu a-

*) Thurotius, Chronica Hungarorum, parte I. 1. 7,

cesta cu două treime din armata sa, a. R. 1131 (p. Chr. 378).

VIII.

Teodosiū I.

Grațianū învinsese pre Alemanī la Colmariū, și auzindū de mórtea unchiului seū Valente, chiāmă pre Teodosiū juniore din Ispania, și lū trāmise la resăritū, Acesta respinse pre Goțiī carī petrunseră pīno în suburbiele Constantinopoliī, și ī bătū urritū, dară mai pre urmă făcū pace cu dīnșii și le dede locuri în Tracia, Moesia, Frigia și Ludia. Māntuindū imperiulū de Goți, Teodosiū se primī de collegū în imperiū de cōtră Grațianū, și căpetă de la acesta resăritulū. Grațianū favorindū pre barbarī, se făcū neplăcutū Romanilor ; legiunile din Britannia prochiāmară pre Massimū imperătoriū încontra lui, și Grațianū perī la Lugdunū fugindū în acéstă cetate, a. R. 1136 (p. Chr. 383). Massimū domni mai mulți anni în Gallia, înse după ce întră și în Italia (de unde Valentinianū II fugī la Teodosiū), se învinse și se uccise de cōtră acesta. Cu modulū acesta Valentinianū II remase domnū preste totū appusulū, înse Frānculū Arbogaste care coprinsese Gallia pentru Teodosiū, ținū administrațiunea, și uccise pre Valentinianū II, cândū acesta voi se o iee din mănile lui, R. 1145 (p. Chr. 392). Uccidētorilū nu luă demnitatea imperiale pentru sene, ci o dede lui Eugeniū magistrulū officielorū, care fu învinsū și uccisū de Teodosiū, în urma căruia se uccise și Arbogaste cu înseși mănile selle. Așiā Teodosiū remase singurū domnitoriū preste totū imperiulū romanū, a. R. 1147 (p.

Chr. 394); ellu lă împărți între cei doi fi ai seî, Arcadiu și Onoriu, dăndu acelluia resăritulă și acestuia appusulă, și murî la anulă R. 1148 (p. Chr. 395) lăssăndu de tutori fiiloră seî cellořă tēneri: pre Rufinū luî Arcadiu la Constantinopli, și pre Stilicone luî Onoriu la Roma.

IX.

Arcadiu și Onoriu.

Prin intrigile acestorū ministri reî (Rufinū și Stilicone) se născu discordiă în imperiū; Rufinū supperatū pre generele și pupillulă seū Arcadiu, chiāmă pre Hunnî în Asia, și pre Goî suptū Alaricu în Macedonia. Alaricu predă Macedonia și Grecia, și începū se ammeninție chiarū Italia. Stilicone venî nechiāmatū în adjutoriulă Peloponesulă cu o mică flotă, în urma căreia Alaricu se retrasse în Illuricu. Aci strînse osti nōue și în anulă R. 1155 (p. Chr. 402) se arretă cu tōtă puterea sa în Italia superiōre, și după o bataliă decisivă la Pollenția, căpetă guvernulă preste totū Illuriculă. — Stilicone mântul și Italia de o invasiune de diverse popōre germane suptū Radagais, ellu lăssă pre barbari se înaintedie pīno la Florenția și cu adjutoriulă altorū barbari i impresură așia de bine, încătū cea mai mare parte perî saū se suppose Romanilorū. — Fiindū că Stilicone chiāmasse legiunile din Britannia și de la Renū spre ap-perarea Italiei, popōrele germane intrară ne impeditate în provinciile occidentali: Alemaniî în Alsația, Frānciî în Gallia appusană de cōtră mēdiă-nōpte, Burgundiî în ținutulă Jurei, Vandalii, Alaniî, Sueviî în Ispania; éră țerrile de la Dunăriă celle deșertate de acestia le oc-

cupară Gepidiî, Sarmaţiî şi mai vîrtosû Hunniî carî coprinseră Pannonia.

La resăritû murî Arcadiû în a. R. 1161 (p. Chr. 408) lăssăndû de successoriû pre tînerulû seû fiiû Teodosiû II, suptû tutela lui Antione şi a lui Antemiû. -- Stilicone fiindû accusatû că stă în înţelegere cu barbariî (în specie cu Alaricû) se uccise. Atunci Alaricû plecâ asupra Romei, impressurâ cetatea, şi împuse summe enormi pentru rescumpărare. Onoriû cu curtea sa ptrecea la Ravenna pîno cîndû Roma sufferiâ de oppressiunea barbarilorû. Alaricû înţelegîndû că Onoriû recusă cererile selle, înduplecâ pre Attalû prefectulû urbei se accepte de la dînsulû demnitatea imperiale, înse după aceea lû destituî éř şi întrâ de nouû în negociaţiuni cu curtea de la Ravenna. După o irrupţiune înşellătóriă la Ravenna, Alaricû impressurâ de a dóua óră Roma, o luâ prin prodiţiune, şi în cursû de şes-se dille o predâ în modulû cellû mai barbarû, a. R. 1163 (p. Chr. 410). Pre calle cîtră Italia inferióre murî Alaricû la Consenţia, lăssăndû de successoriû pre cumnatu-seû Ataulfû, care încheiâ pace cu Onoriû (luândû de soçiă pre Placidia sora lui Onoriû), şi condusse pre Visigoŷi în Gallia a. R. 1165 (p. Chr. 412), de unde 'lû allungâ în Ispania ducele romanû Constanŷiû, care apoi se căsători cu Placidia, şi se numî augustû de cîtră cumnatu-seû Onoriû, din care causă se născû discordiă între imperatoriulû de la resăritû şi cellû de la appusû. Constanŷiû murî la anulû R. 1174 (p. Chr. 421); Onoriû murî în 15 Augustû a. R. 1176 (p. Chr. 423)

X.

Teodosiū II și Valentinianū III.

După mórtea lui Onoriū usurpă imperiul de la apusū Joanne tirannulū; înse curtea de la Constantino-poli numi pre Valentinianū III, fiulū lui Constanțiu II, copillū în etate de 6 annī, suptū tutela mumei selle Placidia care dede lui Aetiū puterea supremă preste armată și locul primariū în consiliul statulū. Acesta prin intrigile selle semănă discordiă între imperătoréssa și între Bonifaciū, guvernătoriul Africeī, înduplecândū pre imperătoréssă se chame pre guvernatoriū în Italia, spre a i cercă credința, érá pre acesta lū admoni se se feréscă de a împlini chiă-marea Bonifaciū ce se se țină în possessiunea Africeī fiindū acumū împețitū și de ordele africane chiă-mă într'adjutoriū pre Gensericū regele cellū crudū și selbaticū allū Vandalilorū, a. R. 1182 (p. Chr. 429). Barbariī după ce descăllecară în Africa nu mai cunnoscură diferențiă între amicū și inimicū, ei coprinseră cōsta merinoptiale a Africeī, și fundară regatulū vandalicū cu capitalea Catargine, (Mauretania și Numidia remaseră romane), de unde apoi infestară marea și o făcură cu totulū nesecură. — Britannia după retragerea legiuni-lorū romane, cădū în mânilé barbarilorū: Sassoniī și Angliī, chiămați de unū principe britannū, trecură în insulă, și se asșediară acolo. — La Dunăriă Hunniī din lipsa duciloră se contentară cu ocuparea Daciei lui Traianū; érá după ce se puse în fruntea lorū Attila, fiulū lui Munciucū a. R. 1187 (p. Chr. 434), începură a trece Dunăria și a impune tributū imperiulū de la

resărită, care din annu în annu lă totu mai redică ca se dea motivu spre a se întinde totu mai departe.

XI.

Attila regele Hunilor.

Pre timpulă cându eră mercatū între Hunni și între Romani, Hunniî attăcară cu armele pre Romani, ucciseră mare numărū dintr'înșii, și coprinseră unū castellū. Decī Romaniî trāmiseră deputați ca se se plângă pentru ocuparea castellului și pentru călcarea tractatelorū. Hunniî respunseră că ei n'aū făcutū acestea cu scopū de a începe resbellū, ci ca se și resbune pentru suppe-rățiunile făcute din partea Romanilorū; că-cī episcopulū din Margu a trecutū în ținuturile lorū și a predatū monumentele și tesaurile celle ascunse alle regilorū lorū, și că decă Romaniî nu vorū dă pre episcopū în mânăle lorū și pre fugariî cei mulți cari se află la Romani, precumū se încheiasse tractatulū, ei se vorū appucā de resbellū. De aci se născură dispute despre adevurulū lucrului între Romani și între Hunni. Acestia trecură Dunăria și făcură multe stricățiuni cetățilorū de pre lōngă Dunăriă, [între altele luară Viminatinalū. In împregiurările acestea se află mulți cari dicea că se cade mai bine a dă pre episcopū în mânăle barbarilorū, de câtū a sufferi ca pentru unū omū se se pună în periclu totū imperiulū romanū. Episcopulū înțelegendū că vorū se lă dea, fugi la inimizī pre ascunsū, și promise acestora că le va dă cetatea, decă regiī Hunnilorū se vorū arretā generoși cōtră dīnsulū. Hunniî primiseră și împreună cu episcopulū trecură în ținuturile Roma-

nilorū. Episcopulū iutrā în cetate, și într'o nópte dândū semnū, introdusse pe barbarī, și dede cetatea în mânilorū*). Hunniī după coprinderea Viminațiuțuī, încursară Illuriculū, stricarā Singidinulū și Naissulū cu mai multe alte cetățī (a. R. 1194; p. Chr. 441), după aceea se versară preste Macedonia și preste Tracia; în o a treia incursiune luarā cetatea cea însemnată Rațiară, capitală Daciei ripeane; în a patra trecură stricândū și pre-dândū tóte pīno la Thermopyle, și și suppuseră tótă Dacia luī Aurelianū pīno la Nove, și pīno la riulū Jatru, érá în latū pīno la Naissū (a. R. 1200; p. Chr. 447).

XII.

Missiunea luī Massiminū

După aceea Hunniī trāmiserā deputațī la Constantino-poli, pre Edecone Hunnulū și pre Oreste Romanulū, ca se céră pre fugariī lorū de la împătorulū Teodosiū II, și se lū invite se trāmittă și ellū deputațī la Sardica (capitală Daciei mediterrane), unde va veni și Attila ca se se înțellégă despre marginile statelorū respective. Cu acéstă ocasiune, ministrulū luī Teodosiū, eunuchulū Crisafiu, se înțellesse cu Edecone și cu Vigilante (unū Romanū care mai fusse la Attila) ca pentru o summă de 50 de libre de aurū, se uccidă pre Attila. Massiminū se trāmise deputatū din partea împătorulū ca se tractedie cu Attila asupra controverselorū cunnoscute. Vigilante în calitate de interprete, se pună planulū în lucrare împreună cu Edecone. Ei trecură Dunăria în Temeșiana și se dusseră la castrele luī Attila. Barbarulū primi as-

*) Veđi Magazinulū istoricū Tomū III. pag. 197 et seqq.

pru pre Romanî, şi se ordină lui Vigilante se se întorcă la Constantinopoli şi se spună imperatoriului se î trâmîttă pre toţi fugarii. Pre Massiminu şi pre deputaţii cari venisseră de la Roma în cauza Sirmiului celui derîmatu de Hunni, 'i invită la măsă, înse nu descercă cu dinşii neci o cestiune, ci ceru ca imperatoriul Teodosiu se trâmîttă alţi deputaţi. Vigilante întorcîndu-se la Constantinopoli adusse celle 50 de libre de aură spre a plăti pre essecutoriî lui Attila, dară Edecone 'lă descoperisse. Attila 'lă arruncă în fêrre, şi nu lă lăssă pîno ce nu mai stôrse altă summă de 100 de libre de aură. Nouii deputaţi, Anatoliu şi Nomu, împăcară în fine pre barbaru. Ellu jură că va observă tractatulă încheiatu de mai înainte, şi că va lăssă Romaniloru totu pămîntulă din drépta Dunării. promîttîndu că nu va may supperă pre imperatoriū pîntru fugari, numai şi ellu se şi dea cuvîntulă că nu i va mai primi în proviuciele selle. a. R. 1202 (p. Chr. 449). După acéstă împăcare mai multu prefăcută de cătă sinceră. Attila plecă cu Hunniî sei în contra imperiului occidentale, ellu fu bătutu de Aetiū în câmpurile catalaunice în Gallia, de unde întorcîndu-se a casă, strînse nouă ôste şi purcesse cōtră Italia, prefăcū în ruine Aquileia, şi predă tōtă Italia pîno la Roma, unde fu întîmpinatu de cōtră ponteficele Leone, care prin eloquenţia sa 'lă înduplecă se crujie acéstă capitale. Attila predăndu se întorse la Tissa, unde şi avea reşedinţia, muri de emoragiă, şi scăpă lumea de flagellulă lui deū, că ci acestu năme şi dedesse barbarulă, a. R. 1206 (p. Chr. 453). După mōrtea lui Attila, fiîi lui se disputară între sene, şi acésta occasionă căderea loră. Ei fură bătuti în Dacia occidentale de Gepidi, na-

țiunc germană, care coprinsese ținutul Tisei și allă Sirmiulu, și în Dacia orientale de Ostrogoți. *)

XIII.

Successorii lui Valentinian.

Teodosiū II, flacul nepotū allū lui Teodosiū cellū mare, muri în 20 Juliū a. R. 1203 (p. Chr. 450); soru-sa Pulcheria se mărită după Flaviū Marcianū, și deschieră pre acesta de imperătoriu. La appusū Aetiū cădū în suspiciune că are de scopū seeusurpeție tronulū pentru familia sa, și se uccise chiarū de mâna lui Valentinianū III; însă și acesta, violândū patulū senatoriulū Petroniū Massimū, înterrită pre Romanī asupra sa, și cădū în câmpulū lui Marte suptū loviturile amicilorū lui Aetiū. a. R. 1208 (p. Chr. 455) Massimū se prochiāmă imperătoriu, și constrinse pre Eudossia, vėduva imperătoriuului cellū uccissū prin instigațiunea sa, ca se-lū iee de bărbatū, pentru că cu modulū acesta se-și legitimeđe dreptulū la tronū. Eudossia invită pre Gensericū regele Vandalilorū se vină se o resbune, care intră cu o flotă pre gura Tiberiulū, predă Roma și tótă cōsta Italiei de la Tibere pīno lu Neapoli, în spațiū de 14 ȝille, dusse cu sene în Africa te-saure nemesurate și pre cei mai însemnați Romanī de la carī speră că va căpeta marī summe de banī pentru rescumperare. Massimū muri uccissū în fugă, chiarū de cōtră ómenii seī, a. R. 1208 (p. Chr. 455). După Massimū urmă Avitū, ducele supremū allū legiunilorū din Gallia, care se făcū odiosū prin escessele selle, și în urma unei revolte perdū tronulū și viēța a. R. 1209 (p.

* Veđi Magazinulū istoricū. Tomū V. pag. 197 et seqq.

Ch. 456). După unŭ interregnŭ de 7 lunŭ, în care se consideră de regente imperatoriulŭ resăritulŭ Marcianŭ, luă titlulŭ de imperatoriŭ Maiorianŭ ducele supremŭ allŭ armatelorŭ de la appusŭ, érá la resăritŭ murindŭ Marcianŭ, se allese imperatoriŭ Leone I. — Maiorianŭ bă-tŭ pre Visigoŭ în Ispania, și recuperă cósta de cótră resăritŭ a acestei țerrŭ; érá flota cea înarmată în contra Vandalilorŭ se arse de Gensericŭ, înse prin pacea ce se încheiă între dênșii se puse capetŭ predățiunilorŭ ce făcea Vandalii mai în toŭi anniŭ în Italia. Maiorianŭ voinďŭ se mărginescă influința luŭ Ricimerŭ duceluŭ oș-tilorŭ străine în servițiulŭ romanŭ, fu depusŭ de cótră acesta prin strigarea armatei, și uccissŭ la anulŭ R. 1214 (p. Ch. 461).

XIV.

Ultimŭ imperatoriŭ al Romei.

După uciderea luŭ Maiorianŭ domnŭ la appusŭ Ricimerŭ în numele imperatoriulŭ titulariŭ, Severŭ. Marcellinŭ în Dalmația și Aegidiŭ în Gallia nu recunoscŭ ră pre Severŭ, care se și uccise de Ricci nerŭ în anulŭ R. 1219 (p. Ch. 466). După mórtea luŭ Severŭ, domnŭ Ricimerŭ în numele imperatoriulŭ Leone I, de la resăritŭ pino cândŭ acesta, după 16 lunŭ cu învoirea luŭ Ricimerŭ, trămise imperatoriŭ la appusŭ pre Antemiŭ, a. R. 1220 (p. Chr. 467). Antemiŭ, înarmă împreună cu Leone I, o flotă mare pentru recuperarea Africeŭ, care se nimici de Gensericŭ. Desbinându-se Antemiŭ cu Ricimerŭ la anulŭ R. 1225 (p. Ch. 472), acestŭ din urmă prochiă-mă imperatoriŭ pre Olibriŭ și coprinse Roma pentru sene. Antemiŭ fu uccissŭ, dară currindŭ după aceea pe-

rără și Ricimeră și Olibriă într'o epidemieă pestiferă. În anulă R. 1226 (p. Chr. 473) luă Gliceră titlulă de imperatoriă, fôră voia lui Leone I de la resărită, înse în anulă următoră Leone I numi pre Juliă Nepote imperatoriă appusului, și pre Leone II fiulă lui Zeno, imperatoriă resăritului, érá ellă muri în 13 Februară a. R. 1227 (p. Chr. 474). Leone II numi augustă pre tată-seă Zeno, și muri în același anulă. Juliă Nepote se destronă (a. R. 1228 ; p. Chr. 475) de ducele Oreste care numi imperatoriă pre fiu-seă Romulă Augustulă. Partisanii lui Juliă Nepote chiămară în Italia pre ducele Eruriloră, Odoacru, în contra lui Oreste, care venindă impressură pre Oreste în Ticină și după ce luă cetatea cu assaltă, lă uccise ; érá pre Romulă Augustulă 'lă destronă și pre sene se numi rege allă Italiei, a. R. 1229 (p. Chr. 476). Așiă cădă imperiulă romană prin flăccire internă, și prin invasiunile celle mari alle barbariloră din afară, după ce stettesse 1229 de anni de la fundarea sa prin Romulă, 985 de la înființierea republicei, și 505 de la prefacerea în monarhiă prin Octaviană Augustă.

Finele părții I.

ISTORIA ROMANILORU

PARTEA II

**De la căderea imperiului romană de la appusă
pino la luarea Constantinopolii prin Turci.**

SECȚIUNEA A.

**De la căderea imperiului romană de la appusă pino la Crumă
domnulă țerriloră de la Dunăria, și Carlu cellă mare im-
peratoriulă appusului.**

CARTEA I.

*De la căderea imperiului romană de la appusă pino la ve-
nirea Bulgariloră și asședarea loră la Dunăriă.*

I.

Teodorică trece de la Dunăria în Italia.

Pre timpulă cândă cădusse Roma în mânile barbari-
loră, domniă la resărită Zenone imperatoriulă, care se
suisse pre tronulă Constantinopolitană la anulă R. 1227
(p. Chr. 474), adecă cu două annă înainte de luarea Romei.
In Moesia și în Illurică se asșediasseră Ostrogoții suptă
mai mulți regi, la Partissă, și în Dacia orientale, și pre
lôngă marea négră, mestecătură de Hunni, de Bulgari și
de Sclovani, resturi alle regatului hunnescă cellui spartă
Romăni din amëndoue Daciele, atâtă a lui Traiană câtă

și a lui Aureliană, suspină suptă jugul barbarilor, înse resufflă din timp în timp când barbarii se desbină între sene și se debilită uni pre alții. În anul Romei 1232 (p. Chr. 479) succese imperatorului Zenone a atîiță pre Teodorică Amală regele Ostrogoților în contra filoră lui Triariă, domnitori ai acelleiași națiunii, și cu modulă acesta făcă ca Goții se se certe între sene și se se nimicescă unul pre altul. Érá preste ęece anni înduplecă pre Teodorică se trecă în Italia, se bată pre Odoacru, se iee Roma de suptă domnia lui, și se coprinđă ellă însuși Italia. Teodorică în miđiloculă iernei annulă R. 1243 (p. Chr. 490) esse d.n Moesia, urmată de totă poporulă gotică, cu muierere, cu copiii și cu tôte averere loră; Odoacru auđindă despre venirea Goților, invită pre Gepđii și pre Bulgari în contra loră, ca se-i impede de a trece în Italia, déră Teodorică bătă și tăiă pre regii acestoră națiunii, și-și deschise callee cōtră Italia; la riulă Sonțiu (lōngă care fusse fundată vechia Aquileia), bătă copulă cellă dinainte allă Eruliloră și ocupă castrele în 28 Martiă; a doua bătăliă se făcă la Verona, unde perdū éráși Odoacru, și Teodorică luă numele de Veronese; a treia se făcă la riulă Addua, assemine cu perderea lui Odoacru. Acesta desperată fugi la Roma, inse Romaniă îi închiseră porțile; de acollo fugi la Ravenna, unde afflă assemine porțile închise, ci Odoacru în 10 đille și deschise callee cu sabia, și în fine coprinse cetatea. Cōtră finele annulă Teodorică impressură Ravenna, și o țină trei anni blocată, pînă cândă înșellă pre Odoacru se facă pace, cu condițiunea de a domni împreună preste Italia érá apoi lă invită la ospețiă, și lă uccise, dupe ce dom-

nisse 17 anni în Italia. De atunci această țerră veni supțu domnia Ostrogoșilor: — Imperatoriul Zenone încă murî în 9 Aprile a. R. 1244 (p. Chr. 491). Imperătoresa Adriana, măritându-se după Atanasiu, înălță pre acesta pre tronul Constantinilor.

II

Atanasiu în luptă cu barbarii de la Dunăria.

Prin strămutarea Goșilor în Italia, Moesia și cu dînsa dimpreună Dacia lui Aurelian veni éráșî supțu imperiul romanu de la resăritu, înse Dunăria nu se putu appera în contra incursiunilor ginșilor barbari de la marea négră, prîn urmare nu numai Dacia lui Traianu, ci chiar și a lui Aurelianu, căđu éráșî prédă barbarilor. In anul R 1252 (p. Chr. 499), Aristu prefectul legiunilor din Illuricu atacă pre barbarii cari prédă Tra-cia, cu 15,000 de militari, avendu cu sene și 500 de carre încărcate cu arme și alte lucruri necesare pentru resbellu. Bătălia se făcu la riul Zurla, unde cădură la 4000 de Romani, împreună cu comișii Nicostratu, Innocenșiu și Aquilinu. Annii următori fură assemine tristî pentru prédășionile barbarilor. Imperatoriul Atanasiu, care de la înălțarea sa pre tronu fu turburatu și flăccitu prin rescólle din partea rivalilor sêi, neputendu infrena pre barbari, le offeri donuri și i îndemnă se se întorcă spre appus; ei ascultandu trecură în Pannonia și coprinseră Sirmiulu, împingendu pre Goșî în strimțorile Pannoniei superioare (a. R. 1255, p. Ch. 502), Teodoricu regele Goșilor și domnitorul Italiei, nesufferindu luarea Sirmiului, care se ținea de prefectu-

ra Italiei, și la care ellă credea a mai avea și altă dreptă specială de cândă bătusse pre Gepiđi, trămisse pre comitele Peđia în contra barbariloră, care bătū și uccise pre regiđ Bulgariloră și ađ Gepiđiloră, și ocupă Sirniulă. In anulă R. 1258 (p. Ch. 505) Mundon, ducele Gođiloră carđ mai remăsesseră in Dacia vechiă, se scullă assupra lui Anastasiū, și predă Macedonia și Tesalia. Din partea imperătoriului se trămisse Sabinianū in contra Gođiloră, înse căđū in bătăliă cu armata sa dimpreună. Decđ Anastasiū, ne mai putēndū înfrenă cu armele pre acestđ predători ađ imperiului, și ı reconciliă prin banđ, și cu modulă acesta procură pace și lenitate țerriloră selle.

III.

Vitalianū cu Romanđ apperă ortodossia.

Anastasiū din nefericire se amăestecă in disputele religiöse și depuse pre patriarchulă Macedoniū și pre alđ episcopi carđ fură contrari păreriloră selle, (a. R. 1264 ; p. Ch. 511). Romăniđ ortodossđ din Moesia și Dacia lui Aurelianū se scullară suptă commăndulă lui Vitalianū cu armele asupra imperătoriului, bătură pre Hypatiū și tăiară la 65,000 de militari din armata imperială, prinseră carrele celle încărcate cu arme, provisiuni și uă nenumărată summă de banđ ce era destinată pentru stipendiulă militariloră, ocupară cetățile Anchialulă și Odessulă, și predară tóte pino la Constantinopoli, apoi prinseră și pre Curilă magistrulă militariloră din Tracia, și cu modulă acesta constrînseră pre imperătoriulă a convocă sinodulă la Eracléa pentru des

baterea articlilor de controversă, și a restabilii pre patriarhul Macedoniū și pre episcopii cei depuși. Imperatoriul împreună cu senatul jură că va strînge sinodul și va împlini cele cerute de Români și de Vitalianū înse după ce se strînsese sinodul, în a. R. 1267 (p. Ch. 514), ellū sciū se paralise lucrul. Din cauza acēsta în anul următor, Vitalianū cu Români appucă éráși armele. Anastasiū credēndū că va puté împacă certile prin uă consultă cu episcopii, chiāmă le sene în a. R. 1269 (p. Chr. 516) pre mai mulți archierei, și între acestia pre Români: Domnionē de la Sardica, Gaianū de la Naissū, Alcise de la Nicopoli, și Evangelū de la Pautalia, ci pre Domnionē și pre Evangelū îi lăssă îndată se se întorcă a casă, fiindū că se temea de miliția cea ortodossă din Illuricū. Inse fiindū că Anastasiū nu se lăssă de faptele lui cele perfide, Vitalianū continuă rezistența în contra lui în anul următor, predă Macedonia, Epirulū și Tessalia, și adjunse pîno la Thermopy-le, și prinse atâția militari din armata imperiale căfi nu putū imperatoriul se rescumpere cu 1000 libre de aurū. Pentru fericirea imperiului, Anastasiū muri în 9 Juliū a. R. 1271 (p. Chr. 518), lovitū de fulgerū, în e-tate de 88 de anni, după ce domnise 27 de anni și 3 luni. In loculū lui, armata și senatul allesseră pre Justinū I, omū din plebe, născutū în Illuricū, dēră destullū de capabile. Vitalianū depuse armele; și rescōlla cea lungă și fatale se astîmperă. Constantinopolitaniī mîni-oși pre Vitalianū pentru sîngele cellū versatū în timpul rescōllei, lū ucciseră în anul următor.

In Italia Teodoricū, care guvernasse destullū de înțelpeșce, cultivasse arțile și sciințele, se prefăcū de uă da-

tă într'ună tirannă, și în anul R. 1276 (p. Ch. 524) uccise pre Boetiū, érá în anul următor tăia pre Summachū, socrul lui Boetiū, ómeniī-ceī mai însemnați din Roma; înse în anul R. 1279 (p. Ch. 527) mu-stratū de consciință pentru aceste crimī își perdū min-tea, și muri în 30 Augustū, în etate de 70 de anni, lăssându de successoriū pre nepotulū seū Atalaricū, suptū tutela fieiī sélle Amalasunda.

Imperatorul Justinū I încă muri în anul R. 1280 (p. Chr. 527) în etate de 77 de anni, după ce numise collegū pre nepotu seū de soră, Justinianū I, care i urmă apoi în imperiū.

IV.

Justinianū I.

Imperatorul Justinianū, care avusse o educațiune de-tulū de bine căutată și cultivasse sciințele cu mare tra-gere de animă, mai allessū jurisprudenția, îndată ce se vâdū singurū domnitorū, proiectă grandiosulū planū de a college legile romane și de a le publică suptū formă sis-tematică într'ună coprinsū ușiorū de căstigmatū. Ellū com-puse uă commissiune de dece îmvețați (după essemplulū decemvirilorū) suptū președinția lui Tribonianū, care pre-lucră *Codicile Justinianeū*, și lū publică în anul R. 1282 (p. Chr. 259), înse după șesse anni lū suppose la uă nouă revisiune. La acéstă collecțiune se adausse apoi elementele dreptulū suptū numele de *Instituțiunī*, și uă collecțiune de decisiunī și de esplicațiunī alle dreptulū din ver o 40 de jurisconsulți suptū numele de *Pandecte* seū *Digeste*; în fine uă seriă de legī nóne făcute de

Justinianu, suptu numele de *Novelle*. Totă acéstă lucrare căpetă numele de *corpus juris civilis*.

Pre timpurile acestea, mulțime de barbari: Hunni, Bulgari, Anti și Sclovanii, se acumulară la marea neagră, de la Dună prin ținutul Dunaprului și allu Dunastrului pino la Dunăria, și începură a face mari și desse incursiuni în părțile imperiului din dreapta Dunării. De aici înainte națiunile Bulgarilor și Sclovanilor se facu totu mai cunnoscute Constantinopolitanilor; ele se arrătă totu cu mai multe semne caracteristice alle naționalității lor. Istoricul Procopiu spune, că de când Justinianu s'au suitu pre tron, acesti barbari trecură Dunărea neincetat și făcură stricățiuni nenumerate; in-se Germanu, nepotul imperătorului și magistrul militarilor din Tracia, îi bătū și i tăiă așa de urritu, în câtu mai că i stinse. *) Dără nu trecuă mulți anni, și veniră noue orde de Bulgari; in-se și acestea fură bătute și respinse pre Dunăria de ducele romanu Mundu (gepidu de origine). Justinianu luă din mânilor barbarilor mare parte a Daciei celei vechie, și ocupă cetățile Lederata și Recidua în Temisiana, Sucibida și Dafnea în Dacia australe, Turnulu lui Traianu (apropo de versătura Seretului în Dunăria); edifică o summă de castelle și repară mare numărū de cetăți pre lōngă rīpele Dunării, începēdu de la gura Savei cu Singidunulu pino la versarea Dunării în marea neagră. Assemīne edifică mai multe cetăți în întrulū imperiului, și de de la multe numele de *Justiniana*, între altele în diecessa Daciei, în loculū nasceriī selle, edifică *Prima Justiniana*, și pre episcopulū de acollo illū înăljiă la gra-

*) Procopius de bello Gothico libro III cap. 40.

dulă de Archiepiscopă, suppunându lui pre toți metro-
poliții și episcopi din amândouă Daciele, din Pannonia
secundă, din Mecedonia primă și din Dardania. La Con-
stantinopoli reedifică biserica santei Sofie (cea fundată
de Constantină celă mare) și palațiul celă imperiale
cară arseșseră în rescolla cea causată de facțiunile ip-
podromului (verđii și vineții) care se suppremă prin bra-
çiul celă tare allă lui Bellisariū, (30,000 de Constan-
tinopolitani perriră în acea fatale revoltă, la anulă R.
1285 ; p. Chr. 532).

V.

Bellisariū.

Pre timpulă imperătoriului Justiniană trăi ună omă
estraordinariū, demnă de a fi comparatū cu anticii căpi-
tană romani, numele lui e Bellisariū. Crescută suptă arme.
Bellisariū după ce suffocă revolta de la Constantinopoli
plecă la resărită și bătū pre Perși, și constrînse pre
regele loră Chēsroe a face pace cu Romaniă la a. R.
1286 (p. Chr. 533). După aceea, Bellisariū trecū în
Africa, batū pre Vandali, reluă Cartaginea, și desfințîă
domnia Vandaliloră. Justiniană prefăcū Africa în pre-
fectură romană (a. R. 1287 ; p. Ch. 534). Bellisariū tre-
cū apoi în Italia, coprinse Neapolia, și mai în urmă
Roma (a. R. 1289 ; p. Chr. 536). Goții înfuriați pre
regele loră Teodatū (bărbatulă Amalasundei care după ce
se cununasse cu Teodatū, fu uccisă de dînsulă), pentru
ticăloșia lui, illū tăiară, și pusseră în loculă lui pre Vi-
tice, care ținu mai multe bătălie crunte cu Bellisariū,
déră în fine încungiurată de acesta în Ravenna, fu con-
strînsă a se da prinsă (a. R. 1293 ; p. Chr. 540).

Pîno cîndu ținú încă resbellulú din Italia, Chosroe regele Persilorú, atîțatú de Vitige regele Goșilorú, rupse pacea cu Romaniî, și arse cetățile Sura, Bereca și Antiochia. Belisariú și întórse armele în contra Persilorú, pre carí i și allungá din confîniele imperiului. Inse Totila noulú rege allú Goșilorú bătú pre Romani în Italia. Bellisariú lăssá pre Martinú la resăritú, și ellú allergá la appusú, și reluá Roma din mánile lui Totila (a. R. 1300 ; p. Chr. 547); inse fiindú că perdusse călărimea, trecú în Sicilia. După retragerca lui Bellisariú, Totila éráși coprinse Roma, déră la anulú R. 1305 (p. Chr. 552) fu bătutú și uccisú de Narsete, ducele armelorú romane, cellú trămisú în loculú lui Bellisariú. După acéstă catastrofă Narsete guverná Italia în cursú de 15 anni.

La Dunăriă imperătoriulú Justinianú încheiasse pace cu Anșii (a. R. 1300 ; p. Chr. 547), și le dedesse Turnulú, cetatea cea vechiă fundată de Traianú Imperătoriulú, care de mai mulți anni era deșértă, fiindú că se predasse de barbarii vecini. — Gepidiî, confederații Romanilorú, predară Sirniulú și asserviră fórté mulți Romani. Longobarđii occupară Pannonia cu voia imperătoriului Justinianú. Eră la anulú R. 1310 (p. Chr. 557) veniră la Constantinopoli deputați Avari, ómenî cu totulú necunoscuți pîno aci, și rugară pre Justinianú ca se'i priméscă în ținutulú imperiului. Acesti barbari însoțiați cu alții se apropiă la Dunăriă și coprindú Dacia. De aici înainte vinú alte calamități preste Romaniî din țerrile nóstre. Bellisariú îi bătú la anulú R. 1312 (p. Chr. 559), cu tóte acestea Justinianú spre a se assecura din partea lorú le dede bani.

La conjurațiunea escată în contra lui Justiniană, Belisariă cădă în prepusă că ar fi luată parte la dînsa, și fu lipsită de toate demnitățile. Inse preste două annî se cunnoscă innoenția marelui eroă; ellă se restabilă în toate demnitățile sêlle în annulă R. 1328 (p. Chr 575) dără nu multă după aceea mură de bătrânețe, și apoi în 13 Noembre din același annă mură și Justiniană după ce trăisse 83 de annî, și dominisse 38 de annî, 3 lunî și 13 zile.

VI.

Justină II.

Lui Justiniană successe în imperiă Justină II, fiulă surorei sêlle. Justiniană avusse fatalea sôrte de a avă de soăă pe Teodora, muiere ambițiosă care prin amestecarea sa în affacerile politice, causase multe și mari încurcături; nepotulă seă, Justină II, avu uă assămine soăă, pre Sofia, care neputendă sufferi pre Narsete, înduplecă pre imperatoriulă se-lă rechame din Italia, batjocorindu-lă cu vorbele Sofiei, ca se lă pună la fusă se tórcă cu temeele. Narsete înțelegendă intrigile ce se facă la Constantinopoli asupra sa, determină a tórce ghiemulă fatale pre care necă Justină, necă alți imperatori nu-lă puteă desfășură: ellă chiamă pre Alboniă cu Longobardiă în Italia. Atunci Avariă după tractatulă încheiată cu Longobardiă, coprinseră Pannonia; Bulgariă încurseră și predară Tracia. însă acestia fură bătuti de Tiberiă și respinși preste Dunăriă, (a. R. 1322; p. Chr. 568). Dupe 5 annî de zile Avariă predară țerrile de la Dunăriă; Tiberiă findă trămisă în contra loră țină

uă bătăliă în care perdù fôrte mulți militari. Imperatoriul Justinu II, pre lîngă cellalalte calamități, avù nefericirea de a și perde mintea. Ellu murì în 5 Octobree a. R. 1331 (p. Chr. 578), lăssându successoriū pre Tiberiū II, care nu avù mai bună sôrte în domniă. Suptu dînsulū Avariī coprinseră Sirmiulū de la Gepiđi Tiberiū nu domni 4 anni deplinū și murì în 14 Augustū, a. R. 1335 (p. Chr. 582).

VII.

Mauriciū.

Mauriciū, successoriulū luī Tiberiū II, avù încă și mai mare încurcătură cu Avariī. Acesti barbari trecū éráși Dunăria la anulū R. 1340 (p. Ch. 587), strică cetățile Moesiei pîno la marea négră. Ducii romanī Comentiolū, Martinū și Castū le essū înaintea, se batū cu dînsii în mai multe locuri, după aceea se retragū în muntele Emulū. Castū cade în mînile inamicilorū. Comentiolū și Martinū vedëndū pre Avari resipiți prin Tracia, essū din păduri desdediminéță și purcedū în contra lorū. Aci era se stingă pre barbari, decă o întemplantare comică n'ar fi încurcatu lucrurile, căci mergëndu unū omū cu mululū de trînu, căđu sarcina de pre animalū, tîră ca omulū se observe acésta. Unū militarū care vedū lucrulū strigă în limba românescă: Retórnă, retórnă, frate! Cellū ce ducea mululū nu auđi, înse militarii lū auđiră, și credëndū că inimicii îi impressnă, începură a fugi strigëndū: Retórnă, retórnă! Barbariī încă se speriară și luară fuga, și așa fugiră Româniī și barbariī, fîră se-

fiă persecutați de cineva*). In anii următori Avari îi é-răși predară Dacia lui Aurelian, și trecură pîno la Perintu în Tracia, stricându mai multe cetăți în callea lor. Pretoriul Traciei, Priscu, trecu Dunăria de două ori în Dacia australe, și bătú pre Sclovani, după aceea iernă în Dacia. Asemine trecu în Dacia și Petru successorul lui Priscu în pretură și bătú urritu pre Sclovani.

VIII.

Priscu în Temišiana.

In anul Romei, 1351 (p. Chr. 598) Priscu strînge armata și purcede la Dunăria spre cetatea Nove (de sus) în contra Avarilor. Caganul (domnul) Avarilor înțelegîndu de această venire, trimite la Priscu ca se lă întrebe cu ce scop a venit? Priscu i respunde că a venit la vînatu. Caganul i replică, că nu se cade a vină pre pămîntul altuia. Priscu din contra susține că locul acesta e allu Romanilor. Caganul supperatú ordină la ai seî se trecă Dunăria. Avari stricară murul Singidunului. Priscu înțelegîndu de această reutate a barbarilor, trecu la insula Dunării, și luîndu cu se-ne căți-va căllări se dusse la Constanțiola (în Temišiana) unde era Caganul, ca se vorbescă cu dînsul. Venind Caganul la rîpa Dunării, Priscu se plânse pentru stricățiunea făcută; érá Caganul i disse: Ascultă, Prisco, ce ai tu cu țerra mea, aú dóră vei să o ieî din mînele melle? Judece ȕeu între mene și între imperatoriul Mauriciu, și céră sângele armatei române și allu

*) Theophylatus capite 10 et seqq.

armatei melle din mânilor lui. Priscu replică: Dă înapoi Romanilor cetatea Singidunului! Caganul răspunde la acestea: Tu vei să ieși de la mine o cetate, în scurtă vreme vei vedea cinci decât de cetăți romane supuse Avarilor. Priscu se întorse preste Dunărie, reluă Singidunul și tăia pre barbarii dintr'însul*). Din cuvintele acestea se înțelege că negociațiunile acestea se făcure în Dacia Temişiană care împreună cu cea anstrale era pământ de dispută între Romanii și între Avari. În anul ce urmă, Priscu erași atacă pre barbarii la Singidun. Aci se petrecu o scenă cu totul curiosă între Romanii și barbarii, care trece peste usanțele timpului de atunci. Caganul care se află la Sirmiu (după ce i bătuse Priscu armata lui de a dreapta Dunării), înțelegând că chrestinii au serbătorile Pascilor, înse lipsescă nutrimentele cu cari ar pute se le petrecă după datina lor, scrisse lui Priscu se-i trimittă carre ca se le dee bucate. Priscu trimise 40 de carre, și Caganul le încărcă cu bucate, pentru care Priscu i trimise din partea sa diverse arome de cele de la resăritu. Și așa petrecură Pasile împreună cu barbarii, fără de a se supără unii pre alții. După Pasci începură erași predele și bătăliele.

IX.

Commentiolu în Dacia centrale.

În anul R 1354 (p. Chr. 601), se întorse Commentiolu din Asia, și purcesse la Dunărie; ellu împreună armata sa cu a lui Priscu la Singidun, de acollo mer-

*) Historia Miscellanea, libro 17.

seră și se asșediară la Viminațiū. Caganulū trāmise pre patru fii ai sei se trecă Dunăria în contra Romanilorū dēră Romanii făcură luntre și bătură pre fii Caganulū; aci cădură la 4000 de barbari. După două dille se înneacă în Dunăria mulțime de Avari, între cari fii Caganulū. Intr'o a treia bătăliă învinseră chiarū și pre Caganū. Priscu trecu în ținuturile Avarilorū, înaintă pre Tisa în susū, după aceea trecendū acestū riū attacă pre neasteptate pre barbari, și uccise la 30,000 de Gepidi și alți barbari. Caganulū și strinse din nouū tôte puterile și purcesse la Dunăria unde-lū astepta Romanii, cari parte ucciseră, parte înneacă, parte prinseră vii pre barbari. Dintre cei prinși se află 3000 Avari, 800 Sclovani, 3000 Gepidi, și 2000 Bulgari și alți barbari. Caganulū desperatū trāmise la Mauriciū ca se facă pace și să céră iuapoī pre Avariī cei prinși*). După victoriile lui Priscu, Commentiolū allergă la Nove unde adună pre cetățianii cei mai însemnați, și ceru de la dișii conductori cari se-lū ducă preste Dunăria pre callea cea făcută de Traianū prin Dacia, dicendū că vrea se accopere cu cenușiă tótă țerra Avarilorū. Cetățianii dicendū că n'au conductori, turburără pre Commentiolū așia de tare, în câtū acesta tăiă capulū la două dintre dișii. Speriați de acestă furiă ei se arruncără la picióarele lui, și i disseră că nimene din Nove nu cunnósce acea calle, dēră că în distanță de 11 milliarie șede unū bătrānū de 112 anni care scie fórte bine anticitățile țerreī, și care póte se i dea informațiuni despre acea calle. Commentiolū plinū de impațiențiă se duse în persónă la bătrānū și lū invită se mērgă se i servescă de conductorii. Bě-

*) Historia Miscellanea

trânnlū se apperâ dicēndū. că callea acea nu e pré-âmbată, că strata e stricată în miș de locuri, și trece preste munți înalți, prin vâlți profunde și prin locuri limose; că de 90 de ani e părăsită cu totul, și că acum se apropiasse ierna, și tótă țerra e accoperită cu ninsore și cu ghiață. Comențiolū nu ascultă de câtū numai de ardórea se cea temerariă, și se întări în propusulū seū; déră frigulū cellū mare și vinturile celle aspre, apoi greutățile celle nedespărțite de unū assemine mersū făcură de periră mulțime de militari și mai tóte vitele cu sarcine. Decī ellū se vėdū constrinsū a se întorce inderetū și a conduce armata la Filippopoli unde o lăssă la iernaticū, și ellū se dusse la Constantinopoli. Judecândū după pozițiunea locurilor, acéstă escursiune s'a făcutū pre callea de la Tierna cōtră Mascliani, apoi cōtră Sarmizegetusa, póte că întórcerea fu pre Oltū în giosū, prin Dacia australe.

X.

Foca Tirannulū.

În anulū B. 1355 (p. Chr. 602) Mauriciū érá ordină pretoriulū Petru se trecă în Dacia australe și se ierneșie acolo. Ordinea acésta dede motivū de descontentare militarilorū, carī se revoltară și prochiămară imperatoriū pre centurionele Foca. Petru vėdēndū acéstă mișcare periculósă, părăsi câmpulū și fugi la Constantinopoli spre a încunnoscințā pre imperatoriū. Mauriciū speriatū fugi în Cappadocia. Tirannulū Foca lū prinse dimpreună cu fiilū lūi, și uccise mai ăntēiū pre fiī, apoi

pre părinte, în 27 Novembre a. R. 1355 (p. Chr. 602), érá după trei ani uccise și pre imperătorésă, dimpreună cu trei fiice alle ei; assémine uccise și pre ducele Narsete, și pre mai mulți ómenî însemnați. Prin tiranniele acestea, Foca attrasse urra generale asupra sa; însuși generele seú Priscu, renumitulú pretoriú, se vedú redussú le necessitatea de a pune capetú domniei, și chiámá pre Eracliu din Africa, care venindú prinse și tăiá pe Foca. în 5 Octobre a. R. 1363 (p. Chr. 610), și se dechiárá însuși imperatoriú.

XI.

Eracliú.

Încá sub domnia tirannului Foca, se scullará Persiî cu regele lorú Chosroe în contra Romanilorú suptú pretestú de a resbună mórtea lui Mauriciú, ínse în faptá spre a occupá provinciile romane din Asia. Indată în cellú dintâiú annú allú domniei lui Eracliú, ei coprinserá Edessa și Apamea, érá în a. R. 1367 (p. Chr. 614) coprinserá Jerusalimulú. și luará crucea (palladiulú crestinilorú) și o dusserá în Persia.

Pre timpurile acestea, Sclovaniî coprinserá Dalmația, și dederá motivú Avarilorú de a se occupá cu dinșiî și de a lăssá în pace pre Romani. Inse perfidiî de barbari, cândú nu putea usá de putere pre faciá, își luá scăparea cu înșelláțiune. Caganulú prefăcându-se că doresce se incheie pace formale cu Eracliú, cerú de la dînsulú se destine unú locú unde se se adune spre acestú scopú. Eracliú destiná cetatea Eracléa pentru locú

de adunare. Caganulă plecâ cu ôste numerosă la acés-tă adunare de pace, și în locă de a veni ca se tracte-
 die despre celle ce era vorba, impressurâ cetatea, și
 imperatoriulă abia sî scăpă vieța cu fuga. Barbariî pre-
 dară țerrele de prin pregiură, și luară cu sene pîno la
 270,000 de prinși (a. R. 1372 ; p. Chr. 619). Cu tôte
 acestea Eracliū plecândū în contra Perșiloră (a. R. 1373
 p. Chr. 620) incheiă pace cu Caganulă, și lă numi tu-
 toriū filorū sêi. pîno ce se va întôrce de la resbellulă
 persicū. Caganulă ținū acés-ta pîno cândū î veni bine,
 și aūđindū că Eracliū e încungiuratū de Perși, plecâ cu
 o armată tare și mare pre apă și pre uscatū cōtră
 Constantinopoli, și impressurâ cetatea, (a. R. 1379 ; p.
 Chr. 626), de la resăritū veni Sarbarū cu Perșiî. Inse
 Eracliū fu așa de fericitū de bătū și pre Perși și pre
 Avari ; și barbariî fură constrinși a se întôrce a casă
 cu rușine. După doi annî de ăille, Sîroe fiulū lui Chos-
 roe, regele Perșiloră, incheiă pace cu Romaniî. și le de-
 de cruceă înapoi, care o duse Eracliū în triumfū la Je-
 rusalimū (Înălțarea cruciî). De atunci încollo Avariî în-
 cetară de a mai predă și devastă provinciile romane de
 a drépta Dunării. De la resăritū îi îndessară Bulgariî,
 la Sava îi occupară Sclovaniî (Corvațiî și Serbiî).

XII.

Successoriî lui Eracliū.

Pre timpulă imperatoriulă Eracliū se arretă o pre-
 facere estraordinariă în Arabia : Machomede începū să
 predice o nouă religiune care apoi o propagă cu arme-
 le. În 16 Iuliū a. R. 1375 (p. Ch. 622) Machomede fu-

gi de la Mecca la Medina; și prin acésta dede începutu errei Machomedane (Hegira); érá în a. R. 1385 (p. Chr. 632) muri lăssându în locul sêu de califü pre Abbubccru, care muri după două annî de ȕille, și făcù locü luî Omarü. Acesta luâ de la Romanî Damasculü, Fenicia și Egyptulü, bătü pre Perși și scâmbâ faċia orientului prin lăċirea nóuei religiuniċ și întemeierea unui nouü imperiü.

Eracliü după ce domnisse 30 de annî, muri în 11 Februarü a. R. 1394 (p. Chr. 641), în etate de 66 de annî, lăssându în urma sa două fiċ: pre Constantinü III, născutü din Eudocia, și pre Eracleona, născutü din Martina a dóua muiere. Constantinü se înveninâ de vitrica sa Martina, érá Eracleona se essiliâ de côtrâ senatü, și Ccstante II fiulü luî Constantinü III se numî imperatoriü.

Acestü nepotü nefericitü allü marelui Eracliü perdü în anulü R. 1400 (p. Chr. 647) Africa, care se occupâ de côtrâ Arabi, uccise pre frate-seü Teodosiü (R. 1412, p. Chr. 659), apoi apucatü de furie, își strămutâ reședinċa la Siracusa, în Sicilia unde perî în baie, tocatü în capü de unü a nume Andreiü (a. R. 1421, p. Chr). 668. Fiulü seü, Constantinü IV Pogonatü, urmâ în imperiü.

CARTEA II.

*De la asșediarea Bulgarilor în țerrile de la Dunăriă
pîno la Crumă domnulă acestorū țerrī, pre timpulū
lui Carlū cellū mare imperatoriulū appusulū.*

I.

Venirea Bulgarilor.

Incă pre timpulū lui Eracliū, Bulgariī suptū ducele lorū Cubratū formasseră o domniă însemnată la Dunū. Acestū domnitoriū allū Bulgarilorū murī la a. R. 1419 (p. Chr. 666) și lăssă cincī fiī: pre Butaia, Contragū, Asparugū, Reanū, și Alzecū, suātuindu-ī părintesce se nu se despartă, ci se ședă și se domnescă împreună. Inse abia închisese betrânulū ochiī, și fiīī începură a se desbină. Numai Butaia remase în loculū unde a repausatū tatălū lorū, Contragū trecū Donulū în Asia, ceīlalți trei plecară cōtră appusū, Asparucū se stabilī între Dunas stru și între Dunăriă (în Dacia orientale), Reanū trecū în Pannonia și se suppose Avarilorū, Alzecū înaintă pîno în Italia unde se suppose Longobarđilorū. In anulū R. 1433 (p. Chr. 680) Bulgariī din Honglou (șinutulū dintre Prutū, Dunăriă și marea négră) trecū Dunăria suptū conducerea lui Asparucū, și coprindū amēndoue Moesie. De aci înainte se rumpe totū comerciulū Românilorū din amēndoue Daciele cu imperiulū bizantinū; acesta și încetēdiă de a mai fi imperiū romanū. Toți românī cāți mai vorbescū limba părințilorū nu mai suntū suptū sceprulū Constantinopolitanū, ci suptū potestatea bar-

bariloră, cei din drépta Dunării și din Dacia inferióre suptă a Bulgariloră, cei din Dacia superióre suptă a Avăriloră pîno la anulă R. 1550 (p. Chr. 797), cândă acestia se bată de cōtră Carlă cellă mare, și se retragă la muntele Caucasulă pentru totă déuna. — Bulgariă se întindă preste țerrile din drépta Dunării, apoi trecă muntele Emulă și pradă Tracia; imperatoriulă Constantină se vede cōnstrînsă a cumperă de la dînșii pacea cu bană. Deră în anulă R. 1436 (p. Chr. 683) mōre Asparucă ducele loră. Bulgariă allegă în loculă lui pre Terbeliă. Constantină IV Pogonată însă mōre la anulă R. 1438 (p. Ch. 685) și lassă de successoră pre fiū-seū Justiniană II, în etate de 16 anni.

II.

Justiniană II Imperatoriă

După ce se suă pre tronă Justiniană II, îndată începă a face preparative în contra Bulgariloră, și în anulă R. 1440 (p. Chr. 687) concentră armata sa în Tracia și trămisse căllărimă cōtră Tessalonica spre a bate pre Sclovaniă cei veniți cu Bulgariă; în scurtă timpă și fōră multă versare de sânge subjugă pre acestă barbară, și formă dintr'ênșii 30,000 de militari, pre cari îi trămise apoi în contra Arabiloră ce înfestă țerrele de la resărită; érá ellă însuși purcesse în contra Bulgariloră și i respinse preste muntele Emulă, deră apoi cândă era se se întōrcă la Constantinopoli, îi eșiră Bulgariă în calle în strîmtorile Emulă, și lă bătură fōrte reū, așa în câtă cei mai mulți militari sa cādură ucciși, sa scăpară plăgiți, imperatoriulă însuși abia se mântul cu fu-

ga. Acésta întemplare nu desănimă pre junele Justinianū, ellū continuă planulū seū de a face resbellū și Arabilorū, deră neci acesta nu avu rezultatū favorabile pentru dînsulū, armata imperiale fu invinsă, Arabiī coprinseră Cartaginea și demoliră fortificațiunile ei, a. R. 1444. (p. Chr. 691).

Justinianū II nu fu mai fericitū a casă de câtū în resbellū, ellū numisse questoriū pre Teodotū, și edile pre Stefanū, favorițiī seī, cari se purtară cu atăta cruditate în funcțiunile lorū, în câtū desceptară urra generale în poporū și în Senatū. Decī senatulū adjutatū de poporū decretă destituirea lui Justinianū II. și numi imperatoriū pre Leontiū; care îndată uccise pre Teodotū și pre Stefanū, érá lui Justinianū îi tăiă nasulū (de unde i remasă numele de Rinotmetū), și lū essiliă la Chersone (saū Crimeria), a. R. 1448 (p. Chr. 695).

Leontiū bătū pre Arabiī, și recuperă Cartaginea deră nu o putū ține unū annū de ȕille, și o perdū éráși. Prin acésta și perdū și creditulū la armată, care se revoltă și redică imperatoriū pre Tiberiū III, a. R. 1451 (p. Chr. 698). Tiberiū III tăiă nasulū lui Leontiū și lū închise în monasteriulū sântului Delmațiū; în contra Arabilorū fu mai fericitū de câtū predecessoriī seī, căci prin frate-seū Eracliū cureți Suria pîno la Samosata, și tăiă la 200,000 de Arabiī.

III.

Justinianū II în essiliū.

Justinianū II petrecū în essiliū ȕece anni de ȕille, pūrurē ocupatū cu idca de a și recuperă tronulū. Chersonițiī înțelegendū de acésta, se consultară între sene

saŭ se lŭ uccidă saŭ se lŭ trămită viŭ la Constantino-
 poli. Justinianŭ II descoperi planurile lorŭ, și fugi la
 Dara, cetate a Cazarilorŭ, unde fu primitŭ cu mare o-
 nŭre de caganulŭ care cunnosce starea și sŭrtea lui.
 Justinianŭ II se căsători cu Teodora fia caganuluiŭ, și
 se aședă cu dinsa în Fanagoria. Tiberiŭ III aŭdindŭ de
 acēsta, și temēdu-se ca nu cum-va Justinianŭ II se vi-
 nă cu adjutoriŭ străinŭ se i răpescă domnia, trămise la
 caganulŭ și i promise multe și mari donuri, decă i va
 da pre Justinianŭ în mânile selle, saŭ i va trămite ca-
 pulŭ. Barbarulŭ se plecă la acēstă cerere tirănnescă, și
 trămise sicari la Justinianŭ II suptŭ pretestŭ de a lŭ ap-
 peră ca se nu i se întimple ver unŭ periclu, érá gu-
 vernatoriulŭ loculŭ acestuia commândă ca se fiă cu lu-
 are aminte, si cândŭ i va da ordine, se uccidă pre Jus-
 tinianŭ II. Teodora descoperi planulŭ acesta de la unŭ
 servŭ allŭ caganuluiŭ, și lŭ spuse bărbatŭ ei. Atunci Jus-
 tinianŭ II invită la sine pre guvernatoriŭ, suptŭ pretestŭ
 de a avé a vorbi cu dinsulŭ despre nesce lucruri secre-
 te, și puse de lŭ sugrumară, érá pre Teodora o trămise în
 Cazaria, și ellŭ se sui într'o nave la Simbolŭ. De acollo
 trămise de chiămară pre Stefanŭ, pre Teofilŭ și pre alți
 cunoscuți ai sei din Chersone, și cu dînșii împreună ple-
 că spre gura Dunării. Pre mare se redică o furtună
 grea, în câtŭ toți navigatorii începură a desperă despre
 mântuirea sa; unulŭ dintre dînșii se adressă cōtră Jus-
 tinianŭ II și lŭ îndemnă se se rŭge lui deŭ, și se pro-
 mittă că decă se vorŭ mântui de furtună și ellŭ și va
 câstigă éráși tronulŭ, nu și va resbună asupra inimicilorŭ
 sei. Atunci Justinianŭ II înfuriatŭ, disse: De voiŭ ierta
 pre unulŭ dintre dînșii, în loculŭ acesta se me înec deŭ!

Fortuna se allină și ei veniră la gura Dunării. De acollo Justinianū II trămise pre Stefanū la Terbelliū domnitorulū Bulgarilorū se céră de la dînsulū adjutoriū, pentru ca se și pótă recupera tronulū părintescū, promițîndu-i donurī insemnate și alte beneficiē. Terbelliū priimī cu bucuriă invitarea lui Justinianū II, și strîngendū armată în a. R. 1458 (p. Chr. 705) pusesse împreună cu dînsulū asupra Constăntinopolii. După ce adjunse acollo, asșediă castrele dinaintea Carsiului, și trămise nunțī în cetate cu provocarea ca se se supună imperatoriului cellui legitimū. Constăntinopolitaniī respunseră bătîndu-și jocū de dînsulū: înse Justinianū II intră prin apeductū și luă cetatea, apoi prinse pre Leonțiū și pre Tiberiū, rivalii sei, și i uccise în mișloculū circului, érá patriarchului Callinicū i scósse ochiī și lă trămise în essiliū. Lui Terbelliū dede multe și mari donurī, illū numī cesare, și lū dimise în țerra sa, a. R. 1458 (p. Chr. 705).

IV.

Justinianū II éráși imperatoriū.

După ce Justinianū II (Rinotmetū) se asșediă de a doua órá pe tronulū imperial, currîndū 'și uită de bine-facerea lui Terbelliū, strînse armata în Tracia, și la anulū R. 1461 (p. Chr. 708) impressură Odessulū de pre mare și pre uscatū. Cândū căllărimea se află respândită pentru provisionare prin locurile circonveciue, Bulgariī se răpeđiră asupra ei, și o măcellăriră în modulū cellū mai cumplitū. Justinianū II abia scăpă la Anchialū cu pučini militari. Bulgariī impressurară Anchialulū, și nevoindū a perde ómenī în deșertū determinară

se lă constrîngă prin fîome. Justinianū II simțîndū acés-ta, tăiă vinele callului seū, și commandă la toți se facă așa, apoi asșediă macinele bellice pre murii cetății, ca și cumū ar voi se o aperse pîno la cea din urmă picătura de sînge; înse nóptea se sui într'o navicea, și fugi la Constantinopolî. După acéstă întreprindere nefericită, Justinianū II fu constrînsū se plătescă tributū lui Terbelliū, că-cî acesta și întindea scutulū și flagellulū pre pămîntū, și cerea ca se le accoperiă amîndoue cu banî; cîndu și implîntă lancea în pămîntū, debea se o înveléscă pîno susū cū vestîminte de metasse, militari-lorū debea se le împle mîna dréptă cu aurū, și cea stîngă cu argintū *), a. R. 1462 (p. Chr. 709).

Neastîmperatulū Justinianū voinlū se și resbune asupra Chersonilorū pentru cursa ce i tînseră acestia cîndū ellū se află în essiliū, plecâ în anulū R. 1463 (p. Chr. 710), în contra lorū, coprinse cetatea, fripse de vii pe nobili, și innecă la 87,000 de copii. Chersoniții înterritați prin acéstă crudelitate allergară la Cazari, și cu ajutorulū acestora prochiămară imperatoriū pre Filippicū din Pergamū. Filippicū adjutatū de o armată de barbari luă Constantinopolia, tăiă pe Justinianū II și trămise capulū lui prin tóte cetățile ca se lă védă și se se încredințiede despre perirea lui, a. R. 1464 (p. Chr. 711), Așa se fini nefericitulū Justinianū II în etate de 42 de anui, și cu dînsulū dîmpreună se stînsé familia lui Eracliū, care domnise la Constantinopolî unū cent:nniū întregū.

*) Sidas Ecloge. hist. de rebus byzant. p. 38.

V.

Filippicū. Anastasiū II Teodosiū III.

Filippicū încă nu avu domniă neturburată: din : fară se scullară Arabiī și luară Mysia cea din Asia, Bulgariī încurseră pîno la Constantinopolī și făcură înfricoșiate stricățiuni; din întru se încurcă ellū însuși în eresile monoteișilorū, din care causă perdū și tronulū în anulū allū doillē, redicându-se imperatoriū Anastasiū II, care lū lipsi de vederea ochilorū. Dară nicī Anastasiū nu o dusse mai multū de trei annī; ellū fu destronatū de Teodosiū III. pre care lū prochiāmă imperatoriū armata de la Rodū, după ce uccise pre ducele Joanne. Suptū aceste scâmbări de tronū inimiciū din afară, Arabiī din Asia, și Bulgariī din Europa căstigară totū mai multū terrenū. In fine Teodosiū III încheiă unū legămîntū cu Bulgariī, suptū condițiunile: ca Meleonulū Traciei se formeđe marginea între amëndouē statele, fugariī se se întorcă înapoi de fiă-care parte, commerciulū se fiă liberū, dară imperatoriulū se dea domnului Bulgarilorū pre totū anulū vestiminte și peī roșie în prețū de 50 de libre de aurū.

Arabiī bătură și luară Pergamulū, și suptū conducerea lui Mardasan veniră și impressurară Constantinopolia. In aceste împregiurări fatali, flacculū imperatoriū desperă de a mai putē purtā sceptrulū și apperă imperiulū, ellū se lăssă de bună voiă și se căllugări dimpreună cu fiu seū, apoi trecū la Efesū și și fini viația. In loculū lui se puse imperatoriū Leone III din Isauriă, și dede începutulū unei nōue dinastie, a. R. 1470 (p. Chr. 717).

VI.

Leone III Isauriculă.

Leone III îndată ce se investì cu demnitatea imperială, redică armele asupra Arabilor pre apă și pre uscată, arse mulțime de navî saū le confundă în mare, și î constrinse se despressure Constantinopolia. Arabii după o încercare deșertă de doi anii de ȕille, se retraseră de la Constantinopol, și și întorseră armele asupra Bulgarilor și a Românilor cellorū uniți cu dînșii, înse neci din partea acēsta nu fură mai fericiți, ei perdură 22,000 de ómenî, în fine desperați de a se mai puté ține, se suiră în navî și plecară cōtră Asia; o fortună ce se ridică pre mare, innecă fórte mulți dintre dînșii, asia în cātū nu numai ómenii, ci și natura se părea a se fi conjuratū în contra lorū. a. R. 1471 (p. Chr. 718). Imperatoriul Leone III, victoriū allū Arabilor, trăi în bună înțelegere cu Bulgarii, dară în disputele pentru venerarea icónelor se dechiără în contra acestora, și căpetă numele de Iconomachū, persecută pre facțiunea contrariă și turbură ellū însuși pacea imperiului.

La anulul R. 1480 (p. Chr. 727) murì Terbelliū domnul Bulgarilor, după ce condusese acēstă națiune 44 de anii, și lăssă în locul seū pre Carinesiū, care domni de aci înaiute 33 de anii, și nu făcū mai puțină stricățiune imperiului bizantinū de cātū predecesorii seî.

Leone III încă murì la anulul R. 1494 (p. Chr. 741) și lăssă de successorii pre fiū-seū Constantinū V, cu supranumele Copronumū, (fiindū că spurcasse baptiste-riulū cândū se bāpteză.)

VII

Constantin V Copronum.

Inceputul domniei lui Constantin V se turbură prin Artabastu capul veneratorilor de icone, care în fine se desarmă și perdă vederea ochilor, ellu împreună cu fiii sei. Spre a întări imperiul, Constantin edifică cetăți prin Tracia și le impopură cu Surii și cu Armenii adduși din Asia. Cândă Bulgarii veðură acestea, trămiseră la dînsul ca se céră nouu tribut, apoi veđind că cererea lor se desprețuesce și deputații se batjocoresc, plecară cu o putere bine armată asupra Constantinopolii și adjunseră pînă la murul cellu lungu dinaintea cetății, și după ce predară și ucciseră mulțime de omeni, se întorseră a casă; ducendă în servitute unu numeru forte mare. a. R. 1508 (p. Chr. 755). Iuse în anul ce urmă, imperatoriul înarmă o flotă de 500 de navii, și pre uscatu puse în mișcare o putere assémine de mare, și plecă în contra Bulgarilor. Flota pre marea négră adjunse pînă la Dunăria, și de acollo începă a predă ținuturile Bulgarilor și a prinde pre locuitori. La Marcelle imperatoriul însuși atacă óstea barbarilor, și bătendu-se cu multă valenția, uccise unu mare numeru dintre dînșii, și pre ceilalți îi fugări în tóte părțile. Bulgarii veđindă acéstă perdere a lor, trămiseră la imperatoriul spre a cere pace, dândă pre fiii lor ostatici. Dară pacea acésta abia ținū trei anii de ăille, și imperatoriul Constantin V dechiără éráși resbellu Bulgarilor. Acestia întempinară armata imperiale la curmătura Emului, și făcură unu mare măcellu într'insa;

între alții cădură patriciulă Leone ducele legiunilor din Tracia, și Leone prefectulă tabellariloră. Bulgarii le luară armele, érá militarii imperiali se întórseră rușinați la Constantinopoli, a. R. 1512 (p. Chr. 759).

VIII.

Tellesină. Sabină. Pagană.

După acéstă victoriă Cormesiă de abia mai trăi ună annă de dille, Bulgarii se revoltară și ucciseră pre domnii loră, și redicară duce pre Tellesină. Sclovani trecură la imperatoriulă de cōtră care se asșediară în Artăna. Constantină înarmă o flotă de 2,000 de vase și o trămise pre marea négră, érá ellă plecă cu legiunile în Tracia. Tellesină aușindă că imperatoriulă s'a preparatū a veni în contra lui pre mare și pre uscatū, chiāmă într'adjutoriă pe națiunile vecine, și armă 20,000 de ómeni, și'i dispuse prin locurile întărite, ellă însuși se închise într'o fortărețiă; érá în 30 Juniă essi cu tóte ostile ce avea într'adjutoriă și purcesse asupra Anchialului unde se asșediasse imperatoriulă. Acollo se încinge o bătaliă cruntă de amîndoue părțile pîno cândū se plecă óstea lui Tellesină, și ellă însuși luă fuga. Bătălia ținu de la cincă ore pîno séra, și picară mulți Bulgari, mulți se prinseră, érá alții trecură de buna voia loră la Imperatoriulă. Constantină întră cu triumfū în Constantinopoli, ducēndū înaintea sa pre Bulgarii legați, pre cari apoi i scósse din'aintea porții de aură, și acolo i dederă pre mâniale cetățeniloră de le tăiară capetele. a. R. 1516 (p. Chr. 763). După acéstă întēmplare tristă pentru dînșii. Bulgarii se revoltară în contra lui Tellesină, și lă ucciseră împreună cu toți

ministrii lui, și redicară sie-și duce pre Sabinu, gene-rele lui Cormesiū, (românū precumū se vede din numele lui). Acesta îndată trămise nunții de pace la imperato-riulū, înse Bulgariī simțindū lucrulū se rescullară asu-pra lui. Sabinu fugi la Mesembria, și de acollo se dusse la Constantinopoli, érá Bulgariī redicară domnū pre Pa-ganū (assémine nume românū). Acesta încă voi se facă pace cu imperatoriulū, și spre mai de aprópe înțelege-re ceru se i dea securitate pentru ca se pótă veni se vorbescă în persónă cu dînsulū. După ce se primi pro-punerea și i se dede securitate, Paganū cu ministrii sei se dusse la imperatoriulū. Constantinū i primi ședendū pre tronū cu Sabinū lóngă dînsulū, și le împută reuta-tea cu care tractară pre Sabinū, înse apoi făcū pace dolósă cu dînșii; érá pre ascunsū trămise de prinseră pre Severū ducele Sclovanilorū care făcusse multe relle în Tracia, assémine prinseră și pre Cristinū (totū nume românū). căruia puse de i tăiară mâniale și pițioarele, a-poi lū dede pre mâniale medicilorū ca se cerceteđie or-ganismulū omenescū, și după' aceea lū arse. După aceste scene urrite, imperatoriulū ești pre nesimțite din Con-stantinopoli, înaintă iute prin Tracia, trecū prin curmă-turele Emuluī, fiindū că Bulgariī nu era preparați la bătăliă din cauza pacei celei dolóse, și petrunse pîno la Zite arse curțile, și se întórse éráși acasă, fôră altū rezultatū*). a R. 1518 (p. Chr. 765). Inse în anulū ce urmă plecă cu o mai mare putere pre apă și pre us-catū, și veni la Anchialū. Bulgariī suprinși se rugară de pace; dară pîno încă nu se încheiă pacea, se redică

*) Historia Miscellanea libro 23.

o fortună despre médiă-nópte, și înneacă tótă flota imperiale. Constantinū consternatū de acéstă sórte adver. să, se întórse la reședinția sa fôră de nicī unū rezultatū

IV.

Constantinū V în luptă cu Tellericū.

În anul R. 1523 (p. Chr. 770) muri Paganū domnū Bulgarilorū și allū Românilorū, în allū căruia locū se allesse Tellericū. Constantinū nu perdū curagiulū prin calamitățile annilorū trecuți, ellū făcū și mai marī preparative asupra Bulgarilorū, și în anul R. 1527 (p. Chr. 774) plecā cu o flotă de 2,000 de vase pre marea neagră, cu scopū de a merge pīno la Dunăriă și de a atacā pre Bulgari de la spate, erā armata căllariă o trāmise la curmăturile Emulū, ca de acolo se irrumpā în Bulgaria, și cu modulū acesta se i strîmtoređie și se i bată de dóue părți. Inse după ce adjunse cu flota pīno la Odessū, începū a cugeta mai seriosū asupra urmărilor ce póte avé acéstă întreprindere, și voia se se întórcă éráși înapoi. Bulgariī din partea lorū temēnduse de armele imperialī, trāmiserā la dīnsulū nunțiī de pace. Constantinū se bucurā de ocasiune și încheiā tractatū de pace în scrissū; se făcū jurāmīntū de amīndóue părțile că nu vorū mai turburā unī pre alțiī, și nu se vorū mai sculā uniī asupra altora. După acésta, Constantinū se întórse a casă, érá pre căllari i asșeđiā în cetățile din Tracia cele făcute de dīnsulū. În luna lui Octobre venī scire imperatoriulū că Tellericū se preparā ca se trāmīttā 12,000 de ómenī, suptū conducerea unui boiariū. se prede Bersiția și pre locuitorī se i prin-

diă și se i ducă în Bulgaria. Chiară atunci venisseră și nunții bulgarî la Constantinopoli. Imperatoriul i primi fôră se arrete ver-ună semnă de nemulțămire, înse dispuse tôte celle necessarie pentru resbellu, prefăcându-se că are intențiune de a merge în contra Arabilor, apoi demise pre nunții, și după ce se depărtară acestia, strinse la 80,000 de armați, plecă în contra Bulgarilor și adjungându pînă la locul ce se chiamă Liteoria, attacă pre nepreveđute prin aceia carî era trămișî asupra Bersiției, îi frecă, prinse pre mai mulți, érá pre ceilalți îi fugări, și se întórse a casă cu mare pradă și cu mulțime de captivi. In anulă R. 1528 (p. Chr. 775), încercă Constantină altă espedițiune pre apă în contra Bulgarilor, înbarcându la 12,000 de callari, înse și de acéstă dată avu fortuna în contra sa, navile se stricară, mulțime de militari se înneacă, și imperatoriul se vedú nevoit a se întórce a casă. Tellericú observându că imperatoriul are mulți spioni între Bulgari, și că printrînșii i se descoperu tôte planurile lui, se prefăcu că ar voi se lasse domnia și se fugă la Constantinopoli, ellu scrisse la imperatoriul ceréndu ca se i dea securitate, și se lă însciințedie pre cine are amici între Bulgari, ca încredëndu-se acestora se trecă cu dînșii la imperatoriul. Constantină cădú în cursă, și i trămise numele tutoru partisanilor lui. Tellericú îndată ce i cunnoscú, uccise pre toți. Constantină de superare și smulse pèruiul, și murì în 13 Septembre a. R. 1528 (p. Chr. 775) în etate de 56 de annî, după ce domnise 34 de annî, lăssându de successoriu în imperiu pre fiu seú Leone IV.

X.

Irena Imperatoréssa.

Tellericū domnulū Bulgarilorū după ce încercasse în deșertū se și câștîge favórea poporului prin ucciderea cellorū ce ținea cu Bizantiniū, fu constrinsū în fine a părăsi domnia și a fugi la Constantinopoli. Leone lū primī cu bucuriā, lū bāptezā și lū făcū patriciū, și-ī dede în cāsātoriā pre véra imperatoressesē Ireneī (a. R. 1530; p. Chr. 777). In loculū lui, Bulgariī allessērā pre Cardamū, care domni preste țerrile și popórele de la Dunāriā treīdecī de anni. Imperatorinlū Leone IV din contra abia domni cincī anni, și murī în 8 Septembre (a. R. 1533; p. Chr 780), lāssāndū unū fiū cu numele Constantinū VI, în etate de 10 anni, snptū epitropia soției sēlle imperātoressesē Ireneī. Frații lui Leone cari pretindea la imperiū, se desarmarā de cōtrā Irena, darā Arabiī cari încă redicassērā armele, îi vindurā pacea pre aurū. Spre împācarea cerților religióse, imperātoréssa strinse allū doi-lé sinodū la Nicea, care între sinódele ecumenice figurédiā în loculū allū șeptelé, și escomunicā pre iconoclasti (stricātoriī de icóne). La acestū sinodū luā parte și Ūrsū episcopulū Abrituluī din Moesia inferióre, saū allū Romanilorū din țerrile de la Dunāriā, Romanū de viție ellū iasuși, precum se vede dīn numele lui. Prin cerțile religióse asupra venerārii icónelorū, cari începuserā la Constantinopoli de pre timpulū lui Eracliū, și produsserā atāta versare de sānge între creștini, se stricarā fórtie multe picture, și artea pātimī o perdere însemnatā, ea cădū cu totulū de atunci încóce în pārțile

resăritului. Pino cându Constantină VI fă încă minorenne, și ținū frânele guvernului mămă sa Irena, nu se turbură pacea între Bulgari și Bizantinii, deși la anulul R. 1543 (p. Chr. 790) Constantină adjungându la etatea de 20 de anii, luă însuși guvernul în mână și depărtă pre mămă sa de la affacerile statului, și îndată dechiară resbellū Bulgarilor.

XI.

Constantină VI imp. și Cardamū,

Cardamū domnulū Bulgariloră auđindū de venirea imperialilorū, strinse ostile selle și la Probatū le essi înainte; cōtră séră se începū bătălia între amēndoue armatele: Bulgariī invinseră, érá imperialiī perdurā ânima, și nóptea se retrasseră. Acestū rezultatū rēu cu tōte acestea nu smulse speranția lui Constantinū, în allū doilē anulū ellū făcū mai mari preparature, purcesse la Marcelle și repară întăriturile acestei cetăți, de unde speră se directēie operațiunile. Acollo i essi înainte Cardamū cu tōtă puterea sa, și și asșediă castrele. Imperatoriulū cellū superstițiosū luasse cu sene pre unū predicētorii, anume Pancrațiū; acesta i đisse se attace pre inimici, că va învinge de securū. Constantinū commandă la bătăliă: se înc nse o luptă fōră planū și fōră ordine, Bizantinii perdurā pre magistrulū Michael Lachanodracone, pre patriciulū Barda, pre protospătariulū Stefanū, pre pretorii Niceta și Teognostū, și fōrte mare mulțime de militari. Acollo perī și predicētorii Pancrațiū. Eră Bulgariī pusseră mâna pre tōte sarcinile armatei imperiale chiarū și pre scullele de curte cu mulțime de bani.

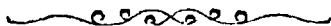
și pre unū mare numărū de cai, a. R. 1544 (p. Chr). 791
 După cincī annī de la acéstă catastrofă, Cardamū trā-
 mise la imperatoriulū se cēră celle ce ī promisesse în
 anniī trecuți, ammenințându că altrămintē va intra cu ó-
 ste în Tracia și va stricà totū pīno la pórta de aurū.
 Constantinū ī trāmise stercū de callū într'unū săculețiū
 dīcēndū: ce promissiunī am judicatū a se cuvenī ție,
 ți amū trāmissū, înse fiindū că escī bētrānū, nu voiū ca
 tu să te fatigī pīno la pórta de aurū, ci voiū merge în-
 sumī la Marcello, și acolo putemū se ne întelnimū. A-
 poi stringēndū armata cea dincollo de mare, esși din
 Constantinopoli și se duse la Bersiția. Cardamū încă
 inaintă pīno în pădurea Arboreva, și temēdu-se de a
 merge mai departe, staționā acolo. Imperatoriulū din
 contra auđindū că acella nu se miscă din pădure, pur-
 cesse însuși într'acollo, și după ce se apropiā, illū pro-
 vocā la luptă. Cardamū nu cutediā a esși, ci se întorse
 fugindū la alle selle. După acéstă întimplare, Constan-
 tinū chiarū cândū se credea destulū de întemeiatū pre
 tronulū seū, perdū imperiulū prin intrigile mumei selle,
 imperătoressei Irenei, care pentru ca se pótă domni sin-
 gură, scósse ochiī fiului seū, a. R. 1550 (p. Chr. 797).

XII.

Carlu cellū mare imperatoriulū appusului.

Pre timpurile acestea în părțile appusului începuse a
 cădé puterea Merovingilorū, regilorū frāncesci, prin pre-
 ponderința maiordomilorū, carī sciurā prin influința lorū
 cea mare se tragă tótă administrațiunea la sene, și în
 fine se se suiā ei pre tronū. Carlū Marteliū dede înce-

putulă dinastiei Carolingiloră, allă căruia fiu Pipină ocupă tronulă Frauciei. Carlă fiulă acestuia bătă pre Desideriă, cellă din urmă, rege allă Longobarđiloră, și luă titlulă de rege allă Italiei, bătă pre Wittekind regele Sassoniloră, suppose Germania și întrodusse creștinismulă într'insa, bătă pre Arabii cari coprinseseră Ispania, bătă pre Tassilon ducele Bavariei, și adausse la regatulă seă acestă țerră, bătă pre Avari de la Dunăria de miđilocă și întemeiă marca Austriei prin colonizare cu Germani. In anulă R. 1553 (p. Chr. 800), fiindă chiămată de ponteficele Leone III in contra unei partite republicane, merse la Roma, și după ce restabilă pacea căpetă de la acesta, in ziua naserii lui Christă corona și titlulă de imperatoriă allă Romaniloră. In anulă R. 1555 (p. Chr. 802), voindă ca se unescă imperiulă appusului cu allă resăritului, cercă se căsătorescă cu imperătoréssa Irena; inse lucrulă se împedecă prin Aetiă care âmbilă cu planulă se facă imperatoriă la Constantinopoli pre frate seă Leone. Deră neci Aetiă nu și adjunse scopulă, fiindă că partea cea mai mare allesse imperatoriă pre Niceforă I, care pentru ca se domnescă mai secură, essiliă pre Irena la insula Lesbului unde și murì nefericita imperătoréssa in scurtă timpă. — Cardamă domnulă Bulgariloră încă murì in anulă R. 1560 (p. Chr. 807) și in loculă lui urmă Crumă.

SECȚIUNEA B.

**De la Crumă domnul țerrilor de la Dunariă pîno
pre timpul expedițiunilor Crucéferilor.**

CARTEA I.

*De la Crumă pîno la Petru regele Bulgarilor și alții
Românilor pre timpul lui Constantin VII Porfiro-
genitulă imperatoriulă Constantinopolă.*

I

Niceforă în luptă cu Crumă.

Niceforă imperatoriulă desfăcîndu-se de rivalii sei, întorse armele asupra Bulgarilor la anul R. 1560 (p. Chr. 807) și purcesse în contra lor pîno la Adrianopoli, înse aci i veni scire că a casă s'au escatū miscări și așîă se întorse înderetū spre a lo stîmperă. După doi anni de ȕille Bulgari veniră preste poporulă cellă adunatū la riulū Strimone, chiarū în momentulă cîndū se remtueră poporulă, neciseră pre pretoriū cu mare numărū de ômeni, și răpiră la 1100 libre de aurū. — Crumă coprinse Sardica prin înșelășinne, și afară de mulțime de cetățianī tăiă la 6000 de militari. Niceforă încercă se resbune acea perdere, deră în anulū acela nu i successe. După preparative mai mari adunăndū milișia din Asia și din Europa plecă în a R. 1564 (p. Chr. 811) asupra Bulgarilor. La Marcelle i veni Crumă înainte și se rugă de pace. Niceforă respinse tôte condițiunile

și intră în ținuturile Bulgarilor, neascultându consiliul altora, afară numai de allu fiului său Staturaciū. Din Marcelle fugi Bisiaciū, servul celū mai favoritū allu imperătorului, luându cu sene vestimintele imperiali și 100 libre de aurū, și trecu la Crumū. Niceforū aprinse curtea și luă tôte tesaurele lui Crumū. Acesta se plecă a doua oră și lū rugă se facă pace; deră sôrtea cea tristă a imperătorului illū întâri în cerbicia sa. Crumū desperatū și înfuriatū asupra lui Niceforū, puse de închiseră tôte căllile cu arbori tăiați, și preste nôpte atacă castrele de tôte părțile. Acollo perī Niceforū, patriciulū Aetiū, Petru, Sisipiū, Teodosiū, Solivara, pretoriulū resăritulū, mai mulți protospătari, spătari, ductori, domesticulū veghielorū, drungariulū veghiei imperiali, ducele Traciei, și mai mulți proceri și guvernatori de provincie, cu nenumerată mulțime de militari. Crumū spândură capulū celū tăiatū allū lui Niceforū pre unū lemnū și lū ținū așia multe zile spre allū arretă diverselorū ginți cari veniă la dînsulū; dupa aceea lū luă giosū și lū cureți, apoi lū înveli în argintū, și adăpă cu dînsulū pre domniī Sclovanilorū.

II.

Michaelē I în luptă cu Crumū.

După perirea lui Niceforū, Constantinopolitanii redicară imperatoriū pre Michaelē I, cu supranumele Rancabe, generele repausatului, în contra voinției selle. Acesta îndreptă multe lucruri încurcate de socru său. Trămise și deputați la Carlū celū mare, imperatoriulū apusulū, ca să încheie legămintū cu dînsulū Assémi-

ne scrisse și patriarhul Nicefor epistole sinodice la Leone III ponteficele roman, și cu modul acesta se așoperară imperatoriul și patriarhul a se pune în în-legătură cu appusul. Inse în anulă allă doilé, îndemnată de soția sa Procopia, Michael dechiără resbellă Bulgarilor, și luându cu sene pre Procopia pusesse pino la Țutul. Intre acestea Crumă impressură Develtul, și luându pre cetățiană împreună cu episcopul lor, îi dusse și i trecu preste Dunăriă (în Dacia lui Traian). Miliția lui Michael interritată prin officiări ce re, începă a se turbură și a se revoltă, și de abiă se stîmperă prin donurile imperatoriului. Bulgarii înțelegându acesta, și creșdendu că militia imperiale se turbură nu mai de frică de a ține bătălia, predără Tracia și Macedonia. După multe predățiuni Crumă trămisse la Constantinopoli pre Dragomeră cu cererea ce se se țină condițiunile încheiate între Cormesiă și Teodosiă III înse propunerea lui nu se priimă. Decă Crumă impressură Mesembria la mișlocul lună lui Octobrie, și neaflându ver-o resistență, și o coprinse cōtră finitul lună. In vara anulului următoră Crumă însuperbită de succesele ce avusse pino aci, sa scullă érašă asupra imperiului Orientale. Michael înscințată despre planurile lui, plecă cu o armată bine preparată și veni pino la Adrianopoli. Aci militia desertă. Crumă luă fuga imperialilor mai întăi de stratagemă, inse după ce cunoscă adevărul, începă a i persecută și făcă multă pradă și mare stricățiune. Michael desperat și amărită dede purpura lui Leone V Armăniă, ducele Orientului și ellă intră într'ună monasteriă.

III.

Leone V în luptă cu Crumu.

Crumă după victoria reportată asupra miliției celei rebelle a iui Michaelae, lăssă pre frate-scă se impressure Adrianopolia, érá ellū purcesse asupra Constantino-poliī, și încungiură cetatea de tóte părțile. Leone V vedândū energia cu care lucrédia Crumū, și necredândū că ellū le va puté depărtă de la muri cetății cu puterea, și luă scăparea la înșellățione, și trămisela dinsulū se lū chame la ripa mării, unde va veni și dinsulū cu luntre nearmatū, pentru ca se tracteție de pace. A' dóua și veniră la mare de o parte Crumū cu trei alții, érá de altă parte cetățianii ce voia se tracteție cu dinsulū. După câte-va minute unulū din cetate dède semnū ca să prindă și se uccidă pre Crumū; inse acesta precepū și încăllecă pre callū, și fugi de la conferințιά. Infuriatū pentru acéstă prodițiune, Crumū comandă de arseră tóte suburbiele și monasterere de prin pregiurū, apoi aprinse partea cea dréptă a' cetății de cōtră resăritū, și mistui tóte de la pórtă cea de aurū pino la curtea imperiale. De aci mergendū la Afora stricā castellulū, assemine făcū și la Selibria și la Daon, apoi ducendū-se la Eraclea arse suburbiele, la Redestū, stricā castellulū, și uccise pre totū poporulū. De acollo purcedendū cōtră Adrianopoli, stricā, predă și arse tóte pre calle; apoi impressurā cetatea și în fine o luă prin fôme, prinse la 12,000 de cetățianii afară de femee, și i dusse presto Dunăriă în Dacia lui Traianū*) — La anulū R. 1564 (p. Chr. 814) Crumū intră în Tracia

S) Continuator S. Theophanis ad annum primum Leonis Armeni.

cu 30,000 de militari îmbrăcați în ferru, și trecându rîul Regiana merse pîno la Arcadiopoli, și predându cetatea prinse la 50,000 de ómenî cu femei și cu copii cu totu, și i duse cu sene în Moesia, împreună cu turme de ouî și de boi. — După atâte stricătuni făcute imperiului bizantin, Crumă murí în anul R. 1573 (p. Chr. 820), în locul lui urmă Critagon, care fû și mai cumplitu. Totu într'acestu anu, în 25 Decembre, fû uccisú în biserică Leone V Arménulu, în allu căruia locu se puse Michaelle II Balbulu.

IV.

Michaelle II, Critagon, Ludovicu.

Imperiul Michaelle II Balbulu voindú se și facă amicî pre ortodossi și pre iconomachi, dede motivu la unu a nume Toma se se pună în fruntea malcontențiloru, și se impresse Constantinopolia. Critagon domnul Bulgariloru auđindú de acésta, vení de bună voia sa cu óste ca se descingă cetatea, și se scape pre imperiulu. Toma fû bătutu, ellu fugí la Adrianopoli, cetățianii lú prinseră și lú dederă pre mánile lui Michaelle, érá Bulgariî se întórseră a casă cu mari spolie.

Critagon voindú se și întindă imperiulu și spre apusú, trámise în anul R. 1577 (p. Chr. 824) deputai la Ludovicu imperiulu appusulu care petrecea la Francofurtu, suptu pretextu de a formă legămentu de amicitia cu dînsulu, inse în adeveru spre a spionă părțile appusane. Totu pre acestu timpú merse la Ludovicu deputai de la Abrotiși, cari locuia în Dacia lóngă Dunăriă, spre a se plange în contra Bulgariloru și a

cere adjutoriū asupra lorū*). — După trei anii Bulgarii se scullară în contra Sclovanilor din Pannonia, și devastară țerra cu foc și cu sabiă, și asșediară acolo guvernatori Bulgari, ca cu modul acesta se deschidă resbellu cu Ludovicu; assemine făcură și în Dalmația.

La resăritu muri Michael II în a. R. 1582 (p. Chr. 829), lăssându de successoriu pre fiu-seu Teofilu.

Critagon vędându că Bulgarii prin commerciu cu Romanii, pre încet se facu creștini, chiămă la sene pre Emmanuele episcopulu Adrianopolii (cellu trecut prestu Dunăria suptu domnia lui Crumu), și lu consiliu se se lasse de credința creștină, după aceea simțind că nu se plăcă nici la promisiuni, nici la ammenințări, lă puse la tortură și lă uccise dimpreună cu socii lui — Prestu călă-va anii muri și tirannulu Critagon, era în locul lui urmă Bogorū nepotulu lui Crumu.

V.

Bătălia între Români, Bulgari și Unguri.

Suptu domnia lui Bogorū, pre la anul R. 1588 (p. Chr. 835), Cordole magistrulu militariu allu Româniloru cellorū trecuți de a stânga Dunării, lăssă pre fiu-seu Barda se guverne pre poporū, era ellu se dusse la Constantinopoli pre ascuns, și rugă pre imperatoriulu Teofilu se trămittă navii pre marea neagră la Dunăria, ca Românii străplăutați se se potă întorce a casă, ceea ce se si făcu. Bogorū domnulu Bulgariloru mersesse atunci spre Tessalonica, inse comitele ținutulu de la Dunăria, observându încercările Romaniloru, trecu riulu și

*) Annales Fuldenses ad ann. 821 — Georgiu Șicanu e de părere că Abroliții au fostu Români.

începî a se bate cu dinşii, suptă conducerea lui Cordole şi Țianția bătură aspru pre Bulgari. Aceştia neputându-se ţine fugiră la Unguri, cari de currându se apropiasseră la marea négră, şi'i chiămară într'adjutoriū; între acestea veniră şi navele imperiali, înse adjunseră şi Ungurii. Se încinse o luptă sângerósă între Români ce se prépară la calle, şi între Ungurii ce voiă se i despóie, în fine Români frânseră şi allungară pre Unguri, şi imbarcându-se se întórseră la Constantinopoli, şi de aci trecură în patria loră.—În acea străplântare a Românilorū fusse şi copillulū Basiliū Macedone, care mai în urmă se făcū imperatoriū, şi alţi ómenī insemnaţi. Loculū unde se aşediasse acéstă coloniă se pare a fi fostū aprópe de gura Siretului şi a Prutului.—Ungurii se arretară pre scena lumii pentru ántăia'si dată; ducele supremū allū lorū (voevodū) se numiă Lebedia, şi stă suptă suzeranitatea Cazarilorū. De aci înainte îi vomū vedé figurându în istoriă.

VI.

Crestinarea Bulgarilorū. Michaelē.

La anulū R. 1595 (p. Chr. 842) murí imperatoriulū Teofilū, coprinsū de intristare pentru perderea cea mare sufferită de la Arabi, lassându de successoriū pre tónerulū seū fiū Michaelē III suptă tutela mumei imperatoresse Teodora. Acesta îndată încheiă pace cu Bogorū, domnulū Bulgarilorū, care veděndū că între conaţionalii seī se lăţesce credinția crestină, se inițiă şi ellū însuşi într'insa prin captivulū românū Teodosiū Cufara, şi se întări apoi prin soru-sa care fusse captivă la Constantinopoli. O pestilenția care se lăţisse în Bul-

garia, încă contribuî la convertirea lui Bogorû, încetându de a mai grassă în poporû după ce se chiămasse într'adjutoriû dîeulû crestinilorû. Altă causă fû pictura căllulû crestinû Metodiû, care după ordinea lui Bogorû de a î zugrafi casa cu totû ce va sci mai înfri-coşiatû, făcû judecata cea de pre urmă, care lucră aşiă de tare asupra fantasiei lui, încatû îndată se bapteză, şi luă numele crestinescû de Michaele (după numele im-peratorulû), a. R. 1600 (p. Chr. 847). Fraţiî Metodiû şi Curillû propagară cu mare successû crestinismulî între Bulgariî, după aceea născîndu-se dispute între bise-rica de la Roma şi cea de la Constantinopolî, din causa supremaţiei, ei trecură în Pannonia şi baptezară pre Sclovani. Acestî fraţi se dîcû a fi inventoriî alfabetulû curillicû, cellû compusû din littere grece si latine, pen-tru limbile sclovane. — O rescollă atîţiată asupra cre-stinatulû rege Michaele, din partea păgânilorû, se ap-pesă currîndû; 52 de rebellî primariî perdură capetele. După acêsta, Michaele trămise deputaţi la Ludovicû im-peratoriulû Germaniei, şi la Nicollă patriarchulû Romei ca se cêră episcopî şi preoţi crestinî. Apostoliî de la Roma veniră numai de câtû, şi în scurtû timpû bapte-zară pre toţi Bulgariî; cândû se arretară episcopî şi preoţiî trămissî de Ludovicû, aflară pre Romanî lucrîndû în viia domnului, şi se întorseră érašî a casă.

VII

Basiliû Macedone. Fotiû patr. Michaele regele.

Michaele III, după ce domnise 15 anni suptû tutela mumei selle Teodora, şi alţi dîce singurû, fû uccisû la

anul R. 1620 (p. Chr. 867) de cesarele Basiliu Macedone, care ocupă tronul imperial și dăde început unei năue dinastie. Suptă Basiliu Macedone se adună allă optulă sinodă ecumenică la Constantinopolă (a. R. 1622; p. Chr. 869), în care se escomunică Fotiă, pentru că usurpasse scaunulă patriarchal pino cândă eră în viețică legitimulă petriarchă Ignatiă. Totă în acestă sinodă se determină că Bulgaria (saă Moesia) se stea suptă patriarchatulă Constantinopolitană, în urma căreia Ignatiă ordină episcopă pentru țerrile de la Dunărică, pre lăngă totă opunerea lui Adriană II, ponteficelă romană. Decă Silvestru cu ceilalți episcopi și preoti Italiani essiră din Bulgaria, lăssându pre Greci în loculă loră. — La anulă R. 1630 (p. Chr. 877) mură patriarchulă Ignatiă, și Imperatoriulă cu sinodulă puseră pre Fotiă în contra vointeică appusaniloră. Nu după multă timpă Michaelă regele Bulgariloră și allă Româniloră se căllugări, și lăssă domnia fiului seă cellă mai mare; înse apoi vedându că fiu-seă voiă se se întorcă la păgânismă, essi din monasteriă și încinse éráșă sabia, prinse pre fiă, îi scosse ochi și lă arruncă la închisóre, după aceea făcū rege pre Simone fiă seă cellă mai tēneră, și îmbracă éráșă rassa căllugărescă, care o purtă apoi pino la finitulă viețică.

VIII.

Leone VI. Simone regele. Unguri.

Imperatoriulă Basiliu Macedone căre începuse se redă corpulă legiloră, mură în anulă R. 1639 (p. Chr. 886), lăssându de succesoră pre fiă-seă Leone VI, cu supranumele Înțeleptulă. Acestă complini opera începu-

tă de tată său, și o publică în LX de cărți suntă numele de Basilice. Leone VI scôsse pre Fotiū din patriarchatū, și puse în loculū lui pre frate său Stefanū.

Pre timpulū acesta, Unguriī fură allungați de cōtră Pacinați din ținutulū de la D nă cōtră appusū; ei se stabiliră lōngū apele Dunapru, Dunastru, Prutū și Secretū. — Pacea între Bulgariī și Bizantinī se turbură din cauza commerciului cellui appesatū de cōtre directoriī imperiali prin încărcarea cu tributū greū. Simeone regele Bulgarilorū și allū Românilorū se scullă cu armele asupra imperiului, și bătū uritū armata imperiale. Cazarilorū cari venisseră într'adjutoriū Bizantinilorū, le tăiă nasurile și așiā îi trămise la Constantinopolī. Leone VI vedlëndū acestū batjocură, trămise pre ducele Sclerū cu lunturi la Dunăriă, se ducă Ungurilorū donuri, și se i atțiie în contra lui Simeone. Sclerū făcū legămintū de adjutoriū cu Arpadū și cu Cusanū ducii Ungurilorū; în urmarea acestuia, Unguriī condusși de Leontica fețiorulū lui Arpadū, trecură Dunăriă și attăcară pre Simeone de la spate, pre cândū drungariulū Eustațiū operă cu flota pre mare, și pretoriulū Niceforū Foca înaintă cu armata bizantină pre uscatū. Simeone fū strîm-toratū în Durostorū, și prin drungariulū Eustațiū făcū pace cu imperatoriulū; érá Unguriī după ce vëndură Bizantinilorū pre Bulgariī cei prinși în bătăliă, se întórseră preste Dunăriă inderetū. Simeone supperatū pre Unguri, trămise deputați la Pacinați, și făcū legămintū cu dînșii se se scólle asupra acestorū vecini periculoși, și se i stérgă de pre fația pămēntului. Cândū Unguriī eră dussși la resbellū în alte țerrī, Pacinați de o parte și Simeone cu Bulgariī de alta, încurseră în ținutulū

loră, și ucciseră toate familiile, fugărindă de acollo pre cei ce remaseră spre custodia locului, preste munți la originea rîurilor Oltului și Mureșului, unde se asșediară acestia suptă numele de secuî. Ceilalți Unguri întorcându-se de la resbellă, și aflându țerra deșertă și devăstată, trecură pre Prut în sus, și se dusseră în Galliția. Ducele Rutenilor îi primi omeneste, înse le dede consiliu se trecă preste Carpați în ținutul Tissei, Mureșului, Crișului, Temesiului, și allă Dunării, unde locuesc Români (Blachi), Bulgari, Sclovani și păstori Românilor, lăudându țerra aceea că e prea-bună, și a fostă țerra lui Attila. Ungurii trecură munții la Muncaciă, în anul R. 1642 (p. Chr. 889), érá în locul lor, în Dacia orientale se asșediară Pacinații.

IX.

Gelliū ducele Românilor din Trasilvania.

Pre timpul cândă trecură Ungurii la Tissa și la Dunăria de mijloc, în Dacia centrale, care de pre atunci începuse a se numi Trasilvania, domniă Gelliū ducele Românilor, érá în ținutul Crișului între rîurile Sameșului inferióre, Tissa de mijloc și Mureșului inferióre domniă altă duce allă Românilor, anume Mariotă, care ereditasse acea țerră din timpurile celle mai vechie, pre allă căruia străbună lă uccisese Attila, după spunerea Ungurilor; în ținutul Temișului între rîurile Mureșul și Tissa inferióre și între Dunăria pîno la Tierna (care de pre atunci se numia Rusșiava) domniă allă tre lé duce român, Claudiū. Ținutul dintre Tissa și Dunăria se guvernă de Salană strănepotul lui Reană,

domrului Bulgarilor. Pannonia era suptă potestatea lui Suatopolcă care formasse regatul Moraviei mari. Aceste popore locuind în pace de la risipirea Avarilor, nu se aflară preparate spre a întâmpina un atac de o putere militară organizată și numeroasă. Ungurii în curs de 10 ani de dăle coprinseră ținutul de la Tissa superioare pînă la Șieu și la porța Messeșului. — La anul R. 1657 (p. Chr. 904), unul dintre duci Ungurilor, a nume Tuhut, tatăl lui Horca omă astut, auzind de la locuitori, că pământul dincolo de pădure (Transilvania), unde domnesce Românul Gelli, e bun, își făcu planul ca cu voia lui Arpad (ducelui suprem al Ungurilor) se ocupe țera aceea pentru sene și următorii sei. Tuhut trecu dincolo de pădure spre sărit în contra lui Gelli ducelui Românilor; era Gelli auzind de venirea lui, adună oștea sa, și pusesse înaintea lui călare ce se lă oprescă de a intra prin porțile Messeșului. Inse, Tuhut trecu pădurea într-o zi, și adjunse la riul Almaș. Atunci, se întâmpinară amîndouă ostile lîngă riul ce le despărția, și Gelli se puse cu săgetarii sei se oprescă pre Unguri de a trece apa, inse deminția înainte de versatul Țiorilor Tuhut despărți oștea sa în două părți, și trămise o parte ceva mai sus, ca trecîndu riul pre nesîmțite se începă bătălia cu Românii. Cu modul acesta trecură și ceilalți, și amîndouă ostile veniră la luptă și se bătură cruntă între sine; inse oștea lui Gelli se învinse, parte se uccise, era parte se priase. Cîndu Gelli vedu acesta, luă fuga cu pușini dintre ai sei, deră fugindu cîtră castelul său cellu de lîngă Sameș, illu adgiunseră militarii lui Tuhut, și lă ucciseră lîngă riul Căpuș. Atunci locuitorii țerei ve-

ȑerċdũ mórtea domnului lorũ, dederã drépta de bunã voia lorũ, ři ři allesserã domnũ pre Tuhutũ, tatãlũ lui Horca, ři în loculũ acella care se ȑice Esculeũ, încheiarã credinȑiã cu jurãmêntũ, ři din ȑiua aceea loculũ acella s'a numitũ Esculeũ (jurãmêntũ), fiindũ cã aũ juratũ a-collo. Êrã Tuhutũ din acca ȑi a cãstigatũ acca řerrã ři a domnitũ într'insa cu pace ři cu fericire, ři urmãtorii lui o aũ řinutũ pino pre timpulũ lui Stefanũ*) Cu modulũ acesta Unguriĩ coprinserã řinutulũ Semeřiului, înse řinutulũ Mureřiului ři allũ Oltului remase lungũ timpũ încã în mânilor Romãnilorũ, unde acestia ři avea ducĩ

X.

Mariotũ ři Claudiũ ducĩ Romãnilorũ.

Totũ în acellũ timpũ Unguriĩ coprinserã řinutulũ lui Salanũ dintre Dunãriã ři Tissa, apoi dechiãrarã resbellũ lui Mariotũ care se apperã cu multã valenȑiã în contralorũ, însă mai pre urmã vedêndũ cã acestia aũ coprinsũ tôte řinuturile de prin pregiurũ, încheiã tractatũ cu Arpadũ, ři dândũ pre fiã sa în cãsãtoriã lui Soltanũ fiulũ lui Arpadř, murĩ fôrã fiĩ de semênȑiã bãrbãtêscã ři lãssã ducatulũ seũ în pace generelui seũ Soltanũ). Cu tôte acestea ři în řinutulũ Criřiului se aflã încã multũ timpũ ducĩ romãnĩ, suptũ suzeranitatea Ungurilorũ. După occuparea řinutului dintre Dunãriã ři Tissa, trei ducĩ Unguriĩ: Suardũ, Caduřia ři Boita, trecurã Tisse în contralui Claudiũ: la rĩulũ Temisiũ întelnirã ôstea ducelui

*) Anonymus Belae Regis Notarius, historia hungarica c. p. 24, 56. 27.

*) Anonymus Belae Regis Notarius, cap. 50, 51.

Claudiū, cea compusă din Români, Bulgari și Pacinați. Suardū însărcină pre frate seū Cadușia, ca cu jumetate ôstea se trecă riulū ceva mai din josū, făcându-se acés-ta, Unguriī de amîndoue părțile riulū începură a sună tubele și a se bate cu asprime: cincîducī din armata lui Claudiū cădură, ellū însusī scăpă cu fuga în cetatea Chiave*). A treia și Unguriī attacară cetatea, érá Claudiū nesîmțindu-se destullū de tare trămise deputați la dênșii și le propuse pacea, offerindu-le cetatea de bună voia sa. De aci Unguriī merșeră și luară cetatea Rusșiava, și remaseră acollo o lună de dille, pre Boita lū trămiseră la Arpadū cu a treia parte din ôste și cu fiī locuitorilorū ostatici, și cerură de la dînsulū voiă de a trece Dunăria în contra Bulgarilorū și a Bizantinilorū. Cu modulū acesta Temișiana deveni tributariă Ungurilorū ca și Crișiana, înse remase suptū guvernulū lui Claudiū și allū următorilorū lui pîno pre timpulū lui Stefană. — Unguriī trecëndū Dunăria, desfințiară Moravia mare, și prefăcură Pannonia și ținu-tulū din stînga Dunării, în țerră Ungurésă.

XI.

Romanū Lacapenū. Pacinațiī.

La anulū R. 1660 (p. Chr. 907) murī Arpadū du-cele Ungurilorū, și în loculū lui se puse Soltanū gene-rele lui Mariotū. La anulū R. 1664 (p. Chr. 911) murī Leone VI înțeleptulū, imperatorulū resăritulū, și Ludovicū III imperatoriulū appusulū, în care se stinse familia Carolingă. În loculū lui Leone VI se puse fra-te-seū Alessandru II, care abiă domni unū annū și mu-

*) Kevee, Constantiola cea vechiă, acumū Cubinū.

ri. lăssându de successoriu pre nepotu-seu Constantin VII Porfirogenitulă, fiulă lui Leone înțeleptulă, suptă tutela lui Romană Lacapenu, socrulă tēnerulă imperatoriu, care mai pre urmă se numă Cesare, și apoi Augustă (collegă în imperiuă gnerelă seu). Acēsta luându tōtă puterea în mână sa, făcū Augustă și pre fiilă sei Christoforă, Stefană și Constantină, așia în cătă acumă imperiulă bizantină avea cincă imperatoră, între cari Romană eră cellă ce domniă în adevēră; ēră Constantină Profirogenitulă se puse cu totulă pre litteratură, scrisse istoriă, politică și ceremoniele curții bizantine, cari aū adjunsă pino la noi. — In țerrile Daciei orientale, după allungarea Unguriloră se stabiliră Pacinații. Simeone regele Bulgariloră încurse mai adese ori asupra imperiulă bizantină, și făcū multe stricățiuni. Acēsta dede motivă imperatoriloră se între în legămintă cu Pacinații spre a occupă printr'înși pre Bulgari. Din partea Dunării de mișlocă încurseră mai adese ori Unguriă prin Moesia și Tracia pino la Constantinopolă. Prin politica loră de a se uni cu popórele de la mēdiă-nópte în contra veciniloră. imperatoriă bizantină făcură erroră preste erroră, și accumulară pre barbară împregiurulă Constantinopolă.

XII.

Constantiuă VII. Porfirogenitulă. Petru regele.

Simeone regele Bulgariloră și allă Româniloră cellořă de a drepta Dunării, după nenumerate relle ce făcuse Bizantiiloră, mură în anulă R 1680 (p. Chr. 927), lăssându de successoriu pre fiu-seu Petru. Acēsta făcū

pace cu imperiul și se căsătorî cu Maria fiia augustului Christofor și nepoța imperătoriului Roman Lacapenu, la Constantinopol. După ce se întorse a casă sufocă o revoluțiune ce se escasse asupra lui prin frații sei Joanne și Michael, și cultivă pacea cu socril și cumnații sei bizantinî. Dintre acestia Christofor muri la anul R. 1694 (p. Chr. 941), éra Roman betrâ-nul se essiliă de fiu-seu Stefan. Constantin Porfirogenitul se folosi de acéstă ocasiune, luă însuși în mână frênele guvernului, băgă în monasteriū pre cumnații sei, și pedepsi aspru pre cei ce cutețiară a se scullă asupra sa din partita Lacapenilor. (a. R. 1698; p. Chr. 945). Acestă imperatori se puse în înțelegere și cu Ungurii. La anul R. 1700 (p. Chr. 947) veni la Constantinopol un Ungur de frunte, anume Bolosud, și se baptează; însuși imperatoriul i fù nașiu, după aceea lă făcū patriciū, lă încărcă cu donuri și-lă trămise în țerra lui. Nu după multă timp mers la Constantinopol Giula (fiul lui Horca ducele Transilvaniei), care assemine se baptează, apoi întorcându-se a casă, luă cu sene pre un monach anume Ierotei, renumit pentru pietate, pre care lă chirotoni patriarchul Teofilact, de episcop Ungurilor. Acesta mergendū cu Giula, întorse la credința crestină pre fôrte mulți Unguri. — Din timpul acesta incepu a se lăți crestinismul între Unguri, și mai allessu între Ungurii din Transilvania, prin preoți de ritul orientale. Cu modulă acesta legătura politică între Români și Unguri se făcu și mai strinsă prin unirea credinței.

CARTEA II.

*De la Petru regele Bulgarilor și allă Românilor
pîno pre timpulă espedițiuniloră Crucéferiloră.*

I.

Niceforă II. Comitopulă.

Côtră anulă Romei 1702 (p. Chr. 949) muri Sol-
tană ducele Unguriloră, în loculă căruia urmă fiu-seu
Toxă. Suptă domnia acestuia Unguriă incurseră de două
oră pîno la Constantinopolă, și causeră multe și mari
stricățiuni, înse ei tură bătută de către ducă Pitu și Ma-
riană Argyră în anulă R. 1712 (p. Chr. 959). Totă
în acestă annă muri Constantină Porfirogenitulă, lăs-
sându de successoră pre fiu-seu Romană II pre care
încă mai înainte lă făcuse Augustă. Dară acestă im-
peratoră flaccă încoronă pre fiu-seu Basiliă II, incre-
dintiă frênele guvernului lui Josefă Brînga și ellă se
dede escesseloră și beutură. — Petru regele Români-
loră și allă Bulgariloră muri la anulă R. 1716 (p. Chr
963). Davide, Moise, Aron și Samuele, fiă unui comite
română (Comitopulă) cu fôrte mare autoritate, se făcură
domni pre țerrile din drépta Dunăriă. Totă în acellă
annă muri și Romană II (în 15 Marțiu), în etate de
24 annă. Armata prochiămă imperatoră pre Niceforă
Foca, care se căsătoră cu Teofanina veduva lui Romană
și muma copillului Basiliă II; și se bătă cu successă bună
în contra Arabiloră. — Bizantiniă aușindă de mórtea

lui Petru și de scullarea Comitopulilor, trămiseră cur-rëndu de la Constantinopol pre Borise și pre Romanu fiil repăusatului Petru (cari eră acollo ostatic, de la mór-tea mumei lor Mariei), ca se coprindă tronul. La an-nul R. 1720 (p. Chr. 967), Niceforu scrisse lui Borise ca se appere Dunăria, și se nu lasse pre Ungurī se tré-că acestu riū și se incurgă în ținutul imperiului. Bo-rise nu ascultă; atunci Niceforu trămise la Svatoslavu ducele Rusșilor de la Dunapru, și i invită asupra Un-gurilor, cari venindă predară țerrile de la Dunăriă, și prinseră pre Borise și pre Romanu. — In celle din ur-mă dille (11 Decembre) alle annului R. 1722 (p. Chr 969) se uccise Niceforu de cōtre veru-seu Joanne Ze-misca, care ocupă tronul în locul lui.

II.

Joanne Zemisca. Russi in Mœsia.

Joanne Zemisca provocă pre Russi se éssă din Moe-sia și se se întorcă preste Dunăriă, și vedëndu că a-ceștia nu voru se asculte, chiāmă ostile de la resăritu și redică armele asupra lor. Russi se uniră cu Bulga-rii, chiāmară pre Pacinași și pre Ungurī intr'adjuto-riū și formară o putere de 308,000 de armași, cu a-césta trecură Emulū, predară Tracia și se asșediară lôn-gă Andrianopolī. Imperatoriul trămise încontra lor pre Barda Sclerū, care se bătū cu bunū successū în contră lor. inse o rescollă causată prin Barda, fiulū lui Fo-ca, constrinse pre Sclerū a lăssă pre Russi și a și in-torce armele asupra insurginților. Trei anul de dille

predară barbarii țerrile de la Dunăriă, în fine Joanne Zemisca vedându-și tronul assecurat, plecă în persoană cu 8000 de pedeștri și cu 4000 de căllari, și trecându Fmulu cu mersuri repede, puse în confusiune pre inimi, și veni la Marcianopol, care cetate o luă fôră multă nevoiă, prinse mulțime de ômen, și cu acestia dimpreună și pre regele Borise. De aci purcesse spre Durostoru, unde se află Svatoslavu cu Rusșii, și impressurâ cetatea în cursu de 65 de dille. În fine Svatoslavu perdându speranția de a se mai puté apperâ, se supuse cu condițiunea de a i se concede trecere liberă cu Rusșii sei în patria sa, prin ținutul Pacinaților. Cererea acêsta se primi din partea imperatoriului, înse Pacinații nu permiseră ca Rusșii cari au făcutu pace fôră scirea și voia lor, se trecă prin ținuturile lor. Decî Rusșii se îmbărcară și plecară pre mare cotră gura Dunapru-lui, Pacinații le puseră cursă cându se întorcea a casă și tăiară pre Rusșii, împreună cu ducele lor Svatoslavu. Cându imperatoriul impressurâ Durostorul, veniră la dinsul deputați de la Constanția (sau Dafne la gura Argeșului), și de la alte cetăți de preste Dunăriă, cerându-și iertățiune pentru redicarea armelor, și suppunându-se împreună cu cetățile lor; imperatoriul i primi cu umanitate, și trâmise delegați cari se iee cetățile, și pre ședie militare cari se le țină*). Cu modulă acesta, Românii cu cetățile lor din Dacia australe, veniră éráși în legătură cu imperiul. a. R. 1725 (p. Chr. 972). În acestu annu muri și Toxu ducele Ungurilor, în allu căruia locu se puse Geica, tatalu lui Voicu sau Stefanu.

*) Georgius Cedrenus, ad. annum 2. Imp. Joannis Zemiscæ.

III.

Samuele regele Românilor și alii Bulgarilor.

În 10 Ianuariu a. R. 1729 (p. Chr. 976) murî Joanne Zemisca, și Basiliu II. fiul lui Romanu II care se încoronase încă de tată-seu, se sui pe tron și luă în mână frânele guvernului. Românii împreună cu Bulgarii îndată redicară armele suptu conducerea fraților Davide, Moise, Aron, și Samuele (Comitopol). Bizantiniî aușindū de acēsta, érășî dimiseră pre Borise și pre Romanu fii lui Petru, înse cellu dintăiū perî trecēndū printr'o pădure, éră cellu din urmă scăpă cu vieția și se întorșe la Constan'inopolî. Dară și dintre Comitopolî Davide murî preste pucine ȕille, Moise pică lovitū de o pétră cândū bătea cetatea Serra; Arone fiindū suspectū că ține cu Bizantiniî, se uccise de Samuele; numai Joanne fiulū lui Aron se mântui prin adjutoriulū lui Romanu fiulū lui Samuele. Cu modulū acesta regatulū bulgaro-romănu venî érășî în mânele unū singurū domnitoriū. Samuele nu numai că coprinse tôte țerrile de la Dunăriă, ci trecū și Emulū, și predă Tracia, Macedonia, Tessalia, Grecia și Peloponesulū, ocupă multe cetăți, dintre carî cea mai de frunte eră Larissa, pre al căreia locuitori cu tôte familiile lorū, i. trecū în Moesia, și formă dintr'înșii unū corpū de miliția, cu care se servi apoi în contra imperiulū. Basiliu nu i se putū oppune cu armele, fiindū ocupatū cu Barda Sclerū, care se revoltasse în contra lui pîno cândū acesta după trei anni de ȕille fū învinsū și constrinsū a fugi la C'hosroe. Atunci Basiliu adunāndū tôte ostile selle, în anulū R. 1734 (p.

Chr. 981) purcesse pre vallea riului Ebru prin ținutul muntelui Rodope, lăssă pre magistrul Leone Melissenu ca se custodască strîmtorile, érá ellü trecü pîno la Sardica. Aflându-se acolo, Stefaú domesticulü scólelorü ac-cusă pre Leone Melissenu, și înșellă pe Basiliü de se întórse cu tótă armata sa la Constantinopolü. Atuncî Samuele se luă după dënsulü, și lü frecă fórte urritü, prin-se tóte sarcinele, pîno și stematele imperialü. Basiliü de abiă scăpă la Filippopolü. La anulü R. 1740 (p. Chr. 987) se scullă Barda Foca asupra imperatorului Basiliü, și lü încurcă doi annü de ڭille; în fine murindü acesta, Basiliü plecă éráși în contra lui Samuele, și mergëndü pîno la Tessalonica, lăssă acolo pre magistrul Gregoriü Taronitulü ca se impedece încursiunile lui Samuele, érá ellü se întórse și se duse în Iberia, care o și co-prinse la anulü R. 1743 (p. Chr. 990).

IV.

Samuele în lupta cu Basiliü II.

Samuele după unü repausü de cincü annü de ڭille de-termină se iee Tessalonica, și împărțindu-și ostile, com-mândă la o mică parte dintr'însele se încurgă pîno la numita cetate, magistrul Gregoriü Taronitulü auđindü de venirea lui Samuele, trămise pre fiü-seü Asotü ca să se informëdie despre mulțimea inimicilorü. Acesta întel-nindü corpulü cellü micü care mergea înainte, începü a lü attacă, și căđü în cursă. Gregoriü primindü scire de acéstă întîmplare, properă se vină într'adjutoriü fiului seü, inse și ellü fû incongiuratü de armata lui Samuele și după o apperare curagiósă căđü suptü loviturile ini-

micilor. In locul acestuia, imperatoriul Basiliu trimise pre Niceforu Uranu care trecendu prin Tessalia veni la riul Sperchiu, unde intemina pre Samuele cellu ce devastasse tota Grecia, si acumu se intorcea inapo, si suprinzindu noptea pre inimizii, tiai mare multime dintre dingsii. Samuele de abia scapa cu fiu-seu Romanu prin muntele Pindu. Intorcendu se a casa, Samuele demise din prinsore pre Asotu Taronitul, ii dede de socia pre fiu-sa, si lu facu prefectu Durraciulu. Inse acesta fugi de acollo la Constantinopoli impreuna cu consorte sa. Dupu patru anni de dille Samuele perdu Marcianopolia, Berrua, si Servia (cetatea). — In annulu R. 1754 (p. Chr. 1001) imperatoriul Basiliu impressura Vidinulu (vechia Bononia), si dupu o batere de optu luni de dille illu luu cu puterea, inse pino candu ellu petrecea dinaintea acestei cetati, Samuele incurse in Tracia si predi Adrianopolia in ziua de santa-Maria. Imperatoriul Basiliu intari Vidinulu, si pleca se se intorca la Constantinopoli, pre cale batu si suppusse tote cetatile, apo venindu la Scupi audi ca Samuele este dincollo de riul Assiu, care se versasse si era anevoiade trecut; ellu trecu preste asteptate prin unu yadu putinu cunoscutu. Samuele si armata lui se speria si lu fuga, si lasa tote sarcinele in manile Bizantinilor. Romanu fiulu lui Petru regelui, si frate-seu Borise, acumu prefecti ai cetatii Scupi, detera si cetatea, si se suppuseră lui Basiliu, care i numi patricii, si i puse prefecti Avodulu.

V.

Optumu ducele Muresianeî

La Dunăria de mijloc Geisa ducele Ungurilor generele lui Giula, îndemnat de Sarolta muierea sa, primi religiunea creștină (după ritul oriental); érá la anul R. 1750 (p. Chr. 997 muri și lássá de succesoriu pre fiu-seu Voicu. Acesta bátu pre Cupa ducele Simegiei, care voiá se se căsătoréscă cu veduva lui Geisa, din a doua cununiá; érá la anul R. 1753 (p. Chr. 1000) din ordinea ponteficelui romanu Silvestru II, se coroná rege suptu numele de Stefanu I și cu titlul primu și ritul occidental. După acésta se puse cu tótă puterea se bapteze pre Unguri, și se i suppună bisericei romane. Giula cellu ténărú fiulu lui Ciuború, nepotulu lui Giula cellu betránú, nu se înduplecá a primu ritul occidental, din care causă Stefanu, (nepotulu seú) redicá armele asupra lui, și băténdu-lú illú prinse și lú aruncá la închisóre, unde remase acesta pîno la mórte; apoi bátu și uccise pre Keanu, altu duce allu părților muntóse, și în locul lui asșediá pre unú consângenú allu seú, anume Soltanu; assémine stînsé și pre Optumu, strănepotulu lui Claudiu. Acestu duce putinte domniá preste ținutul dîntre Crișiu, Tissa și Dunăriá posedea mari averi, curți, vite, cai, uná numerú însemnatú de nobili și de militari, cu care despectá, și autoritatea regelui Stefanu; ellu puse tributú pre sarea ce se ducea pre Mureșiu din Transilvania pentru regele Ungurilor. Optumu se baptezasse în Vidinu după ritul oriental, și ședea în cetatea Mureșiana; cu bine-

dicerea episcopilor greci constuise în cetatea Mureșiana un monasteriu închinat sântului Joanne Băptezătorul, și puse într'însul un egumen și călugări de ritul greacă. Optum avea un oficiariu foarte s'imat de dînsul, anume Cinade. Acesta fu accusat la dînsul cu o crime foarte grea, pentru care voia se lă p'erdă. Dară Cinade înțellesse cugetul domnului se, și fugi la Stefanu. Regele aflându de la dînsul tôte secretele lui Optum, illu bapteză (după ritul occidental), și lă puse căpitanu preste un corp de nobili și de militari, și lă trmise asupra lui Optum. Trecându Cinade cu Ungurii preste rîlul Tissa, încep bătălia, care țin pîno la médiă-đi, în fine óstea unгурéscă luă fuga, și se retrasse la Canișia; nóptea după un visu estraordinariu se scullă Cinade și attăcă pre neasteptate castrele lui Optum, miliția acestuia veni în confusiune, în măcelul ce se făc cād și ducele Optum. Regele Stefanu dreptu recompensă dede lui Cinade tôte averile lui Optum, și pre dînsul numi comite preste țerra rivalului se, érá cetății Mureșiana îi puse numele Cinadina.*)

VI.

Mórtea regelui Samuele.

Imperatorul Basiliu II își propuse se bată pre Samuele și se desființiede regatul bulgaro-român din drépta Dunării. Iu anul R. 1766 (p. Chr. 1013) stringându-și tôte ostile purcesse spre munții Emulu, cu scopu de a trece în Moesia, înse Samuele auzind

*) Acta S. Gecharđi Eppí Chanadicnsis. Veđi Magazinul istoricú Tomú V. pag. 220 seqq.

de venirea lui, puse de închiseră strimtorile de la Cimba, Longulă, și Clendiū, pre unde sciă că intră de ordinariū ostile bizantine, și cândū se apropiară acestea, dede asupra lorū din locurile superiorī, și le bătū fôrte urritū. Dară Niceforū Sifia prefectulū Filippopolī des-părți corpulū seū de allū imperătorulū, și încungiurâ muntele cellū înaltū care se numesce Balatista, și iu 29 Juliū, attăcă de la spate pre Bulgarī pre neasteptate. Acestia se speriară și luară fuga; imperătorulū stricândū baricatele properâ după dînșil, uccise unū numerū însemnatū, înse prinse și mai mulți. Samuele scăpă numai cu anevoiă prin adjutoriulū fiului seū, care se aruncă înaintea imperialilorū, oppri pre persecutori, și punëndū pre tată seū pre callū, illū dusse în castellulū Prilapū. Imperătorulū cellū inverșiunată scôsse ochiī Bulgarilorū cellorū ce căduseră în prinsóre, (cari se dīcū a fi fostū la 15,000), lăssândū din fiă-care centuriă câte unulū cu unū ochiū ca se conducă pre cei orbiți, și așiā i trāmise la Samuele. Cândū Samuele i vedū în acéstă stare deplorabile, ammeți de supperare și cădū giosū; după ce se udă cu apă de cōtră comițiī seī, își veni éráși în fire, și cerū apă rece de beutū, din care beutură căpetâ cardiagmă și muri după dóue dīlle. Fînīndu-se cu modulū acesta regele Samuele, se puse în loculū lui fiu-seū Romanū, (15 Septembre) care eră și mai tare de câtū tata-seū, iuse cu mai puțină înțelepțiune.

VII,

Mórtea regelui Romanu.

Cu începutul primăverii anului R. 1767 (p. Chr. 1014), imperătoriulă Basiliū II purcesse éráşī assupra Bulgarilorū, şi venindū pīno la Vidinū luă cetatea şi pre locuitorī i străplântă in Voleriū. De acollo se întórse la Tessalonica, unde venī Romanū Chirotmetulū trămissū din partea rgelui Romanū cu propunerī de pace. Basiliū luă aceste de stratagemă, şi trămise óste în ţinutulū Moglenilorū, mai pre urmă plecă şi ellū în persónă, luă cetatea Noţia, prinse pre Domiţianū Caucanu consiliariulū lui Romanū, şi pre Eliţia domnulū Moglenilorū cu mai multī nobilī şi militari, strămută pre cei bunī de a purtă arme în Asprocania, érá pre ceilalţi i despoiă de averī şi arse cetatea Noţia. A cincia şi după acésta venī Romanū Chirotmetu cu serviī lui Joanne fiulū lui Arone la imperatoriulū, adducēndū o scrisóre din partea lui Joanne, prin care însciinţiă pre imperatoriulū că ellū a stinsū vieţia lui Romanū şi a luatū însuşī domnia Bulgariei promittēndū credinţiă şi suppunere imperătorului. După ce Basiliū lesse scrisórea, respunse printr'o diplomă sigillata cu bullă de aurū. Preste puşine şille se întórse Chirotmetū cu documente de suppunere din partea lui Joanne şi a domnilorū Bulgariei. Dară suspiciosulū imperatoriū neîncredēndu-se acestora, purcesse de nouū în Bulgaria, şi predāndū câmpurile Pelagoniei, prinse mulţime de Bulgari căroră le scósse ochiī, apoi mergēndū pīnō la Achirda unde eră scaunulū regilorū bulgaro-romāni luă cetatea. De acollo şi propuse se mér-

gă la Durraçiū care cetate eră impressurată de Joanne Arone, înse auđindū că duciī sei: Georgiū GoniŃiatū și Oreste protospătariulū s'aū tăiatū de IvaŃiă ducele cellū famosū allū Bulgarilorū, în șessurile Pelagoniei, lăssă acéstă interprindere și se întórse în Pelagonia, și după ce fugări pre IvaŃiă, veni la Tessalonica și apoi la Mosinopoli, de acollo trāmise osti de luară mai multe cetăți de alle Moesiei.

VIII.

Joanne Arone

În anulū următoriū (R. 1768: p. Chr 1015) Basiliū II esșindū din Constantinopoli merse la Sardica, și impressurandū fortăreŃia Penipone, o bătū în cursū de 88 de ȃille, și vedēndū că nu o póte luă se dusse la Mosinopoli. Primăvéra éráși învase Bulgaria, și după mai multe dévastăŃiuni făcute în Pelaponia, merse pino la Castoria, unde încercă în deșertū se iee cetatea, și se întórse înapoi, primindū scire și de la Ziziciū prefeculū Durostorulū, că Craca a strînsū fórte mare óste, și s'a unitū cu Joanne Arone, și a chiămatū într'adjutoriū și pre PacinaŃi, cu scopū de a irrumpe în ținuturile imperiulū. Basiliū supperatū de aceste sciri triste arse Bosograda, întări Berréa, și rase castellele dimpregiurulū Molisculū. Aci i veni altă scire că Craca n'a căpetatū adjutoriū de la PacinaŃi, și că cu modulū acesta irrupŃiunea s'a impededatū. După acésta, Basiliū II, și întórse armele asupra lui Joanne Arone, și trāmise înainte pre Constantinū Diogene cu corpuū ostilorū de la appusū, care eră pre aci se cadă în cursele

lui Joanne. Imperatoriulă auđindă acésta, merse însuși de se puse în capulă ostiloră, strigândă: cine e militariu, vină după mine. Armata lui Joanne, vedândă audacia imperătoriuului se turbură, și strigândă: vedeți pre cesare! luă fuga dimpreună cu Joanne. Diogene căpetă curagiū și începū a persecută pre inimiči, și prinse la 200 de căllări loricați cu ferrū, mulțime de cał, și tôte sarcinele lui Joanne, dimpreună cu verulă acestuia. Imperatoriulă după acéstă victoriă se întórse la Bodena, și de acollo la Constantinopoli, în 9 Ianuariū, a. R. 1770 (p. Chr. 1017).

IX.

Desflintiarea regatuluī bulgaro-romănu

Joanne Arone scăpândă de acestă periclu, se duse apoi de bătū Durraçiuulă, dară abiă începū operațiunile și se uccise de unū necunnoscutū, după ce a domnită 2 anni și 5 luni. Primindă imperătoriuulă acéstă sci-re de la prefectulă Durraçiuului Niceforū Pogonitu, plecâ îndată de la Constantinopoli, și cândă adjunse la Adrianopoli, fu întêmpinată de fratele și de fiulă lui Craca cari veniă se se închine lui cu 36 de cetățī. Basiliū primī cu onóre pre nunțiī, apoi trecū la Mosinopoli, unde veniră deputăți din Pelagonia, din Moliscū și din Lipe-niū, spre a suppone imperătoriuulă cetățile lorū. De acollo Basiliū se duse la Serra unde primī pre Craca și pre Dragomusū, și i făcū pre amîndouī patrici. Mergândă apoi la Strumnița primī pre Davide archiepiscopulă, și pre Bogdanū domnulă cetățiloră celloř din Antru, căruia assémine i dode titlulă de patriciū. Apoi

trecându prin Scopia purcesse la Achrida capitalea Regatului bulgaro român și reședinția regilor, unde află tesaurele regali, summe de bani, corone cu petri prețioase, vestiminte întraurite, și 100 de centenarie de aur. Lăsându în cetate prefectu pre patriciulă Eustațiu Dafnomelă, cu ună președiu militariu,, esși în castre și primă pre Maria veduva lui Joenne Arone cu trei fi și șesse fie, împreună cu ună fiu naturale allă lui Samuele, și cu 5 fi și 2 fie alle lui Romană. — Mai avea Maria încă trei fi cari fugiseră în muți Ceraunic. Acestia, după o împressurare îndelungată ne mai putându se ține, cerură securitate de la imperatoriul, promitându că se voru supune și ei, și venind în Diavoli se închinară lui. Cellă mai mare frate, Prusiană, se onoră cu titlul de magistru, érá ceilalți doi se făcură patricii. Maria muma loră căpetă titlul de zostă.

Cu modul acesta Basiliă II desfințâ regatul bulgaro-român, și întinse marginile imperiului bizantină pino la Dunăriă și la marea adriatică, cumă fusse înainte de venirea Bulgarilor. Ellă și merită numele de Bulgaroctonă (esterminătoriu allă Bulgarilor) și lăssă cu testamentu, ca de s'arū scullă cându-va Români se lucreșie cu dînșir, cumă a lucratu ellu cu Bulgarii. a. R. 1772 (p. Chr. 1019). Basiliu Bulgaractonulă muri la anulă R. 1779 (p. Chr. 1026) și lăssă tronulă bizantină lui Constantină VIII.

X.

Pacinații devastădă țerrile.

Pacinații din stânga Dunării ne mai vedându-se împedecați de armele Bulgarilor și alle Românilor trecură Dunăria și causeră mari devastațiuni. Spre înfrânarea acestora Constantin VIII numi duce preste Moesia și țerrile vecine pre Constantin Diogene prefectul Sirmului, care bătându-se de mai multe ori cu Pacinații, în fine i constrînse a se retrage preste Dunăria. Dară acestia nu se astîmperară, ci făcură dese încursiuni atât preste munți în Dacia superioară, cât și preste Dunăria în ținutul imperiului, și causeră multe calamități Românilor. In anul R. 1789 (p. Chr. 1036) trecură de trei ori Dunăria, devastară ținutul, ucciseră mulțime de omeni foră distincțiune de sessu și de etate, și prinseră cinci duci imperiali: pre Joanne Dermocaitu, Barda Pețiu, Leone Calcotuba, Constantin Pterotu, și pre Michael Strabotricariu.

In Ungaria muri Stefanu I la anul R. 1791 (p. Chr. 1038), și în locul lui se făcu rege Petru Alemanul prin intrigile reginei veduve Gisellei, celei din familia Burgundilor.

La Constantinopoli membrii de familiă regale cari se suppuseră imperiului în anii trecuți fură maltratați din diverse prepusuri. Prusianu accusat că ar avé de scopu se usurpe tronul fu arruncat într'unu monasteriu, apoi orbitu, și mai în urmă căllugăritu. Mumă sa Maria se essiliă din Constantinopoli. La Dunăria țerrile supuse se assupriră de guvernatori și se predară de străini. Tóte aceste cause contribuîră la rescullarea locuitorilor.

XI.

Delleanu se proclama rege.

În anul Romei 1792 (p. Chr. 1039) fugind de la Constantinopoli Românul Petru Delleană, trecu în Moesia și se duse pînă la Margu și la Singidun, și revoltă pre Români în contra imperiului bizantin. De acolo se întorse la Naissă și apoi merse la Scopia, declarându-se pre totindine de fiu al lui Roman și de nepot al lui Samuele. Locuitorii lă recunoscă de rege, și începură a uccide pe toți Grecii. Prefectul Durraçiu al Basiliu Sinademă strînse ostile selle asupra lui Delleană, înse certându-se cu tribunul Michaele Dermocaită, fu accusat la împărațiu că amblă se i răpescă tronul, în urma căreia fu scos din directoriă și arruncat la închisore. Dermocaită care remase în locul lui, desceptă nemulțămirea generale chiar între ai se, din care causă acestia lă părăsiră, și unindu-se cu locuitorii țerei ridicară rege pre un militariu, a nume Tichomer. Auțind Delleană de acesta chiamă la sene pre Tichomer, și unind amândouă ostile propuse ca acestea se recunoscă pre unul dintre dînșii de rege. Atunci toți strigară, că ei voiesc pre Delleană, și ucciseră cu petre pre Tichomer. Remânendă acum Delleană singur domn, plecă cu armata sa spre Tessalonica în contra imperiului. Acesta nu cuteția a stă la bătălie, ci se retrase cōtră Constantinopoli în cea mai mare disordine, lăssându pre domesticul Manuele Ivația cu sarcinele și cu scullele imperiali ca se vină în urma lui. — Delleană trămise pre Caucană de luă Durraçiu, și pre Antimă de băt

pre Tebanî. Nicopōlitaniî săturaţi de stórcerea directorilor imperiali trecură de bună voia sa la Delleanū.

XII.

Alusianu.

În anul R. 1793 (p. Chr. 1040) fugi de la Constantinopoli patriciul Alusianū, prefectul Teodosiopolii, allū doilé fiiū allū lui Arone (fratele lui Samuele), şi trecū la Delleanū. Acesta îndată lū primī collegū în domniă, şi dându-i 40,000 de militari, illū trămise se bată Tesalonica, unde commandă atuoci Constantinū verulū imperatoriului Michaelē. Adjungēndū acollo Alusianū impressurā cetatea cu fossate, şi adducēndū macine bellice începū a o bate. După o apperare de 6 zile cetăţianii făcură o erupţiune într'o nópte, şi allungară pre impresurătorī. Alusianū fugi la Delleanū. Buna înţelegere după acésta, nu ţinū multū între acesti doi domni; ei începură a se suspecta unulū pre altulū. Alusianū temēndu-se ca se nu lū prevină Delleanu, invită pre acesta la unū ospeţiū. După ce se scullară de la mėsă puse mânia pre Delleanū (care se îmbătasse) şi i scósse ochiī, apoi fugi în Mosinopoli la imperatoriulū. Acesta făcū magistru pre Alusianū şi lū trămise la Constantinopoli, érá ellū trecū în Bulgaria şi prinse pre Delleanu şi lū espedi la Tessalonica. De acollo mergēndū mai înainte strică baricatele făcute de Ivaţiă, şi resipi adunarea Bulgarilor şi a Românilor; în fine prinse şi pe Ivaţiă şi se întórse cu dînsulū la Constantinopoli. Cu modulū acesta ţerrile din drépta Dunării veniră de a treia órá suptū Bizantinī. a. R. 1794 (p. Chr. 1041)

XIII.

Resbellulă cu Pacinații.

La Dunăria de mijloc Unguri nemulțămîndu-se cu Petru Alemanul, care desprețind pre acestia dedese toate directoriile cele marî Germanilor și Italianilor se revoltară asupra lui, lă destronară, și redicară rege pre palatinulă Aba. Petru fugi în Bavaria la imperatoriulă Enrică III, care lă primi la sene cu totă umanitatea, înse prin acēsta înterrită pre Unguri asupra sa, carî predară Austria și Bavaria. Dară nici Aba nu domni mai multă de trei anî, și fu uccisă de Unguri. Petru se restabilă prin ajutorulă Germanilor. În anulă R. 1800 (p. chr. 1047) Unguri se revoltară de nouă asupra lui, tăiară pre toți directorii străini, si chiămară la tronă pre Andreiă I, care fugisse în Polonia încă pre tēmpulă lui Stefană. Petru se uccise cāndă eră se fugă în Austria.

La Constantinopoli după mórtea lui Constantină VIII (a. R. 1781, p. Chr. 1028) prin intrigele fiiloră selle Zoe și Teodora, carî ținură tronulă 30 de anî, se scāmbară 5 imperatori: Romană III Argyră, Michaelă IV Paflogone, Michaelă V Calafată, Constantină IX Monomachă, Michaelă VI Stratiotică.

Pre tēmpulă lui Constantină IX Monomachă, pre la anulă R. 1803 (p. Chr. 1550), cāndă domniă preste Pacinați Tirachă, trecu preste Dunăriă ducele Kegen cu două triburi de Pacinați, (în numără de 12,000) se supuse imperiului, și se bapteză. De acă se repeđi a dese ori asupra celloralți Pacinați din stānga Dunării, carî eră suptă Tirachă. Acesta impută mai a dese ori im-

peratoriului, pentru ce permite ca suppușii lui se prede ținuturile altora, dară necăpetându satisfactiune, trecu cu 800,000 de Pacinați preste Dunăriă, și devastă țerrile imperiali. Kegen împreună cu Constantinū Arianitū, prefectulū Adrianopolii, cu Basiliū ducele Bulgariei și cu Michaelē prefectulū Durostorului, auđendū că Pacinații jacu toți beți de medū, dederă preste dênșii și i desarmară, după aceea i colonisară în ținutul Sardiceii, allū Naissului, și allū Euțiapellului. Tirachū cu 140 de inși se dusse la Constantinopoli și se băpteză. In anulū ce urmă, imperatoriulū avēndū resbellū cu Turcii de la răsăritū, inarmă 15,000 de Pacinați și i trāmise în Asia. Pacinații mergēndū pīno la Damarținū se întórseră la strimtóra mării, și pre la monasteriulū sântului Tarasiū trecură marea înnotāndū cu caii, și se dusseră în ținutul Pacinaților. Acollo unindu-se cu cei-lalți 'și întinseră corturile lōngă Dunăriă, apoi trecură riulū și predară Moesia, Tracia și Macedonia. Mai pre urmă făcură pace pre 30 de annī cu imperatoriulū, și așiā se fini resbellulū cu Pacinații, la anulū R. 1804 (p. Chr. 1051.)

XIV.

Isaciu Comnenu imp. — Comani.

La anulū R. 1810 (p. Chr. 1057) se sui pre tronulū bizantinū Isaciū Comnenū. Pre tēmpulū acesta Ungurii stricară pacea cu imperiulū, și totū de o dată se scullară și Pacinații. Imperatoriulū purcesse cu armata sa la Sardica unde veniră deputați de la Unguri, și încheiară pace de nouū. De acollo Isaciū plecā încontra Pacinaților, ai cărorū ducī se plecară imperatoriulū,

afară de uuulū Selte, care se întări în locurile de lōngă Dunăriă, și se apperă cātū-va` tēmpū, înse mai pre urmă fu constrīnsū a luā fuga. — Isaciū Comnenū după doi annī de ȝille se lāssā de imperiū, și numī în loculū seu pre Constantinū X Duca. a. R. 1812 (p. Chr. 1059) — Totū în acestū annū se destronā Andreiū I regele Ungurilorū de cōtră frate-seu Bela I. Acesta încă de abia domni 3 annī de ȝille, și cāȝdēndū de pre tronulū seu cellū înaltū care și lū făcusse la Demeșiū, peri. Unguriī înălȝiară în loculū lui pre Salomone fiinlū lui Andreiū I, a. R. 1816 (p. Chr. 1063). Asupra lui se scullară apoi Geisa și Ladislau, fiī lui Bela I, înse mai pre urmă se împăcară și căpetară a treia parte din regatū.

Pre timpulū acesta veniră Comaniī și se stabiliră la Dunastru în locurile celle ocupate pīno aci de Pacinaȝi, cu cari fiindū de unū sānge și de o limbă, se ammes-tecară fōrte lesne. In anulū R. 1818 (p. Chr. 1065.) Comaniī trecură. Dunăriă și bătură preșeȝiele imperialī Constantinū Duca trāmise mai āntāiū nunȝiī de pace la dēnșii, dară vedēndū că barbariī insuperbiȝi de mulȝimea lorū, nu vorū se înȝellēȝă, se înarmară asupra lorū; înse cāndū erā se plece, venis cire că duciī s'au întorsū preste Dunăriă iuderetū érā cei remașī s'au uccisū de cōtră locuitorī sau au peritū de fōme și de pestelenȝiă.— Este de însemnatū pentru istoria nōstră, că de aci înainte adese orī se ammes-tecă la autori numele Pacinaȝilorū și Comanilorū cu numele Romānilorū.

XV.

Incursiunile Comanilorū.

Constantinū Duca muri la anulū R. 1820 (p. Chr. 1067), lāssāndū trei fiī: pre Mihaele, Andronicū și Con-

stantinū, suptū tutela împărătoressei Eudocia, care se mărită după Romanū IV Diogene. și lă făcū imperatoriū. Romanū se destronă după 3 anī de Michaelē VII Parapinacū.

Comaniī suptū conducerea lui Osulū trecū Meseșiulū și înainteā cōtră Tissa, dără remānu bātuți de Salomone, Geisa și Ladislau. Acestia batū și pre Cazarū ducele Pacinaților, si coprindū Singidunulū (numitū Belligradū de cōtră Sclavonī). Inse la anulū R. 1827 (p. Chr. 1074) se cērtă ei între sene: Salomone fuge în Stiria, érá Geisa se coronēdiā rege. Serbiī se scōllă asupra imperiulū, dară nu se potū ținé, și suntū constrînși a se retrage în Corvația. — Vestarchulū Niceforū ducele ostilorū de la rîpa Dunării înțelegēdu-se cu Tatu, ducele Pacinaților, redicā armele și venī pîndă dinaintea porților Constantinopolī; provocatū de imperatoriulū se depună armele, ellū ceru se i se dea în mână Niceforū logofetulū, pestilenția imperiulū, apoi vedēndū că nu i se împlinesce cererea devăstă Tracia și Macedonia, și trecū la Pacinați.

În anulū R. 1830 (p. Chr. 1077) muri Geisa, în allū căruia locū Unguriī allessēră rege pre frate seu Ladislau. În anulū următorī Michaelē VII abdică, după ce Niceforū III Botoniate se prochiāmasse imperatoriū. Suptū domnia acestuia, Comaniī éráși trecū Dunăria. Leone Diabatenu, prefectulū Mesembriei, face pace cu dēșii. Niceforū mărită pre Sinodena fia surorii selle, după Ladislau regele Ungurilor, inse în anulū R. 1834 (p. Chr. 1081) perde imperiulū prin Alessiū I Comnenū, care se înalțiā în loculū lui.

Salomone, fostulū rege allū Ungurilor, după diverse încercări de a și recupēră tronulū se duce la Cutenū

ducele Comanilor și cere de la dânsul ajutoriū, promițându-i Trasilvania dreptū recompensă. Cutenū întră cu mare putere de Comani la a. R. 1849 (p. Chr. 1087, în Ungaria, înse remâne bătutū și se vede constrînsū a se retrage dimpreună cu Salomone. Acesta face apoi altă încercare cu Comanii asupra imperiului, înse și cu mai puținū successū, Comanii cadū suptū sabiă, Salomone abiă scapă de mórte, apoi se face eremitū.

XVI.

Comanii în luptă cu Pacinații

Imperatoriuľ Alessiū Comnenū supperatū pentru multele stricățiuni făcute de Pacinați, determină se ı înfrêneție, și plecā ellū însuși încontra lorū, a. R. 1841 (p. Chr. 1088) cu óste pre uscatū, érá pre Georgiū Euforbenū illū trâmise cu flota pre mare se între pe gura Dunării. După ce adjunseră la Durostorū, se încinse băttălia între Pacinați și ostile imperiali. Pacinații invinseră și încărcăți de prede se întórseră preste Dunăriă. Acollo veni și Tatu cu ajutoriuľ de la Comani, cari veđendū préda cea mare addussă de Pacinați, cerură de la acestia se o împartă cu dênșii, din care causă se născū dîpută între amêndóue gințile. Pacinații se închiseră la laculū Ozolimna (între gura Prutuluı și ă Dunastruluı), de unde Comanii nu putură se ı scótă, și așiă se întórseră la casele lorū. — Totū în acestū annū se scullară Comanii și asupra Ungurilor, și înăintându pîno la Tissa predară loculū și asserviră ómenı, mai vêrtosū fete și muierı, Ladislau i adjunse la riulū Temișiū, și bătendu cumplitū le luă préda și liberă pre toți prinșiı, acollo căđu și Cotulcū ducele Comanilor. — Pacinații veđen-

du-se mântuiți de Comani la Ozolimna, trecură éráși Dunăria, și purcesseră pîno la Marcelle, unde fură întîmpinați de Sinesiu, care făcù pace cu dînșii în numele imperatoriului. Comanii se offeriră se mérgă asupra lorù, se i bată, înse imperatoriulù nu acceptă servițiulù lorù. Pacinați încă vedëndu-se securi predară țerrile de prin pregiurù încontra legaturei de pace,

La anulù R. 1843 (p. Chr. 1090) auđindù imperatoriulù Alessiù că Țiaca Turculù va se irrupă în țerrile de la appusù, ordină cesarelui Niciforù se mérgă la Enù ca legiunile de currëndù compuse, fiindù că i ordinasse mai înainte, se strîngă câtù va puté mai mulți militari, nu din cei betrâni, ci nuoî și nedeprinși la bătaia, spunëndù cu de ameruntulù și genulù din care ar voi se se strîngă acestia, adecă din Bulgari, și din juniî cei dedați la păstoriă, cari n'au locuinție stavilî, și de commune se numescù Blachi*). (Aici pentru ântăia óră se arrată Româniî suptù acestù nume [Blachi] la Bizantinî). — Findù că predele și stricățiunile Pacinaților nu încetă, Alessiù éráși redicâ armele asupra lorù, și adjungëndù pîno la Costrenù, veđù că vinù și Comaniî în numerù ca la 40,000; ellù invită pre duciî lorù la sene și după ce i trăctă fórte omenesce, le propuse se se bată cu Pacinațiî. Comaniî primiră și bătură de stinseră pre Pacinațiî. Dintre cei prinși în acea luptă sâugerósă, uniî se tăiară de Sinesiu fôrá scirea imperatorului, alțiî se colonisară la Moglena. Comaniî vedëndù fapta lui Sinesiu, și temëndu-se ca nu cumù-va imperialiî se lucređie assémine și cu dînșii, se întórseră nóptea còtră casele lorù, (30 Aprile. a. R. 1844: p. Chr. 1091). Dară nu

*) Anna Comnena în Alexiade p. 228.

după multă timp se revoltară Români suptă conduce-
rea unuia, care se dicea fiu allu imperatoriului Diogene
și chiămară pre Comani într'adjutoriū, și cu acestia dim-
preună devastară și predară Tracia. Diogene (fiulū) se
prochiāmă imperatoriū, și percuse țerra în acea calitate;
înse intrândū într'o cetate care ținea cu bizantiniū, se
prinse și i se scōsseră ochi. Comani carl scāpară vii se
întōrseră la locurile lorū.

La anulū R, 1849 (p. Chr. 1096 murī Ladislalū re-
gele Ungurilorū, căruia urmā Colomanū fiulū lui Geisa.

SECȚIUNEA C.

De pre tēmpulū Crucéferilorū pīno la Stefanū I, Domnulū
Maurodaciei.

CARTEA I.

*De pre tēmpulū Crucéferilorū pīnō la încercarea lorū
de a se stabili în Dacia.*

I,

Crucéferiū iau Ierusalimulū.

După ce cădusse imperiulū romanū de la appusū. se re-
dică cu încetulū altă autoritate la Roma, adevă cea ecle-
siastică, și ponteficii romani adjunseră în șesse centenie
a fi în adevērū domniū lumii crestine. Gregoriū VII se
îcređū atâta în puterea sa, în câtū escommunică pre
Enricū IV imperatoriulū Germaniei, și lū desbracă de
demnitatea imperiale. Enricū fu constrīnsū a se duce în
midilocolū iernei a. R. 1830 (p. Chr. 1077) la Canossa,
unde petrecea Gregoriū spre a se rugă de iertare, și a-
biā fu primitū după ce făcū penitențiā trei zile înainte.

ușiei, în sacū și desculciū. Acestū pontefice proiectă scul-larea appusului crestinū asupra resăritului păgânū, spre liberarea Ierusalimului și a cellorū alte locuri sânte din servitutea Turcilor; înse ellū muri la anulū R. 1839 (p. Chr. 1086), după dînsulū Victoriū III abiā seđū doi annī pre scaunulū apostolicū. Suptū Uībanū II, se întórse din Palestina eremitulū Petru de Amianū, și prin cuvintele și descrierile selle despre sufferințele crestinilorū din oriente, atțițiā tôte ânimele asupra păgânilorū. Urbanū adună sinodū la anulū R. 1848 (p. Chr. 1095) la Clarononte în Francia, unde se strînseră mulțime de ómenī din tôte țerrile apusului, unde se vorbiā limba romană, și provocă pe crestinī la arme promițendu-le iertare de peccate și remunerațiunea în cerū. Mii de ómenī se deschiărară voioși, cari cusēdu-și o cruce roșiā pre ume-rulū cellū dreptū, se înscriseră în óstea cea sacră, suptū numele de Crucéferī. În primavéra anului R. 1849 (p. Chr. 1096) plecară la 300,000 de ómenī cōtră resăritū, suptū conducerea eremitului Petru de Amianū și a căl-lăriului Valterū Fôr'de-avere, trecură prin Germania și Pannonia, adjungēndū pîno la Singidunū, impresurară ceta-tea și începură a predă. Niceta prefectulū Singidunului i bătū și i dissipă prin păduri, locuitorii țerrii îi ucciseră cu miile; cei ce scăpară cu vieța adjunseră cu conductorii lorū pîno la Constantinopoli, de acollo trecură în Asia, înse la Nicéa periră de armele Turcilorū, abiā remaseră la 3000. Nicī cei ce plecară cu popa Godescalcū și cucomitele Emico de Leiningen (după ce omoriră pre Judaniū din Germa-nia) nu a-vură altă sôrte mai bună. În urmă plecă Godofredū de Bullion cu frații sei Balduinū și Eustațiū și unū mare numărū de călari bine armați, prin Pannonia

și Moesia cōtră Constantinopoli, érá comitele Ugone fra-tele regelui Franței, puresse pre mare precum și Boemundă fiulă lui Robertă Guiscardă (care luasă Dara-çulă) dimpreună cu veru-seă Tancredă. Adjungendă la Constantinopoli, jurară imperatoriulă Alessiă Comnenă, că i voră fi credințioși, și i voră da înapoi tôte cetățile imperiulă orientale cară le voră luă de la Turci. După aceea trecură în Asia, în anulă R. (1850 p. Chr. 1097) bătură Nicéa, care se închină imperatoriulă; în anulă R. 1851 (p. Chr. 1098) luară Antiochia după o împressurare de nouă luni de țille, și în 15 Juliă a R. 1852 (p. Chr. 1099) coprinseră Jerusalimulă. Godofredă de Bullion se prochiāmă rege, înse abiă guvernă Jerusalimulă ună annă de țille și muri. Frate-seu Balduină urmă în loculă lui. a. R. 1853 (p. Chr. 1100).

II.

Joanne Comnenu se bate cu Unguriă la Dunăriă.

La Dunăriă nu se turburără țerrile în cursă de douădecă de anni; înse la anulă R. 1867 (p. Chr. 1114) se respândi fama la Constantinopoli că Comaniă facă preparative spre a încursă provinciile imperiulă. Alessiă Comnenă își strînse ostile și plecă asupra loră, înse Comaniă se retraseră pîno cândă imperatoriulă adjunse la Dunăriă. Acă Alessiă allegendă pre cei mai valinți din armata sa, îi trāmise peste Dunăriă se persecute pre inimiă. Acestia trecendă Dunăriă allergară câtă putură mai tare trei țille și trei nopți după inimiă, și mai pre urmă i vedură la ună riă de a stînga Dunăriă că trecă apa cu vasele, și așiă aflară cu calle de a se întorce la imperatoriulă, — Alessiă muri la anulă R. 1870 (p.

Chr. 1117), lăssându de sūccessoriū pre fiu-seū Joanne Comnenū. Suptū domnia acestuia, cōtră anulū R. 1875 (p. Chr. 1122) Pacinații cari mai remăsesseră de a stânga Dunării făcură o încursiune în Tracia, înse se bătură cu totul de cōtră ostile imperiali; cei ce nu se uciseră, se vëndură, parte se luară la miliția, parte se colonisară în ținuturile de cōtră appusū.

Colomanū regele Ungurilorū desbinându-se cu frate-seu Almu, illū prinse și 'i scōsse ochiū, lui și lui Bela fiuluiū lui; érá apoi muri (a. R. 1868; p. Chr. 1115), lăssându în loculū seu pre Stefanū II, fiu-seū, în etate de 14 annī. De frica acestuia (peste 10 annī de ȕille) fugiră Almu și Bela la imperatoriulū Joanne Comnenū, care avea muiere pre Prisca fia lui Ladislaū, numită Irena de cōtră Greci. Stefanū II auȕindū de acēsta, scrisse imperatoriulū ca se depărteȕie pre Almū din ținuturile imperiului. Imperatoriulū respinse cu despreȕiū acēstă cerere; Stefanū trecū Dunăria (a. R. 1879; p. Chr. 1126), bătū și strică Singidunulū, și cu petrele cetății edifică apoi Taurunulū (sau Semninulū cumū se rumi de aci înainte, de a stânga Savei). Cândū imperatoriulū luă scire despre acestea, purcesse cu tōtă armata sa cōtră Dunăriă, și adjungēndū la acestū riū, își puse óstea în ordine de bătăliă. Stefanū eră atunci morbosū, și jăcea în părȕile de susū alle țerrei; cu tóte acestea dede ordine sē se stringă armata și se se oppună progresulū imperatoriului, însă se nu trecă Dunăriia. Unguri ascultară; érá imperatoriulū despărȕi ostile selle auxiliale, și le commāndă se se retragă de la riū cōtră loculū ce se numesce Tempa, spre care se întinde unū munte din ținuturile Ungurilorū pīno la riū, și acolo se

trécă apa; ellū însuși cu cealaltă parte de armată se as-
șediă din contra castellului Chramū*), și se prefăcū,
ca cumū ar voi se trécă îndată preste fluviū; cu mo-
dulū acesta Bizantinii trecură fôră de ver-o împedecare,
și attacară pre Ungurī, cari nu putură să se țină nici
chiarū în contra impetului dintâiū, cī luară fuga cōtră
Dunăriă, și îmbulsându-se pre podulū ce eră preste riū,
fiindū împinși dinapoi de cōtră Bizantinī, se rupse po-
dulū, și cei mai mulți Ungurī se înneacă în apă, mulți
se prinseră de Bizantinī, între acestia fură mai însem-
nați Acuse și Celade. (După scriptoriī Ungurī, bătălia
acésta se făcū lōngă riulū Crașiū în Temișiana: „riulū
Crașiū se impli de sânge omenescū, în câtū se părea
în adevērū că nu e riū de apă, ci de sânge; jăcea mi-
litariī loricați în riū ca trunchiī, preste cari trecea fu-
gariī și persecutoriī, ca preste unū podū; se uccidea Un-
guriī ca boiī, și nu eră cine să 'i mântuiă de mânile
Grecilorū“). După acésta, imperatoriulū luă castellulū
Chramū, și retrecū Dunăria în ținutulū imperiului, lăssă
unū președiū militariū în cetatea Branișiova suptū com-
mândulū lui Curticiū, și se întorse la Constantinopoli.
Dară nu după mūltū timpū Ungurī luară Branișiova.
Pentru perderea acestui locū, atâtū de tare se mēniă
imperatoriulū, în câtū cită pre Curticiū la tribunariū, și
'lū condemnă se 'lū bată la spate cu flagellulū ca pre
unū proditoriū, cu tôte că elū nu lăssase muriī cetății
pino ce nu irrupse inimiculū cu óstea într'insa, și ap-
prinse casele.

*) După alțiī *Haram* sau *Horom*, lōngă Dunăriă, unde fusse Lederata cea
vechiă, Nôua-Palancă din Țillele nôstre, în Temișiana.

III.

Joanne Commenu împ. la Branisiova.

După acestă resbellă se născu altulă în anulă următoriū din cauza Serbilorū cari ucciseră președiulă bizantinū și coprinseră castellulă Rasa. Imperatoriulă cellū iute la mēniă, trasse la dare de rațiuni pre Critopolū căruia încredințiasse acellū castellū, și îmbrăcându-lū în vestimente muieresci, illū puse căllare pre unū asinū, și așlă lū purtā pre stratele cetății batjocorindu-lū, ca se fiă de esemplu pentru aceia căroră le încredințediă custodirea fortărețelorū, se le appere cu mai multă bărbățiă. Apoi plecā la Branisiova care o stricasseră Unguriū in anulă trecutū, și puse de dresseră loculū. Stefanū regele Ungurilorū auđindū de acēsta, determinā se trecā Dunăria cātū mai iute, și se attace pre Bizantinī pre neasteptate. Era atunci la Unguri o muire de națiune latină (Română) care iutrecea pre cellelalte cu averile și cu nobilitatea; acēsta prin nisce trāmissi ai sei descoperi imperatoriulū propusulū Ungurilorū. Imperatoriulū necuteđiāndū a se bate cu inimiciū, pentru că morbiū și lipsa de provisiuni împușinasseră armata, întări cetatea cumū putū, și se retrassē, ca se nu fiă constrinsū, a se bate cu ostile Unguresci*)— Pino cândū se luptā imperatoriulū cu Unguriū, murī Almū. Unū nobile Ungurū luā pre fiulū acestuia, Bela II, și lū ținū ascunsū la sene, pino cândū Stefanū vedēndū că n'are copii, determinā se lū adopteđie și se lū lasse successoriū în regatū, ceea ce se și făcū, că-cī Stefanū II murī în anulū R. 1884

*) Joannes Cinnamus libro I Historiae.

(p. Chr. 1131). Bela II abia domni 9 ani, și murind făcând loc fiului său Geisa II, copil în vârstă de 10 ani. Acesta aduse pre Sassi în Transilvania și i coloniză între Mureș și Olt, de la Orestița până la Parolt.

IV.

Manuele imp. în contra Comanilor,

În anul R. 1896 (p. Chr. 1143) muri Joanne Comnen, căruiă urmă pre tronul bizantin Manuele I Comnen, unul dintre cei mai însemnați imperatori. — În anul R. 1900 (p. Chr. 1147). încep a doua expediție a Cruciferilor după desceptarea spiritelor făcută prin sânt Bernard. Imperatoriul Conrad III și regele Franciei Ludovic VII, plecând cu ostile lor trecând prin Pannonia către răsărit: Germanii lui Conrad se purtau ca nesce predători în trecerea lor, și dederă cauză la nemulțumiri. — în Asia fură măcelăriți de Turci, foarte puțini adjunseră la Ierusalim, în starea cea mai miserabilă. Robert regele Siciliei pradă insulele ionice. Manuele se ridică în contra lui, înse adjungându la Filippopoli, primi știri că Scutii (Comani) au trecut Dunărea, și au luat oppidul Demnizic de lângă Dunărea, și fac mare stricăciune în părțile acelea. Deci imperatoriul și îndreptă mersul în contra acestora, dând ordine ca și navele se plece către Dunărea. Până ce adjunse imperatoriul, Scutii se retraseră. Manuele vedând o luntre scobită de lemn, chemă pre luntrariu să vină cu dânsa la răpă luntrariul și zise: „Deci imperatoriului i ar fi trecut de lucrurile noastre, barbarii n'ar fi pradat Demnizicul nici averile

nóstre, și nu le ară fi răpită, cumă le a plăcută". Imperatoriul apprinsă de mēniă strigă: Se nu fiă eă acella căruia de la Deū s'a dată imperiulă romană, dēca nu se voiă pedepsi Scuții îndată." Decī lăssându cealaltă armată în castre, se puse pre plute (căci navile încă nu venisseră), cu 500 de pretoriani, și trecū Dnnăria. Purcedēndū mai înainte adjunse la dōue rîuri navigabili, și commândă ca să se aducă luntrile de la Dunăriă spre a trece preste dînsele. Făcēndu-se acēsta înaintă pre unū șessū largū, și pervenī la muntele Tenichormū, care e în marginile Tauroscuției. Acollo aflāndū deșerte castrele Scuțilorū, pentru că ei cu pușinū mai înainte se dusseră de acollo, purcesse mai departe calle de o giumetate de ȕi, și neaflāndū pre nimene, trāmise înainte pre Gifardū cu cășī-va Scuțī carī milită în armata imperiale ca se mērgă în urma inamicilorū, și se începă a se bate cu dînșii dēcă 'i va află. Gifardū nu căllătorī multū, și dede preste inimičī, înse nu cutediă a se bate cu dînșii, fiindū că eră mulți la numărū, cī trāmise la imperatoriulă se 'i dea de scire. Manuele îndată plecā cu ai sei și attăcā castrele barbarilorū, uccise mulți dintr'înșii, și prinse ca la 100 de înșī, între carī fu și Lazarū, unulū dintre ducii primari ai Scuțilorū, pre ceilaltī i a mântuitū fuga cailorū și desimea munților din acelle locuri; érá imperatoriulă după ce devăstă tōte, se întórse înapoi*).

V.

Manuele imp. în Temisiana.

În anulū R. 1904 (p. Chr. 1151) se scullă Bachinū jupanulū Serbilorū, și chiāmă pre Geisa într' adjutoriū

*) Joannes Cinnamus libro III Historiae.

în contra Bizantinilor. Bătălia se făcù la râul Cara în Dacia mediterană, unde fură bătuți și Ungurii și Serbii. Bachin, jupanul, ceru iertăciune, și imperatoriul Manuele arretă destulă umanitate primindu-lă é-răși în grația sa. Inse acéstă ruptură din partea Ungurilor deveni cauza unei serie de bătălii. În anul următoriu Manuele ocupă Taurunul (Semninel), prinse totu președiuul militariu allu Ungurilor, și strică cetatea din fundamentu. Venindu scire că Geisa se apropiă cu o mare putere armată, Manuele commandă ca armata sa se trecă înderetă preste Sava cu sarcinele de resbellu și cu captivi celi numeroși, și se stea acolo; érá ellu cu o mână de militari allesși, allergă iute în contra inimicilor, de și cei mai mulți duci se oppunea acestei interprinderi. Unu captiv greccu care scăpasse de la Unguri, îi adusse scire că Geisa se apropiă, Manuele puse în dată armata sa în ordine de bătălie cu scopu de a începe ellu întâiul atacu, inse at-tunci înțellesse că nu vine regele, ci banulu Belose care érá cea dintâi demnitate la Unguri. Imperatoriul plecă asupra lor, ci fiindu că se apropiă séra, descăllecă de pre callu, și armat cumu érá se culcă pre scutu, și commandă militarilor ca și ei se facă așii. A dóua di, Belose, auđindu că imperatoriul vine asupra lui, se retrasse cu óstea sa, și ca se afe ocasiune de a fugi, disse că i s'a commandat de cōtră rege ca se se depărteđie din acestu locu, și se mérgă la Branișiova, ca de acolo se attace mai lesne pre Bizantini. Dară imperatoriul persecutându neincetat pre fugători, trecu râul și veni ellu însuși la Branișiova. Puțin după aceea trămise cu unu corp de militari pre Borițiu în

partea aceea unde e muntele Temișiș (adecă în Temișiana) ca se prede locurile vecine. După ce adjunse în acele locuri, impressurâ și luâ satele cele mari și întinse din cauza mulțimei locuitorilor, și pline de averi. Apoi bătă trei regimente de Unguri cari credea că însuși imperatoriul e în fruntea armatei, și se întorse în castre încărcat de spolie. Érá regele înțelegându că Borișiu, inse nu imperatoriul făcuse aceste stricățiuni. căpetâ curagiū și începă a se luă după dânsul; dară nu pută se adjungă pre Borișiu, fiindă că acesta se retrasse nóptea la lumina faclelor cari le trâmisesse imperatoriul din castre. Remânându acolo câtă-va tîmp, Borișiu determină se trecă éráși apa, și se se bată cu regele care 'și avea castrele pre cealaltă rîpă. Regele vâdându acésta și temându-se de rezultatul fortunei, ca nu cumă va să pérdă Ungurii, trâmise deputați la imperatoriul să céră pace. Imperatoriul se întorse la Constantinopoli și triumfă, ducându înainte carrului de triumfă pre captivii Unguri și Serbi*),

VI.

Bătălia la Singindunū.

Geisa regele Ungurilor pentru ca se 'și resbune de stricățiunile cauate în resbellele annilor trecuți, adună óste la anul R. 1906 (p. Chr. 1153) cu scopă de a trece în ținuturile imperiului. Manuele îndată ce auđi de acésta, plecă ellū însusă cōtră Dunăria asupra Ungurilor. Regele vâdându unū aparată atâtă de mare, nu cutediă a asteptă bătălia, ci ceră pace, cu condițiu-

*) Joannes Cinnamus libro III Historiae.

ne ca dintre captivii Unguri imperatoriul se țină numai 10,000, cei-lalți să 'i dea înderătut. Abia se depărtasse Manuele de la Dunărie, și Geisa începù a face preparative spre a irrumpe în țerrile imperiali. Manuele simțindù perfidia Ungurilor, alergă éráșî la Dunărie. Geisa să escusă și reinnouî pacea. Inse în anulù urmatoriù o rupse éráșî, și impressură Branișiova. Imperatoriul plecă în contra lui, dară adjungendù pîno la unù locù ce se chiamă Smela, trămise pre unù militariù ca se arrunce în cetate o scrissóre legată de unù parù, prin care îndemnă pre Branișiovani se se țină bărbătesce că armata le vine într'adjutoriù. Militariul aruncă parulù mai departe de câtù s'ar fi cuvenitù, și scrissórea cădù în mînile Ungurilor, carî sperîndu-se luară fuga, ca se trecă Dunăria, dară aflare riulù desundatù din cauza ploilorù celloరు multe, și așîa fugiră còtră Singidunù. O parte a miliției ungurescî fu arruncată în Dunărie de còtră ducele Basiliù. Cei-lalți înțelegendù că imperatoriul nu commandă în persónă, ci Basiliù, se întórseră, și atunci se încinse o bătălie în care cădură mulți de amânóue pârțile, Joanne Cantacuzenu scăpă cu tóte acestea Singidunulù. Imperatoriul se retrasse cu armata sa la Berréa. In anulù R. 1908 (p. Chr. 1155) Manuele trămise pre mare o flotă la gura Dunării ca se între în acestù riù și se înaintedie pîno la Singidunù, érá în primăveră plecă ellù însuși cu armata, și trecù în ținutul Sirmiului. Geisa fiindù nepreparatù la resbellù trămise deputați de pace, promittendù că decă imperatoriul va încetă de la resbellù, ellù 'i va innapoiă pre toți Bizantiniî carî s'aù prinsù în anulù trecutù. Manuele auzindù că din partea Ita-

liei i se ammenință unŭ resbellŭ nouŭ, primî pacea cu condițiunea offerită de Ungurî. De aci înainte Geisa nu mai avŭ resbellŭ cu Bizantiniŭ. Ellŭ muri în anulŭ R. 1913 (p. Chr. 1160), lăssându rege pre fiu-seŭ Stefanŭ III.

VII.

Lupte în ținutul Sirmului.

Frațiŭ lui Geisa II, numiți Stefanŭ și Ladislaŭ, fugiseră de mai mulți anni la Constantinopoli de frica acelluia; Manuele îndată ce auđi de mórtea lui Geisa properă cōtră Ungaria cu Stefanŭ (pre care lŭ însurasse cu o nepótă a sa), și adjungēndŭ la Singidunŭ, trămise pre Alessiŭ cu Stefanŭ în Ungaria, ca se facă pre Ungurî se încoroneđie pre acesta. Unguriŭ temēndu-se de unŭ rege cŭmnatŭ cu imperatoriulŭ bizantinŭ, nici nu primiră, nici nu recusară, ci încoronară pre Ladislaŭ fratele acestuia. Imperatoriulŭ încă se arretă mulțiănnitŭ, și se întórse a casă, Ladislaŭ nu domni unŭ annŭ, și muri. Atunci Manuele puse pre tronulŭ Ungariei pre Stefanŭ IV. Dară Unguriŭ nu se mulțiănniră cu dînculŭ, și preste nnŭ annŭ de đille illŭ destronară. Stefanŭ fugi la imperatoriulŭ, care luându-lŭ cu sene veni la Singidunŭ, și aci auđi că Unguriŭ au pusŭ éráși pre tronŭ Stefanŭ III; decî ne mai sperāndŭ că va puté întemeiă pre tronulŭ Ungariei pre unŭ omŭ allŭ seŭ, se întórse éráși a casă. — Stefanŭ III voindŭ se și resbune asupra lui Manuele care lŭ destronasse din domnia dintăiŭ, și căutasse și la adóua allegere se lŭ impedece, încheiă unŭ legămēntŭ cu Fridericŭ imperatoriulŭ germaniei și cu Vladislaŭ regele Boiemiei (a. R. 1917; p. Chr. 1164), și strîngēndŭ óste

intră în ținutul Sirmiului și coprinse provincia; Ștefan IV unchiul cerându ajutoriu de la Manuele, pusesse în contra lui, ca se și recupere regatul pierdut. Ștefan III nepotul adună osti și mai mari, și îi esă înainte. Imperatoriul încă veni la Dunăria, și trecându Sava puse castrele dinaintea Titellului. De acolo trimise pre Andronică se dea ajutoriu lui Ștefan IV, care era se cadă în mâinile inamicilor; éra ellă miscându-se dinaintea Titellului, pusesse mai de parte și veni la un loc numit Petrică (Petrovaradinu) unde asșediă castrele. Acest loc este passul dintâiu spre a trece în Ungaria superioară. Adjungându acolo Manuele scrisse lui Ștefan că n'a venit se facă resbell, ci numai se restituască fratelui său Bela proprietatea sa (adică ținutul dintre Sava și Drava, care lă ereditasse Bela de la tată seu Geisa II. Bela acesta se însurase la Constantinopoli și se făcuse genere lui Manuele.) Și fôră se aștepte respuns, plecă înainte, și cândă adjunse la capitala Sirmiului puse armata în ordine de bătaie, apoi trimise la Vladislau pre un om care sciea limba boiemă, se lă întrebe: „Cu ce dreptă cutădiă ellă a se scullă încontra suzeranului său, sau și a uitat de cele ce a promis.” Cuvintele acestea atinseră tare pre Boiem, că-că în adeveră ellă promisese fidelitate lui Manuele, cândă trecu cōtră Palestina, și n'avu ce se respundă dară după ce se consultă cu Ștefan, dede următorului respuns: „Noi n'am venit se dechiărăm resbell marelui imperatoriu, și neci nu ni am uitat de cele ce am legat cu dînsul; ci ca se adjutăm pre Ștefan cellă attăcat cu nedreptul de unchiu său, și rugăm pre imperatoriul se protégă pre regele cellă tîner;”

pentru proprietatea lui Bela vomă stăruî cu puterea se, i se dea înapoi“.*) Imperatoriul primindă responsul mai întâiu se temă se nu fiă ver o stratagemă la mișloc, decî trămise alți deputați la Vladislău, cerendă ca se întărescă prin jurămintă tôte celle disse. Acésta se și făcū, și după puçinū trămise și Stefanū deputați la imperatoriulū, cari se dea înapoi proprietatea lui Bela, și se se rōge se promittă că nu va mai lăssă pre unchiulū Stefanū se turbure țerra Cu aceste condițiuni se termină resbellulū, și Manuele se întōrse în țerrile selle-

VIII.

Luarea Taurunului.

Cu tôte acestea, Stefanū IV nu se astemperă câtū-va timpū; ba și nepotu-scū încă și scāmbă cugetulū, și în anulū următoriu ocupă ținutulū Sirmiului (proprietatea lui Bela). Manuele îi scrisse atuncî se se retragă și se observe tractatulū încheiatū, că-cî altrămintē va redicā érašī armele asupra lui. Ne ascultândū Stefanū, imperatoriulū atțițiā asupra lui pre Jeroslavū principele Galliției, de cōtră mēdiā-nōpte, și trămise la Dunăriā pre Gabra și pre Brieniū cu arme pre apă și pre uscatū. Bătălia se făcū împregiurulū Taurunului cellui încungiuratū de Ungurī și apperatū de Bizantinī, din intru, și de flota de pre Sava și pre Dunăriā, din afară. Stefanū IV erā închisū în cetate, Ungurīi vedēndū că cu puterea armelorū nu potū se scape de dinsulū, corumpū pre unū servū allū lui, care lū inveninēdiā. După acestū ommorū urritū cei închisī daū cetatea în mânăle Ungurilorū, cari

*) Joannes Cinnamus libro V. Historiae.

arruncă corpul lui Stefanu înaintea porților. — Dară Manuele adjuge cōtră finitul lui Juniu însuși la Dunăria, și atacă cetatea Taurunului. Joanne Cinnamă care s'a aflatu în persōnă la acēstă impregiurare, face o descrițiune minuțiosă și fōrte interessante, și arrētă unū curagiū nespūsū în peptulū lui Manuele. După o batere de mai multe ȝille Bizantinii luară cetatea cu assaltū. Stefanu III trāmise deputați la imperatoriulū ca se facă pace, cedēndū Bizantinilorū Taurunulū cu ȝinutulū Sirmiului. Imperatoriulū se turburā de vorba *cedere*, ca și cum nu le ar fi luatū ellū; cu tōte acestea mai pre urmă primi se se facă pace. Dară totū de o dată Joanne Duca occupasse Dalmația și celle mai multe cetăți din Corvația. Stefanu III se temea ca nu cum-va Bizantinii din partea aceea se invadā Ungaria. Așiā dară nu trecū multū tēmpū. și rupse pacea (a. R. 1919, p. Chr. 1166), și trāmise pre unū Dionisiū cu oște se între în ȝinutulū Sirmiului. Ducii armatei bizantine voindū se înșelle pre altulū perdurā bătalia.

IX.

Românii irrupū din Moldavia și batū pre Unguri.

Manēle înțelegēndū de acēstă perdere se turburā fōrte, și determinā se plece éráși în Ungaria, și ca se dea inimicilorū o mustră de valenția romană, dispuse lucrulū așiā: Pre Alessiū după care și despunsesse pre fiiā sa, illū trāmise cōtră Dunăria cu multe osti (pre cari le comandasse Alessiū protospātariulū), ca cu acestea se amnăgēcă pre Unguri, ca și cumū ar voi se i atace éráși din locurile usitate: érá pre Leone cu supranemele Batați illū trāmise dintr'altă parte cu o armată

tórtē mare, dară mai vĕrtosŭ cu o nenumĕrată mulțime de Români (Blachi) cari se ȑicŭ a fi vechi coloni din Italia, și commândă ca se invadă Ungaria din locurile celle mai aprópe de marea négră, din care parte nimene n'a mai venitŭ asupra lorŭ din tĕmpurile celle mai vechie. Așia dară Alessiŭ și cealaltă óste adjungĕndŭ la Dunăriă, începură a înfricoșiă pre Unguri, ca și cumŭ arŭ voi se trecă îndată riulŭ; eră Batați irrumpĕndŭ din locurile cari le amŭ numitŭ, începŭ a devăstă tóte ce i veniă înainte, uccisse o mulțime de ómenī, și prinse încă și mai mulți, luă turme de boi, de ouī, de cai și de alte vite, și se întórse la imperatoriul*). Dară ellŭ voindŭ a le mai face și altă stricățiune, trămise asupra lorŭ osti nóue, și commandă se irrumpă prin locurile mai din susŭ și se attace pre Unguri cari locuescŭ pre lóngă Tauroscŭtia (Galliția). Acelle osti le commandă Andronicŭ Lamparda, Niceta Petralifa, și alți mai mulți, dară autoritatea supremă o avea Joanne Duca. Acestia nu perdură tĕmpulŭ, și trecĕndŭ prin locuri întinse și ne-âmblate, și prin țerrī mai deșĕrte de ómenī, întră în Ungaria, și dândŭ de mai multe sate fórtē locuite, facŭ o prédă minunatŭ de mare, uccidŭ mulți ómenī, dară prindŭ unŭ numerŭ și mai mare. Și cândŭ eră se éssă de acollo facŭ o cruce de metallŭ și o punŭ în acellŭ locŭ cu acéstă înscripțiune:

Aici Marte și brațitul cellŭ tare allŭ Români'orŭ,
A uccisŭ o nenumĕrată mulțime de Unguri,
Pre cândŭ guvernă imperiulŭ romanŭ
Manuele gloria casei Auguste a Comnenilorŭ**),

*) Joanne Cinnamus, Veđi Magaz. Istor. Tomu I, pag 39|

**) Joanne Cinnamus ibidem.

Între acestea Enrică ducele Austriei veni la Sardica la imperatoriul, și compuse pacea între dînsul și între Ungurî. Cu toate acestea în anul următorî Stefană întră în Dalmația, unde rescumperă mai multe cetăți, după aceea trămise osti și preste Sava în ținutul imperiului. Manuele auzindă de perfidia Ungurilor, se repeși la Sardica, și de acolo trămise pre Andronică, pre prefectulă puterilor maritime care se trecă Sava și se ocupe Taurunulă. Stefană trămise pre Dionisiu cu oște de Ungurî și de Germani. Se făcū o bătăliă cruntă în câmpurile Sirmiului. Bizantinii învinsēră. Ungurii perdură stégulă loră cellă mare, dussă pre ună carră cu patru boi. — După acēstă perdere Ungurii perdură și Dalmația. — Stefană III murī în anul R. 1926 (p. Chr. 1173) și Bizantinii pusēră pre tronulă Ungariei pre Bela III, ginerele imperatoriului, care jură credința lui Manuele. De aci înainte încetădiă cerșile între Ungurî și Bizantini. Manuele încă mōre în anul R. 1933 (p. Chr. 1180).

X.

Petru și Asanu.

După mōrtea lui Manuele Comnenă, urmă pre tronulă bizantină Alessiă II Comnenă în etate de 12 ani; înse după trei ani se destronă de Andronică I Comnenă, care se uccise la anul R. 1938 (p. Chr. 1185); și făcū locū lui Isaciă Angelă. Murindă imperătorēssa la anul R. 1939 (p. Chr. 1186) Isaciă și propuse se se căsătorēscă cu o copillă de 10 ani a lui Bela III regelui Ungariei, și pentru accoperirea spēselor de nuntă, impuse tributū pre cetăți și pre țerrī. Acēsta atțiță

pre locuitorii asupra sa, și mai vertosă pre Românii din Moesia și din muntele Emului. Doi frați români, Petru și Asană, cari se trăgea din familia regelui Samuele, mergându la Cipselle la imperatoriul, cerură se se primescă în miliția, și dreptă recompensă pentru serviciu se li se dea un loc din muntele Emului. Cererea lor nu se luă în considerațiune, ei se întorseră batjocoriți de Bizantini, și resclară totu. ținutul dintre Dunărie și muntele Emului. Isaciū Angelū vedându această prefacere neasteptată a lucrurilor, în fine și deschise ochii, strînse toate ostile și pusesse asupra lor prin muntele Emului. Asană cu oștea sa se asediă în cetatea numită Strinavă, și cându eși imperatoriul din munți nu vedu pre nimene, decî ellu devastă ținutul și arse bucatele cele adunate alle locuitorilor, apoi înșellându-se prin spunerile cele false, că Românii ar fi trecut Dunăria, determină se se întorcă înapoi. Aci lă atăcară Românii, și lă bătură așă de înfricoșiată, în cătă abia se mântu ellu singur cu fuga, lăssându toate sâcinele și sculele imperiali în mâinile acestora. a. R. 1039 (p. Chr. 1186). Spre a atăia și mai tare la arme pre Români și pre Bulgari, frații Petru și Asană construiră o biserică în onorea marelui martur Demetriū, și băgară într'insa omeni coprinși de spirite (demoniaci,) cari profetisându strigă: „Că lui Deū i a plăcută ca naștinea Românilor și a Bulgarilor scuturându jugul Grecilor se și cerce libertatea, și pentru aceea marele martur Demetriū a lăssat Tessaonica și bisefica (Grecilor, și a venit la diuși se le adjute, decî se appuce armele și se ucidă pre Greci fără nici o crujiare*.)

* Nicetes Choniates libro I, de imp. Isacio Angelo cap. 5.

prin aceste măiestrie se înterritară Români și Bulgari și mai tare asupra Grecilor, ei chiămară într'adjutori și pre locnitori din stânga Dunării. Isaci trâmise în contra lor pre unchiu-seu, Joanne Sebastocratiul, în-se mai pre urmă suspectându-l că âmbă se i răpescă purpura imperiale, illu degradă și trâmise în locul lui pre Joanne Cantacuzenu cesarele, care fu attăcată nóptea de Români, și perdū tóte castrele. Petru și Asan se îm-brăcară în vestimintele lui. După aceea imperătoriul trâmise în contra Românilor pre Alessi Bana, care vedându-se în fruntea ostii, întorse armele asupra lui Isaci, înse ellu se făiă de cesarele Conradu, cumnatul imperătoriului, a. R. 1940 (p. Chr. 1187).

XI.

Români bată pre Isaci Angelu.

Imperătoriul Isaci Angelu vedându cătă de reu mergu lucrurile în Moesia, determină se plece éráși în persónă în contra Românilor, cari cu adjutoriul celor de a stânga Dunării se asșediară în părțile Agatopolii. Redicându-se se dusse la Torocomu, aprópe de Adriano-poli, și acolo asteptă pino se voru strînge ostile, și chiă-mă pre cesarele Conradu ca se vină cu ai sei, precum promisese. Inse acesta se suu într'o nave, și se dusse în Palestina. Imperătoriul allegându una mie de jună cărora le dede arme și cai bun, trâmise sarcinele la Andrianopoli, și ellu plecâ asupra Românilor și înaintă pino la Basterne, după trei zile purcesse cōtră Berrea, și întelni pre Români, cari se întorcea cu préda în țerra lor. Români dederă préda în mânilor unor coorți de alle lor, și ceilalți se puseră la apperare. Impera-

toriul'ă abia liberă pre câți-va captivi, și se întorse cōtră Adrianopoli. Românii se repeziră asupra Berreei, și așași imperatoriul'ă se vedu constrînsu a allergă întru apperarea acestui locu. Românii se întorseră asupra Agatopoli, și apoi asupra Filippopoli. Prin aceste appucături strategice imperatoriul'ă fu nevoit'ă a scâmbă locul'ă neîncetat'ă. In fine venind'ă la Filippopoli ell'ă trecu de aci la Sardica, și determină ca de acollo se opereșie în contra inamicilor'ă, ci fiind'ă că se appropiă ierna, dispuse ca ostile să ierneșie acollo, érá ell'ă se întorse la jocuri la Constantinopoli, a. R. 1941 (p. Chr. 1188). Cu începutul'ă primăverii essi éráși în contra Românilor'ă, și băt'ă castellul'ă Lobizulu în cursu de trei luni de dille, înse fōră de a l'ă puté luă; dec'ă se întorse a casă ducend'ă cu sene ostaticu pre Joannișu fratele lui Petru și Asan'ă.

Fridericu Barbarossa imperatoriul'ă Germaniei trecu prin Pannonia în anul'ă R. 1942 (p. Chr. 1189) spre a merge cōtră Palestina, și adjungend'ă la Singidun'ă în 29 Juni'ă, fu reu primit'ă de locuitorii Moesiei în câtu abia putu se trecă prin acéstă țerră în două luni de dille, așași de tare fu scărminat'ă de Români. — Resbelul'ă în contra Bizantinilor'ă se continuă de cōtră Români cu mare successu. Constantin'ă Aspiat'ă perd'ă speranția de a se mai puté bate cu dînșii și cu fōmea, și ceru de la imperatoriul'ă ca se respundă miliției stipendiul'ă. Isaci'ă l'ă depuse din directoria, și i scōsse ochii. a. R. 1943 (p. Chr. 1190).

XII.

Românii bat'ă pre Alessi'ă Angel'ă.

In anul'ă Romei 1946 (p. Chr. 1193) determină I-

saciū se plece érářī în persónă în contra Româniloră, și trecêndū Anchialulū înaintă prin încurcături în muntele Imulū, și fôră de a face ver'unū lucru însemnatū, voinđū se se întórcă luă callea cōtră Berréa. Românii lăssară de trecū corpulū dinainte, dară cândū veni imperatoriulū cu armata cea mare, dederă asupra lui și frecară fôrte urritū pre Greci. Isaciū scăpă numai prin prevedinția divină. Românii căpetândū arme de la Grecii bătui, și însuperbiți de succesele lorū, bătură Odessulū (Varna), predară Anchialulū, stricară Sardica (Triadiția, mai în urmă Sofia), bătură Stopeiulū și allungară pre Greci dintr'insulū, predară Naissulū. prinseră mulți ómenī și luară cu sene multe vite. Isaciū încercă să i impede dregêndū unele cetăți și prinđêndū muierile Romaniloră, înse acestia nu se speriară, ci continuară bătăliele și cu mai mare înverșinure. În anulū R. 1948 (p. Chr. 1195) Isaciū cerū adjutoriī de la socru seū Bela III regele Unguriloră, care i și trămise óste ungurésă prin Vidinū. Cu începutulū lunei lui Martiū luândū cu sene 1500 libre de aurū și 6000 libre de argintū purcesse ellū însuși din Constantinopoli spre a se pune în fruntea armatei, și a nu se întórcé pîno ce nu va nemici pre Români, înse sôrtea decise din contră. Românii nemiciră pre Greci – Alessiū fratele lui Isaciū prinse pre acesta și i scósse ochii, și se prochiă-mă imperatoriū. Acesta îndată trămise deputați la Petru și Asanū ca să facă pace cu dînșii. Românii propuseră condițiunile cele mai rușinóse pentru Bizantinī, și așiă neîncheiându-se nemică continuară resbellulū, bătură legiunile imperiali, prinseră pre ducele Alessiū Aspiatū, și occupară mai multe cetăți, în cari puseră mi-

liția română, și cu modul acesta se întăriră și mai mult. Imperatorul trămise cu altă oște nouă pre Sebastocratoriul Isaciū generele seū; dară și acesta fu bătut de Românī, și cădū prinsū în mânilor lui Asanū.

XIII.

Mórtea lui Asanū și a lui Petru.

După aceste victorie nu trecū multū, și Asanū cerându-se cu unū verū allū seū, a nume Juancu, care sedusse pre cumnată-sa, fu uccisū de acestū seductoriū. Juancu occupă cetatea Tîrnova, și scrisse la imperatoriul Alessiū ca se ī vină intr'adjutoriū, că ellū ī va supune tótă Moesia. Alessiū trămise mai în urmă pre protestatoriul Manuele Camația cu ostī. Acesta plecându de la Filippopoli de abiă intră în ținuturile Moesiei, și se întorse înapoi pentru că militariī întrebă cu larmă, strigându: unde ne duci? și cu cine vei se te bați? — Cândū merse mai pre urmă și imperatoriul cu mai mare putere se cerce lucrulū, păți totū assémine. Intre acestea, Petru fratele lui Asanū, și strînse ostile selle și se întări din di în di. Juancu desperatū esși pre ascunsū din Tîrnova, și fugi la imperatoriul. Așiā veni de nouū tótă țerra supt domniā lui Petru. Dară acesta încă nu domni multū după mórtea frate-seū, ci se uccise de cōtră unū consângenū allū seū. Atunci luā domnia preste Românī și Bulgarī allū treilē frate, Joannițiū, care fusse ostaticū la Constantinopoli, și după aceea fugindū pre ascunsū se întorsesse în patriā, și adjutā pre frate-seū Petru intru guvernarea și apperarea statului. Joannițiū acesta luā numele de imperatoriū allū Românilorū și allū Bulgarilorū. Verulū seū Juancu fu-

gindū la Constantinopoli, fu bine primitū de imperatoriulū care lū despunse cu fia repăusatulū Sebastocratoriū Isaciū, cī ellū amorându-se de muma eī, veduva Anua, se însoçi cu acēsta, și apoi combătū în armata imperiale în contra Românilorū, cu fôrte mare curagiū, a. R. 1950 (p. Chr. 1197.)

Totū în acestū annū fatale muri și Bela III regele Ungurilor, lăssându de successoriū pre fiu-seū Emericū.

XIV.

Crossu și Juancu.

Pre tēmpulū cândū se rescullasseră frații Petru și Asauū, ca se recupere libertatea națiunei selle, unū altū Românū valinte, a nume Crossū, se redicā cu arme asupra lorū, prefăcēndu-se că se luptă pentru imperiulū bizantinū, și le făcū multe încurcături, dară mai în urmă cădēndū în suspițiunea imperătoriulū, fu arruncatū în carcere; cu tôte acestea ellū sciū se și recăștigel creditulū, și fu trāmissū se appere Strumniția. Crossu coprinse cetatea, dară apoi o ținū pentru sene; imperatorinlū se vedū nevoitū a commanda armata încontra lui, și venindū la Cipselle trecū la Tessalonica, și de a collo purcesse asupra lui Crossu. Inse acesta copriinsesse și Prosaculū cu ținuturile vecine. Imperatoriulū neputēndū folosi nemică în acēstă espedițiune, încheiā pace cu Crossu, și i lăssā locurile ocupate de dînsulū, ba i dede de soçiā pre fia protostratoriulū care erā despărțită de bărbatū.

Totū în tēmpulū acesta trecură Comaniī Dunăria, și unindu-se cu Româniī din Moesia predară Tracia pîno la Redestū lōngă mare; inse cândū erā se se întorcă în-

deretă, fură coprinși de corpul de miliție imperială care apperă Bizua, și periră mulți dintr'înși în scărminăturile ce avură. Nu multă tîmpă după aceea împărțindu-se Comani în patru părți, devăstară totă Macedonia.

La Filippopoli proditoriul Juancu comandăndu suptă stégul imperială, coprinse totă ținutul de prin pregiur, și începă a lucră de capul se. Imperatoriul trâmise la dînsul ună admonitori; ellu se retrase în muntele Emulu, și se puse în legătură cu Joannițu. Imperatoriul trâmise pre protostratoriul Manuele Camația cu ôste asupra lui; înse Juancu prinse pre protostraroriu, sparse armata imperială, și coprinse totă ținutul pîno la Santia, muntele Pageu și Abdera. După aceea plecă însuși imperatoriul asupra lui, și venind pîno la Stenemacă luă cetatea, și trâmîtîndu la Juancu lă înduplecă se se suppună; jurăndu pre evangeliu că nu i va face neci ună reu. Dară după ce puse mîna pre dînsul, illu aruncă la închisore, a. R. 1951 (p. Chr 1198.)

Comani nu încetă de a trece Dunăria, și dimpreună cu Bulgari și cu Romani a predă Tracia, înse la anul R. 1951 (p. Chr. 1199) se scullă asupra lor Romanu ducele Galăției, și predăndu ținuturile lor de la Dunastu, împedecă încursiunile celle dese ce făcea acestia în toți anni în țerrile din drépta Dunării.

Joannițu ocupă cetatea Constanția din ținutul muntelui Rodope, după aceea bătă cetatea Odessu (Varna), și în spațiu de trei zile derimă fortificațiunile, și apoi se întorse în Moesia. — Protostratoriul Manuele Camația care se află în captivitate la Joannițu, rugă pre imperatoriul Alessiu ca se lă rescumpere, și neputîndu lă înduplecă se adressă la Crossu, care lă rescum-

peră și lă luă la sene, și cu dînsul împreună coprinseră Pelagonia; ei atîșară la rescollă totă Tracia și totă Peloponnesul. Imperatoriul și luă callea éráșî la înșelățiune, trasse pre Crossu la sene prin promisiuni, și lă însură cu Teodora spunea lui Juaneu, și cu modulă acesta recăstigă Pelagonia; lui Crossu i dede Strumniția, érá cu Joannițiū imperatoriulă Românilorū și allă Bulgarilorū făcū pace. a. R. 1953 (p. Chr. 1200).

XV.

Joannițiū imperatoriulă Românilorū și allă Bulgari- lorū.

Scullarea Românilorū și succesele lorū asupra imperiulă bizantină făcură scomotū în totă Europa, sentimentulă lorū de libertate și de naționalitate adjunse pîno la Roma. Ponteficele romană Innocențiū III, deceptatū prin atâte fapte strălucite trămise la Joannițiū pre protopresbiterulă din Brundusiū, Dominicū, care sciea grecesce și latinesce, cu o epistolă fôrte îndulcitoriă prin care arretă că Joannițiū cu toți Romani e născutū din sângele cellă adeveratū allă vechilorū Romani, și lă îndemnă ca împreună cu suppușî seî se asculte de biserica Romei, promittēndu-î că de va face acēsta, va trămite lă dînsul alți nunți mai însemnați. Joannițiū respunse pontificelă că e paratū a primî unirea cu biserica Romei, și cerū coronă și recunoscînția de imperatoriū allă Românilorū și allă Bulgarilorū. In anulul R. 1955 (p. Chr. 1202) Innocențiū trămise la Joannițiū pre legatulă apostolică Joanne capellanulă, care făcū pre arhiepiscopulă de la Zagora primate în capitalea

Tîrnova, érá pre episcopîi din Belesbulnú şi Preslava i făcû metropoliî. Joanniîiû jurâ credinîiă bisericeî ro-mane, şi trămise pre Blasiû episcopulû din Brandizuberû împreună cu Joanne capellanulû la Roma. In scrissórea ce adresséiă côtră pontifice, Joanniîiû se plânge că regele Ungariei (Emericû) infestéiă marginile regatului, şi că a ocupatû cincî episcopate cari se ţinû de imperiulû seû. In anulû R. 1956 (p. Chr. 1203) legatulû apostolicû Leone cardinariulû venindû cu episcopulû Blasiû trecurâ prin Ungaria, ca se mérgă în Bulgaria se coroneîe pre Joanniîiû. Emericû î primiî ántâiû cu multă onóre, şi le dede conductû ca se trecă în Bulgaria, dară cândû adjunseră acestia în Temişiana la castellulû Chiave, ordinâ castellanulû se nu î lasse se trecă, ci se î întórcă la o cetate de la care se depártaseră calle de trei dílle, şi de acollo ei se scriă lui Joanniîiû ca se vină la o insulă a Dunării unde să se înţelégă cu regele Ungariei despre marginile statelorû. Cardinariulû supperatû de acéstă purtare neomenósă, recusă cu constanîiă de a da ascultare la assémine propunerî, şi scrisse la adunarea generele care o strînsesse Emericû cu scopû de a încorona pre fiu-seû Ladislaû. Atuncî Emericû temêndn-se ca nu cumû-va pontificele se împedice coronarea fiului seû din acéstă causă, dede voiă cardinariulû şi episcopulû se trecă în Bulgaria la Joanniîiû. Apoi scrisse lui Innocenîiû III, plângêndu-se în contra lui Joanniîiû ca a unûi usurpătoriû allû ţer-rilorû ce se ţinea de regatulû seû. La care pontificele î respunse fórte aspru, mustrându-lû de minîinosû. — Cardinariulû Leone încoronâ pre Joanniîiû rege allû Românilorû şi allû Bulgarilorû, şi î dede unû stégû însemnatû cu

cheile sântului Petru, suptă care se se lupte pentru biserică lui Christu. 8 Novembre, a. R. 1956 (p. Chr. 1203*.)

XVI.

Joannițiū bate pre Franci și pre Greci.

Frâncii cari plecasseră cōtră resăritu spre a cureți Palestina de păgânî, coprinseră Constantinopolia în 12 Aprilie a. R. 1957 (p. Chr. 1204), și puseră imperatoriū pre Balduinū Flandrîlū. Joannițiū imperatoriulū Românilorū și allū Bulgarilorū trămise la dînșil deputați ca se se înțellégă cu ei; înse acestia respunseră cu superbiă, că Joannițiū se deșerte Moesia, care se ține de imperiulū bizantinū, și se o cédă lorū. Din aceste cause se născu resbellulū între Români și între Crucéferi, la bătălia de la Adrianopoli (Martiu a. R. 1958; p. Chr. 1205) Joannițiū frânse pre crucéferi și prinse pre Balduinū. După aceea, Joannițiū bătū pre crucéferi la Serra, apoi la Tessalonica, și coprinse Berrea. Enricū fratele lui Balduinū scrisse ponteficelū Innocențiū plângēndu-se de calamitâțile ce li s'au întēplatū, și rugă pre pontefice se miđilocēscă liberarea lui Balduinū. Joannițiū fiindū provocatū de Innocențiū a se împacă cu crucéferii, respunse că Balduinū a muritū în prinsóre. — O parte de Greci se asșediară la Adrianopoli și promisseră lui Joannițiū că i vorū dă cetatea, dară cândū acesta se presentă dinaintea Adrianopoli, ei închiseră porțile. Joannițiū strică apoi Filippopolia. Eraclea, Redestulū, Chariopolia, Traianopolia, Macra, Claudiopolia, Mosinopolia, Periteoriulū și altele, și trecū pre

*) Gesta Innocenții III Nro 65—81. Veďt Mag. ist. Tomu I. pag. 51 et seqq.

locuitorii la Dunărie, unde fundă colonie cu dinșii din-
le numele cetăților stricate, zicându că face acesta spre
resbunarea cellor făcute de Basiliu Bulgaroctonul. a.
R. 1959 (p. Chr. 1206).

În Ungaria, regele Emericu muri în scurtu timp du-
pă disputa ce avu cu Joannițu,  r  in anul R. 1958
(p. Chr. 1205) muri fiu-seu Ladislau,  ruia urmă An-
drei  II, fratele lui Emericu.

Joannițu imperatoriul Rom nilor  i al  Bulgari-
lor încă muri la anul R. 1960 (p Chr. 1207)  -
ruia urmă nepotu-seu Florill . Joanne fiul  lui Asan 
fugi preste Dunărie,  i se dusse în Gallitia unde petrecu
14 ani de zile.

În restemul  acesta, Andrei  II dede  allarilor  Je-
rosolimitani țerra Birsei ca se  ppere Transilvania în con-
tra Commanilor , a. R. 1964 (p. Chr. 1211),  r  la
anul R. 1970 (p. Chr. 1217) plec  ell   nsu  la Je-
rusalim ,  i după ce se  t rse a casă, don  de nouă
 allarilor  Jerosolimitani țerra Birsei cu diverse privi-
legie, între cari este  i acesta: că de c te ori vor  tre-
ce prin țerra Securilor  sau prin țerra Rom nilor  (*per*
terram Siculorum aut terram Blacorum) se nu pl tesc 
nici un  tribut , a. R. 1975 (p Chr. 1222) Tot  în a-
cest  ann  dede nobililor  acea diplomă  nsemnat  prin
care sancțione ia dreptul  de rescullare asupra regelui,
dec  acesta va  lc  constituțiunea espress  în diplomă.
În anul R. 1977 (p. Chr. 1224) dede Teutonilor  din
comitatul  S biniului  dreptul  de municipalitate, ca tot 
poporul  de la Orestia p no la Parolt  se forme ie un 
singur  popor  supt  comitele S biniului , se  i aibă ju-
dec tori  se , se pl tesc  pre ann  500 marce de ar-

gintă, și se dea 500 de militari, érá pădurea Romanilor și a Bissenilor (*silvam Blacorum et Bissenorum*) se o foloséscă împreună cu acestia.

XVII.

Joanne Asană.

Colomană fiulă lui Andreiă II căsătorindu-se cu Solomia fia ducelui Galliției adjunse la domnia acestei țerră. Joanne fiulă lui Asană se căsători cu sora lui Colomană și luândă adjutoriă de la acesta, trecă preste Dunăriă în Moesia, bătu pre Florillă, și se făcă imperatoriă preste Români și Bulgari, a. R. 1975 (p. Chr. 1222). Teodoră Angelă luă Tessalonica, coprinsă Macedonia, și se coronă imperatoriă de arhiepiscopulă de la Achrida; ellă făcă legământă de pace cu Joanne Asană, înse după aceea voindă se coprină și Tracia, fu bătută și prinsă de Joanne, care conqueră Adrianopolia, Dimoticulă, Voleriulă, Serra, Pelagonia, Prilapulă și Valachia mare (de lăngă munții Tessaliei) pîno în Illurică, a. R. 1984 (p. Chr. 1231). Joanne Asană avă două fete, una naturală, Maria, pre care o merită după Emanuele Angelă, fratele lui Teodoră, și alta legitimă, Elena, pre care o merită după Teodoră fiulă lui Joanne Batace, ce purtă titlulă de imperatoriă, și cu acesta dimpreună luă Callipolia de la Venețiană, a R. 1988 (p. Chr. 1235).

Unirea Românilor și a Bulgarilor cu biserica Romei nu ținu multă. Germană successoriulă lui Basiliă în primația Tîrnovei, înțellégându-se cu Greci, rupse acea legătură, și primi de la Bizantină titlulă de patriarchă și dreptulă de autocefală (independinte). — Dară în Dacia orientale, ponteficiă romană fundară ună e-

piscopatū catolicū suptū nume de episcopia Comanilorū. La anulū R. 1987 p. Chr. 1234) Gregoriū IX scrisse lui Bela IV fiulū lui Andreiū II regele Ungariei, ca se inducă pre Romāniī din părțile acellea a se suppu-
ne bisericeī romane, și spre a i face se se lasse de e-
piscopii schismatici (greci), se le dea unū episcopū ca-
tolicū, care se fiă vicariū episcopului Comanilorū, și se i
determine unū venitū cuvințiosū. In anulū R. 1991
(p. Chr. 1238) scrisse Gregoriū IX lui Bela se inter-
prindă o espedițiune cruciată în contra lui Joanne A-
sanū care s'a lăssatū de unirea bisericeī. Inse Bela IV
i respunse că nu se póte scullă în contra lui, fiindū că i
este cumnatū, ca unulū ce a ținutū pre reposata soru-
sa, și are de la dinsa unū fiū ereditariū imperiului Ro-
mānilorū și allū Bulgarilorū. Dară Joanne Asanū cugetă
fórte pučinū la tóte aceste lucruri; ellū se însură a dóua
óră și luă de soçiă pre Irena, fía lui Teodorū Angelū,
dândū aceștiua libertatea din prinsórea în care lū ținusse
pino acumū.

XVIII.

Venirea Tatarilorū.

Pre tēmpulū acesta veni unū noū genū de barbari la
marca négră, adecă Tătarii, cari îndată ce se apropiară
de Dacia orientale, încurseră în Trasilvania. Comanii al-
lungați de dinșii fugiră la Tissa suptū regele lorū Cu-
tenū, și căpetară de la Bela IV ținutulū dintre Dună-
riă și Tissa; înse currēndū după aceea se revoltară în-
contra Ungurilorū și ucciseră pre mulți. Din acéstă caasă
regele fu constrînsū a i împărți în diverse locuri ca se
nu mai póta conspira. Cu tóte acestea Cutenū vedēdu-se

vetemată și maltratată de Unguri, se dice că ar fi chemată însuși pre Tătari încontra lor, cari după ce predară Russia și Polonia, încurseră în Ungaria suptă conducerea lui Batu, în număr de 500,000. Bela trimise o mică oște încontra lor, care se tăia în bucăți de Tătari. Bela abia scăpă căllare și fugi în Dalmația, de acolo în insula Veglia. Tătarii coprinseră totă Ungaria, măcellăriră oameni fără distincțiune de sessă și de etate, apprinseră și arseră sate și oppide, predară vite de totu genul, și prefăcură regatulă într'unu desertu, în spațiu de trei anni de ȕille. Toma archidiaconulă în Istoria Salonitană și Rogeriă canoniculă de la Urbea-mare, în *Miserabile carmen*, facu o descrițiune înfiorătoria de barbariele acestor selbatic, cumu nu se mai citedia în istoria.

În acestu tẽmpu tristu muri Joanne Asană (a. R. 1994 ; p. Chr. 1241), și lăssă de successoriă pre fiu-seu Calimană în etate de 14 anni. — Barbari de Tătari după ce stinseră Rngaria și țerile vecine, trecură Dunăria, și prin Moesia se întorseră la marea nẽgră, ducendă cu sene mulțime de captivi — Tẽnerulă imperatoriă allă Românilor și allă Bulgarilor Callimană, căruia scrisse ponteficele Innocențiu IV ca se se unescă cu biserica română, abié domni 4 anni, și murindă făcu locu fratelui seă Michael

Bela regele Ungurilor se întorse din Dalmația cu adjutoriulă căllarilor Jerosolimitani, și atâtă spre recunosciniă pentru acestu adjutoriă câtă și spre împorarea țerrei și apperarea ei încontra învasiunilor viitoare le dede în anulă R. 2000 (p. Chr. 1247) ținutulă Severinului, afară de ducatulă lui Linoiă care remâne în posesiunea Românilor, și din collo de Oltă

tótă Comania, afară de țerra lui Senescu ducelui Românilor, care rămâne assémine în possessiunea lor. Românii se fiă detori a stă căllarilor într'adjutoriū, spre apperarea țerre, cu totū apperatulū lor de resbellū, și assémine și căllarii se fiă detori a adjutā pre Romāni cu cu tótă puterea lor*). Proiectulū acesta nu se puse nicī o dată în lucrare, căllarii nu intrară necī o dată în possessiunea Daciei Trasalpine. Dară din diploma prin care se stipulédiă condițiunile acestui proiectū se vede luminatū că Romāni din Dacia avea ducatele lor proprie, ei avea miliția lor cu tóte apparatele de resbellū. De aici înainte numele Romānilor figurédiă totū mai multū în istoriā; appellațiunile de Comani și Pacinați, suptū cari se confunseră ei pīno acumū, disparū cu incetulū, istoria devine cu totulū naționale.

PARTEA II.

De la încercarea crucéferilor de a se stabili în Dacia pīno la Stefanū I domnulū Maurodaciei.

I.

Starea țerrilor Romāne.

Dóue miī de anni trecusseră de la fundarea Romei, 1140 de la asșeđiarea Romānilor în Dacia. În cursulū tēmpului acestuia. Dacia se infestā de totū genulū de barbari, cari după ce și jucară rolele selle, dispărură de

*) Volumus e'iam, quod memorati Olachi ad defensionem terrae et ad injurias propulsandas seu ulciscendas, quae ab extraneis nostrae ditioni non subjectis inferentur, jam dictis fratribus cum apparatu suo bellico assistere, et e converso ipsi fratres in casibus consimilibus, eis subsidium et juvamen juxta posse impendere teneantur. *Diploma Belae IV. a. 1247, quarto non. Junii fratri Remboldo dom. hosp. Jerosolym. datum.*

pre fația pământului. Românii, vechii locuitori ai țerei, sufferiră diverse și grele calamități, înse prevedinția divină îi mântui de perire. Dacia cisalpină cădă suptă influinția Ungurilor, înse cea trasaplină se cureți cu încetul de străini, și luă numele de *România*: cea australe de *România mică* (*Valachia minor*); și cea orientale de *România mare* (*Valachia major*); în cea cisalpină continuară ducatele române din țerra Oltului, a Sargețiului, Temișului, Crișului, Marmorosului, și altele suptă suzeranitatea Ungurilor; érá în cea trasalpină se coucentrară cu încetul micile ducate și se formară dóue staturî române independinți. De a drépta Dunării înfloriá imperiul romano-bulgarú suptú Michaele Asanú, care îndată ce adjunse la maturitate redicá armele și bătú pre cumnatu-seu Teodorú, și recuperá cetățile din Tracia și Macedonia cari le occupasseră Grecii. Trei anni de ăille ținură luptele între acesti doi imperatori, Michaele și Teodorú. Michaele chiámá, în anulú R. 2010 (p. Chr. 1257) pre Românii din stânga Dunării într'adjutoriú, și bătú fórté urritú pre Greci lóngá riulú Regina; în fine făcu pace cu diuși prin socru-seu Uroșiú, banulú de Macovú, generele lui Bela IV, care căpetá 20,000 de soldî de aurú de la Teodorú pentru acésta intervenire. Dará la anulú R. 2011 (p. Chr. 1258), Michaele se uccise de veru-seú Callimanú II, care spre a se puté ținé în autoritate, se căsători cu imperátoréssa soția lui Michaele. Inse Uroșiú ocupá Tîrnova, și și luá fata înapoi. Callimanú II perí în fugá. Atunci se adunară mai mari țerrî și allesserá imperatoriú pre Micea, cumuatulú lui Michaele, a. R. 2012 (p. Chr. 1259), înse neplăcându-le purtarea lui cea langedá, re-

dicară imperatoriū pre Constantinū II fiulū lui Tecu. Acesta despărțindu-se de muierea sa, luă pre o fiă a imperătoriului Teodorū, și trămise pre soția sa cea dintâiū la imperatoriulū în Nicea. Micea vedēndu-se scossū din domnă, căpetă ânimă și se sculă asupra lui Constantinū cu adjutoriulū Ungurilorū, înse mai pre urmă fu constrînsū a fugi la imperatoriulū Teodorū.

II.

Michaele Paleologu recuperă Constantinopolia.

Frânciī nu putură se se țină multū tēmpū în Constantinopoli. Balduinū II âmbă indeșertū în Italia și Gallia după adjutoriū. Michaele Paleologu, tutoriulū lui Joanne fiulū lui Teodorū Lascarū, luă Constantinopolia în 25 Juliū a. R. 2014 (p. Chr. 1261), și se încoronă imperătoriū, apoi scósse ochiī pupillului seū Joanne. Acestū usurpatoriū allū imperiulū, vedēndu-se escomunicatū de patriarchulū, și temēdu-se de o expedițiune de crucēferī asupra sa, trămise deputațī la conciliulū de la Lugdunū, și încheiă unire cu biserica appusană.

Imperatoriulū Teodorū Lascarū avusse din fata lui Joanne Asanū trei fii și unū fiū, a nume Joanne; pre fia cea mai mare, Irena. o mărită după Constantinū fiulū lui Tecu, impēratoriulū Românilorū și allū Bulgarilorū; pre Teodora o dede lui Joanne fiulū lui Mircea; érá pre a treia o mărită după Michaele Paleologu după Svetislavū domnulū muntelui Emu, care în unele acte pórtă numele de imperatoriū allū Bulgarilorū.*)

Româniī tlin Dacia superióre insoțiră pre Bela IV

*) Diploma Stephani V Regis Hung. de anno 1271. V nonis. Jul.

încontra lui Ottocarū regelui Boiemiei, precum mărturisesc însuși regele în scrisoarea sa către ponteficele Alessandro.*); era în certa care avu Bela cu fiul său Stefanū, ducele Trasilvaniei, Românii steteră de partea acestui din urmă. Persecutatul Stefanū bătut în Ungaria, fugi în Trasilvania și se închise în castellul Codlea (a. R. 2015; p. Chr. 1262) de unde trămise la Sargențian după ajutoriul. Mai pre urmă se împacă tatăl cu fiul, mai mulți Români se remunerară de Stefanū pentru ajutoriul dat în contra persecutorilor. După mórtea betrânului (a. R. 2023; p. Chr. 1270), Stefanū V continuă resbellul cu Ottocarū cu successă variată. Acesta fu cellă dintâi rege care și atribui titlul de rege al Bulgariei, fiind că i succese a scóte din Ungaria pre Bulgarii cari încursesseră pînă la Rabă, precum și atribuisse tată sa titlul de rege al Comaniei, pentru că strînsese pre Comani în țerră după devastățiunile Tătarilor**.)

III.

Curcubetă.

În anul Romei 2025 (p. Chr. 1272) se născu o fómete mare în totă Dacia superioare, după aceea urmă o pestilență înfricoșată. — Totu în acestu annu muri Stefanū V, căruia urmă pre tronul fiu-său Ladislaū cu s prănumele Comanul. — Pre tēmpul acesta Românii din Dacia australe (*ultra Alpes*) suptu domnul lor Li noiū redicară armele în contra Ungurilor cari ținea Se-

*) Balbinus Miscell. Hist. Bohemic. Decade I lib. 6.

**) Pre aceste intitulățiuni secl. vii Ungurii mai în urmă se și basedie cēpturi asupra Bulgariei și a României.

verinulă și și recuperareă locurile loră. Ladislaă trâmise pre Georgiă Simone cu putere armată asupra Româniloră. Linoiă fu invinsă și uccisă; frateă seă, Barbată, cădă în mânilă lui Georgiă Simone, care lă duse la Ladislaă, și abiă scăpă după ce depuse o summă de bani însemnată*).

Côtră anulă R. 2030 (p. Chr. 1277) Tătariă de la marea négră încurseră în Dacia orientale, de acollo trecă Dunăria și începură a devastă Moesia. Imperatoriă Constantină pătimiă de pițioare, și nu eră în stare a resiste barbariloră. În împregiurările acestea se scullă Curcubetă, ună Română care fusese purcariă, strînse mulțime de țerrani, bătă pre Tătari, și apoi întorse armele asupra lui Constantină, frânse ostile lui, tăiă pre imperătoriă, și coprînse tôte cetățile. După aceea se căsăteri cu imperătoréssa Maria (a dóua muiere a lui Constantină, și nepóta lui Michaelé Paleologă), trecă Dunăria încontra Tătariloră, înse fu învinsă de dînșii în Dacia orientale. Intre acestea, Michaelé Paleologu cununase pre Joanne III Asană, fiulă lui Micea, cu Irena fia sa, și lă trâmise la Tîrnova. Tîrnovitanii prînseră pre Maria imperătoréssa, și pre fiulă ei Michaelé, și i dederă în mânilă Bizantiniloră, cari i duseră la Constantinopoli. Inse nu trecă multă tēmpă și veni Curcubetă, și impresură Tîrnova. Joanne Asană fugi la imperătoriă, érá cetateă se apperă prin cumnatu-seă Georgiă Tertere, care luă însuși titlulă de rege. Curcubetă bătă de trei ori pre Bizantini, înse neputēndă luă Tîrnova, se duse la Noga chanulă Tătariloră, se céră adjutoriă. Dară de altă parte

*) Diploma Ladislai de anno 1282, apud Fejér, Cod. dipl. Toma V. Vol. 3, No. 274.

Joanne III Asanū încă allergă la Tătari pentru assémine scopū. Chanulū în locū de a de adjutoriū pretendin-
 Țilorū, uccise prē Curcubetă, și voia se facă assémine și
 cu Joanne Asanū, înse pre acesta lū scăpă Eufrosina
 muierea chanului, și cumnata lui Asanū, (că-cī și acēsta
 eră fata lui Michaelē Paleologu). Acestū finitū tragicū
 avū Curcubetă, unū omū în adevērū estraordinariū, care
 domnī treī anni preste Românī și Bulgarī. (a. R. 2034;
 p. Chr. 1281).

IV.

Dormanū.

În Dacia superiōre, și a nume în Trasilvania, Sassii
 cei adușși de Geisa și dotați de Andreiū II, se revoltară
 încontra bisericeī, și ucciseră pre canonicii din Alba Ju-
 lia, și fōrte mulți alți ómenī, arseră biserica cea mare,
 și devăstară țerra.*) — În părțile Tissei Comaniī ne-
 mulțiănniți cu tractarea Ungurilorū, se întōrseră suptū Al-
 doinū în țerra lorū, înse ei fură adjușși de Ladislaū la
 Clușiū și învinși; uniī dintre dīnșii fugiră la Tătari, alții
 fură redusși în servitute. a. R. 2035 (p. Chr. 1282).—
 Dormanū domnulū Daciei orientale încă attăcă pre Un-
 guri, și le făcū multă stricățiune; ellū prinse mai mulți
 baroni unguresci. Ladislaū trāmise pre Georgiū Simone
 cu Trasilvaniī și cu Comaniī încontra lui Dormanū, care
 chiāmasse și pre Bulgarī într'adjutoriū. Unguriī nu re-
 purtară necī o victoriă, cu tóte acestea Georgiū fu re-
 muneratū de cōtră rege, precumū se vede din diplomă**

*) Diplomă Ladislai de anno 1285, Fejer Cod. dipl. Regni Hung.

**) Diploma Ladislai de anno 1282, apud Fejer cod. dipl. T. V, Vol. 3.
 Nro. 274.

— Inse preste trei ani Comaniî cari se retraseră la marea négră, veniră cu Tătariî și înundară Ungaria pino la Pesta. De acéstă dată ei fură respinși de Unguri. In Trasilvania Comaniî se măcellăriră de cōtră Secui la Trăscău pre apa Aurariului (a. R. 2038; p. Chr. 1285).

— Regele Ladislaū, dōră din causa că mumă-sa fu Comană, și pōte de ritulū orientale, se arretă fōrte applicatū Comanilorū, petrecū între dēnșii și duse o viēțiă libidinōsă cu femeele lorū pentru care fu admonitū mai adese ori de ponteficele romanū. In fine însuși Comaniî lū ucciseră la anulū R. 2043 (p. Chr. 1290). După mōrtea lui urmă pre tronulū Ungariei Andiciū III, cu supranumele Venetulū.

V.

Radu Negru.

Pe tēmpurile acestea spunū Chronicele țerreî Românesci că trecū Radu Negru, ducele Făgărașului și allū Amnașului, preste munți în Dacia australe, și asseđiă scaunulū la Cāmpu-Lungū, de unde apoi se mută la Argeșilū, edifică o curte domnēscă și unū monasteriū. Suptū dēnsulū se uniră diversele ducate în unū principatū. Radu Negru domni cu multă gloriă 24 anū.

La Făgărașilū pre la anulū R. 2044 (p. Chr. 1291) domniă magistrulū Ugrinū, precumū se vede din o diplomă fōrte însemnată de la regele Andreiū III, în care se face cea dintâiū memorare despre o adunare generale a țerreî, compusă din nobilī, Romāni, Secui și Sassī. Din causa însemnătății noi o punemū aici din vorbă în vorbă: »Noi Andreiū din grația lui Dumneđeū, rege allū Ungariei, facemū cunnoscutū tutorū cellorū ce se cuvine,

că făcându noi adunare cu toți nobili, Sassi, Secui și Români din părțile Trasilvaniei la Alba-Julia, pentru îndreptarea stării lor, din consiliul tuturor prelaților și baronilor regatului nostru cari se află atunci împregiurul nostru, magistrul Ugrin, amatul și credinciosul nostru, scullându-se în adunare a cerut să i se întorcă și să i se dea înapoi nisce possessiuni alle selle de lângă Oltu, ce se chiamă Făgărașiu și Sâmbătă, cari s'au luat cu nedreptul de la dînsul, arretându despre acésta documentele și privilegiile selle; și noi încă voind a ne convinge mai tare despre starea numitelor possessiuni, decă a fostu alle magistrului Ugrin saū nu, amū făcut se se cerceteie cu deadinsul de aceiași nobili, Sassi, Secui și Români, ore dissele possessiuni se cunnoscū cu dreptul și după lege a fi alle magistrului Ugrin și alle antecessorilor lui. Decī noi vedēnd și cunnoscēnd că possessiunile se ținū cu dreptul și după lege de magistrul Ugrin, le amū întorsū și le amū datū înapoi acelluiși magistru Ugrin, cu tôte folósele și pertinentiele, și prin dînsul eređilor și următorilor eređilor lui, ca se le possédă de a pururē fôră de a se puté lua înderetū. cu acellū módū și acea plínime de dreptū, cu care le aū avutū și le aū ținutū antecessoriū lui. Datū în Alba-Julia în Dumineca *Invo-cavit*, anulū Domnului 1291*.)

*) Nos Andreas, Dei Gratia, Rex Hungariae, memoriae commendantes significamus quibus expedit unversis: quod cum nos unversis Nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis, in partibus transilvanis apud Albam Juliam, pro reformatione status eorumdem congregationem cum iisdem fecissemus, de consilio omnium praelatorum regni nostri eotempore nobis assistantium, magister Ugrinus, dilectus et fidelis noster, quasdam possessiones suas, Fogras et Zumbothel vocatas, juxta fluvium Olth existentes, asserens a se indebite alienatas, surgendo in ipsa congregatione nostra, sibi per nos reddi et restitui postulasset, et snper hoc instrumenta ac privilegia sua exhibuis-

VL

Starea ecclesiastică.

Starea ecclesiastică de pre tîmpurile acestea încă merita atențiune. Pónteficii romani de cîndu se născu schisma între creștinii resăritani și appusani prin Fotiū, se adoperară neîncetatū a întórce pre resăritani la unirea cu Roma. Pîno la începutulū espedițiunilorū crucéferilorū, lucrară numai prin missionari, de aci înainte și prin arme: unirea Românilorū și a Bulgarilorū suptū Joannițiū, luarea Constantinopolii prin Frânci, stăruințiile lui Andreiū II și Bela IV pentru creștinarea Comănilorū și unirea Românilorū din Dacia superióre, deschiseră unū câmpū largū bisericeii romane cōtră resăritū; dară lîngeđimea lui Ladislau nu fu favoritóriă progresselorū ei. Nicolaū ponteficele romanū, după ce trămisese în anulū trecutū epistolă energică cōtră regele Ungariei pentru întórcerea păgânilorū și a ereticilorū la biserica catolică, adressă în anulū R. 2044 (p. Chr. 1091) trei scrissori în causa unirei, una lui Georgiū Tertere imperatoriului Românilorū și allū Bulgarilorū, alta

set; et super hoc instrumenta ac privilegia sua exhibuisset; tandem nos de facto dictarum possessionum magis certificare volentes, utrum ipsius magis et Ugrini fuerint nec ne? ab ipsis nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis diligenter inquiri fecimus, si dictae possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum dignoscantur juste et legitime pertinere, qui quidem universi et singuli praedictas possessiones Fogras et Zumbothel vocatas, ipsius magistri Ugrini, et suorum antecessorum esse et fuisse retulerunt: nos igitur quia possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum juste et legitime audimus et scimus pertinere, cum omnibus utilitatibus earum et pertinentiis reddidimus et restitimus ipsi magistro Ugrino, et per eum suis haeredibus, haeredumque suorum successoribus jure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, eo modo et ea plenitudine, quemadmodum per ipsius antecessores dictae possessiones habere extiterunt, et possesae. Datum apud Albam Juliam in Dominica In vocavit Anno Domini M. C. C. nonagesimo primo. *Georgius Fejer Cod. diplomat. Hung. eccles. et civ. Tomo. VI. vol. I. Budae 1830.*

lui Joachimă arhiepiscopulă Tîrnovei, prin care i aducea a minte că i aŭ promissă înaintea imperatoriului Michaelae Paleologu, cândŭ se află amîndoi la Constantinopoli. (Nicolau în calitate de legatŭ apostolicŭ), că nu se va retrage de la unire; a treia Elenei fiecei domnului țereii romînesci și regineii Serbiei, prin care o îndemnă ca se stea de capii bisericesci și politici ai Romînilorŭ și Bulgarilorŭ spre a pune în lucrare unirea ecclesiastică*.) Dară aceste stăruinție nu se parŭ că arŭ fi avutŭ ver'unŭ rezultatŭ. din causă că în aunulă R. 2045 (p. Chr. 1292) Tătarii Nogai, împinși fiindŭ de Mongoli, trecură Dunăria în Moesia, și turburără țerra. Georgiŭ Tertere fugi la Adrianopoli. Dară și chanulă Tătarilorŭ fu uccissŭ de Mongoli. După aceea Ciaca fiulă chanului și geșerele lui Tertere, occupă țerra; înse în anulă ce urmă, se destronă de cōtră Suetislavŭ, cumnatulă seŭ, și fiulă lui Georgiŭ Tertere. Acesta bătŭ pre Tătarii lui Ciaca de i stîmse; assemîne bătŭ și pre imperatoriulă Andronicŭ Paleologu care ținea prinsŭ pre tată-seŭ Georgiŭ, și scăpă și pre acesta din prinsore, înse nu i mai dede tronulă, ci lă rezervă pentru sene și lă ținŭ trei-șeci de anŭ.

XII.

Carlŭ Robertŭ rege.

În Ungaria la anulă R. 2053 (p. Chr. 1300) murî Andreiŭ III Venetulă, și cu dînsulă se stîmse viața Arpadiană. De aci înainte urmară toțŭ regii străini în regatulă care ținŭ și mai în urmă numele de Ungaria —

*) Aloysius Guerra in epist. const. pontif. Tomo. II: pag. 530 et 531.

Carlū Robertū de la Neapolī fu chiămatū la tronū încă pînă cîndū trăia Andreiū. Ellū avū a se lupta optū annī de dill: cu alți doi pretendinți, Venceslavū regele Boiemiei și Ottone ducele Bavariei. Ottone spre a căstigă grația Uîgurilorū se despusse cu fia lui Ladislaū ducelui Trasilvaniei, și îterprinse o căllătoria prin țerră, luândū și corova cu sene, care o scōssesse cu multă măiestrie din mînilē lui Venceslavū Boiemulū, înse în Trasilvania fu prinsū de ducele Ladislaū, care assēmine āmbilă după domniă, și abiā recăstigă libertatea (R. 2061; p. Chr. 1308) după ce lăssă corona în mînilē lui Ladislaū, promittēndū că va renunția pretenșiunei de a se face rege. Mai pre urmă Ladislaū încă fu învinsū de Carlū Robertū, și constrinsū de a dă corona înapoi. Carlū se coronă la Alba regale în 27 Augustū a. R. 2063 (p. Chr. 1310.) Carlū fu unū omū ambițiosū și fōrte îterprindētoriū; ellū bătū pre Venețianī și le luā Dalmația (a. R. 2066; p. Chr. 1313); bătū pre rebellulū palatinū Mateiū de Trencinū (a. R. 2071; p. Chr. 1318); bătū pre Milutinū Uroșiū regele Serbiei (a. R. 2074; p. Chr. 1321) și lū suppose sieși. Revolta atțiată în contra lui de Petru fiulū lui Petcu, se pacifică de cōtră Doușia ducele Trasilvaniei. Rebeliunea Sassilorū suptū conducerea lui Henning din satulū Petru, se stēperā prin armele Comanilorū cari ucciseră mare parte dintr'înșii împreună cu capulū lorū Henning a. R. 1077 (p. Chr. 1324).

VIII.

Michaelē IV imp. Rom. și Bulg.

In Dacia aureliană murindū Suetislavū la a. R. 2077

(p. Chr. 1324), urmă pre tronū fiu-seū Georgiū II Tertere, care bătū fôrte pre Bizantinī, și le luă mai multe cetăți, înse murī preste unū annū de ȝille. Atunci Boislavū, fiulū lūi Georgiū I Tertere, vol se coprindă regatulū; Românī și Bulgariī înțelegendū că acesta ține cu Bizantinī, redicară imperatoriū pre Michaelē IV, fiulū lūi Strațimerū domnulū Vidinulū. Acesta chiāmă pre Românī din Dacia inferiōre într'adjutoriū, bătū pre Bizantinī, și recuperă cetățile cari se închinassēră acc-stora; mai pre urmă se împacă cu dēnșī, căsătorindu-se cu Teodora, sora lūi Andronicū Paleologu cellū tē-nerū, și adjutā pre acesta se restôrne de pre tronū pre abunulū seū Andronicū cellū betrānū a. R. 2081 (p. Chr. 1328). Michaelē IV avusse de soȝiā pre Nedeā sora lūi Stefanū regelū Serbiei, și se despărțisse de dēnsa spre a putea luā pre Teodora. Fapta acēsta înterritā pre Stefanū asupra lūi; Michaelē voindū se previnā periclulū, atȝiȝiā pre Andronicū în contra Serbilorū, éřă ellū strluse o armată de 12,000 de Românī și de Bulgari din Moesia, și de 3,000 de Românī din Dacia, cu mercede, și întrândū în ținuturile lūi Stefanū pre la originea rīulū Strimone, predā în cursū de patru ȝille și ar-se tôte căte i venirā înainte. A cincia ȝl se arretā Stefanū cu fôrte mare putere de Serbi și cu 1000 de căllări frāncescī, marī la corpū, tarī la braȝiū și fôrte deprīnșī la bătăliā. Stefanū ordinā armata sa la bătăliā și ellū cu cei 1000 de căllări frāncescī se răpeȝi asupra stégulū lūi Michaelē, și addusse óstea acestuia în cea mai mare confusiune. Michaelē se prinse yiū, darā plăgitū, cea mai mare parte dintre ai seī perirā; câȝi se prinserā, se desarmarā și se despoiarā și așa se dimiserā

a casă. Michaele muri a 4 ȝi după acéstă bătăliă nefericită, a. R 2083 (p. Chr. 1330), Româniî și Bulgariî allesseră în loculū lui pre Alessandru, verulū lui Michaele.

IX.

Michaele Bassaraba bate pre Unguri.

Pre tēmpulū pre cândū Michaele IV eră incurcatū în resbellū cu Stefanū regele Serbiei, Carlū Robertū se scullă cu armele în contra lui Michaele Bassarabă domnulū României (Daciei australe) fōră de neci o causă; ôstea ungurēscă se adună în Temișiana, de unde trecū în ȝinutulū Mediuȝilorū, și occupă castellulū Severinulū. Carlū eră în fruntea ostiî; la Severinū veniră deputaȝi din partea lui Michaele Bassarabă, rugându lū ca se éssă din țerra unui principe care nu l'a supperatū întru nimică, căci altrămintē pōte se paȝiă reū și se éssă cu rușine. Carlū nu primī aceste propunerī, ci înaintă în contra Românilorū. Româniî vȝȝendū periclulū se retrasseră și aprinseră tōte satele ca se lipsēscă ôstea ungurēscă de provisiuni. Carlū remânēndū în fine fōră miȝi-lōce de a și ȝiné ôstea, și vȝȝendū fōmetea ce ammeniaȝiă pre militari, se stēperă și trămise deputaȝi la Michaele promiȝȝendū-i că va privi tōte celle propuse de dēnsulū, numai se i dea conductorī cari se lū scōtă pre callea cea mai scurtă din țerră. Michaele trămise conductorī cari băgară pre Unguri între munȝi Carpaȝi și i infuudară într'o valle strimtorată din tōte părȝile. Atunci Româniî cari se află ascunși pre culmile munȝilorū, începură a arruncă cu petri și cu arme asupra Ungurilorū, unde i ucciseră pre toȝi în patru ȝille.

Regele ne mai sciindă ce se facă, își scâmbă vestimintele și îmbracă cu dênsele pre ună Deșiă, pre care lă ucciseră Români, credëndă că este regele; érá Carlă scăpă cu multă nevoiă, însoțitū de trei patru, și fugi la Temišiô-ra, și de acollo la Visegradă, unde mulțiănni lui Dumneđă pentru păstrarea vieției*) a. R. 2083 (p. Chr. 1330.)

X.

Venirea Turcilor în Europa.

După acéstă espedițiune tristă, Ungaria și Trasilvania fu călcată de Tătari în dăue rënduri, . (a. R. 2084 — 2088,) înse barbarii remasseră bătuți de amëndăue ori. — Michaele Bassarabă murì la anulă R. 2086 (p. Chr. 1333,) lăssândă în urmă pre fiu-seă Alessandru, bană allă Severinului; în loculă lui înse se allesse domnă Dană I.

Andronică cellă tēnēră imperatoriulă Constantinopoliă încă murì la a. R. 2094 (p. Chr. 1341), lăssândă de successoriă pre fiu-seă Joanne V Paleologu, în etate de 9 anni, suptă tutela împerătoressei Anna muma lui, și a marelui domestică Joanne Cantacuzenu, care îndată răpi domnia de la pupillulă seă. Adriaropolitaniă cari ținea cu familia imperiale, nu voiră a se suppone, ci chiămară într'adjutoriă pre Alessandru imperatoriulă Româniloră și allă Bulgariloră, care și merse cugetândă că cu ocasiunea acéstă va suppone sieși și Adrianopolia. Inse Adrianopolitaniă divinară intențiunea lui, și nu lă primiră în cetate, ȝicëndă: că eiăă necesitate de soțiă, nu de domnă. Alessandru se trasse la Dimotică, dară

*) Thuotz, Chronica Hungarorum parte II, cap. 97.

perdû mulți militari; căci Cantacuzenû chiâmă pre Turci din Asia într'adjutoriû în contra lui Alessandru (R. 2095; p. Chr. 1342). Acéstă faptă neînțelléptă a usurpătoriului Cantacuzenû trasse după sene celle mai funeste urmări, nu numai pentru imperiul bizantinû, ci pentru totă Europa orientale. Alessandru vedëndû acéstă, trâmise deputați la dënsulû, și încheiă pace.

XI.

Ludovicû rege.

Carlû Robertû încă murî în a. R. 2095 (p. Chr. 1342) lăssândû în urma sa doi fii, pre Andreiû regele Neapoliî și pre Ludvicû regele Ungariei. Cellû dintâiû se uccise de soția sa, Joanna regina, din care causă se născû unû mare resbellû în Italia. — În Trasilvania se revoltară Sassii în cellû dintâiû annû allû domniei lui Ludovicû, și recusară contribuțiunea. Regele i frânse și i adduse la ascultare, érá după aceea i iertă. Cândû Ludovicû eră încă în Trasilvania, venî la dënsulû Alessandru Bassarabă, domnulû țerreî Românesci cellei din drépta Oltului, saû mai bine banulû Severinului, și legă amicitia. *) — Toma ducele Trasilvaniei strînse adunare generale la Turda, în care se asșediă jurisdicțiunea nobilelorû preste țerranî. La a. Româi 2097 (p. Chr. 1344) érá venî Ludovicû în Trasilvania și defipse marginile între jurisdicțiunea seculariă și cea ecclesiastică. În anulû următorî plecă în contra Lituanilorû, înse fôră de a raportă ver'unû successû; érá la a. R. 2100 (p. Chr. 1347) se dusse în Italia cu

*) Turoțiû ungurulû dice că i ar fi promissu suppunere, înse acéstă nu e de cređutû din cause cari se vorû vedé mai în urma.

Ștefanu ducele Trasilvaniei spre resbunarea morții fratelui său Andrei. Regina Joanna scăpă cu fuga, ceilalți complici ai omorului se prinseră, și parte se aruncare la închissore, parte se ucciseră. Ludovicu trămise în Ungaria pre nepotu-său Carlă, fiulă lui Andrei, apoi numi guvernatori preste regatulă Neapolitană pre Ștefană Lascu ducele Trasilvaniei, și se întorse în Ungaria. Neapolitanii se resculară în absenția lui Ludovicu, din care cauză ellă fu ărăși nevoitu preste doi anii a trece în Italia. După ce restabili pacea lăssă la Neapoli mai întâiu pre Nicolă apoi pre Andrei Lascu, duci Trasilvaniei, înse fără successă îndestulători.

XII.

Sismană cu frații săi.

În anulă R. 2105 (p. Chr. 1352) Tătarii ără încurseră în Trasilvania; ducele țerei Andrei Lascu i respinse preste munți. Clemente ponteficele romană dede lui Ludovicu facultatea de a coprinde țerrile păgânilor și alle schismaticilor, cu condițiunea de a le adduce la ascultarea biseriei catolice*). — Alessandru regele Românilor și allă Bulgarilor mură la anulă R. 2106 (p. Chr. 1353) după ce domni 23 de anii, purure în luptă cu Cantacuzenă, și din cauză acestuia cu Turcii și Tătarii. Lui urmă în regată fiu său Sismană, care dede fratelui său Strașimeră Vidinulă, lui Asană Preslava cu Tracia, altui frate Dobrodicia, ellă însuși țină Tirnova și Durostorulă. — Joanne Cantacuzenă fatigată de tur-

*) Vezi Magazină istorică tomu III, pag. 121.

burări și de valluri (și pôte muștrată de consciința că a addussu pre Turci în Europa), se căllugări la a. R. 2108 (p. Chr. 1355). — Sismanu se căsători cu o fiă a sultanului Amuratü; Andronicu I' rleologu fiulu lui Joanne imperatoriulu luasse pre cealaltă fată a sultanului. Cu modulü acesta Sismanu legă amicitia cu Grecii și cu Turcii, cu tôte acestea nu se putü pr servă în contra sorții celei triste care lü asteptă.

XIII.

Frecările deserte alle lui Ludovicü.

Strațimerü domnulü Vidinului luă titlulü de imperatoriu, se căsători cu fiia lui Alessandru Bassarabă domnulü României, și cu adjutoriulu Românilorü se puse pre pițiorü de apperare încontra Ungurilorü. Ludovicü plecă la a. R. 2109 (p. Chr. 1356) în Serbia încontra lui Uroșiü, după aceea se întörse spre Vidinü încontra lui Strațimerü. Româniü allergară Bulgarilorü într'adjutoriü. Ludovicü trămise altă armată în România încontra lui Alessandru Bassarabă, care revoltédiă pre o parte de boiarü asupra domnului lorü; înse Alessandru i bate și i scôte afară din țerră. — Ludovicü vedëndü successulü cellü reü întörce armele încontra Venețianilorü*) cari coprinsesseră Dalmația, și iea de la dînșii acéstă provincia. După repurtarea victoriei Ludovicü dăă pre boiarii Români frațiü Crepatü, Stanü, Négu, Maicu, Nicóla și Vladü, cu possessiunea Recashiü dimpreună cu satele Sentelecü, Vasahaza, Uitigulmadü, și altele, lôngă rîulü Temišiü, fiindü că aü ținutü cu dînsulü încontra lui Alessandru Bassarabă, și s'aü distinsü în bătaia de la Ja-

*) Veđi Magazinü istoricü Tomü III. pag. 128.

dera din Dalmația*) — Acastă lucrare neîntelléptă din partea lui Ludovică; de a se certă cu Româniă, cu Bulgariă, cu Serbiă și cu Venețiană, și de a lăssă jocă liberă Turcilor, strică foarte multă causei commune a creștinilor, și facilită Turcilor întinderea și asșediarea loră în Europa. Ludovică fu provocată de doi pontefici romani a se scullă încontra Turcilor; imperatoriul Joanne Paleologu, și fiu-seu Manuele illu invitară se se unescă cu dinșii încontra inamicului commune; înse Ludovică și perdū timpulă săturându-și meschina gelosiă în frecări cu veciniă seă, și nepăssându-și de ună inamică în depărtare. Intre acestea Turciă continuară a coprinde totă mai multă locă în Europa, pino cândă Amurată occupă Adrianopolia la a. R. 2114 (p. Chr. 1361), și o prefăcū în reședințiă a sa. De aci înainte începū luptele celle mari între Turci și între creștiniă de la Dunăriă.

SECȚIUNEA D.

De la Ștefană I domnulă Maurodaciei pino la luarea Constantinopolii prin Turci.

CARTEA I.

De la Ștefană I domnulă Maurodaciei pino la Alessandru cellă bună.

I.

Batalia Româniloră din Moldavia cu Polonii.

În Dacia orientale, — care de la riulă Moldava ce intră în Seretă, se numi Moldavia, — domniă de o seriă

*) Fejer, Codex diplomaticus Regni Hung. Tomo IV, vol. 3.

de annî Stefanû I, a căruia istoriă din lipsa documentelor litterarie de pre tîmpurile acellea, ni este puşin cunnoscută. Acestû domnû murî la a. R. 2112 (p. Chr. 1359), lăssându doi fii în urma sa, pre Stefanû II şi pre Petru I, între cari se născu mare dispută pentru successiunea în domniă. Petru de şi mai tînerû, fiindû omû agerû la minte şi plinû de ânimă, câştigă pre cei mai mulţi boiarî ai ţerreî în partea sa, se dechiără domnû, şi allungă din ţerră pre frate-seû Stefanû şi pre cei ce ţinea cu dînsulû. Stefanû fugî la Casemirû regele Polonieî, de la care cerû adjutoriû, promittîndu-î că dăcă va recăştigă scaunulû, va închină ţerra Polonilorû. Casemirû din consiliulû mai marilorû regatului, strînse ôste dîn Cracovia, Sandomirû, Lublinû şi Russia, şi o trămise cu Stefanû în Moldavia. Ôstea adjungîndû îndată după Santû Petru la marginile ţerreî, începû a se bate cu Românîi, érá acestia se retrasseră în pădurele Sepeniculû, carî se numescû Ploninî, şi tăiară arborîi de amêndoue laturile pre lîngă calle, înse aşiă încâtû remaseră stîndû pre trunchiû. Cândû intrară apoi Polonîi ca se persecute pre Românî, acestia împinseră arborîi cei din deretû. şi arborîi cîdîndû uniî preste alţiî, împlură callea şi omorîră nu numai pre ômenî ci şi pre cai; dară pre mai mulţi vetemară şi le frânseră membrele; ceilalţi se dederă prinşi. Préda câştigată de Românî le fu cu atăta mai plăcută, cu câtû fu întrégă; că-cî de şi caiî cei mai mulţi eră struciî de arborî, înse armele, vestîmintele, instrumentele se coprinseră tôte de învingêtorî, fiindû că nimine nu putû scăpă saû luă ceva cu sene. Auđîndû regele Casemirû de perderea acôsta, trămise pre uniî dintre ai seî se rescumpere pre cei prinşi, şi dîndu-i-se

de cōtră Români fôră difficultate, cu puçină preçiu res-cumperă și pre militari și pre cealaltă mulțime de ó-menî. In acéstă bătăliă funestă pentru Poloni, se prin-sesse și Sbigneu de Olesnița, din familia Dampno, abu-nulă lui Sbigneu cardinariulă și episcopulă Cracoviei, care schiopetă pîno la mórte de vetemarea flueriloră pișioriloră ce i se întemplasă atunci. Navogiulă de Tacinulă, fiulă lui Andreiulă de Tacinulă palatinulă Cracoviei, scăpândulă cu fuga de mânia Româniloră, se rușină de a mai da façiă cu tatălă seulă și cu amicilă, și de acollo se dusse dreptulă la Roma, și se făcū preotulă, érală mai în urmă întorcēndu-se în patriă inaintă la decanatulă Cra-coviei. Pădurile acellea cu tēmpulă se tăiară și se pre-făcură în câmpurilă. Unul-spre-duce stēgurilă se prinseră a-tunci de la Poloni, trei regalilă, adecă cellă de la Cra-covia, de la Sandomirulă și de la Lublinulă, nouē militare, adecă 1. bipenniulă, redicatulă de Navogiulă, 2. de Liliva, 3. vulpinulă, 4. allulă Ravișiloră, 5. allulă Grifoniloră, 6. allulă Streniavișiloră, 7. allulă Habdanciloră 8. allulă Polucosiloră, 9. allulă Strepeloră*).

II.

Românilă din Marmorosu.

La acéstă memorabile bătăliă a Româniloră din Mol-davia cu Poloni, luară parte și Trasilvanilă și Marmo-roșianilă, precum mărturisescū scriptorilă poloni, și pre-cu-nulă se vede din diploma lulă Ludoviculă de la a. R. 2113 (p. Chr. 1360), dată lulă Dragoșulă din Marmorosă fiululă lulă Jula, pentru meritele căstigate în Molda-

*) Joannis Diugossii historiae polonicae libro IX de anno 1359. — Mar-tini Cromeri de origine e rebus gestis Polonorum, libro IV, de anno 1359.

via, prin care diplomă i dă lui șesze sate în Marmorosu, și prin dînsulă fiiloră lui, Jula și Ladu, eređiloră și următoriloră loră'). Fôrte însemnată e o diplomă a

*) Ludovicus, Dei gratia Hungariae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Salernitanus, ac Honoris mondis sancti Angeli Dominus, omnibus Christi fidelibus praesentibus pariter et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in omnium salvatore. Regia Celsitudo solet sibi subiectos ad gradum provehere altiorum, ut exinde corona et thronus regalis attolatur, numerusque fidelium augeatur. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire: quod nos multimodis fidelitatis et fidelium obsequiorum praeclaris meritis Dragus, filii Gyulae fidelis Olachi nostri de Marmarusio, in memoriam nostrae Celsitudinis reductis, quae servitia in plerisque nostris negotiis et expeditionibus sibi commissis et confisis, specialiter autem in restauratione terrae nostrae Moldavanae, plures Olachos rebellantes a via debitae fidelitatis deviantes, juxta suam industriosam virtutem ad constantem fidelitatem regiae coronae observandam. vigili cura et indefessa sollicitudinis reduciendo, juxta sui status et possibilitatis exigentiam, nostrae exhibuisse et impendisse cognovimus Maiestati, volentes eidem pro praemissis suis obsequiosis meritis, regio occurrere donativo, ut caeteri hoc viso ad debitae fidelitatis opera exercenda facilius inviteantur, discantque sub Principe glorioso devotus famulari, in condignam retributionem servitorum aliqualem, quasdam villas nostras Olachales, Zalatina, Harpatokfalva, Kopacsfalva, Deszefalva, HERNERSHAZA, et Sugatufalva vocatas in Marmarusio existentes, cum omnibus earum fructuositatibus, proventus nostris quinquagesimalibus, collectis debitis et aliis utilitatibus universis, novae donationis nostrae titulo dedimus, donavimus, contulimus praefato Dragus, et per eum Gyulae et Lad. filiis suis, eorumque haeredibus, et posteritatibus quibuscumque, jure perpetuo et habendas; imo damus et conferimus praesentis privilegii nostri patrocinio mediante, salvis juribus alienis; volentes et regia autoritate committentes, ut dictus Dragus, et filii sui, ipsorumque haeredes cum dictis villis ipsorum omni eo jure nobilitatis titulo, quo ceteri viri primi et naturales regni nostri nobiles sub vexillo regio exercitantes, uti dignoscuntur, perpetuis temporibus gaudeant et fruantur; ita tamenquod idem Dragus et filii sui eorumque haeredes universi, sincerae fidelitatis homagium invariabili fidelitate nobis nostrisque sucesoribus perpetuae tenerentur observare. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri duplici munimine roboratas. Datum per manus venerabilis in Christo patris Domini Nicolai, Dei et apostolica gratia Archiepiscopi Strigonien, locique eiusdem Comitatus perpetui, aulae nostrae Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno Domini Mil-

lui Ludovică din anulă R. 2118 (p. Chr. 1365), dată lui Balcă voivodulă de Marmorosă, fiulă lui Sassă din Moldavia, pentru meritele căștigate în servițiulă regelui, și mai allessă în Moldavia, cu versarea sângelui seă, ală fraților și ómenilor seă, de unde ellă lăssându-și pre părinți și pre consăngenă, și tóte averile selle, a venită în Ungaria, prin care diplomă îi dă possessiunea Conia și alte optă sate în Marmorosă, — care sate le căpetasse Bogdană voivodulă de Marmorosă de la regina Elisabeta muma lui Ludovică, care apoi trecendă pre ascunsă din Ungaria în Moldavia, coprinse acea țerră pentru sene, — aceste sate luându-se de la familiă lui Bogdană se daă lui Balcă voivodulă, și prin dănsulă lui Dragă, Dragomeră și Stefană fraților lă eređiloră și următoriloră loră*.)

III.

Familia lui Balcă.

Din acéstă familiă română se născă o seriă de ómenă mari cară se distinseră prin multe fapte strălucite, cășgară fórté mari possessiună și se înălțiară la cele mai

lesimo trecentesimo sexagesimo, tredecimo Calendas Apriles. Regni autem nostri anno decimo nono. Venerabilibus in Christo Patribus et Dominis eodem Nicolao Strigon. Poma Calocen. Ugolino Spalaten. Nicolao Jadren. Archiepiscopis; Nicolao Agrien. Demetrio Varădien Fratribus Stephano Pharen. Valentino Makarien. Marco Sibiniceu Michaelae Schardonon. Portivo Senien. et Radoslao Corbavien. Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Magnificis viris Nicholao Konth Palatino, Dionysio Vajvodă Transilvano. Leustachio Sclavoniae, Nicholao de Zeeh totius Dalmatiae et Croatiae, Nicholao de Machov, Banis Emerico magistro Agasonum nostrorum, e magistro Simone Comite Poseniens. aliisque quam plurimis comitatus regni nostri tenentibus et honores. *Fejer, Cod. diplomat. Hung. Tomo IX vol. 2. Nro. 72. pag. 159.*

*) Carolus Vagner in dissertatione de Nro 4. — La Giorgiă Sincanu se află tradussă acéstă diplomă la anulă 1359. pag. 326.

însemnate demnități ale regatului Ungariei. Frații Balcă, Dragă și Joanne pre lângă Conia și cellcelalte optă sate mai câștigară în anul 1373 încă alte patru în Marmorosă*) — În anul 1383 câștigă castellul Aranos în districtul Selagiului. Balcu era atunci comite preste Satu-mare**). În anul 1387 Joanne fiul lui Dragomir câștigă de la Sigismund două sate lângă castellul Hust pentru meritele selle și ale tată-seu Dragomer și ale fratelui său Tatamer, cari cădură în nefericita bătălie de la Vidin, suptă regele Ludovic, Balcă și Dragă între cellcelalte demnități ale lor era și comiți ai Secuilor***). — În anul 1390 frații Balcă și Dragă căpetară de la Sigismund cetatea de Pétră (*Kövár*) din comitatul Salnicului interioare, cell donat lor încă de la Ludovic****) — La anul 1391 Balcă și Dragă fundară un monasteriu în Marmorosă în onora lui Michaele archangelul, și lă dotară cu 7 sate, apoi ducându-se la Constantinopol illă supuseră immediatei protecțiunei patriarhului Antoniu II și successorilor lui†). — Dragă avă fiu pre Nicolă Dragă, acesta pre Bartolomei, acesta pre Sandrin; érá acesta pre Michaele Dăgă, precum se vede din scrisoarea regelui Mathia din anul 1476 dată în Buda *feria quarta proxima ante festum beatae Margarettae virginis*.

*) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX. vol. 4. Nro 306. pag. 528.

**) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo X. vol. 2. Nro 50. pag. 169.

***) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo X. vol. 1. Nro 206.

****) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo X. vol. 1. Nro 350.

†) Fejer Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX. vol. 2. Nro 93. pag. 196.

IV.

Monasteriul din Marmoros.

Monasteriul cellă fundat de frații Balcă și Dragi este însemnat în istoria ecclesiastică a Românilor. Teodor Coriatovici ducele Podoliei, care venise în Ungaria pre timpul lui Carl Robert, și căpetasse de la dinsul Muncaciul (Muncastru), fundă în anul R. 2113 (p. Chr. 1360) în acellu locu unu monasteriu în onórea sântului Nicóla*). Cólă anul Chr. 1490, unu monach rusniac, a nume Joanne, din acellu monasteriu se făcu episcopu, (eliu pentru antéia órá în acellu locu, de la care și tragă originea episcopii Muncaciului). Acestu episcopu arretându-se înaintea regelui Vladislău, și mințind că șede în monasteriul sântului Michael din Marmoros, pre cându în adevăr. ședea în monasteriul sântului Nicóla din Muncaci, ceru ca veniturile monasteriului din Marmoros se i se dea lui după vechia usanță. Vladislău ordină (1491) ca preoții și secularii de ritul orientale din Marmoros se răspundă competențele episcopului ca unui capu allu lor, prin urmare și preoții și secularii din locurile ce se ținea de monasteriul sântului Michael. Ilariu egumenul monasteriului sântului Michael înțelegându că episcopul a scossu prin înșellățiune unu atare decretu, allergă la rege și lă informă despre drepturile monasteriului căstigate de la patriarchul Antoniú II, prin fundatori Balcă și Dragă. Regele convingându-se despru dreptele pretențiuni ale lui Ilariu, întări privilegile monasteriului, înseși ca egumenul se arrete cuvenita reverinția episco-

*) Veđi Magazinul istoric, Tomul III. pag. 165 et seqq.

puluî din Muncaciù, érá metropolituluî din Trasilvania suppunere şi ascultare. Episcopulă Joanne cu tóte acestea nu încetă de a face pretensiunî asupra veniturilor monasteriuluî, basându-se pre decretulă mai susă memoratū, din care causă egumenulă Ilariū fu nevoitū a se plânge de nouū la rege. Vladislău cită înaintea sa pre episcopū şi pre egumenū, înse episcopulă nu cutediă a se arretă înaintea regelui cellui înşellatū de dînsulă, érá egumenulă fu de nouū întăritū în drepturile selle.*) — Marmoroşianî steteră din vechime suptū episcopulă din Trasilvania, şi nu se suppuseră cellui de la Muncaciù după înfiinşarea acestuia. Metropoliţiî de la Alba Julia se numescū espressive *Episcopi ai Marmorosului***) . Georgiū II Racoşî pune a nume Marmorosulă între ţinuturile preste cari se întinde jurisdicţiunea eppiscopuluî din Trasilvania***). La sinodulă din 4 şi 5 Septembre 1700 ţinutū la Alba-Julia, fură presentî şi protopopiî din Marmorosū, şi subscrisseră unirea împreună cu cei din Trasilvania****). Marmorosulă remase suptū episcopatulă din Trasilvania pîno la Maria Teresia. Innocenţiū Cleinū eră încă episcopū preste Marmorosū.

V.

Românii din Crisiana.

Pre tîmpulă cândū Balcū eră voivodū în Marmorosă Joanne de Beniuşî eră voivodū în ţinutulă Crişîului

*) Veđî Magazinū istoricū Tomū III. pag. 165. et seqq.

**) Sthefanus Simonovicius Dei Gratia Archiepiscopus Belegradiensis, Vadiensis, Marmorosiensis, totusque Transilvaniae catholicae atque apostolicae religionis graeci ritus Episcopus. Anno 1651. Veđî Mag. ist. Tomū III. pag. 251.

***) Veđî Magazinū istoricū Tomū III. pag. 253.

****) Veđî Magazinū istoricū Tomū III. pag. 311.

Capitulul de la Urbea-mare ni a păstrat memoria lui în unŭ tractatŭ de pace făcutŭ înaintea acellui capitolŭ, între frații Joanne voivodulŭ, Bocŭ și Balcŭ de Beniu-șiŭ, și între Nicólă, Blașiŭ, Ladislaŭ, Tatamerŭ și Stoian fiil lui Cănde de Zalatna, pentru ucciderea lui Bicaciŭ și Romanŭ consăngenilorŭ lorŭ*). — (În ținutulŭ acesta încă pre la anulŭ Chr. 1205 eră unŭ episcopŭ de ritulŭ oriental.) — Totŭ pre tēmpulŭ acestorŭ voivođi dede Ludovicŭ satulŭ Salastŭ de lōngă Deva, „credințiosulŭ seŭ Românŭ comitelui Ladislaŭ fiulŭ lui Mușiatŭ de Almașiŭ pentru multele lui merite și alle antecessorilorŭ lui, și prin dēnsulŭ lui Petru, Joannē, Lascu și Mușiatŭ fiilorŭ lui;“ și ordină ducelui țerrei Dionisiŭ, se lă introducă în acea possessiune**). Ladislaŭ se întrodusse la anulŭ Chr. 1363 de vice-ducele țerrei Petru în possessiunea donată, cu tōte că gnesii Stroia și Zeicŭ contrađisseră***). Istoria Trasilvaniei e plină de daturī despre gnesatele Romānilorŭ din diversele părți alle Daciei superiōre; noi nu ne mai putemŭ occupă cu aceste particularități, ci trecemŭ la cursulŭ general allŭ istoriei Romānilorŭ și allŭ țerrilorŭ de prin pregiurŭ.

VI.

Ludovicŭ regele încontra lui Vladŭ.

În anulŭ R. 2116 (p. Chr. 1363) imperatoriulŭ Germaniei Carlŭ IV se dusse la Cracovia și acolo făcŭ legământŭ încontra Turcilorŭ cu Casemirŭ regele Poloniei,

*) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX. vol. 2. Nro 191. pag. 364.

**) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX. vol. 2. Nro 151. pag. 302.

***) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX vol. 2 Nro 207. pag. 380.

cu Ludovică regele Ungariei cu Valdemară regele Daniei, și cu Petru allă Cuprului, dintre cari acestă din urmă veni pre mare și pre Dunăria (în sus), apoi trecă prin Moldavia și Russia și se dusse la Cracovia*) Inse Ludovică care cugetă totă într'una se ocupe România și Bulgaria, lăssă pre Turci în pace și în adjunulă baptesmului a. R. 2118 (p. Chr. publică scullarea generale în Ungaria încontra lui Vladă domnului României, care după mórtea tată scă Alessandru, appucasse frênele guvernului în mânilor selle, fôră de voia lui Ludovică, care pretindea a fi suzerană allă acelei țerrî. Terminulă se puse pre serbătórea sântului apostolă Mathia, și loculă de concentrare Temișióra**). După ce se strînse óstea, Ludovică trecă, Dunăria, și prin Serbia merse de bătu Vidinulă, și prinse pre Strațimeră domnulă cetățîi, inse nu pută se trecă în România. Decă lăssă acolo pre Dionisiă ducele Trasilvaniei, și se retrasse în Corvația, luândă cu sene pre prinsulă Strațimeră, pre care nu după multă tēmpă éráșî lă dimise***)— În 15 Decembre a. R. 2120 (p. Chr. 1367) Ludovică publică éráșî scullarea générale, adăugēndă Trasilvaniloră ca se fiă parați spre a puté plecà cândă se va arretă ellă în miđilocolă loră. Acéstă a doua scullare încă se vede a fi fostă destinată încontra lui Vladă domnului României cu care nu o pută scóte la capetă cu doi anulă înainte. Inse din diploma lui Vladă dată neguțîătoriloră din Brașiovă la anulă R. 2121 (p.

*) Henrinus Spondacus ad annum 1363 Nro 3.

**) C. Wagner în Misa. dissertațiune de Cumania, Nro 3.

***) Thurotius, Chronica Hung. Parte III. cap. 34.

Chr. 1368), spre a puté căllători și negoția în România, plătindū vectigalile cuvinite, se vede a se fi încheiatū pace între dînșii, a nume prin magistrulū Demetriu Lepes. In acéstă diplomă Vladū se numesce voivodū Trasalpinū și banū de Severinū*). In altă diplomă de la anulū R. 2122 (p. Chr. 1869) Vladū recommândă catolicilorū din România pre sufragantulū episcopulū Demetriū din Trasilvania. In acésta se numesce pre sene voivodū Trasalpinū, banū de Severinū și duce de Făgărașiū**).

VII.

Românii batū pre Unguri.

Dară acéstă înțellegere nu ținū multū timpū între Vladū și Luňovicū, că-cī totū în acestū annū trecū Vladū Dunăria la Vidinū, și bătū pre presidariū ungurescū din e-tate, érá pre căllugăriū catolicī i uccise, restabili în domniă pre cumnatu-seū Strașimerū***). Ludovicū supperatū pentru acéstă faptă strînse óste mare din tóte părțile. determinatū se strîngă pre Vladū, și plecā din Tenușiora în Serbia cōfră Vidinū, ca ellū se attace pre Români; érá pre Nicólă ducele Trasilvaniei illū trāmise cu Secuii și cu nobiliū din părțile Trasilvaniei, ca pre acollo se între în România și așia se attace pre Vladū de dóue părți. Vladū cu o parte de Români se asșediā la Dunăriă ca se împedice trecerea lui Ludovicū; érá pre Dragomerū castellanulū de Dâmbovițiă lū trāmise în

*) Ladislau Wajwoda Transalpinus et Banus de Zeurino. Fejer-Tomo IX. v. 4. N. 75.

**) Ladislau Wajwoda Transalpinus et Banus de Zewerino, necnon dux de Fejer Tomo IX. vol. 4. Nro 118.

***) J. Christ. Engel's ältere Geschichte der Walachey I. B. S. 854.

contra ostiilor lui Nicóla. Acestia veniră mai întâi la bătălie pre apa Galbiniției. Dragomeru cu Românii se retrase cōtră munții; Ungurii și Secuilor se luară după dēnșii. Cāndu adjunseră în strîmtorile munților, Românii se răpediră de tōte părțile și ucciseră mai pre toți Ungurii. Acollo cădū ducele Nicóla, vice-ducele Petru, Deșiū Vașiū, Petru Russū, castellanul cetății de Baltă, Petru și Ladislaū căpitanii Secuilor, și alți nobili și militari însemnați. Cadaverul ducelui Nicóla se luă cu mare bătălie din mânia Românilor, și se dusse în Ungaria la Strigoniū. De partea Dunării Vladū apără tare rîpa cu săgettarii, înse Nicóla Gara banul de Macovū, attacă cu unū curagiū nespūs de pre Dunăriă și deschise trecerea ostilor cu navile. Românii se retraseră, érá Ungurii luară Severinulū, și se întórseră, érá Ungurii luară Severinulū, și se întórseră a casă fōră de altū rezultatū*).

VIII.

Vladū domnul Românilor se împacă cu Ludovicū.

În anul R. 2123 (p. Chr. 1370) ponteficele romanū Urbanū V scrie lui Vladū o epistolă fōrte lingușitōriă prin care lū laudă pentru valenția cu care se luptă în contra Turcilor, și lū îndēmnă se primēscă credinția catolică, și se recunnōscă biserica romană**.) Assémine scrie și vitricei selle, Clarei, veduvei repăusatului Alessandru, prin care mulțianesce pentru donurile trāmisse bisericei romane, o laudă pentru că a întorsū la credinția catolică pre fīa ei imperătorēssa Bulgariei

*) Thurotius, Chronica Hungarorum, Parte III. cap. 38.

**) Veql Magazinū istoricū Tomū III. pag. 130.

(soția lui Strațimeru), și o îndemnă se se adopere a întorce și pre cealaltă fiă, Anca, regina Serbiei*). — După acestea Vladu érá se împacă cu Ludovicu, care în anulă acesta fiindu că murisse Casemiru, se allesse rege Poloniei. Vladu donă în anulă Romei 2125 (p. Chr. 1372) satele Șercaia, Veneția, Cuciulata, Apacaldă și Dobica din țerra Olfului, lui Vladu consăngenuului seă, fiulu magistrului Janus, și nepotulu banului Miched, și prin dănsulu fiulu seă Nicólă pentru meritele căstigate în bătăliele în contra Turcilor și în contra împărătoriulu Tirnova (Sismanu). În diploma donatoriă Vladu se numesce voivodu Trasalpinu, banu de Severinu, și duce allu plantațiunei nóue de Făgărașu**).

IX.

Lascu domnulă Moldaviei.

În Dacia orientale saă Moldavia pre tēmpurile acestea domniă Lascu, care scrisse la anulă R. 2123 (p. Chr. 1370) lui Urbanu V că ellu va se îmbrăcișieđie religiunea catolică, pentru care ceru învețiători și unu episcopu catolicu, precumu și facultatea de a redicā opidulu Seretu la demnitatea de metropoliă. Urbanu provocă la anulă R. 2124 (p Chr. 1371) pre arhiepiscopulu de la Praga, și pre episcopii de la Bratislavia și Cracovia ca se trāmittă ómeni competenți se cerceteđie lucrulu acesta și se împliněscă dorințele țerrei, care se luptă în contra inamicilor crucei***). În anulă R. 2125 (p. Chr. 1372) Gregoriu I gratulă pre Lascu pen-

*) Veđi Magazinū istoricū Tomū II, pag 133.

**) Ladislav Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino Dux novae plantationis terrae Fogaras. Fejer Tomo IX. vol. 4. Nro. 270.

***) Veđi Magazinū istoricū Tomū III, pag. 135.

tru credinția sa cea ferbinte, înse lă îndemnă ca se se adopere a întorče la biserica catolică și pre soția sa, cu toate acestea nu i dade voia de a o lepedă cându ea ar perseveră în vechia ei credință**). Lascu muri la anul R. 2127 (p. Chr. 1374) fôră se pôtă introduce catolicismul în Moldavia, și în locul lui urmă Petru II. — Totu pre tîmpul acesta muri și Vladu domnul Românii, și în locul lui urmă Danu II. — La anul R. 2127 (p. Chr. 1374) scrie Rainaldu: „Ca se înmulțescă și în România credinția catolică, Gregoriu IX determină se facă într'ensa scaun episcopesc, fiindu că pușini preoți unguresci serviă misteriele la Români, și aceia încă nu consună în limbă și în usantie cu Românii de unde urma că gloria lui deu nu se putea lăți între națiunea aceea, și mai multu se speră de li se va dă uu episcopu cu frica lui deu și cu învățatură, și care se sciă limba românească. Dreptu aceea scrisse archiepiscopilor de la Strigoniū și de la Colocia, ca înțellegendu-se cu Ludovicu regele Ungariei, se scrie în ce etate se se pună scaunul episcopal, ce întindere se se dea episcopatului, și suptu care metropolitu se fiă, și se repôrte deca minoritul Antoniu din Spalatū, care multu se adoperă întru întorcerea Romanilor, ar fi aptu spre a purtă sarcina episcopale,*).

La anul R. 2130 (p. Chr. 1377) Ludovicu scrie Brașioveanilor se edifice-castellul Tinericu (Branu), precumu au promissu și le face speranția că decă țerra Românească va veni în mânilor selle, ellu va ordină ca tributul ce se dă la arburele roșiu, se se cullégă la

*) Vești Magazin istoric Tomu III, pag. 149.

**) Raynaldus in continuatione Baronii ad annum 1374, Nro. 9.

nămitulă castellă*). Din care se vede réua intenţiune a lui Ludovică, înse şi deşérta speranţiă de a occupa ţerra Românescă.

X

Mircea domnulă Romăniei.

Ludovică nu pută se şi adjungă scopurile selle, căci ellă mură la annulă R. 2135 (p' Chr. 1382) lăssăndă în urmă pe veduva regină Elisabeta şi două fete: Edviga, care se mărită după Vladislău Jagellone marele duce allă Lituaniei şi apoi rege allă Poloniei, şi Maria, care se spunsesse încă mai înainte după Sigismundă de Lussemburgă.

În România cădă Dană II în bătală ce avă cu Sismană domnulă Durostărului (a. R. 2136; p. Chr. 1383), frate-seă Mircea urmă în principată, care trecendă Dunăria luă tôte cetăţile de a drépta acestui fluviă pîno la marea Neagră dimpreună cu Dobrodicia.

După mórtea lui Ludovică Ungurii coronasseră rege pre copila Maria, suptă tutela mumei selle Elisabeta dară puçună după aceea li se făcū neplăcută guvernulă femenină; ei se revoltară avendă în fruntea loră pre Joanne Corvată, şi dechiărară rege pre Carlă II regele Siciliei, a. R. 2138 (p. Chr. 1385). Acesta venindă în Ungaria fu uccisă chiară în cassa reginei Elisabetei. Reginele amëndoue se prinseră de cōtră malcontenţi. Elisaveta mură, érá Maria fu dussă în castellulă Novogradă în Dalmaţia. Sigismundă allergă cu Boiemii în adjutoriulă spunsei selle, o liberă din prinsóre şi se făcū pre sene rege, a. R. 2140 (p. Chr. 1387). Corvată cu

1) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX, vol. 5, Nro. 74.

partita sa se întări în Temişioara şi făcù dintr'însa punctul principalu allu escursiuniloru selle, pîno cându Nicolă Gara adjutatù de Petru fiulù lui Danù şi de vitricii fraţi Christoforu şi Michaele (Români) illu bătù şi lă scósse de acollo*).

Petru domnulù Moldaviei fiindù în luptă neîncetatù cu Tătarii şi temêndu-se de pretensiunile Ungurilorù după ce Sigismundù se încoronasse rege, făcù în anulù R. 2140 (p. Chr. 1387) unù legământù cu Vladislau regele Poloniei. În 10 Decembre a. R. 2142 (p. Chr. 1389) deputaţii lui Mircea domnului ţerei Românesci, Maniù şi Romanù, şi Dugoiñ spătarulù lui Petru domnului Moldaviei, încheiară la Radomù unù tractatù offensivù şi defensivù în numele principilorù lorù cu Vladislau regele Poloniei, în contra tuturor inimicilorù, mai allessù în contra lui Sigismundù regelui Ungariei. Acestù tractatù preliminarìu se întări de Mircea în 20 Januariù a R. 2143 (p. Chr. 1390) în Lublinù. În diploma de întărire Mircea se numesce voivodù Trasalpinù, duce allù Făgăraşului şi allù Amnaşului, banù allù Severinului, despotù allù ţerrilorù Dobrodiciiei şi domnù allù Durosoriului**).

XI.

Batalia din câmpulù Merlei.

Rivalităţile ce domnià între principii ţerrilorù de la Dunăriă, şi flăccirea successivă a imperiului bizantinù

*) În anulù Chr. 1387 Stefanù de Losonjiù banulù Severinului şi comitele Temişioarei dede acestorù trei fraţi unù satù dreptù recompensă. Veđi Pray Annales Reg. Hung. Parte II, lib. 3, pag. 177 et 128.

**) Mircius Dei gratia Woivvoda Transalpinus, Fogoras, et Omlas Dux, Severini Comes. Terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus etc. Magaz. ist. Tomo I, pag. 332.

care nu căpătă adjutoriū de la creștinī, facilitară Turcilorū întinderea în Europa și apropiarea lorū cōtră Dunăriă. Mircea vëdëndū periculu făcū unū legămēntū defensivū cu Lazărū despotulū Serbiei, cu domnulū Albaniei și cu regele Bosniei; și se înarmară cu toții în contra lui Amuratū, inamiculū commune. Ungurii încă veniră într'adjutoriū suptū commāndulū lui Nicola Gara. Bătălia se făcū în câmpulū Merlei (Cosiova) lōngă riulū Margu, în 15 Juniū a. R. 2142 (p. Chr. 1389). Turcii perdură mai āntāiū, după aceea prin încuragiarea lui Bajazetū, fiulū sultanului, se ținură pīno sēra în contra armelorū unite alle creștinilorū. Atunci unū serbū, Miloșiu Cobilovici, străbătū printre Turci pīuo la loculū unde eră Amuratū, dicēndū că are se-ī commūnice unū șecretū, adjungēndū pīno la dēnsulū, îi trasse cu unū cuțitū în pāntece, și lū resturnă la pāmēntū, apoi luă fuga, înse fu prinsū de janiciari și uccissū. Intre acestea cădū Lazărū în mānile Turcilorū; ellū fu dussū înaintea sultanului, care înainte de a și da sufletulū, pusse de ī tăiară capulū. Ostile creștinilorū se retrasseră bătute. Bajazetū coprinse tōtă Moesia. Sismanū se închise în Nicopoli înse mai pre urmă vëdēndu-se constrīnsū de cōtră Ali-pașșia se dede prinsū. Acesta lū trāmise la Filippopoli. Bajazetū lū uccise, și prefăcū Bulgaria în sangiacū turcescū, a. R. 2145 (p. Chr. 1392, — Betrānulū imperatoriū Joanne Paleologu constrīnsū de a plăti tributū Turcilorū, murī la a. R. 2144 (p. Chr. 1391), lăssāndū umbra imperiului bizantinū fiului său Manuele II.

XII.

Sigismundă infestădiă pre Români.

Între acestea murisse și Petru II domnul Moldaviei; în locul lui urmasse Ștefan III, care, precum se vede, încă se învoise la tractatele încheiate între predecesoriul său, și între Mircea și Vladislău în contra regelui Ungariei. Sigismundă înțelegându despre acestea, se întrarmă în contra Românilor, și plecă cu oște numeroasă asupra lor. Venind în Transilvania, trimise pre Ladislău ducele în contra lui Mircea, érá ellă însuși întră pre la Oituză în Moldavia. Ștefan strânse câtă pută mai iute pre ai seși și se puse la apărare. Aci se născu o luptă sângeroasă între Unguri și Români. Sigismundă adjunse la desperare. când Ștefan de Camișta comitele Secuilor străbătă de altă parte printre munți începă a tăia și a strică totă, a arde sate și bucate și a predă vite și alte lucruri; cu modulă acesta ellă deschise calea lui Sigismundă. Domnul țerei vedându-se strimtorat de toate părțile se retrase. Armata ungurească înaintă pînă la reședinția lui, și răspândi terrore în țară. Ștefan se plecă atunci, și ceru pace de la Sigismundă, care se și întorse îndată în Transilvania, a.R. 2143 (p. Chr. 1390)*. — Mircea domnul României fu mai fortunat; ellă bătă pre Ladislău ducele Transilvaniei și constrînse la retragere. Dară temându-se ca Sigismundă se nu vină cu mai mari puteri asupra sa, trimise de putați, pre Roman și pre Caldu, la Suciava în Moldavia, cari unindu-se cu deputați paloni, Gervasiu de Do-

*) Diploma Sigismundo Stephano de Kanissa datum in Feketebalom 1395 Fejer Cod dipl. Tomo X, vol. 2, Nro. 156.

loveișu și Bensone de Zabocruși în 15 Novembre a. R. 2143 (p. Chr. 1390) încheiară: „ Ca regele Poloniei se nu începă nici o cêrtă și nici o bătăliă în contra regelui Ungariei și a suppușilor lui fôră de a face cunnoscutu mai înainte domnului României și consiliului lui tôte calitățile acellorū cerți și bătălii, și fôră de fi acellea approximate prin consiliul regelui; érá décă se voru fi încheiatu alte tractate de pace, armisteișu său concordate între domnulu României și între regele Ungariei pentru unu tēmpu determinatū său pentru totu-d'a-una, aflându se regele Poloniei închisū într'insele, atunci regele va trebui să le,aprobeție, se le întărescă și se le țină de bune în tôte puntele si clausele lorū și pentru ca acellū legământū se remână neînfrēntū în tôte condițiunile lui, s'a decretatū, ca ver-cine dintre confederații priimiți în acellū legământū s'ar abbate de la condițiunile lui, atunci celledalte părți unite, admonindu-lū mai înainte potū și debū se lū constringă a împlini și a ținé promissiunile nevtemate. Articiii acestia debū se se ratifice de principiū respectivī la serbătôrca sântului Joanne Baptizătoriulū, érá tractatele de mai înainte se se retragă.“ Dară Mircea vedcēndū mai în urmă că Sigismundū nu e în stare dă aī dechieră resbellū, reinnoi în 6 Juliū 1391 tractatulū seū cellū dintâiū.*)

XIII.

Mircea bate pe Sigismundū apoi încheiă tractatū cu dînsulū.

Sigismundū descoperi noulū legământū făcutū încontra sa, și determină se și resbune asupra lui Mircea; .ellū

*) Veđi Magazinū istoricd Tomū I. pag. 334 et seqq.

strînse o armată validă și irrupse în România. Mircea se retrase, și Ungurii adjunseră pîno la Dunărie; aci atăcară Turnul (numit de dînșii Nicopolia cea mică, *minor Nicopolis*), și lă luară cu assaltu. De acollo întorcându-se înapoi, cîndu eră se trecă preste muntele Passerea (*Pazara*), Români se arruncare preste Sigismund și lă bătură, ca pre Carl și pre Ludovic, de unde regele abiă scăpă cu ajutoriul lui Gara, perđendū o mulțime nenumărată dintre ai sei*). Cu tôte acestea Mircea vedendu-se impressurat și de Turci, cari luas-seru tôte cetățile de pre rîpa dréptă a Dunării, apoi occupaseră Serbia pîno la Singidun, și încurseră chiar și în ținutul Sirmiu, se înduplecă a încheiă cu Sigismund un tractat de apperare cōmune încontra păgănilor, a. R. 2148 (p. Chr. 1395)**).

Între acestea Roman și Ivascu fii lui Petru II repăusatul domn al Moldaviei, dimpreună cu o facțiune de boiari malconții cu Stefan III, pentru că acesta se suppusese lui Sigismund, promisseră lui Vladislă că i voru închină țerra, decă acesta le va da ajutoriu încontra lui Stefau. — intrigă funestă și surginte de nenumărate calamități pentru principatele române. — Roman se dechieră domn în a. R. 2146 (p. Chr. 1393), Stefan cu ajutoriul lui Mircea lă allungă din țerră é.ă în a. R. 2148 (p. Chr. 1395) încheiă ellu însuși legămētū cu Vladislă regele Poloniei.

*) Diploma Sigismundi de anno 1408, apud Pray, *Annales regum Hung.* parte II. 3. pag. 191.

**) Nos Mirchya Vajvoda Transalpinus, Dux de Fagaras et Banus de Zeweriu, etc. datum Brasoviae in Dominica Reminiscere. Cnno Domini MCCCXCV. Fejer Cod. dipl. Tomo X. vol. 2. Nro 155.

XIV.

Batalia de la Nicopoli.

Sigismundă deschise în fine ochii, și vedă că inimiții cei adeverați ai lui și ai cellorlalți creștini sunt Turcii; ellă decretă o expedițiune generale încontra acestora, cerându adjutoriū de la ponteficele romană și de la regele Franciei. După mai multe lupte de mică însemnătate, se făcū bătalia cea memorabilă în 28 Septembrie a. R. 2149 (p. Chr. 1396) la Nicopoli în Moesia. Armata creștină compusă din Unguri, Români, Boiemă, Germani, Belgă, și Frânci, numeră la 60,000 de militari suptă commândulă lui Sigismundă. Turcii eră la 200,000 suptă commândulă lui Bajazetă. Impățienția căllariloră frâncesci de a attacă ei mai ântăiū pre Turci, causă perderea creștiniloră. Armata cea formosă se desfăcū, cea mai mare parte se uccisse de Turci, cealaltă scăpă cu fuga. Sigismundă abiă se mântui pre o barcă, fugindū pre Dunăriă în giosū la Constantinopoli, de unde trecū în Dalmăția și de acolo se întorse în Ungaria.

După perderea bătăliei de la Nicopoli, Stefană Lascu ducele Trasilvaniei, împreună cu Stefană III domnulă Moldaviei, și cu Mircea domnulă României, formară ună legământū încontra lui Sigismundă, și se scullară cu armele spre a lă destronă, și chiămară în Ungaria pre Ladislău regele Neapoli. De aci se născū o revoluțiune înfricoșiată; Stefană Lascu se uccise, dară și Sigismundă cădū în prinsore, din care abiă scăpă preste 18 sepmâni. a. R. 2150 (p. Chr. 1397).

Bajazetă înfuriată asupra lui Mircea pentru adjutoriulă dată creștiniloră la Nicopoli, trecū Dunăria în Ro-

mânia și înaintă pîno la Rovine în districtul Galbinului, unde lă așteptă óstea română. Aci Mircea lă attăcă cu tótă furórea și frângendu-í armata, illū constrinse a se retrage spre Dunăriă; séra ce supervení mântuî pre Turci de perire. A dóua di Româniî attăcară de nouū pre Turci la Dunăriă, și acestia trecură numai cu mare dificultate în Moesia. Cu tóte acestea Mircea considerándū posițiunea țerei, ambițiunea cea ticălósă a lui Sigismundū, și puterea cea mare a Turcilorū se resólve a încheiă unū tractatū câtū se va puté mai folositoriū pentru țerră, recunnoscéndū supremația porții: „Térra se se guverne după legile ei; domnulū ei se aibă dreptulū de a face resbellū și de a încheiă pace cu puterile străine; ellū se se allégă de cōtră metropolitulū și boiarii țerei, înse pentru protecțiunea dată se plătescā 6000 aspri roșii cē cei din țerră saū 500 de arginți turcesci pre annū. Datū în Nicopoli 805, luna lui Rabiul-ewel,*)

CARTEA II.

De la Alessandru cellū bunū pîno la luarea Constantinopoliî prin Turci.

I.

Alessandru I Domnulū Moldaviei.

Murindū Stefanū III domnulū Moldaviei și amiculū lui Mircea, urmā în domniă fiu-seū Petru III. Romanū încercă atunci din nou se se întroducā în principatū, Sui-trigillū domnulū Podoliei lū prinse și lū trāmise la frate-

*) Διονυσίου Φωτεινου 'Ιστορικη της πάλης Δυναμεις. Τ. III. σελ. 369.

seu Vladislau regele Poloniei. Ivascu fratele lui Romanu si Vasilcu verulă seu se rugară se lă dimită, luându-lă suptă raspunderea sa. Romanu promise credință lui Vladislau regelui Polouiei si lui Vitoldu ducelui Lituaniei, „dēcă va recuperă domnia părintescă“, donă regelui si regatului Poloniei țerră Sepenicului, si iertă summa de bani care o împrumutasse regelui, a. R. 2153 (p. Chr. 1400). Cu tôte acestea Romanu nu mai putu recuperă domnia Moldaviei; înse frate-seu Juga ocupă părțile țerrei de giosu, si construi fortăreție pre lăngă Dunăria si marea năgră; dară mai pre urmă se prinse de Mircea si se dusse la Argeșiu. Atunci Alessandru care coprinse țerra de susu după mórtea lui Petru III, remase singurú domnitoriú în tótă Moldavia, a. R. 2154 (p. Chr. 1401).

În imperiulă turcescú, Bajazetú avěndú resbellú în Asia cu Tamerlanú chanulú Tătarilorú, fu prinsú de acesta în anulú R. 2155 (p. Chr. 1402); fiilú lui veniră la cěrtă pentru ocuparea tronului. Musa persecutatú de frate-seu Solimanú, fugi la Mircea în România, care lă luă suptă protecțiunea sa, strînse o armată numerosă suptă commăndulú lui Danú, nepotulú seu de frate, si o trămise în Turcia. După mai multe bătălie cu succesú variatú, Musa învinse pre Solimanú, si se su pre tronulú Sultanilorú. Mircea veděndú acumú pre amiculú seu imperatoriú turcescú, se cređu securú încontra Ungurilorú; ellú încheiă în a. R. 2164 (p. Chr. 1411) unú tractatú nouú cu Vladislau regele Poloniei încontra lui Sigismundú, în care se vorbesce si de o încuscriere între acesti doi principii*). Assémine făcú si Alessandru

*) Veđi Magazinú istoricú Tomú I. pagina 340.

domnului Moldaviei, totu în acellu anu, dându totu de o dată lui Vladislău unu împrumutu de 100 ruble saŭ taleri de argintu, pentru care Vladislău îi împreună Sc-natinulă, Columeia și totă Pocuția*).

II.

Tractatulă secretu încontra Moldaviei.

Sigismundă se împacă cu Vladislău, și în unu tractatū, secretu din 15 Martiū a. R. 2165 (p. Clir 1412) se învol cu dînsul: „Ca domnulu Moldaviei se dea adju-toriū lui Sigismundă cu totă puterea sa, cându acesta va avé bătăliă cu Turci; decă n'ar veni saŭ fiindu mor-bosă n'ar trămitte armata sa, atunci ambi regī (Sigis-mundă și Vladislău) se irrumpă cu puterea în Moldavia se scôtă pre domnă și se împartă țerra între sene, așă ca Vladislău se iea partea de cōtră Podolia cu Jassi și cetatea Albă, érá Sigismundă partea de cōtră Transilva-nia cu Bârladulă și Chillia. Dară decă domnulu Molda-viei ar împlini acelle condițiuni, atunci țerra se remănă suptă dînsulă, chiară și în casulă cându unulă dintre regī ar murī. Dară preste cincī anni se se cerceteđie și se se determine la care regătū, la Ungaria saŭ la Po-loaia, se vină acéstă țerră**). — Mișellulă de Vladislău făcū aici cu lătrunele de Sigismundă o blăstemățiă care merită a fi însemnată în istoriă cu colorī négre; ea nu avū în adeverū necī o urmare pentru principatulă Mol-daviei, înse dede essemplu ce se se facă mai târđiū cu re-gatulă Polouiei. Perfidia nu remâne nebatută de deū. Ce putere mare, ce murū tare nu eră atunci se se în-

*) Martiaus de origine et rebus gestis Polonorum libro XVII, pagina 278, et Engel's Geschichte der Moldau pag. 116.

**) Dogiel Cod. dipl regni Poloniae Tom I. pagina 46.

temeieție în resăritulă Europei, decât fiă-care dintre acești principî, Sigismundū, Vladislau, Alessandru și Mircea, arū fi lăratū cu sinceritate, și în locū de a înșellă uniū pre alții, s'arū fi pusū cu ȕuteri unite se scôtă pre Turci din Europa, și se facă se înflorască statele lorū respective ?

III.

Mórtea lui Mircea cellū mare.

Musa amiculū lui Mircea nu ședū multū pre tronulū sultanilovū ; unū frate allū seū Machomede veni încontra lui, illū bătū și lū uccise (a. R. 2166; p. Chr. 1413), după aceea începū se facă preparative se trecă în Dacia și se pedepsască pre Mircea pentru adjutoriulū ce dedesse fratelui seū Musa. În a. R. 2169 (p. Chr. 1416) trecură Turciū Dunăria, predară si devăstară țerra, luară Giurgiulū și Turnulū de lōngă gura Oltului (*minor Nicopolis*), întăriră aceste locuri cu fortificațiuni, și asșediară într'însele președie militarie. Româniū încercară îndeșertū se i scôtă afară din țerră, înse fură frânți de puterea cea preponderătoriă a Turcilorū, și nu le remase altū ceva de câtū saū se móră saū se pérđă libertatea. Mircea determină se plătască unū tributū și se mântuiă vieția națiunei selle. Sultanulū se arretă destullū de generosū cerēndū numai 300 de lei și unū fiū allū principelui dreptū ostaticū. După acēstă catastrofă Mircea nu domni mai multū de trei anni, și muri plinū de ȕille, a. R. 2172 (p. Chr. 1419). Ellū fu unū omū mare în tōte respectele, înse împregiurările celle grele, și mai allessū perfidia lui Sigismundū, nu lū iertară se și închidă ochii mulțiānnitū. Ellū introdusse

multe și mari reforme în administrațiunea țerei, organiză o armată regulată, formă o miliție stabile, pentru întăia oră în totă Europa, edifică monasteriul de la Cozia și de la Codmăna, mută reședinția de la Argeșiu la Tîrgovestei. și făcū curtea domnăscă de la Bucuresci, împărțindu-și tēmpulū așia, încātū vara ședea în Tîrgovestei, érá iérna în Bucuresci.

IV.

Danū III. Moldaviū la Marienburgū.

După mórtea lui Mircea cellū mare se născū o revoluțiune însemnată în istoria Daciei din cauza succesiunii. Mircea avusse mai mulți fii naturali; din familia fratelui seū Danū, precumū și din a lui Bassarabă, trăia mai mulți fii și nepoți cu autoritate la Români. Toți acestia pretindea a urmă în principatū, și fiă-care avea partita sa între boiarii țerei. Mircea II, fiulū lui Mircea I, bătū pre Vladū Bassarabă, inse Danū III (nepotulū cellū valinte allū lui Mircea I, din fratele seū Danū II) se scullă încontra lui, érá neputēndu lū resturnă chiāmă pre Turciī ntr'adjutoriū. Mircea II allergă la Unguri. Acestia perdură bătalia, Stefanū de Losonții, căpitanulū lorū și Mircea II cădură în miđilocolū luptei. a. R. 2173 (p. Chr. 1420).

Danū III învingētoriū încurge cu Turci în Trasilvania, bate Brasiovulū, prinde pre totū magistratulū săsescū și lū duce cu sene. De altă parte Turciī bătū la Sargețiū pre Nicola ducele Trasilvaniei, devastă ținutulū Orestiei, prédă cctatea și se retragū încărcați de spolie. In primăvara a. R. 2174 (p. Chr. 1421) éráși întră în Trasilvania și devastă țerra Bîrsei In 4 Juniū Sigsi-

mundu vine la Săbeșiū și provocă țerra la arme: „dintre fiă-carî doi nobilî unulū, și dintre fiă-carî dece țerranî unulū se se înarmeđie spre apperarea țerreî. Inse Turciî se retragū. Machomede mōre la Adrianopoli în a. R. 2175 (p. Chr. 1422)

Pre cândū curgea aceste confussiiunî în România și în Trasilvania, Alessandru domnulū Moldaviei continuă a lucră pentru înflorirea principatului seū. După mōrtea lui Mircea ellū încheiă cu Vladislău unū tractatū de apperare commune încontra ambițiosului de Sigismundū saū mai bine renouî tractatulū cellū încheiatū cu optū annî de ȕille mai înainte. Dară și de acéstă dată regiî se împăcară la Cassovia. Murindū soȕia cea dintâiū a lui Alessandru, ellū se însură de a dōua óră la a. R. 2174 (p. Chr. 1421) și luă pre Rîngala sora lui Vladislău Fiindū că din căsătoria dintâiî remaseră copii, așiă la contractulū acesta de căsătōriă se invol espresse și Elia, fiulū cellū mai mare, ca principessa se possedă pre viétiă Seretulū și Roscoviȕiulū cu tōte veniturile, și se capete o pensie de 600 galbinî.

Cândū Vladislău avū resbellū cu căllariî prussiani la a. R. 2176 (p. Chr. 1423), Alessandru 'i trāmise 400 de căllari romāni într'adjutoriî, la Marienburgū. Cu acéstă ocasiune Romāniî dederă o probă de tactică militariă demnă de însemnatū. „Pre cândū Romāniî culegea prada suptū cetate, căllariî teutonici essū cu mare mulȕime din castellū și se repedū asupra lorū. Romāniî se retragū în pădurea vecină, acolo sarū de pre cai giosū, și se punū la apperare între arboriî ecî deșî, după modulū lorū cellū usitatū în bātaliă. Sarū și Teutoniî ca se î scótă afară din ascunseturele lorū, precumū cugetă ei; inse îndată se vedū accoperiȕi de o plōiă de

săgeți; cei dinainte cadu morți sau prinși, cei din urmă scapă cu fuga, înse și în fugă fură tare frecăți de Români cari îi persecută cu violență. În urmă Românii iaă prăda și se întorcă cu prinși în castrele lor^{*)}).

V.

Radu Calbulă încontra lui Dană III.

În turburările ce se născuseră în imperiul turcesc după mórtea lui Machomede, fiulă seă Mustafa fiindă persecutată de frate-seă Amurată II, fugi la Dană III domnul României (a. R. 2176; p. Chr. 1423); înse înainte de a trece Dunăria se prinse și se suggrumă de ómenii lui Amurată. Acestă sultană inamică lui Dană III, trămise în a. R. 2177 (p. Chr. 1424) pre Radu Calbulă cu óste turcescă în România. Dană se tină, cu tóte acestea măi pre urmă se veđă redussă la necesitatea de a rugă pre Sigismundă pentru adjutoriū. Acesta fiindă ocupată în Boiemia scrisse lui Vladislău se trămită osti în Moldavia și se provóce și pre Alessandru după tratatulă încheiată între dînși, spre a bate pre Turci, căcă ellă va veni în scurtă tēmpă. Vladislău trămise 5000 de căllari nobili din Russia meridionale cu căpitanulă Cobileniū, cari trecēdă prin Moldavia puseră castrele la Brăilla unde se adunară și Românii suptă arme, și așteptară dóue lună de dille de deșertă; după aceea auđindă că Sigismundă e împedecată prin certile cu Boiemi, se întórseră a casă^{**)}. — Cōtră finitulă annulă Sigismundă vine în Trasilvania, stringe óste și trămite cu dinsa pra Joanne Marotă în România, care bate pre

^{*)} Mart. Cromerus de orig. et. rebus gest. Polonor. libro XIX. pag. 290:

^{**)} Mart. Cromerus de orig. et. rebus gest. Polonor. libro XIX. pag. 293.

Turci și pre Radu; érá în primăvara a. R. 2180 (p. Chr. 1427) întră ellū însuși în țerră, și restabilī pre Danū III în principatū; inse în anulū următorū Sigismundū perdū bătalia în Serbia, și puçinū lipsī de nu perdū și vicțīa în Dunăriă. In anulū R. 2182 (p. Chr. 1429) se adunară Sigismundū, Vladislăū, și Vitoldū la Luscu în Polonia, unde între celălalte tractate ce făcură, propuse Sigismundū împărțirea Moldaviei și scótorea lui Alessandru, dicēndū că acesta n'a voitū se lū adjute încontra Turcilorū. Vladislăū arretă că acestū pretestū n'are locū; fiindū că Alessandru l'a asteptatū cu óstea sa și cu Poloniī dimpreună, dóue lunī de țille la Brăilla indeșertū*).

VI.

Vladū III Draculū.

Mircea I între ceilalți fii naturali ai seī, avusse pre unū Vladū III, care crescusse la curtea lui Sigismundū, după aceea fugisse la Constantinopoli unde serviă cu mai mulți junī romāni în miliția prétériană a lui Manuele Paleologū. Manuele muri în anulū R. 2178 (p. Chr. 1425), și în loculū lui urmă Joanne VI Paleologu. Vladū continuă a servi și suptū acestū nouū imperatoriū în tēmpū de cincī anni de țille. In anulū R. 2183 (p. Chr. 1430) luă cu sene pre soçiī seī, și trecēndū în Romānia occupă unū castellū și de acollo rescullă tótă țerra încontra lui Danū III. Acesta cădū prinsū în bătaliă, și apoi se uccise din ordinea lui Vladū. Inse Amuratū trāmise érá pre Radu Calbulū cu Turci în țerră.

*) Joannes Dlugossius Hist. Pol. lib. XI. ad annum 1429,

Vladu bătù și pre acestia și tăia pre Radu. Sigismundù tràmise lui Vladu două stéguri cu cruci și *ordinea dracneluș*, de unde apoi Vladu căpetâ numele de Draculù. — Domnulù acesta se întitulâ ca și tatâ-seu Duce allù Făgărașuluș și allù Amnașuluș, și donâ în a. R. 2185 (p. Chr. 1432) fraților Ștefanù și Romanù mai multe sate în țerra Oltuluș. — În acestù annù (a. R. 2185; p. Chr. 1432) Vladu bătù pre căllarii teutonici din Severinù și i allungâ din castellù, apoi pre la Șantù-Giorgiù irrupse în țerra Birsei predâ Brașovulù devastâ țerra Secuilorù și scaunulù Rupelorù (Cohalmuluș), prinse mulțime de Sassi și i dede Turcilorù în sevirtute

VII.

Mórtea lui Alessandru cellù bunù.

În Lituania murisse ducele Vitoldù la annulù R. 2183 (p. Chr. 1430). Suidrigillù successorulù lui dechiârâ rebellù lui Vladislâș regelù Poloniei, fiindù că acestea voia se i răpescâ Podolia. Alessandru domnulù Moldaviei se unì cu Suidrigillù vecinulù seu; érá Vladislâș scullâ pre Tătari asupra Lituanilorù și a Românilorù. Alessandru luâ castellele Gallișuluș și Camenișia și le predâ de tôte averile; înse cândù erâ se se întórcâ înapoi, illù impressurarâ Tătari și Poloni, băturâ pre Români și le luarâ spoliile. Alessandru scâpâ cu mare nevoiâ preste Dunastru în Moldavia, după aceea murì de meróre n a. R. 2185 (p. Chr. 1432). — Alessandru fu unulù dintre cei mai bunì principì ai Românilorù, înțeleptù, dreptù, ânimosù, amatoriu de sciinție, înse avù amicù pre Vladislâș care lù vëndù lui Sigismundù. Acéstâ faptâ descoperindu-o ellù mai în urmă, se unì cu Suidri-

gillă, érá regele Polonicéi illă încurcă cu Tătarii și i amări viéția. Posteritatea i dede numele de Alessandru cellă bună. Ellă făcú mai multe institute folositóre și pictóse, înființă scóle și o academiă de sciință, edifică monasteriele de la Bisterția și Moldavia, episcopiele de la Romonă și de la Rădăuți, și metropolia de la Suciava. Imperatoriulă Joanne Paleologu i dede numele de Βασιλεὺς, ponteficele romană numiă țérra lui *Regnum Moldaviae*. — Suptă domnia lui Alessandru veniră Armenii și Țiganii în țéră.

VIII.

Elia și Stefană.

Alessandru cellă bună lăssă doi fiii legitimi, pre Elia și pre Stefană, și mai mulți fi naturali. Elia luasse în căsătorie pre Maria sora Sofiei consortii lui Vladislău regelui Polonicéi. Inse o mare parte de boiari, precum și dómna Ringala se dechiărară pentru Stefană, care eră mai desceptă și mai ânimosă. Elia înneacă pre vitriga Ringală, Stefană fugi la Vladă Dracu în România, de unde se îrtorse cu adjutoriū și resturnă pre Elia. Acesta fugi în Polonia la cumnatu-seu Vladislău, de la care cerū adjutoriū în contra frate-seu. Causa acésta se luă la desbatere în adunarea generale de la Népolemicia, și se decise în favórea lui Stefană. Vladislău dede lui Stefană țérra Cherson și Niemirovulă, și territoriulă dintre Senatină și Sepenică, de la riulă Polocină pino la Dunastru. Lui Elia se dederă possessiuni și venituri în Polonia suptă condițiunea se nu se mai mestece în lucrurile Moldaviei. Cu tóte acestea ellă nu se mulțiănni, cî încercă se întro în țéră, inse fu bătută la

Dormănesci, în septemăna albă, a. R. 2187 (p. Chr. 1434). După ce scăpă în Polonia, Elia voindă să strângă ostii și a doua oră spre a irrumpe în Moldavia, fu prinsă și închisă la Sirradia, împreună cu consorțea sa Maria și cu copiii.

Stefană bătută în acestă annă și pre tătari cari voia se prade Podolia și Russia, și câstigă prin acăsta mare credită la Vladislău.

În 31 Maiă a. R. 2187 (p. Chr. 1434) murî Vladislău II, fiulă aceluia, suptă tutela reginei Sofie. Regina acăsta propuse în anulă următoră dietei de la Sirradia se dimittă de prinsore pre Elia cumnatulă ei. Dieta luândă în considerațiune caracterulă și posițiunea lui Stefană, care apperă cu energiă țerra în contra Turciloră și a Tătariloră, ba chiară, și în contra Lituaniloră, pre cari i bătusse de currëndă la Braclovă, le luasse castellulă și cetatea, și le dedesse în mănile regelui, — nu cutediă se se determine pentru dimissiunea lui Elia. După ce se desfăcū dieta, Elia încercă se se adjute ellă însuși, înșellă pre veghiătcuulă seă, Petru Sofroneșcu, și fugi în Moldavia, unde rescullă pre boiari malconții în contra lui Stefană, și turbură țerra. După mai multe bătalie crunte frații se învoiră între sene, ca Stefană se țină cetatea Albă și porturile de la marca Négră, apoi Tighina, Chilia, Oblucința; érá Elia Hotinulă, Suciava, Jassii, Bărladulă, Hussii, Tecuci, etc. După acăstă învoire Elia se duse la Vladislău II care venisse la Lembergă, și se închină lui, promittëndă credință și adjutoriū în contra tutoră inamiciloră. Vladislău lă sărută, soțiiloră lui le dede mănă, și impuse lui Elia ună tribută de 200 de carre de usoni (pesci), 100 de cai, 400

de camace (țeseture de metasse roșă) și 400 de boi pentru bucătăria regelui. Din partea regelui se assecurară lui Elia castellul Gallitiu de cumu-va s'ar întem- plă se se scotă din domniă. Mișellul de Elia merse și mai departe, ellu dede lui Vladislaū țerra Sepenicului cu castellele Hotinū, Ceninū, Chmielovū, spre resărci- rarea damnelorū făcute de tată-seū Alessandru în ținu- tulū Columeiei și allū Senatinului, îndetorindu-se de a restitul și actele asupra locurilor acestora.

IX.

Revoluțiune în Trasilvania.

Pre tēmpulū acesta în Trasilvania se întem- plă o re- voluțiune însemnată în contra feudalismului. Acéstă sis- temă barbară introdussă în Ungaria și în Dacia cisal- pină de pre tēmpurile regilorū din familia arpadiană; făcusse din țerranii liberi cu possessiunile lorū cele e- ređite de la moși de la strămoși, servi ai statului, servi ai bisericeii și servi ai nobililorū particulari, cari eră di- rectoriū lorū în pace și conductoriū în resbellū. Regele Ladovicū și Sigismundū dederă mai multe ordinațiunī în respectulū acesta făcūră țerranilorū diverse ușiurări, înse appesările mergea crescēndū din dī în dī, a- șiă în cātū țerranii debea se considere de o fa- vorē libertatea de a și putē părăssi casa și moșia, și de a și cātū altă subsistențiă. Aceste nedreptăți din partea nobililorū atțițiară pre țerrani, cari încercară în mai multe rōnduri a rumpe catenele servituțiū. Cu op- pressiunile feudali se uniră și cele religiōse și cele na- ționali, pīno cāndū cu încetulū se desvoltă o opposițiune între Romāni și collocaitoriū de altū sânge și de alte secte. Ina R. 2187 (p. Chr. 1434) Romāniū din țerra

Oltului se scullară în contra Sassilor, și turburară totu împregiurul, mai allessu țerra Bîrsei. In a. R. 2188 (p. Chr. 1435) cându intrară Turcii în țerră, ducele Ladislău (Iac) nu putu se redice pre țerranî în contra acestora, căci acerbitatea loră eră mai mare în contra nobililor de cătū în contra Turcilor. In a. R. 2189 (p. Chr. 1436) oppressiunile episcopului catolicu Giorgiū Lepes dederă ocasiune la o rescullare generale. Acestu episcopu se învoisse cu nobili și cu alți Trasilvanî, ca decimele cari i se cădea după legile de atunci în natură, se i se plătescă în banî. Acestă plătire nu s'a respunsu de cōtră uni, și episcopul se simți indemnatu ca se pedepsescă pre debitori cu interdictu ecclesiasticu (opprire de la comuniunea cu misteriele biserice). Essindū deșerte aceste mēssuri, episcopulū allergă la adjutoriul regelui. Sigismundū ordină ca omeni sē respundă decima episcopului, ammenințiându-i că decă nu vorū respecta punițiunile bisericescī dictate de episcopu, atunci se vorū pedepsi de guvernū cu punițiunî pecuniarie.

X.

Universitatea Românilor și a Ungurilor.

Românii și Ungurii preste cari veniă acelle punițiunî, nu se mulțiänniră, ci appucară armele suptu commăndulū lui Paulū Magnu și Ladu Fărcașiū. După cererea lorū monasteriulū de la Clușiū le formulă plângerea în terminî acestia: Universitatea Ungurilor și a Românilorū se plînge că episcopulū catolicu nevoindū se și iee decima care i se cădea în monetă mică, în cursu de trei anî, s'a acumulatū acea sumă, și acumū o cere

în monetă mare, și prin interdictă ecclesiastică; mai în-
collo, că ómenii cari locuesc în possessiuni nobilitarie
s'aũ appessatũ cu totulũ și s'aũ redussũ la starea de
servi, ca și cumũ arũ fi nesce ómenĩ cumperați; nobi-
lii nu i lassã se se mute în alte locuri nici chiarũ des-
poiați de tóte averile lorũ; ei le aũ răpitũ tóte drep-
turile și i aũ îngreuiatũ cu sarcini mai grele de câtũ
crucea, cari nu le mai potũ purtã. — Nobiliĩ cari se
plãnserã pino acumũ în commune cu țerraniĩ în contra
oppressiunilorũ clerului, vȅdȅndũ că interesele lorũ se
despartũ de alle țerranilorũ, — și că acesti din urmã
simțirã destullũ de bine, că despotismulũ e despotismũ,
oppressiunea e oppressiune, vinã de la ce prersóne va veni
clerice saũ laice, — se desfãcurã de denșii, și voindũ se
se assecuređie în contra naturei celei revoltate în pep-
turile țerranilorũ, se împãcarã cu episcopulũ, și chiã-
marã pre Secuii și pre Sassĩ într'adjutoriũ, și formarã
o unire de apperare commune în contra inamicilorũ es-
terni și interni (adecã a țerranilorũ), 17 Septembre 1437.

Țerraniĩ nu se intimidarã de locũ prin acȅstã conju-
rațiune a assuprȃtorilorũ, ci se adunarã în comitatulũ
Salnicului, la satulũ Pretulũ de giosũ, și cerurã se li se
facã dreptate, cãci altãminte și o vorũ face cu putere—
Se adunarã și nobiliĩ cu ducele lorũ și cu comiții Se-
cuilorũ; vinũ la arme amȅndȃue partitele, mulți cadũ
și de o parte și de alta. În fine începũ a negoȃiã, și
în 6 Octobre a. R. 2190 (p. Chr. 1437) se invoiescũ
ĩntre senc: „Nobiliĩ și țerraniĩ se trãmittã deputați la
rege, și pino va veni respunsulũ, țerraniĩ se dea nobi-
lilorũ celle trei donuri la ȃille mari, cari s'aũ usitatũ
a se da mai ĩnainte, și se plătescã unũ florinte saũ o

giumătate, după natura sesiuneî și numărul vitelor, și se lucreșie o ȝi pre annū la nobilī, cândū le va plăcé acestora, și se caute de facerea morilorū; apoi se aibă voiă liberă de a se mută, plătindu-șī terraticulū și detoriele. Nobilele care va călcă aceste legī se se pedepsescă de cōtră ducele țerreî cu pedépsa cuvenită unui călcătoriū de jurământū, érá țerranulū care nu le va observă, se se pedepsescă de nobilele seū cu luarea tuturor averilorū selle.“ — Décă merșeră acestī deputașī la Sigismundū, și decă mergerea lorū avū ver'unū rezultatū, nu se scie; Sigismundū eră atunci în Boiemia, și pușinū după aceea (în luna lui Decembre) murī în Moravia.

XI.

Conjurașionea în cōtra Romānilorū.

Dară foculū cellū accoperitū prin aceste condișuni de pace, se apprinse érašī în ținutulū Clușiuului și allū Sămeșiuului de giosū; precumū și în ținutulū Niruluī suptū conducerea unui Martinū. — Antoniū Magnū conductoriulū țerranilorū trasilvanī se prinse la Monasteriulū de lōngă Clușiu, și se tăiă în bucășī; nouē soșī ai lui se înșepară pre deallū dinaintea Turdeî. Dară în fine chiarū nobilī devăștară Aiudulū în 15 Decembre a. R. 2190 (p. Chr. 1437), din cauza întēplărilorū memorate. Dară și după ce se ucciseră acelle capete alle rescōlleî, nu încetară țerranī de a continuă fapta începută. Nobilī addusseră adjutorie din Ungaria, bătură pre țerranī la Clușiu, și luară cetatea cu puterea în 9 Januariū 1438, și scrisșeră Sassilorū se vină și ei într'adjutoriū; apoi făcură adunare generale la Turda, în care nobilī, Secuii și Sassii se uniră a două oră cu tōtă solennitatea

în contra tuturor inamicilor ei esteri și interni, și espresse în contra țerranilor. — *Turda în serbătorea sântei Dorotei a. Chr. 1438 (6 Februarie)*. Dară nici această conjurațiune a oppressorilor nu fu în stare de a înfrica pre țerrani, ei nu se stêmperară pînă ce regele Albertu de Austria (generele lui Sigismundu, care urmasse în regat după mórtea șocrului seú), dede unú decretu, ca țerranii plătindu-și detoriile lor cõtră nobili, se se pótă mută în verice locu și în verice tîmpu le va plăcé. Nobili se mulțiănniră cu această dispozițiune, dară mai greú se arretă episcopulu Giorgiu Lepes, care fusse causa acestorú turburări. Acesta nu voia de locu se dea țerranilor voia de a se mută, pînă ce nu se admoni aspru de regele Albertu, și pînă cându ducele țerrei Dionisiu Losonjiu prin ammenințări serióse lú redusse la ascultare în a. R. 2192 (p. Chr. 1439).

XII.

Sinodulú Florentinú.

Pre cându curgea aceste revoluțiuni în Dacia, ponteficele romanu Eugeniu IV se adoperă cu tóte puterile se restabiléscă unirea bisericei resăritane cu cea appusană, și se întărăscă catolicismulú. Pre la a. R. 2189 (p. Chr. 1436) se află în România unú episcopu catolicu de Milcovu, cu numele Gregoriu, la care scrisse Eugeniu ca se lucrede cu tótă diligența pentru reunirea bisericei. În Moldavia principessa Maria, consórtea lui Elia, contribuí multu spre lățirea catolicismulu. Eugeniu allu IV voi se ordinede în a. R. 2191 (p. Chr. 1438) unú inquisitoriú în principatele române asupra ereticilorú. La a. R. 2192 (p. Chr. 1439), Februarie 9

deschise sinodul la Florența, la care merse și Damian metropolitul Moldaviei, împreună cu patriarchul Josefu și cu imperatoriul Joane Paleologu, și sub scrisse unirea bisericești*). Inse Marcu de la Efesul se oppose, și prin această nimică totu efectul unirei. In Moldavia călugărul Teoctistul produsse o reacțiune asiă de mare în contra latinilor, în cătu Românii arseră toate cărțile scrisse cu litere latine. In România episcopul de la Mîlcov, Gregoriu, după încheierea sinodului la a. R. 2195 (p. Chr. 1442) se scosse din țerră, și trecendul în Ungaria, petrecu acolo, precum se pare pîno la a. R. 2199 (p. Chr. 1446).

XIII.

Joane Corvinu.

Pre tîmpurile acestea se află în regatul Ungariei, unu Românul estraordinariu, Joane Corvinu, allu căruia tată Voicu, fiulul lui Serbanu, căpetasse de la Sigismundu (p. Chr. 1409) pentru meritele selle castellul Uniadóra, și cu acesta, supranumele de Uniade**). Prin faptele celle eroice Joane Corvinu se înalțiasse de la militariu comune pîno la gradul de duce supremu. De aci înainte istoria omului acestuia face parte a istoriei universale. — In anulul R. 2191 (p. Chr. 1438) pre cîndu Joane Corvinu era ocupat în Serbia cu apperarea Singidunului și a rîpei Dunării, Meget-passiă trecu prin România în Trasilvania, și impressură Săbiuul, și neputendu-lu luă, devastă totu ținutul pîno la Săbeșiu, a-

*) Michael Le Quien in oriente christiano Tomo I, Pag. 1253.

**) Diploma Sigismundi, datum in Visseg ad in festo beati Lucac Evangelistae, anno Domini MCDIX. Fejer cod dipl. Tomo X, vol. 8. Nro 252.

poi se întorse către Braşiov, arse mai multe sate şi chiar suburbiele Braşovului. Ducele Transilvaniei Dionisiu Losonţiu, strinse armată şi alergă după dînşii, cu toate acestea Turcii dusseră cu sene la 70,000 de prînşi, şi prin România trecură Dunăria în Turcia. La această expediţiune se şice că ar fi luat parte şi Vladu Dracu domnului României, care cu patru ani mai înainte promisese lui Amurat, că lă va duce cu ostile în Germania şi Russia. Acestu domnă începă de a aci înainte a domni tirannescă în ţerră, şi persecută familia lui Danu. Trei fraţi: Danu, Vladu şi Mansillu de Aresiu fugiră în Transilvania de frica lui Vladu. Cellu din urmă se căsătoră cu Marina, sora lui Joanne Corvinu, de aci se născură mari inimiţie între Vladu şi Corvinu, cari avură urmări forte funeste. — In a. R. 2193 (p Chr. 1440) Vladu se dusse la curtea lui Amurat spre a lă complimentă. Vezirulu Endulach illu accusă inaintea sultanulu, şi lă arruncară la închisore în Callipoli. Vladu se liberă dându ostatici pre doi fii ai sei, cari fură dusşi la Nimfen în Asia. Intorcându-se acasă Vladu (care eră şi domnă allu Făgăraşulu), dede unu plebanu din Tergu-Vestei abaţia de la Cârţia.

XIV.

Batalia de la Varna.

Joanne Corvinu se numisse duce allu Transilvaniei şi banu allu Severinulu. Prin stăruinţiele acestuia, după mórtea lui Albertu de Austria, se chiâmă la tronulu Ungariei Vladislău II, regele Poloniei în a. R. 2193

(p. Chr. 1440).*) Turcii veniră cu mare putere la Singidunū, înse ei fură frânți de Joanne Corvinū și de Nicóla de Villacū, a. R. 2194 (p. Chr. 1441). Dară în anulū următoriu, întră Meget-passia érá prin România în Trasilvania cu nenumărată mulțime de Turci. Joanne Corvinū se află atunci la Alba-Julia; ellū le eșși înainte cu episcopulū Giorgiū Lepes la sânt' Imbru, 18 Martiū, înse fu bătutū, episcopulū cădū, spellându și în sângē peccatele commisse în contra țerranilorū. Corvinū nu perdū ânima, ci strînse armată nouă, și încă în aceeași lună attacă pre Turci cu atâta putere, în câtū uccise la 15,000 de păgânī între cariși pre Meget-passia împreună cu fiulū lui; le luă tótă prada și tóte sarcinele, liberă pre toți prinși și curăți țerra de Turci. Sultatulū Amuratū turbatū de resbunare trâmise atunci pre Șabatinū cu 80,000 de Turci în Trasilvania spre a repărà perderea pățită suptū Meget-passia; fuse Corvinū frânse și pre acestia la Pórta de ferrū, și i respinse. După aceste calamitâți Amuratū se appucă se facă preparative gigantice în contra creștinilorū, dară Corvinū nu i dede tēmpū. Ellū plecă cu Vladislău în anulū R. 2196 (p. Chr. 1443) prin Moesia, luă Sardica și Naissulū, repurtă mai multe victorie și prinse pre Cambi. Appropriarea iernei făcū se se retragă în Temișiana, unde fortifică cetatea. În a. R. 2197 (p. Chr. 1444) se făcū pace cu Turci pre 10 annī. Inse împatoriulū

*) In dieta din 9 Martiū 1440, fiindū vorba despre învoirea între Ungur și Poloni, cari venia acumū suptū unū rege, propuse regina Elissabeta (veī duva lui Albertū și spunea lui Vladislău): *Ut Hungari sponte sua et bona fide antiquarent omnem actionem et jus, quod aut in Russia, aut in Podolia, aut in Valachia se habere crederent. Callimachus de rebus gestis Vladislai.*

Joanne Paleologu, famosul principe allu Epirulu, Giorgiu Castriotu Scanderbeu, ponteficele romanu, si magnatii cei adunati la Segedinu determinară pre Vladislau se rumpă pacea. Regele plecă cu armata din Temisiana prin Moesia; Joanne Corvinu trecu prin Romania fôra nici o disciplină, făcu multă stricățiune țerrei, si supără fôrte pre Vladu. Amendou corpurile se uniră la Nicopoli. Acolo se dusse si Vladu domnul Romaniaei, si vedendū ôstea cea mică a Unguriloru, desvātu pre rege de la acéstă interprindere temerariă, înse neputendulū înduplecă, îi dede 4000 de căllari romani suptu commândulū fiului seū Vladu. Armata înaintă pino la Varna (vechiulū Odessu). Cându auđi Amuratū de acéstă, plecă diu Asia intru întempinarea lorū cu o putere cu multū mai mare. Bătălia se începu în 10 Novembre a. R. 2197 (p. Chr. 1444) si ținu pino séra. ba se confinuă si în ȃina următóriă: în ȃina dintăiū fortuna surrise armelorū crestine, dară a două, de si Corvinu făcu totū ce pôte mintea, ânima si brațialū omenescu, fu fatale pentru dinșii; Vladislau căđu în acea ȃi sângerôsă. Corvinu cu Românii fugi spre Dunăriă; cându adjunse în România, Vladu în desperățiunea că nu sciă ce se făcusse cu fiu-seū, illū prinse. dară puçinū după aceea venindū si fiu-seū, illū dimise si lū petrecu cu onóre pino la Brașievu. Cându se arretă Corvinu în Ungaria, află țerra în cea mai mare consternațiune, prezenția lui însuflă ânimă ômenilorū. Dară ellū însuși supperatū pre Vladu pentru rușinea ce i făcusse în anulū trecutū, strinse armată, si împreună cu cumnatu-seū Danu IV, plecă în România la a. R. 2198 (p. Chr. 1445). si bătū pre Vladu. Acesta se retrasse la munți. éra Turcii fură ții-

nuți în respectu prin flota ponteficale care adjunsesse la Nicopoli. Pre cându Corvinu (în luna lui Maiu a. R. 2199; p. Chr. 1446) ținea dietă la Pesta (în care ellu se allesse guvernatoriū allu regatului pîno cându va cresce Ladislaū IV, cu supranumele Postumulū), Vladu irrupse în Trasilvania, și predându țerra dusse la 400 de ómenī in servitute.

XV.

Petru Dănuulū Moldaviei.

In Moldavia încă prorupse discordia între fațiī domni, Elia și Stefanu, la anulū R. 2197 (p. Chr. 1444), Stefanu prinse pre Elia și i scósse ochiī, din care causă acesta murī preste unū annū de ȕille. Dómna Maria (consórtea lui Elia) fugi în Polonia încređindū castellele Hotinū, Cherson și Chmielovū palatinulū Petru Odova-țiū. Stefanu provocatū de Danū IV spre a i da adjutoriū în contra lui Vladu III, întrā în România. De altă parte Corvinu plecā din Trasilvania, și luarā pre Vladu între dóue focuri, (luna lui Juliū a. R. 2199; p. Chr. 1446). Vladu căđu în mânia lui Danu, care lū tăiā dimpreună cu fiu-seu in miđilocolū Têrgu-Vestei. După acésta se încheiā tractatū de pace între Stefanu, Danu și Corvinu. Cei doi dintăiū se cuscirā între sene, dāndū Danu pre fiā-sa după Petru fiulū lui Stefanu. La a. R. 2200 (p Chr. 1447) Stefanu încheiā legāmāntū cu Casemirū ducele Lituaniei, darā nu se putū bucurā lungū timpū de folósele acestorū legături amicali, fiindū că se ucisse de Romanu, fiulū lui Elia. Atunci Petru, fiulū lui Stefanu fugi la Corvinu în Ungaria, de la care se întórse cu adjutoriū de osti, și scósse din scaunū pre ve-

ru seŭ Romanŭ. Acesta fugi în Polonia și rugă pre Casemirŭ de adjutoriŭ. Casemirŭ strînse armată spre a invade Moldavia, înse înainte de a adjuge în Podolia illŭ întemînă Maria cu fiulŭ ei cellŭ mai tînărŭ, Alesandru, însoțită de 200 căllari Moldavi, și i spuse că fiu-seŭ Romanŭ a peritŭ de veninŭ (în 2 Juliŭ a. R. 2201; p. Chr. 1448), și că ea a fugitŭ ca se nu pațîă assémine. Casemirŭ dede dómnei Mariei castellulŭ Columeia, érá ellŭ se dusse la Cameniția, și de acollo învită pre Petru se vină se depună jurământulŭ de credințîă, și totŭ de odată se dea afară pre principele Michaelé, fiulŭ lui Sigismundŭ ducele Lituaniei, care persecutatŭ de regele Poloniei scăpasse la domnulŭ Moldaviei. Petru respunse că acéstă cerere nu se unesce neci cu demnitatea regelui, nici cu dreptulŭ de ospitalitate, ci totŭ ce póte ellŭ se facă, este se trămită pre principele afară din țerra sa, unde va voi ellŭ se se ducă. Casemirŭ nu putŭ asteptă pre Petru la Cameniția, fiindŭ că lŭ chiámă affarerile în Lituania, érá Michaelé se dusse la Tătari în fruntea căroră întră în Podolia și făcŭ multe stricățiuni Polonilorŭ. Cândŭ înțellesse Casemirŭ despre acestea, se turbură fórté asupra lui Petru, și încheiă legământŭ cu chanulŭ tătărescŭ în contra lui. Regiŭ Poloniei eră superbŭ pino la insolențîă, înse flacci preste messură, și neputendu-se ținé cu puterea, allergă pururea la intrigă.

XVI.

Batalia II din câmpulŭ Merlei. -- Bogdanu II bâte pre Poloni.

În România pacea încă nu ținu lungŭ timpŭ, că-cî îndată la a. R. 2200 (p. Chr. 1447) veni Vladŭ, fiulŭ

lui Vladu Dracu, cu Turci în țerră, înse Danu IV illu bătù și lù respinse preste Dunăriă inderetù.

La anulù R. 2201 (p. Chr. 1448) decretă Corvinu se resbune cladea de la Varna, și în înțelegere cu Danu IV, de la care veniră 8000 de căllari într'adjutoriù, plecà în Serbia. În câmpulù Merlelorù întelni armata lui Amuratù cea compusă din 80,000 de Turci. Românii formară aripa stângă a armatei creștine. În 18 Octombrie se făcù bătălia cea memorabile, în care perdură éráși creștinii. Românii veșindù că fortuna părăsise armele lorù, se plecară lui Amuratù. Acesta le promise iertare, înse mai pre urmă i impressură cu 20,000 de janiciari, și i măcellări pre toți. Corvinu se prinse de Giorgiu Vucovici despotulù Serbiei, și abiă câștigă libertatea după ce dedesse ostaticù pre fiu-seu Vladu. Darù în anulù următoriu constrinse pre despotù prin confiscarea possessiunilorù lui din Ungaria, ca se dimittă pre fiu-seu Vladu. — Danu tractă pentru pace cu Amuratù, și se oblegă a i da pre totù anulù câte 3000 de săgeți și 4000 de scute.

În Moldavia murì Petru la anulù R. 2202 (p. Chr. 1449). Atunci Alessandru cu mumă-sa Maria se întorse din Polonia; dară Bogdanù, fiulù naturale allù lui Alessandru cellù bunù, occupasse scaunulù domniei. Acesta întempină cu mâna armată pre Alessandru și pre partita lui la Tăruășiani (în 22 Aprile a. R. 2203; p. Chr. 1450). Acollo cădură boiarii Andronicù, Costca, Oncea, s. a; érá Alessandru cu mumă-sa fugi éráși în Polonia. Regele commândă lui Sienievski se stringă óste, și se reintroducă pre Alessandru în principatù. Polonià intrară în Moldavia fòră împedecare, înse după retragerea lorù

veni Bogdanu și allungă pre Alessandru a două oră, Atunci regele strinse o armată mai mare, compusă de Poloni, de Rusși și de Români, și o espedi în Moldavia în trei culumne: Alessandru conducea pre Români, Teodoru Buciaschi pre Poloni. Odrovași pre Rusși. Bogdanu se retrasse dinaintea loră spre Bărladă, și începă se tracteăie cu Poloni. Acestia i promiseră tutela preste tēnerulă Alessandru, și guvernulă țerei pino cândă pupillulă va adjuge la maturitate, (că-că Alessandru eră numai de 14 anni); Bogdanu se invoī, și Poloni iucepură a se întorče a casă. Atunci Bogdanu purcesse în totă răpeăiunea cu ai seī, si ocupă passulă de la satulă Crasna, unde bătă de stinse pre Poloni, uccise pre conductorii armatei, pre Odrovași, pre Buciaschi și pre alți, cu mulțime de militari. Ună pircălapă română din ôstea lui Alessandru, scăpă de totalea perire pre Poloni. Bogdanu se retrasse spre Bărladă, eră Poloni mulțianiră lui deū că n'au cădută toți.

XVII.

Alessandru II și Petru Arone în Moldavia.

După ce se întorče regele Casemiră din Lituania a. R. 2204 (p. Chr. 1451), dōmna Maria împreună cu fiiū-sōū Alessandru se dusse la dīnsulă, la Samboră, și lă rugă se i dea adjutoriū încontra usurpatoriulă de Bogdană, regele o îndreptă la dietă. Dieta care se ținū la Parciōvū decretă se trănittă în Moldavia o armată validă, suptă commāndulă a trei conductori însemnați, inse nu ca se scōtă pre Bogdană, ci ca se lă plece se cēră iertăăiune. Conductorii inse nu properară cu punearea planului în lucrare. Între acestea Petru Arone, omū de pa'tita lui Alessandru, care se đicea assemine a fi fiiū naturale allū lui Alessandru cellū bună, intră pre ascunsū în Moldavia, și formă o facăiune destullă de mare în favōrea lui Alessandru cellū tēneră, și cândă i se părū că a venitū momentulă, chiāmă pre acesta în Mol-

davia, ca împreună se restórne pre Bogdan. Petru at-tacă pre Bogdan cându acesta jăcea bétu în Russiă, și lă uccise, apoi se prochiâmă însuși domn, a. R. 2205 (p. Chr. 1452). Alessandru vedindă acéstă perfidiă, fugi éráși în Polonia, unde și compuse o armată, și în anul R. 2206 (p. Chr. 1453) irrupse în Moldavia, coprinse o parte din țerră, și domni trei anni de dille, pino ce se uccise de Petru Arone.

În Romania muri Danu IV la anul R. 2205 (p. Chr. 1452) lăssând în urma sa un fiu minorenne. Danu V. căruia Corvinu îi scósse ochii, și puse în locul lui pre Vladu IV, fratele lui Danu repăusatul.

XVIII.

Caderea Constantinopolii și mórtea lui Corvinu.

La Constantinopoli murisse Joanne VI Paleologu la a. R. 2201 (p. Chr. 1448), lăssând de successoriu pre frate-seu Constantin XI în împériul bizantin, care se mărginiă acum la împregiurul Constantinopolii; tóte celledalte părți eră coprinse de Turci. Amurat II, care se lăssasse în dóue rînduri de domni în favórea fiu-lui se, încă muri la anul R. 2204 (p. Chr. 1451), lăssând trónul sultanilor fiului se Machomede II. Acesta determină se pună capetă imperiului bizantin, și se și asședie trónul în cetatea lui Constantin. Cu un curagiú demn de Romanii cei vechi, Constantin provocă la arme pre cetățianii, și împreună cu 2000 de Genuesi comandați de Justiniani, apperă cetatea 52 de dille încontra puterei celei gigantice a Turcilor. În fine vedindă că puterea omenescă nu mai e în stare de a mântul ultimul monument allu imperiului roman, se dusse nóptea cu amicii se de se comunică în sânta Sofiă, determinat de a muri ca un eroú pre ruinele imperiului. În 29 Maiú, Machomede comandă assaltu. Apperătorii de pre mureii cetății se luptară cu gloriă. Multe mi cadură dintre barbarii assăltători. Inse nu-

merulă decise. Fatigații Romanii fură frânți. Justiniani plăgită fugi în cetate prin o apărare a murilor. Turcii străbătură după dînsul. Constantină după o apărare eroică, cădă suptă armele lor, și cu dînsul dimpreună se îngropă imperiul bizantin, la anul. R. 2206 (p. Chr. 1453).

După căderea Constantinopolii, Turcii și îndreptară luarea a minte asupra țărilor de la Dunărie, prin a căroră conquire cugetă a și deschide calea spre celelalte părți ale Europei. În dată la anul R. 2207 (p. Chr. 1454) se arretă un corp de 30,000 de Turci în Moesia superioară. Dară aci fură întâmpinați de marele Corvină, care frânse acest corp în bătălia de la Crusolai, apoi pusesse de strică Vidinul (vechia Bononia). În anul R. 2209 (p. Chr. 1456) plecă însuși Machomed II cu o armată de 150.000 de Turci pre uscată și cu un mare număr de nave pre Dunărie, și impresură Singidunul. Corvină cu puțini cruciferi aduși de missionariul Joanne Capistranul, și cu 25,000 de militari domestici attacă puterea cea mare a Turcului și o desfăcu cu totul. La 20,000 de Turci remaseră pre câmpul de bătălie, ceilalți împreună cu Machomed luară fuga în cea mare disordine. În timpul acestor operațiuni, Vladă domnul României apără ripa Dunării încât Turcii nu putură trece se încungire pre Corvină de la spate, și cu modul acesta contribui la victoria cea memorabilă din luna lui August a. R. 2209 (p. Chr. 1456). Eroulă acestei zile însemnate, Joanne Corvină nu se pută bucura mult de succesele selle, căci puținu du acesta ellă mură de friguri la Taurun, în 11 August. Europa întregă plânse mórtea acestui Română extraordinariu.

ISTORIA ROMANILORU.

PARTEA III

De la căderea Constantinopolii pîno în diltele
nóstre

SECȚIUNEA A.

De la căderea Constantinopolii pîno la mórtea lui
Petru Rareșiu

CARTEA I.

*De la căderea Constantinopolii pîno la 'mórtea lui
Stefanů cellů mare.*

I.

Vladu V. și Ștefanů V.

După bătălia de la Singidunů la allů căruia resul-
tatů contribuisserră Romăniī dîn principate cu apperarea
Dunării, se turbură țerră prin Vladů V, fiulů lui Vladů
III Dracu, care cu adjutoriů turcesců bătů pre Vladů IV,
illů prinse și lů ucise, și se făců însuși domnů preste
țerră. Acestů principe tiranů își formă o numărósă mi-
liță pretoriană, tăiă la 500 de boiari, și uccise în scůrtů
timpů la 20,000 de locuitori suptů diverse preteste, arse
într'unů magazinů la 400 de Unguri și de Sassī cari
petrecea în țerră. Apoi irrupse în Trasilvania, apprin-

se Braşovul, şi începă mulţime de Sassi dinaintea capellei sântului Jacob, a. R. 2210 (p. Chr. 1457). Pentru atarî fapte i se dede numele de Țepeşiu. Ellă domnî cu o rigóre necunoscută pîno atuncî în principatele Române; însufflă terróre la toţi locuitorii ţerei, încâtă acestia se temea mai tare de dînsul de cîtu de mórte. Despotă în ânima şi purtarea sa cõtră alţii, inse amatoriu de independenţia naţionale şi curăgiosă pîno la temeritate, Vladă determină se sacrifice totă pentru mântuirea ţerei de impunerea jugului străin. Spre acestă scopă ellă organisă totă statulă milităresce, pedepsî fõră misericordia ver-ce perfidia, şi cu modulă acesta întrodusse în ţerră 'o securitate publică mai pîno la necređute.

În Moldavia încă se născu revoluţiune pre timpulă acesta. Stefană fiulă lui Rogdană şi nepotulă lui Alesandru cellă bună, cu ajutoriulă domnului României bătu pre Petru usurpatoriulă la satulă Dulcesci, în vinerea Pasciloră a. R. 2211 (p. Chr. 1458). Petru şi recullesse puterile, inse după ce încercă altă bătăliă care fu assémine fatale pentru dînsulă, fugi în Polonia la regele Casemiră. Stefană lă ceru înapoi, dară Casemiră nu se învolă la atăta bassejiă. Atuncî Stefană irrnpsă cu mână armată în Polonia şi în Russia, şi făcū mare stricăţiune Poloniloră. Casemiră se veđū constrînsă a împacă lucrulă priu ună tractatū care se încheiă în luna lui Aprile a. R. 2212 (p. Chr. 1459). Prin acestă tractatū se asşediă pace între Polonia şi Moldavia, commerciu neîmpedecatū între locuitorii respectivi, navigaţiune şi trecere liberă preste Dunastru; causele locuitoriloră respectivi se se decidă prin commissari; Petru fugitulă se

nu vină mai aprópe de Smotrițiú ; ,principiil se se adjute unulú pre altulú încontra inimicilorú.

II.

Româniil din Temișiana

Româniil din Banatulú Temișianú se distinseră prin valenția lorú întrú apperarea țerei încontra Turcilorú, și căstigară mare renume înaintea regilorú Ungariei. Regele Ladislaú care appucasse frinele guvernului încă mai înainte de mórtea lui Joanne Corvinú, le întări dreptulú de autonomiă prin o diplomă speciale dată în 29 Augustú 1457. In urmarea acesteia , Româniil Temeșianil fură scutiți de tóte contribuțiunile , numerați în starea nobililorú ; ei se stea suptú administrațiunea unui Comite allú lorú ; cauzele lorú se se judece de autorități-le proprie, în instanția mai înaltă de còtră Comitele lorú, și se se appelleție de a dreptulú la curtea regale, și în casú de a nu li se face dreptate, la însuși persóna regelui. Districtele lorú se remână pururé unite Nice o proprietate din districtele lorú se nu se pótă donà de rege la alte persóne, ci numai la aceia dintre dînșii cari se vorú aflà demni de asséminé recumpensă *).

*) Nos Ladislaus Dei Gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex, Austriae et Styriae Dux, nec non Marchio Moraviae, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium etc. Quod nos tum ad humillimae supplicationis instantiam Fidelium nostrorum Michaelis Dees dicti de Teömeoshel et Stephani filii Sysman de Bozias, per eos in ipsorum, ac caeterorum universorum Nobilium, et Keneziorum, nec non aliorum Valachorum de Districtibus Lugos, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofi, Borzasi, Komiaty et Iliyed vocatis, nominibus et in personis nostrae propterea porrectae Majestati, tum vero consideratis fidelitibus et fidelium servitiorum meritis eorundem universorum Nobilium et Keneziorum et caeterum Vala-

Inse acestu rege, care confirmă și sancționă pentru totu dé una privileghele Românilor Temișiani, se arhetă fôrte crudele cotră familia Corvinilor. Ellu avea unu favorită germană, Ulricu Cilli, inimicu neîmpăcatu allu familiei Corviniane, pre care lă făcuse ministru primariu. Vladu fiulu cellu mai mare allu lui Joanne Corvinu, indignatū de intrigile și persecuțiunile acestui omu corruptu, illu provocă la duellu și lă uccise. Regele Ladislaū cu tôte că jurasse la Temișiora înaintea Elissabetei, veduvei lui Joanne Corvinu, că nu va face neci unu reu acestei familie pline de merite pentru regatulū seū, dară după ce adjunse la Buda cu amêndoī fiii lui Corvinu,

chorum, quibus iidem non solum Praedecessoribus rostris Regibus Hungariae, sed et nobis se gratos reddiderunt et acceptos, et praesertim eo respectu quod ipsi in confiniis Regni nostri collocati, in custodia et tuitione vadorum Danubii contra erebros incursus Turcorum. utpote qui ipsum Regnum nostrum in illa parte vel depredare, vel homines ejusdem Regni nostri sine discretionem sexus et aetatis impune abducere in servitutem consueverunt, personas resque et bona sua fortunae casibus submittere, damnaque et incommoda, ac vulnera dira suscipere non formidant. Volentes eisdem gratitudinis vicem rependere, omnia et singula eorumdem Valachorum et Keneziorum Privilegia super quibuscunque eorum Libertatibus, Praerogativis et Juribus confecta, ac si praesentibus Litteris nostris de verbo ad verbum inserta essent, sub illis tamen conditionibus, oneribus, et servitutibus, quibus eadem emanata et per Praedecessores nostros Reges Hungariae ipsis concessa sunt. auctoritate Regia pro eisdem Nobilibus Valachis et Kenezis, caeterisque Valachis praesentibus scilicet et futuris perpetuo valitura roboramus et confirmamus, eosque et unumquemque eorum sicuti majorem sic et minorem in omnibus hujusmodi eorum Libertatibus, Praerogativis et Juribus manutenere et conservare promittimus. Et nihilo minus ut ipsi Nobiles Valachi et Kenezii firmata inter se unione dicta servitia nostra et Regni nostri in tuendo vado Danubii eo melius continuare possint, decrevimus a modo in posterum in praefatis octo Districtibus, nullo unquam tempore alicui extraneo Possessiones et Villas donare, nisi illis qui bene meriti propter eorumdem servitia videbuntur. Et quod hujusmodi octo Districtus ab invicem non separabimus, nec aliquem ex eis alicui donabimus sed sacri Regni nostrae Coronae sicuti Praedecessores nostri Reges, sic et nos quoque

tăia capul lui Vlad, era pre Mathia care era mai tineru, illu arruncă la închisore. Acastă faptă barbară turbură țerra. Regele petrunsu de frică panică fugi la Vienna, era pre Mathia lu trămise la Praga suptu custodia lui Giorgi Podiebrad, commandantele acestei cetăți. Revoluțiunea care era se se întempe atunci, fu prevenită prin mörtea lui Ladisla, care peri in luna lui Novembre, a. R. 2210 (p. Chr. 1457). Doi potentăți pretendea atunci la tronul Ungariei. Frideric III impera-

simul vinctos tenebimus. Imo praefatum Districtum Komiaty, qui per quondam Serenissimum Principem Dominum Sigismundum Romanorum Imperatorem, ac Hungariae etc. Regem, Avum nostrum charissimum, quondam Joanni de Hunyad alias ejusdem Regni nostri Hungariae Gubernatori impignoratus, ac per incolas eiusdem Districtus ab eodem redemptus esse perhibetur praefatis septem Districtibus iterum annectimus decernens a modo deinceps sicut aliquem alium ex ipsis Districtibus, ita et ipsum Districtum Komiaty de corpore illorum Districtuum esse, atque uno et eodem Privilegio cum illis gaudere. Praeterea annuimus eisdem Nobilibus Valachis et Kenezis, ut nullus eos iudicet, praeter Comitem eorum pro temporis constitutum, cujus Iudicio contenti si non fuerint, ad Iudicem Curiae nostrae, et dehinc nostrae Majestatis personalem praesentiam possint et valeant causas eorum provocare. Volumus insuper quod Comites eorum vel vice-Comites pro tempore existent. in exigendis byrsagiis et Iudiciorum gravaminibus Equum leporarium, arma et Aves convictorum et convincendorum auferre non praesumant, nec aliter pro exactione huiusmodi byrsagiorum, nisi sumto secum Iudice Nobilium eorundem Valachorum exire valeant modo aliquali. Postremo eosdem Nobiles Valachos instar verorum Nobilium Regni nostri, item Kenezios eorundem Valachorum ex omni solutione tributum nostri quam aliorum quorumcunque exemptos esse volumus, et supportatos et quod nullus omnino hominum res et bona eorum et Jobbagationum ipsorum in quibusvis Locis arestare seu prohiberi facere, aut eosdem vel dictos eorum Jobbagationes ad cuiusvis instantiam iudicare vel eorum astare judecatul compellere praesumant, sed si aliqui quidquam Actionis vel Quaestionis contra eosdem Valachos Nobiles et Kenezios, aut annotatos ipsorum Jobbagationes vel alter eorum haberent vel habere sperarent, hi id contra praefatos ipsorum Nobilium Valachorum Jobbagationes in praesentis eorundem Nobilium, adversus autem eosdem Nobiles Valachos et Kenezios coram praefatis Comitibus eorum pro tempore existentibus prosequantur, qui si in reddenda

toriul Germaniei, și Casemir II regele Poloniei; Inse Elissabeta și fratele ei Michael Sălăgianu, prin influința lor cea mare, făcură ca adunarea generale a țerei, care se strinsese la Buda în 24 Ianuariu a. R. 2211 (p. Chr. 1458), se prochiame rege pre Mathia Corvinu. Atunci Podiebrad deschise ușile prinsorii. Mathia esși din prinsóre și se sui pe tron. Indată ce Mathia se făcù rege. în etate de 15 anni luă frânele guvernului din mânil unchiu-seu Michael Sălăgianu, numi pre acesta comite perpetu allu Bisterției, érá pre Joane și Sebastianu de Rosgon duci ai Transilvaniei scoțindù pre Nicóla Villacù din acéstă demuitate, și pre Ladislaú Gara din palatinatù. Acestia inversunați asupra lui Maltia formară o facțiune încontra lui, și prochiămară rege pre Fredericù III, de unde apoi se născù unù resbellù care ținù pîno la annulù R. 2216 (p. Chr. 1463).

III.

Starea Transilvaniei.

In Transilvania Nobili, Secui și Sassii reînnoiră unirealorù încontra inamicilor intern (adecă a țerranilor) și estern, la annulù R. 2212 (p. Chr. 1459). Inse indată în annulù următoriu veni preste dînșii Vladù V cu Români și cu Turci. înaintă pîno la Amnașiù fôră de a

justitia tepibi fuerint, in praesentia Iudicis Curiae nostrae, et si ibi iterum justitia eis deerit, in praesentia nostrae Majestatis juridice prosequantur, ex parte quorum omni contra eos querulanti judicium et justitia impendantur, prout dictabit ordo Juris. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam, praesentes Litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur, in pendenti communitas duximus concedendas. Datum Viennae in Festo Decolationis Beati Joannis Baptistae. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo. Regnorum autem nostrorum Hungariae anno decimo octavo, Bohemiae vere quarto.

intempină rezistență, devastă cu totul acest loc, care fusse mai înainte al domnilor din România, și se întorse în țerra sa încărcat de spolie, ducându cu sene mare mulțime de prinși. Michael Sălăgianu strinse oște și allergă după dînsul; înse ellu remase bătut, și cădu în mînil Turcilor. care lă dusseră prinsu la Constaatinopoli, și acollo lă ucciseră. După acêsta, Mathia un districtul Bistertiei cu comitatul Săbiniului, (districtul Brașovului illu unisse Sigismund, încă la anul R. 2181 (p. Chr. 1428).

IV.

Batalia lui Vladu V cu Machomede II.

La anul R. 2214 (p. Chr. 1461) Vladu V domnul României, încheiă legământ cu Mathia încontra Turcilor. Machomede infuriat asupra lui, dede ordine lui Hamza-passia de la Vidin se irrumpă în țerră si selă scôțiă dîn domniă viū sau mortă. Dară Vladu prinse pre passia și lă trasse în țepa împreună cu toți Turcii. In anul următoriu Vladu trecu Dunăria cu o putere numerosă, devastă Bulgaria și uccise la 25,000 de omeni. Machomede turbat de meniă pentru aceste fapte audaci alle lui Vladu, strinse o armată de 250,000 de Turci și pusesse încontra lui, determinat de a lă stînge cu totul. în aceste împregiurări critice Stefanu domnul Moldaviei voind se recupere Achilleia de la Vladu, făcu o errone ne-iertată; ellu se înțellesse cu Turcii spre a umil pre Vladu, Machomede impressură Achilleia de pre Dunăria, Stefanu de pre uscat. Impressurații se apperară cu nespūsă tăria. Vladu trămise pre un capitan cu un

corpū de Romāni se infesteā Moldavia. Stefanū fu constrīnsū se lasse impressurarea Achilleiei și se și appere țerra încontra incursiunei Romānilorū. Turciī arseră Brăila. Vladū commandă ómenilorū de la șessurī se se retragă cōtră mușī cu tótă averea lorū; ellū se puse la apperare infestāndū neîncetatū pre Turci, și retrāgēdu-se cōtre Tîrguvestei. Într'o nópte cāndū Turciī eră asședīați în castre, Vladū se îmbracă în vestimīnte turcesci și spionă tótă positiunea Turcilorū, apoi întorcēdu-se la armata sa determină se attace de adreptulū quartariulu sultanulu. Attaculū se făcū cu impetuositate, și Turciī veniră în cea mai mare confussione, dară Vladū rāteci în întunericulū noptīi, și în locū de a se răpedi asupra quartariulu sultanulu, dede přeste corpulū altorū doi passi cu care se luptă pīno diminēția apoi se retrasse făcēndū mare stricāțiune în Turci; inse la 1000 de Romāni cadurā în mānile inamiciloră pre cari îndată puse sultanulū de i tăiară. Adjungēndū Vladū la Tîrguvestei luă pre locuitorī cu sene la cetatea Poiānari cea edificată de dīnsulū. Machomede veni în urmă, și aflāndū capitalea dischisă, se puse la cugete, temēdu-se ca nu cumă-va se fiă ver-o stratagemă la meșillocū și se cađiă în cursă. Vladū ordină unū cāpitanū cu 600 de căllari se observe mersurile Turcilorū, se-ī infesteā neîncetatū, inse se nu se lasse cu dīnșīi la bătăliă tor-
male; érá ellū se duse încontra lui Stefanū. Capitanulū căllărimei se iușellă prin demustratiunile Turcilorū, făcū unū atacū asupra lorū, și perdū la 200 de ómeni. Cu tóte acestea Machomede veđīndū că nu póte folosi nemica; se retrasse spre Giurgiū, devāstāndū totū țīnutulū cu focū și cu sabiă, și dede corpulū dinapoi suptū commāndulū

celui mai pre cepută dintre pașii sei, ca nu cumă-va se i attace Vladă pre neasteptate și se-i arruncă pre toți în Dunăriă. După aceea trecu preste apă lăssându în țerră pre Radu fratele lui Vladă cu o partită de boiari contrariă principelui, și asșediă lōngă. Dunăriă unū corpū de Turcī cari se adjute pre Radu la înțemplare de periclu. Radu descriindū crudelitățile frate-seu Vladă și arretându-le periculu în care pune ellū țerra prin interritarea Turcilorū, trasse pre cei mai mulți în partea sa. Acesti-a adjutorați de Turcī dechiărară domnū pre Radu. Atunci Vladă vedīndu-se părăsitū de ai sei, se retrasse preste munți în Trasilvania la regele Mathia. (Sept. R. 2215 Chr. 1462). Regele promise adjutoriu lui Vladă, însă dup'aceea lū luă cu sene la Buda, și lū puse suptū custodiă. Așîă Radu se întemeiă în domnia țerreii cu adjutoriulū Turcilorū, dară se puse în bună înțelegere și cu regele Mathia. Acestū domnū ticăllosū plăti pōrțiī 20.000 de galbinī tributū annuale.

Stefanū domnulū Moldaviei recuperă Achilleia, ocupă ținutulū Pudnei, dup'aceea luă cetatea Albă, întări amēndoue fortărețiele, în Achilleia puse prefectū pre Isaia, în Alba pre Bunta.

V.

Stefanū domnulū Moldaviei irrumpe în Trasilvania.

În anulū R. 2216 (p. Chr. 1463) Machomede ocupă la 70 de castelle în Bosnia; Mathia trāmise pre Joanne Pancrațiū ducele Trasilvaniei cu ôste la Sava ca se impiedice trecerea sultanului preste acestū riū. Stefanū irrupse în Trasilvania și facū mare stricățiune în

țerra Secuiloră, din cauză că acestia dedeseră adjutoriū lui Vladū în anulū trecutū.

În anniū următorī în pace în țerrile Daciei, Stefanū se însură la anulū R. 2218 (p. Chr. 1465), luândū de sociă pre Eudossia, principessa Constantinopolitană, érá la a. R. 2219 (p. Chr. 1466) încheiă tratatū cu Casemirū regele Poloniei spre lucrare și apperare commune. — Dară în a. R. 2220 (p. Chr. 1467). contribuțiunea cea mare pusă pre Trasilvanī produsse o revoluțiune încontra lui Mathia, suptū conducerea lui Benedictū Rosșiū comitele Sasșilorū, care prochiāmă rege pre ducele Joanne de Sân-Giorgiū încontra voinției lui. Mathia auđindū de acésta, properă cu óste în Trasilvania; ducele Joanne se suppose, și căpetă perdonū, Benedictū Rosșiū fugi în Polonia, celălalte capete alle rebellioniū se tăiară, cei mai puçini culpabili se essiliară.

VI.

Batalia de la Baia.

Mathia supperatū pre Stefanū pentru incursele din anniū trecuți și suspectândū că și revoluțiunea din anulū acesta s'aū făcutū prin annuenția lui, purcesse în 25 Novembre prin passurile Oitusū și Dimesiū în Moldavia și cu mari greutăți adjunse la Romanū. Stefanū spre a căstiga timpū intră în negoțiațiuni cu regele. Mathia arse Romanulū și înaintă cōtră Baia. Acī descoperi unū Secuiū că se află în periclu, fiindū că Stefanū a determinatū se lū attace pre întunericulu nopții. Mathia făcū dispozițiunile cuvenite pentru apperare. Romaniū apprinseră oppidulū de trei laturī și la lumina

flacării dederă preste Unguri de toate părțile, ucciseră la 10,000 de ómenî. Mathia însuși capetă o săgétă în spate. Nicóla Banfi susținú colpiturile îndreptate asupra regelui și cu periclulú seú illú scăpă de mórte. Mathia plăgitú, rușinatú și ametitú fugi preste munți la Brașiovú, de ací se duse la Clușiú, și spre resbunare uccise pre unú officiariú Românú, anume Michaele prinsú în bătălia, (în ziua de Sântú Stefanú.)— Dară domnulú Moldaviei inverșiunată asupra lui Mathia, irrupse în Transilvania a dóua órá, și bătú aspru pre Secui. Mathia ocupatú în Ungaria cu Zapolia, și în Boiemia cu Podiebrad făcú pace cu Stefanú cōtră începutulú annulú R. 2221 (p. Chr. 2468,) și dede acestuia castellele Ciceu și cetatea de Baltă în Transilvania.

VII.

Stefanú bate pre Tătari

Totú în acestú annú Stefanú bătú în'trei rōnduri pre Tătari la Lipnițiú pre apa Dunastrului, și prinse pre Carzik fiulú chanului Maniak. Chanulú trănise la dînsulú o deputațiune de 100 de căllări cu ammenințiări diverse, decă ellú nu va da libertate îndată fiulú seú. Eră Stefanú ca se arrete că nu se teme de ammenințiările chanului, tăiá pre Carzik înaintea ochilor deputațilorú, și appoi trasse în țépă pre toți acei deputați tătari, lăssându numai pre unulú cu nasulú și cu urechile tăiate se se ducă se spună chanului celle ce s'aú întemplatú. — După ce insuflá respectú Tătarilorú, Stefanú avú în annulú R. 2222 (p. Chr. 1469) altă bătălie cu Transilvanií, că-cí fugitulú Petru Arone care în-

cercassse • îndesertu cn. Mathia se scôtă pre Stefanu și se se restabiléscă în scaunul domniei, veni cu adjutorul ducelui Trasilvaniei a dóua órá asupra lui; inse remase băiutú și cădú în mânile lui Stefanu. Spre înfrinarea Secuiloru întră apoi Stefanu a treia órá în Trasilvania și-î puni severú pentru adjutoriulú datú rivariuluiú seu.

În anulú Romei 2223 (Chr. 1470) Stefanu formă planulú de a bate pre Radu din România și de a uní améndoue principatele suptú domnia sa. În luna lui Februariu purcesse cu óste încontra lui Radu; inse acesta se apperă cu tótă puterea în mai multe scărmenăturí cari se făcură între ámbé armatele. Marți în septemána albă Stefanu arse Brăilla. Spre resbunarea stricățiunilorú făcute, Radu adunându óste mai mare irrupse în luna lui Martiú (R. 2224 Chr. 2471) în Moldavia, inse în 22 Martiú remase bătutú la satulú Soci, unde perdú tóte stégurile și mulțime de ómení; prinșií se ucciseră toți afară de Márcianu și de Stanu Logotetulú. După acéstă victoriă Stefanu se puse cu totulú spre asseđiarea lucrurilorú diu întru, și spre guvernarea țerreí, în spațiú de trei anni de țille.

VIII.

Stefanu bate pre Turci la Racova

Érá la anulú R. 2227 (Chr. 1474) Stefanu se apucă de noú de planulú seú cellú mare de a uní principatele, și còtră tómnă purcesse în România. În 15 Novembre veni la batalia cu Radu la Rómniculú Săratú. Acesta perdu și se retrasse fugindú la Bucuresci. Inse în 23 Novembre Stefanu adjunse pre neasteptate dinaiutea a-

cestei capitale; Radu lăssă totu și fugi la Turci. Stefanu coprinse reședinția cu toate tesaurele domnesci, era pre Dômnă Maria și pre Voichiția fîia ei le tractă foarte omenesce. Dară venindu-î scire că ducele Trasilvaniei Blașiū a intratū în Moldavia cu 6000 de armați, puse domnū în Bucuresci pre Laiotū Bassarabă, și preste 3 zile se întôrse în principatulū seū, luândū cu sene pre dômna Maria și pre Vóichiția fîia ei, și cele 28 de stéguri coprinse de la Radu. Adjungendū în Moldavia bătū pre Blașiū și lū respinse preste munți, și intră însuși în Trasilvania, ocupă țerra Secuilorū și strînse dintr'înșii unū corpū de militari cu cari plecā încontra Turcilorū. Că-cî Radu venisse cu ôste turcescă de preste Dunăriă și allungasse pre Laiotū Bassarabă în 15 Decembre. Turcii incurseră de toate părțile în Moldavia, și în Trasilvania, și înaintară pîno la Urbea mare. Prin Moldavia Solimanū-passia înaintă cu o armată de 120,000 Turci pîno în vallea Racovei aprópe de Bărladū. Aci lū așteptă Stefanū cu 4000 de Români, 2000 de Poloni și cu 5000 de Secui. În 17 Januariū R. 2228. (Chr. 1475) se făcū acea bătăliă memorabile, în care Stefanū frânse pre Turci cu totulū, uccise o nenumerată mulțime de păgâni și le luă preste 100 de stéguri. Patru Passi cădură, pușini Turci scăpară cu fuga preste Dunăriă, prinșii se trasseră toți în țepă. După acéstă victoriă famosă, Stefanū trămise pre veru-seū Alessandru încontra lui Radu la Crățiuna, înse acesta remase bătutū și pierdū și vieția. Atunci Stefanū însuși plecā cu ai seī și respinse pre Radu pîno la Rômnicū, unde se făcū bătăliă mare și sângerósă în 24 Januariū, dară mai pre urmă invinse Stefanū, era Radu luă fuga. A-

tunci boiarii din România se puseră la mijloc și făcură pace cu Stefanu, asseșiindu ca Milcovulu se fiă marginea despărțitoră între ambe principatele (că-că pino atunci fusse Tortuosulu). După acestu triumfu Stefanu trămise 36 de stéguri în donu lui Casemiru și câte-va lui Mathia. Dară nu trecu multu timp și irrupseră Cazacii în Moldavia, înse acéstă încercare le esși fôrte reu, ei fură bătuti la Grumădesci, căpitanulu loru Lobodă se prinse, Jora se înneacă cu mai mulți în Dunastu, Nalivaico scăpă cu alții preste Dunastu.

IX.

Batalia de la Vallea Alba.

După aceste successe strălucite Stefanu dede libertatea fiului unui pașă turcescu și trămise deputați la Machomede ca se se plângă de incursele Tătarilor și alle Turcilor, precumu s'a întemplat (dicea ellu) în ierna trecută de au încursu în Moldavia nesce orde de latroni, pre cari ellu i au bătutu și i au punitu după meritul loru. Dară sultanulu înțellesse prefacerea lui Stefanu, turbă de mēniă, tractă aspru pre deputați apoi le luă caii și-i retrămise a casă pre giosu. Pre marea neğră espedi o flottă cōtră Crimeria, care luă Caffa prin înșellățiune și uccise pre totți neguțiatori Români de acollo; după aceea atacă cetatea Albă, care capitulă, cu tôte acestea Turcii o destrusseră. — După ce se imbarcă armața turcescă, Stefanu purcesse cu pușină ôste ce avea și coprînse de nou cetatea Albă trecēdu prin ascuțitul sabiei totu președiulu turcescu de acollo, Acumă Machomede încnpu a face preparative înfricoșia-

te încontra lui Stefanu. Acesta dede de scire lui Casemirü și lui Mathia invitându-i totu de o dată la apperare commune. Casemirü abiă se îndnplecă se trămittă unu deputatü de pace la sultanulu, care mergendu illu iutelni la Varna înaintându spre Moldavia. Mathia avea se appere Dunăria încontra Turcilorü. Intre acestea Machomede se appropiă de Moldavia în anulü Romei 2229 (Chr. 1476); și arruncă cincî poduri preste Dunăriă; de la marea négră irrupseră Tătarii. Stefanu îi frânse și i respinse, dară vedîndü puterea cea mare a lui Machomede, devastă de bună voiă tótă țerra de giosu, și se retrasse spre munți, infestându neîncetatü óstea turcescă asiă încatü le uccise la 30,000 de inși. Intre acestea Mathia încă se bătea cu Turcii în Temișiana; înse Machomede eră securü dinapoî și înaintă fôră temere. În 26 Juliü Stefanu acceptă bătalia la vallea Albă, unde se făcú mare versare de sânge, și Stefanu se vedü constrînsü a se retrage la munți. Spre mântuirea crestinilorü, o furtună ce se redică pre marea négră resipi flotta turcescă care adducea munițiune și provisinnî; în castrele turcesci, începü o fómète și o pestilențiă mare; de altă parte Machomede se temea ca nu cumu-va Stefanu căpetându adjutoriü de la vecinî se lü attace în miđiloculü confusiunei și sê i spargă armata. Asiă ellü află de cuviință a desface castrele și a se retrage preste Dunăriă. În adevेरü Stefanu îndată ce simți că Tuciî se retragü, începü a-i infestă și a-i persecută pîno la Dunăriă, uccîdîndü mulți dintre dînșîi. La vallea Albă adună cadaverele cellorü căduți în bătalia, formă unü tumurü mare și edifică o biserică întru adducerea a minte. De atunci loculü acellu se numi Resboianî.

X.

Stefanu uccide pre Radu cellu formosu.

Dară și după retragerea Turcilor, Radu domnul României incurse cu ôste în Moldavia, devăstă țerra și prinse la 30,000 de locuitori pre cari i dade în mânile Turcilor. Stefanu supperatû de acéstă putare barbară a șocrului seu, repudiă pre Voichiția, și se căsătorî cu Maria de la Magopu. Dup'a- ceea venindu-î adjutoriû de la Mathia suptû commândulû lui Stefanu Batorî, cureți cu totulû țerra de Turci, și încnngiurâ de dône părți pre Radu din România, care veđindu-se în periclu, și neputendû scăpă în altă parte de locû, fugi la Brașiovu. Cetățianii încontra dreptului de ospitalitate illû prinseră și lû dederă în mânile lui Stefanu, care lû tăiă numai de câtû. Atunci Vladu V pre care lû lăssasse Mathia din prinsória, se restabilî în domnia României (11 Novembre. R. 2229 Chr. 1476).

După acéstă prefacere a lucrurilor, principatele Daciane se bucurară de pace în cursu de trei anni de dil-le. In intervallulû acesta Stefanu se applică cu totulû la îndreptarea internă a țerreii și la întărirea ei încontra eventurilor; dresse fortificațiunile de la Achilleia și țetatea Albă și le adausse întărituri nôue. Dară în familiă veniră mari desastre preste Stefanu, că-cî în anulû R. 2230 (Chr. 1477) îi murî și a treia soçiă, Maria, în anulû R. 2232 (Chr. 1479) îi murî fiulû ântăiû născutû Bogdanu, apoi și a patra soçiă, după care se căsătorî cu o principéssă de la Moscva.

XI.

Bătălia de la apa Vinerii

În toamna anului R. 2232 (p. Chr. 1479) Turcii condusși de Alibegü trecură Dunăria cu o armată de 100,000 de ómenî, predară țerra Románescă (din care Vladü V fu ne voitü a scăpă în Trasilvania), și apoi intrară în Trasilvania. (Octombre R. 2232; Chr. 1479) și o devăstară cu focü și cu sabiă. Ștefanü Batori ducele țerreî adună óste de Români, Sassî, Uaguri și Secui, totü de o dată însciințiă și pre Paulü Chinezü (Romănu) comitele Temišianeî și lü chiamă într'adjutoriu. Intre acestea Alibegü înaintă cu Turcii pîno la Alba-Julia pređândü sate și oppide, apoi se întórse cõtră Orestia. La apa Vinerii veni Ștefanü Batori cu armata trasilvană, și se asșediă pre câmpulü de bătăliă: pre Sassî și pre Români îi puse în aripa dréptă de cõtră Mureșiu, pre Unguri și pre Secui în aripa stângă de cõtră munți, ellü cu loricății se puse în centru. Alibegü dinainte attacă cu mare furiă amendóue aripele, arruncă mai pre toți Sassii în Mureșiu, înfrânse și pre Secui; Romăni și Unguri se bătură cu animă, înse călură suptü sabia cea cruntă a Turcilorü. Atuncî păsși înainte Ștefanü cu loricății, și se încinse o bătăliă și mai sângerósă, însuși Ștefanü căpetă șesse plage, callulü cădù d' suptü dinsulü; cândü éccă că adjunge Paulü Chinezu cu Temišianii și se arruncă în spatele Turcilorü ca unü leu, taiă și uccide pre inimiçi. Turcii veđindu-se între dóue focuri. se apperă cu cerbiciă, înse mai pre urmă iau fuga cõtră munți; creștinii după ei, și i măcelărescü fõră de misericordiă. Alibegü scapă cu multă greutate în munți, se

trăvestesce în vestiminte de pecurariu și fuge în Turcia. Crestinii coprindă castralele cu toate spoliile, întindă mese în meșilocolul câmpului de bătălie pre cadaverile Turcilor și cinediă acolo; se începe musică și saltu, ducii și militarii saltă de bucuriă, însuși Chinezu appucă cu dinții cadaverul unui Turcu, și fôră să lă attingă cu mânilor saltă cu dînsul împregiurul mesei. A două și amendoi ducii întrară în triumf în Alba-Julia, apoi făcură dispușetiuni spre îngroparea morșilor. Mulți creștini jăcea pre câmpul bătăliei, mulți se înnecasseră în Mureșiu, — apa riului acestuia se înroșisse de sânge; dară și Turci cădusseră aprôpe la 30,000, pușini se prinseră, și mai allessu dintre cei mai de trunte. *)

XII.

Luptele lui Ștefanu cu Bajazetu II.

În 3 Maiu a. R. 2234 (p. Chr. 1481) murî Machomede II, și în locul lui urmă Bajazetu II. În timp de patru ani de ăille țerrile de la Dunăria resufflără, în care principii făcură mai multe îndreptări interne, în specie Ștefanu domnul Moldaviei, pre lîngă alte opere de pietate și de folos publicu, edifică fortăreșia St. Demetriu (Smedrova) de lîngă Romanu. Dară în anul R. 2237 (p. Chr. 1484) Bajazetu II se ridică cu totă puterea sa încontra Moldaviei, și trecendă Dunăria impressură Achilleia (în care commandă prefecții Ivascu și Massimu), și după multă luptă cu mare perdere din partea Turcilor o luă în 14 Iuliu; apoi atacă cetatea Albă (în care commandă prefecții Germanu și Joanne) și o

(*) Bonfinius dec. IV. libro 6

luă în 5 Augustu. După aceea predă țerra pîno cîndu
 adjunse iérna care intrerupse espedițiunea. Stefanu se
 retrasse cîtră munți și de acollo infestă neîncetată pre
 Turci, asteptându adjutoriū de la Poloni și de la Unguri.
 Dară Mathia eră ocupatū cu resbellulū anstriacū, Poloni
 promiseră adjutoriū, decă Stefanū, care bătusse pre Un-
 guri, pre Turci, pre Tătari și pre Poloni, se va închi-
 nă lui Cesemirū. Stefanū vedîndu-se strîmtoratū de Turci,
 se înduplecā a face o ceremoniā spre mulțiānnirea super-
 bieii Polonilorū. In anulū R. 2238 (p. Chr. 1485) veni
 Casemirū la Colomeia cu nnū comitatū de 20,000 de no-
 bili și de servitori; Stefanū se duse la dînsulū și-l pro-
 mise că i va depune jurāmēntulū în cortū. Regele se
 învol, înse cîndū eră se se împlinēscā ceremonia, fu 25
 Septembre, vanitatea Polonilorū desfăcū cortulū prin o
 machinā construită spre acestū scopū, și descoperi scena
 înaintea tutorū cellorū ce reā acollo cu regele. Acesta
 lū sārutā, și lū invitā la masā împreună cu toți nobili
 Român; érá cîndū veni vorba de adjutoriū, i se dederă
 3000 de cāllari suptū commāndulū lui Carcowski. Cu
 acestū micū succursū Stefanū bātu pre rebelliī cari se
 scullasseră încontra lui pîno cîndū ellū petrecea la Co-
 lomeia, precumū și ordele turcesci cari făcea escursiuni
 și prādā țerra, înse nu fu în stare de a scôte pe Turci
 din Achilleia și din cetatea Albă, unde acestia se întă-
 risseră fôrte. Mathia care nu voisse a adjutā pre Stefanū
 în annii trecuți, supperāndu-se acumū pre Stefanū pentru
 legāmîntulū încheiatū cu Poloni, dede osti rebelului Cro-
 iotū (care fugisise în Trasilvania), spre a irrumpe în Mol-
 davia și a destronā pre Stefanū. In 6 Marțiu se facū o
 luptă fôrte aspră pre apa Siretului, în care Stefanū cădū

de pre callă, și pînă lipsi de nu veni în mînile lui Croiotă; înșe mai pre urmă invinse pre rebellă. Croiotă se prinse și perdă capulă pentru temeritatea sa.

XIII.

Intrigile Poloniloră încotra lui Stefanu.

In 6 Aprile a. R. 2243 (Chr. 1490) muri Mathia de a-poplessia la Vienna, lăssăndu în urmă numai ună fiu naturală, pre Joanne Corvină. Din causa successiunii se născură turburări în Ungaria. Patru competițori se arretară; Masimiliană archiducele Austriei, Vladislau regele Boiemiei; Albertă fratele acestuia și fiulă lui Casemiră regelui Poloniei, și Joanne Corvină spuriulă; înșe prin intrigile reginei Beatrice se allesse Vladislau din Boiemia.

. In anulă R. 2245 (Chr. 1492) muri și Casemiră regele Poloniei, căruia urmă fiulă seu Albertă. — Stefană avă desastru a perde în acestă annă pre allă treilă fiiu allă seă, Alesandru. — Ânimosulă Stefană formă planulă de o scullare generale a principiloră creștină încontra Turciloră, strînse o armată de 20,000 militari spre acestă scopă, se puse în înțelegere cu Stefană Batori amiculă seu, și prin acesta invită pre Vladislau la acestă întreprindere commune; fuse acestă rege secă nu se miscă, după intercesiunea lui Batori ellă confirmă lui Stefană posesasiunea castelleloră cetății de Baltă și a Ciceului, érá în luna lui Decembre încheiă ună tractatū secretū cu frate seă Albertă ca se scôșă pre Stefană din domnia Moldaviei, și se pună domnă pre fratele loră Sigismundă, transformăndă principatulă în provincia polonă. In anulă R. 2246 (Chr. 1493) Alesandru allă

patrulé frate allū regilorū se căsătorì cu Elena, fia lui Joanne Vasilievici marelui Principe de Moscua, și sora consortiî lui Stefanū. Stefanū credea că prin acéstă affinitate se va întemeià o amicițiă durabile între dînsulū și fiiî lui Casemirū, înse regii perșecutară planulū ce'lū perfidū încontra lui.

XIV.

Dragu Fiiulu si Paulu Chinezu batu pre Turci la Dunăria.

Intre acestea Turcii începū operatiunile lorū în totū întinsulū Dunării. Vladū domnulū României adjutatū de Giorgiu Morea banulū Severinului trece Dunăria și face mare măcellariă în Turci. Morea trāmite 20 de carre de capete de Turci la dieta din luna lui Aprile R. 2245 (Chr. 1492). Înse nu multū timpū după acésta vine Bajazetū și împressură Severinulū. Paulū Chinezu plécă cu óstea sa de la Temišióră și frānge pre Turci, prinde unū mare numeî dîntre dînșii pre cari apoi ducēdu-î la Temišióra îi tăiā pre toîi. Dară în anulū R. 2246 (Chr. 1493) Turcii învadū România cu mare putere armată. Vladū cade uccisū de mânia unui servitoriū. Alibegū passia de la Semendria irrumpe în Trasilvania, pradă și arde totū ce i vine înainte, dară cândū erā se se întórcă pre la Turnulū roșșiū, illū adjunge ducele Dragu (fiulū lui Dragū Romanulū din Marmorosū), uccide și arruncă în Oltū pre 15,000 de Turci. Acéstă perdere nu desâni-mēdiă pre Turci; în luna lui Octobre ei intră în țerra Bîrsei și facū mari stricățiuni. În România după cădere-a lui Vladū se pune domnū Radu fiulū lui Vladū.—

Bajazetü operédiă la Sava. Paulü Chinezu trece Dunăria în a. R. 2247 (Chr. 1494) și arde fortărețile turcescî cele de suptü commăndulü lui Alibegü, apoi allérgă la Singidunü unde descopere o prodițiune, și punesce cu aspre supplicie pre proditori. Regele Vladislau illü numesce jude allü curții, și pre Josa de Somü (asemine Românü) comite Temeșianeî. In o căllătoriă prin Transilvania, numesce pre Ladislau de Losonțiü jude snpre-mü allü țerreî, strînge 60,000 de galbenî, formédiă o armată și trămite cu dînsa pre Dragü în Servia. Intorcându-se apoi regele prin Temișiana însărcină pre Paulü Chinezu se mérgă se se unéscă cu ducele Transilvaniei spre a scôte pre Turcî din Servia și din Bulgaria. Chinezu luă Semendria; după a dóua ordine a regelui trecü Sava și se asșediă apprópe de castellulü St. Clemente, acollo illü appucă unü morbü greu, în urma căruia murî în puține ñille. Dragu încă fu însărcinatü de a trece în Sirmiu încontra lui Laurențiü Villacü care se revoltasse, dară preste puçinü timpü se addusse la ascultare. — Radu domnulü României se puse cu tóte puterile spre a face pace între Bajazetü și Vladislau, prin alle căruia stăruinție se încheiă armistițiü pre trei annî, în luna lui Aprile a. R. 2248 (Chr. 1405). — Vladü VI fostulü domnü previsoriu înainte de ce Radu se suisse pre tronü se afla în Trasilvania, unde nu se purtă ca ună essauctoratü, ci ca unü principe în astivitate, făcea marî supperări Sassilorü, și încercări de a reentra în țerra sa. Acestea putea se aibă urmări grelle, Regele Vladislau îi scrisse se se ducă la Temišióra la comitele Josa de Somü, unde se pare că petrecü pîno în ñillele mai din urmă.

XV

**Stefanu domnulu Moldaviei bate pre
Albertu regele Poloniei.**

Incontra lui Stefanu din Moldavia se persecută planul perfidă din partea lui Albertu și Vladislau. Acela se prepară neîncetată suptă pretestă de a merge încontra Turcilor; cu toate acestea Stefanu cellă ageră la vedere îi petrunse cugetulă. Ducele Trasivaniei Dragu, fi și comitele Temišianei Josa căpetară ordine de la Vladislau se stea parași spre a intra în părțile trasalpine. Cu începutulă anului R. 2250 (Chr. 1497) Albertu provacă pre Stefanu se și strîngă ostile spre a lucră în comune încontra Turcilor, ca se și^f recupere Achilleia și cetatea Albă. Acesta se dechiară a fi parată la toate. Cătră finitulă lui Juniă, Albertu plăcă cu armata sa prin Pocuția, érá nu prin Cameniția pre unde érá callea. Stefanu trimite pre logoteșii Petru și Isacă se lă întrebe, că de ce nu purcede prin Cameniția, că-cí pre acollo e drumulă cătră Achilleia și cetatea Albă? sau dóră vine ca inimică în Moldavia? Albertu respunse cu vorbe lucii. Stefanu nu se mulțiană, cí trănise a două órá deputași la rege ca se-í spună curată, se nu între în țerră, că-í va părea reu. Atunci regele puse pre deputași în ferra, și-í espedi la Lembergă, érá ellă purcesse cu armata de a dreptulă la Suciava, și împresură acéstă cetate, și o bătu trei lună de zile fórá de a o puté luă. Stefanu puse ómení de spionară puterea Polonilor, și află că sunt la 80,000, inse giumente sarcinari; ellă trămise la Tătarí după adjutoriă, asșediă ómení de occupară passurile, împedică adducerea

de provissiune și munițiune, frecă în combato nici pre Polonî, pino cându îi addusse la desânimare. Atuncî Polonîi începură a murmură încontra regelui care i dusse asupra Românilorū, în locū de a i duce asupra Turcilorū. Regele turbatū de meniă și de supperare fu appucatū de friguri, atuncî începū a și deschide ochiī și a vedē pericululū în carese arruncasse, decī fōră de a perde timpū se puse în relațiuni de a tractā cu Stefanū, și încheiā armistețiū în 9 Octombre, și dede ordine de retragere, totū în acea di. . Retragerea se începū în adeverū, înse nu pre callea pre unde venisserā, cī mai spre munți. Stefanū cunnoscēndū spiritulū Românilorū arretā lui Albertū că se pune în periclu prin acelle locuri, unde Româniī cari ardū de resbunare potū selū nemicēscā cu totulū. Darā Albértū nu ascultā, cī purcesse spre pădurea Cosminei. Corpulū dinainte trecū fōră împădecare, înse centrulū cu comitatulū regelui fu attăcatū de Româniī în meșilocolū pădurei. Currēndū veni și Stefanū cu miliția sa și cu adjutoriū de la Tătarī, și arruncā pre Polonī din deretulū castrelorū făcute de carre, unde se născū o confusiune și o larmă înfricoșată în óstea polonă. Căllărimea pretoriană scāpā pre rege, care fugi apoi la corpulū dinainte; cei din castrele formate de carre urmarā după dinsulū în cea mai mare disordine. Mulțime de Polonī și Rusși nobili și ordinari perirā în acea frecăturā deplorabile, mare parte cădurā în mânia Românilorū și alle Tătarilorū cari dusserā pre nobiliī în captivitate spre a stōrce bani de rescumperare. Vorniculū cellū mare tăiā la Lucesci 600 de căllari massovi; trecerea preste Prutū și Dunastru custā pre Polonī multā versare de sânge. Cândū

adjunse regele cu remășișiele în Polonia i se părû că a învîiatû din morșî; demoralisarea fu preste mesură. Albertû desfăcû milișia sa și o trâmise a casă, érá ellû se dusse la Cracovia și se dede desfrênârilorû.

XVI.

Stefanû devastă Polonia apoi face pace cu Poloniî si cu Unguriî.

Acéstă bună lecșione înveșîă pre Albertû a cunnósce mai bine pre Români. Stefanû încă veșû că cu seciî de Poloni nu face nemica încontra Turcilorû, inimicilorû comunî ai creștinilorû. Decî ellû se împăcâ cu acestia, și spre a umili mai tare pre Poloni strînse unû corpû de turci și de tătarî. și intrâ în Polonia în dată în primăvara anului R. 2251 (Chr. 1498), și purcesse pîno la Canciuca și la apa Visloca, arse cetățile Premislavû, Radzinimu, Prevorscu, Lanciucu, și priase la 100,000 de Poloni, pre cari Turciî îi dusseră în servitute. Pîno cândû Albertû convocâ pre nobili la Sandomirû, spolielle fură dusse în securitate, și așîă veșîndû toșî că e prea târșîû, se desfăcû ôștea érá, și se dusse pre a casă. După acésta se puse la mișîlocû Vladislau și împăcâ pre Stefanû cu Albertû. Inse în luna lui Novembre, după legămêntulû încheiatû între Stefanû și sultanulû, trecû Basisbei cu 80,000 de Turci prin Moldavia în Russia, în țînutulû Galliciului și allû Somborului, dară iérna cea grea făcû de degerară la 40,000 de Turci, ceilalșî întorcêndu-se prin Moldavia fură attacașî și bătutî de Români, cari se îmbrăcasseră în vestîminte polonescî, și așîă abiă scăpară la 10,000 de inșî preste Dunăriă.

În urma acestei demonstrațiuni se încheiă legământu de pace eternă între Moldavia și Polonia, în luna lui Aprile R. 2252 (Chr. 1499), dându uitării toate cele întâmplăte, Polonia assecură lui Ștefanu și familiei lui domnia ereditariă în Moldavia, se făcu legământu de apperare commune încontra Turcilor între principii Moldaviei, Poloniei și Ungariei; mai pre urmă se legară și în favorea lui Radu domnului României încontra păgânilor. În puterea tractatului încheiatu, Ștefanu trămisse deputați la dieta de la Petricovă care se țină în annulu R. 2254 (Chr. 1501) cu cererea ca Polonii se dea afară pre Petru Aron care trăia în Polonia și intrigă încontra Moldaviei. Polonii tremurără înaintea aceste cereri, fiindcă că promisără lui Petru conductu securu, apoi dreptulu de ospitalitate. Nesciindă ce se facă, cumu se și scape onórea și se au dea motivu de invasiune lui Ștefanu, tăiară lui Petru capulu înaintea deputaților Români. Atăta putere avea cuvintele lui Ștefanu pre care Polonii voia se lă facă vassallu, și la atăta lasșitate adjunsesseră Polonii cei arroganți.

XVII.

Mórtea si testamentulu lui Ștefanu.

Albertu mișellulu muri în 17 Juniu (R. 2254, Chr. 1501), căruia urmă frate-seu Alessandru ducele Lituaniei. În dată după mórtea acelluia, intră Ștefanu în Pocuția cea ocupată de Poloni. Alessandru rugă pre frate seu Vladislau, se mișilocască ca Ștefanu se și retragă trupele din acestu ținutu. După mai multe încercări deșerte, Vladislau dede frate-seu consiliulu salutariu, se lasse pre

Stefanŭ în pace, ca și ellŭ se dea pace Polonilorŭ și Ungurilorŭ "*ob utriusque nostrum quietem futuram*".

În anulŭ acesta Turciŭ începură operațiunile bellice la Dunăria și la Sava, impressurără Jaiția, unde fură bătuți de Joanne Corvinŭ. În anulŭ allŭ doilé trecură Dunăria Joanne Corvinŭ, Josa de Somŭ și Petru de St. Giorgiŭ ducele Trasilvaniei, bătură Cladova, Vidinulŭ și Nicopolia, și se întórseră cu mulțime de spolie și de Turci captivi pre cari apoi îi vîndură ca pre nesce vite. În anulŭ R. 2256 (Chr. 1503) Augustŭ 20, se încheiă armistețiŭ cu Turci în care intrară și prîncipiŭ țerrilorŭ Românesci. Marele Stefanŭ muri în 2 Iuliu R. 2257 (Chr. 1504) și se îngropă la monasteriulŭ de la Pudna cellŭ edificatŭ de dînsulŭ. Ellŭ lăssă cu testamentŭ fiului seu Bogdanŭ, "se nu și pună speranția neci în Unguri cari sunt înghițiți de Turci, neci în Poloni cari sunt fôră de constanția, neci în Germani cari sunt desbinați și încurcați între sene; ci mai bine se se înțellégă cu Turciŭ cari sunt și mai tarî și mai constanți, înse așiă ca țerra se și păstređie libertatea politică și religiósă. Dară déca Turciŭ arŭ cere alte condițiuni, prin care și arŭ perde libertatea și religiunea, atunci mai bine se móră cu toțiŭ."

CARTEA II

*De la mórtea lui Ștefană cellă mare pîno la mórtea
lui Petru Rareșiv.*

I

**Bogdanu petesce pre Elissa si se scollă cu armele a-
supra Poloniloru**

După mórtea lui Ștefană strîugêndu-se boiarii țerei împreună cu domnulă loră Bogdană se consultară seriosă despre starea țerei și trămiseră o deputațiune la sultaulă cu diverse donurî. Sultanulă mulțiănnitū cu onórea restituî donurile promitîndū țerei pace și Româniloră amicițiă. — In anulă R. 2258 (Chr. 1505) Bogdană peți de la Alesandru regele Poloniei pre soru sa Elissa de soțiă, înse muma regina, precumă și principiessa recusară căsătoria, fiindă că Bogdană eră luscă la unū ochiū. Dară regina muri în scurtă timpă după acésta, atuncă Bogdană care scîea că acésta fusse cauza principale prentu care i se recussase mîna principessei, reinnouî pețițiunea în anulă allū doilé; înse căpetîndū și acumă respunsū negativū, irrupse în Pocuția și ocupă cetățile de prin pregiură. Poloniă trămiseră 4000 de soldați din Russia, cari intrîndū în Moldavia făcură multe stricățiunî, de unde urmară mari crudelități de o parte și de alta. Cu tóte acestea Poloniă nu putură se iee Pocuția, și asiă veni lu rulă la tractate. "Regele Poloniei se învoiesce la căsătoria principessei Elissa cu Bogdană, decă se va învoi și ponteficele Romană, înse în totū modulă se i cunune ună preotă catolică, Bogdană se priméscă în țerra sa ună episcopă catolică, preoți ca-

to ici și biserică catolică, și se țină cu Polonia și cu ceilalți regi creștini încontra Turcilor, — În 19 August R. 2259 (Chr. 1506) muri Alessandru regele Poloniei, căruia urmă frate-sau Sigismund. Bogdan repetă cererea sa și la dînsul, înse și acesta căută moduri de a amîna căsătoria. — În Trasilvania se adunară în acestu an Nobili, Secuii și Sassi la Turda și reînnoiră jurămîntul de uniune între sene. Regele Vladislau se născu un fiu, Ludovic; Secuile recusară bou de friptură după vechia usanță, și se revoltară. Regele trîmise pre prefectul căllarilor Paul Tomori cu ôste încontra lor. Secuile lă bătură la Tîrgul-Mureșului; înse acesta strînse currîndu o armată mai mare și-î supuse în fine.

II

Radu V cellu mare se împacă cu Begdan, apoi mîre

În anul R. 2260 (1507) cîndu Sigismund regele Poloniei eră încurcăt în resbellu cu ducele de Moscua, Vladislau frate-sau înterrită pre Radu domnul României asupra lui Bogdan, pentru ca acesta fiindu ocupat a casă, se nu se pôtă scullă încontra lui Sigismund. Dară Bogdan strînse iute ôstea sa și esși înaintea lui Radu, care devastasse ținutul Pudnei și se retrăsese. Bogdan înaintă pîno la Moville și devastă assimine marginile României în cursu de dece dille. Atunci Radu cunnoscîndu-și errôrea trîmise o deputațiune cu metropolitul Massim în frunte spre a împacă lucrurile. Bogdan dede înapoi locurile ocupate și reassedî terminii precum fuseră supt Stefan cellu mare.

După acestă rezultată tristă Radu temându-se ca în aceste timpuri critice se nu se scólle și Turcii încontra sa și se lă scófia din principatū, făcū în 3 Decembrie R. 2260 (Chr. 1507) ună tractatū cu Sassiū din Trasilvania, ca la assémine întéplare se pótă află asilū la dînsii. În anulū următorii căllători la Bada, unde fu primitū fôrte bine de Vladislau și de magnații unguresci. Vladislau i donă castellulū Țiuagiū din Trasilvania, unde Radu edifică unū monasteriū, allū cărui egumenū se făcū episcopū mai în urmă. Dară întorcându-se în principatū nu mai petrecū multū timpū și muri. Acestū domnū addusse pre fostulū patriarchū allū Constantinopolii, Nifon, în țerra sa spre a organiza ecclesia, înse mai pre urmă se desbină cu dînsulū, și lă trâmise la muntele Athos. Ellū redică episcopiele de la Buđen și de la Rômnicū, și edifică monasteriulū din Deallū de lîngă Țirguvestei, și făcū mai multe alte institute folositorie pentru cari Româniī i dederă numele de Mare.

— După mórtea lui se puse domnū Michael III fiulū lui Dracea Armariulū, omū fôrte severū și appecatū spre fapte crunte, din care causă capetă numele de Michael cellū Reu. Neputéndū sufferi pre metropolitulū Massimū, și voindū allū scóte cu modū cuviințiosū, illū trâmise cu scrissorī la regele Vladislau în Ungaria, de unde acesta nu se mai întórse (R. 2261; Chr. 1508.)

III.

Bogdanū se bate cu Poloniū apoi încheiă tractatu cu dînsii

În Moldavia Bogdanū după ce făcū pace cu Radu, trâmise érá la Sigismundū în Polonia pentru căsătorii, înse nu căpetă responsū decisivū, deci cōtră finitulū

lunei lui Juniū a. R. 2262 (Chr. 1059) intră cu 6ste în Russia, bătū și luă Galliçiułū, impressurā Lembergulū în cursū de trei ȝille. predā bisericile. luă Rohotinulū și trāmise clopotulū cellū mare la Suciava, multime de nobilī polonī cădurā prinși. Sigismundū veȝindū atāta stricāȝiune adunā o armatā de 60.000 de soldaȝi de diversā amestecăturā, și purcesse cu dīnsa în 26 Juliu. înse apurāndu-lū o bóllā dede commāndulū lui Nicola Camenieski, care trecēndū preste Dunastru în Moldavia, arse Cernauii, Dorochiulū, Botoșianil, Ștefānesci, Hotinulū, etc. și devāstā ȝinutulū fórte urritū în cursū de 20 de ȝille; Bogdanū se retrasse la munȝi și nu voi se se lasse la bătălie pīno la întórcerea Polonilorū care se întemplā în 14 Octombre. Atuncī făcū unū atacū asupra lorū pre apa Dunastrului, unde se încinse o bătăliā sāngerósā, înse fōrā rezultatū. Amendoue armatele se întórserā cu mari perderi. Diu partea Romānilorū cădurā mai multe cente în prinsóriā, între acestia. treiȝ cī de boiari de āntāiā ordine. Camenieski puse de ucciserā la 50 de junī Romāni nobilī spre cspiarea morȝiī cellorū 50 de nobilī Polonī ce uccise Bogdanū la Jerebovu în anulū trecutū.— La 2000 de delii condusși cu soldū remaserā pre cāmpulū de bătălie.— După aceste desastre de amendoue părȝile se puse la meȝilocū Vladislau regele Ungariei și în 23 Januariū a. R. 2263 (Chr. 1510) se asseȝiarā celle urmātórie: “Bogdanū domnolū Moldaviei se întórcā Polonilorū spohele luate, se renunȝie preteusiunei de cāsătorīā cu Elissa, și se restituēs. ā actele rātiv; prinși se se dimittā de amēntoue părȝile daniel; se se uite pen ru Poc ȝi s s numēsā o i m d n 4 Ungur. 4 Polon. 4 Romāni;

principii se se adjute unii pre alții, mai vertosă încontra Turcilor; neci unulă dintre ei se nu dea adjutoră rivilor și pretendenților; commerciu liberă între locuitorii Români și Poloni.“

IV.

Mórtea lui Michael III.

În România boiarii de la Craiova, mai allesă Pârvulesci, malconțeni cu guvernulă lui Michael III, trecură Dunăria și se întorseră apoi cu adjutoriă turcescă, și scósseră pre domnă din țerră. Acesta fugi la Săbiniă, unde fu uccisă de ună serbă anume Demetru Jaxic. În țerră Pârvulesci puseră domnă pre Vladă cellă tēneră, sau Vlăduț. R. 2263, Chr. 1510.—Totă în anulă acesta comitele Scopusiului Joane Zapolia se numisse duce în Trasilvania. Acesta adună óste în favórea lui Mircea fiulă fostulă domnă Michael, și lă trāmise cu dinsa în țerră spre a se asședia în scaună. Dară Mircea fu bātută de Pârvulesci, și constrinsă a fugi la Constantinopoli. Vlăduț încă nu puă se trāiescă multă timpă în armoniă cu Pârvulesci, din care causă acestia fugiră preste Dunăriă, și înțellegēndu-se cu Mechemed-bei se întorseră cu óste turcescă în principată. Cândă se auđi la Bucuresci de trecerea Turcilor preste Dunăriă, boiarii cei mari ucciseră pre Vlăduț și alleseră domnă pre Nēgu Bassarabă, fiulă spiritual allă patriarchului Nifon, omă cu mari calităț, ân mosă, religiosă, amică allă păcei și allă artiloră formóse.

Bogdanu încheiă tractatu cu Turciî

În imperiul turcesc lăngeđindu-se Baiazetü II, uumş succesorü pre fiulü seu Achmede. Selimü cellaltü fiü malcontentü cu acéstă dispoziţiune fugi în Crimeria, se căsătorî cu fia chanului, şi se întórse prin Moldavia cu cu mare putere de Tătari. Bogdănü speriatü de acéstă întreprindere extraordinariă trămise la Poloni şi la vecinii Unguri dupe adjutoriü. Selimü bătü cetatea Albă cea coprinsă şi apperată de Turci. apoi trecü în Tracia, şi se bătü cu frate seu Achmede la Adrianopoli. Ellü avü nefericirea de a perde bătălia şi fugi éráşî în Crimeria; cu tóle acestea la a dóua întórcere îi successe a se sui pre tronulü Sultanilorü. Bogdanü vedëndü că Selimü nu arrétă interţiunea de a-i face ver-o stricăţiune, trămise de salutară pre noulü sultanü din partea sa; érá mai pre urmă convingëndu-se de cuvintele părintelui seu, că cu Poloni şi cu Unguri nu mai este nemică de făcutü pentru assecurarea viitoriului, trămise pre logofetulü Teutü la anulü Chr. 1511, de încheiă unü tractatü cu Turciî cu condiţiunile următorie:., a) Pórta se îndetoréđiă se appere ţerra Moldaviei încontratorü înimicilorü; b) ţerra se va governa de domnulü ei, legile şi veniturile ei vorü remáné neatinse; c) domnulü ţerei se va allega de cöträ boiarîi ţerrei. Sultanulü nu va pune neci o dată domnú fôrá de allegere! d) ţerra nu se va întellege cu neci unü inimicü allü Porţiî; e) ci va dá câte 2000 de ómeni adjutoriü cândü Pórta va avé resbellü; f) ea va da de bună voiă Porţiî pre totü anulü unü pescheşiü de 4000 galbenî, 40 cai şi 24 falconi.

După acestu tractatū Bogdanū avu pace din partea Tu.cilorū, inse țerra fu turburată în dóue rînduri de cîtră Tătari. La anulū R. 2266 (p. Chr. 1513) irrupse fiulū chanului de dóue pârți în Moldavia, și prinse la 75,000 de ómeni. Spătariulū Căpaciū se luă după dînsulū, inse perdū; Dunastrulū înghiți și pre Tătari și pre prinșii Români, acollo perī și fiulū chanului. Altă irrupțiune a Tătarilorū fu respinsă de Bogdanū și despoiată de prada ce ducea. Bogdanū avea mare prepusū că aceste devastațiuni alle Tătarilorū se facū cu îndemnulū lui Sigismundū spre a lū înduplecā la împlinirea condițiunilorū tractatului din annulū R. 2263 (Chr. 1510), căci Bogdanū de și se căsătorisse cu o Română din țerrā, inse totū nu dedesse înapoi actele relative la căsătoria cu Elisa, precumū neci cele alte lucruri cerute în acellū tractatū.—Unū deputatū polonū mergēndū în Ungaria făcū propozițiunea ca regiū Poloniei și Ungariei se încheie armestejiū cu pórtā, și în acesta se coprindā și pre domniū principatelorū române. Êrā în miđiloculū iernei anululū R, 2267 (Chr. 1514) unū Trifaile adunāndū osti în Transilvania cu scirea lui Joanne Zapolia. trecū munțiū și resculā țerra încontra lui Bogdanū. Acesta illū întempinā cu putere armată în 27 Februarīū și lū butū; rebellulū Trifaile cădū în mânia domnului, și plăti cu vieția temeritatea sa.

VI.

Revolutiunea lui Dosia.

În Ungaria regele Vladislau cu arhiepiscopulū Toma concepurā planulū de o resculare generale încontra Turcilorū cari se flăccisserā prin turburările interne. Car-

dinariulă Toma se duse la Roma spre a se înțelege cu Ponteficele Leon X, și se întorse cu ună stégă albă însemnată cu o cruce roșie, și cu o bullă prin care se dă iertare plenară de pecate tuturor celor ce voră luă armele încontra păgânilor. În dată ce se publică bulla' se adună o mulțime nenumărată de țerrani cari fugia de tirannia nobililor la Pesta, unde li se assemnasse loculă castrelor, și luară crucea. Spre organisarea și conducerea mulțimei i se dede capitană generariu Giorgiū Doșia, Secuiū din Trasilvania, omă valinte și deprinsă în arme. Cardinariu îi încredință stégulă cellă addusă de la Roma. După ce se respândi fama că Giorgiū Doșia s'a numit generariu cruciferilor, începură țerranii și mai tare a lăssă aratrul și a allergă la castre, așii încât se adunară supt arme preste 40,000 de ómenī afară de cei ce se adunaseră la Urbea-mare, la Alba-regale, la Colocia și în alte locuri vecine. Nobili veđdendă că li se deșertă satele și temendu-se ca se nu le remâniă pământulă nelucrată, începură a se oppune și a oppri pre țerrani de a mai merge la miliția, a prinde și a legă pre cei ce-ī appucă în fugă. Cândū Doșia și miliția lui cea înarmată auđiră despre lucrulă acesta, se apprinsă de mânia încontra despoților cari nu voia neci se appuce armele neci se lasse pre țerrani se se înarmeđie ei pentru mântuirea țerrei. Doșia nu perdū timpū, cī se arruncă asupra nobililor celor din Buda și din Pesta, uccise pre unii, prinse pre alții, și apoi îi dede morții, între tormentele celle mai înfricoșiate. Apoi împărți óstea în trei părți, pre Laurențiū popa de la Tegledū illū trâmise cōtră Agria, pre Barnaba cōtră Bacica, érá ellū plecă cōtră Segedinū, și începură toți

de toate părțile a tăia și a uccide la nobili și la popi
fără de neci o cruțiare.

VII.

Impressurarea Temišioarei.

Înțelegându regele și cardinariul lucrurile acestea, și vedându cu ochii lor satele și urbile în flacără, înmărmuriră (cu toate că unii dicu că lucrul acesta s'ar fi făcutu cu scirea și voia lor). Cardinariul affectă călpare reu pentru că ellu e fostu urđitoriul unei expedițiunî asiă de triste. Magnații cari se afla în locu, se adunară și deciseră se trāmittă la Joanne Zapolia ducele Trasilvaniei, ca se-lu invite se adune cātū mai iute miliția sa, și se allerge în contra ostirei celei infuriate a țerranilor. Din Buda plecā Joanne Bornemissa cu miliția pretoriană și cu nobili cari fugiā din toate părțile la reședințiā; ellu atacā pre cei ce se află în disordine pre lōngă Pesta, și i frânse atātū prin arme cātū și prin cuvinte că regele i va iertā. — Doșia formā unū podū de buți combinatū în unū modū fōrte artificialū, trecū Tissa, și purcesse asupra Temišioarei, sperāndū că luāndū acēstā celate va putē se se appere cu securanțiā, și va putē continuā cu successū resbellulū încontra nobililor. Temišiōra erā pre atuncī întăritā cu dōue rōnduri de valluri și de palissate, și avea de o parte unū turnū mare cu muri tari și înalți cari scādea cu cātū se apropiā de castellū. Joanne Corvinū făcuse aceste fortificațiunî, ca printr'insele se accopere riulū Becū. Acumū Stefanū Batori luā toate dispozițiunile necesare s, re a apperā postulū, și spre a vetemā cātū

mai tare pre inimi. Vallurile cetății eră proveđute cu tunuri de tótă specia, cari nemiciă lucrările impressurătorilor, și pria erupțiunile celle dese din cetate îi puneă în disordine și îi frângea. Doșia vedëndu că aici pământul cellu apătosu și pertinacia impressuraților illu împedecă de a puté înainta, determniă se attace cetatea de partea castellulu, unde se spallă de riul Băcu și unde vallurile celle pučinu înalte i se părea a nu fi greu de săritu. Cu scopul acesta și trasse óstea într' acollo, și încercă mai ântăiu se derive riul, punëndu pari și fascine de nuelle în albiă, ca se facă se trécă apa în canariul cellu largu săpatu alătura. Batori avëndu spionu chiaru între ómenii cari lucră cu Doșia și venia în cetate pentru luarea nutrimentelor, înțellesse planul lui, și strică nóptea tote lucrările ce essecutasse acella ziua, așia încățu riul se întórse cu violențιά éráși în albia sa.

VIII.

Ucciderea lui Dosia.

Pino cându Batori se apperă cu modul acesta, Joanne Zapolia venia cu o armată destullu de numerosă spre a attacă pre impressurători și a descinge cetatea. În luna lui Juliu și adjunse în șessurile Temišiorei. Doșia care nu putea acumu se încongiure bătalia, luă o pozițiune încățu, decă ar fi se cadă, putea încai speră că va cadé fôră rușine, ca omu care scie se se bată. Ellu allergă de la unu stégu la altulu, ânima pre cei valenți, și arrettă cellor fricoși, că dupe ce ei s'au scullatū o dată încontra despoților, perđindū bătalia n'aū se a-

stepte altă ceva de câtă tormente și mórte; că nu mai e altă mijlocă în aceste împregiurări, de câtă se se lupte pîno la cea din urmă sufflare, nu mai e speranță afară de victoriă. Zapolia dincontra dîcea la ai seî, că ei au se înfrîngă pre nesce rebelli cari în locă de a merge încontra Turciloră s'au scullatū încontra proprietariloră loră. Ellū commandă mai ântăiū căllariloră ca se attace de mai multe părți armata lui Doșia, și se o pună în disordine, érá cea-laltă milițiă o dispuse așîă încâtă putea se i attace și dinainte și de o lature. Doșia avea pre cei mai buni dintre ai seî în frunte, și pre mulțimea cea laltă, de la care nu putea se astepte rezultate mari, din deretū. Lupta fu fôrte cruntă; de amândóne părțile se bătură cu o cerbiciă încâtă victoria remase multū timpū îndoiósă, pîno cândū se dechiără pentru Zapolianî. Terraniî veniră în disordine, mare numărū se uociseră, mulți se prinseră între cari fu și Doșia, care cu puține dille mai înainte luasse în castre titlulū de rege.

Crudelitatea țerraniloră fusse mare în contra nobililoră, dară și suppliciulū cellū inventatū de cōtră acestia asupra lui Doșia și asupra soșiloră lui ne dă o mustră destulū de tare despre barbaria nobililoră. Doșia fu pnsū despoiatū pre unū tronū de ferrū înroșitū de focū, și i se dede unū assémîne sceptru în mână. Nóue dintre prinșîi soči ai lui Doșia (între acestia eră și frate seu) după ce sufferiră fómea cincî-spre-dece dille, fură constrînși a mîncă carnea lui, ce i o rumpea carnefi-cele cu clescele de pre corpū. Se dîce că între aceste tormente Doșia necî n'ar fi suspînatū, pîno ce și a datū suffletulū. Cei-laltî prinșî s'au datū pre mânia țigani-

loru ca se-î tormenteție în diverse moduri pîno ce voru uccide. — Totu în acestu timp se sparseră de Jacobu Banfi și cei ce mersesseră cōtră Bacica, alții se prinseră și se ommorîră cu diverse moduri de morți barbarice, așia în cātū spunu că în acea rescollă aru fi peritū mai bine de 40,000 de țerrani. Cu modulū a-cesta se stîmperă acea fortună a crucéferiloru pre cari i numiră Curuți, cōtră finitulū annuluī R. 2267 (p. Chr. 1514.

IX.

Asservirea Terraniloru.

Dupe ce se stîmperară turburările în acestu modu, se strînse o adunare generale la Buda, unde se tractă despre pedepsele cari se se pună asupra culpabililoru, și despre miđilóccele cu cari se se țină țerraniū în frînū pre viitoriū. Celle dintăiū fură barbare în cellū mai înaltū gradū, celle din urmă trecură preste marginile ver cărei tirannie. Capetele rebelliloru se ucciseră cu diverse supplicie, érá următorii lorū se despoiară de tôte drepturile și se dechiărară servi pentru totū dē-una. Décă s'aru descoperi urđitoriū damneloru făcute nobililoru, se se constrîngă a le repară. Tutoru țerraniloru cari lu-asseră parte la acea espedițiune fatale, se impuseră sarcinī mai grele de cātū pîno aci cōtră rege și cōtră proprietari. Se opprī în genere țerraniloru de a mai purtă arme suptū padépsa de a și perde mâna cea dréptă; se opprī assémine de a se mută țerraniū de la proprietariū lorū în alte locuri. cumū avea dreptū mai înainte. Și ca se nu scape de aceste pedepse, se ordină ca cei

ce aũ fugitũ în țerrile vecine, se se c r  înapoi prin autoritatea regelui. In fine se asse i  ca în fiă-care comitatũ se se redice c te o fort r  i  în care se p t  sc p  nobilii c ndũ s'ar mai nasce o atare resc ll  ; încă  i nobililorũ particulari se dede voi  se  i  ncungiure casele cu fossate  i cu valluri, d c  mai  nt iũ vorũ cere licen i  de la rege. — Totũ în acea adunare se întări  i codicele de legi allũ lu' Verbe i, în care drepturile celle vechie alle țerranilorũ stau în cellũ mai mare contrastũ cu legea cea n u , "că țerranulũ n'are nemică afară de mercedea pentru lucrarea sa." (*Rusticus practer mercedem sui laboris nihil habet*), To i țerranii, f r  distinc iune deveniră servi legați de gli  (*servi glebae adscripti*), culpabili  i innocen i,  i nu numai ei, ci  i fii, nepo i  i str nepo i lorũ. Ba ce e mai multũ nu numai țerranii din Ungaria, ci  i cei din Trasilvania, cari neci nu sciur  de acea resc ll , c  ur  suptũ totũ acea pedépsă ;  i a ia Rom ni țerrani sufferiră pedépsa cea dictată Ungurilorũ. In adev rũ mai mare nedreptate nu se putũ face om nir .

X.

M rtea lui Bogdanu III.

Vladislau, acestũ rege tic llosũ, care prin las itatea sa addusse at ta nefericire preste țerrile de la Dun ri , mur  în 12 Martiũ a. R. 2269 (Chr. 1516)  i l ss  urm toriũ pre fiulũ seu Ludovicũ II în etate de 10 anni. — Sultanul Selimũ I public  în principatele Rom nesc  "că ellũ va iert  locuitorilorũ darea de giومتate  i o parte din t te sarcinele, d c  ei se vorũ l ss  de domnii

loră, și se voră unī cu dīnsulă. „Négu domnulă Romāniei se învoi se plătescă porții ottomane 3000 de banī rosii (300 de talerī) pre annū și se dea 600 de copīi în corpulă janiciariloră. Bogdānū scăpă cu o summă mai mică, înse ellū muri de supperare în 18 Aprile a. R. 2270 (Chr. 1517) la oppidulă Huși, și fu îngropatū la Pudna. Lui urmă în domniă fiu-seu Stefanū VI. care se unse la Suciava de metropolitulă Teoctistū, și fiindū că eră minorenne, i se dede de correginte și tutoriū unchiu-seu Petru (fiū naturale allū lui Stefanū cellū mare). În dată dupe asșediarea lucruriloră interne se trāmiseră deputați în Polonia spre reinnouirea tractateloū cellorū vechi cu acestū regatū. Sigismundū primī cu mare bucuriă, încheiă tractatū întăritoriū de celle mai dinainte, pre care apoi illū suppose dietei spre ratificare în 9 Maiū R. 2271 (Chr. 1518.) Prin acestū tractatū se sancționă pace eternă între Polonia și Moldavia, apperare commne, încontra tutorū inamiciloră și mai vērtescū a Turciloră cândū se voră scullă Poloniī și Unguriī încontra Turciloră, atunci Ștefanū saū unchiū-seu Petru se se redice cu tōtă puterea sa spre înfrāngerea acellora.“ — Abia se încheiasseră acestea, și chanulū tătărescū intră în Moldavia cu 50,000 de armați. Spātariulū Carabejiū îi impressură în o diminēță la Prutū și i bātū înfricoșiātū, prinse pre mārđii Temușiū și Bicaciū, înneacă unū mare numerū în apa Prutului care se vērșasse. Chanulū căpetă o plugă și abia scăpă cu fuga; la trecerea preste Dunăstru încă mai periră în vallurile apei, prea puțior se înțorseră a casă în o stare fōrte miserabile.

În annulă R. 2272 (Chr. 1519) domniī priacipatelorū romāne trāmiseră deputați la Ludovicū II regelē Unga-

riel se le dea adjutóriu încontra Turciloră cari stau parați spre a incurge în principate; înse Ludovică se află însuși strîmtorată din cauza anarchiei nobililoră și a servituții țerraniloră, ellă recomandă cauza loră lui Sigismundă regelui Poloniei care eră assémine încurcată cu veciniă sei. În Trasilvania se revoltară Secuii încontra lui Joanne Zapolia, déră acesta îi frecă fórté urrită la Darloți și la Sâmpaullă, și pedepsi cu mórte capetele rebellunii.—Pre timpulă acesta se semenă învețiătura lui Luteră în Trasilvania prin neguțiători Sassî.

XI.

Mórtea lui Négu Bassaraba.

În anulă R. 2273 (Chr. 1520) murî Selimă căruia urmă Solimană. Acesta îndată începă resbellă încontra țerriloră de la Dunăriă, mai allessă încontra Ugariiei cellei turburate prin anarchiă și servitude internă; în 29 Augustă R. 2274 (Chr. 1521) luă Singidunulă și se întórse în triumfă la Adrianopolî. — Pre cândă Solimauă se afla dinaintea Singidunului murî Négu domnulă României, lăssândă ună fiu, Teodosiu, în etate de 7 anni suptă epitropia frate-seu Preda, care fu însărcinată cu guvernulă țerreii pîno cândă va cresce copillulă.—În Ungaria, în Moldavia și în România, domniă trei copii, pre cândă în Turcia împărăția Solimană cellă înfricoșiată, ageră la minte și tară la brațiă Afară de acestea, crestiniă era toți desbinați și încurcați între sene.

În România boiarii țerreii nu se mulțiămiră cu dispoșiunea reposatului Négu, ci allesseră domnă pre Radu Căllugărulă de la Budeă și trămiseră deputați la Sul-

tanulă pentru întărirea lui. Sultanulă uccise pre deputați, érá pre insoțitorii loră îi retrămise cu nasulă și urechile tăiate. Preda chiămă pre Mechemedbei de la Nicopoli într'adjntoriulă, dară acesta nu veni. Într'acestea se înarmă ellă însuși cu ai sei încontra lui Radu; înse fu bătută la Tirguvestei, și perdū viéția. Nu trecū înse multă, și veni Mechemedbei cu Turci, și dupe ce bătū la Tirguvesti pre Radu. prinse pre domnū și pre boiarii ce mai însemnați și i dusse cu sené la Nicopoli, érá pre copillulă Teodosiū illū trămise la Constantinopoli. Radu fu datū în mânilă comitelui Badica care lă uccise spre resbunarea morții verului seū Preda. Tênerulă Teodosiū încă muri la Constantinopoli. Atunci Mechemedbei concepū planulă se scâmbe țerra în passialăcū turcescū. Ellă scrisse sultanulă la Constantinopoli cerendū sē lă numescă, pre dînsulă guvernătoriū, mințindū că lă voesce și țerra. Pre timpulă acellă se afla la Constantinopoli logotetulă Stoica; acesta simțindū planurile Turciloră făcū unū memoriale cōtră sultanulă, în care arrétă privilegiielle țerreii de a și allege domnū crestinū, și scrisse totū de o dată la boiarii din princpiatū sē se adune currendū și se allégă domnū, că-cî independinția Româniloră se află în periclu. Acestia nu perdură timpū, ci allesseră pre Radu de la Afumați generele lui Négú, și se înarmară încontra Turciloră. Mechemedbei încă intră în țerră cu denumirea din partea sultanulă. La Glubavi se întêmpinară ostile turcesci și românesci; Radu bate pre Mechemedbei, și acesta se retrage cu rusșine preste Dunăriă, însă apoi se întôrce cu mai mare putere. Se face a dóua bătăliă la Cleșiani, în care victoria se dechiară éráși pentru Români; înse a treia e fatale pen-

tru dinșii. Radu se vede constrinsu a fugi cu ai sei în Trasilvania.

XII

Radu de la Affumați

Căpetându adjutoriū de la Zapolia, Radu se întorce în primăvéra annului următoriū și bate pre Mechemedbeī la Grumați; numărū mare de delii cadū suptū sâbia Românilorū, Mechemedbeī fuge preste Dunăriă și adună altă ôste mai numerosă, și se întorce încontra lui Radu. A cincea bătaliă se încinge între creștinī și între turci; Radu perde și se retrage éráși în Trasilvania. — Zapolia se puse pentru dînsulū la regele Ludovicū, care i donă satele Vinți și Vŭlperū din Trasilvania. În urmă Zapolia înarmă 30,000 de ômenī și intră cu Radu în România. Mechemedbeī se retrăsese la Nicopoli; Radu se pusă éráși pre tronū fără vërsare de sânge, și în dată chiămă pre boiari la Bucuresci, unde se consultară despre pacea țerei. Toți aflară cu calle ca însuși Radu se se ducă la Constantinopoli și se róge pre Sultanulū ca se opprésă pre Mechemedbeī de a mai turbură țerra. Radu acceptă și plecă la Constantinopoli, inse cândū adjunse acollo se reținu de sultanulū care decretasse sôrtea principatului, cu tôte acestea mai în urmă, compănindū seriosū curagiulū cellū neînfrănatū allū Românilorū, cari nu se temea de nici unū mișlocū spre a și susține independinția, nū cutediă a preface țerra în passialicū, ci numi domnū pre Vladū Bassarabă și lū trâmise cu stégū la Bucuresci. Boiarii cu Barbu Craiovescu în fruntea lorū allungară pre Vladū preste

Dunăriă. Acéştă faptă înterrită şi mai tare pre Solimanu încontra Românilor; voindă se resbune batjocura ce i făcu seră acestia, ellu luă callea la perfidiă şi trămise pre unū capėgiu cu semnele de domniă pentru Barbu Craiovescu, însoçitū de 300 de căllari Turci. Prin acéştă stratagemă Barbu cădū în cursă. Cândū Turculă între celle lalte semne eră se i dea securea domnėscă, i trase cu dinsa în peptū; cei 300 de căllari se aruncară preste boiari, ucciseră şi despoiară pre cei mai însemnaţi, după aceea se retraseră cu toţi la Giurgiulu Sultanolu sātullū de resbunare întări pre Radu în domniă şi lū trămise la Bucuresci, a. R. 2276 (Chr. 1523).

XIII.

Stefanū VI domnulū Moldaviei.

Stefanū VI domnulū Moldaviei adjungēndū la maturitate începū a se purtă tirănnesce. Suptū pretestū de prodiţiune uccise pre Arbore, omū cu mare autoritate în țerră, fôră de a lū trage la judecată, dup'aceea avēndū prepusū pre fiilūi cei teneri, Teodorū şi Niceta le tăiă capetele. Din cauza acestorū crudelităţi mulţi boiari fugiră în Polonia, Sigismundū trămise o deputaţiune la Stefanū spre a lū reconciliă cu emigraţiil, înse fôră rezultatū. Românii essacerbaţi încontra tirannulūi formară în adevērū unū complotū, care prorupse în 2 Septembre R. 2277 (Chr. 1524) cândū se ţinū mercatū la Romanū; înse Stefanū frēnse rebelliunea şi uccise pre Logofeţiil Joanne Costa şi Sima, ceilalţi se respiră, mai mulţi emigrară. — Totū în acestū anū bātū Stefanū la Prutū o turmă de 4000 de Tătari şi de 12,000 de Turci,

cari se întorcea din Polonia încarcați de spolie. Spiritul rivalității care agitasse pre marele Ștefan, se descepea și în peptul nepotului, care voindu se imiteie pre acellu eroi chiaru în partea cea mai pușin de laudat, se scullă în contra lui Radu de la Afumați domnul Românii, și devastă țerra pino la Tîrguveste. Radu se supperă forte de acestă necuviință, inse în locu de a trămittle oste încontra lui spre a lă adduce la minte cu puterea armelor, ellu trămittle o deputațiune spre a lă admoni și a i arreta reul ce face devastându țerra Românescă în locu de a se uni cu dînsul încontra Turcilor inimicilor comun. Acestă remustrațiune folosi: între amendoi principii se restabili pacea, și amendoi se puseră la apperare încontra lui Soliman care plecasse deja asupra Ungariei în anulul R. 2279 (Chr. 1526) cu o armată de 100,000 de Turci.

XIV.

Batalia de la Mohaci

Ștefan trămise lui Ludovicu osti într'adjutori, cari luară parte la bătăliile ce urmară. Radu sta parat cu ai sei se facă o diversiune în Bulgaria și în Tracia, cu Zapolia dimpreună, cându acestu din urmă căpetă ordine de la Ludovicu se propere cu Trasilvanii la Mohaci. Radu se veđu redussu la necesitatea de a sta pre locu; éra Zapolia plecă cōtră Segedinu cu 40,000 de Trasilvani; Frangepane se puse în miscare cu 15,000 de Corvați. Inse regele Ludovicu începū bătălia cu P. Tomori arhiepiscopul de la Colocia, cu 25,000 de Unguri, fōră de a astepta pre Zapolia și pre Frangepane,

în 29 Augustă R. 2279 (Chr. 1526) la satulă Mohaci, unde fu nemicită tótă óstea ungurésă; regele fugindă călarie se cofundă într'ună limosă și peri acolo. — Fran-gepane auđindă de acéstă întêmplare se retrasse în Cor-vația, érá Zapolia remase la Segedină se vađiă ce va face Solimană. Acesta luă Bada în 10 Septembre, predă și devastă țerra și se întórse cu mari spolie la Adria-nopoli. Dup'acéstă, Zapolia strinse adunare generale la Alba-regale și se dechiară rege, în 10 Novembre. Dară altă facțiune chiămă pre Ferdinandă archiducele Austriei și cumnatulă lui Ludovică, la tronulă Ungariei. De aci se născu ună resbellă fôrte încurcată între Za-polia și Ferdinandă. Zapolia îndată după coronarea sa numi pre Petru Petrenni duce Trasilvaniei.

XV.

Zapolia se inchină Turciloră.

În 14 Januariă R. 2280 (Chr. 1527) murî la Ho-tină, Stefană tirannulă înveninată de însăși socia sa. Moldavii allésseră în loculă lui pre Petru Rareșiă; fiulu naturale allă lui Stefană cellă mare, care guvernasse țerra suptă minorennia nepotulă seă Stefană VI. Cur-rêndă după allegerea lui Petru trămise Ferdinandă la dînsulă pre Giorgiă Reichersdorf spre a se întellege a-supra Ungariei, înse fôră rezultată. Sigismundă reg-le Poloniei încă cercă se și asședie lucrurile cu dom-nulă Moldavei spre a nu păfi ca nepotulă seu Ludovică regele Ungariei, și încheiă cu Petru ună tractată pre pețioră equale spre apperare comune în contra tutoră inimiciloră.

Cu începutul anului acestuia, un aventurariu a nume Joanne Negru, adună la Tissa oște de Bulgari, Serbi și Români și începă a se bate și încontra Turcilor și încontra Ungurilor. Petru Perenni plecă asupra lui, înse remase bătut la Segedin, dară Emeric Căbacă episcopul de la Urbea-mare și comitele Temișane îl frânse, Valentin Török îl prinde și îl uccise. — Ferdinand luă Buda în 20 August. Capitanii lui Zapolia perdură două batalii la Tocaia și la Agria, din luna lui Septembrie pînă în luna lui Noiembrie. Perenni trecu în partea lui Ferdinand și i trădă corónă. Ferdinand trimise pre Perenni și pre Valentin cu armată în Transilvania; Zapolia fugi în Polonia. Cu începutul anului R. 2281 (Chr. 1528) Petru domnul Moldaviei irupse în Transilvania, devastă scaunele Secuilor, bătă Brășiovul, sparse armata lui Ferdinand, apoi pre la începutul lui Februarie se întorse pre la Bistrița cu mari spolie la Suciava, unde edifică o biserică. Zapolia care se află în Polonia se bucură foarte de această demonstrațiune a lui Petru, și luă întări de nou în posesiunea castellelor Ciceu și cetatea de Baltă diu Transilvania. După încercări deșerte de a căpeta ajutorii de la Clemente VII, și de la principii creștini, Zapolia trimise pre Albert Laski la Soliman și închină țerra Turcilor. Când se întorse Laski prin Bucuresci în 10 Aprilie, îndreptă o scrisorîă provocătórîă cîtră Ferdinand, și adună soldatii (pre bani) în principat.

XVI.

Petru Raresiu încheiă tractatū cu Soliman.

În primăvara anului R. 2282 (Chr. 1529) Petru intră éráși în Trasilvania, coprinse scaunele Securilor, le prădă fôră misericordiă și se întorse pre la Bistertia la reședinția sa. În luna lui Juliū, cândū Solimanū înaintă spre Ungaria cu 150,000 de Turci, incurse a treia óră în țerra Birsei, unde staționă óstea lui Ferdinandū suptū Valentinū Török comitele Temișianei, Stefanū Mailatū Românulū consiliariulū-lui Ferdinandū, Nicólă Gèrendi episcopulū de la Alba-Julia, și Marcu Pemflinger comitele Sassilorū; în 22 Juniū atacă, bătū și frânse cu totulū armata germană, la Feldióră, îi luă tóte tunurile, munițiunea și provisiunile și se întorse în triumfū cu aceste trofee în Moldavia. Atunci Zapolia trâmise o deputațiune formale la Petru spre a i mulțiănni și a lū rugă ca se i stea în adjutoriū și de aci înainte. După aceea plecā ellū însuși din Polonia, mulți Unguri trecură în partea lui, și bătându-se la Cassovia, sparseră armata lui Ferdinandū, în 18 Augustū mergēndū la Mohaci, se închinā Sultanului, și numi pre Stefanū Batori duce allū Trasilvaniei. Solimanū reluā Buda în 8 Septembre, lăssā pre Ludovicū Gritti (spuriulū lui Andrea Gritti dogele Veneției) cu 3000 de Turci la Zapolia, și purcesse se impressóre Vienna (26 Sep.); înse acollo perdū îndeșertū 20,000 de ómenī, fôră se și adjungā scopulū, apoi se retrasse la Buda, unde asșediā pre Zapolia pre tronū (21 Oct.), și se întorse la Adrianopoli.

Pre cândū Solimanū erā dinaintea Viennei (Septembre și Octobre), Petru adună senatulū și se consultară ce

ar fi de făcut în aceste circumstanțe critice unde principii creștini sunt așa de tare căzuți și Turcii au ajuns la atâta putere. Se decretă că ar fi mai bine a tracta cu porța subțiu condițiuni favorabile, și trimiseră o deputațiune la Soliman, pre care lă întâlni la Buda. Soliman subscrise următorul act consunător cu tractatul încheiat de Bogdan: „Porța ia principatul Moldaviei sub protecțiunea sa, cu aceste condițiuni: a). constituțiunea țării, legile, religiunea și veniturile ei rămân neatinse, b) domnul țării se va allege de boiarii țării, c) Sultanul îl va întări, înse nu va pute pune nici o dată domn fără de allegere și pre cellă allessă nu lă va reiepta, d) țerra nu se va înțelege cu nici un înimic al porții, e) ci va dă câte două mii de oameni spre ajutoriu când porța va avé resbellu, f) ea vă dă de bună voie porții pre totu anul un pescheșu de 4000 de galbeni, 40 de cai și 24 de falconi.

XVII.

Petru Raresiu ocupă Ródna si Bistertia.

În Trasilvania Ștefan Batori convocă adunare generală la Iernut la care Sassi ca aderinți ai lui Ferdinand nu trimiseră deputați. Ștefan le dechiară că decă nu voru trimite deputați ellu îi ya adduce la ascultare prin armele lui Petru din Moldavia care e în miscare. În adevăr Petru irrupse în luna lui Octombredede focu Prăsmariului, impressură Brasioulu, luă castellul și priuse pre Sassi cari lă apperă, magistratui fu nevoitu a i rescumperă cu o mare sumă de bani. Încărcat cu o bună proviziune din țerra Bârsei

plecă cōtră Bisterția, prădă ținutul săsesc allu acellu districtu, ocupă minerile de argintu de la Rodna și luă Bisterția cu puterea. Petru determină acum se remănă în Trasilvania, întări cetatea cu miliția numărósă, și se appucă se și suppună nu numai ținuturile săsesci, ci și scaunele secuilor și comitatele nobililor, puni aspru pre cei ce voia se se oppună mersului se și nu se arretă appleați a împlini cererile de provisiune pentru miliția.

Acum Zapolia începă a și deschide ochii asupra planurilor lui Petru, ellu trămisse la dînsul o deputațiune ca se lă rōge se fāsse Bisterția și se nu mai prade țerra. Petru respunse cu arroganția unu invingătoriu, că atari cereri nu se unescū neci cu pozițiunea lui, neci cu interesele Moldaviei; Bisterția care jace între Moldavia și castellul Ciceu debe pentru interessul Moldaviei se remănă suptu potestatea sa. Zapolia vedîndu persistenția lui Petru începă a lă ameninția că lă va accusă la Solimanu, că voiesce se ânguste principatul Trasilvaniei. Petru nevoind se se desbine cu Solimanu cu care încheiasse chiaru în acelle dille tratatul cellu mai susu attinsu, și scâmbă propusul, lăsând pentru altă dată essecutarea lui, și reintră în Moldavia.

XVIII

Moise Bassaraba domnu în România.

În România invitați fiindu de Vladu Bassarabă, se revoltară vornicul Nėgu și postelnicul Drăganu asupra lui Radu dela Affumați, domnului cellu bunu, înțeleptu

și valinte. Radu vedându-se vîndutî încercă se fugă la Craiova. La Râmnicî illî adjunseră rebellî și lî ucciseră dimpreună cu fiulî seî; și ridicară domnî pre Moise fiulî lui Vladî Bassarabă. Stefanî Batori neputîndî, adduce la ascultare pre Sassî, chiâmă pre Moise asupra lorî. Cîtră finitulî annului R. 2282 (Chr. 1529) Moise irrupse în țerra Bîrsei, bătî castellulî de la Branî și impressură Brasiovulî, devastă ținutulî de priu pregiurî, și prinse mulțime de ómeni, mai vertosî nobilî, cu cari se întórse în principatî. Acestî domnî care adjunse la guvernulî țerrei prin prodițiune, temîndu-se de ucciđitorî predecessoriului seu, Négu și Draganî, și de compliciî lorî, determină se i pérđiă. În 13 Februarî R. 2283 (Chr. 1530) ellî îi chiâmă la nunta surorîi sêlle care se mărită după banulî Craiovei; și după ospețiî tăiă pre Négu și pre Preda, ére Draganî scăpă și fugî la Constantinopoli, unde lucră cu successî-pentru scóterea lui Moise. După propunerea făcută de Drăganî, pórtă numî domnî pre unî boiarî a nume Vladî care se află la Constantinopoli. Cândî intră acesta în țerră, Moise fugî preste munți, pre calle fu predatî de Secui, cu tóte acestea adjunse la Săbiniî unde află amici pre Stefanî Mailatî, Casparî Chorvatî, și Nicólă Gerendi episcopulî, cu allî cărorî adjutoriî, reîntră în principatî în 13 Augustî; la Viișioră dede bătaliă cu Vladî, ínse perdî și gloria și viéția împreună cu cumnatu seu banulî Barbu.

XIX

Petru Rareșiu se bate cu Polonii.

Petru Domnul Moldaviei irrupse în 23 Decembre (R. 2283 ; Chr. 1530) a cincia oră în Trasilvania și impressură Bisterția, dară neputându-o lua se retrase în Moldavia și se appucă se facă preparative pentru rebellulă asupra Poloniei. In primăvara annului R. 2284 Chr. 1531) ocupă Pocuția, luă Senatinulă, Colomeia, Tismeneșulă și totă țerra pino la Galliciū. Sigismundă strinse pre banī la 6000 de soldați și i trāmise suptū commāndulū lui J. Tarnovū palatinulū Cracoviei, încontra Romānilorū. La satulū Gozdiecz se bătură Poloniī cu corpulū dinainte allū Romānilorū, unde acestia perdură. Cândū veniră doi căpitani cu acēstă scire tristă la Petru, ellū i arruncă la închisore și plecā însuși cu armata sa care se suiă la 25,000 de ómeni. La Operținū întempinā pre Tarnovū care se închise în unū castramentū formatū de carre. Petru asșediā tunurile pre o collinā și începū se bombardeșie pre Poloniī ; înse fiindū tunurile îndreptate prea-susū, nu le făcū necī o stricățiane, dincontră Poloniī cari avea tunari mai destri causră mare confusiune cu artilleria lorū în armata și artillăria Moldavilorū. Tarnovū observāndū acēsta, commandā cālărimei se éssă din castramentū și se attace ; în finē essi ellū însuși cu totă óstea sa, și se făcū o bătaliā sângerósă, între amendóue ostile care ținū pinò séra. Mai pre urmă se plecară Moldaviī și luară fuga, mulți căđură prinși ; Petru perdū dóue stéguri și 50 de tunuri, cari le luasse de la Germanī la bătălia de la Feldióră. Acēstă cruntă bătăliă se făcū în 22 Au-

gustă R. 2284 (Chr. 1531). — Poloniî însuperbiți încurseră în Moldavia și prădară țerra; înse Petru appucă la Tirassoveți o turmă de 1000 de căllari poloni, și i frecă așia de tare încâtă preste 100 de inși remaseră morți în loc, ceilalți abiă scăpară cu fuga. Zapolia se puse la meșloc, și în 22 Februarî R. 2285 (Chr. 1532) se încheiă armistețiă pre 6 luni între Românî și Poloni, érá în luna lui Maiu se prolungă armistețiul pre ună annu. — La dieta de la Petricovă Solimană trămise pre Ludovică Gritti spre a face pace între Sigismundă și Petru. Sigismundă trămise deputați la marginea țărilor spre a tracta cu deputații lui Petru despre condițiunile păcii care se încheiă în adeveră, înse nu cu cugetă de a se ținé.

XX.

Ludovicu Gritti pere în Trasilvania.

În anulă R. 2285 (Chr. 1532) intră Solimană în Ungaria cu o armată de 200,000 de Turci, devastă provinciele suppușe lui Ferdinandă pino la Linția, dară în Stiria perdă tôte celle ce câștigasse în acea espedițiune; apoi aușindă că s'a născută resbellă în Persia, se întórse cu mare număr de prinși. — În România înneccându-se Vladă în Dâmbovița la satulă Popesci, boiariî allesseră domnă pre Ventila de la Stellatina, care în contra speranței publice domni fôrte tîrănesce, înse numai doi anni de țille. Cândă merse o dată la vênată pre apa Jâiului în părțile Craiovei, făcū consiliū cu credințiarîi sei în ce modū se stîngă încă pre nesce boiari, dupe ce uccisese pre fôrte mulți alți; planulă lui se descoperi și în locū de a mai perde ellū pre alți, i se

scurtă lui însuși vieția prin boiariî cellă însoția lîngă apa Jâiului. a. R. 2287 (Chr. 1534. — Atunci boiariî allesseră domnū pre egumenulū Paisie de la Argeșiū din familia Draculescilorū, omū înțeleptū și cu mare autoritate, și i puseră numele Radu.

Pórta fiindū nemulțămîită cu purtarea lui Zapolia, trămise în Trasilvania pre Ludovicū Gritti cu unū corpū de 7000 Turci și Unguri, suptū pretestū de a împacă cerțile între Ferdinandū și Zapolia, înse în faptă spre a occupă țerra. și a o reduce suptū potesțatea sea. Emericū Cibacū ducele Trasilvaniei merse cōtră Brasiovū spre a se înțelege cu Gritti. înse la satulū Felmeriū fu atacatū de J. Daçio, (capitanū ungurescū din óstea lui Gritti), și uccissū acolo. Fapta acēsta întărrită pre Trasilvanī, ei appucară armele suptū commāndulū lui Stefanū Mailatū, și chiāmară în adjutoriū pre Petru din Moldavia și pre Radu din România, și cu puteri unite închiseră pre Gritti în Medieși. Gritti fu amăgitū se cerce o erupțiune, și cădū în mânia impresurătorilorū; Stefanū Mailatū illū uccisse, Turciū fură măcellăriți, puçini cari se conservară prin intercesiunea lui Petru, se prădară și se despoiară pre calle. Copiīi lui Gritti fură dussī în Moldavia, și periră acolo. — Zapolia numi pre Stefan Mailatū și pre Emericū Balassa duci ai Trasilvaniei, și pre Giorgiū Martinusiū episcopū allū Urbei-marī.

XXI.

Petru Stantiu prinde pre Mailatu.

Intre acestea în România altă partită de boiari allesse domnū pre Petru fiulū lui Stantiu nepotulū lui

Danŭ ; érá Radu se dusse la Constantinopoli spre a și drege cauza la pórtă. Mailatŭ nemulțiamitŭ cu acéstă scâmbare a lucruriloră adună osti fôră scirea lui Zapolia și luândŭ cu sene pre Moise Movilla purcesse în România cu scopŭ de a scóte pre Petru din domniă și a pune pre amiculŭ seŭ Moise ; înse nu i successe lucrulŭ, că-ci ellŭ fu bătutŭ și prinsŭ de Petru caré lŭ dede în mânilé Turcilorŭ. Domnulŭ României stărui întru reținerea lui pentru ca se recupere Făgărașulŭ, înse Mailatŭ scăpă pre furișŭ și se întórse în Trasilvania. Purtarea acésta din partea lui Mailatŭ strică armonia între Zapolia și principii români. Petru domnulŭ Moldaviei se puse în înțelegere secretă cu Ferdinandŭ. Acesta îi întări posăssiunei castellelorŭ Ciceu, cetatea de Balta, Balvanu și Bisterția din Trasilvania prin o diplomă cu datulŭ din 17 Januariŭ 1535. Dară Zapolia și Mailatŭ aflară de acésta mai pre urmă, și deveniră mari inimiză ai lui Petru, pre cumŭ se va vedé în cursulŭ istoriei.—

În anulŭ R. 2288 (Chr. 1535) intră Petru éráșî în Pocuția și devastă totŭ ținutulŭ de controversă între Polonia și Moldavia. Sigismundŭ propuse dietei de la Petricovŭ în luna lui Nouembre ca se delibere ce ar fi de făcutŭ în cauza acésta. Chiarŭ cândŭ deliberă dieta, vine scire de la commandanții de la margini că Petru face preparative noué încontra Poloniei. Petru cunoscea starea în care se afla Poloniă cei încurcați în resbellŭ cu Moscali, prin urmare judecă a fi mai ușiorŭ a decide lucrulŭ prin o conferințiă ; ellŭ chiâmă în luna lui Decembre pre Sigismundŭ la Hotinŭ spre a se înțellege între sene asupra acesteî contraverse. Senatulŭ polonescŭ făcŭ larmă de resbellŭ, înse regele care și

cunoscea flaccitatea își dăde cuyintulă în 5 Ianuariu că pre 26 Maiu R. 2289 (Chr. 1536) va veni la conferință la Hotin. — În anulă acesta începură de nouă ostilitățile în Ungaria între Ferdinandu și Zapolia, cu toate acestea amândoi acesti principii se puseră la mijlocu spre a face pace între Petru și Sigismundu, de și fiă-care din alte motive. Inse Sigismundu nu se dusse la conferința promissă, ci trămise deputați la Solimanu se accuse pre Petru. Acesta deprădă de nouă Pocuția și împedecă lucrarea câmpului. Trasilvani de altă parte luară Balvanulă spre resbunare pentru incursele făcute. — Săbiniani după o resistență de șapte anni se suppuseră lui Zapolia.

XXII.

Radu de la Argeșiu se desface de rivalii sei.

Radu de la Argeșiu întorcându-se de la Constantino poli în România, se scullă cu partita sa asupra lui Petru Stanțiu. Cândă eră se se încaiere amândouă ostile? Petru chiămă la duellu pre competitoriulă se; Radu acceptă, și lupta se începū, dară în momentulă cândă Petru eră se așternă la pământu pre adversariu, se scullă partita acestuia și prinse pre Petru, îi tăiă nasulă și lă trămise preste marginile țerei. Radu uccise pre mai mulți boiari din partita lui Petru, între alții pre banulă Toma și pre logotetulă Vladu. Ceilalți fugiră în Trasilvania, dară în scurtu timpū se întorseră cu haiduci, fugară pre Radu, și puseră domnă pre Laiotă Bassarabă. Dară nu trecură două luni și se întorse Radu cu Turci și bătū pre Laiotă la Fontăna Țiganu-

lui, unde cădură boiarii Stroia, Manuele, Michalcea și alții împreună cu domnul lor Laiotă.

În Țările de Jos Ferdinand a pierdut bătălia în fața Turcilor la Essec, a. R. 2290 (Chr. 1537) și încheie armistițiul cu Zapolia. — În Polonia Sigismund pleacă în 6 Iulie cu o mare armată de la Cracovia în fața lui Petru, înse la Lemberg castrele se prefăcure în dietă; senatul și regele fură încălcați de imputațiuni. Resultatul fu că în luna lui Septembrie se desfăcure castrele și se resipi oștea. Regele se mulțumesc a im-mulți soldați mercenari în Podolia cu 2000 de inși. Urmare demonstrațiunii de o parte și de alta; Poloni devastă Botoșani, Cernăuți, etc.; Români Pocuția și locurile vecine. În luna lui Februarie R. 2291 (Chr. 1538) Petru arse oppidele Cervona, Jagelnița și Cernocomețiul, bătut turma de soldați la Seret, prinse la 800 de gregari și la 60 de nobili. Dieta de la Petricovă decretă înmulțirea soldaților. Sigismund trimise pre Joane Tarnovă se impresse Hotinul.

XXIII.

Zapolia se împacă cu Ferdinand. Petru Rarescu fuge la Ciceu.

Pre când curgea aceste ostilități între Rămâni și Poloni, Ferdinand se împacă cu Zapolia, și în 24 Februarie 1538 încheie un tractat secret la Urbea-mare cu condițiunile, ca Zapolia cu titlu de Rege se țină Transilvania cu ore-cari comitate vecine ale Ungariei pînă la moarte, era după moartea lui toate aceste țări se vină suptă potestatea lui Ferdinand. Acest tractat

de și nu se publică. înse totu adjunse la urechile lui Solimanu care se supperă forte pentru această faptă. Purtarea lui Petru din Moldavia încă înterrită pre Sultanu. Ellu nu putu se uite ucciderea lui Gritti, neci arderea Achilleiei și măcellăria președiului turcescu de acolo, cari se făcură prin o stratagemă a lui Petru, de și acesta negă a se fi întemplată cu scirea lui La acestea mai adauge accusările Polonilor și plângerile boiarilor Români cōtră cari Petru se purtă forte aspru, încâtă chiaru frate seu uterinu, Stefanu, fu redussă la necesitatea de a și scăpă vieția cu fuga la Constantinopol. Tōte acestea contribuiră spre a scullă pre Turci asupra creștinilor. Solimanu purcesse cu o armată validă la Dunăriă. Petru vedindu-se în periclu, se înduplecă cōtră finitulă annului a încheia unu tractatū cu J. Tarnovu prin care restituī Polonilor Pocuția, și se puse la apărare încontra Turcilor, scrisse și lui Zapolia în Transilvania, și lui Radu în România, arretându-le că Solimanu nu i ammenițiū mai puçinu pre ei de câtū pre dînsulū. In adeveru se încheiă unu legămētū între principii Daciei încontra inimicului commune, care putea se aibă mari rezultate, decă s'arū fi pusū în lucrare după cuviință. Dară mai ântăiū boiarii din Moldavia desgustați de domnulū lorū, nu ascultară de ordinele lui Petru, și ne ascultarea cu încetulū se prefăcū în complotē; Petru spre a nu cădē prinsū în mânia conjuraților, se vedū constrînsū a și căutā mântuirea în fugă. După ce și trāmise dōmna și copii la Ciceu în Transilvania, plecā ellū însuși de la Suciava pre ascunsū, și trecēndū cu mari pericle și dificultăți printre munți pre giosū, adjunse în 20 Septembre la Ciceu.

XXIV.

**Petru Raresiu purcede la Constantinopoli.
Zapolia móre.**

Zapolia temându-se ca Solimanu se nu irrumpă cu Turcii în Trasilvania, trămise pre Mailatū de închise passulū de la Oitusū, érâ de altă parte cercă prin daruri se plece pre Sultanulū spre pace. Intre acestea iérna cea grea împedecă trecerea Turcilorū printre munții cei mari caři despartū Dacia cisalpînă de cea trasalpînă. Solimanū purcesse de a dreptulū cōtră Suciava, unde fu primitū cu bucuriă de cōtră boiarīi conjurați asupra lui Petru. Ellū confiscă în dată tóte averile acelluiă, și puse domnū pre emigratulū Stefanū, frate de mumă allū lui Petru, dechiără cetatea Albă de fortărețiă turcéscă, și ținutulū din pregiurulū ei de raia, care mai în urmă se unī cu regiunea Achilleiei și coprinse totū unghiulū dintre Prutū și Dunastrū. Zapolia ca se căstige grația Sultanului trămise pre Giorgiū Martinușiū de impressurā pre Petru în Ciceu. Petru se apperā patru lunī de ȕille cu unū fôrte micū numerū de militari, în fine capitulā cu condițiunea ca castellulū se remānă în possessiunea sa și ellū se pótă locuī într'insulū cu familia sa neturburatū și nesuperatū de nimine. Zapolia subscrisse aceste condițiuni și le observă cu sanctitate. Inse Stefanū din Moldavia se plânse la Sultanulū că ellū nu se crede securū în domniă pîno cândū Petru e în Trasilvania.

Solimanū trămise ordine la Zapolia se dea pre Petru afară. După mai multe representațiuni, se învoi chiarū Petru se se ducă la Constantinopoli, inse nu prinsū ci în calitate de deputatū allū lui Zapolia, ca se și appere

ellu însuși cauza sa. In anul R. 2293 (Chr. 1540) trecu foarte voiosu prin Cluși, încatu tota lumease mira de dînsulu, și se dusse la Constantinopoli.— Zapolia se căsătorisse în anul trecut cu Isabella, fiia lui Sigismund regele Poloniei. Stefanu domnulu Moldaviei reînnoi tractatele cu Polonia. Era Stefanu Mailatu se revoltă în Trasilvania, și ceru de la Solimanu se lu întărescă de rege. Zapolia veni în Trasilvania în 7 Maiu R. 2293 (Chr. 1540) strînse adunare generale la Turda, și chiâmă pre Mailatu se dea rățiuni. Acesta se închi-se cu Balassa în Făgărași, unde se impressurâ de Valentinu Török. Giorgiu Martinuși se dusse cu tributul la Constantinopoli, cu scopu de a arreta totu de o dată faptele lui Malatu. Zapolia auzind că în 7 Iuliu regina au născutu unu fiu la Buda, dede unu ospetiu mare la Săbiniu, inse în 21 Iuliu muri de vertigine la Săbeșiu, lăssându tutori copilului pre Petru Petroviciu și pre Giorgiu Martinuși care împreună cu regina se guverne statulu pîno cîndu va crește copilulu.— Ferdinandu ceru se se pună în lucrare tractatul de la Urbea-mare. Solimanu se dechiâră pentrn copilulu J. Sigismund (așiă se numi fiulu lui Zapolia) și trâmise pre Mechedbei cu oști într'adjutoriu. Mailatu se împacă cu Petroviciu și cu Martinuși și fu reîntăritu în demnitatea sa de duce allu Trasilvaniei.

XXV.

Petru Raresiu se întorce în Moldavia.

In Moldavia Stefanu trasse asupra sa urra generale prin crudelitățile selle celle mari. Boiarii țerrei se con-

jurară încontra lui și lă ucciseră; în loculă lui allesserră pre Alessandru Cornea, și trămiseră la pórtă pentru întărire. Solimană dincontră restabilă pre Petru, care sciă așă de bine se și appere causa înaintea Sultanului, încătă încântă pre toți megistanii porții. Alessandru cu partita sa se adressă la Ferdinandă care nu lă pută adjută, dup'acea ceră adjutoriū de la Sigismundă care lă mângăiă cu vorbe deșerte. Intre acestea Petru se appropiă cōtră principatū, poporulă illū asceptă cu brațele deschise ca pre unū înfrênătoriū allū boiariloră; în tine chiară acei boiari cari allesserră pre Alessandru, ucciseră creatura loră, spre a cistiga grația lui Petru. Acesta intră în Suciava 22 Febriuaru R. 2294 (Chr. 1541) în miđlouulă applauselor poporului, care i dede în mână pre rebeli. Multă sânge se versă atunci spre săturarea resbunării, — stratele Suciavei se accoperiră de cadavre. — Petru trămise îndată le Ciceu după dómână și copii, cari și veniră în luna lui Maiū.

Solimană purcesse cu óste în Ungaria, și în luna lui Augustă luă Buda prin înșellățiune și prefăcū Ungaria în passialică; reginei Isabellei și fiului ei Sigismundă dede Trasilvania cu părțile de la Tissa, pre Martinușiū illū numi Regente, érá pre Valentină Török illū dusse cu sene la Constantinopoli. Regina se asșediă la Lipova. În Trasilvania se revoltară Mailatū și Balassa. Sultanu lă trămise pre Achmetbei passia de la Nicopoli spre înfrênarea loră și provocă pre domniī principateloră romănesci se dea adjutoriu. Petru din Moldavia și Radu din România irrupseră în Trasilvania și impressurară pre Mailatū în Făgărașiū. Mailatū se apperă cu multă valențiă în castellulă cellū întăritū prin spoliele lui Gritti. Petru

veđîndû că perde multû timpû, bătêndû castellulû, încercâ o stratagemă și înșellâ pre Mailatû se éssă la o conferințîă. Séra cândû Petru și Mailatû se află la cină. se născû cêrtă între ómenîi lorû. Ai lui Mailatû se uciseră de militariî lui Petru, Mailatû însuși fu prinsû (19 Juliû) și trămisû la Constantinopoli, unde murî la a. R. 2304 (Chr. 1551). Spre recunnoscițîă, Regîna Isabella întări lui Petru possessiunea castellelorû selle din Transilvania.

XXVI.

Mórtea lui Petru Răresiu.

În anulû R 2295 (Chr. 1542) Isabella venî la Alba Iulia, compuse unû consiliû de 21 de inși dintre nobîlî, secui și sassi, numî pre Petrovicîu banû allû Temișianeî, pre Marținușiu prefectû preste ținutulû Tissanu (și Crișianû), pre Leonardû Seci preste allû Cassovieî, pentru sete ținû Transilvania și Marmorosulû. În acestû annû Transilvaniî nu trămiseră la pórtă tributulû (în summă de 10,000 galbinî), spre a i înduplecâ la împlinire Petru fu provocatû a face o escursiune în Transilvania. Elûl întră côtră începutulû annului R. 2296 (Chr. 1543), predâ țérra Bîrsei, scaumele secuescî și districtulû Bisterțieî, și se întórse în principatulû seu. În urmarea acestei demustrățîunî Transilvaniî la 1 Juniû trămiseră tributulû la pórtă. — Pre timpulû acesta, Solimanû ocupă mai tótă Pannonia. Martinușiu fu provocatû se trămittă succursû militariû; ellû trămise numai provisiunî escusându-se că debe se appere Transilvania încontra lui Petru care încurge neîncetatû în țéră. Spre adevărarea acestui

pretestu, Petru intră a decăa oră în anul R. 2297 (Chr. 1544), După întorcerea lui, Trasilvanii cugetându se pună finitū acestorū incurse fōră finitū, demoliră castellulū Ciceu. Petru se plânse la sultanulū, și totū în acellū annū recăstigă tōte possessiunile selle din Trasilvania.

În anul R. 2298 (Chr. 1545) fu pace în țerrile Daciei; érá în cellū următorū se născură mari dissensiuni între Petru și Sigismundū din cauza supperărilor făcute neguțiătorilorū și locuitorilorū vecinī, de o parte și de alta. Sigismundū trāmise pre Vilamowski în Moldavia se céră satisfăciune, Petru lū reținu la dīnsulū retorcēndū gravaminile Polonilorū prin altele mai mari din partea Romānilorū. Între acestea Petru muri în luna lui Augustū R. 2229 (Chr. 1546), și se îngropă în monasteriulū de la Probata cellū edificatū de dīnsulū. — Țerra allesse pre fiulū lui cellū mai mare, Elia, de succesorū în domnīă.

SECȚIUNEA B.

**De la mórtea lui Petru Rareșiú pîno la mórtea lui
Basiliú Lupu și a lui Mateiú Bessâraba.**

CARTEA I

**De la mórtea lui Petru Rareșiu pîno la mórtea
lui Mihaele Valinte.**

I.

Mircea III si Elia Raresiu.

La anulú în care esși din viéțiá Petru Rareșiú și 1 urmă în domnia Moldaviei fiulú seu Elia, se scósse din domnia României Radu de la Argeșiú, și în locul lui se numi Mircea III, fiulú lui Michael cellú reu. Acesta începù îndată după dóue luni de çille a imitá pre tatá seu, și uccise pre vorniculú Códá, pre comiți Radu și Ventillá, pre spátariulú Stoica, pre stolniculú Dragu, despoiá pre mulți de averile lorú. Mare numărú de boiari fugiră în Trasilvania, în anulú acesta și în cellú următorú R. 2300 (Chr. 1547); Acollo refugiții adunându ósti se reîntórserá apoi în a. R. 2301 (Chr. 1548) pre Praova și se báturá cu Mircea la satulú Perișiú, ínse cu perderea lorú; tirannulú învinse; banulú Teodosiú și vestiariulú Adrianú periră în acea luptá fatale.

În acestú annú murí Sigismundú regele Poloniei, căruia urmă fiulú seu Sigismundú Augustú. — În Trasilvania Matinușiú administrá veniturile țerei fôră de a dà rațiuní, nâscéndu-se cértá între dînsulú și Isabella, ellú în-

cepù a tractà cu Ferdinandù. Isabella illù accusà la Solimanù. Domniî țerrilorù Românesci fură provocați se dea adjutoriù. Martinușiù ocupă Săbeșiulù și Medieși, invită pre Sassi și pre Secui se se scólle asupra Isabellei, impressură pre acésta în Alba-Julia, dară mai pre urmă se împacă cu dinsa și se întórse la Urba-mare. Inse Pétrovici chiămasse pre passia de la Buda într'adjutoriù, de altă parte irrupseră domniî românesci, Mircea pre la Turnulù roșșiù și Elia pre la Oitusù. Planulù eră ca se se unescă cu toțiî la Săbeșiù și se prindă sau se uccidă pre Martinușiù. Dară acesta sciù se i înșelle pre toți; ellù trămise pre J. Kemeni în contra lui Mircea care se retrasse fôră bătăliă, și pre Joanne Török în-contra passiei, carc bătù corpulù dinainte allù Turcilorù la Deva. Elia după nesce conflicte micî cu căllărimea unguréscă la Tirgulù secuilorù se întórse în Moldavia; assemine și passia informatù de Isabella se întórsc la Buda. Acestea se întêmplară în anulù R. 2303 (Chr. 1550). Pentrua céstă lucrare cu înșellățiune Elia domnulu Moldaviei fu chiămatù la Constantinopoli, și accusatù de proditoriù. Spre a și scăpă viéția și domnia ellù nu află altù modù de câtù a se face Machomedanù. În anulù R. 2304 (Chr. 1551) întorcându-se în principatù Elia attacă pre Poloni, arse Braclovulù și făcù multe stricățiuni.

II.

Martinusiu suppose Transilvania lui Ferdinandu, apoi se uccide de Castaldo.

Martinușiù se înțellesse cu Ferdinandù ca se i dea țerra, și veni cu ôste germană suptù comândulù lui

Castaldo în Trasilvania, și prin ammenițiări înduplecă pre Isabella se cédă regatulă cu clenodiele selle lui Ferdinandă, ea se primescă 100,000 de galbeni suptă nume de date, fiulă ei J. Sigismundă ducatele Opol și Ratibor din Sillesia și ereditatea părintescă din Scepușiă. Tractatulă se aprobă de dieta de la Clușiă care se țină în luna lui Juliă. Isabella cu copillulă și cu ministrulă Petrovică se dusse la Cassovia și de acollo trecă în Polonia. Martinușiă remase guvernatoriă, Stefană de Losonțiă se numi comite Temišiôrei, Andrea Batori castellană Lipovei.—Solimană însciințiată dspre aceste scâmbări se turbură fôrte, și commandă lui Mechemedbei passiei de la Singidună se între în Ungaria, care luă—, Lipova și alte castelle de pre lôngă Mureșiă și Tissa, apoi impressură Temišiôra, înse apropiându-se ierna se retrasse la Singidună. Martinușiă și Castaldo strînseră ôste în Trasilvania și reluară Lipova, înse după ce se întórseră la Vinți, Castaldo uccise pre Martinușiă în 17 Decembre R. 2304 (Chr. 1551) suptă pretestă că ar fi proditoriă și are de scopă a. se unî éráși cu Turciă și cu domniă terriloră Românesci, ca cu adjutoriulă acestora se scótiă truppele germane din Trasilvania.

În anulă R. 2305 (Chr. 1552) se revoltară Secuili la Tîrgulă Mureșiului din causa uccideri lui Martinușiă, înse fôră de successă, și fură frânți de Francescă Kendi. Ferdinandă numi pre Andrea Batori duce Trasilvaniei.

III.

Alessandru Lepusninu domuu Moldaviei.

Côtră primăyeră irrupse Elia din Moldavia, devastă scaunele secuesc, impressură castellul de la Brană, înse neputându-lă luă prădă țerra Birsei și se întorse spre casă, dară fu adjunsu de capitani Edenti și Bank, și fu despoiată de totă prada ce ducea cu sene. După această expedițiune nefaustă Elia fu chiămată a două oră la Constantinopoli și trassă la dare de rațiuni, în fine fu essiliată în Asia. Atunci țerra allesse pre Stefană VIII, fratele lui Elia. Acesta intră în dată în Transilvania cu 40,000 de Români, impressură Prasmariul și cercă se assalte Brasiovul, dară fiindă că acestă postă se appără tare de comitele Arco, nu lă pută luă, ci se întorse fără success.— În principatulă seă se purtă Stefană foarte aspru, din care causă emigrară mulți boiari în Polonia și în Transilvania. Cei din Polonia fiindă adjutați de Sieniow hatmanulă Podoliei alleseră domnă pre Petru Alessandru Lepusnianu, lățiră complotulă și în țerră, și ncciseră pre Stefană, érá cei din țerră alleseră pre unulă a nume Soldea care se spunse cu Russandra fia lui Petru Rareșu. Dară venindă Alessandru cu ai sei din Polonia prinse pre Soldea la Șipotă, îi tăiă nasulă și lă arruncă în ună monasteriă, apoi se însură cu Russandra.— La această prefacere a lucrurilără contribui și Castaldo, care voinďă se scóțiă și pre Mircea din România, dede adjutoriă celloră ce se află fugiți în Transilvania împreună cu Radu Eliașu. Acestia irrupseră pre neasteptate în principată și bătură pre Mircea la Măinesc. Mircea fugi preste Dunăriă,

și nu după multă timp se întorse cu Turci și Tătari și allungă pre Radu cu partita sa preste munți în Trasilvania. Dară neci Castaldo care făcuse atâte încurcături nu remase neturburat, că-cî la Cluși se revoltară ostile încontra lui din causă că nu le respunse stipendiul; érá în Temișiana Achemedbei bătù cetatea Temișióra cea apperată cu multa energiă de Stefanu Losonjiu. Acesta făcendu totu ce fu prin putințiă spre a apperă postul, se vedu în fine constrinsu a capitulă. Perfidiu de Turci tăiară după capitulațiune pre Stefanu cu totu președiulu lui; apoi luară Lipova, Lugosiulu, Săbeșiu și alte locuri mai multe, și se întinseră pino a Agria.

IV

Domniî Românî reintroduc pre Isabella în Trasilvania.

În luna lui Juniu a. R. 2306 (Chr. 1553) irrupse Alessandru din Moldavia în scaunulu Ciucului, și prinse mulți ómeni între alții pre Bernardu Lazaru. Atunci din partea lui Ferdinandu eră duci ai Trasilvaniei, renumiți Kendi și Dobo, cărora le dedesse Ferdinandu instrucțiuni se trăiescă în armoniă cu domniî țerriloru Românesci. — Petrovici veni din Polonia la Urbea-mare ca se intrige pentru rechiámarea Isabellei, dară neputendu re-essî se întorse în Polonia, apoi de acollo încungiurându prin Moldavia și România se dusse la Lugosiu, unde fu pusă banu din partea Sultanului. — Boiarii din România după mai multe plângerî și accuse asupra lui Mircea tiranuulu perveniră la pórtă a lă scóte din domniă și

a pune în locul lui pre Petrașcu fiul lui Petru I, care se întronisă în ziua de pasci a. R. 2307 (Chr. 1554).

În anul următoriu se făcură mari preparative în provinciile Daciei pentru reintroducerea Isabellei și a fiului ei J. Sigismund.

În luna lui Martiu a. R. 2309 (Chr. 1556) Petrovič purcesse de la Lugosi, Petrașcu intră pre la Brasiou cu 12,000 de armați, spătariul Moțioc cu 8000 din Moldavia, și impressurară Alba-Julia. Petrovič adună dietă la Turda și proclama a doua oară principe pre J. Sigismund. Petrascu ammenință pre Sassi cu foc și cu sabie deca nu se vor lăsa de Ferdinand, apoi purcesse de la Urbea-mare, Moțioc luă Gerla. În luna lui Augustu veni și Alessandru din Moldavia pre la Rodna, și se uni cu Petrascu la Satu-mare. Petrascu trimise pre vornicul Socoll pino la Lemberg după Isabella și Sigismund; la Hustu se întruniră cu toți, și în 22 Octombrie intrară în Clușiu. Isabella încărcă cu donuri pre domni Români, pentru ajutoriul ce i au dat, și ei se întorseră în principatele lor.

V.

Mórtea Isabellei și a lui Mircea III.

În anul R. 2310 (Chr. 1557) se dusse Francisc Bebek la Constantinopoli și ceru de la Sultanul se lă facă guvernatoriul Trasilvaniei. Sultanul îl numi în această calitate și provocă pre domni țerrilor Românesce se lă introducă; înse pino cându Bebek adjunse în România regina, detorse pre sultanul de la propusul

seu, care lă și revocă, cu toate acestea Bebek prin intercesiunea domnilor Români se împacă cu Isabella și veni în Trasilvania. Apoi cu ajutoriul lui Alessandru bătut oștile lui Ferdinandu la Tissa și descinse Munca-ciulă. Inse Petrascu muri în 24 Decembre, lăssându în urmă doi fii, pre Petru Cercellu și pre Michael Valinte, cari amendo se făcură domni mai târziu. — Mircea care se află la Constantinopoli aușind de mórtea lui Petrascu, intrigă la pórtă pîno cându căpetă éráș domnia, și veni la Bucuresci în 25 Januariu R. 2311 (Chr. 1558). Inse înainte de adjungerea lui în țerră, fugiră mulțime de boiari în Trasilvania. Mircea trămise cărți după dinșii, jurându-se că nu le va face neci unu reu. Vornicnlu Stanillă și alții cređură vorbelor tiranului și se întórseră în țerră. In 10 Martiu Mircea chiámă pre episcopi, egumeni și boiari la o adunare, și cându acestia eră toți strînși, commândă la unu agă turcescu de măcellări pre toți boiarii. Alții cari nu se întorsesse-ră din Trasilvania, se dusseră la Constantinopoli ca se se plângă asupra lui Mircea, acolo i uccise sultanul, înrte alții pre Radu Socollu.

In Trasilvania regina Isabella uccise la 1 Septembre pre Francescu Bebek și pre Francescu Kendi suptu pre-testu, că acestia aru âmbła să i smulgă guvernul din mână. Ea însăși muri în 15 Septembre a. R. 2312 (Chr. 1559) și fiiulă seu J. Sigismundă, remase domnă, în etate de 20 de anni. — Mircea ânimaț prin ucciderile făcute de Isabella, și propuse se uccidă și pre emigrații Români cari se mai află în Trasilvania ; spre a le pune curse întreprinse o căllătoriă în acéță țerră din urmă, Inse mergendu cótră Brasiovă illu appucă pre ellu însu-

și ingerulă morții în 25 Septembre R. 1312 (Chr. 1559) Dóue septemâni dupe mórtea lui veniră emigrații din Trasilvania și coprinseră țerra, érá dómna Chiarina veduva lui Mircea fugi cu copiii ei la Turci preste Dunăria, de acollo se întórse cu osti turcesci și bătù pre emigrații la satul Șerpătesci, după acesta intră în București și puse domnă pre Petru fiul ei cellu mai mare, cu supranumele Schiopulă. Dară abia trecu o septemână de zile, și veniră alți emigrați cu óste de la J. Sigismundă pre apa Oltului în giosă; înse Petru le esși cu Turcii înainte, și se făcù mare versare de sânge la satul Boiană, mai pre urmă învinse Petru, și se întórse în scaunul domniei, unde recepù în semnele trâmisse de la Constantinopoli.

VI.

Jacobu Basilicu destronă pre Alessandru din Moldavia.

În Moldavia pre timpul acesta se află lóngă Alessandru ună aventurariu, anume Jacobu Basilicu, care se dicea a fi din familia despoților Serbiei din sângele Eraclidilor, și prin urmare consângenă cu Russandra, dómna lui Alessandru, a cărei mumă fusse fiă sau nepótă unui despotă din Serbia. Acestă omă enigmatică începù se machinaie spre a și formă o partită între boiarii țerei și a scóte pre Alessandru și a se face pre sene domnă Alessandru simți și dede ordine se lă prînă, dară ellă fugi la Brașiovă, și de acollo se duse în Polonia, unde continuă a lucră spre înfințierea planului seu; înse neputându esși cu intrigile se duse la

Cazaci și începù a strînge soldați pre bani. Sigismundù regele Poloniei auîndù de aceste machinațiuni, dede ordine la toți commandanții se împedece verce încercare asupra Moldaviei. Atunci Basilicu fugi la Francescu Zay, capitanulù supremù din partea Austriacilorù la Cassovia. Acesta lù recommendà lui Ferdinandù de la care căpetà adjutoriù în bani, și voià de a strînge soldați și de a face o încercare în Moldavia. Basilicu adunà la 1600 de căllari unguri, poloni, germani, sillesi, francesi, și împreună cu Antoniù Szekely, Albertù Lasky, Frânculù Roselle irrupse în Moldavia în anulù R. 2314 (Chr. 1561). Alessandru simțisse de acéstă întreprindere, ellù și concentrasse óstea la Seretù, și tràmise dupe adjutoriù la Turci și la Petru în România, cari nu lipsiră a veni. Antoniù Szekely fôră de a încercà bătălia, căutà modù de a veni la o conferințiã cu spătariulù Moțiocù, care vëndù inimicilorù óstea Română. In urmarea acestei prodițiuni, dându-se bătăliã în 10 Noembre R. 2314 (Chr. 1561) pre riulù Seretului nu departe de la Suciava. Alessandru perdù, și fugi còtră Dunăriã, de acolo se dusse apoi la Constantinopoli. Petru din România care abia adjunsesse cu ai sei, vedîndù fuga lui Alessandru și a Turcilorù, încă se retrasse. Barbarii de aventurari ucciseră la 2000 de țerrani cari din curiositate se suisseră pre arbori în o grădină spre a se uità la scena bătăliei, ca se se pótă gloriã că au avutù luptă sângerósă.

VII.

**Basilicu se face domnă și ia numele de
Eraclide Despotu**

În urma acestui successă aventurariulă Basilicu usurpă domnia și luă numele de Joanne Eraclide Despotă ; pre Moțiocă făcă vornică, pre Bernovski hatmană, pre Stroițiă logotetă. După aceea trămise deputați la porță spre a cere întărirea. Porța se prefăcă a lă întări în domniă, înse i dade ordine se dimittă miliția străină, și se rețină numai 300 de pretoriani și 300 de dorobanți. Basilicu se afla în lipsă de bană, și nu avea cu ce se plătescă miliția, prin urmare o dimise bucurosă, dară cu atâtă mai tare înterrită pre cei ce lă adjutară. Lui Albertă Lasky neputându-i întorče cei 10,000 de galbeni împrumutați, îi dade Hotinulă. după aceea se certă cu dînsulă, încătă mai pre urmă veni lucrulă la arme. Praseski căpitanulă lui Lasky redade Hotinulă lui Basilicu. — Acestă omă care și luasse numele de Despotă, domni în adeveră despotesce, impuse mari contribuțiuni pre locuitori, uccise mai mulți boiari, și suptă specie de reforme addusse omeni străini în țerră, pentru cari fundă scôle, le puse ună episcopă reformată, Lussinki, addussă din Polonia. Ellă formă ună proiectă gigantică: se scôțiă pre Petru Mirciană din România, și se pună domni pre adoptivulă se: Demetriu, apoi se și suppnă Transilvania și se o unescă cu Moldavia. — În Transilvania în adeveră se turburasseră lucrurile, că-că Melchior Balassa prefectulă ostiloră lui Sigismundă prodedese lui Ferdinandă cetățile Satu-mare, Băia-mare, și altele, În anulă R. 2315 (Chr. 1562) veniră pașii de

la Buda și Temišióra cu 20,000 de Turci în ajutoriū lui Sigismundū, arseră suburbiile Satū-marelui, inse neputēndū lua castellulū se întórseră prădāndū și devas-tāndū țerra. Secuīl se revoltarā suptū Giorgiū Nagy, darā furā bātuți de Gabriele Mailatū : Giorgiū Nagy și alte capete se ucciserā la Sedişióra, altora se tăiarā nasulū și urechile, Secuīi perdurā privilegiile lorū, și în memoria revoltei se edificarā castellele Szekelytāmad și Szekelybānat. Sigismundū se bolnāvi la Braşiovū ; în Moldavia se lăfi vorba că arū fi muritū. Eraclide Despotū plecā cu óste spre Tortuosū ca se între și se ocupe Trasilvania, inse venindu-i scire că Sigismundū s'a însānetosiatū, se întórse înderetū.

VIII.

Tragiculu finitu allu lui Eraclide Despotu.

Auđindū că Albertū Lasky și Dumitrascu hatmanulū Cazacilorū se preparā încontra lui, Eraclide strînse osti la Hotinū în a. R. 2316 (Chr. 1563). Aci lū încungiurarā țerraniī strīgāndū se desființēdie contribuțiunea cea nouă și se depărteđie pre ministriī cei rei ; ellū promise, și cu modulū acesta se smulse din periclu. La Gallați intr'o nópte bātū allarmā, truppele străine se adunarā, érá Romāniī luarā fuga. Eraclide lăudā pre străiniī și și bātū jocū de Romāni. Cu încetulū încetulū se lăfi complotulū în țerrā încontra lui. Cândū cugeta se se căsătorēscā cu fia unui nobile din Polonia, se lăfi vorba că Tătariī intrā în țerrā, Eraclide trāmise truppe la margine, cari înaintāndū cōtrā Dunastru nu vedurā pre nimenē, darā Romāniī disserā că se fiā lu-

are a minte, că-*cî* p^ote fi o stratagemă la me^diloc^u. Decⁱ se as^ediară ostile în castre, cellor^u 300 de căllarⁱ ungurescⁱ se dede un^u loc^u separat^u. N^optea se scullară militariⁱ românⁱ, împressurară pre ungurⁱ și i ucciseră mai pre to^{ți}, — un^u tunari^u german^u fu cru^șiat^u a nume. Dup'aceia se înt^orseră și împressurară pre Despot^u în castell^u. În timpul^u împresurării se ucciseră în țerră to^{ți} p^ărtinitoriⁱ lui, mai alles^su străiniⁱ. Capetele con-jura^{ți}lor^u: Mo^țioc^u, Bernovski, Stroi^ția și al^{ți} se con-sultară pre cine se pună domn^u, și alles^seră pre Stefan^u Tom^șia. Acesta tr^ămise la Sigismund^u în Trasilvania pentru adjutori^u, dară tem^êndu-se ca nu cum^u-va Du-mitrascu hatmanul^u Cazacilor^u se vină și se ocupe dom-nia, se prefăc^u că ell^u s'a pus^u numai interimale, înse pentru domn^u definitiv^u s'a alles^su Dumitrascu, și l^u chi^ămă se vină se și coprin^dia scaunul^u. Dumitrascu cădu în cursă și veni cu 300 de Cazacⁱ; când^u adjun-se în țerră fu attacat^u de Românⁱ, și prins^u împreună cu Praseski. Tom^șia i tr^ămise pre am^êndoi la Con-standinopoli. După aceea veni adjutori^u de 2000 de l'rasilvanⁱ; Tom^șia inte^ți împresurarea, cu t^ote acestea Eraclide se apperă cu multă valen^ția, și făc^u dese erup-țiuni cu succ^es^u bun^u. Mai în urmă Trasilvanⁱ din afară începură a se în^țellege cu cei diu intru. Eraclide descoperi lucrul^u și tăiă capul^u unui căpitan^u, înse priu ac^estă faptă interrită și mai tare pre ai sei. Acestia ill^u constrinseră s^e se dea, đic^ênd^u că ei nu se mai pot^u țin^e. În 9 Nouembre R. 2316 (Chr. 1563) es^si Eraclide căllarie din cetate; îndată fu prins^u și duss^u la Tom^șia, care puse un^u Tatar^u de i^ția capul^u. Cur-rind^u dup'aceea veni și sangiacul^u turcesc^u cu 500 de

ómenî, care se prefăcù că nu i place că Tomșia a uccisă pre Despotă.

IX

Alessandru Lepusnianu se întorce în Moldavia.

Tomșia trâmise la Constantinopoli și cercă prin banî se înduplece pre pórta ca se lă întărească în domniă. Pre Trásilvani îi trâmise a casă cu donurî și cu multe spolie, înse preste dóue ȓille dede ordine se i attace între munți și se le iea spoliile. Intre acestea Lasky, cu care se împăcasse Eraclide și lă rugasse se vină într'adjutoriă, intră în țerră, dară auđindă de rezultată se întórse câtă pută mai iute prin Pocuția, unde eră se ca-điă în mare periclu, că-cî Româniî începuseră a tăiă arboriî pre lóngă calle; prezenția de spirită și răpedi-unea lui Lasky mântuî vieția Poloniloră. — Petru Mirceanu din România înțelegéudă că pórta nu va se întărască pre Tomșia în domniă, făcū o încercare se ocupe țerra pentru sene, dară la Milcovă îi venî Tomșia înainte, și lă bătū așia de tare, iacătă Petru fu constrînsă a se retrage cu rușine. Inse pučînă dup'aceea (R. 2317, Chr. 1564) venî Alessandru Lepusnianu cu Turcî și cū Tătariî. Moșiocă, Stroiția și alțiî nu cutediară a face resitenția lui Alessandru, cî fugiră în Russia; Tomșia încă află ndai de cūviinția a și căuta mântuirea în fugă, lăssândă pre Demetriă adoptivulă lui Eraclide, și pre alțiî dintre boiariî Români cu artileriă. Unulă dintre boiariî-veđindă causa loră perduță, prinse pre Demetriă și lă dede pre mânele lui Alessandru căre nu-î făcū nemica, ci lă trâmise la Petru Mirciană în România, ca

pe unŭ competitoriŭ allŭ domniei acestei țerrî. Petru spre resbunare i tăiă capulŭ. Dară și acellŭ boiariŭ Românŭ care lŭ dedesse pre mânile lui Alessandru, cădŭ în cursă cândŭ se întorcea a casă, și se uccise de ómenî puși a nume de cōtră Alessandru. După ce se reasșediă Alessandru în șcaunŭ la Suciava începŭ se și resbune tirănnesce asupra boiariilor cari lŭ vëndusseră. Ellŭ se prefacă mai ântâiŭ că a uitatŭ tóte și i chiă-mă la masă, apoi i dede pre mânile carneficilorŭ. În Polonia încă trămise se céră pre refugiți Tomșia, Moțiocŭ, Stroițiă și alți. Regele nu se plecă la acésta, înse spre a nu da motivŭ de ostilități, commândă de ită-iară la Lembergŭ în forulŭ publicŭ.

X.

Mórtea lui Alessandru Lepushianu.

În anulŭ R. 2317 Chr. 1564) murî Ferdinandŭ imperatoriulŭ, căruia urmă Massimilianŭ II.— Stefanŭ Batori prefectulŭ Urbei-mari luă de la germani Satu-mare și Baia-marc. Sigismundŭ principele Trasilvaniei se puse în capulŭ ostilorŭ, și luă de la germani tóte castellele din stânga Tisei, dară în anulŭ următorul perdŭ éráși Satu-mare și alte locuri mai multe.— În acestŭ annŭ se scullă în Trasilvania unŭ nobile cu numele Stefanŭ, care dicea că se trage din familia domnilorŭ din Moldavia, și încercă cu țerrani se facă o irrupțiune în Moldavia. înse ellŭ fu respinsŭ fôră multă greutate. Alessandru desfințiă tóte asșediăminitele protestantice făcute de Eraclide, și restabilî pre căllugări ortodossi în monasteriele lorŭ. În anulŭ R 2319 (Chr.

1566) coprinse și prădă Pocuția, pre cându Tăttarii invaseră Podolia. Acestu domuș mută residenția la Iași. Mai pre urmă cădëndu în unu morbu greu, ellu chiâmă pre episcopi și pre boiari la sene, și le disse că cându voru vedé că se apropiă ora morții sa lă căllugărescă. In urmă lessinându Alessandru, ei illu căllugăriră și i puseră numele Pachomiu; Alessandru desceptându se din letargia începă ai ammeniția că decă se va însănetoșia va căllugări ellu pre mai mulți. Atunci boiarii și chiaru dōmna Russandra, înfricați de ammenițiările tirannului illu adăpară cu veninū, și lă îngropă la monasteriul Stellatina — Atunci allesseră domnū pre Bogdanu fiulū repăusatului în etate de 15 anni suptu epitropia mumei selle Russandra, care de și muiere, guvernă țerra cu multă înțelepțiune.

In acestu annu plecă Solimanu în Ungaria se bată pre Massimilianu; Sigismundu domnulu Trasilvaniei illu întâmpină la Singidunu și se escusă înaintea lui de denunțăturile lui Massimilianu. De acollo Solimanu purcesse în Pannonia și luă mai multe cetăți, dară bătëndu Sigetulū, (care lă appera Nicōla Zrinyi cu multă valenția) muri de amărățiune în 4 Septembre. Mai pre urmă Nicōla Zrinyi nemai putëndu-se ținē încercă o erupțiune desperată și cădū cu toți ai sei suptu sabia Turcilorū. Sigismundu bătea atunci Tocaifulū; înțelegëndu de mórtea Sultanului desfăcū impressurarea. Tătaril cari se bătusseră suptu dînsulū începură a prădă țerra; Sigismundu îi bătū la Debreținū și i resipī. Tătaril trecură prădândū prin țerrile Romānesci și se întórseră la locurile lorū.

XI.

**Bogdanu IV domnulu Moldaviei se
desface de Turci.**

În anul R. 2320 (Chr. 1567) Selim II successorul lui Soliman chiâmă pre Petru Mircianu la Constantinopoli și numi pre frate seu Alessandro domn în România. — În acestu an Germanii luară Munca-ciulă; érá Sigismund rescumperă Baia mare. — În 17 Februaru R. 2321 (Chr. 1568) se încheiă armistiți între Selim și Massimilian pre optu ani. Selim comândă lui Sigismund se dea înderetul domnului Moldaviei, castellele Ciceu și cetatea de Baltă din Transilvania. — Emigrații din România cari se afla în Transilvania de pre timpul lui Petru, auđind că Alessandro s'a pus Domn, avură curagiul de a se întorce în patriă, înse ei plătiră cu vieția acéstă încredere în fiul lupului.

În anul R. 2322 (Chr. 1569) muri dómna Rossandra, și se îngropă la Stellatina lângă bărbatul ei. Bogdanu remânend singar domn, concepú idéa de a se desface de Turci și de a se uni cu Poloni; ellu încheiă cu regele Sigismund Augustu un tractat de apperare commune. Regele îi promise prin unu articlu secretu 24, 000 de armai spre adjutori. Bogdanu se legă cu Poloni și prin căsătorie, pre o soră a sa o dede după Casparu Panjewski, pre a dóua o despunse cu Cristoforu Sborowski, înse mai pre urmă auđind că acesta e plin de datorie nu voi se i o dea, Bogdanu însuși se despunse cu o domnicellă polonă și se prepară pentru nuntă.

În anul R. 2323 (Chr. 1570) se făcù legătură între J. Sigismundă domnulă Trasilvaniei și Massimiliană imperatoriulă, ca acelluia se i se dea în căsătorie, una dintre nepótele imperatoriului; ellă se possédă Trasilvania cu titlu de principe ereditariă, érá Marmorosulă cu castelulă Hustă, și Biharulă cu Urbea-mare, pre vieție cu titlu de domnă allă părților Ungariei; următorii lui se stea suptă protecțiunea imperatoriului; în casulă de s'ar scóte Sigismundă din Trasilvania, se i se dea ducatele Oppolă și Ratiboră în Sillesia. Lucrulă acesta se încheiă în 10 Martiă, dară în 14 Martiă R. 2324 (Chr. 1571) murì Sigismundă, fôrá copii. — În 25 Maiă se allesse principe-Stefană Batori de Semileă, care se recunnoscă atătă de sultanulă Selimă, câtă și de imperatoriulă Massimiliană.

XII.

Bogdană IV perde domnia si mai în urmă vieție.

Bogdană domnulă Moldaviei plecă cōtră finitulă anului acestuia în Polonia, însoțită numai de doi inși spre a și aduce spunsă în țerră. Sborowski spunsulă sororii selle, fiindă mēniată pre dînsulă pentru rușinea ce i făcuse în anulă trecută, illă prinse și stórse de la dînsulă o summă mare de banî, pentru cari se făcă respunditoriă Caspară Panjewski cumnațulă lui Bogdană.

Între acestea Româniî nu sciea ce s'a făcută cu domnulă loră. În țerră se lățisse vorba că ar fi perită în Polonia. Lucrulă se annunție la Pórtă. Selimă înversînată

asupra lui Bogdanu pentru tractatul incheiatu cu Polonia despre care simtise, numi domnu pre unu aventurariu a nume Jonnascu, care petrecea in Turcia ca negutiatori si se dicea a fi fiu naturale alu lui Stefanu VII, si lu tramise in principatu cu unu corp de 20,000 de Turci. Intre acestea Bogdanu scapandu din prinsore veni la Hotinu, de unde se uită cu ochii sei cumu Jonnascu ocupă scaunulu domniei. Vedindu țerra perdută pentru sene, Bogdanu se duse la regele Sigismundu Augustu se ceră adjutoriū, inuse acesta se temea a se incurcă in resbellu cu Turcii. Atunci ellu se indreptă cōtră maguații poloni de prin pregiurū, cu alu căroru adjutoriū. incercă o irrupțiune in țerră. După mai multe conflicte mici, se închise in Hotinu, de unde începū apoi se tracteție cu Jonnascu. Dară venindu sangiaculu de la cetatea Albă illu constrinse a se retrage la Cameniția. — In 7 Iuliu R. 2325 (Chr. 1572) muri Sigismundu Augustu, ultimulu surcellu alu familiei Jagelloniloru; generariulu Jaslowieski capitulă cu Jonnascu si cu sangiaculu in numele regelui (ascundindu mōrtea lui) si deșertă Hotinulu. Dară sangiaculu înțellesse preste pučinu despre mōrtea regelui, si însciințiă pre Selimū, cerendū de la dinsulu instrucțiuni cumu arē se urmeție. Selimū dede de scire Poloniloru, că decă vorū allege rege din casa austriacă saū muscăléscă, ellu le va dechiără resbellu. Jonnascu cerū de la Poloni se dea afară pre Bogdanu si pre fratele lui, Petru. Bogdanu fugi după multe rāteciri la Moscua, la Ivanu Basilievici, care suptu pretestu că Bogdanu ar fi lăssatū credinția ortodossă, illu băgă in unu sacū si lu arruncă in apă de se innecă. Petru fu datū in mânia Români-

lorū cari jurară că nu î vorū face reu. Jonnascu lū trămise la Constantinopoli, unde murī mai în urmă. Poloniī în 16 Maiū R 2326 (Chr. 1573) allesseră rege pre Enricū Valesiū fratele regelui Franciei. — In Trasilvania se revoltă Casparū-Bekes încontra lui Stefanū Batori, și scullă pre Secui ca se și recupere libertatea perdută suptū Sigismundū, dară Secuii fură bātuți de primorii lorū. Bekes se închise în castellulū Făgărașiū, și scuti pre Români din districtū de tributulū impusū de cōtră Batori pentru pórtă ottomană. Mai pre urmă fiindū impressuratū de Giorgiū Banfi, fugi la Massimilianū. In dieta din anulū R. 2327 (Chr. 1574) Bekes fu dechiăratū de inimicū allū patriei, si se oppri tótă correspondinția cu dînsulū, suptū pedépsă de a perde capulū

XIII.

Jonnascu domnulu Moldaviei bate de trei ori pre Turci.

Alessandru domnulū României voindū se pună pre frate seu Petru domnū în Moldavia, promise porții tributū îndoitū. Selimū despoiatū de bani prin resbellulū cu Venețianii din cauza Cuprului, se plecă fórte ușiorū la assemine propunerī. In 21 Februarīū veni la Jasși unū ciaușiū cu ordinea Sultanulū, ca în locū de 60,000 de galbinī, tributulū annuale de pîn'acumū, Jonnascu se plătéscă 120,000 de galbinī, sau decă nu, se făcă locū altuia. Jonnascu strînse senatulū și întrebă ce ar fi de făcutū. Toți jurară cu domnulū se mōră mai bine de câtū sē se suppună la atare cerere appesătōriă. Ciaușiulū se dimise cu respunsulū că țerra nu póte se plătés-

că atâta. Jonnascu se appucă se facă preparative de resbellu, și ceru adjutoriū și de la Poloni, înse regele și senatulū respunseră că ei nu vorū să se strice cu Turciī cu carī trăiescū în pace de 100 de anni. Atunci Jonnascu se îndreptă cōtră Cazaci, de la carī căpetâ mai bunū respunsū și adjutoriū efectivū. Sultanolū pu-se în mișcare o armată de 30,000 de Turci. Alessandru din România cu frate seū Petru înarmă o putere assemine de mare, Stefanū Batori fiindū provocatū a trāmitte adjutoriū. espedi pre Michaele Rațiū și pre Giorgiū Daçio cu 2000 de Secui. Alessandru apropiāndu-se spre Fosșani, scrisse vornicului Dumbravă la Jasși se vină cu toți boiariī se primescă pre noulū domnū Petru. Adjungēndū la satulū Căpățianī dede unū ospețiū mare fratelui seu Petru. Dumbravă cu boiariī din Moldavia veniră în adevērū, însă, cândū se appropiară, attacară pre neasteptate pre domniī la ospețiū cu atâta iuțitate, încātū turburară castrele, și Alessandru abiă scăpă la cetatea de Floci, érá Petru la Brăilla. Intr'acestea Jonnascu impressură pre Turci de trei părți și i măcellări fōră misericordiă, dup'aceea întōrse armele în contra Trasilvanilorū și i fugă pīno la Brașiovū, érá la Bucuresci trāmise pre unū boiariū Ventillă, se ocupe scaunulū. Ventillă domni patru dille, și fu uccisū cu toți ai sei de căpitaniī lui Alessandru. Jonnascu auđindū de acéstă întemplantare se întōrse din părțile Trasilvaniei cōtră Brăilla, unde se închisese Petru, prādă și arse cetatea înse cândū eră se assalte castellulū, auđi că vine unū corpū de 15,000 de Turci de la Tighina în adjutoriulū cellorū impressurați. Ellū lăssă Brăilla și esși înaintea acestora, și i bātū asiă de tare încātū abiă scă-

pară la 1000 de căllari. Apoi auđindă că la Tighina se stringe altă corpă de Turci și de Tătari mai mare, puresse într'acollo și frânse și pre acestia, în a treia bătaia fericită. Totă în acestă timpă 3000 de Români bătură președiu turcescă care eşsise din cetatea Albă spre a dă adjutoriă celloră de la Tighina.

XIV.

Jonnascu capitulă si se uccide de Turci.

Acumă Jonnascu fatigată de atâte lupte sângerose se întorse spre Huși ca se și restauredie puterile, trămitândă la Dunăria pre Jeremia Cerneski ca se observe miscările Turciloră. Șeraschierulă turcescă strînse ôste de 200,000 de ômenă și venă cu 120 de tunuri. Cerneski fu cumperată cu 30,000 de galbină, și se retrasse de la Dunăriaă suptă preteste false. După ce trecură Turciă Dunăria, însciinția pre Jonnascu că vină la 12,000 pîno la 15,000 de Turci. Jonnascu chiamă pre Cazaci de la Tighina, care o impressurasseră acestia, și ellu cu puçină Români eşsă înaintea Turciloră în distanția de trei miliarie de la Dunăriaă. Swiercewski hatmonulă Cazaciloră suspectândă că Turciă sunt în numără mai mare, disse lui Jonnascu să cerceteđie mai bine spre a cunnôsce numărulă cellă adeverată allă Turciloră. Jonnascu cercetândă află în adeveră că Cerneski l'a mințită, și lă chiamă la dare de rațiună. Acesta se escusă că nu pôte veni, fiindă că Turciă stau se lă attace. În adeveră ellă puresse înainte cu cei 13000 de căllari, însă cândă se apropiă de Turci, commândă se plece stégurile și se pună pellăriele în sulliție. Atunci Turciă

le commândară se se întorcă încontra lui Jonnascu. Acesta îndreptă tunurile assupra lorū. Căllării români împinși din dăretū și dinainte steteră pre locū, puși între două focuri, și periră pîno la unulū. Turciī trecură preste cadaverele lorū încontra lui Jonnascu. Româniī îi respinseră de trei ori, înse Tătariī v. niră Turcilorū în adjutoriū și attăcară cu tôte puterile. Jonnascu neputëndū trage tunurile cu sene, le implū preste mesură și le lăssă pre locū. Turciī punëndū mâna pre elle le întórseră încontra Românilorū, înse tunurile se sparseră și ucciseră pre Turci. (10 Juniū R. 2327; Chr. 1574). Jonnascu cu 7000 de ómenī se cercunvallă în ruinele unui satū arsū, în care se apperă trei ȕille. Dară ómeniī începură se n.óră de sete; Jonnascu veđindū că nu se mai póte ținé, se plecă se capituleđie cu onóre. Seraschierulū primī jurândū de șapte ori că nu va face nemica necī lui, necī Românilorū, necī Cazacilorū, și că pre ellū illū va trămitte la Constantinopoli, după dorinȕia lui. In 14 Juniū, Jonnascu depuse armele și se dede în mânile Turcilorū. Capegipassia vorbi cu dînsulă 4 óre, apoi prefăcëndu-se că acesta l'ar fi vetematū cu unū cuvëntū, illū lovi cu sabia în faȕiă, janiciariī îi detruncară capulū, și ucciseră pre toȕi Româniī și Cazaciī. După acésta Turciī și Tătariī se versară preste țerră, și o devăstară cu focū și cu sabiă, în unū modū asiă de barbarū, precumū nu s'a mai întemplatū din vechime. Toȕi boiariī cari mai păstră unū sentimentū nationale se măcellăriră. Din aceste cause se născū o fómete neauđită. Petru Mircianū (schiopolū) se sui pre scaunū în 25 Juniū uitându-se cu ochiī sei, cumū barbariī cari l'au introdussū, despóia, pradă și nemicescū

țerra. — In 15 Decembre murì sultanul Selimù, blestematù de mii de nefericiți; căruia urmă Amuratù III.

XV.

Starea țărilor circumvecine.

In anul R. 2328 (Chr. 1575) Casparù Bekes strînse o armată de Germani, Unguri și alte națiuni, intră în Trasilvania, în luna lui Juliù, și rescullă pre Secui încontra lui Ștefanù Batori. Acesta trâmise la Turci și la Alessandru în România după adjutoriù, și fugă pre Bekes, care și perdusse timpul consultându-se cu nobili la Turda. Dup'aceea ținù dietă, in 8 Augustù, și cită pre rescullați la dare de rațiuni. Noue Bekesiani mai însemnați perdură capul și toate averile, treizeci și patru se spîndurară la Gerla; Secuilor se tăiară nările și urechile.

Regele Enricù Valeșiù după ce domnisce cinci luni în Polonia, fugi pre ascunsù în Franciã. Petru domnul Moldaviei spre a se desdamnă de stricățiunile cauate prin resbellù, și spre a și resbuna asupra Cazacilor, se scullă încontra Poloniei. In luna lui Septembre lăssă cu plăcere să trecă Tătarii prin țerră în Polonia, și cându se întorcea cu prada înapoi, le accoperi mersul prin tunurile de la Hotinù, și reîmpinse pre Poloni cari i persecută. In 14 Decembre Poloni cari remaseră fôră de rege allesseră pre Ștefanù Batori domnul Trasilvaniei. Acesta strînse dietă la Medieși în luna lui Februariù, R. 2329 (Chr. 1576), își luă ziua bună de la Trasilvani, și făcù ca frate sen Cristoforù se se allégă duce (voivodù) țerrei; ellù și ținù titlul de Principe și drep-

tulă de a întări toate actele mai însemnate. — Maximiliană începă a învade Marmorosulă, înse muri în Octombrie, lăssându următorii pre Rudolfă II. — Stefană Batori, omă plăcută porții ca ună bună vasallă allă ei, ceru de la dinsa ca se opprască pre Petru domnulă Moldaviei de a mai face irrupțiuni în Polonia. Sultanulă promise. Cu toate acestea lucrurile se turburără în Moldavia prin relațiunile cu Cazaci.

XVI

Joanne Rupeferru turbură Moldavia.

La Cazaci se află mulțime de Români fugiți din Moldavia în împrejurările anniloră trecuți, între alții ună Joanne Rupeferru (Potcova) care se dicea a fi frate cu Joannascu. Acestă nou aventurariă se puse în capulă refugiților, și împreună cu Cépă și cu Sacă strinseră la 300 de Cazaci, și în a. R. 2330 (Chr. 1577) veniră la marginele Moldaviei cu intențiune de a încercă o irrupțiune. Petru aușisse de interprinderea loră și trămise ună corpă de militari la Dunastru. Joanne vedîndă că nu e timpulă de a merge mai departe, se retrasse cu Cazaci. După arretarea lui Petru, Stefană Batori dede ordine se punască pre Joanne și pre complici pentru acastă interprindere. Joanne eră se cađiă în periclu, înse ellă și luă ânima în dinți, formă o turmă de 400 de Cazaci și trecu Dunastrulă la Soroce, unde se adună poporulă și lă prochiâmă domnă. De acollo purcesse spre Jassă. Armata lui Petru se puse înaintea insurecțiiloră, și i întempină cu foculă tunuriloră. Cazaci se arruncară la pământă; Turcii se răpediră asupra loră,

înse cându fură aprópe, se scullară Cazaciî şi cu o puscătură ucciseră la 300 de căllari turci. Petru se spăriă şi fugi la frate seu Alessandru în România, armata lui se resipi. Joanne intră în Jasşi în 29 Nouembre a. R. 2330 (Chr. 1577), numi pre Cépă vornicū, pre Sacū hatmanū, pre Capiski prefecū Hotinului. Dară nu trecū multū timpū şi se întórse Petru din România cu adjutoriū de la frate seu, care voindū se şi accopere mersulū trāmise înainte o turmă de cai şi de boi, şi ellū urmā cu armata. Joanne nu asteptā la Jasşi, ci esşi înaintea inimicului, lāssā turma sǎ se apropiā, apoi o attaccā cu o plóuiā de puscături şi o întórse încontra ostiî lui Petru punēdu-o în cea mai mare confusiune, încātū Petru abiā scāpā cu fuga. In fine auđindū pórta de aceste întēmplārî, trāmise óste turcēscā lui Petru, şi provocā pre Cristoforū Batori domnulū Trasilvaniei se dea adjutoriū spre a depārtā din Moldavia pre Joanne. Petru plecā a dóua órā cu ai sei din România; Stefanū Batori verulū lui Cristoforū intrā prin Bucovina cu o amestecătură de mercenari şi de Secui. Atunci Joanne vedindū că nu se póte ţiné încontra atātorū adversari, deşertā Jasşi, şi trecū la Niemirovū. Castellanii poloni de la margine căpetarā ordine de la Stefanū se lū prinđiā. Joanne se dusse de bună voiā la Varsovia, lāssādu-se pre generositatea Polonilorū, înse barbarulū de Batori lū arruncā în férrā, apoi lū uccise la Lembergū în modulū cellū mai crudele.

XVII

Joanne Luteranulu domnu în Moldavia

In anulū Romei 2330, (Chr. 1577), muri Alessandru domnulū Romāniei, érá în loculū lui urmā fiu-seu Mi-

chaele V, care introdusese tributul numit *găllétă*. — În Moldavia se turburără lucrurile de nou pre la începutul anului R. 2231 (Chr. 1578). Ună altă frate allă lui Joanne, cu numele Alessandru strînse Cazacî și irrupse în țerră, în luna lui Febrüariu ocupă Jassii pre neprevădute. Óstea lui Petru impressură oppidul și închise pre Alessandru în Jassî. Mai pre urmă veniră și Turcîi în adjutoriū. Alessandru cercă se și mântuiă viéția cu fuga, înse cădū în mânia Turcilor, cari lă trasseră în țépă. pre Cazacî îi prinseră și trămiseră la Constanti-nopoli în servitute. — În luna lui Juliū făcură Cazacii a treia încercare, și în anul R. 2332 (Chr. 1579) a patra, înse tóte fôră rezultatū.

Pre timpul acestă se află la Constantinopoli ună altă aventurariū cu numele Joanne de ritulă luteranū, din care causă Romăniū illū numiră Jancu Sassu. Acestă se căsătorî cu o muiere avută din insula Cupru, și cu baniî ei cumperă de la pórtă domnia Moldaviei. Petru fiindū revocatū în a. R. 2333 (Chr. 1580) se dusse la muntele Athos în monasteriulă cellū edificatū de dînsul — Indată ce venî noulū domnū Joanne, și se asșediă în scaunū, introdusese dări nóue în țerră, puse decimă pre boî și altele. Lepusnianiî se revoltară și redicară altū domnū, totū cu numele Joanne, înse nu se putură ținé; ei fură frânți, domnulū lorū se înneacă în Prutū. — Incă în acestū annū începū Joanne Luteranulū a se certă cu Stefanū Batori pentru Pocuția. Ellū irrupse în Podolia și devastă țerra continuândū acéstă faptă în cursū de patru anni. — Cristoforū Batori trămise adjutoriū de ómenî și de cai fratelui seu Stefanū încontra Russilorū. (Acestū domnū luă de la popîl sâssescî a patra parte din decimă). În

annulă R. 2334 (Chr. 1581 se bolnăvi Cristoforū Batori, în luna lui Maiū strinse dietă la Clușiū și făcū ca fiulū seu Sigismundū, în etate de 9 annī, se se allégă successoriū în principatū, apoi muri în 27 Maiū. După dispozițiunea repăusatului, se compuse unū senatū de 12 consuliari care se guverneđie țerra pīno cândū Sigismundū va adjuge la maturitate. — Stefanū Batori trāmise pre Toma Drojowski la Constantinopoli pentru întărirea nepotului seu, Sigismundū, și lū iusărcinā totū de o dată sē se plāngă încontra domnului Moldaviei.

XVIII.

Joanne Luteranulu perde domnia.

În România se revoltară boiariī din Medinți în contra lui Michaelē V, și allesserā domnū pre Radu Popa. Michaelē nu le lăssā timpū, ci i attăcā și i bătū, pre cei mai însemnați i prinse și i tăiā. Din acēstā causă se născură plāngerī încontra lui Michaelē, și se făcurā accuse la pōrtā, în urma cărorā Michaelē fu scossū din domniā în anulū R. 2336 (Chr. 1583). Boiariī cerură pre Petru Cercellū fiulū lui Petrascu care se aflā la Constantinopoli. Primindū întărirea Petru Cercellū venī la Bucuresci în 29 Augustū, ellū edificā biserica de la Tîrguvestei, și uccise pre vorniculū Michaelē, pre banulū Dragomirū și pre păcharniculū Giorgiū, immulți contribuțiunea și introdusse ouiăritulū, prin cari mesuri trasse asupra sa urra tutorū, și mai pre urmă perdū domnia.

În Moldavia Joanne Luteranulū încă trasse urra Romānilorū asupra sa prin stōrcerile și tiranniele selle,

și mai allessü prin irreligiositatea sa. Mulți boiari emigrară și redicară plângeră încontra lui; de altă parte Stefanu Batori nu încetă a-lu accusă la pórtă că devastă Podolia. In fine sultanulă determină se pună éráși în domniă pre Petru Mircianu. Indată ce Joanne înțellesse de acésta, își luă lucrurile și plecă prin Poçunția, voindur se fugă în Germania, înse cadu în mânilé Poloniloru. Stefanu Batori puse de i tăiară capulă la Lembergu, în anulă R. 2337 (Chr. 1584). — După ce veni Petru Mircianu la Jasși, începù se domnescă mai omenesce, emigrațiil se întórseră în țerră și fură bine primiți. Cazaciil inimiză ai acestui domnu, încercară în 27 Octombre se facă o irrupțiune in țerră. Petru i impresură la Bogdănesci, și i constrinse a capitulă.

In anulă R. 2338 (Chr. 1585) Petru Cercellu fu scosù din domniă, și fugi în Trasilvania. In loculă lui veni érá Michaelé V, care petrecusse la Constantinopoli, însă nu se îndreptasse ca unchiulă seu Petru din Moldavia, ci din contră se mai înreutățisse. — In Trasilvania se puse guvernatoriul Joanne Geți Românulă, prefectulă de a Urbea mare, ca se administre lucrurile pino va adauge Sigismundulă principele la maturitate. — In anulă acesta fu mare secetă în tótă Dacia, de unde ce născu apoi fómete mare și o pestilențiă înfricoșiată, mai vértosulă între copii; ómenii și vitele se nutrăia cu rădecini, ba mână și pământulă, apoi muriă între celle mai mari cruciate.

XIX.

**Cazacii turbură de nou domnia lui Petru
Mircianu.**

În aceste împregiurări friste (a. R. 2339; Chr. 1586) Trasilvania se turbură prin intrigile lui Paulu Macîcaşi care promiţîndu Turciloru unû tributû îndoitû scósse de la dînsîi numirea de domnû allû Trasilvaniei, înse fu suppressû prin mesurile lui Stefanû Batori. Ellû fugi la Constantinopoli, unde pentru ca se şi scape vieţia trecû la machomedanismû. Stefanû Batori regele Poloniei muri în 13 Decembre a. R. 2393 (Chr. 1586). În anulû următorîi. (R. 2340; Chr. 1587) Polonii strînsără dietă la Varsovia spre a şi allege rege. Sigismundû Batori trâmise deputaţi ca se lucrede în Polonia pentru ca se lû allégă pre dînsulû; însă Polonii allesără pre regele Suediei, Sigismundû III. — În anulû acesta intrară Cazacii de trei ori în Moldavia, în 8 Januariû fură respinşi de căpitanulû Pârvu, dară în Juniû prădară Daşiovulû şi côtră tómnă devastară regiunea cetăţii Albe. În anulû R. 2341 (Chr. 1588) irrupseră de nou în 23 Nouembre şi făcură escursiunî prin ţerră în cursû de 26 de zile. În fine Petru îi fugă şi i constrînse a-i dà în mîni pre conductorulû lorû Joanne. — În 8 Decembre la dieta de la Medieşi Joanne Geţi guvernatoriulû Trasilvaniei depuse demnitatea acésta, ţinîndu-şi titlulû de consiliariû şi capitanû supremû allû ţerreî. Sigismundû Batori luă frênelc guvernulû, jură pre constituţiunea ţerreî, şi scósse pre Jesuiţi din principatû. În anulû R. 2342 (Chr. 1589) se dechiară de domnû absolutû, făcû pre veru seu Baltasarû căpitanû

supremă, érá pre Stefană Batori prefectă Urbei mari. — In acestă annă, cōtră luna lui Augustă, incurseră Tătarii în Polonia pînă la Lembergă; beglerbegulă de la Dôrstoră purcesse prin Moldavia pînă la Senatină. Zamoiski apperă marginile cu mare difficultate. Intre acestea Turcii diu armata beglerbegului prădară Senatinulă pre timpulă mercatului și despoiară pre mulți neguțiatori moldavi. —

In România domnulă Michaelă după ce storsesse țerra prin contribuțiună nouă, introdusese cincima in loculă decimei din albinarie, arruncase dare pre roșii și pre mediașă, și uccisese pre logotetulă Stanțiu, fu scossă din domnia, și chiămată la Constantinopolă, unde fu trassă la dare de rațiună. Ellă ca să scape de fune, trecă la machomedanismă.

In loculă lui țerra allesse pre ună boiariă betrănă a nume *Stefană Surdulă*, in a. R. 2343 (Chr. 1590).

XX

Petru Mircianu nevoindu se îngreuedie țerra cu tributu nou se lăssă de domniă.

In Trasilvania Sigismundă Batori se certă cu veruseu Baltasară. fiindă că acesta maltractasse la o petrecere pre Stefană Josica domesticulă lui Sigismundă; din acéstă causă se născu mai în urmă o inimiciță mortale intre dînsii. Sigismundă iudemnată de consiliarii sei determină se uccidă pre Baltasară, dară confessionariulă lui descoperi lucrulă lui Baltasară; atunci Sigismundă confusă și speriată arruncă culpa pre consiliarii sei Paulă Gyulafi și Joanne Galfi, și ceră iertăciune de la veru-

seu. — Pre Stefanū Josica illū trāmise in Italia cu o deputațiune la marele duce allū Florenției spre a incheià cu dînsulū legături de amicițiã. Josica intorcēdu-se din Italia addusse cu sene mai mulți Italiani in țerră, din care causă magnații unguri se supnerară tare pre Sigismundū și pre Josica. — P. Gyulafi și J. Galfi fură ucciși.

Sultanulū Amuratū III finindū resbellulū cu Persii, se întorse cōtră Dunăriã și țerrile de prin pregiurū. — Veziriulū Ferhat cerū in a. R. 2344 (Chr. 1591) de la Petru Mircianū 15,000 de galbinī preste tributulū annuale. Petru care cumperasse domnia Moldaviei promittindū tributū indoitū, apoi devāstasse țerra cu Turcii și Tătarii, după aceea o despoiasse prin contribuțiuni, adunā acumū pre boiari, și le dechiară că de câtū se ingreueđie țerra cu acéstă summă, și se tragă asupra sa blāstemulū ei, mai bine se lassă de domniã; ellū plecā din principatū, cu Luca Stroiția, cu Jeremia Movilla, și cu alții, trecū prin Polonia și se duse in Germania. Atuncī pōrta numī domnū pre unū omū de viță de giosū, a nume Aron, care se offerī că va plăti tributulū înmulțitū. Boiarii țerrei malcontenți cu acéstă dispozițiune, allesseră pre *Jonnascu*, inse nu le successe a lū asseđiã in domniã, fiindū că Aron deccoperī lucrarea lorū, și uccise pre boiari, érá lui Joannascu îi tăiã nările și lū călugări — In România muri Stefanū după unū annū și giugetate de domniã, și se allesse Alessandru care se întări de cōtră pōrtă. Incă suptū domniã cea flaccă a lui Stefanū, Turcii incepusseră a incurge in țerră și a face totū genulū de escesse, storcēndū și maltractandū pre locuitorī. Suptū Alessandru urmară a se purtā și mai

barbară cōtră creștină. Alessandru nu eră omul care să le sciă pune frênă. Din acéstă causă boiarii țerrēi illū depuseră din domniă și lū allungară preste margini; érá in loculu lui allesseră pre Michaelē Valintē, fiulū lui Petrascu, a. R. 2345 (Chr. 1593).

XXI

Michaile Valintē domnu României.

In Moldavia Aron stōrse țerra spre a scōte tributulū cellū mare, cu tōte acestea nu lū putū implinī la finitulū annului, din care causă fu chiămatū la Constanti-nopoli. După ce plecă acesta împreună cu dōmna sa, se scullă unū Petru, care se dicea a fi fiulū lui Bogdanū și nepotulū lui Alessandru, și irrupse cu Cuzaci in Moldavia, fugă pre Turcii cari eră la Jassī, și usurpă domnia pre neasteptate. Pōrta cugetândū seriosū ce pōte se urmeđie din acéstă temeritate a Românilorū și a Cazacilorū, și de altă parte aflândū in Aron unū omū inchinatū ei, illū retrămitte in Moldavia cu unū corpū de 50,000 de Turci suptū commândulū beplerbergulū, și scrie totū de o dată lui Sigismundū Batori se dea adjutoriū. Acesta trămitte pre Casparū Sibrik, pre Stefanū Toldi și pre Moise Szekely cu unū corpū de Transilvanī. Petru se puse la apperare, inse óstea lui cea pučină veđindu-se incungiurată de atăta mulțime de inimi, illū părăssi. Petru căđū prinsū in mânia lui Sibrik, érá acesta lū dede pre mânia lui Aron, care-ī tăiă nasulū, și apoi illū espedī la Constantinopoli, unde sulanulū lū dede pre mânia carneficclui de lū uccise cu mórtea cea mai teribilē. — Incă mai inainte de a

adjuge în țerră trămisese Aron pre secretariulū seū Ureche împreună cu Aprianū se uccidă pre mai mulți boiarī adversari lui ; insē Ureche în locū de a servi de instrumentū ordinilorū tirannice fugi in Polonia. Turcii rupseră din Moldavia dōue-spre-dece sate, din cari formară regiunea Tighinei, și puseră unū sangiacū in fortărețiă. — Aron innecă pre inveciatulū Brutu in Dunastu, și uccise mai mulți omenī insemnați. Ellū 'și formă o milițiă pretoriană de 1,900 de omenī, luă lōngă sene pre Stefanū Răsvanu și pre logotetulū Aprianū și cu dînșii concepū planulū de a se desface de Turci. Acēsta se descōperī la Constantinopoli, și se trămise ordine lui Sigismundū Batori, se chiamo a casă pre Trasilvanī, și se prinđiă pre Rasvanū și pre Aprianū. Dară Sigismundū in locū de a esecutā aceste ordinī, concepū insuși idēa de a arruncā jugulū Turcilorū. Michaele Valinte nutriă de multū in peptulū seū acestū planū și asteptā numai, ocașiunea de a 'lū pune in lucrare Prin međilocirea nunțiulū Romanū Corneliu de Nona se făcū înțelegere între imperatoriulū Rudolfū, Sigismundū Batori și principii Romāni, Michaele și Aron. Cazacii încă se trasseră in partea creștinilorū, inse Polonii se dechiararā in contra acestui planū. Zamoiski disuase și pre Sigismundū Batori ; inse acesta trămise deputați secreți la domniū Romāni pre Stefanū Josica și pre Pancrațiu Sennyeyi spre a tractā cu dînșii mai de aproape. — Intre acestea Sinan veziriul inaintā cu armată numerosă in Ungaria in contra lui Rudolf. Sigismund Batori fū provocatū a merge se se unescă cu ostile turcesei ; ellū plecā in adeverū, inse in locū de a se bate cu Germani, se puse in correspondențiă cu generariū lui Ru-

dolfu. — Cazacii cei fôră de patiențîă făcură o divisiune suptă capitanulă Loboda prin Moldavia pînă la Gallați și se întôrseră cu multe spolie prin meșiloculă Turciloră și Tătariiloră, in luna lui Decembre R. 2346 (Chr. 1593).

XXII.

Sigismundă Batori, uccide pre Unguriă adversari planulă seă.

In 2 Februarilă R. 2347 (Chr. 1594) Sigismundă Batori strinse dietă la Alba-Julia și propuse se se facă preparative pentru resbellă. In 12 Maiă la adunarea de la Turda descoperi planulă de scullare commune in contra Turciloră. Nobilii Unguri nu se invoiră, Sigismundă convocă mai in urmă altă dietă la Alba, unde nobilii se oppuseră assemine scullării in contra Turciloră. In fine nobilii turbați se strinseră armați la Turda, și invitară pre Sigismundă se vină acollo la adunare. Sigismundă recusă de a se duce, numi pre veru-seu Baltasar guvernatoriă, apoi îi offeri lui domnia, și tractândă despre acēsta se dusse la cetatea de Pétră. Dieta se strămută la Clușilă și continuă a se consultă despre guvernulă țerrei, de ore ce Sigismundă se dechiarasse că nu va se mai țină domnia. — In luna lui Julilă Tătarii mēnați de Amurată sultanulă se mērgă in Ungaria, voiră se trecă prin principatele Românesci; domnii îi abbătură de la mersulă acesta cu o summă de 30,000 de taleri din partea fiă-căruia; și asiă Tătarii trecură prin Pocuția, Galliciă, Callusiu, Somboră, la Hustă, și de acollo inante arđindă și devastândă tôte locurile. — Si-

gismundă Batori scrisse acumă la dietă că ellă nu va lăssă țerra, ci va veni la Clușă, lucru ce se și întem-
plă in 8 August. Acî mêniosă pre magnați, in 18 Au-
gustă puse la inchisóriă pre Baltasară Batori, J. Iffiu,
Lupu Kavacsotzi, Alessandru, Francescu și Gabriel Ken-
di, Joanne Forro, J. Bornemissa, J. Gerendi, Albertă
Lonai, Baltasară Szilvasi, Giorgiă Szalantzi, și pre Gre-
goriă Literatu; érá iu 20 Augustă tăiă pre Alessan-
dru și pre Gabriel Kendi, pre J. Iffiu, pre J. Forro și
pre Gabriel Literatu dinaintea castellului, fôră judecată;
sugrumă pre Baltasară Batori și pre Kovacsotzi in 11
Septembre la Gerla in prinsóriă, pre Francescă Kendi
și pre J. Bornemissa in 12 Septembre la Geliă; ceilaltă
recăpetară libertatea inse perdură averile. Dup'aceea
commândă soldaților de ucciseră pre Ladislau Szalantzi
la Branicica. Din averile confiscate strînse preste ună
milion de florinți. După ce se desfăcă cu modulă a-
cesta de adversarii planuriloră selle, Sigismundă deter-
mină cu domnii Români se se redice in contra Turci-
loră. — Intre acestea Cazacii inimică de măi inainte ai
lui Aron domnului Moldaviei, nesciindă că acesta a in-
trată in legămêntulă generale, făcură o nouă diversiune
in numeră de 12,000 de inși suptă capitannă Lobodă,
trecură pre la Soroca, și la Tișiora dederă o bătăliă in-
fricoșiată cu Români. Aron fugi in România la Micha-
ele, érá Cazacii arseră Jassii și prădară țerra după pla-
culă loră. Michaela se puse la meșilocă și împacă pre
Aron cu Cazaci.

XXIII.

Michaela și Aron cureșă țerrile Române de Turci.

In 5 Novembre se făcù jurământu la Bucurescî între Michaela și între deputații Trasilvaniei și ai Moldaviei in contra Turcilor. Sigismundü espedi pre Stefanü Bekes și pre M. Chorvatü cu 2000 de ómenî in principatele Românesci. In 13 Novembre se uccișeră toți Turcii din Jasși și din Bucurescî. Dup'aceea incepură se cureșie țerra. In 15 Novembre Michaela arse Giurgiulü, inse nu putü luà castellulü care erà tare întărit, și se întórse la Bucurescî. Còtră finitulü lunei lui Novembre veni unü cadiliskierü cu 2000 de Turci la Bucurescî și cercă tóte modurile se inșelle pre Michaela și se 'lù prinđiă. Inse Michaela illü atacă nóptea și 'lù măcellări cu toți Turcii lui impreună. Albertü Kiraly căpitaullü truppelorü trasilvane coprinse cetatea de Floci și bătü castellulü, dară nu 'lù putü luà. In 1 Januariü a. R. 2348 (Chr. 1595). Michaela trecü Duuăria și bătü Rusciuculü. Turcii 'lù atacă pre Dunăria inghiăciată cu 7000 de inși. Michaela îi bătü și se întórse la Rusciucü, prădă cetatea și de aci purcesse còtră Dôrstorü, bătü pre sangiaculü de acollo și demolü cetatea. Pórta remase immărmurită de victoriile lui Michaela, ca 'și luà acumü callea la intrigă, se frângă pre Români prin Români numi domn pre Bogdanü fiulü lui Jancu Luteranulü care fusse domnu pre Bogdauu fiulü lui Iancu Luteranulü care fusse domn în Moldavia. și 'lù trămise ințerră cu o armată turcescă supt comandul lui Mustafa-passia, și scrise chanului tătăresc se irrumpă cu 30,000 de Tatarî prin Moldavia. Michaela plecâ in contra passiei

érá pre frații Buđesci îi trámise in contra Tătarilor, cari îi bătură in dóue rônduri și ucciseră chiar și pre fiulú chanulú. Banulú Manta bătú in 24 Januáriú unú corpú de Turci și de Tătari la Șerpătesci și-i arruncă preste Dunăriă. Chanulú Gherei se retrasse cu rușine. Michaele trecú Dunăria in 26 Januáriú și bătú pre Mustafa-passia asiă de tare in câtú sparse tótă armata turcéscă. Mustafa căđú in bătăliă ; Bogdanú fugi la Constantinopoli. Banulú Michaele Callofirescu bătú Chărșova și devastă tóte cetățile de pre lóngă Dunăriă, Kiraly trecú in Dobrodicia, bătú Istova, Baba, Oblucinția, Smerillu. Căpitanulú Geți cu unú corpú de Români inaintă prin Bulgaria, in strîmtorile Emulú atacă pre Sinan-passia care se întorcea încărcatú de tesaure din Ungaria, uccise tótă escorta lui, și luă tesaurele, trecú in Tracia, coprínse tóte cetățile din callea sa, și respândi terróre pină la Constantinopoli. Aron domnulú Moldaviei devastă Tighina, arse cetatea Albă, și impreunându-se cu Kiraly ocupă mai multe locuri de pre lóngă Dunăriă. După aceste victorie se certară căpitanii unguresci Michaele Chorvatú și Stefanú Bekes. Michaele i trámise inderetú la Sigismundú și reținú numai pre Kiraly. După ordinea lui Michaele, Kiraly bătú Turtucaia in 14 Februáriú, érá in 20 Februáriú demolí Brăila, apoi arse Nicopolia. Căpitanulú Farcășiú fiindú trassú in cursă prin Aga de la Vidinú trecú Dunăria in acea parte de locú, inse ellú fu bătutú de armata turcéscă care numeră la 30,000 de ómeni.

XXIV

Stefanu Răsvauu restórnă pre Aron.

In Trasilvania Sigismundů, după unů tractatů incheiatů cu Rudolfů, de la care căpetă titlulů de Principe allů sacralului imperiů Românů, se despunse, in 5 Martiů cu Maria Christina, fia Archiducelui Carlu de Austria; in dieta de la Alba Julia care se ținů in 16 Aprile, puse de judecară, pre toți cei prinși și ucciși de dınsulů, precumů și pre veru sei Stefanů cellů fugitů in Polonia, și pre Andrea cardinariulů, și pre mai mulți alții, restabili pre Jesuiți la Clușiů și la Alba-Julia. Și incepů se și iee titlulů de Principe allů *Trasilvaniei*, *Valachiei* și *Moldaviei*. Prin acéstă lucrare ambițioasă ellů strică armonia intre dınsulů și domńii Romńni. Acestia incepură a se recı cōtră perfidulů de Sigismundů. Ellů cercă să bage intrigı in principate. Michaelle sciů se și țină autoritatea la ai sei, însă Aron avea mulți inimići. Sigismundů se puse in înțelegere cu ei, in specie cu Stefanů Răsvanů, care vëndů pre Aron. Sigismundů trămise in Moldavia pre Casparů Cornișiů și pre Francescu Dačio cu unů corpů de Trasilvani suptů pretestů de adjutoriů, dându-le ordine secrete se facă ce le va ȓice Răsvanů. Acestia adjungëndů la Jasși in luna lui Maiů și înțelegëndu-se cu Răsvanů, prinseră pre Aron și lů trămiseră in Trasilvania; Aron fu dussů la Vinți, in 19 Maiů, și pusů la inchisóre, in care murı preste doi annı. Stefanů Răsvanů occupă scaunulů domniei, și trămise îndată o deputațiune la Sigismundů ca sei jure credințiă in numele seu. Michaelle se află acum intr'o mare confusiune, ellů se stricasse cu Turcii, și nu

se incumetă a și mai face inimi și pre Trasilvanii. Așia dară trâmise la Alba-Julia pre Eutimiū mitropolitulū, pre Teofilū episcopulū Rômniculū, pre Luca episcopulū Buđelui, pre vornicii Demetriū și Christianū, pre logoteții Demetriū, Preda și Bârcu, pre vestiarii Danū și Teodosiū, pre postelnicii Radu și Stamate, pre cluciarii Radu și Ventillă, ca se tracteție cu Sigismundū cu condițiunile celle mai oneste și ammēsurate demnității princepesci. Inse intre deputații mai susū numiți se află unii cari eră inimi secreți ai lui Michacle, acestia depăr-tându-se de la înstrucțiunea dată, subscrissēră in 20 Maiū unū actū fôrte umilitorū pentru domnulū Româ-niei, făcândū pre Sigismundū suveranū formale preste principatū. Assemine condițiuni subscrissēră și deputații lui Stefanū Răsvanū in 1 Juniū, in numele domnului lorū. Cu acestū modū Sigismundū strică adevărata unire și concordiă cu principatele Române și puse semînția stricățiunei in causa generale a creștinilorū.

XXV

Bătălia de la Călugăreni.

In luna lui Juuiū sultanulū Machomede trâmittle pre Ferhat-passia cu o armată mai mare in România și invită pre Tătari se incurgă prin Moldavia; Michacle nu le dă timpū se se impreune, ellū atacă și bate mai ân-taiū pre Tătari, apoi se răpede asupra lui Ferhat passia, și-i desface tótă armata, devastă tôte cetățile turcesci de pre lîngă Dunăriă. Intre acestea Giorgiū Borbely operediă in Temișiana, iea Boxia și Verseșialū. Dară Turcii petrundū in Trasilvania și devastă mai multe sate

din țerra Sargețului; Borbely i respinge, impressură Făgetulă, iea Lipova și mai multe castelle.

După atâtea perderi ce pătimiră Turcii Machomede determină o expedițiune gigantică in contra Românilor, și trâmise pre Sinan pasșia cu 200,000 de Turci asupra lui Michael. Acesta informat despre venirea puterii celei mari înscințieșă pre Sigismundă, care chiară atunci făcea nunta cu Maria Christina la Alba-Julia, și lă rōgă pentru adjutoriū. Vedendă că inimiculă se apropiă, Michael trâmisse familia in Trasilvania, și strînge o armată de 8000 militari cu cari opri pre Turci de a trece Dunăria in cursă de o lună de dille. Sinan-pasșia și imparte armata, trâmisse ună corpă de Turci pre la Calafătă care se attace pre Michael de la spate; prin această stratagemă făcū ca ôstea română se se retragă de la Dunăria. Atunci Sinan arruncă ună podă preste Dunăria intre Rusciucă și Giurgiū și trecu cu armata pre pămîntulă Român. In 13 Augustă se făcū bătălia cea memorabile la Călugăreni, unde Michael cu 16000 de Români bătū pre Sinan care avea 200,000 de Turci; Michael tăia cu mână sa pre Caraiman și pre alți pasși; Sinan-pasșia cădū de pre podă de și rupse dinții, și abiă scăpă de mórte, ôstea turcască luă fuga; înse nóp-tea impededă nemicirca ei. In nóp-tea spre 14 Augustă se făcū consiliū bellică ca Românii se se retragă spre munți pînă va veni adjutoriulă din Trasilvania și din Moldavia, ca asiă cu puteri unite se scōția pre Turcii cei numeroși din țerră. Michael se retrasse la cetatea lui Negru; érá Turcii occupară tótă țerra și edificară castelle la Brăilla, Bucuresci și Tîrguvestei.

XXVI.

Armata crestină allungă pre Turci din România.

Intre acestea Stefană Răsvană asșediă la Hotină ună președiă de 200 de pedestri, trămise la Tighina ună corpă observatoriă in contra Tătariloră, cară de o camă dată eră ocupați c: Moscali, lăssă la Jassă 900 de Trasilvană érá ellă strinse la 2400 de pedestri, 800 de căllări și luă 24 de tunuri, și purcesse pre la Oitusă in Trasilvania spre a se uni cu Sigismundă și a trece in România. In luna lui Octombre Sigismundă veni la Brasiovă, promise libertatea Secuiloră decă se vor purtă bine, strinse o armată de 32,000 de pedestri, 20,000 de căllări, germană, italiană, cazaci, și luă 53 de tunuri; la Brană se uni cu Stefană Răsvană și trecu munți pre la Ručără. Michaelă îi asteptă lăngă rîpa Dâmboviței cu 8000 de militari și cu 22 de tunuri. Aci se uniră ostile celloră trei principă; in 15 Octombre ținură consiliu bellică. Sinan-passia se retrasse spre a amăgi armata crestină se éssă mai la șessă și apoi sē o attace de tôte părțile. Armata unită luă fortăreția de lemnă de la Tîrguyestei in 18 Octombre. Ali-passia cădă in mănile crestiniloră și se espedi la Clușiă. Sinan-passia auđindă de acēsta se retrasse la Giurgiu, lăsândă in Bucuresci o mineră care se arrunce in aeră óstea crestină cândă va trece pre acollo. Dară armata unită lăssă Bucurescii de o parte și merse de adreptulă la Giurgiu, unde măcellări mai tótă puterea turcēcă; pucini scăpară in 25 Octombre cu Sinan-passia preste Dunăriă. In 27 Octombre crestiniă luară cu assaltă castelul de la Giurgiu. Sinan se dusse rușinată la Constanti-

nopoli, și muri de suppărare. Sigismundă pusă in mirare de valenția și înțelepțiunea lui Michael, încetă de a mai face pretențiuni nebunesci asupra principatului românesc; și se întorse iu Trasilvania; cu dînsul împreună merse și Stefană Răsvană.

XXVII

Jeremia Movillă uccide pre Stefană Răsvană.

Inse in timpulă acesta prin intrigile lui Zamoiski in Moldavia se formasse o partită care chiâmă pre Poloni în țerră spre a o accoperi pîno cîndă se opperediă in România in contra Turcilor. Zamoiski ocupă țerra cu osti polone, Trasilvanii cari era la Hotină și la Jasși se retrasseră. Prin influinția lui Zamoiski boiarii al.esseră domnă pre Jremia Movilla. Zamoiski de la Țițiora scrisse lui Sinan-passia pentru întărirea noului domnă; însă pórta determinasse se prefacă principatele romanesce in parassiațicuri: Sinan se iee România, channulă tătărescă Bassarabia, sangiaculă de la Tighina țerra de susă. In Octombre și veni channulă tătărescă la Prută, Zamoiski luă o pozițiune de apperare și după nesce mică conflicte iacepură a negoțiă intre sene. Appropriarea iernei și lipsa de provisiuni făcură ca amêndoue ostile se se invoiéscă a se retrage din Moldavia și a lăssă pre Jeremia dōmnă in țerra. După victoriile din România Stefană Răsvană compuse iu Trasilvania ună corpă de 4000 de pedestri și 1000 de căllări Romăni și Secui, și puresse cōtra Suciava in Moldavia, unde se făcū o bătăliă sângerósă intre ostile lui și alle lui Jeremia Movillă, care avea și o bună artillăriă. Stefană perdū, și

voindă se scape cu fuga, se prinse de țerrană și se dede în mâinile lui Jeremia, care apoi îl trase în țepă. Aceste mesuri reile cauzate de ambițiunea principilor creștini, strică foarte cauzei comune. — În Trasilvania Secuii începură a maltracta pre nobili, și din această cauză Sigismund îi despoia țărași de libertatea lor. — În România Michael se ocupă cu allinarea miseriei născute prin întemplările resbellului, el trâmise după bucate în Trasilvania și le împărți apoi între oameni.

XXVIII

Michael bate pre Tatară la Gurgui

Pre la începutul anului R. 2348 (Chr. 1596) Sigismund plecă la Praga la împăratul Rudolf spre a se înțelege mai de aproape despre operațiunile în contra Turcilor, și a cere ajutorul de la creștinii apăsani. Rudolf îi promise oaste auxiliară, și 24000 de taleri pre lună, pontefice Romană încă îi dăde 30,000 de florinți, regele Spaniei 20,000 de coroană. Între acestea în Trasilvania se revoltară Secuii; guvernatorul Ștefan Bocșană îi frână și îi adduse la ascultare. După ce se întorse Sigismund de la Praga pusesse cu oaste în contra Turcilor în Temișana, descinse Lipova, și începuse să impresioneze Temișoara, înse nu putu să o iee. — Sultanul Machomed temându-se de Michael mai mult de cât de toți ceilalți, cercă mai înainte la Rudolf ca să se lăse pre mâinile selle, apoi la Sigismund; în fine țesu complete în țară, și espedi 6000 de tătari din Dobrochia și 3000 de Turci ca să irrumpă în principat și ajutoari de conjurați să prindă pre Michael.

Dară domnulă descoperi complotulă, dede suppliciułui pre conjurați și intempină pre Turci și pre Tatară cu armele în mână, și i arruncă peste Dunăriă. Veliscu bătu cetatea Baba, inse venindă o mare putere de Turci asupra lui, se retrasse cu ore care perdere de ómeni. Fărcașiă încă fű respinsă de la Vidină.

În mișilocolă verii veni chanulă Tătariloră de la Pericopă în Moldavia, suptă pretestă de a împacă pre Michaele cu Sultanulă, și mai ântăiă cercă se lă induplece se dimittă ostile străine. Michaele nu se arretă contrariă intențiuniloră lui. Chanulă inaintă pînă la Buđeu, de acollo trămise Tatară ca se prinđiă pre domnă. Dară Michaele strînse 8000 de Români și attacă pre chanulă la Gurguiți și lă bătu de lă frânse. Chanulă se retrase în țerra sa. Sultanulă mēniată pre dînsulă că n'a intrată în Trasilvania se adjute operațiuniloră turcesci din Ungaria, illă trasse la respundere și lă puni. — Cătră tómnă acestui annă purcesse însuși Machomede în Ungaria cu o armată de 350,000 de turci și Tatară cu scopă de a supune mai ântăiă acestă țerră, apoi de a trămite ună corpă la Vienna și altulă în Trasilvania și a supune apoi tóte provinciele Daciei. În 14 Octobre Machomede luă Agria, de acollo se întórse cōtră Cristesci unde eră concontrate ostile germane suptă archiducele Massimiliană și celle trasilvane suptă principele Sigismundă, si se bată cincă đille și cincă nopți cu creștinii făcēndă mare versare de sânge, inse fōră multă resultată; în fine Turcii icepură a se retrage; creștinii se puseră a predă, érá Turcii întorcāndu-se asupra loră îi attacără pre neasteptate și-i desfăcură cu totulă. Massimiliană cu câți putură scăpă, fugi în Au-

stria, érá Sigismundú se retrasse in Trasilvania. Apropiañdu-se iérna sultanulú incă se întórse la Constantinopoli trecéñdú Dunăria pre la Titellú, și lăssáñdú pre Giafar-passia se continue resbellulú. — In miđilocolú acestorú întémplări Michaele bătú pre Turcí la Dunăriă și arse cetatea Nicopolia (12 Octombre), inse nu putú luă castellulú, dară auđindú de succesele Turcilorú in Ungaria se impăcă cu sangiaculú de la Nicopolia și se retrasse in țérră.

XXIX.

Sigismundú cede Trasilvania lui Rudolfú.

In luna lui Decembre se dusse Michaele in Trasilvania spre a se consultá cu Sigismundú despre operațiunile bellice; aci descoperí planulú cellú curiosú allú lui Sigismundú de a se lăssá de domniă, și de a cede Trasilvania lui Rudolfú. Vedéñdú Michaele că Sigismundú are de cugetú să intre in negociațiuni cu imperatoriulú determiná să iea parte la diusele. Cândú plecá Sigismundú cu inceputulú annului R. 2350 (Chr. 1597) la Praga, Michaele i dede de soçiú pre banulú Michalcea. Sigismundú in adeverú se învol cu Rudolfú, și se lăssá de Trasilvania pentru ducatele Opol și Ratiború din Sillesia și pentru o sumná de 50,000 de galbeni. Pinó cândú Michalcea erá incă la Praga, vení in țérra Románéscă unú ciaușiú de la pórtă cu rnă stégú roșiú și cu insemnele de domniă la Michaele, care ellú le acceptá cu tótă buna cuviințiă. — In Serbia se scullará 10,000 de Serbí, luară Vassia și Cladova, și proclamá pre Michaele domnú Serbiei. Michaele strínse óste

de 15,000 de ómen^r; Rudolfü încă i promise adjutoriü in banî şi in ómenî, numai se continue resbellulü in contra Turcilorü. — Machomede întărisse pre Jeremia Movillă in principatulü Moldaviei, in 24 Juniü trămise şi lui Michaelē unü chatihumaium prin care lă confirmă in domnia ţerreî şi pre ellü şi pre fiu seu Petru cellü de 13 annî, pentru tótă vieţia. Michaelē vedîndü incurcătura in care s'au addussü lucrurile prin inconstanţia lui Sigismundü, nu reieptă offertele Sultanului. — Sigismundü după ce se întorse in Trasilvania începü a şi şcamba cugetulü şi a'î păré reü de cessiunea făcută lui Rudolfü, ellü offeri principatulü mai ântâiü lui Casparü Cornişü, apoi lui Stefanü Bocîcanü, in fine lui Stefanü Josica cancellariulü ţerreî, şi băgă prin acésta mare discordiă intre nobilî Trasilvanî.

Cu începutulü annului R. 2351 (Chr. 1598) vinü in Trasilvania commissarii lui Rudolfü, Martinü Pete, episcopulü de la Urbea-mare, şi Adamü Gallü Poppel, consiliariu imperiale, ca se înduplice pre Sigismundü a subscie condiţiunile pentru cestiunea principatului, adaugindü şi aceea, că de va voi să se despartă şi se se facă popă, va căpetă episcopatulü de la Olmuţiü saü de Bratislavia cu titlulü de Cardinariü. Sigismundü reînoui promissiunea, înse apoi óiăşi i păru reu, ellü determină se facă domnü pre Stefanü Josica, şi trămise la Constantinopolî pentru confirmaţiune. In 10 Aprile veniră alţi commissari in Trasilvania: Stefanü Szuhai, Nicólă Istvanfi, şi Bartolomeu Petz, cari înduplecără pre Sigismundü se lasse Trasilvanla. Ellü şi luă şiua bună de la ţerră şi plecă in Sillesia. Commissarii primiră de la Trasilvanî jurământulü de credinşia cōtră imperato-

riulă, Stefană Josica fu prinsă și trămisă la Satu-mare. Maria Christina veni de la cetatea de Pétră la Alba-Julia și d'împreună cu commissarii luă frânele guvernului în mână. Commissarii imperiali se puseră în relațiune și cu Michael domnul României. În 9 Juniu Michael se unie cu Rudolf în biserica sântului Nicolau la Tîrguvestei; Rudolf îl dechiară principe ereditariu al țării și-i promise 10,000 de galbeni pentru ținerea miliției. —

XXX.

Sigismund se întorce în Trasilvania și se reconcilia cu Michael,

În luna lui August (a. R. 2351 ; Chr. 1598) se răspândi fama în Trasilvania că vină Turcii. Maria Christina se duse la Clușiu și desgustată de totă lumea se prepară să plece către patria sa. Dară în 15 Augustă căcă Sigismund adună la Clușiu, se împacă cu consorțea și înștiințează despre venirea sa pe nobilii cari se strinseseră la Săbeșiu spre a se pune în contra Turcilor, după aceea convoca o dietă la Turda, și se proclamă principe de a doua oră, și trimite pre Stefan Bodoni la Michael ca să reînnoască vechia amiciție cu dînsul. Acesta acceptă, înse cu condițiunea ca Sigismund pînă cînd va fi domn în Trasilvania, să nu lase pe Turci să intre în țară, și-i promise că la împlinire de nevoie el va aduna cu 35,000 de militari. Rudolf supărat pre Sigismund, ordina să ucidă pre Stefan Josica la Satu-mare. Sigismund încă puse la închisoare pre commissarii, dară mai pre urmă,

după rugățiunea consortii selle, îi espedi în Ungaria la archiducele Massimilianu.

În timpulă acesta se scullară Chialin-passia de la Vidin și Mechmed-passia de la Dôrstor în contra lui Michaelle. Domnulă trâmise pre vorniculă Demetru înainte loră de i bătă la Chisellei. După aceea trecă în persónă preste Dunăriă aprópe de Nicopoli, și bătă ós-tea cea de 13,000 de Turci a lui Chailin-passia, luă tótă artillăria și munițiunea, la 10 Septembre incepu se bombarde Nicopolia, dară neputându-o luă se întórse spre Vidin, unde bătă pre sangiaculă asiă de tare în câtă pucină Turci scăpară în castellul cu viéția. Aci căpétă și Michaelle o plagă, fiindă lovită de o dardă. Preda și Stroiă Buđescii tăiară pre dărdătoriă în bucați. După acésta Michaelle devastă Bulgaria în spațiū de đece đille. Cândă voi se trecă cu spoliele pre la Russiava, fu impedită de unu vântū mare încă đece đille. În timpulă acesta devastă și totă ținutulă de prin pregi uru. În 5 Novembre trecă inderetă preste Dunăriă adducându cu sene fórte multe spolie și 16,000 de Bulgari pre cari i colonisă în România. — Inse la Tissa Turcii făcură mari progresse, luară Aradulă, Cinadea, și altele, și impressurară Urbea-mare. Sigismundă de și avea adjutoriū de la Michaelle, nu cutediă a se mesură cu Turcii.

XXXI.

Michaelle trece cu armata în Trasilvania.

În anulă R. 2352, (Chr. 1599) Sigismundă trâmise pre unchiu-seu Stefană Baciană și pre episcopulă Demetriū Napragyi la Rudolfă ca se tractedié despre ces-

siunea principatului. Întrê acestea chiâmă pre vera-seu Andrea cardinariulă din Polonia, se reconciliă cu dînsulă și lă puse domnă in loculă seu, pre lîngă o pensiune de 24000 florinți, și castellele Veciv și Șiéu (21 Martiă); ellă plecă in Polonia, Maria Christina se dusse in patria ei, unde muri in ună monasteriă. Trasilvanii jurară credințiă lui Andrea Batori, și sultanulă lă primi suptă protectiunea sa, trămitêndu-î spre semnă de în-tărire, ună stégă, o sabiă, și ună busdugană. Cardinariulă trămise deputăți și la domnii Români spre a legă cu dînșii amicită. Michaele acceptă suptă condițiunea de a nu se desface de causa crestiniloră și de a purtă resbellă cu puteri unite in contra Turciloră. Acésta nu plăcū cardinariulă; ellă se legă cu Jeremia Movillă in contra lui Michaele, și despunse pre frate-seu uterinu, Joanne Iffiu cu o fiă a lui Jeremia Movillă.

Michaele vêdîndă acéstă stare a lucruriloră proiectă planulă gigantică se scôtiă pre Andrea Batori din Trasilvania și pre Jeremia Movillă din Moldavia, și se unescă tôte provinciile Daciei suptă ună capă; cu scopolă acesta in cepu se facă preparative spre punerea in lucrare. In 13 Octombre a. R. 2352 (Chr. 1599) strinse ôstea la Plouiesci și făcu se-î jure credințiă nemiscată verincotrău i va duce. De aci plecă in fruntea ostii cu tótă familia care voiă însăși se iea parte la tôte periclele domnului. Cândă adjunse la piciórele munțiloră dechiară miliției: "Armata are se mérgă in Ungaria in adjutoriulă lui Rudolfă, și va trece prin Trasilvania cu voia cardinariulă". Pre cândă cardinariulă adunasse pre reprezentanții țerei la Alba-Julia, și se dedesse cu totulă desfrênăriloră, Michaele intră in Trasilvania, de-

chiară libertatea Secuilor, și îi provocă se și insoțiească și ei armele. Sassilor cari ținea cu Rudolf, le anunță că a venit ca se appere pre credincioșii suppuși ai imperatoriului, și se scotîă din scaun pre cardinariul cellu închinat Turcilor.

XXXII

Bătălia de la Sellimberu

Cardinariul aușind că vine Michaela cu armată, trimise deputați inaintea lui cu propnneri de pace. Michaela ținu pre deputați la sene, și purcesse cōtră Săbiniu. — Cardinariul vedîndu periculul strînse ostile selle la Săbișiu. Michaela mergea încet cōtră Săbiniu fiindu că asteptă pre Radu Buțescu și pre Banul Adrianu cu armata din părțile Craiovei care avea se între pre la Turnul roșiu. Cardinariul cercă tōte mișlōcele se se impace cu Michaela, inse in deșertu. Michaela i dechiără in fine : “Andrea Batori, ca pātenitoriū allū Turcilor, și desertătoriū allū creștinilor, se se lapede de domnia Trasilvaniei, și se îmbrace éraš rassa popescă, se se ducă in Polonia, de unde a venit, și se facă locu lui Sigismundu, saū puterea armelor se decidă rezultatul.” Cardinariul mai incercă încă o dată spre a differi ruptura și trimise la Michaela pre legatul Romanu Malaspina, fōră effectū ; acesta fu reținut in castre pino la finitul bătăliei. (Lupu Beclianu dice că Malaspina s’arū fi arretat mai multu inamicu de câtu amicū allū lui Andrea, ca se căștîge de la Rudolf pel-lăria de cardinariu, și arū fi trecut de bună voia sa in castrele lui Michaela). Decî se determină a se face

bătăliă în 28 Octobre a. R. 2352 (Chr. 1599), pre câmpul dintre Săbiniu și Șellimberu. Cardinariul n'avea de câtă nouă mii de militari ; Michaelle din contră avea aproape la trei-zeci de mii și optă-spre-zece tunuri. Bătălia ținu de la 10 ore dimineața pînă la 5 seara. Victoria remase multă timp nedecisă. Andrea Bărcianu, Moise Szekély și Petru Hussar împinseră pre Români cei puși în disordine prin impuscăturile tunurilor pînă în tufișul Cislădiei, și le luară câte-va tunuri. Atunci Michaelle se repedă furios după cei ce fugia, lovi cu sabia pre unii dintre officiarii seî, îi făcu se se opprască de la fugă, și atacă încă o dată pre Trasilvanii fatigați ; o luptă sângeră și înfuriată se încinse atunci între cele două armate. Români învingu. Casparu Cornișu și Pancrațiu Sennyei se arruncă turbați éráși asupra Romanilor, dară îndesertu. Cornișu se prinde de Români. Polonii cari combătea cu Trasilvanii se pléca și trecu în partea Romanilor. Cardinariul desperat appucă fuga, însoțit de un mic număr de militari plăgiți și fatigați de bătaie. Trasilvanii vedéndu că comandanti lor é'aú prinsu, și că domnul lor a fugitú. începú a se retrage ; cei mai valinți officarii Unguri resistú încă, dară vedéndu-se delăsșați de ai seî, iaú și ei fuga. Inainte de a insera, Români ocupă totu câmpul de bătaie ; preste nópte fugu toți Ungurii. Români coprindú totă munițiunea și 32 de tunuri alle armatei Trasilvane ; de fiă-care parte cădură la 2000 de militari.

XXXIII.

Michaele coprinde tóta Trasilvania.

Acéstă victoriă a Românilor făcù pre Michaele domnu preste Trasilvania. Ellù plecă còtră Alba-Julia, și în 1 Novembre R. 2352 (Chr. 1599), intră cu triumfù în acéstă capitale. Cardinariulù vòindù se fugă prin Moldavia în Polonia, fu omorîtu de secuîulù Blașiù Ördög, în pădurile dintre Trasilvania și Moldavia, și capulù lui fu addussù în Alba-Julia la Michaele, care se întristă fòrte de acéstă sòrte a cardinariului; ellù trāmisée după corpulù lui, și lù îngropă în Alba-Julia cu tótă pompa cuvînită unuî principe, și pedepsi cu mórte pre omoritoriù.

Indată după bătălia de la Șellimberù, Michaele trāmisese deputați la Rudolfù, în allù căruia nume occupasse țerra, și cerù de la dînsulù investitura de domniă preste Trasilvania; érá pîno la venirea respunsului, își suppose tóte cetățile Trasilvaniei. și împărți miliția prin comitate și prin scaunele din fundulù regalù, dāndù ordine militarilorù ca se se pórte omenesse còtră locuitori. Dară militarii cei de diverse națiunî, mai allessù Serbii și Cazacii, se puseră a prădà și a răpi, și causeră plāngerî asupra lorù din partea locuitorilorù. Acéstă urmare addusse pre Michaele în mare confusiune: de o parte ellù voià se pedepsescă pre culpabili, de altă parte nu voià se și facă infenși pre militari de cari avea necesitate, mai virtosù pentru că generariulù imperiale Georgiù Basta, intrasse în Trasilvania dejă a cincia și după bătăia cea decesivă, cu presensiunea de a coprinde țerra în numele imperatoriului. Michaele

trămise alți deputați la Praga, pre Bănulă Michalcea și pre logotetulă Stoica, înse în locu de răspunsu primi înștiințarea că currëndu voru veni commissarii imperiali însărcinați cu răspunsulă definitivu. Michaelae vëdëndu acumu că curtea imperială are alte scopuri pentru interesele selle, convocă în 20 Novembre (R. 2352; Chr. 1599) o adunare generale la Alba Julia, în care făcù se i se dea provisiunile necesare pentru purtarea resbellului*). În 9 Februaru a. R. 2353 (Chr. 1600) convocă altă adunare generale, și dede ordine nobilioru se se prepare la resbellu. Secuiloru cari ținusseră cu diusulă, le redede libertatea loră cea de mai înainte, și-i scuti de a mai ascultă de nobili suppunëndu-i numai la directorii cei allessi de dinșii. Româniloru de tôte clasele, înse mai allessu țerraniloru le arretă mari favorî, și i appără în contra Sassiloru, și a Unguriloru. Aceste mësuri făcură pre Sasși și pre Unguri se cugete la moduri de a și resbună asupra lui Michaelae, care în adeveru nu căută altu ceva, de câtă libertatea generale a locuitoriloru, că-cî decă aru fi voită, putea prea lesne rescullându pre Români, se se mântuiă de atari rivali, înse ellu se contentă cu pedepsirea capeteloră particulare alle adversariloră celloră mai cerbicoși.

XXXIV.

Michaelae donnu preste celle trei terri alle Daciei.

Intre acestea veniră și commissarii imperiali cu multe vorbe formose și cu o diplomă, prin care Rudolfu de-

*) Veđi Magazinul istoric, Tomu II, pagina 385.

chiară pre Michaelle principe creditariu allu României, înse și cu ordinea ca se éssă din Trasilvania, și se re-
 intre în Trasalpina spre a occupă pre Turci în părțile
 Dunării, pentru care imperatoriul îi va trămitte bani
 și osti. Michaelle convocă pre boiari, se consultă cu din-
 șii, și în fine respunse commissarilor: „Se spună im-
 peratoriului, că ellu crede că a meritat deplin prin-
 cipatul Trasilvaniei, și că nu va'essi de locu dintr'in-
 sulu; continuarea adjutoriul în bani o astéptă cu tótă
 securitatea, că decă nu va urmă ellu și va întórce ar-
 mele în contra imperatoriului, și i va arretă că nu-i
 lipsescú ómeni“.

Scâmbățiosul de Sigismund Batori, îndemnatu de
 Turci, de Poloni și de Ungurii fugiți, determină se vină
 éráși în Trasilvania; ellu intră cu Poloni mai ántăi
 în Moldavia, și se uní cu Jeremia Movillă, creatura Po-
 lonilor, și inimicul lui Michaelle. Acesta după consi-
 liul protectorilor sei, făcú o încursiune în România,
 și întroduse pre frate-seu Simeone Movillă domnu țerei,
 undé guvernă Petrascu fiulul lui Michaelle. Indată ce
 Michaelle aúdi că Jeremia Movillă a intratú în țerră,
 plecă de la Aalba-Julia (6 Maiu a. R. 2353; Chr.1600)
 cu o armată validă, trecú în România, allungă pre Si-
 meone. purcesse în Moldavia, adjunse la Suciava pre
 Jeremia care fugindú se închise în fortăréția Hotinului;
 Michaelle nu lú lăssă neci acollo, ci lú constrínse a fu-
 gi în Polonia, apoi trămise armata sa se prade margi-
 nile Poloniei, érá ellu se întórse la Jasși și se suí pre
 tronú. De acumú înainte luá titlul de „Principe allu
 României, Moldaviei și Trasilvaniei“. Moldavii cêrea se
 le dea domnú pre fiulul seu Nicólă, înse Michaelle con-

siderându că acesta e prea tîneru spre a puté guverná o ţerrá, însărciná pre patru boiarî cu guvernulú Moldaviei, şi ellú se întorse la reşedinţia sa Alba-Julia în Trasilvania. De aci numi domú Moldaviei pre Marcu fiulú fostului principe Petru.

În Trasilvania adjunsesseră nouii commissariî imperiali cu ordinea ca Michaelle se lasse principatulú acestei ţerrî lui Rudolfú (şi locú ţiitoriului seu Basta) érá ellú se se contente cu principatele Moldaviei şi României. Michaelle convocá o adunare generale (20 Juliú R. 2353; Chr. 1600) şi făcú ca reprezentanţii ţerreî se i jure credinţia. Pino cândú ţinea încă adunarea, veni altú commisariú imperiale, Bartolomeu Petz, care addusse lui Michaelle adjutoriulú de bani, diverse alte donuri, titlulú de consiliariú imperiale, şi de guvernatoriú allú Trasilvaiei. — Sultanú încă trămisse pre unú agá care i addusse uuú fermanú şi diverse semne de distincţiune. Primirea acestora nu mulţiámi pre commissariî imperiali, înse Michaelle le respunse, că aşiá core diplomatica se se pórté. Acesta fu punctulú de culminaţiune allú mărimei lui Michaelle Valinte; ellú avea suptú sceptrulú seú celle trei provincie principalî alle Daciei. Inse părţile occidentalî i mai lipsiá, ellú cerú şi acestea de la Rudolfú, cu cetáţile Hustú, Baia mare, Urbea mare, afará de acestea, titlulú de principe allú imperiului Românú pentru sene şi pentru fiu-seu. Dará fortuna începu a lú lăssá de aci înainte.

XXXV.

Michaele assaltatu de Germani, Unguri și Poloni, perde.

Nobiliî unguri țesură intrigă asupra lui Michaele, și espediră pre ascunsă nunții la regele Poloniei, ca se le trămită pre Sigismundū, și se adjute pre Jeremia Movillă de a intra în Moldavia, și de a lucră încontra lui Michaele. Asteptându venirea lui Sigismundū ei se strinseră la Turda, și căutară meșie de a se oppune principelui românū, veșin lū inse că Sigismundū întârziédia, cercară se tragă pre Basta în partea lorū; in offeriră guvernulū țerrei, și promiseră, că se vorū suppune imperatoriulū, decă i va scăpă de Michaele; prin acéstă băgară nouă discordiă între Michaele și între Basta. In fine Unguriî deplinū încredințiați că Basta le va sta într'adjutoriū, determinară a se revoltă. Michaele înțellesse târziu intrigile lorū, atunci trămise la dînșii doi deputați, pre cluciăriulū Radu și pre banulū Michalcea, cu cuvintū ca se se astmpere. Unguriî însuperbiți scós-seră cu larmă pre deputați din adunare. Acesta fu semnulū de resbellū. Michaele și strinse ostile și le asședă in câmpulū Mureșiuulū din susū de Aiudū. Basta cu Germaniî și cu Unguriî se puse la statulū Mirislou. Michaele luasse o pozițiune bună între Mureșiu și între deallū. Basta vedëndă că in atare locū nu pôte se misce ostile române spre a veni la bătăliă, se retrasse spre Decia. Michaele se amăgi creșëndū că inimiculū se retrage de frică, și commândă căllărimei se allerge după dînsulū. Dară abiă esșiră ostile române la largū, și Basta se oppri pre deallū, și întorse tunurile și puscile

în contra Românilor. Foculă cellă desă și iute puse pre Români în disordine și în fugă. Mulți săriră în Mureșiu, ceilalți se retraseră cumă putură. Se dice că în acea zi (18 Septemb. R. 2353; Chr: 1600) ar fi cădută pînă la 11.000 de militari din partea Românilor. Michaelle vîdîndu că fortuna i a întorsu dosul, allergă la Alba-Julia, scîmbă callulă, luă cu sene scullele selle, și plecă cōtră Brașiovă, de aci intră în țerra Românească. Adjungîndu în țerră, auzi că și în Moldavia sunt miscări încontra sa. Generariul Zamoiski intrasse cu o armată polonă numerosă. Michaelle luă ostile cari le afluase în România la fiulă seă Petrascu, și allergă în Moldavia. încontra Polonilor, Dară acestia îngrossiați de Cazaci întrecea cu multă puterile Românilor. Români fură învinși la Telléșină lîngă riulă Seretă. Michaelle se întorse înapoi spre țerra Românească ca se și strîngă éráși puterile, înse fiindă că i se închise callea, trecu printre munți în Trasilvania. Zamoiski trâmise după dînsulă pre Moise Szekély cu refugiții Unguri și cu ună corpă pe Poloni ușioră înarmați, ca se lă persecute chiară și în Trasilvania. Basta și commissarij imperiali se oppuseră, și le deteră de scire se nu calce în Trasilvania și în România, ca în nisce țerrj imperiali, că-cj altrămintă voră redică putere încontra puterj. Zamoiski stărui pentru întroducerea lui Sigismundă. Trasilvani trâmiseră la dînsulă pre Stefană Csaki, care prin politica sa sciù se facă se se retragă armata polonă.

Michaelle trecu preste munți în România, adjunse la Tirguveste, lăssă aci pre fiulă seă Nicólă și pre cei trei frați Buđesci cu óstea care se află în locă, și plecă la Craiova ca se trîngă o nouă armată. Pînă cândă se

află ellū la Craiova, frații Buđesci lū vëndură, trecură în partea Polonilorū, și într'o înțelegere cu acestia numiră domnū pre Simeone fratele lui Jeremia Movillă Miliția moldavă și polonă începū a prădă și a despoia țerra înfricoșiată, așîă încâtū chiarū Buđesci adjunseră a se muștră în ânimă de fapta lorū; ei trecură preste Oltū la Michaelē, aci adunară unū corpū de armată și se întorseră încontra ôșpețilorū cellorū prădători; bătălia se făcu în 25 Nouembre, lōngă Argeșîū, înse Româniī perdură. Michaelē nesciindū acumū ce se mai facă, determină se se arrunce în brațiele imperatoriulū Rudolfū. Ellū luă cu sene pre banulū Michalcea. trecu prin Trasilvania și Ungaria căllăturindū cōtră Praga; în 25 Decembte adjunse la Vienna; înse aci se oppri de a merge mai departe.

XXXVI.

Michaelē capetă adjutoriū de la Rudolfu și recuperă Trasilvania.

În Trasilvania încă era lucrurile chiarū așîă de încurcate. Stefanū Csaki convocă o adunare generale în 25 Decembre R. 2353 (Chr. 1600), și înscințîă pre imperatoriulū: „Că decă nu va trămitte pre archiducele Massimilianū în Trasilvania, ei și vorū allege unū principe. Pentru Michaelē încă cerură se lū pedepsescă saū se lū dea în mânile Trasilvanilorū; tôte donațiunile și dispozițiunile lui Michaelē se se annulleđie, afară de donațiunile făcute lui Csaki; toți Româniī și Armeniī cei de nou veniți se se allunge din țerră; Secuii ca partisanī ai lui Michaelē se și pérđă tôte libertățile, etc^a.

Imperătoriulă întârziă cu respunsulă. Trasilvanii îndemnați de Turci și de Poloni allesseră éráși pre Sigismundă. Basta care abia scăpă cu vieția din Trasilvania, insciinția din Hustă pre imperătoriulă de toate aceste întemplări. Imperătoriulă permise acumă ca Michaelē se mérgă de la Vienna la Praga, unde și adjunse în 23 Martiă a. R. 2354 (Chr. 1601). Michaelē sciă prin bunele selle maniere se convingă pre imperătoriulă despre sinceritatea lucrărilor selle. Kevenhiller spune că întru atăta se recommândasse lui Rudolfă, în cătă acestă mōnarchă urreditoriă de căsătoriă vorbiă de a se căsători cu Florica, fia lui Michaelē. Cu toate acestea ministeriulă se consultă multă, ce passuri se urmezie în respectulă principateloră și allă lui Michaelē; dară cândă veni fama că Sigismundă a adjunsă la Clușiă, și s'a recunoscută de Turci ca domnă allă Trasilvaniei, intempinară pre Michaelē cu diverse donuri, cu o summă de bani preste 100,000 galbeni, și lă numiră guvernatoriă allă Trasilvaniei, inse totă de o dată mișlociră ca se lă impace cu Basta. Michaelē și Basta și dederă mânilă la prândiă la masa generariului Gonzaga intru semnă de uitare de toate celle trecute, și intru legătură de amiciția. Basta cu toate acestea remase supperată în âni-ma sa pentru că nu lă făcusseră pre dînsulă guvernatoriă Trasilvaniei. — Armata imperiale compusă de 10,000 de pedestri și de 8000 de căllari, de Germani, Unguri, Român, și Cazaci, purcesse în două colonne prin Tocai și Tarcani, cōtră Trasilvania, suptă comandulă lui Michaelē și allă lui Basta. Armata Trasilvană se află la Goroslou, tare de 35,000 de militari, suptă comandulă lui Moise Szekély; Secui încă se află fōrte

numeroși, sperându cu modulă acesta se și recăstige libertatea perduto; Turcii încă purcesseră într'adjutoriū de la Singidunū. — Se decise ca imperialiī se attace pre Trasilvanī înainte de venirea Turcilorū, și Michaelē ammăgi pre Turci prin scriissorī prefăcute în numele lui Sigismundū care i oppriă de a veni într'adjutoriū. Bătălia se făcu în 3 Augustū a. R. 2354 (Chr. 1601). După câte va învingeri și perderi alternative, imperialiī frânseră pre Trasilvanī, și Michaelē persecută armata cea spartă asiă de tare în câtū picară la 10,000 de Trasilvanī, și perdură 45 de tunuri. Sigismundū fugi în Moldavia la Jeremia Movillă; de acollo trâm'se pre Ștefanū Csaki la chanulū tătărescū pentru adjutoriū, érá pre copii lui Michaelē adducându-i de la Făgărașiū îi espedi la chanulū.

XXXVII.

Michaelē se uccide de Basta.

Miliția învingătóriă se purtă fôră cumpetu cōtră locuitorī, și prădă fôră mēsură. Causa plângerilorū cari veniă de tôte părțile o arruncă Michaelē pre militariī Germanī, Basta pre Românī. De aci se născură dispute între commândanți astupra commandului supremū. Basta pretindea că lui i s'a datū de la imperătoriulū; Michaelē i respunse din contră, în fine îi dechiără: "Că ellū a suppusū țerră mai ântăiū singurū, și acumū a adjutatū ca se o suppună a două óră, și că prin urmare are mai multū dreptū asupra ei de câtū Basta, ba mai multū chiarū și de câtū imperătorinlū". În urmarea acestora Basta determină se lū pérdă. În 19 Augustū a.

R. 2354 (Chr. 1601) cându Michaele se află în castre lîngă Turda, eccupatŭ cu idăa de a convocă o adunare generale, și de a purcede în Moldavia spre liberarea familiei selle, se vedŭ desdediminēțiă încungiuratŭ de o coorte de Vallonŭ și de Germani. Căpitanulŭ Vallonŭ, Jacobŭ Beauri, întră în cortulŭ lui Michaele, și i dechiără în numele imperătoriulŭ că e prinsŭ. Michaele trasse sabia, și plăgi pre unŭ officiariŭ germanŭ: Beauri lŭ lovi cu securea în peptŭ; și Michaele cădŭ mortŭ. Capulŭ lui se tăiă, și dușmanii spre batjocură, illŭ puseră pre unŭ cadaverŭ de callŭ Abiă a treia și se luă corpulŭ lui de cōtră tribunulŭ Schneckenberg, și se addusse la Alba-Julia în catedrălea romănescă cea edificată de Michaele, de unde apoi se strămută în țerra Romănescă, și se immormēntă în monasteriulŭ Deallulŭ de lîngă Tîrguvestei. — Așiă se fini prin mănile ucciditorilorŭ acestŭ eroŭ care nu pută se se finescă prin armele nici unuia dintre ininiciii lui cei mulți, care redică puterea și înălțiă numele Romănilorŭ, insufflă respectŭ chiarŭ și Turcilorŭ, pre cari ellŭ i făcuse ântăiași dată după Joanne Corvin se tremure dinaintea armelorŭ crestine. Dēcă Michaele n'ar fi avutŭ de a face cu ómenŭ ca Basta, ca Sigismundŭ Batori, și ca Jeremia Movillă, Turcii eră se deșerte Europa, provinciele Daciane eră se iea cu totulŭ altă faciă, Romăniŭ eră se se redice încă de atunci, și statulŭ lorŭ se înflorēcă Dară *sic fata tulere*.

După acestŭ ommorŭ barbarŭ, miliția romănă veni în confusiune, în cea dintăiŭ miscare se prinse banulŭ Michalcea, sociulŭ cellŭ nedespărțitŭ allŭ lui Michaele, și apoi se arruncă în carcere, unde se și uccise; o parte

dintre militarii Români se scullară asupra lui Basta ca se resbune mórtea domnului lor, dară mulțimea Germanilor îi făcu se se retragă în țerra Românescă. — Basta și justifică fapta înaintea lui Rudolf, mințind că Michaela ar fi avut intențiunii se supună aceste provincie éráși Turcilor, și că ellu ar fi prinșu nesce scrisori adressate cōtră passia de la Temișiōra, prin cari Michaela ar fi cerutū adjutoriū de la acesta în contra Germanilor. Rudolf în adevērū nu lăudă fapta cea fōră de lege, inse o trecu suptu tăcere, și lăssă guvernulū Trasilvaniei lui Basta ucciditoriulū.

Este de însemnatū asseminarea între Castaldo și Basta, între mórtea lui Martinușiū și a lui Michaela, între Ferdinandū I și Rudolfū II. cu tōte că nu e neci o asseminare între Martinușiū căllugărulū și Michaela valentele.

CARTEA II

De la mórtea lui Michaela Valinte, pîno la mórtea lui Basiliū Lupu și a lui Mateiū Bassarabă.

I

Radu Serbanū Bassaraba.

După mórtea lui Michaela, ostile române se retrasseră în țerra Românescă. Cândū adjunseră la Cristiănesci, veniră și frații Buđusci cari scossesseră pre Simeone Movillă din principatū, și într'o înțelegere cu toții allesseră domnū pre Radu Șerbanū Bassarabă, generele

lui Michael. Șerbanu restabili pacea și ordinea cea turburată prin atâte calamități, și se puse în bună înțelegere și cu Rudolf și cu Sultanul care lău întâri în domniă. — Sigismundă căpătându ajutoriul de la Tătari, Cazaci și Poloni ba chiară și de la Jeremia Movillă, trecu din Moldavia la Brașiovă. Din Temișiana veni Borbely cu Turci și luă Alba-Julia. Basta fugi la Clușiu și de acollo la Deșiu; în Novembre Sigismundă ocupă Clușitul, și în Januariu a. R. 2355 (Chr. 1602) Bisterția. Basta illă impressură în acestă cetate în cursu de dece zile. În 10 Februariu Sigismundă încheiă armistețiul cu Basta și se retrasse din Bisterția, care o ocupă Basta, și uccise mulțime de nobili; soldații prădară țerra. De aci se născu o fomete și o pestilenția infricoșiată. — Sigismundă éráși scâmbă cugetulă în respectulu domniei selle, și determină se se lasse de dinsa pentru totu dé-una; ellă trămise deputați la Rudolf spre a tractă cu dînsulă. Rudolfă i dede castellulă Lobcovičiulă din Boiemia cu câte-va saté și o pensiune annuale de 50,000 de florinți. Acumă Sigismundă plecă la Praga, cândă trecu priu Deva, încercă Moise Szekely se lă înduplece ca se remănă în țerră, înse nu i succe-se. Basta veni la Alba-Julia și bătă pro Moise Szekely. Acestă fugi în Temișiana. Sigismundă se dusse în Boiemia la castellulă Lobeoviciulă, unde petrecu optă anni, de acollo fu luată și transferită la Praga și pusă la închisóriă, unde și muri în 27 Martiulă a. R. 2366 (Chr. 1613). Basta devăstă Trăsilvania cu soldații sei, și se bătă în mai multe rînduri cu Turci. Tătarii încercară se irrumpă pre la Brașiovă, înse auzindă de apropiarea lui Basta, se retrasseră fôră bătălia. — Moise Szekely

prin intercesiunea lui Pettesi-passia de la Temišióra căpătâ de la sultanulă domnia Trasilvaniei, și cu adjutoriulă Turciloră luă Săbeșiułă (din Temišiana) și Lugoșiułă de la Germani. Gabriele Beclianu cu mai mulți nobili se uniră cu dînsulă și a. R. 2356 (Chr. 1603) intrară în Trasilvania, luară Alba-Julia, și înaintară pînă la Clușiū; Basta se retrase la Gerla. Szekely purcesse după dînsulă și impressură` castellulă; dară Basta făcū o diversiune de la Gerla prin Clușiū și se retrase în Ungaria. În urma acestoră successe Szekely ocupă ma tótă Trasilvania.

II

Serbanu bate pre Ungurî și uccide pre Moise Szekely

În timpulă acesta, Jeremia domnulă Moldaviei încă făcū o încercare se între în România, dară fū bătută de Șerbanū. După successile lui Szekely, Jeremia se puse în relațiune cu dînsulă spre a scôte pre Șerbanū din scaunū. Acesta din contra trămise voluntari în adjutoriulă Sassiloră încontra lui Moise Szekely. Ună capitanū care avea la 1500 de voluntari, anume. Lupu Kis, fu bătutū și prinsū de Szekely la satulă Săn-Demetriū. Altū căpitanū cu 200 de voluntari, a nume Demetriū, fu bătutū la Sedișioră.—Sedișioranił cari avea la sene 600 de Germani trămiseră după adjutoriū nou la Șerbanū. Acesta le dede pre căpitanii Marcu și Giorgiū cu voluntari serbi, cari trecendū munțił puseră castrele la Felđióra și invitară și pre Secui la arme. Szekely vedendū în fine ce periclu mare pôte se vină

asupra sa din partea lui Șerbanu, cercă toate modurile de a se impacă cu dînsul, dară de altă parte nu încetă a interrită pre Jeremia Movillă asupra lui. Intre acestea Marcu și Giorgiū bătură óstea lui Szekély, prinseră pre căpitanulū Mako și lū ucciseră. — Deputatulū lui Șerbanu care eră trāmissū la Rudolfū, illū însciințîă că imperatoriulū trāmitte subsidiele promise lui Michael pentru purtarea resbellulū. Acumū Șerbanu determină se plece însuși in Trasilvania și se continue planulū predecessoriulū seu. In luna lui Juliū a. R. 2356 (Chr. 1603) trecū munți cu 4000 de căllari, 6000 de pedestri și 4 tunuri. Adjungēndū in țerra Birsei uude lū astepta Szekély cu Turci și Tătari, attaccă indată armata acestuiă, și o puse in cea mai mare incurcare. Turci lūară fuga, Szekély se ținū încă cu ai sei, dară cădū in bătăliă impreună cu 4000 de inși, in 17 Juliū — Șerbanu trāmise lui Rudolfū 32 de stéguri, luate de la Unguri, Tătari și Turci. Rudolfū din partea sa trāmise lui Șerbanu portretulū seu cu o catenă de aurū și cu o diplomă prin care lū dechiară principe ereditariū allū României. — După acēstă victoriă Șerbanu lăssă in Trasilvania pre capitanulū Giorgiū cu 2000 de Români și Serbi; érá ellū se întórse in principatū. — Basta intră éráși in Trasilvania, și devastă țerra infricoșiată spre a și resbună asupra inimicilorū. — Malcontenti se adună și coprindū Alba-Julia și Săbeșulū; la Orestia ținură consultū și trāmiseră la Turci in Temișiana se céră adjutoriū; la Deva bătură in 6 Augustū pre H. Duval prefectulū Lipovei care mergea cu 2000 de haiduci se se unéscă cu Basta, dară la pórtă de ferru îi adjunse corpulū dinainte allū lui Basta, in 8 Augustū,

și-i frânse. Commissariul imperial Krauseneck strînse dietă la Deva, în 5 Septembrie. Basta dede ordine se se ucidă totă nobilimea ungurască. Pancrațiu Senyey cercă se lă stêmpere și se lă abată de la acastă idee de a vîrsa atîta sînge, cu tôte acestea se decretă se se iee de la nobili a patra parte din averile lor, ăra ereditarilor celor ce au cădută cu Szekely, și celor ce n'au venit la dietă se li se iee tôte averile; cetățile Clușiu, Brașiov și Bisterția se plătescă summe însemnate. — Basta uccise pre judele de la Clușiu Michaele Bothazi, și pre mai mulți nobili la Brașiov. — De la Deva pusesse Basta cîtră Lipova, bătut pre Petesi-pășia, apoi se întorse ăcăș în Trasilvania. Cîtră finitul anulului compuse imperătorul un consiliu de 10 membri, germani, unguri și transilvani. — Pre lîngă bătăliele cele multe veniră în anul acesta și locuste preste misera țerra, de unde urmă caristiă, fîmete și pestilență.

III

Stefană Bocicau domnu Trasilvaniei

În luna lui Ianuariu a. R. 2357 (Chr. 1604). Basta strînse dietă la Clușiu, și uccise pre mai mulți nobili. În luna lui Februariu veni Șerbanu la Brașiov spre a se înțelege cu Basta despre adjutoriul promissu în contra lui Jeremia Movillă. Dară pînă petrecea ellu la conferență, se sculară Mitropolitul și Ștefanu Prodicu și revoltară țerra. Șerbanu properă în deret, bătut pre revoltați, tăia nasul Mitropolitului și allu lui Prodicu, și-i trămise așă mutilați la Basta la Clușiu; înse

acesta i espedi la Jeremia Movillă. — In luna lui Martiū se dusse Basta in Ungaria ca commândatoriū supremū preste armata de acollo. Toma Caprioli remase in loculū lui in Trasilvania. Vallonii și haiduciī urmēdiă a prădă țerra. Românii din ținutulū Sargețiului se rescollă și producū mari turburări nu numai in Trasilvania, ci chiarū și in România in ținutulū Jâiului. — Chanulū de la Crimeria se offeri se impace certile intre crestini și Turci; Șerbanū îi dede ómeni cari se lū petrēcă pînō la Clușiū la commissarii imperiali. Intre acestea irrupseră Tătarii in Moldavia, Jeremia Movilla îi împēcă cu o summă de 10,000 de galbinī, 800 de cai, 1000 centenarie de untū, 1000 de miere și alte victuali. Șerbanū Bassarabă cerū ajutoriū de la commissari, cari i trāmiseră 2000 de Secui și 600 de haiduci. Tătarii trecură Dunăria in Bulgaria fōră de a face mare stricātiune, și se dusseră in Ungaria. — Malcontențiī din Ungaria intellegēndu-se între sene numiră principe pre Stefanū Bocicanu, care la începutū nu voi se acceptēdie, înse mai pre urmă descoperindu-se lucrulū de imperiali, și ellū vēdēndu-se attaccatū de Barbiano, prefectulū Cassiovei, se puse in fruntea lorū, bātū pre imperiali la Urbea-mare in 15 Ottobre, și luă Cassovia. Trupele Trasilvane se întórseră in țerră. Emigrațiī cu Gabriele Beclianu se uniră cu Ștefanū Bocicanu. — Șerbanū Bassarabă dincontră trāmise pre Giorgiū Serbulū cu unū corpū de voluntari in Trasilvania spre a appēră pre commissarii imperiali. — Cu inceputulū annulăi R. 2358 (Chr. 1605) Stefanū Bocicanu luă Lipova, Lugosiulū, Săbeșiulū din Temisiana, și cetatea de Pétră din Trasilvania; 21 Februariū fu prochiamatū de principe de cōtră adu-

narea nobililor și a secuilor care se țin la Mercu-
ria în scaunul Mureșului. Sassii nu se dusseră la acea
adunare suptă pretestă că se temă de Șerbană care ap-
pără cauza imperialilor, de aceea Secuții devastară sta-
tele și ținuturile săsesci. În luna lui Aprile Bocăcanu
trămise pre Ladislau Gyulafi guvernatori în Trasilva-
nia cu 1000 de haiduci. Basta merse înainte lui Bo-
căcanu, înse soldații lui nu voră se se bată din cauza
restanției stipendiilor, așă dară ellă se retrase la
Eperieși și de acollo la Presburgă. Bocăcană convocă
dietă în Ungaria la satul Serenci, unde se proclamă
de Principe și allă Ungariei.

IV.

Serbană Bassaraba se împacă cu Ștefan Bocăcanu.

În Trasilvania Ladislau Gyulafi strînse dietă la Tîr-
gu-Mureșului, în luna lui Maiă, înse de frica Români-
lor cari stă la Medieși suptă căpitanul Giorgiă Ser-
bulă, o transmută la Clementica. După ce se desfăcu
dieta, Gyulafi se puse cu oștea sa la Elissa. Giorgiă
Serbulă illă atacă și-l resipi totă oștea; Gyulafi însuși
putu se și mântuiă viața numai cu fuga. Dară nu după
multă tempă strîngându-și oște mai mare, se întorse și
impressură Sedișiora, cōtră finitulă lunei lui Maiă. Pro-
lungându-se impressurarea pentru că Giorgiă cu Româ-
ni se pusese în possessiunea cetății și o appără cu
tote puterile, Gyulafi trămise la Jeremia Movillă după
adjutori, în urmarea legământului offensiv și defensiv
încheiat cu Bocăcană. Jeremia trămise pre căpitanii
Christioră și Ștefană cu 5000 de militari. ca se bată

pre Giorgiū, și pre frate-seū Simeon Movillă cu 4000 de inși ca din Trasilvania se irrumpă in Romania, érá ellū se vină din Moldavia, și totū de o dată Turciī se trecă Dunăria, se strimtorieđie pre Șerbanū de tóte părțile și se lū scóțiă din domniă. Dară Șerbanū ințellesse despre acestū planū și 'se impēcă cu Turciī, scrisse lui Giorgiū Serbulū se éssă din Trasilvania, și in 5 Augustū incheiă tractatū de pace cu Stefanū Bocicanū. — Simeon Movillă vėđėndu-se lăssatū in lutū de cōtră Trasilvanī și de cōtră Turcī, se întórse in Moldavia, și se duse la Tătarī; de nnde veni apoi cu óste numerosă asupra lui Șerbanū. Acesta încă strinse pre ai sei, și purcesse înaintea Tătarilorū, la Telléșinū se făcu bătăliă cruntă, unde invinseră Romāniī, érá Tătarīi luară fuga.

Stefanū Bocicanū după ce bātu pre imperialī mai din tótă Ungaria, se întórse in Trasilvania, se duse la Medieși, și cōtră finitulū lui Augustū luă Sedișióra care se totū apperă încă de Giorgiū Serbulū. In luna lui Septembree ținū dietă formale, la care veniră și Sassīi, și cu toțiī-lū allesseră de principe allū țerrei; dup'acēsta Bocicanū dimise pre Turcī și pre Moldavī, érá ellū se întórse in Ungaria, unde marele veziriū illū coronă rege, in 11 Nouembre, pre câmpulū Racoșiū, cu o coronă care se ȑicea a fi de la regiī Romāniloru și Bulgarilorū. Turciī mulțiămīți cu serviȑiele făcute, relăssară tributulū Trasilvaniei pre 10 anni, și lū defipseră pre viitoriū la sūmma de 10,000 de gabenī pre annū, iuse pretinseră castellele Lipova și Janova.

V.

Gabriele Batori domnulă Trasilvaniei invade România.

In anulă R. 2359 (Chr. 1606) se revoltară Românii din Moldavia in contra lui Jeremia Movillă. Acesta trămise după ajutoriul in Trasilvania. Stetană Bocăcanu espedi pre Gabriele Beclianu cu ună corpă de 6000 de lănciari, in se lucrulă se stămpără pino cândă adjunseră Trasilvanii in țerră. In 24 Septembrie se încheiă pace in se Rudolfă și Bocăcană, cu condițiunile : ca acesta se țină Trasilvania cu comitatele Sată-mare, Bregu, Sabolci, Ugocia, Salnicu de meșilocă, Biharu, Zarandă, Crasina, Marmorosă, și districtulă cetății de Pétră. Érá in 11 Novembre se încheiă paceă pre 20 de ani, in se Rudolfă și Achmede. — In 29 Decembre muri Stefană Bocăcană la Cassovia in etate de 49 de ani, fără copii. Ellă recomandasse de successoriă pre Valentin Drugeth de Homonna, neapolitană de origine, in se Trasilvanii allesseră in 11 Februară R. 2360 (Chr. 1607) la Clușă pre Sigismundă Racoți, in contra voinței selle. Acesta încheiă pace cu amândoi domnii Români. Dară Jeremia Movillă muri in acestă anulă, lăssându in loculă seă pre frate-seă Simeonă care avusse sôrtea atâtă de contrariă in cursă de ăce ani, și acumă adjungându-și scopulă, nu domni ună anulă deplină, și muri R. 2361 (Chr. 1608). Atunci țerra allesses pre fiulă acestuia cellă mai mare, Constantină Movillă. — Sigismundă Racoți încă domni numai ună anulă de ăille, și se lăssă de bună voia sa, vedându că Turcii aă denumită pre Valentină Homonna, și că Gabriele Beclianu încă amblă

după domniă; în dieta de la Cluși care se ținu în luna lui Martiu R. 2361 (Chr. 1608) depuse demnitatea. Atunci Trasilvani allesseră pre Gabriele, fiul lui Ștefan Batori prefectul de la Urbea-mare. În fermaul de întărire sultanul Achmede i recommendă se trăiescă în bună înțelegere cu domniile țerrilor Romănesci. Gabriele Batori trimise în anul R. 2362 (Chr. 1609) pre Gabriele Beclianu la Rudolf spre a reinnoui tractatele de pace, era în țerră inceptu se domnescă absolut, se violede averi, și muieri și se maltratede pre omeni. Ștefan Kendi și Baltasar Cornișiu, ale căror consorți le stuprasse Batori, țessură un forte mare complot în contra lui în anul R. 2363 (Chr. 1610), inse se descoperiră; Baltasar și Georgiu Cornișiu se ucciseră, era Kendi scăpă la Gerla. — În 9 Decembre Batori ocupă Săbiniul cu miliția, allungă pre cetățianii cei mai insemnați din cetate, deșertă cassele, și făcu celle mai mari escesse. În 22 Decembre strinse dietă și condamnă la mörte pre totu magistratul săssesc, fiindu că n'au lăssat pre Andrea Batori se între în cetate cându fu bătut de Michael la Șellimberu, inse mai pre urmă le iertă vieța pentru o summă de 56,000 de florinți. În 25 Decembre trecu peste munți în România pre neasteptate. Șerbanu fiindu nepreparat la resbellu fugi în Moldavia la Constantin Movillă; Gabriele Beclianu fu trimissu după dinsulu se lu persecutede și se lu prinđiă, dară nu și adjunse scopulu. Batori se puse de arse și devastă țerra ca un barbaru în timpu de trei luni de țille; apoi scrisse la sultanul: „Fiindu că Michael a uccis pre Andrea Batori credinciosulu porții, și Șerbanu a uccis pre Moise Szehely

asemine credințiosu allu porții, și acumu a cercatū moduri ca se lă scóțiă pre ellu (Gabriele Batori) din domniă, care încă e credințiosu porții: de acea ellu a intratū in țerră și a fugatū pre acellu rebellu, și se rógă ca pórtă să-lu întărăscă pre ellu in domnia țerreî“. Inșă sultanulū trāmise pre Capegi-passia Ibrahim la Batori cu ordinea se éssă din țerră și in urma acestuia espedi o armată cū Radu Michaelē desemnatū de domnă in loculū lui Șerbanū. Gabriele Batori infuriatū asupra Turcilorū, se retrasse in 11 Martiū R. 2364 (Chr. 1611).

VI.

Serbanu Bassarabă bate pre G. Batori inse Radu i răpescē domnia.

Șerbanū Bassarabă strinse óste in Moldavia, și cu ad-jutoriulū lui Constantinū Movillă intră in România, fugă pre Radu și scullă tótă țerra asupra lui Batori. Sassii suptū Michaelē Albu, judele de la Brașiovū, se uniră cu Românii in contra tiranulū de Batori. Dară acesta scullă pre Secui și pre haiduci in contra Sassilorū și a Românilorū. Sassii cumpărără pre Albertū Nagy, căpi-tanulū haiducilorū, care fugi de la Batori. In 12 Juliū intră Șerbanū cu 7000 de căllari și 1500 de pedestri in Trasilvania pre la Brasiovū. Batori se puse la Petresci (Petersdorf) cu 12,000 de căllari și cu 3000 de pedestri. Gabriele Beclianu comandă aripa dréptă, Secuiulū Tracter cea stingă. Cōtră séră se arretă óstea română împărțită in trei divisiuni; indată se începu o bătăliă aspră intre amēndoue ostile. Ântăiu se părea că se plécă Românii, pedestrimea începuse a se retrage;

dară cându Șerbanu observă că căllărima ungurască a luat fugă, atunci strînse pre ai sei, pedestri și căllări, și atacă cu tótă puterea centrul lui Batori, illu frânse și accoperi unu milliariu de pămëntu cu cadavere. Acollo cădură la 6000 de Unguri, cei-l-alți se prinseră, puçini scăpară cu fuga. Șerbanu luă 120 de stéguri, dară și pre dînsul illu costă acéstă victoriă la 4000 de militari. Batori fugi la Săbiniu.

Inse pre cându Șerbanu repurta victorie in Trasilvania in contra lui Batori, Radu compețitoriul seü care fugisse preste Dunăriă, adună Turci și Tătari și ocupă scaunul. Cându voi Șerbanu se reintre in țerră, Radu i essi înainte, și lă constrînse a fugi in Moldavia. Acollo vëdëndu că Turcii suntă apprinși in contra sa, perdu speranția de a mai recuperă domnia; ellu și luă dómna și copillele cari se află la Suciava, trecu prin Polonia și se dusse la Vienna la imperatoriul Măthia, care urmasse lui Rudolfu pre tronü, și petrecu acolo pîno la mórte. Constantinü Movillă încă fu accusatü de Batori la pórtă că ține cu Șerbanu și cu Poloni in contra Turcilor, de unde urmă apoi scóterea lui din domniă.

VII.

G. Batori servesce asupra Sassiloru. Stefanu Tomsia in Moldavia.

Dară neci lui Batori nu i ámbilă bine, că Sigismundü Forgaci care stă de partea lui Rudolfü intră in Trasilvania cu 16,000 de militari, luă Clușulü, Alba-Julia, și alte locuri, și in 31 Augustü veni la Cristianü, unde cercă indeșértü se facă pre Batori se éssă din Săbiniu

la bătăliă. Batori trimise pre Gabriele Beclianu la Constantinopoli ca se cêră adjutoriū de la Turci, cari venindū din Temişiana, constrîneră pre F'orgaci a se retrage cōtră Braşiovū, şi de acollo in Moldavia spre a se întôrce in Ungaria. Turci şi Tătari cureţindū Transilvania de Germani se întôrseră a casă cu 12,000 de captivi, mai allessū din Secuime. Batori uccise pre toţi prinşii imperiali in celle mai crunte moduri. In luna lui Octombre convocă dietă la Cluşiū, in care dechiară de vîndetōriă pre tōtă naţiunea săssescă, afară de Bisterţianī şi de Rupeanī; le confiscă averile, luă decimele de la popi, şi coprînse cetăţile săssesi. Neputēndū luă Sedişiora se dusse la Brasiovū. Braşiovanii cu adjutoriulū Românilorū trāmişi de Radn esşiră inaintea lui la Feldiōră, inse ei fură reu bātuţi in 12 Octombre R. 2365 (Chr. 1612) Acollo cădū şi Michael Albu conductoriulū Sassilorū. Batori stôrse pre Braşiovanī de banī şi se întôrse la Săbiniū.

In Moldavia după accusaţiunile lui Batori, sultanulū scōsse pre Constantinū Movillă şi numisse pre Stefanū Tomşia, dāndū ordine chanului tătărescū se lū introducă in principatū. Acesta trāmise pre Mîrza Cantemirū cu unū corpū de Tătari se implinēscă acēstă missiune. Constantinū fugi la Hotinū, şi trāmise la cumnatu seū Stefanū Potoski după adjutoriū, care şi veni in luna lui Augustū cu 600 de Poloni; ei trecură Prutulū şi merseră pîno la Gigia, unde fură incungiuraţi de 30,000 de Tătari commandaţi de Stefan Tomşia. Toţi fură constrînşi a se dă prinşi. Constantinū se ammetecă între prinşii ordinari şi fu dussū in Crimeria, unde muri de frigū şi de fōme. Frate-seu Alessandro şi mântui viēţia făcēn-

du-se machomedană. Potoski fu închis la Constantinopol. După acesta Tătarii incurseră în Polonia, și făcură mari prădățiuni.

VIII.

Domniî Românî introduc pre Georgiū Beclianu în Trasilvania.

Petrecându Batori la Săbiniū la unū ospētiū datū de cōtră Gabriele Beclianu, la esșirea sa din casă, pică o pétră din edificiulū cellū vechiū și cădu la picióarele lui. Batori luă întēmplarea de attentatū din partea lui Beclianu. Acesta ca se scape de furia tirrannului fugi la Constantinopoli, și intrigă atātū la sultanulū Achmede, pînă cândū acesta lū numi pre ellū domnū Trasilvaniei (1 Maiu R. 2366; Chr. 1613). Domniî Românî fură provocați se lū introducă în principatū. În luna lui Septembre intrară Stefanū din Moldavia și Radu din România cu ostile în Trasilvania, Gabriele Batori încă veni cu Skender-passia de la Agria din Ungaria. La Turda se uniră tóte ostile. Batori fugi de la Clușiū la Urbea-mare, unde se uccise în 27 Octombre de Giorgiū Nandany și de Joanne Szilasi. Intre acestea Skender-Passia strînse dietă la Clușiū în 20 Octombre, unde se recunoscū Gabriele Beclianu de domnū allū țerrei. Acéstă dietă commândă lui Beclianu se guverneție în bună înțelegere cu domniî țerrilorū Române. Beclianu annullă decretele celle crunte și confiscațiunile lui Batori, scrisse sultanulū Achmede, imperatoriulū Mathia, și regelū Sigismundū ca se lū recunnóscă de principe legitimū. Sultanulū ceru inapoī Lipova și Janova, imperatoriulū luă

Tasnadulū și Acedulū, mai pre urmă impressurā cetatea de Pétră și Baia-mare. In luna lui Februariū a. R. 2367 (Chr. 1614) Gabriele Beclianu convocā dietă la Medieși unde se tractă despre pacificarea țerei. Cu acéstă oc-casiune uccidătorii lui Batori se ucciseră de pretoriani pentru insolențiile lorū, ăra instigatorulū lorū Andrea Geși se essecutā la Făgărașiū. — In 5 Maiū R. 2368 (Chr. 1615) se restabili pacea între Mathia și Beclianu și cōtră finitulū annulū se reinnoui tractatulū de pace între imperatoriulū și sultanulū pre alți 20 de anni.

IX

Radu Michaelē in Moldavia. Intrigile Grecilorū in România

In decursulū acestorū doi anni Stefanū Tomșia din Moldavia nu incetā a intērritā pre Tătari asupra Polonilorū, din care causă Tătarii devastarā ținuturile vecine alle Poloniei. In anulū R. 2369 (Chr. 1616) Alessandru și Bogdanū Movillā fiil lui Jeremia împreună cu muma lorū și cu comnatulū lorū Semuele Coreski intrară in Moldavia, și făcură 15 bătalie mai micī cu Stefanū Tomșia, inse totū cu successū bunū, Stefanū fugi la Constantinopolī după adjutoriū. Pōrta trāmise pre Skender-passia de la Dōrstorū și provocā și pre Radu din România precumū și pre Beclianu din Trasilvania se dea adjutoriū. Beclianu trāmise pre Michaelē Tol-dalagi cu câte-va osti trasilvane, inse inainte de a ad-junge acestea in Moldavia, Radu bătusse pre Poloni și prinsesse pre Coreski, pre Alessandu și pre Bogdanū împreună cu muma lorū. Skender-passia i trāmise la

Constantinopol, unde dōmna fu băgată în seraiu, érá fiî ei trecură la machomedanism. Coreski fu aruncatū la închisóriă. Atunci pórtă strămută în Moldavia pre Radu Michaele care şi perdnsse popularitatea în România, prin nesce uccideri alle unorū boiari cari se scullasseră asupra ministrilorū greci addusşi de dînsulū în ţerră. În loculū lui se pusē în România Alessandru Elia. Acesta încă veni cu mulţime de Greci în ţerră, cari începura a stórce pre poporū. Românii se conjurară asupra Grecilorū, Alessandru descoperi lucrulū, inse nu cutediă a le face nemica, fiindū că i venisse ordine de la pórtă se şi strîngă armata şi se purcédă cu Skender-passia încontra Polonilorū. O armată terribile compusă de Turci, de Tătari, de Unguri şi de Români din amêndēue principatele purcesse prin Moldavia cōtre marginile Poloniei în anulū R. 2370 (Chr. 1617).— Generarilulū Zalkiewski speriatū şi confusū incheiă fōră de scirea guvernulū, famosulū tractatū de la Bussa, prin care se legă, că Polonii nu se vorū mai amesteca în lucrurile Moldaviei vorū dă inapoi Hotinulū (care eră appēratū de unū preşediū polonū pre computulū familiei Movilla) şi că vorū arde satele de prin pregiurulū Tighinei. Skender-passia se retrasse, inse ca se arrate despreţulū seū cōtră Poloni, dede voiă Tătarilorū se prade totū pre drumulū lorū.— Intorcēnduse Alessandru de la acéstă espediţinne impreună cu Skender-passia, Lupu paharniculū şi alţi care se scullasseră asupra grecilorū fugiră în Trasiľvania. Alessandru înflătū de foculū de resbunare uccise pre vorniculū Christea şi voi se mai uccidă şi pre alţi, dară acestia scăpară la Skendar-passia, care stórse de la domnū 40,000 de galbini pentru

mórtea lui Christea. Lupa adună osti în Trasilvania și veni preste Alessandru. Acesta provocă pre miliția ca se lă appere, înse militarii i denegară ascultarea. Ellă fugi la Brăilla, dómna scăpă la Giurgiú. Lupa uccise pre toți Grecii și le prădă averile ca se sólvă trupele trasilvane. Pórta vėdėndú aceste incurcări alle lucrurilor cugetă se strămute érá pre Radu în România ca pre unul care sciea se și țină autoritatea, înse acesta căpėtă o durere de ochi, și se lăssă de bună voiă de domnia Moldaviei. Decí ea trámise în România pre Gabriele Movillă, érá în Moldavia pre dragomanul Casparú Gratianu, italianú de nascere. — Gabriele Movillă în dată ce veni în țerră prinse pre paharnicul Lupa și pre capitanul Busduganú, și-í dede pre mânilor lui Skender-passia de la Dôrstorú. Miserii fură trassí în țépă amendoí.

X.

Resbellulú de 30 de anni. Casparú Gratianu. Espedițiune în contra Poloniei.

Născėndu-se resbellú în Garmania între protestanți și catolici (resbellulú de trei-đeci de anni) Gabriele Beclianu provocatú din partea protestanților appucă armele; în a. R. 2362 (Chr. 1619), și intră în Ungaria, luă Cassovia, trasse în partea sa mai tótă țerra de sus, pino la Persburgú, trecu în Austria, se' uní cu ostile lui Fredericú regelui Boiemiei; și adjunse pino la Neostadiú. Inse între acestea Giorgiú Homonna irrupse cu Poloni în Ungaria, și bātu pre Giorgiú Racoți, căpitanul lui Beclianu, prin care Beclianu tu constrinsú a se în-

tôrce în Ungaria. În 8 Januariu R. 2383 (Chr. 1620) dieta de la Presburgü allessé pre G. Beclianu principe și domnă allă Ungariei. În Maiu se ținu dietă la Neosoliu la care veniră deputați de la imperatoriulă Ferdinandu II, de la regele Boiemiei Fredericü, de la regele Suediei și Poloniei Sigismundü III, și de la protestanții din Boemia. Moravia și Austria, cari avea resbellu cu imperatoriulă, spre a face pace, inse totu lucrulă essi în deșertu. În 25 Augustu G. Beclianu fu prochiămatu de rege allă Ungariei, și continuă resbellulă în contra imperialiloră.

Casparu Gratiană domnulă Moldaviei fu accusatū la pörtă de Beclianu, că arū ținé cu Poloniă în contra Turciloră. Sultanulă Osmanū decretă scótarea lui, și trămise în Moldavia pre Skender-pașia cu o armată de 60,000 de Turci. Domni țerriloră vecine, allă României, allă Trasilvaniei, și chanulă tătărescū căpëtară ordine se dea adjutoriū. Gratianu trămise în Polonia ca se arrate periclulă care ammenințiă pre amendoue aceste țerrī. Zolkiewski trecu Dunastrulă în 7 Septembrie cu 8000 de armați, și încă atâția sărcinari, și se postă la Țițiora. În acéstă expedițiune fatale peri Gratianu, Zolkiewski, Coreski, și mai tótă armata polonă, pînă în 6 Octombreg. Tătarii devastară Podolia și Russia. Pörtă puse domnū în Moldăvia dre Alessandru (Movillă?), érá în România restabili pre Radu Michaelae. Gabriele Movillă fugi preste munți în Trasilvania. În primăvéra annulu R. 2374 (Chr. 1621) Alessandru făcu podū preste Dunăriă pentru trecerea armatei celei mari, care veniă suptū commândulă sultanulu Osmanū. Poloniă numiră generalissimū pre Carlū Chodkiewicz, cu

care se uniră Cazacii și Români emigrați (Petru Movillă, Bicec, s. a.): Acestia luară Hotinul în 15 August, Români înșiși aprinseră Jassi. Cu armata turcască se uni chanul tătăresc și Radu domnu' României; oștea română din Moldavia se comandă de Miron Bernowski. În 2 Septembrie, se începură luptele, Cazacii suferiră tare, înse și ei făcură mari stricățiuni Turcilor. Radu domnul României se puse la meșloc, și trămise pre Vevelli Creteanul în Polonia spre a invita la pace. În castrele Polonilor se născură morbi și lipsă de proviziuni. În 24 Septembrie muri chiar generalissimul Chodkiewicz. În fine se încheiă pace pre temeiul tractatului de la Bussa. După ordinea sultanului se ucciseră Alessandru și 400 de Români din Moldavia, suptă pretestă că n'aū appărată bine Hotinul și aū lăssatū pre Poloni să trecă Dunastrul. Mulți boiari fugiră în Trasilvania. Ștefan Tomșia inimiculă cellū mare allū Polonilor, se restabili în domniă.

XI.

Radu Michaela Móre.

Beclianu bătu în acestū annū pre imperiali și înaintă pînă în Austria; érá în 6 Januariū R. 2375 (Chr. 1622, se făcu pace la Nicolsburg cu condițiunile: "Ca Gabriele Beclianu se dea imperatoriului clenodiele Ungariei, se se lasse de titlulū de rege, și se iea titlulū de principe allū Trasilvaniei și allū imperiului Romanū și de domnū allū părților Ungariei, coprinđendū încă șapte eomităte, Bregu, Zemplinū, Abauivarū. Borsodū, Sabolci, Ugocia și Satū-mare *pre vieșid*," apoi ducatele Opol și

Ratiborŭ din Sillesia cu o pensiune annuale de 50,000 de florinți spre salarisarea președielorŭ diu țerră, *pentru sene și fiŭ seŭ*. Nedându-i-se ducatele din Sillesia după tractatulŭ încheiatŭ, Gabriele Beclianu chiâmă pre Turcŭ în adjutoriŭ, și in luna lui Octombre a R. 2376 (Chr. 1623) plecă in Ungaria cu o armată de 60,000 de ó-mênŭ, și inaintă pînă in Austria și in Moravia, dară începëndŭ unŭ gerŭ mare, încheiă armistețiŭ cu gēnerariulŭ Caraffa, și se întórse inderetŭ — Poloniŭ cei bătuti de Turcŭ și de Români se puseră pre diplomatică, și intrigară la pórta pînă cândŭ scósseră pre Stefanŭ Tomsia din domnia Moldaviei. Atunci pórta strămută pre Rađu Michaele din România in loculŭ lui Stăfanŭ, érá pre Alessandru, fiulŭ lui, Radu, illŭ numi in loculŭ tată seu, in România, a. R. 2376 (Chr. 1623). Inse Alessandru fiindŭ tēnērŭ se puse suptŭ epitropia unorŭ boiari înțelepți și drepti cari guvernară țerră in numele lui. In anulŭ R. 2377 (Chr. 1324) se revoltară Roșiŭ din țerră, dară se addusseră la ascultare prin boiariŭ guvernători. Iu. allŭ doilea annŭ se scullară Rómâniŭ din banatulŭ Craiovei, și allesseră domnŭ pre unŭ călugărŭ cu numele Paisie, inse și acestia se pacificară prin energia guvernătorilorŭ. In anulŭ Romeŭ 2379 (Chr. 1626) muri de podagră Radu din Moldavia, lăsândŭ fiuluiŭ seu o avere de 1,000,000 de galbinŭ, din care Turciŭ pretinseră 100,000 Alessandru lŭ îngropă la Tîrguvesteŭ. Acestŭ domnŭ guvernă Moldavia cu multă înțelepciune, și căpētă de la locuitori numele de Radu cellŭ Mare. — Iu loculŭ lui se puse Miron Bernowski, boiariŭ Românŭ din Moldavia, duce bellicŭ insemnatŭ, și mare inimizt allŭ Polonilorŭ.

XII.

Gabriele Beclianu móre.

În Trasilvania Gabriele Beclianu se cunună cu Caterina de Brandenburg în luna lui Februarie, érá în 24 Maiú ținându dietă la Alba-Julia, o dechiară de successóriă în principatú. Beclianu intră în legătură cu Anglia, Francia, Batavia și Veneția în contra lui Ferdinandú, și în luna lui Septembre plecă cu o armată de 8000 asupra imperatoriului și adjunse pînă la Neutra. Dară Turcii care veniră într'adjutoriú suptú Mustafa pasșia se revoltară în contra ducelui lorú: generariulú imperiale Wallenstein veni asupra lui Baclianu cu o fórte mare putere de Germani. Decí Beclianu se veđú constrínsú a încheiă pace cu Ferdinandú; Presburgú în 28 Decembre a. R. 2379 (Chr. 1626).

În anulú R. 2380 (Chr. 1627) trecură Tătarii prin Moldavia și România pînă la Oltú, arseră și prădară țerra așa de tare în câtú nu se putú întemaiă necí în 70 de anni. În acestú annú amêndoí dómnií Români trămiseră câte 7000 de ómení se facă fortăreție la gura Dunastrului spre infrênarea pirătărielorú Cazacilorú. În anulú R. 2381 (Chr. 1628) Alessandru domnulú României fu scossú din domniă, în loculú lui veni Alessandru Elia a dóua óră, cu Grecii sei de la Constantinopoli.

În 15 Novembre R. 2382 (Chr. 1629) muri Gabriele Beclianu, lăssându pre socia sa Ceterina, dómná preste țerră. Dară Trasilvanii se urriră în scurtú timpú cu guveruulú femininú, și incepură se turbure țerra. Caterina veđîndu-se incurcată în factiuni politice, convocă dietă la Clușiú în 30 Septembre a. R. 2383 (Chr. 1630) si

se lăssă de domniă, și se dusse în Germania. După abdicarea principesei, se împărțiră factiunile nobililor între Stefanu Beclianu guvernatoriul țerei, fratele lui Gabriele, între Stefanu Csaki, favoritul Caterinei, și Giorgiū Racoți, fiulū fostului domnū Sigismuidū Racoți. Stefanu Beclianu neavându speranță de a adauge domnū, chiāmă pre Giorgiū Racoți din Ungaria. Intre acestea dieta lū allege pre dînsulū; dară Racoți venisse cu o mare putere la Urbea mare și băgă frică în adversarii sei. Beclianu află cu calle se ordoneșie altă allegere la Alba-Julia în 26 Decembre, în urma căreia Racoți fu proclamatū domnū allū țerei.

XIII

Leone Stefanu și Alessandru Elia.

În anulū acesta (R. 2383; Chr. 1630) pórta scósse pre amēndoi domniī principatelorū Române, în loculū lui Alessandru Elia puse în România pre Leone Stefanu, érá în locul lui Miron în Moldavia pre Moise Movilla, care indemná pre Poloni se trāmîttă deputați la pórta spre a tractă despre contenirea piratărielorū Cazacilorū. promittēndū din partea sa că nu va lăssă pre Tătariī cei înterritați de Moscali se facă irrupțiunī în Polonia; inse în secretū ellū ținū cu Moscali. Lucrulū se descoperi, și în anulū R. 2384 (Chr. 1631) Moise perdū domnia. În loculū lui se numi Alessandru fiulū lui Radu, care fiindū încă tēnērū și îndreptū de a domni, se depuse preste cincī lunī de țille, érá în loculū lui se numi Alessandru Elia, din România. Auđindū boiarī țerei de numirea acestuia, se dusseră la Constantinopoli, și cerură

pre altul, dicându că nu voru primi pre Alessandru înse veziriul le promise că Alessandru se va purta bine și nu va face nimenui neci unu rău. Dară Alessandru abia adjunse in țerră și începù a și resbună asupra boiari'orù care se oppuseră denumirei lui, mai allessù asupra vornicului Basiliù Lupu, hatmanului Sabinù, vestiariului Buchușiù, și spătariului Ureche. Acestia țessură unù complotù fôrte întinsù asupra lui, care prorupse preste doi anni.

XIV.

Leone Stefanu perde domnia.

In România Leone Stefanù puse mari contribuțiuni pre țerră; locuitorii nefindù in stare de a plăti, părăsiră țerra și fugiră in alte părți. Leone constrinse pre boiari se plătescă pentru dânșii. Mateiù Bassarabă fu trămissù se-î essecuteție, înse acesta trecù in Trasilvania, împreună cu alți boiari din părțile Craiovei, cari intrară in miliția lui Bacoți, și se bătură in contra lui Nicólă Esterhazi palatinul lui Ferdinandù, in ținutul Tissei. Leone trămise trei scrissori la emigrați promitându-le amnestiă, numai se se întórcă in țerră. Dară acestia strinseră osti și intrară pre la Vulcanù cu mână armată, in a. R. 2385 (Chr. 1632). Leone trămise inaintea lorù pre spătariul Michaelae, care fu bătutù la Ungurei. In 13 Augustù Leone și trămise dómna la Giurgiù, érá ellù plecâ in contra emigraților cari trecusseră Oltulù suptù commandul lui Mateiù Bassarabă. La Poiana Vestiariului se făcù o fôrte cruntă bătaliă între améndoue facțiunile. In fine Leone învinse, érá

Matheiū Bassarabă scăpă cu ai sei preste Oltū, și de acollo trecură în Trasilvania, Militariī lui Leone devas-tară ținutul Craiovei. Inse crudelitățile acestui domnă adjunseră la urechile lui Abasa-passia de la Nicopoli, amiculū lui Mateiū Bassarabă; acestă însciințîă pre sul-tanulū, propunēdū totū de o dată scōtērea lui Leone, și numirea lui Mateiū Bassarabă. In 3 Juniū, a R. 2386 (Chr. 1633) se cliāmă Leone la Constantinopoli Ma-teiū fu insciințiatū despre scāmbarea lucrurilor, cu ad-jutoriū de la Racoți ellū plecā in 2 Augustū de la Să-beșiū din Temișiana cōtră Russiava, și intrāndū in țerră toți militarii și boiariī se uniră cu dînsulū, și lū alle-seră domnū; dup'aceea lū dusseră la Abasa-passia la Nocopoli, care lū primi cu multă onōre și lū retrāmise la Bucurescī cu escōrtă turcēscă. In 20 Septembre Ma-teiū intră cu mare pompă in capitale. Dară intre aces-tea pōrta numisse domnū pre Radu fiulū lui Alessan-dru Elia domnului din Moldavia. Venindū acesta de la Constantinopoli pre la Gallatī, nesce boiariī, inimici ai lui Mateiū, allēgară inaintea lui, și se uniră cu dînsulū. După o încercare deșértă de a introduce pre Radu in țerră, se întōrseră in Moldavia, acollo adunāndū osti veniră pîno la Collentina iu 25 Ottobre. Aci fură bă-tuți și desfăcuți cu totulū de Mateiū Bassarabă. Mulți cădură, alții se prinseră, érá Radu scăpă cu pućinī in Moldavia. Mateiū Bassarabă intră in triumfū in Bucu-rescī, dup'aceea se duse la Abasa passia spre a se in-țellege mai de aprōpe despre celle ce suntū de făcutū pentru assecurarea pacei in țerră. Pōrta vēđēndū valen-ția lui Mateiū, lū intări in domniă in 15 Novembre. In 13 Decembre Mateiū plecā la Constantinopoli insocitū

de Mitropolitul Gregoriu și de mai mulți boiari spre a saluta pre sultanul, Amurat IV. Abasa-passia încă lă petrecu la pörtă.

XV.

Mateiū Bassarabū domnulū României și Basiliu Lupu domnulū Moldaviei.

Pre cândū curgea acestea în România, prorupse revoluțiune în contra lui Alessandru Elia în Moldavia, în urma căreia Alessandru fu scossū din domniă în cellū mai batjocoritoriū modū și petrecutū pino la Gallați, érá ministerulū grecū J. Baptistū Vevelli fu tăiatū în bucăți de țerranī. Alessandru se dusse la Constantino-poli. Româniī allesseră domnū pre Miron Bernowski care petrecea în Polonia. Amuratū illū chiāmă la pörtă pentru ca se-l conferescă domnia, înse cu scopū de allū prinde, avēndū mēniă pre dīnsulū de cândū fugisse în Polonia. Alessandru lū accusă că ellū arū fi atțiȝiatū revoluțiunea în țerră, sultanulū făcēdu-se a crede se servi de acestū pretestū spre a 'i tăiă capulū. Déră nu restabilī nicī pre Alessandru, ci după intercessiunea ambassadoriulū moscalū și după propunerea lui Abasa-passia numi éráși pre Moise Movillă. — În contra lui Matciū Bassaraba încă redicară atātū Radu competi-riulū câtū și Leone Stefanū unū processū formale și lū incurcară fōrte tare încātū eră se pérđiă și domnia și viēȝia, déră mai pre urmă Mateiū, cu adjutoriulū ami-culū seū Abasa-passia, esși invingētoriū. În 18 Februa-riū purcesse din Constantinopoli și în 10 Martiū a. R

2387 (Chr. 1634) adjunse la Bucuresci între cele mai vie applause ale poporului.

În anul acesta sultanul Amurat mișcă resbellu în contra Polonilor. Amândoi domnii Români fură provocați se dea adjutoriū. Mateiū plecă cu ôstea sa în 28 Augustū, și se unī cu amiculū seū Abasa-passia care comandă ôstea turcescă, la Gallați în 10 Septembre, de acollo se dusseră la Camenițiă; inse Poloni se properară a se împacă cu Moscalli (cari se unisseră cu Turcii în contra Polonilor), și întôrseră armele asupra Turcilor. Abasa-passia perdū bătălia la Camenițiă, dără după aceea luă Studențiă, altū rezultatū nu avū acestă espedițiune. Mateiū se întôrse în țerră în 6 Novembre. Abasa-passia sollicitatoriulū resbellului și intercessoriulū moscalilor se stringură din ordinea sultanului. Nicolau Catargiu, Românū din Moldavia, încheiă tractatulū de pace între pôrtă și între Polonia. — Moise Movillă murī încă în acestū annū. În loculū lui allesse țerra pre vorniculū Basiliu Lupu, și sultanul lū întări. Amândoi acesti domni (Basiliu și Mateiū) fură ômeni cu mari talente și cu ânime înalte, ei se puseră pre îndreptarea stării din întru a principatelor, făcură multe institute folositóre, și trăiră în armoniă trei anni de ȓille.

XVI

Basiliu Lupa domnulū Moldaviei se scollă în contra lui Mateiū Bassaraba.

În Trasilvania Stefanū Beclianu se certă cu Georgiū Racoți în a. R. 2388 (Chr 1635) din cauza că Racoți

trasse la respundere pre Petru fiulū lui Stefanū pentru că uccise pre unū economū allū sēū. Stefanū se dusse la Buda, și de acollo trāmise accusațiune la Constantinopoli în contra lui Racoți și cerū adjutoriū spre alū scôte din domniă. Amuratū, numi domnū pre Stefanū, Beclianu, și commandā pașșilorū de la Buda, de la Temišiōra și din Bosnia se i dea adjutoriū încontra lui Racoți. Iu 8 Octombre a. R. 2389 (Chr. 1636) Beclianu cu Turciī atacā pre Racoți la Gerla, și se făcū o cruntă bătăliă, dēră fără resultațū; amēndoue ostile se retrasseră, și mai pre urmă se impăcară rivaliū.

În anulū R. 2390 (Chr. 1637) se scullā Basiliu Lupu domnulū Moldaviei cu armele în contra lui Mateiū Bassaraba domnulū României și irrupse în principatulū acestuia. Mateiū strînse ostile sēlle și cerū adjutoriū și de la Racoți, bātū pre Basiliu și lū respinse pino la Pudna. Ostile lui Racoți devastarā ținutulū Pudnei și se întórsseră pre la Tortuosū în Trasilvania. Acēstă expedițiune fōră successū bunū nū descuragiā pre Basiliu. Ellū făcū mai mari preparative, chiāmā și pre Tātari într'adjutoriū, și în anulū R. 2392 (Chr. 1639) irrupse de nou în România, Mateiū 'lū atacā la Neșiōri lōngă Galbiniția și 'lū bātū așiā de tare în cātū Basiliu abiā scāpā singurū la Brăilla; la 8000 de Tātari cădură suptū sabia Românilorū. Auđindū sultanulū de aceste întēmplări, chiāmā pre Basiliū la Constantinopoli și 'lū trasse la respundere. Basiliu arrētā ordinea caimacanului după care lucrā ellū. Amuratū strîngurā pre caimacamū, și puçinū lipsi de nu uccisse și pre Basiliū.

XVII.

Încercări perfide de a scóte pre Mateiu Bassaraba.

În 8 Februarîu a. R. 2393 (Chr. 1640) murî Ámu-ratŭ IV, și în loculŭ lui urmâ Ibrahim. Amêndoi dom-niî Românî 'lŭ complementară. Cu acéstă occasiune Ba-siliu calomniă la pórtă pre Mateiu, în urma căroră sul-tanulŭ decretă scóterea lui, și trămise în țerră pre un skimniagă, înse Mateiu sêmțîsse lucrulŭ și prinse pre turcŭ. Esșîndŭ reŭ și acéstă încercare, sultanulŭ tră-mise pre Sinan-passia cu óste se prinďă pre domnŭ. Ma-teiu strînse armata sa și se puse la appêrare, Turciî nu cutediară se 'lŭ attace și se întórseră preste Dună-riă. În a. R. 2394 (Chr. 1641) se făcŭ planulŭ se în-cungiure pre Mateiu la cetatea Albă și se 'lŭ prinďiă. Spre scopulŭ acesta se dede ordine la amêndoi domniî se purcédă cu ostile lorŭ la cetatea Albă spre a se uni cu Turciî și Tătariî și a merge în contra Moscalilorŭ. Mateiu simți intriga pre cale; și trămise vorbă la passia că e morbosŭ și nu póte se mérgă în persónă. de a-collo se întórse la Tîrguvestei și cu modulŭ acesta scă-pă de cursă. Românî din amêndoue principate dederă 20,000 de militari la impressurarea Assovului. În an-ulŭ R. 2395 (Chr. 1642) domniî Românî fură provo-cați a merge cu ostile érá la Assovŭ. Mateiu sciŭ se scape și de astă dată de a face espedițiunea în persó-nă, înse Basiliu contribul multŭ spre căderea fortăreței Assovului.

XVIII

**Georgiu I Racotî proclamă pre fiu seu Georgiu II
principe Transilvaniei**

În 4 Martiū Giorgiū Racotî s'rinse dietă la Alba-Julia și proclamă pre fiulū seu Georgiu II de successoriū in principatū, érá in a. R. 2396 (Chr. 1643) illū cāsători cu Sofia, fia lui Stefanū Beclianu, apoi incheiă legământū cu regele Franciei și cu Suedil, de altă parte provocatu de protestanți, intră in primăvéra annulū R. 2397 (Chr. 1644) cu óste in Ungaria, unde se frecăde mai multe ori cu imperialiī, și in annulū următoriū inaintă cu Suedil pînd in Moravia. In 8 Augustū a. R. 2398 (1645) incheiă pacea cu Ferdinandū cu condițiunile ca se țină tóte acelle locuri și comitate cari se assecurasseră lui Gabriele Beclianu, mai adăugēdu fortărețele Tocaui, Regețiū-și Acedu. Cu tóte acestea in annulū R. 2399 (Chr. 1646) plecă éráși in Ungaria in ajutoriul protestanților, și făcū se se dea acestora mai multe biserice.—Sassiī din Săbiniū se rescullară din cauza că senatoriul Colomanū Gotzmeister se certase cu muierea sa. Racotî notă pre Sassi de rebellī, le luă patru sate nobilitarie și le puse o mulctă de 10,000 de florinți. In 11 Octombre a. R. 2401 (Chr. 1648) murī Giorgiū Racotî, lăssândă successoriū pre fiulū seū Giorgiū II, in etate de 27 de annī, omū cu mare talente, inse fórte ambițiosū și din acéstă causă temerariū pîno la nebuniă. Acesta perdū indată la începutulū domniei cincī comitate din drépta Tissei.

XIX

Temusiu peţesce cu armele pre fiia lui Basiliu Lupu.

În timpulă acesta domniî ȣeriloră Romănescă, Mateiă şi Basiliu, făcură multe instituţiuni folositoare. fundară scóle pentru limbile romănescă, grecăscă latinăscă re-dicară monasterie, spitalie, bibliotecă tipografie, com-puseră codici de legi, regulară finanţele şi contribuiră la înflorirea agriculturii şi a comerciului, încătă ȣerrile începură a înflori în tóte respectele. Dară Mateiă perdă amórea publică prin doi ministri reu allessă, vestiariulă Ghinea, grecă de nascere, şi armariulă Radu Věrđiariă cari, abusândă de increderca domnului, stórseră ȣerra şi maltractară pre poporă. Basiliu, renumită pentru ave-rea sa, şi tată cu fete frumósc, mărită pre una după Joanne Radzivil marescalculă Lituaniei, érá pre a dóna o ceră Temusiu, fiulă hatmanului căzăcescă. Basiliă nu voi se i o dea, adducendă de pretestă că s'ar suppără sultanulă pentru acéstă cusciiă. Hatmanulă se addressă la sultanulă şi scósse voiă de la dînsulă pentru căsă-toriă. Atunci Basiliă refusă simplu măritarea fetei după ună barbară. Hatmanulă irrupse în anulă R. 2403 (Chr. 1650), cu 16,000 de Cazaci şi cu 20,000 de Tă-tari în Moldavia. Basiliă chiămă pre Potoski cu Poloni în adjutoriă. Hatmanulă bătă óstea lui Basiliu, érá a-cesta fugi la Hotină asteptândă pre Potoski cu Poloni; înse Potoski nu cuteđiă a face bătăliă cu o putere aşia de mare. Atunci Basiliu făcū pace cu hatmanulă, pro-mittendă că va da pre fiă sa după Temusiă, şi plătindă Tătariloră 600,000 de lei. Dară după ce se retrasseră ostile, nu voi se impliněscă promissiunea ci incurcă pre

Cazaci în resbellu cu Polonii. Hatmanulă cu armele în mână constrinse pre Poloni a face pace iu 28 Septembrie R. 2404, (Chr. 1651) la Bialecercua, și ammeuințîă pre Basiliu că lă va visita cu 100,000 de armați. Acesta chiâmă în adjutoriu pre generalulă polonă Calînowski; Cazaci lă bătură și pre dinsulă, și impressurară Cameniția. Temușiă intră în Moldavia cu armată și în luna lui Juniă R. 2405 (Chr. 1652) țină nuntă în Jassî.

XX.

Bătălia de la Popricani și de la Finta.

După ce se împacă Basiliu cu Cazaci făcū plană ca cu adjutorulă acestora se scōțiă pre Mateiu din România și să iea ellū însu-și domnia acesteî țerrî, érá pre genere-seu Temușiū se lă pună domnū în loculă seu în Moldavia. Consiliulă acesta se descoperi lui Mateiu, și ellū se prepară a lă preveni. La curtea lui Basiliu se afla unū ministru, logotetulă Georgiū Stefanū din Racăcianî, inimicū vechiū allū lui Basiliu, care se puse în înțelegere cu Georgiu Racoți II, érá acesta cu Mateiu Basarabă proiectară planulă de a resturnă pre Basiliu, și de a pune domnū pre Georgiū Stefanū. În primăvéra annulăi R. 2406 (Chr. 1653) Racoți trămise pre Joanne Kemeni cu unū corpū de Trasilvanî, de altă parte plecară trupele lui Mateiu din România, și în Duminecă Floriiloră intrară în Jassî. Basiliu Lupu. abiă scăpă cu fuga la genere-seu Temușiū. Armata urităă proclamă domnū pre Georgiu Stefanū. Inse pucînă după aceea se întorse Basiliu cu Cazaci și bătū pre Joanne Kemeni la

satul Popricaniî asiá de tare în câtú acesta fu constrinsú a lua fuga preste munţi în Trasilvania. — După aceea Basiliu cu genere-seu Temuşiú intrară în România. Mateiu Bassarabă despreţându-le puterea trámise pre spătariulú Dicu cu pucină călărime înaintea lorú. Acesta perdú bătălia de la Foxianî şi se retrassê. Basiliu 'şi îndreptá mersulú spre Tîrguvesteî, la Şioplea intelni o putere mai mare, înse şi acésta se frânse de dînsulú. Atunci Mateiú se redicá cu unú corpú de 7000 de ómenî, şi plecá în persónă în contra lui Basiliu care avea o armată de 20,000 de militari. În 17 Maiú se făcú o bătăliá fórte sângerósă la Finta. pre apa Galbina. Oştea cea mică a lui Mateiu se plecá la începutú, înse domnulú. o întórse érá în focú, şi se luptá cu cea mai mare cerbiciá pîno séra, cândú vení o plóiă înfri-coşiátă preste armata lui Basiliu fôră de a uda pre a lui Mateiu. Atunci acesta commândá se attace cu puterî îndoite, adjutatú fiindú şi de elemente, şi frânse cu totulú pre inimicú. Basiliu şi Temuşiú abiá scăpará cu câþi-va căllari la Gallaþi şi de acollo la Jasþi. La 3000 de ómenî căđurá în aceea ¼i de amendóue pârþile. Mateiu se întórse victoriosú la Tîrguvesteî în 18 Maiú, în ¼iua înálþiárei Domnului, înse căpétasse şi ellú o plagă la peþiorú care 'i causá multă durere pîno ce se vindecá.

XXI

Basiliu Lupu perde domnia.

După acéstă victoriá Mateiú dede óste lui Giorgiu Stefanú ca se intre în Moldavia. Raçoþi încă trámisise pre Stefanú Petki cu unú corpú de Trasilvani, cari in-

trându în țerră bătură óstea lui Basiliū la Sîrca. Basiliū fugi în Ucraina la curscu-seū hatmanulū Chmelniski. Temușiū și sócra lui se închiseră cu 8000 de Cazaci în Suciava. Româniī și Trasilvaniī impressurară și bătură Suciava în cursū de trei luni de ȕille și giumețate. Chmelniski nu putū se vină se descingă cetatea, fiindū că armata polonă sta la Barū și lū ținea în respectū. Din contră lui Giorgiū Ștefanū îi mai veni unū succursū de 4000 de căllări. Basiliū se dusse la Tătarī după adjutoriū; înse acestia întărđiară cu venirea, și pino atunci Temușiū muri plăgitē de o scândură de ambarū ce se sparse, fiindū lovitū de nnū globū de tunū, și în 9 Octombre se dede cetatea. Dómna cu tóte averile căđū în mánile lui Giorgiū Ștefanū, care le împărți ostilorū aussiliarie. Intre acestea Basiliū căpētă 20,000 de Tătarī, și întră în Moldavia, dară pre calle audi despre celle ce s'aū întêmplatū la Suciava, și se întórse în Crimeria. Chanulū tătărescū lū puse la închisóre, apoi lū trāmise la Constantinopoli, unde fu arruncatū în Aedica (saū Sépte-Tunuri).

XXII.

Mateiū Bassaraba móre.

Giorgiu Ștefanū după ce se așeđiă în scaunū dede adjutoriū Polonilorū în contra Cazacilorū. Micheșiū, căpitanulū lui Răcoți, încă purcesse cu ostile trasilvane în Ucraina, și cu puteri unite bătură pre Cazaci. — între acestea Mateiū Bassarabă pătimiă fórte de plaga căpētată în bătălia de la Finta. Pretorianiī (seimenii) trasseră tótă puterea ia sene, începură a cere stipendei

întreite, ucciseră pre cei doi ministri rei (pre Ghinea și pre Verđiariu) chiaru în casa domnului, érá pre cluciariulú Socolu în pațulú său.

În 15 Augustu muri dómna Elena, sócia lui Mateiú. După ce se vindecă Mateiú de plaga memorată, se dusse în perâmbulare la Argeșiú, érá apoi cândú se iutórse la Tîrguvesteí, află porțile cetății închise. Pretorianii (seimenii) dechiărará că lorú nu le place domnú bătrânú, decí se se ducă în monasteriú, saú se éssă din țerră. Mateiú se vėđú redussu la trista nēcessitate de a tracta cu rebélli de pretoriani promițendu-le ímmulțirea salarielorú. Acestú despotismú militariú amări đillele lui Mateiú Bassarabă, ellú muri în 8 Aprile R. 2407 (Chr. 1654) la Tîrguvesteí, unde se îngropă cu mare pompă.

SECȚIUNEA C.

De la mórtea lui Basiliu Lupu și lui Mateiú Bassaraba pîno la Reforma lui Constantinú Mavrocordatú.

CARTEA I.

De la mórtea lui Basiliu Lupu și a lui Mateiú Bassarabă pîno la pacea de la Carloviciú.

I.

Constantinú Bassaraba și Giorgiu Stefanú.

După mórtea lui Mateiú se strînse adunare generalé de toți boiarii și directorii suptú președinția Mitropolituluí Ignațiú și allesseră domnú pe Constantinú, fiulú

lui Șerbanu Bassarabă, care se întări și de cōtră pōrtă. Acesta se puse îndată în bună înțelegere cu Racoți din Trasilvania, cu Stefanu din Moldavia, și cu chanul Tă-tărescu, și luă măsuri spre a disciplinā miliția cea desfrēnată; ellu donă militarilor decima, le făcu uniformă bună și mări salariile officiarilor, cu tōte acestea nu putu stēperā despotismulū militariu. În urmă cugetă se-i desbine și se frângă o parte prin cealaltă. Ellu chiamă pre officiarī dorobanților (cari eră din țerră) și le spuse că are de scopu se dimită pe seimeni (cari eră străini, mai allessu serbi), și cu salariile lor se immultescă alle dorobanților. Officiariī se învoiră, dară militariī cari eră încuscriți cu seimeni și legați în multe moduri, înțelegēndu despre acestu lucru, se revoltară împreună cu seimeni, și ucciseră mulțime de boiari, prădară case și biserice, insultară pre domnū și începură a dicta ei tōte în țerră. Unu dintre boiari fugiră în Trasilvania, alții preste Dunăriă în Turcia. În fine sultanulū Machōmede IV vedindū ce urmări pōte se aibă o atare revoltă militară, scrisse lui Stefanu din Moldavia și lui Racoți din Trasilvania, se intre cu osti în țerră și se nemicescă acea milițiă periculōsă. Domnulū căută ocasiune se scape preste Dunăriă.

Armata unită intră în țerră suptu commandulū lui Stefanu și Racoți. Rebelliī allesseră domnū pe spătarulū Chrisea fiulū lui Demetrascu și se puseră la apărare la satulū Șioplia lōngă Tellēșinu, unde se făcu o bătăliă terribile în 17 Juniu R. 2408 (Chr. 1655) în care rebellī fură frânți și apoi desfăcuți cu totul. Constantinū se întorse în țerră și tractă cu mare pompă pre Stefanu și pre Racoți. Dup'acea continuă a organisă țerra.

înse pacea se turbură în mai multe rînduri prin frîn-
turile rebellilor, cu toate acestea Constantin i bătui
pre totindine. În lupta de la Brăila fu prinsă spata-
riulă Chrisea pe care 'lă trămise la Racoți după do-
rința acestuia. Racoți 'și formă o turmă de 500 de
seimeni desfăcuți și le incredințîă custodia reședenței
selle, Alba-Julia.

II.

Nebuniile lui Racoți

În luna lui Augustă veni la Alba-Julia ună trămissă
de la Carlă Gustavă regele Suediei, și invită pre Ra-
coți se se unescă cu dînsul în contra Polonilor. Ra-
coți acceptă, înse în anulă R. 2409 (Chr. 1656) illă
invitară chiară Poloniă offerindu-i regatulă, decă și va
scămbă religiunea calvinescă și va trece la catolicismă.
Racoți remase pre lîngă legătura făcută cu Suediă și
plecă în Januariă R. 2410 (Chr. 1657) cu 50,000
de ómenî în Polonia, în contra voinței sultanului; luă
mai multe castelle, chiară și Cracovia. Danił constrân-
sără pre Suediă a se retrage. Racoți rămase singură, ellă
scullă pre Cazaci în contra Polonilor și ceru ajutoriă
de la Stefană domnulă Moldaviei, și de la Constantină
domnulă României, cari i dederă câte 2,000 de militari
din fiă-care principatū. Dară Polcnił încă nu se ar-
retară passivă; ei appucară pre Racoți de toate părțile
illă infuudară în locuri deșerte, unde perdū fôrte mulți
ómenî, în lipsa cea mare de provisiuni. După mai multe
conflicte triste Racoți perdū toate tunurile și sarcinile
și în fine se vedū redussă la necesitatea de a încheiă

cu Poloniî o pace fôrte umilitóriă pentru dînsul, în 24 Juliù a R. 2410 (Ch. 1657). Racoti se întorse în Trasilvania însoțitù de unù micù numărù de militari, érá celledate osti le lăssă în Polonia. cu Joanne Keme-ni; acesta fu încungiuratù de Tătari și vëndutù de Cazaci din cauza morții lui Temușiù, ellù cădù prinsù în mânia Tătarilorù cu mai mulți soți ai sei, óstea parte perì, parte se prinse, așià în câtù acéstă nebunià a lui Racoti costà pre Trasilvani la 20,000 de morți și totù atăția prinsi. — In absența lui Racoti, Chrisea spătar-iulù, în locù de a custodi Alba-Julia, trecù cu cei 500 de seimeni în România pre la Bisterția; Constantinù trâmise în contra lui pre vorniculù Preda Brancovanu cu unù corpù de militari allesși, cari bătură pre seimeni la satulù Benga. Chrisea fu prinsù și spënduratù împreună cu alți partisanì ai lui. Dară nici acéstă întem-plare nu allinà pre rebelii cei desfăcuți și resipiți; ei trecură Dunăria, și începură a innegri pre Constantinù înaintea Turcilorù, dîcëndù că acesta e conjuratù cu Stefanù din Moldavia și cu Racoti din Trasilvania asupra imperiului turcescù, și caută numai moduri de a se redică cu toți. Intre altele spuseră, că Constantinù a trâmicsù 2,000 de ómeni lui Racoti în adjutoriù în contra Polonilorù. Aceste accuze avură successù, mai vértosù pentru că sultanulù erà fôrte supăratù pre Racoti pentru espedițiunea polonă. Ellù decretă scóterea a toți trei domni, a lui Racoti, a lui Constantinù, și a lui Stefanù. — Racoti abià adjunse în Trasilvania, și commissariì turcesci veniră cu decretulù de depunere. După ordinea commissarilorù se adunà dietă la Alba-Julia în luna lui Octombre. Racoti cercă a se opune

înse dieta 'lă constrinse a abdică. Racoți puse condițiunea, că dacă 'lă va ierta sultanulu, se-și pótă relua domnia. Dieta allesse în 31 Ottobre pre Francesco Redei, comitele Marmorosulu. Miliția presidiariă de la Urbea-mare, Janova și Jula instigată de Racoți nu voi a face jurământu de credință lui Redei. Turcii atacară Janova spre a adduce pre renitență la suppunere. In luna lui Januariu R. 2411 (Ch. 1658) Redei adună dietă la Medieși în care se plânse pentru înterritările lui Racoți spre a lă admoni ca se se astêmpere; inse Racoți irrupse pre neasteptate cu óstea și impreczură cetatea. Redei se lepêdă de domniă în 14 (25) Januariu, lăssându éráși pre Racoți în loculă său

III.

Radu Michaelle în România, Giorgiu Ghica în Moldavia, Achatu Barcianu în Transilvania.

Intre acestea Constantină și Stefană fură scosși din domniele lor; ei fugiră amêndoî la Racoți în Transilvania. Pórta trâmise la Tîrguvestei pre Radu Michaelle nepotulă lui Michaelle cellă rău, érá la Jassî pre Giorgiă Ghica de origine din Albania. — Radu Michaelle fu escortatū în țerră de famosulă veziriă Cupruli-Mechemed-passiă cu o armată compusă de Turci și de Tătarî, cari predară țerra suptă ochiî noului principe. După retragerea loră, Radu Michaelle formă proiectulă ca în înțelegere cu Racoți și cu Giorgiă Stefană se arrunce jugulă Turciloră. In totă decursulă annului 2411 (Chr. 1658) ellă se ocupă cu preparative bellice fôră se spună cugetulă seă la cei din țerră, inse ținū correspon-

dinția cu Racoți și Giorgiū Stefanū. Acestū din urmă căpătă adjutoriū de la Racoți, și irrupse în Moldavia, dară fu bătutū de Gregoriū fiulū lui Giorgiū Ghica la Tîrguformosū. Racoți fu mai fericitū, ellū bătū pre Chinan-passia de la Buda, la Lipova în Temișiana, în 4 Juniū. Inse în lună lui Augustū intră veziriulū Cupruli-Mechemed passia cu o armată de 100,000 de Turci în Ungaria. De altă parte domniī țerrilorū Românesci și chanulū tătărescū căpetară ordine se plece cu ostile lorū în Transilvania. Atunci Radu Michaelē adună óstea sa și descoperi planulū seū boiarilorū țerreī. Acestia cunoscēndū periclulū unei atarī întreprinderī și neputinția de a se mesurā cu Turciī, fugirā la Cădar-passia, care intrase în țerrā spre a trece în Trasilvania. Radu Michaelē vedīndu-se delăssatū și vëndutū se întórse la passia, și accusā însuși pre boiarī de proditori. Turculū cređū și dede pre boiarī pre mănile domnului, care i tăiā fōrā misericordiā. După aceea plecā în Trasilvania cu Turciī. Din Moldavia Giorgiū Ghica trāmise pre fiulū seū Gregoriū cu óstea țerreī și cu chanulū tătărescū. Veziriulū Cupruli-Mechemedē impressurā Janova, Romāniī cu Tătariī coprinserā Trasilvania, Rocoți fugi în păduri. Magnații Trasilvani trāmiserā o deputațiune la veziriulū ca se lū róge de iertare și se cruție țerra de devastațiune. Veziriulū redicā tributulū de la 15,000 de galbinī la 50,000, și le dede domnū pre Achațiū Bărcianu, dup'aceea luā castellele Lugoșiū, Săbeșiū și Janova. In 10 Octombre se strīnse dietā la Sedișióra și se installā Achațiū Bărcianu cu acelleași condițiuni ca și Redei; érá ostile Romāne, pre cumū și Turciī și Tătariī esșirā din țerrā, însă acestia dusserā mul-

ține de prinș în servitute. — Radu Michaelae accusă de vîndătoriu pre Constantin Cantacuzenu care scăpase în Moldavia. Acesta fu dussă la Constantinopoli, înse acolo se cureți cu totul și înnegri pre Radu Michaelae ca pre unul care concepusse idăa de a se scullă în contra Turcilor. Michaelae rescumpără pre Joanne Kemeni de la Tătari și lă trămise în Trasilvania la Racoti.

IV.

Radu Michaelae, Constantinu Bassaraba și Giorgiū Racoti se scolla asupra Turcilor.

În anul R. 2412 (Chr. 1659) Bărcianu accusă la pörtă pre Michaele domnul Românii, și pre passia de la Temişóra că sta în legătură cu Racoti. În adevăr Racoti strînse o armată și irrupse în Trasilvania, și bătù ostile lui Bărcianu, care fugi la Deva, și apoi la Temişóra. Radu Michaelae tăia pre toți boiarii renitenți, predă averile și maltractă femeile lor, și respândi terróre preste tótă țerra, apoi uccise pre toți Turcii de la Tîrguvestel, arse Brăilla și Giurgiu, și se puse pre pițior de apperare încontra Turcilor. Apoi se duse în țerra Birsei spre a se înțelege cu Racoti despre operațiunile commune. Aci făcură planul se scotîă pre Ghica din Moldavia și se pună pre Constantin Bassarabă, și așia cu toții se și assecuredie independenția țărilor. În urmărea acestora se organisă o armată de 10,000 de Români suptă commândul lui Giorgiū Băliianu și de 10,000 de Trasilvani suptă a lui Clemente Micheșiu, care intră de două părți în Moldavia, și în

15 Septembre adjunse la Jassî. Ghica fugi la Tighina, unde întelni pre chanulü tătărescū, și se întorse cu 20,000 de Tătari la Jassî, bătū înfricoșiatū armata creștină, uccise la 2000 de ómenî. Vorniculü Giorgiü Băliianu cădū în prinsóre cu mai mulți alțiî; cei ce scăpară fugiră în păduri, însă acolo i uccisseră țernaniî. Între acestea Turciî intrară în România pre la Giurgiu, și în Trasilvania pre la Pórta de ferrü. Michaelē respinse pre Turci preste Dunăriă, însă la Giurgiu i veni scîire despre perderea din Moldavia; ellü se retrasse la Tîrguvestei, unde i veni altă scîire tristă, adică că Racoti fu bătutū la Ulpia Traiana, unde perdū la 3000 de ómenî; a treia fama tristă annunțîă venirea Turcilorū în țerră. Militariî perdură curagiulü și începură se deserteđie, alțiî âmbilă cu planulü se prinđiă pre domnū ca se scape de furia Turcilorū. Michaelē vėđendu-se în periclu, trecū preste munți în Trasilvania la Racoti, și unindu-se cu dînsulü și cu Constantinū Bassarabă strînsēră remășițele de óste și plecară încontra Turcilorū, și i bătură așiă de înfricoșiatū, încătū acestia se vėdură constrînși a se retrage în Ungaria la iernaticū. Bărcianu se închise în Săbiniū cu 1500 de Turci și altă ammestecătură. Racoti impressură cetatea și o bombarđă din cincî tunuri, dară fôră de successū.

V.

Giorgiü Ghica în România si Stefanu Lupa în Moldavia.

După ce trecū Michaelē în Trasilvania pórta numi domnū în loculü lui pre Giorgiü Ghica din Moldavia,

érá în loculú lui Ghica puse pre Stefanú fiulú lui Basiliú Lupu, Nouembre R. 2412 (Ch 1659). Turcií și Tătarii cari venisseră în țerră pentru scóterea lui Míchele, predară și devastară după usanția lorú. Ghica îndemnatú de Turcií stricá curtea domnăscă de la Tîrgu-vestei și mutá scaunulú la Bucuresci.— În luna lui Aprile a. R. 2413 (Ch. 1660) intrá Constantin Bassarabă cu óste trasilvană pre la turnulú Roșiú. Giorgiú Ghica fugi la Giurgiu. În 1 Maiú Constantinú intrá în Bucuresci unde i se suppuseră toți boiarii și tótă miliția; după aceea purcesse la Giurgiu, și bătú escorta lui Ghica care fu constrinsú a trece preste Dunăriă. — Sultanulú însciințatú despre aceste fapte audaci alle Românilorú, commândá Turcilorú și Tătarilorú se trecă în țerră și se o prefacă în unú deșertú, se taie și se prinđiă pre toți locuitorii și se i ducă în servitute. Inse Ghica îmblândi menia sultanului, și lú făcú se și scâmbe cugetulú contentându-se cu scóterea lui Constantinú. Acesta auđindú că vine o armată validă de Turcií și de Tătari nu se cređu destullú de tare spre a li se oppune, și se retrasse în Trasilvania în 25 Maiú. de acollo se dusse apoi la Cazaci. — După ce Ghica se asseđiă în scaunú, Turcií trecură pre la Russiava în Temișiana, se uniră cu Seid-Achmed-passia, și purcesseră încontra lui Racoți. Stefanú Lupu din Moldavia încă fu provocatú a irrumpe de acea parte în Trasilvania spre a coprinde pre Racoți de tóte părțile. Racoți auđindú de venirea Turcilorú descinse Săbiniulú și se dusse spre Clușiú că-cl Seid-Achmed-passia veniă din Ungaria într'acollo. Intre Geliu și Feneșiú, din susú de Clușiú, se făcú o bătăliă cruntă, în care Racoți se luptă ca unú leú, înse căpě-

tându o plagă grea, fugi la Urbea mare, și muri acolo în 8 Juniū, în etate de 39 de anni. Puçinū după aceea muri și Raðu Michaele fostulū domnū allū României. Serdariulū Seid-Ali-passia luă apoi Urbea-mare în 27 Augustū.

Turcii perdură în acéstă expedițiune la 10,000 de ómeni. Achațiū Bărcianu fu ținutū suptū custodiă de cōtră Turci pîno la luarea Urbei mari, după aceea fu trămisșū în Trasilvania ca se și iee domnia.

VI

Gregoriu Ghica în România si Michaele Apafi în Trasilvania.

Prin revoluțiunile celle mari în principatulū României, se devastasse țerra în modulū cellū mai deplorable, la acestea se mai adausse o pēstilențiă de trei anni, cu care se uniră doi anui de sterilitate, așa încătū în anulū R. 2413 (Ch. 1660) ómeni cari mai remaseră în viéțiă nu avea cu ce se se nutrēscă, cu atātū mai puçinū cu ce se plătescă tributulū la pōrtă. Veziriulū Cupruli infuriatū pre Români scōsse pre Giorgiū Ghica din domniă în 1 Septembre cu intențiunea de a prefăce principatulū în passialicū turcescū. Constantinū Cantacuzenu, care se află atunci la Adrianopoli se intrepuse și lucră din tōte puterile spre a face domnū pre Gregoriū Ghica fiulū lui Giorgiū, luându-lū suptū respunderea sa. În urmarea acestora Gregoriū căpētă denumirea și venindū în țerră se puse cu tōte puterile spre a allinā durerile și a conteută și pretensiunile porții.

În Trasilvania se revoltară Secuii în contra lui Acha-
 țiu Bărcianu ; refugiții din Ungaria uumiră domnă pre
 Joane Kemei și irrupseră cu dînsul în frunte în Tra-
 silvania, în număr de 1000 de căllări și bătura ostile
 lui Bărcianu. După mai multe frecături veni lucrul
 la tractate ; Bărcianu se lăpedă de domniă în dieta de
 la Regină în 31 Decembre, érá Joane Kemei se al-
 lesse domnă în 1 Januariu R. 2414 (Ch. 1661). Băr-
 cianu chiămasse pre domni țerriloră Românesci într'ad-
 jutoriū, acum le scrisse *pro forma*, că nu mai are lipse
 de adjutoriele lor. În luna lui Juniu veniră în Tra-
 silvania de o parte Ismail-passia de la Buda, de alta
 Seid-Ali-passia de la Dôrstoră asupra lui Kemei, Tă-
 tarii intrară prin Moldavia. Înainte de a ocupa trupele a-
 cestea Trasilvania, Kemei uccise pre Bărcianu la satul
 Repa. Seid-Ali-passia intrând în țerra Sargeșului,
 devastă totă ținutul, arse Orestia și Săbeșul, și se un
 cu Tătarii la Alba-Julia. Kemei se trase în Ungaria
 spre Tissa ca se unească cu Germanii. Turcii în urma
 lui predară și devastară totă țerra, apoi asădiară ca-
 strele la Tîrgul Mureșului și puseră domni pre Micha-
 ele Apafi în 15 Septembrie, care se intallă la Șeica mică
 în 20 Novembre R. 2414 (Ch. 1661). Între acestea ve-
 ni Kemei din Ungaria cu oște germană suptă comite-
 le Montecuculi pîu la Clușă. Secuii nu voră se re-
 cunoscă pre Michael Apafi de domni. Ismail-passia îi
 bătă și le devastă țerra. După acesta se retraseră Turcii
 la iernatică în bauatulă Temișiană cu mulțime de cap-
 tiv, lăsându numai 2000 de janiciari pentru appărarea
 lui Apafi. — În luna lui Januariu R. 2415 (Ch. 1662)
 irrupse Kemei éráși în Trasilvania cu 5000 de Un-

gurianî şi cu 2000 de căllarî germanî, şi impressură pre Apafi în Sedişioră. Aūdindū Cuciuc-Mechemed-pasşia de la Temişiora despre acēstă întēmplare, plecā asupra lui Kemeni şi lū bātū la Alişin-mare. Kemeni fugindū din bātăliă, cădū de pre callū şi fu călcatū de proprii seî căllarî; Germaniî fugiră în Ungaria. După acesta, Michaelē Apafi coprinse locurile cari le luasseră Germaniî, înse voindū se coprinđiă şi Cluşiulū fu bātutū impreună cu Cuciuc-Mechemed-pasşia de cōtră Germani, în 5 Juliū, şi constrinsū a se retrage la Turda. Turciî redicară tributulū ţerreî la 80,000 de galbinî, şi se retrasseră şi ei devăstāndū totū ce le sta înainte.

VII.

Eustratiu Dabişia. Espediţiunea în Ungaria,

În acestū annū (R, 2415; Ch. 1662) muri Stefanū Lupu domnulū Moldaviei; în loculū lui se allesse Eustratiu Dabişia, şi se confirmă de pōrtă,

•În anulū R. 2416 (Ch. 1663) murindū veziriulū Cupruli, urmā în loculu lui fiu-sēū totū cu numele Cupruli în etate de 22 de annî. Acesta dechiărā resbellū imperatoriulū Leopoldū şi plecā cu o armată mare în Ungaria. Chanulū tătărescū, domnulū Moldaviei Eustraţiu Dabişia şi allū Romāniei Gregoriu Ghica, precumū şi allū Trasilvaniei Michaelē Apafi, căpētară ordine se se redice cu ostile lorū şi se mērgă în Ungaria. În luna lui Juliū trecură ostile romāne prin Brăşiovū şi prin Săbiniū cu cea mai mare disciplină militariă, érá Tătariî cari veniră după dînşii pēdară şi devastară Trasilvania. Gregoriū Ghica se dusse cu ó-

stea în persoană, érá Eustratiu Dabişia fiindú morbosú trámise pre hatmanulú. Michaelé Apafi încă se prefácú mai ántéiú a fi morbosú, apoi addusse alte preteste, în fine fu constrinsú a se duce şi ellú în luna lui Septembrie, când veziriulú luasse Cetatea nóúă (Ujvar), 25 Septembrie. După acéstă victoriă ostile aussiliarie se întórseră în ţerrile lorú.

În absenţia lui Gregoriu Ghica, ministri lui Stroia Laurdeanu şi Dimitrascu Grecu, ţessurá intrigá între dómna Maria si Constantinú Cantacuzinu. Intorcénduse Gregoriú a casá dede pre Constantinú pre mânile ministrilorú se 'lú ducá la monasteriulú Sinagovú. Acestia illú dusserá, inse illú şi ucciserá, nu se scie cu saú fôrá de voia domnului.

În Trasilvania se revoltará ostile germane cari ţinea preşediulú prin cetáţi, în contra commandanţilor lorú, din cauza salarielorú, şi trecurá la Michaelé Apafi.

VIII.

Bătălia de la Leva, Fuga lui Gregoriu Ghica

În primăvara annului R. 2417 (Ch. 1664) veziriulú Cuþruli întreprinse o nóúă expediţiune în contra Germanilorú în Ungaria; Gregoriu, Eustratiu şi Michaelé Apafi furá provocaţi a merge în adjutoriú cu ostile lor la Leva. Michaelé Apafi se escusá dicéndú că ellú are se 'şi appere ţerra în contra Germanilorú, dará pre suptú ascunsú începú a tracta cu Leopoldú. Oastea combinată adjungéndú la Leva impressurá acéstă cetate, inse fu bătută de generariulú Sussa în 19 Iuliu. Românii perdurá tnnuri, care, muniţiune şi provisiuni, şi mulţi-

me de officiarⁱ și militari. 700 de Români din amândouă principatele fură prinși de Germani, de cari se dice că i ară fi spânzuratⁱ Germanii pre toți aprópe de Strigoni^u ca se 'și resbune asupra Turcilorⁱ cari tăiasseră președiul^u german^u de la Comorul^u mic^u. Ceilalți cari scăpară se retrasseră la Strigoni^u, înse Turciiⁱ nu i lăsară în cetate nici nu le dederă provisiunⁱ. Atunci ei se întórseră a casă, fôrá de voia domnilorⁱ; la Tissa întelniră un^u corp^u de Turciⁱ cari voiă să-i impede, Româniⁱ i bătură și 'și continuară callea. Veziriul^u trimise ordine lui Eustratiu și lui Gregoriu se se întórcă la armata turcescă; ei se escusară arretându că nu mai pot^u se 'și țină ómeniⁱ în disciplină —. In timpul^u acesta intrară imperialii pónă la Cluși^u în Trasilvania. Cuciuc-Mechemed-passia de la Urbea-mare, devastă ținutul^u acesta și făcú multime de captivi, pre cari i scăpă a poi Giorgiu Veru, supprefectul^u Clușiu-lui. — In 1 August^u Montecuculli băt^u de frânse armata turcescă la St. Gotard^u. In luna lui Septemb^{re} se încheiă pace între Leopold^u I și Machomede IV pre dóue-șeci de ani, cu condițiunile ca imperialii se dea lui Apafi castellele cari se țin^u de Trasilvania.

Inainte de a se încheiă acéstă pace, Gregóriu Ghica căpétă ordinea de a merge de no^u cu óste în Ungaria; înse ell^u desperat^u și înfricat^u pentrn errórea de la Leva, care i se impută de prodițiune, lăssă țerra în 20 Nouemb^{re}, și fugi în Trasilvania, de acollo trecu în Polonia, apoi în Germania și mai pre urmă se dusse la Veneția. — Auđind^u despre acésta Rădu fiul^u lui Leone Stefan^u care eră la Constantinopoli, cumpără domnia cu 400,000 de lei și veni la Bucuresci în 12

Februariu R. 2418 (Chr. 1665) adducându cu sene mulțime de Greci flămenți, cari stórseră țerra în cele mai triste moduri spre a se înavuți pre sene și a plăti datoriile domnului.

IX

Radu Leone și Elia Alessandru

În Moldavia muri Eustratiu Dadișia în anul R. 2419 (Chr. 1666) și se pusse domn ginere-seu vestiariul Duca, care încurcându-se într'o correspondență falsă cu chanul tătarescu despre care eră vorba că va se se inchine Muscalilor, perdū domnia preste o meșietate de annū. Atunci Elia fiul lui Alessandru Elia, cumpără domnia cu o mare summă de bani, și veni assemine cu mulți Greci în principatū, cōtră începutul anului R. 2420 (Chr. 1667). În anul acesta trecură Tătarii prin țerră cu 100,000 de Poloni prinși. Ambassatoriul Poloniei mergîndu la Constantinopoli cu un comitat de 250 de ómeni trecu prin Moldavia și căptă victuali și conductu de la Elia Alessandru, înse nu fu visitat de dînsul. Polonul superbuse supără forțe și puse tóte petrie în miscare la Constantinopoli spre a lă scóte din domniă.

Estorsiunile lui Radu Leon din România se auđiră la pórtă, și acésta decretă scóterea lui. Domnului vedēnu-se cădută strîn se pre boiarii țerri și le promise depărtarea Grecilor și relăsarea tributelor cellore introdusse de dînsul, decă ei voru merge cu ellu la Constantinopoli și lă voru cere órași de domnū. Români se immuiară și plecară cu Radu la Constantinopoli, unde și puseră lucrul la calle pentru reinnoirea domniei lui Radu Leone. Da-

ră tirannulă neci nu se întorse în țerră, și începù a continua estorsiunile selle. Revenindù la Bucuresci addusse pre Grecii sei cu sene, cu allù cărorù consiliu despoia familie, monasterie, și morminte. In fine determină se uccidă pre unù numărù de boiari, pre cari i chiămă la curte în 3 Decembre R. 2421 (Chr. 1668) cu cugetulù de a i dà pre mânil pretorianilorù. Boiarii înțelegendù propusulù lui Radu Leone, fugiră la metropoliă și începură a trage clopotele; se adunară directorii și militarii cari auđindù din gura persecutaților consiliulù cellù barbarù allù domnului, se dechiarară pentru appărarea lorù. Ei se dusseră la Constantinopoli și cerură scoterea lui Rađu Leone. Sultanulù primì și le dede boiariilor voiă se și allégă domnù după plăcere. Ei alleseră pre yorniculù Antoniù de la Popesci, care se și întâri de pórtă, și veni cu insemnele la Bucuresci, în 19 Aprile R. 2422 (Chr. 1669). Totù în acestù annù se scósse și Elia Alessandru din Moldavia și se restabili Duca în domniă.

X.

Duca în Moldavia. Antoniù în România.

In Ungaria se revoltară protestanții suptù Francescù Racoți, fiulù lui Giorgiù II, în annulù R. 2423 (Chr. 1670), înse ei fură bătuti de imperiali; Racoți căpētă iertățiune, érá Petru Zriny, Francescù Nadasdi, și Francescu Frangepane fură tăiați la Vienna; — mulți Unguri reformați fugiră atnci în Trasilvania și căpētară asilù la Michaelé Apafi, care eră de sect: lorù, și cu modulù acesta immulțiră numărulù de appēsători ai Ro-

mânilor. — În Moldavia încă se nascu rescollă asupra lui Duca, din cauza ministrilor greci. Duca fu împresurat în reședinția sa, în 29 Octombre R. 2424 (Chr. 1671) în spațiu de trei zile, apoi fu allungat cu rușine. Ellu fugi la Turci, și în primăvara anului R. 2425 (Chr. 1672) se întorse cu Caplan-passia de la Aleppo, bătut pre rebelii la Cassin, reintră în Jass și uccise pre capetele rescollei. — Atunci Armenii cari luasseră parte la rebellune, fugiră în Trasilvania. — În România se formă o facțiune suptă conducerea lui Giorgiū Băllianu și a lui Radu Stirbeiū cu scopu de a uccide pre ministrii domnului Antoniū. Conspirațiunea se descopri, Antoniū îi iertă și le recommendă se trăiască în pace și în concordia, și se nu caute a turbură țerra. Inse intriganții allergară la Adrianopoli, unde accusară pre domnū de ineptu de a guvernă, și de necredințiosu porții. Acollo se află pre atunci și fostulū domnū Gregoriū Ghica, care recăstigasse grația sultanului prin măiestriele lui Panagiotū Nicușiū, și se întorsesse de la Veneția spre a încercă avventuri nouē. Ei se uniră cu acesta și lucrară atâta pino cându înduplecară pre pörtă se scôțiă pre Antoniū, și se pună érašī pre Gregoriū Ghica, care e omū cu esperiențiă și cunnósce starea țerrilorū de prinpregiurū. Antoniū cu ministrii sei fu chiămatū la Adrianopoli și pusū la închisóre, cu începutulū anului R. 2425 (Chr. 1672); érá Gregoriū Ghica se restabili în domniă. Ellu veni la Bucuresci în 20 Martiū, și începū a despoiă țerra și a persecută în modurile celle mai tirannice pre boiarii de facțiunea Cantacuzenilor.

XI.

Batalia de la Cameniția.

În vara acestui an (Chr. 1672) sultanul Machomed porni resbellu încontra Polonilor; domni țerrilor Românesce fură invitați a da adjutoriū. Duca făcū poduri preste ape și alte aparate necesare. Armata turcescă trecū pre la Gallați și merse cōtră Hotinū și Cameniția. Cu acēstă ocasiune Gregoriū Ghica aflādu intrare la sultanulū accusā pre Duca că ține cu polonii, cu tōte că causa cea adevērată eră inimiciția personale asupra lui Duca; că-cī serdariulū Serbanū Cantacuzenu ședea ascunsū în Moldavia, Ghica lū căutā îndesertū ca se lū prindīă, și neputēdu-lū aflā, determinā se și resbune asupra lui Duca. Sultanulū după ce trecū óstea preste Dunastru dede ordine se prindīă pre Duca și se lū trāmiția la Constantinopoli, ēră în loculū lui, după cererea boiarilorū țerreī, numi pre Ștefanū Petriceiū. La acēstă espedițiune Trasilvaniī trāmisēră provisiuni spre întreținerea armatei. — Cameniția se luā în 18 Augustū, și armata turcescă se întōrse preste Dunăriă. — Gregoriū Ghica se înturnā la Bucuresce în 11 Decembre. În absenția lui. boiariī cari resturnasseră pre Antoniū commiseră celle mai crude fapte încontra Cantacuzenilorū și cellorū alți ómenī de partita acestora Gregoriū la întōrcerea sa se prefăcū că nu e mulțiamitū cu purtarea lorū, înse nu i pedepsī de locū. Veziriulū de la Adrianopoli înțelegēndū urmările acestea în țerră, chiāmā la sene pre Serbanū Cantacuzenu, care traia ascunsū în Moldavia, ca se lū informeție despre starea lucrurilor din țerră. După raportulū lui Serbanū

Cantacuzenu, domnului fu provocat să se trimită la Adrianopol pre prinșii de partita Cantacuzenilor spre a stărce bani și de la unii și de la alții. Grigoriu Ghica trimise vezirului 200 de pungi de bani cu cererea de a uccide pe toți prinșii cspediți de dînsul. Vezirul îi essitiă în diverse locuri ale imperiului turcesc.

XII.

Gregoriu Ghica și Stefanu Petriceiu la Poloni.

În luna lui Maiu R. 2415 (Chr. 1673) plecă sultanul a două oră încontra Poloniei, domniî Românî meraseră într'adjutoriū cu 8000 de ómenî. Serasckieriulă Hussein-passia vedîndu unū numerū așîa de micū se înfurîă asupra domnilorū, și se repeđi cu angiariulă asupra lui Petriceiu, assemine furîă aretă Hussein-passia cōtră Gregoriu Ghica cîndu ținură consiliū de resbellū. Prin aceste pîntări crude se supperară domniî și militariî Românî, și determinară se trecă în partea Polonilorū. Grigoriu Ghica însărcinatū cu veghia noptîrnă, fu prinsū de Românî și dussū în castrele Polonilorū. Stefanu Petriceiu se mai prefăcū cîtu-va timpū; înse cîndu trecu Sobieski preste Dunastru, trimise la dînsul pre Andrea Wolf și lă însciințîă despre tôte dispozițiunile Turcilorū, érá în 11 Novembre, cîndu Sobieski attăcă Hottinul, întórse armele încontra Turcilorū, aprinsū de menîă pre Hussein-passia, se repeđi asupra lui, și lă plăgi cu mîna sa. Stefanu cu Românîi contribui mare parte la decidera bătăliei, după care Sobieski luă Hotinulū.

Retrăgēndu-se Turciî prin Moldavia devastară țerra

barbaresce. Ștefanu cu Sobieski înaintară pîno la Jassî și invitară pre Michael Apafi se se unescă cu diușii încontra Turcilor; înse puçinû după aceea muri Michael Visneveski regele Poloniei, și senatulû trâmise ordine lui Sobieski se se întorcă înderetû. Atucî Ghica se dusse éráșî la Turci, escusându-se că Românii l'aû luatû cu pnterea și l'au băgatû în castrele Polonilor; érá Ștefanû Petriceiû se dusse cu ai seî în Polonia. După retragerea Polonilor, pórtá numî domnû în Moldavia pre Demetriu Cantacuzenu care se află atuncî la Constantinopoli cu emigrații, érá în România trâmise pre Duca fostulû domnû în Moldavia. Înainte de a veni în țerră, Duca trâmise pre cluciariulû Constantinû locûșinitoriû pîno cândû va adjuge ellû însuși. Acesta arretându-se în Bucuresci fu prinsû ca unû mincinosû de cõtră Giorgiû Băllianu, Năsturellû și alțiî de facțiunea lorû; înse cândû se auđi că vine Duca facționarii lăssară pre cluciariulû Constantinû la Argișiu, érá ei fugiră în Trasilvania. Duca intră în 16 Decembre în Bucuresci, și scósse îndată din prinsóriă pre cei închiși de Gregoriû Ghica, ellû stăruî la vezirinlû pentru demiterea Cantacuzenilorû din essiliû, și chiâmă a casă pre emigrații din Trasilvania.

XIII.

Tractatulû de pace de la Jurarno.

În anulû R. 2427 (Chr. 1674) Tătarii iernară în Moldavia și făcură mari stricățiuni prin essacțiunile lorû, Turciî coprinseră éráșî Hotinulû și descinseră Cameni-

ția; Româniî suptă commândulă hatmauului Buchușiă bătură pre Poloniî din castellulă Germană (Némțiă) și-î impressurară în Suciava, înse de acollo nu putură se-î scóțiă afară; din contra Poloniî încercară dese escursiuni în țerră.

În Trasilvania ună Secuiă a nume Paulă Beldi conspiră cu nobiliî spre a r'esturna pre Michaelc Apafi, înse reflectëndă că Dionisiă Banfi care ayea mai multă popularitate, îi va stă în calle de a se face domnă, accusă pre acesta la Apafi de proditoriă. Apafi lă aruncă la închisóre, și apoi lă necise. Beldi accusă acumă pre Apafi la pórtă de tirannă și de perfidă, ca unulă ce ține correspondențiă cu Leopoldă. Sultanulă trămise la Apafi scrissorile lui Beldi. În țerră prorupse revolta, Apafi o appesă, bătă pre rebellî și le luă castellele. Beldi fugi la Constantinopolă, acollo fu arruncată la închisóre nnde și muri mai pre urmă.—În anulă R. 2428 (Chr. 1675) cercă Apafi se iee de la imperială castellele Callonu, Satu-măre, Tocaia, și altele cari se ținură de Trasilvania suptă Racoți, dară apropiându-se ierna, întrerupse operațiunile. În acestă annă Turciî și Româniî se bătură în Moldavia, fôră de altă successă de câtă că, scósseră pre Poloniî din Suciava. În anul R. 2429 (Chr. 1676) Turciî întreprinseră o nouă expedițiune șasupra Poloniiei. Caplan-passiă redică pre Demetriu Cantacuzenu din șcaunulă Moldaviei, în urma caruiă se numi Antoniă Rosettă care fusse pîn'acumă agente allă țerreî la pórtă ottomană. Duca fiindă provocată a dă adjutoriă, merse cu ostile scleșla Cameniția și luă parte la luptele celle multe cu Poloniî cari

n'avură altă rezultată de câtă că în 17 Octombre R. 2429 (Chr. 1676) se încheiă pace între Joanne Sobieski regele Poloniei și între sultanul Machomede IV, la Juravno. — În tractatulă de pace se puse „că decă domniă Români s'arū scullă în contra Turcilorū, Poloniă se nu le dea adjutoriū neci pre fația neci pre ascunsū; decă unū domnū Românū ar fugi în Polonia, regele se lū dea afară.“ — Intorcându-se Duca de le expedițiune, boiariă Români de facțiunea anticantacuzenă se folosiră de ocasiune spre a innegri pre Cantacuzeni înaintea domnului. Duca remase cu curtea sa la Cocoresci și dede ordine se prinđiă pre toți Cantacuzeni în diua de St. Nicóla (6 Decembre). Postelniculă Constantinū, spatariulă Șerbanū, și cumnatulă lorū Radu Crețulescu se arrestară, érá G. orgiū, Mateiū și Michaelē scăpară cu fuga la Brașiovū. Duca vedîndū că nu i a successū planulă, și temându-se de resbunarea emigrăților, dede și cellorū prinși libertatea, promițindu-le amicitia nevetemată.

XIV

Serbanū Cantacuzenu în România Duca în Moldavia și Ucraina.

În anulă R 2430 (Ch. 1677) se începū resbellulă în contra Rușiloră din cauza Ucrainei; domniă Români fură provocați a merge într'adjutoriū. Duca lăssă unū consiliū de 5 boiari se guverne țerră în lipsa sa. Între acestia eră și G. Ballianu și Șerbanū Cantacuzenu. Expedițiunea acésta țiovū pinô în allū doilé annū. Duca

se destinase prin talentul său de geometru și arhitect. După mai multe bătălie cu succes variată, se luă Cechrinul, dară venind generariul Romadanovski, bătut pre veziriul Mechemed-passia, și acesta fu constrâns a rescumera retragerea cu bani de la Romadanovski. Damniî Români se întorseră în principatele lor. Boiarii din România nu lipsiră a țese și de această dată intrigă între domn și Cantacuzeni, mai ales în contra lui Șerban. Acesta simțind lucrul, nu așteptă întorcerea lui Duca, ci dimpreună cu mamă-sa Elena, și cu frate-său Matei trecu Dunăria și se duse la Adrianopoli, unde lucră la veziriul cellui mare pînă cînd se decretă mutarea lui Duca în Moldavia, și numirea sa în locul aceluia în România. Cîtră finitul anului se și făcu schimbarea. Constantin Brancovanu petrecu pre Duca la Jassi în 6 Decembre, era preste o lună intră Șerban Cantacuzenu în București

În anul acesta se sculară Ungurii supt Michael Teleki și Emeric Tököli în contra Germanilor, cu ajutorul lui Michael Apafi și al lui Joane Sobieski regele Poloniei, și bătură pre Germani. Acestu resbellu în contra lui Leopoldu ținu preste șese ani de zile, în care spațiul Tököli coprinse mai totă Ungaria de sus.

În anul R. 2433 (Ch. 1680) domniî Românesci fură invitați a merge la marea neagră spre a fortifica două cetăți în contra pirătărilor Cazacilor. În anul următor Duca fu chemat la Constantinopoli spre a se consulta despre resbellul în contra Germanilor și a Polonilor. Întorcîndu-se a casă, căpetă și Ucrai-

na suptă domnia sa, în care puse hatmană pre ună boiariă a anume Doroteiă, la Nemirovă.

XV.

Impressurarea Viennei

În anulă R. 2436 (Ch. 1283) sultanulă dechiară resbellă formale imperatoriulă Leopoldă, și trămise pre viziriulă Cara-Mustafa cu o armată înfricoșiată cōtră Vienna. Chanulă tătărescă, domniă țerriloră Romănescă, Michaelă Apafi allă Trasilvaniei, și Emerică Tökölă capulă malcontențiloră din Ungaria căpetară ordine se mērgă cu ostile loră într'adjutoriă. Tătariă trecură prin principatele Romănescă în Ungaria, Duca plecă după dînșii cu 2000 de Moldavi prin România, trecu pre la Media, Săbeșii, Lugosiă, Temișioră, Sarvașii, Salinică, Buda, și se uni acolo cu Șerbană care mersesse înaiute cu 4000 de armați. Armata cea mare compusă de 200,000 de omeiă impressură Vienna în 12 Juliă, și o bătu două luni de țille. Româniă fură însărcinați cu facerea poduriloră preste Dunăriă, și redicară unulă din susă, altulă din giosă de Vienna, înse ei se purtară cu tōtă cruțiarea cōtră Germani ca cōtră nesce frați creștini. Șerbană spre a și arreta sentimentele selle celle amicali cōtră Germani, redică în 1 Septembre o cruce de pétră din'aintea cortuluiă seu cu inscripțiune latină, prin care dechiară cu cuvintele scripturei că ellă ține cu creștinii. Apafi remase cu oșteă sa la Rabă spre a împedeca escursiunile Germaniloră, și a apperă podulă de preste Dunăriă. În 12 Septembrie veni Joanne Sobieski rege-

le Poloniei, și descinse Vienna. Cara-Mustafa fu constrinsă a se retrage cu pierderea de 40,000 de oameni, și plăti cu funea reulă succesul alui acestei expediții gigantice, care decât reeșia bine, era se scâmbea la Europa. Domniile teritorilor Românești încă se întorseseră în principatele lor. — Inse în absența lui Duca se sculase Cunișki hatmanul Cazacilor și alungase pe Doroteiul locuitorul lui Duca din Nemirov; el se uni cu generariul polon Potoski și cu fostul domn Ștefan Petricei, și irupse în Moldavia. Petricei trase la sene pe boierii și pe țărani ce se maltrătau de Duca, bătut și pe Tătarii cari voia se se opună, și pe Turcii cari încerca se facă excursiuni din Camenița. Cândă adjunse Duca în Moldavia la satul Domnesci, unde cugetă se petrece serbătorile nașterii Domnului, fu impresionat de 500 de călări suptă comandul lui Bainski, vărul lui Petricei, care lă prînse și lă duse în Polonia. Duca mură adăpată de venin. — După stăruința lui Șerban Cantacuzen, poră restabili în Moldavia pe Demetriu Cantacuzen, și dede ordine lui Șerban și hanului tătară ca cu oște românească, turcească și tătară se lă introducă în țară, și se provizioneze și fortifica Camenița. Cătră începutul anului R. 2437 (Ch. 1684) intră Demetriu cu escorta sa în Moldavia. Petricei cu Polonii și cu Cazacii se retrase; — el mură apoi în Polonia.

XVI.

Constantin Cantemir în Moldavia

În vără acestui an (R. 2437; Ch. 1684) făcură

Turcii altă expedițiune mare în contra Polonilor, fără de ver-ună rezultat, inse de mare însemnătate pentru scărmenăturile cele multe prin cari se devăstă Moldavia și de cōtră Turci și Tătari, și de cōtră Poloni și Cazaci. Suleiman seraskieriulă de la Dôrstoră, mal-contentă cu Demetriă Cantacuzenu, scōsse pre acestă domnă în 14 Decembre, și lă espedi la Constantino-poli, unde muri de muștrările caimacamului. După re-commendățiunea seraskieriului pōrta numi domnă pre Constantină Cantemiră, care scăpasse seraiulă sultanului la bătalia de la Hotină din anulă R. 2425 (Ch. 1672). Acesta trănise pre fiu-seu Anfiochă cu alți 6 jună boiari dreptă ostatici la Constantinopoli. In anulă R. 2438 (Ch. 1685) curse resbellulă între Turci și Poloni pentru Ucraina, Generariulă supremă allă Poloniloră J. Jablanovski, susțină în Bucovina în 9 Octombrie ună lōrte mare atacă din partea Turciloră. Cantemiră cu Românii și cu Turcii se bătă la Boiană în contra Poloniloră.

In aceestă trei anni diu urmă Germanii făcură mari progrese în Ungaria. Michael Apafi luă parte la tōte bătăliele în contra loră, inse în acestă annă se retrasse și dede iernatică ostiriloră imperiale cari străbătură pină în Trasilvania. Tökölă fu prinsă de Turci și dussă la Adrianopoli unde se țină închisă în cursă de ună annă de țille. Michael Apafi începă a tractă cu Leopoldă pentru Trasilvania. Leopoldă offeri lui Șobieski principatele Românesci. Turcii voia se dea Cameniția înapoi și se facă pace cu Poloni. — In anulă R. 2439 (Ch. 1686) curgea negoțiațiunile între Apafi și Leopoldă; se deter-

mină ca Germanii se operează în Ungaria, Polonii în Moldavia, și cu puteri unite se coprindă principatele în favoarea Poloniei, Sobieski se puse în capul ărmatei. și intră în Bucovina. Cantemiră fu provocat să se supună; el se duse la Bârladă la Serbană Cantacuzenu. Sobieski pusesse până la Tușiora, și în 16 Augustă, intră în Jassi, unde fu întâmpinată de metropolitulă și de boiarii, cari eră în capitale. Sobieski avea de scopă se meargă cătră Gallați, și se curețe Bassarabia de Tătară. înse vedindă că nu-i vină ostă austriace într'adjuutoriă, cumă i se promisera, lăssă Jassi, în 17 Septembrie, și se întorse prin Bucovina în Polonia. La plecarea sa Cazaciă aprinseră Jassi și prădară capitala. Pre cale ărmata lui Sobieski fu infestată și frecată de Români și de Tătară.

XVII.

Trasilvania se supune lui Leopoldă.

În Ungaria înaintară tare Germanii, Leopoldă luă Trasilvania supă protecțiunea sa, în 26 Juniă, întârindă pre Apafi și pre fiu seă în domnia țerrei. Dară Apafi nu se arretă applicată a subscrie. Generariulă Scherfenberg intră în Trasilvania cu 14,000 de ărmăși, și attacă ostile lui Apafi la Săbiniă; după ună combată sângerosă se întorse în Ungaria, și se ună cu ărmata cea mare, care după ce impressură Buda în cursă de 75 de zile, o luă cu assaltă în 2 Septembrie an. R. 2439 (Chr. 1686). În anulă următoră R. 2440 (Chr. 1687) Sobieski impressură Cameniția; ărmata imperiale supă ducele Carlă de Lotaringia repurtă mai multe

victorie în Ungaria. Cu începutul lui Octombre ducele intră în Trasilvania cu o parte a armatei, și în 27 Octombre constrinse pre Michaela Apafi a subscrie tractatul de suppunere și a da iernatică ostilor imperiali.— Cu ocasiunea acesta Șerbanu Cantacuzenu trimise la imperatoriul Leopoldu pre Giorgiu Brancovici ca se tractie de cu ministeriul despre principate, era ellu se prepăra la resbellu. Serbanu formă în scurtu timp o armată de 35,000 pino la 40,000 de omeni, și sciù a-și de bine se o ascundă dinaintea Turcilor, în cătă acestia nu simțiră nemica. În 29 Octombre muri Machomede IV; successoriul său, Solimen III, întări de nouu pre Serbanu în domniă, trimittindui insemnele solite.— În acestu annu pörta trimise la Vienna pre Alessandru Maurocordatu și pre Zulficar-effendi ca se tractie de cu curtea despre pace. Leopoldu ceru independenția principatelor Românesci între cele-lalte condițiuni.

XVIII.

Serbanu Cantacuzenu tractie de cu Leopoldu.

Pre la începutul annului R. 2441 (Chr. 1688) veni comitele Antoniu Caraffa în Trasilvania în calitate de commandatoriul preste ostile imperiali din țerră, și în 9 Maiu constrinse pre Michaela Apafi a renunția protecțiunei turcesci, și a primi președie germane în cetăți. Brașiovanii se rescullara, prinsera și inchiseră pre magistratu, și appucară armele în contra imperialilor. Generariul Veterani bombardă castellul Brașiovulu în care se retrasseră rescullații. Ei se supuseră în fine,

şapte conductorii fură trassî la judecată şi condamnaţi la mörte, ceilalţi se iertară.—In véra acestuî annü lässâ Caraffa pre Veterani in Trasilvania, érá ellü se düsse cu o parte de óste în Ungaria, şi luâ parte la operaţiunile bellice în contra Turcilorü. In 6 Septembre imperialiî luară Singidunulü. Atunci ministeriulü din Vienna lässâ pre Giorgiü Brancovici se se întórcă in ţerra Românescă; érá generariulü Veterani primi ordine de a intră in ţerră pre la Russiava. Cândü Serbanü întellesse despre acéstă intrare prea-timpuriă, trämise la dînsulü pre nepotu-seü Constantinü, se-î spună se nu propere, fiindü că n'a venitü încă timpulü, că-ci cumü staü lucrurile acumü, sultannü póte se invite pre Tătarî se prade ţerra. Veterani intrasse, dară in urma acestei arretări ellü se retrasse pre lîngă munţi côtră Câmpulungü, şi acolo se intelni cu Giorgiü Brancovici, care se intorsesse de la Vienua, prin Trasilvania. Veterani ü ţinü la sene Serbanü trämise érá la dînsulü pre Michael Cantacuzenu, pre Constantinü Brâncoveanu şi pre Constantinü Băllăcianu, ca se î spună se se retragă in Trasilvania spre a nu dà motivü de suspiciune Turcilorü, că-ci ellü are de cugetü să trămittiă o deputăţiune solennale la Vienna spre a tractă cu de ammeruntulü cu guvernulü imperialc, şi se lü róge se dea passporturî numiţilor deputaţi pentru Vienna. Amëndoue aceste cererî se impliniră, Veterani se retrasse in Trasilvania, şi scrisse passporturile pentru spătariulü Giorgiu Cantacuzenu, ductoriulü Cont. Băllăcianu. căpitaniulü Serbanü Cantacuzenu, comitele Serbanü Vlădescu, carî purcesseră la Vienna in 3 Octombre. Turciî lu-

ară retragerea lui Veterani în nume de bine, și o atribuirea măsurilor celorlalte înțelepte ale lui Șerbanu Cantacuzenu.

XIX.

Constantin Brancovanu domn României.

Între acestea mulți dintre boiari nu, se mulțămiseră cu planul lui Șerbanu de a se strica cu Turcii, și de a supune țerra imperatorilor germani, chiară neci frații lui, Cantacuzeni, nu se învoieră cu aceste măsuri.— Șerbanu muri după un morbu scurtu în 19 Octombrie, în etate de 55 de ani.— Încă pînă a nu se îngropă Șerbanu, se adunară boiarii la metropoliă, și al-leșeră domn pre Constantin Brâncovanu, fiul lui Radu Brâncovanu, și nepotă de soră allă lui Șerbanu Cantacuzenu. Allegerea se făcu în 20 Octombrie și pre-ste trei zile se îngropă Șerbanu cu mare pompă la Cotrăceni, în monasteriulă cellă edificată de dînsul. Îndată după ceremoniă, trămise Constantin Brâncovanu deputați la Pörtă, cari se și întorseră cu întărirea în 2 Noiembrie. Totu de o dată trămise și pre spătarulă Preda Prescovanu la Vienna, care adjunse pre deputați pre calle, le spuse celle întemplate în țerră, și le comunică ordinea noului domn, de a nu intra în negociațiuni cu guvernul imperiale, ci de a-i face numai cunoscută înălțierea noului domn Constantin Brâncovanu. După ce adjunseră acestia la Vienna, se născu discordiă între dînșii, Băllăcianu se arretă mal-contentă cu allegerea noului domn, illu înnegri la cur-

tea imperiale și pre ellū și pre Cantacuzeni, condepu-
tații sei, și lucră așa în câtū acestia se puseră sub
custodiă, érá ellū cu comitele Serbanū Vlădescu și cu
Ladislau Csaki se întórseră in țerră cu cârțile și cu
proponerile impeialī. Cândū adjunseră la Săbiniū, Băl-
lăcianu căpetă o scrissóriă de la sócia sa, dómna Ma-
ria, veduva reposatului Serb nū Cantacuzenu, se nu vi-
nă in țerră. Decī meraseră numai comitele Serbanū
Vlădescu și Ladislau Csaki. Acestū din urmă fu rece-
putū cu mare onóre, înse fără de ver unū respunsū de-
cisivū. După ce se întórse in Trasilvania și se uni
Ballăcianu, ei invitară pre guvernulū imperiale se co-
prinđiă principatulū cu puterea armelorū.

XX.

Constantinū Brancovanu mântue țerra de Germanī și de Tătari.

Intre acestea curgea negoțiațiunile între pórtă și cur-
tea de la Viena, însă esșiră fôrá necī unū rezultatū.
Sultanulū provocă pre Brancovanu in anulū R. 1442
(Chr 1689) se appere cetățile Cladova și Rusșiava, și se
stea in adjutorulū lui Husein-passia și lui Emericū Tö-
köli, care fu desemnatū de pórtă principe Trasilvaniei.
Brancovanu se puse la Cerneți, comitele marginariū Lu-
dovicū de Baden bău pre Turci in 30 Augustū la Pas-
sarovičiū, in 25 Septembre la Naissū, și in 14 Octom-
bre luă Vidinulū. Brancovanu se retrasse de la Cerneți
la Craiova. Ludovicū de Baden venindū la Cladova
trămise pre vice-tribunulū comite de Schlik la Franco-

vanu cu propozițiunea de a lăssa pre Germani se între în țerră, și de a le da iernaticū. Brancovanu țipū consiliū cu boiari, și retrămise pre Schlik cu Cornea Brăilleanu și cu Serbanū Grecianu se spună comitelui marginariū că țerra e stōrsă, și nu pōte se dea iernaticū Germanilorū, afară de acestea, Germani intrândū în țerră, nu suntū securi de atacurile Turcilorū și alle Tătarilorū. Inse totū atunci adjunseră la comitele marginariū Constantinū Băllăcianu și generariulū Häusler, cari lū îndemnară se între cu puterea în țerră. Comitele se determină și retrămise pre Serbanū Grecianu se dea de scire domnului, că ellū intră cu oștea în țerră. Brancovanu trămise altă deputațiune care înduplecā pre Germani se se întinđiā pre lōngă munți cōtră Câmpulungū, éră ellū se dusse la Cotrăcenī, că-cī în Bucuresci ferbea pestilenția. Ludovicū de Baden trecū pre la Săbiniū și se dusse la Vienna, lăssândū commāndulū lui Häusler. Intre acestea curgea negoțiațiunile între pōrta și curtea imperiale, înse neci de acēstă dată nū avură rezultatū, fiindū că Turciī nu voiā se dea Singidunulū și România, cari le cerea imperialiī. — Häusler coprīnse Tirguvestei și devāstā țerra ca unū păgānū. Indemnātū de Const. Băllăcianu, ellū trămise pre comitele Magni cu o turmā de căllari la Bucuresci se prinđiā pre Brancovanu. Dară domnulū numi unū guvernū provisoriū în Bucuresci, și se retrasse la monasteriulū Pletoresci împreună cu metropolitulū Teodosiū și cu episcopulū de la Rōmnicū și cu mai mulți boiari, și dede de scire sultanulū despre intențiunile Germanilorū. Sultanulū trāmise ordine lui Azamed Gherei se trecā cu Tătariī în Ro-

mânia și se scóțiă pre Germani din țerră. Brancovanu căută moduri se vorbescă cu Häusler și se-î arrete că planurile lui nu adjungă la nemica. Ellă illă chiămă la prân-
diu în Drugănesci, și-î spuse că nu pôte lucra mai în-
țelepțesce de câtă se se retragă câtă mai currëndă din
țerră. Abiă se despărțiră unii de alții și veni scire că
Tătari se apropiă. Brancovanu se dusse la Bușeu și
de acollo la Petresci unde întepină pre chanulă tătă-
rescă și se consultă cu dînsulă despre planulă de ope-
rațiune. Germanii fôră de a asteptă pre Tătari se re-
traseră la Câmpulungă și de acollo trecură în Trasilva-
nia. Brancovanu intră în Bucuresci în 8 Januariu a. R.
1443 (Chr. 1690), érá Tătari încărcați de donuri se
întórseră în țerra loră, fôră de a face prădațiuni după
usanția loră.

XXI.

Brancovanu bate pre Germani și introduce pre Tököli in Transilvania.

In 13 Aprile muri Michaelé Apafi la Făgărași, re-
commëndândă protecțiunei imperatoriului pre fiu-seu Mi-
chaele II, în etate de 14 anni, suptă tutela lui Gior-
giu Banfi, a lui Giorgiu și Nicóla Beclianu. Sultanulă
trămise lui Emerică Tököli, care petrecea la Nicopoli,
ună fermană cu numirea de principe allă Trasilvaniei,
și provocă pre domni țerriloră Romănesci, și pre cha-
nulă tătărescă se dea adjutoriul șeraskieriului Cerkes-
Achmed-passia ca se lă întróducă în Trasilvania. Dom-
nulă Moldaviei Constantină Çantemiră trămise pre Bog-
dană Lupu cu óstea sa. Armata turcescă, tătărescă și

românescă se unî la podul Chrisel, și plecâ pre la Rucăr de trecu în Trasilvania. Armariul Cornea condusse corpul dinainte de 2000 de căllari români, cari bătură veghieie germane de la Branu. Brancovanu trecu în fruntea corpului celui mare cu forțe mari greutăți, la satul Zernesci află armata lui Häusler în ordine de bătaliă. Aci se încep în 12 Augustu o luptă sângerosă care nu ținu mai multu de o meșietate de oră. Mai toți Germanii se măcelăriră, Secuii fugiră. Michael Teleki cu forțe mulți officieri germani și unguri periră, Băllăcianu încă cădă, dară Häusler și Doria se prinseră; Români repurtară o victoriă completă. Dintr Turci cei mari cădă seraskierul, pașii alleseră în locul lui pre Funduk-Mustafa. Tököli tractă cu Häusler pentru scămbarea lui din prinsoriă cu socia sa pre care Germanii o ținea prinsă. Häusler se dimise cu condițiunea de a lucră pentru liberarea sociei lui Tököli, érá Doria se rețină dreptu ostaticu, înse preste puține zile muri. Armata unită trecu cōtră Brasiovu, de acolo merse spre Făgărașu. unde veniră 12 deputați unguri spre a fericită pre Tököli Cândă adjunseră la Săbiniu veni scire că și viziriul a bătat pre Germani la Naissu.

XXII.

Brancovanu cu Tököli se retrage din Trasilvania.

Se făcu plānul de a installă pre Tököli în Alba-Julia, înse fiindu că se respândisse fama că vine ôste mare germană în Trasilvania, nu se află de cuviință a mai întârșia cu ceremonia Decî în 12 Septembre se serbă

installațiunea cu mare pompă la satul Christianu, unde se adunară ordinele țerei și depuseră jurământul de credință. Intre acestea veni și Bogdan Lupu din Moldavia cu ai săi, dară totu de o dată se lăți și fama că comitele marginariu de Baden a intrat în Trasilvania. Atunci capetele armatei unite ținură consiliu bellicu și aflare de cuviință a se retrage. Unguri, Turci. Tătari luară fuga, înse cându adjunseră la Ploesci le veni șirea că veziriul a luat Singidunul, érá chanul Garga stă dinaintea Temišioarei. Seraskieriul scrisse după ordin nouă, érá curuții (insurgenții) lui Tököli cei nedisciplinați devastară țerra fôrá de misericordia. Brancovanu se plânse la pórtă, seraskieriul și Tököli căpetară ordine se se retragă la Vidin, cu toate acestea celăl din urmă remase în țerră suptu pretestu de a infecta în timpul iernei pre Germani în Trasilvania. În adeveru ellu trecu de la Câmpulungu la Branu și tăia o turmă de militari, după acea devastă ținutul, înse fu repinsu de generarii germani pino în România. Ellu fugi la Vidin, și de acollo trecu mai de multe ori preste Dunăria și predă părțile vecine alle României; în unu rôndu prinse pre capitanul de la Cernenți Nicóla Glogovanu. Români bătură de mai multe ori pre latronii lui Tököli. În fine acesta fu chîămatu de veziriul la Singidun și muștrat aspru pentru mișelliele lui, érá capitanului Glogovanu se dede libertatea. Comitele marginariu de Baden lăssă pre Veterani în Trasilvania, și ellu se dusse la Vienna.

XXIII.

Sobieski intra în Moldavia. — Diploma Leopoldină.

În anul R. 2444 (Chr. 1691) trecu chanul de la Crimeria cu oște prin principatele Românesce către Ungaria spre a se uni cu veziriul. Acesta fu bătut de generariul Bollandu în Temişiana. Altă ceta de 15.000 de Tătari cercă se irumpă în Trasilvania, înse fu respinsă de generariul Veterani. Veziriul Cuprulioglu fu bătut în 19 Augustu la Salancăminu, unde perdă și vieția. — Sobieski intră erăși în Moldavia și coprinse Némțiu, Suciava și Câmpulungu, și despressură Hotinul. Cazaci ocupară Soroca. Cantemiru se asședie la Tușiora cu oște de Români și Tătari și de acollo infestă neîncetat pre Poloni. Cu apropiatul iernei se retrase Sobieski din lipsa de provisiuni, fiindu că locustele devoraseră aceste țeri în cursu de șapte ani, și se născuse mare fomete; mulți Poloni peria prin păduri de fomie.

În 4 Decembre dede Leopoldu renumita diplomă prin care întări privilegiile Trasilvanilor, (alle celor trei națiuni), și compuse guvernul Trasilvaniei din 12 consilieri; confirmațiunea lui Michael Apafi cellu tēneru se differi pino cându va adjuge la maturitate.

În 15 Januariu a. R. 2445 (Chr. 1692) se întorseră la București deputații Giorgiu și Șerbanu Cantacuzeni, cari fură ținuți suptu custodiă la Vienna pino în acestu an. Pacharnicul Stroi care petrecuse 13 ani, ca emigrat în Trasilvania și în Moldavia, înțelegându-se cu Constantin Cantemiru, se dusse la Constantinopoli

se accuze pre Brancovanu, că ține cu Germanii. Vezi-riulă nu-i dade creșimântă, ci lă retrămise prinsă la Bucuresci. Brancovanu lă dade în judecată, Stroia fu condamnă la mörte împreună cu complici se. — In Trasilvania înființându-se guvernulă în 9 Aprile, comite Giurgiă Banfi se numi guvernatoriă. In Ungaria armele imperiali făcură progresse, Häusler luă de la Turci Urbea-mare. — In Moldavia Cantemiră cu fiu-seu Demetriu și cu Daltaban-Mustafa-pașșia impressură Soroca, dară nu o pută luă.

XXIV.

Constantină Cantemiră mörce. Constantină Duca domnă.

In primăvéra annulu R. 2116 (Chr 1693) Constantin Cantemiră se lăngeci, și chiamă la sen pre boiari ca se le recommēde pre fiu'ă seă Demetriu de domnă, apoi mură în 19 Martiă. Demetriă se allesse și se unse la metropoliă de Gerasimă patriarchulă Alessandri i; înse pörta informată de Brancovanu domnulu Româneci, nu aprobă acéstă allegere, ci denumi pre Constantină fiulă lui Duca, omă förte învețiată, mai allesă în literatura grécă, pre care Brancovanu și lă allesse de ginere. — Tătarii făcură o încercare se irrumpă in Trasilvania, înse fură repinși și de acéstă dată de Veterani. — Trasilvanii trämiseră la Vienna pre protonotariulă Petru Alvinți pentru constituirea țerrei. Leopoldă dade în 9 Aprile o resoluțiune despre aequalitatea religiunilor recepute, și alta în 14 Maiă despre organizațiunea politică. La Tissa se bătură imperiali cu suc-

cessă, Häusler luă Janova și Șeria. — În luna lui Juniă trecu veziriulă cu o armată mare în România cu scopă de a trece pre la Telléșină la Sacelle în Trasilvania încontra Germaniloră. Domniă Română fură provocaă la luă parte la expediăune. Se țină consiliă bellicu la Brancovanu care făcuse tôte dispoziăunile necesarie pentru armată; inse chiară atunci cândă eră se plece, adjunse carte de la seraskierulă de la Singidună, cerendă adjutoriă încontra ducelă de Croy care împresurasse fortăreăia. Așia se scămbă planulă, și armata turcăscă retrecă Dunăria pre la Vidină, și mergendă la Singidună descinse fortăreăia.

În 5 Nouembre se căsători Constantină Duca domnulă Moldaviei cu Maria fia lui Constantină Brancovanu domnulă României, și se făcă o nuntă pompôsă la Jassă.

În anulă R. 2447 (Chr. 1694) se stabili cancellaria aulică pentru affacerile Trasilvaniei la Vienna. Michaelé Apafi cellă tēneră fu chiămată la curte, apoi se întorse cu Veterani ărăși în Trasilvania. — În luna lui Juniă și Juliă trecură Tătariă prin principatele Românescă în Ungaria, domniă Română fură provocaă se appere marginile Trasilvaniei în contra încercăriloră Germaniloră. — Ostile imperiali steteră dinaintea Petruvaradinulă fôră de a face ver-o încercare de bătalia. — În 4 Octombre Poloniă bătră ună conductă turcescă care voiă se trecă la Cameniăia.

XXV.

Mustafa II în Temisiana.

Imperatorulă Leopoldă voindă se tragă pre Branco-

vanu în partea sa, illu numi Principe ereditariu allu sacrului imperiu Romanu prin o diplomă cu datulu din 30 Januariu R. 2448 (Chr. 1695), inse Brancovanu nu află cu calle a face usă de dinsa. Noulu sultanu Mustafa II determină se se pună in capulu armatei. Chanulu tătareșcu căpetă ordine de a purcede cu aisei în Ungaria, domni Românii fură invitați a custođi marginile, și a întări fortărețele. Brancovanu trămise pre Cornea Brăilleanu se drégă Cladova. In luna lui Augustu sultanulu trecu Dunăria în Temișiana cu 40,000 de Turci. Tătarii trecură prin România în ajutoriu. Corpulu armatei germane stă la Petruvaradiqu supt electoriulu de Sassonia, Fridiricu Augustu. Mustafa merse cu Turcii spre Tenișioră și de acollo cōtră Lipova. Veterani chiamă pe electoriulu se venă în părțile acestea, érá ellu se dusse la Lugoșiu. Electoriulu veni la Mureșiu, dară nu potu se opprêscă pre Mustafa de a lă Lipova (in 7 Septembre). Veterani căđu în bătălia de la Lugoșiu cu 3000 de militari și fôrte mulți officiarî. Turcii luară tōtă artillăria și tōte stégurile. Mustafa superbū de aceste successe nu merse mai departe, ci se întorse prin Săbișiu, Media, Jupanecū, la Rusșiava. Pre calle nu putu se véđiă fôră de miscare internă arsăturile și devastațiunile celle multe. „Facū acestea crestiniî între sene?” întrebă musulmanulu. Cândū i respușeră că acestea sunt faptele lu Tököli, ordiună se adducă la Constantinopoli capulu acestui inimicu allu lui ȕeu și allu ómenilorū, și în locū de îngropăciune se lă arrunce în patređiunea Judanilorū; inse mai pre urmă scămbă acéstă sentențiă cu o închisóriă pre viețlă. Mustafa trecu prin România, Brancovanu essi înain-

tea sultanului la Cusmiră în 27 Septembrie, și lă pe-
trecu pino la Turnu, de unde apoi Turcii trecură la
Nicopoli, érá Brâncovanu se întórse la Tîrguvestei în
14 Octombrie, unde își facusse casse domnesci.— Elec-
toriulă de Sassonia dusse căllărimea la iernatică în Tra-
silvania.

XXVI.

Antiochă Cantemiră domnă Moldaviei.

În anulă acesta Petru cellă mare imperatoriulă Rus-
șiloră, luă forjărețiile turcesci ăe la gura Dunaprului,
érá în allă doillé annă coprinse Asșovulă la gura Du-
nului. — Joanne Sobieski regele Poloniei muri în 17
Juniu a R. 2449 (Chr. 1696). Constantină Duca dom-
nulă Moldaviei simțindă că pórtă va se lă scóțiă din
dómniă, se lăssă de bună voia sa, și se dusse la Con-
stantinopoli, acolo muri dómna Maria, în anulă ce urmă.
În loculă lui se puse domnă Antiochă Cantemiriă, fi-
iulă lui Constantină. Sultanulă Mustafa decretă o nóuă
espedițiune în contra Germaniloră, și plecă cu scopă de
a trece prin România în Trasilvania. Brancovanu făcū
provisiuni de 100,000 de chille de bucate la Bucuresci
și la Tîrguvestei. Dară electorinlă de Sassonia impres-
sură Temišóra, și prin acésta scămbă planulă sultanului
de a trece prin România în Trasilvania; ellă și îndreptă
callea spre Singidună, unde adjunse în 23 Juliă —Dóue
rôndură de Tătari trecură prin țerrile Românesci pre-
dândă și devastândă după usanția loră. În 26 Augustă
se făcū bătaliă lóngă Temišóra cu multă versare de
sânge, înse fôrá de mari rezultate; în 28 Augustă Mus-

tafa se retrase la Sîngidunū, acolo-î veni scirea cea tristă că Rușii au luat Assovolū, după care se retrase supperatū la Adrianopoli.— Totū în anulū acesta Turcii se bătură la Vozia cu Rușii cari voia se împresure acéstă fortărețiă. Antiochū Cantem rū luă parte la acéstă operațiune.— Michaela Apafi cellū tenerū fu chiatatū la Vienna. Ellū renunțiă principatului Trasilvaniei pentrū o pensiune de 12,000 de florinți;— preste șapte anī muri ca privatū. Electoriulū de Sassonia Fridericū Augustū fu allessū rege allū Poloniei.

XXVII.

Bătălia de la Sânta.

În primăvêra anululū R. 2450 (Chr. 1697) se formă o cétă de latroni în țerra Sargețiului, trecură și în România, mai pre urmă impressurară Orévă. Brancovanu în înțelegere cu pașia de la Vidinū luă mesurī spre estermīnarea lorū. Sultanulū Mustafa decretă a treia expedițiune încontra Germanilorū și în 31 Juliū adjunse cu óstea la Singidunū. Brancovanu se asșediă la Cernenți spre a secundă operațiunile. În capulū armatei germane stă atunci Eugeniū de Savoia.— Sultanulū trecu Dnnăria în 9 Augustū, la Panciova, în 16 Germani fură bătui la Titellū, érá în 1 Septembre (11) se făcu bătălia cea memorabile la Sânta (Zenta), în care cădu veziriulū cellū mare împreună cu alți cinci veziri, 11 pașși și la 20,000 de Turci; tóte tunurile, munițiunea, provisiunile, corturile, stégurile, chiarū și cellū verde deveniră pradă Germanilorū. Sultanulū fugi la Temi-

și-oră, unde versă lacrimi de durere, și se întorse înjurându-lă la Adrianopoli.— La această bătălie luă parte și Demetriu Cantemir, fratele lui Antioch. — Totu în acestu timp Antioch împresură Tavanul cu Turcii în contra Rușilor.

În anul R. 2451 (Chr. 1698) Brancovanu fu provocat să se provisioneie Camenița, apoi Singidunul. Încă iarnă pusesse sultanul la Singidun. Chanul Selim-Gherei, care se află la sultanul chieamă pre cei trei fii ai sei la sene. Acestia trecu prin țerrile Românesce, și făcu mari spese domnilor. — Eugeniu de Sevoia ținu pre turci în respectu dinaintea Singidunului. Între acestea se încep negoțiațiunile de pace la Carloviț.

XXVIII.

Pacea de la Carloviț

În timpul acesta Rușii luară Pericopiul, cheia Crimeiei. Augustu II regele Poloniei încep să amenințe Camenița. Jusuf-passia de la Baba plecă cu oște încontra Polonilor, domni țerrilor Românesce fură invitați să de ajutoriu. Brancovanu trâmise pre Demetriu Caramanliu cu ostile din țerră, era Antioch merse în persoană. Între acestea curgea negoțiațiunile de pace la Carloviț. Germanii cerea Trasilvania și Temișiana. Polonii principatele Românesce, apoi se lăsară la Moldavia, mai pre urmă la părțile țerre de sus cu cetățile Cernăuți, Suciava, Hotinul, Soroca. În 16 (26) Ianuariu B. 2452 (Chr. 1699) se încheie tractatul de pace la Carloviț, cu condițiunile, ca „Imperiul se

țină locurile deja ocupate din Temișiana (Săbeșul și Lugoiul, Lipova, Cenada, Căcăuda și Bescărecul), totă Ungaria și Trasilvania, Poloniș se și recupere Cameniția, érá principatele Românesci se remână suptă supremația turcască. Refugiții Unguri se se stabiléscă în Turcia, dară departe de margini. Commerciul se fiă liber în-tre locuitorii statelor respective și de o parte și de alta.“ — În luna lui Maiu se retrasseră Poloniș și Cazaci din Moldavia; assemine și Tătarii. — Brancovanu arretă porții damnele celle mari alle țerre cauate în acesti anni de resbellu, și câstigă de la sultanul relăsarea tributului pre doi anni. Sultanul dechiără pre Brancovanu domnă pre viétă. În 7 Juniă trămise Brancovanu 700 de carre și 500 de încărcători la Cameniția, spre a deșertă cetatea de toate celle ce au Turcii într'insa. — Mai în urmă trămise 600 de boi și 300 de de vaci la iernaitic la Chiprovați. Antiochă Cantemiră se dusse la Constantinopoli spre a se înțelege asupra lucrurilor de nouă asședate, și se întorse cu frate-seu Demetriu.

CARTEA II.

De la pacea de la Carloviciu pîno la reforma lui Constantină Maurocordatū.

I.

Intrigă între Brancovanu și Cantemirū.

Cu începutulū annuluī R. 2453 (Chr. 1700) domniū Români fură invitați a merge cu ostile lorū încontra Tătarilorū Nogaii cari se revoltasseră asupra chanuluī de la Crimeria. Dară cândū adjunse Brancovanu pîno la Drugănesci, veni scire să Tătarii s'aū împăcatū. — Demetriu Cantemirū se căsătorī cu Cassandra, fiia lui Șerbanū Cantacuzevu, încontra yoinției lui Const. Brancovanu. Prin intrigile fraților Cantemiri se formă unū complotū în Roī.ânia încontra lui Const. Brancovanu, în a căruī frunte eră Dumitrascu Corbanū. Complotulū se descoperī, înse membrii lui se cerură la Constantinopoli spre a și apperă causa acollo. Cu tôte acestea Brancovanu sciū se ducă lucrulū așiā de bine ca adversarii se remână rușinați. Cunoscēndū bine că tōtă acēstă intrigă e țessută de Antiochū Cantemirū, ellū încă nu se repăusă. pîno ce nu resturnă pre acesta. și restaură pre genere-seū Constantinū Duca. Amendol frații, Antiochū și Demetriu, fură redicați din Jassī și dusși la Constantinopoli.

În anul R. 2454 (Chr. 1701) Leopoldă scôsse mai tôte ostile din Ungaria fiindă că avea resbellă cu Frânciî din cauza successsiunii la tronulă Ispaniei. Francescă Racôți, fiulă revoluționariului și nepotulă lui Giorgiă II, instigată de Ludovică XIV regele Franciei, țessă o conspirațiune fôrte mare în Ungaria, care se descoperi de franculă Longueval. După ordinea lui Leopoldă se închiseră Francescu Racôți, Andrea Szirmai, Adamă, Michaelă și Lădislau Vay la Neostandiă, érá Nicôla Berceni fugi în Polonia.

II.

Constantină Duca restaurată în domnia.

La venirea lui Constantină Duca în Moldavia, 40 de boiara malconțî cu dînsulă fugiră la Foxianî. Brancovanu se întrepuse spre a-î împăcă cu domnulă loră, înse Bogdană Lupu, Michaelă Racovițiă, vorniculă Basiliu și stolniculă Elia nu voiră mai multă a se întôrce în patria loră, ci remaseră în România.

În 24 Aprile a. R. 2455 (Chr. 1702) ambassatoriulă britanică. Lord Paget, întorcëndussa de la Constantinopolî, unde petrecusse după încheierea picei de la Carloviçi, trecu prin România și fu primită cu mare pompă de Constantină Brancovanu. — În luna lui Jună Giorgiă Banfi, guvernatoriulă Trasilvaniei, chiâmă pre Brancovanu la nunta fiei selle cu Ladislau Székely; domnulă trămise delegați în numele seă.

În anulă R. 2456 (Chr. 1703) se revoltară Tătariî de la Crimeria și intrară în Bugiacă ammeniuțiândă cu focă

și cu sabiă. Jusuf-passia fu comandat în contra lor; domnii Români dederă adjutoriū. Cu toate acestea rescolla Tătarilor se stemperă numai după ce se ucisese veziriul Daltazan-Mustafa-passia, și se puse Rami-Mechemed-passia în locul lui. — În acest an Constantin Brancovanu fu chemat la Adrianopoli, după intrigile dragomanului Alessandro Maurocordat, care amblă cu planul de a-l scote din domnie.

Brancovanu versă bani cu grossul spre a-și dregi reputațiunea la sultanul și la veziriul, și în 11 Iunie se întorse cu un hatiserif de domnie pre vieție. În această experiență dură, făcu mare impresiune asupra lui, el începu se urrească pre Turci din inimă, și se cugete cum ar pute scăpa țerra de supt jugul lor.

III.

Francescu Racot rescollă pre Urguri.

În Ungaria se turbură lucrurile în acest an. Francescu Racot care scăpase din prinsorie încă în anul trecut și fugise în Polonia, se arretă în 7 Iunie la Muncaci cu un manifest de resbell în contra Germanilor, și strinse la 2000 de oameni supt arme. Generariul Nigrelle se dusse asupra lui și-l băt, înse currându veni Berceni cu adjutori din Polonia și coprinse cetățile Kásmarkt și Leuciovia; Ladislau Ocskai trecu de la imperiali în partea rebellilor și coprinse Leva. Revoluțiunea se lăși tot mai departe în Ungaria și Trasilvania, mai allesu după ce Berceni strinsese o armată numerosă în Marmoroș, ocupasse castellele Hust,

Muncaciū și cetatea, de Pétră, fugasse pre generariul Schlik, și luasse cetățile montanistice. Racoți se întinse pînă la Presburg, încă și prin Moravia și Austria. Numai în Trasilvania ținu generariul Rabutin pre rebeli în respectă. În anul R. 2457 (Chr. 1704) cercă palatinul Paul Esterhazy, apoi Paul Szeceenyi arhiepiscopul de la Colocia, se stîmpere rebelliunea; în fine în luna lui Octombrie se deschiseră negoțiațiunile la Schemnitz prin intermedierea regelui Britanniei și a statelor unite Batavice, iuse fîc de rezultat. Rescôlla se întinse totu mai departe, se formară cete de cruceferi și în Trasilvania, una fu bătută la Luna în scaunul Sedișioarei, alta în districtul Bisterției. Cu toate acestea ei se strinseră de nou și arseră Sedișioara, luară Bisterția și impressurară Clușul. Michael Teleki, Ștefan Torockai și Paul Kassai adunaseră la 10,000 de cruceferi. Rabutin tăia la 2000, inse mai în urmă deșertă cetatea și demoli întăriturile. La Alba-Julia strinseră rebelii dietă, și prochiămară principe pre Fr. Racoți; imperialii se strînseseră la Săbiniu și protestară în contra acelei prochiămațiunii.*)

IV.

Michael Racoviță resturnat de Antioch Cantemir.

După plîngerile cele multe ale boiarilor din Moldavia, Constantin Duca, care domni fôrte tirannesc în

*) Racoți bătu bani de aramă în summa de 200,000 fl; mai în urmă pînă la 1,500,000 fl. Acestia se numără *Libertasi* de la inscripțiunea *pro libertate*. Insurgenții lui se numără *curuti* ca și ai lui Doșia și ai lui Tököl.

țerră, fu chiămatu la Constantinopoli și depusă din domniă. Boiarii cari se plânseră încă fură chiămați la porță, acolo allesseră domnă dintre sene pre Michaela Racoviță, care în toamnă veni la Jassă întrn bucuria comune, înse abiă domni unu annu de ȕille, și fu resturnatū prin intrigile fraților Cantemiri cari avea creditū la noulū veziriū Mechemed-passia, și Antiochū Cantemirū fu pusū éráși în scaunū.

În 5 Maiū R. 2458 (Chr. 1705) muri Leopoldū I, amiculū lui Const. Brancovanu, érá în loculū lui urmă fiu-seu Josefū I. În Ungaria făcură mari progresse insurgenții lui Racoți, și trecură pîno în Moravia, și în Austria, și ammenințiară chiarū și Vienna; în Trasilvania veni Simon Forgaci, coprinse Clușiulū, apoi impresură Mediéșii, și în luna lui Juniū coprinse și acestu oppidū. Racoți intră cu triumfū în Clușiū, în luna lui Noiembre. Generaliulū Herbeville veni preste dînsulū ca ôste imperiale și lū bătū înfricoșiatū la Șibotū, ucise la 4000 de insurgenți, și le luă tótă artillăria. Racoți și Forgaci fugiră în Ungaria; imperialiī intrară în Trasilvania, demoliră întăriturile de la Sebesvarū și descinseră Săbiniulū și Brașiovulū cari era impresse de insurgenți. În anulul R. 2459 (Chr. 1706) se încercă o pacificațiune la Tirnavia, înse fôră de successū; resbellulū curse neprecurmatū, Racoți ocupă Strigoniulū. Rabutinū fu chiămată din Trasilvania spre a se uni cu armata din Ungaria; ellū purcesse la Urbea-mare și provisionă acéstă cetate, dară comitele Karoly, conductoriū de insurgenți, nu lū lăssă se se împreune cu imperialiī. Între acêstea Laurențiū Pecri devăstă Trasilvania, de-

moli fortificațiunile tuturor cetăților săsesci, afară de alle Săbiniului și alle Brașiovului. Andrea Csaki ocupă și prădă Săbeșul, alți insurgenți devastară suburbiile Sedișioarei. Rabutină trimise în Trasilvania pre generariul Tige cu 2000 de căllari. Acesta bătă pre insurgenți la Cociari, întări cetățile cu președie germane, érá ellă se asședîă la Săbiniă.

V.

Antiochă Cantemiră resturnată de Michaela Racoviță.

In anniă acestia scâmbările celle multe de viziră la Constantinopoli, produsseră mari spese în principatele române; mai allessă vizirulă Ali-pasșia stôrse summe mari de la amêdoî domniî.—Din cauza resbellulă între Carlă XII regele Suediei și Petru I imperatoriulă Russiei, pórta invită pre Românî se dea adjutoriū spre a întări fortificațiunile de la Tighina ca se nu se străjôce resbellulă în principate. Amêdoî domniî dederă mână de adjutoriū, înse inimicițiile personală ce domnia între dînșii produsseră nône spese țerriloră prin scâmbările celle desse cauate prin intrigile loră. In luna lui Juliă R. 2460 (Chr. 1707), Antiochă Cantemiră perdă domnia, érá Michaela Racovită o recuperă.

Racoți lăssă pre N. Berceni se pórte resbellulă in Ungaria, érá ellă veni în Trasilvania, strinse dietă la Tirgu-Mureșului în 28 Maiă, și se prochiâmă éráșî principe allă țerreî; apoi se întôrse în Ungaria, strinse adunare la Onodă, în care depuse pre imperaroriulă

Josefű, érá pre sene se numi capulű Federatűilorű, ři făcű lege ca pre viitorű se nu se mai allégă rege Ūngariei din casa austriacă. In luna lui Septembree veni érářű Rabutinű in Trasivania ři bătű pre insurgenűi in mai multe locuri, mai allessű la munűii Unniădórei, ařia încătű pre la capetulű annului cea mai mare parte a Trasilvaniei veni érářű suptű imperiali.

In anulű R. 2461 (Chr. 1708) merseă rêu lucrurile insurgenűilorű. In luna lui Martiű imperialiű strinse dietă la Presburgű, in luna lui Maiű strinse Racotű alta la Agria; in 4 Augustű generariű imperiali Sigisbertű Heister ři Joanne Palfű bătură pre insurgenűi la Trencinű, ři ucciseră la 6000 de Racotűiani. — In Trasilvania Rabutinű strică cuiburile insurgenűiloră din pădurile Ciucului ři alle Giurgiului. Kriegsbaum venindű in loculű lui in meűilocolű verei, bătű pre Alessandru Karoly, coprinse Deva, Unniădóra ři mai multe alte castelle. In anulű R. 2462 (Chr. 1709) se cureűi Trasilvania de insurgenűi. In acestű annű muri guveruatoriűlű Giorgiű Banfi. Guberniulű se redusse la 3 membri; in urmă se puse in loculű lui uă commissiune de 16 consilarű suptű președinűia comitelui Stėfanű Haller.

VI.

Michalee Racoviűiă resturnatű de Nicola Maurocordatű.

In 27 Juniű Carlű XII perdű bătălia de la Pultava in contra lui Petrű, ři fugi la Tighina, érá unű corpű de Sueűi care scăpassse la Cernăuűi, fű persecutatű de

Ruşii şi prinsu pre pământul Moldavei Carlă XII ac-cusă pre domnulu ţerrei Michaela Racoviţă că ţine cu Ruşii. Seraekieriulă de la Drôstoră veni la Jassă, luă pre Racoviţă, şi lă duse prinsu la Tighina. Atuncă pór-ta trămise domnă pre Nicólă Maurocordatū dragomanulă, fiulă lui. Alessandru Maurocordatū, omă cruntă şi ini-mică mare allă Românloră, care spre fericirea loră nu domni mai multă de ună annă de đille.

În Ungaria insurgenţii perdură pretotindine. Racoţi strimtoratū de tôte părţile fugi în Polonia, mulţi dintre ai lui trecură în partea imperialiloră. În luna lul A-prile R. 2463 (Chr. 1710) veni lucrulă la tractate, ple-nipotenţiarulă imperiale Joanne Palfi, banulă Corvaţiei, şi Alessandru Karoly commandatoriulă insurgenţiloră, în-cheiară pace la Satu-mare în 29 Aprile, cu condiţiu-nile că Racoţianii se depună armele şi se capete toţi amnestiă, chiară şi Racoţi; possessiunile confiscate se li se dea înapoi; protestanţii se aibă esserciţiū liberă, é-ră cellelalte gravamini se se decidă la dieta următóriă. Insurgentii depuseră armele în 1 Maiă; érá Racoţi se duse din Polonia în Francia, unde petrecu şapte annă. de acolo se duse lâ Constantinopoli, şi muri a Rodostū în 8 Aug. R. 2488 (Chr. 1735).

În acesti doi anni se lăţi o mare pestilenţiă preste ţerrile Daciane, şi mai allessū preste Trasilvania, din cauza bătâlieloră celloră multe, mai în urmă veniră şi locuste, şi causeră caristiă şi fómete. Poporulă pătemi multă — Murindū generariulă Kriegsbaum urmă în com-mandătura Trasilvaniei comitele J. St. de Steinvillē.— Totū în acestū annă cumperă Brancovann Sâmbăta şi alte sate în Trasilvania.

VII.

Nicolă Maurocordatǔ resturnatǔ de Demetriǔ Cantemirǔ.

Intre Russia și pórta ottomană se înmulțescǔ neînțelegerile din cauza lui Carlǔ XII, care ședea la Tigheana; pórta îndemnată de Carlǔ se decise la resbellǔ în contra lui Petru. Chanulǔ de la Crimeria fu chiămatǔ la Constantinopoli spre a se consultă despre operațiunile bellice. Acesta propuse pentru Moldavia unǔ omǔ mai cunnoscutǔ în artea bellică de câtǔ Maurocordatǔ, se făcǔ planǔ și pentru scóterea lui Constantinǔ Brancovanu, despre a căruǔ credință eră marǐ îndoințe. Demetriǔ Cantemirǔ fu omulǔ pre care credea pórta a se puté lăssă și în respectnlǔ talentelorǔ militare și allǔ sincerității cōtră portă. Se determină ca Demetriǔ se se trāmittă domnǔ în Moldavia și cu adjutoriulǔ lui se se prinđiă Brancovanu și se se trāmittă la Constantinopoli, atunci Demetriǔ se se strāmute în România, érá în ioculǔ lui se se restabiléscă frate-seǔ Antiochǔ. Lucrulǔ remase secretǔ, cu tóte acestea perveni la urechile lui Brancovanu, și produsse mare efectǔ în ânima lui, și mare influență asupra evenimentelorǔ din anulǔ următorǔ. Lui Demetriǔ se iertară tóte speșele și tassele de instalațiune, și încă i se dederă 20 de pungi de banǐ pre calle. Inse abia adjunse la Jassǐ, și-ǐ veni ordipe se trāmittă îndată tributulǔ și celledalte tasse de investitură, se strîngă magazine, se provisioneșie pre Sueșǐ și pre Cazaci. se facă podǔ preste Dunăriă pentru trecerea armateǐ turcescǐ, și se se prepare cu tóte

puterile pentru resbellă pre primă-véra annului viitoriū cândū este se vină viziriulū cu armata cea mare la Tighina. Aceste pretensiuni din partea Turcilorū scâmbară cugetarea lui Cantemirū la care mai adausse și emissariulū secretū allū lui Petru I, mediculū grecū Policalla, care venisse la Jasi spre a lū îndupleca de a se desface de cōtră Turci. Se făcură încercări din partea lui Petru spre a împăca pre Brancovanu cu Cantemirū și a lucră în concordiă spre aruncarea jugului turcescū. Cantemirū essacerbatū pe perfidii de păgâni detarmină se o rumpă cu dinșii. Dară Brancovauu tergiversă pîno cândū va vedé ce direcțiune iaū evenimentele.

VIII.

Demetriū Cantemirū încheia tractatū cu Petru I.

În 13 Apile R. 2464 (Chr. 1711) Petru subscrise la Lusu următoriele puncte pentru Moldavia : „Moldavia se se restauredie cu marginile ei celle vechi, și se se supună protecțiunei rusesci; îndată ce va intră armata russescă în țerră, domnulū și boiarii se jure credințiă împératoriului și se și unescă armele lorū cu celle imperiale în contra Turcilorū; domnulū țerrei și următorii lui se fiă independinți suptū protecțiunea Russei; Demetriu Cantemirū și familia lui se domnescă cu dreptū ereditariū în Moldavia, și din altă familiă se nu se pună domnū pîno la stingerea acesteia.“ Cantemirū ținū aceste puncte în secretū, și întârđiă cu facerea podului câtū putū. Brancovanu care eră inițiatū în totū lucrulū acesta, trāmânda cu dechiarățiunea, mai allessū din neîn-

crederea în Cantemir, învechitul înimic al lui. Rusia încă se pare că nu se încredea deplin în Cantemir, și întârziă cu intrarea în Moldavia. Cantemir făcuse pasul decisiv în 3 (14) Mai, dându o prochiamațiune, prin care cerea să se arrete că el s'a rupt de către Turci și s'a unit cu Petru I, că el va se aduna o armată de 10,000 de Români care se va ține cu spesele imperatorului fără de îngreunarea țării; el provoca pe toți boierii să se strângă la dânsul pînă în 15 Iunie spre a lua parte la mîntuirea țării; cei ce nu se voru afla de față atunci, voru pierde viața și averea. Inse prochiamațiunea aceasta nu făcuse efectul sperat, cea mai mare parte de boieri nu se învoia cu planul lui Cantemir; ei presimțeau oarecum că pasul acesta nu putea să aibă rezultat bun. Cîndu veni generalul rusesc Șeremetev, se strînsă foarte puțin oamenii spre a se uni cu armata rusească; cîndu intră Petru în Iași, în luna lui Iunie, se aretă foarte puțin boieri și clerici spre a depune jurămintul. Generalul Renni fu comandat să intre cu 5000 de armăți în România și să dea semnul de rescuare generale. Brancovanu totu nedeterminat nu se mișcă din castru de la Urlați; dară spătarul Toma Cantacuzenu trecu într-o noapte cu călărirea la Renni, impresură Brăila, unde erau magazinele cu bucate, și în 4 zile o luă cu asalt. Brancovanu infuriat pre Toma Cantacuzenu se retrase la Tîrguveste cu propusul de a se ține neutral. Cînd Petru înțelesese despre acesta, așa se mîniă de tare în cîtu voi să spargă capul cu sa-

bia la trămissul lui Constantin Brancovanu; numai Cantemir îl împedică.

IX

Batalia de la Prut

Turcii trecură Dunăria în 19 Juni; armata rusească încă venise la Prut. — La apropierea Turcilor Reni se retrase. Generariul Janusi fu comandant la Fălci cu 7000 de militari spre a recunoaște locul și a cerceta ore nu s'ar pute strămuta aci teatrul de război. Inse veziriul trecu iute pre din gios de gura Prutului, și lu încungiură așa în cât Janusi abia scăpă de perire cu ajutoriul lui Cantemir. Veziriul înaintă currându și veni la Stănillesci unde era armata cea mare a Rușilor. Aci se încinse o bătălie sângeroasă în curs de trei zile fără încetare. A patra zi, Rușii începură a simți tare lipsa de proviziuni, morțea de foame și de foamă îi amenința asemenea. Imperatoarea Caterina cumpără pacea cu bani de la Turci. Veziriul ceru pre proditoriul de Cantemir, Pentru răspuns că nu se află în castrele lui, cu toate că era ascuns în fundul carrului imperatoarei. Cancelariul Safirov și generariul Șeremetev sub scriseră tratatul de pace în 12 Juni. — Osta rusească se retrase. Toma Cantacuzenu și Cantemir trecură în Russia cu vre-una mie de Români, mai toți boieri.

Petru numi (în 1 August la Movilă) pre Cantemir principe al imperiului rusec, și-i dădă Charcovul în Ucraina, împreună cu alte sate și posesiuni, era el

le donă Românilor emigrați. — Sultanul agitat de Carl XII, nu voi se întărescă tractatul de pace încheiat de veziriul. Russii se aretară la marginea Moldaviei, și Cantemir impuse contribuțiune locuitorilor (în luna lui Novembre). Boiarii din țerră se speriară și cerură adjutoriul de la veziriul. Acesta îi înjură de rebeli, și dade voie lui Potoski se iernește în Moldavia, și dechiară Hotinul de fortărețiă turcască împreună cu regiunea de prin pregiură (raia). În fine sultanul întări tractatul în 16 Aprilie R. 2465 (Chr. 1712) și trâmise domnă pre Nicolă Maurocordat, omă cu totul închinat intereselor turcesci și inamic dechiarat al Românilor, și foarte cunoscută acestora din domnia d'ântăi.

X

Nicolă Maurocordat de a doua oară în Moldavia

Imperatorul Josif I murise de versat în 17 Aprilie anul trecut; frate seu Carl VI, regele Ispaniei se chiamă la tron, și în 12 Decembre se încoronă de imperator Român, în 13 Martiu R. 2465 (Chr. 1712) întări privilegiile Trasilvanilor, după diploma Leopoldină, era în 22 Maiu se încoronă de rege al Ungariei. În anul R. 2466 (Chr. 1713) se desființă deputațiunea de 16 consiliari, și se restabilă guvernul supt comitele Sigismund Cornișiu, cu 9 consiliari și 3 protonotari; era în anul următor se institui conștiința tutoră averilor și veniturilor Trasilvanilor.

Carl XII regele Suediei se află încă totu la Ti-

ghina, inse nu se purtă ca óspete, ci ca principe domnitoriú, tractându pre Turci cu despreú, pino cândú fu prinsú iu 31 Januariú R. 2,466 (Chr: 1713) și dussú la Adrianopoli. — Stanislau Lessczynski contra-regele Poloniei, voindú se mérgă la Carlú XII, trecú prin Jasși, și fu reșinutú de Nicólă Maurocordatú, ca se nu cađiă iu mánile chanului său alle seraskieriulí cari âmbłă se-í pună viéția. Mai pe urmă venindú ordine de la sultanulú, căpetă o escortă turcésă; elle se dusse la Tighina și de acollo iu Lotaringia. — Suptú domnia lui Nicólă Maurocordatú se întêplă la Jasși o scenă fórte curiósă. Unú capegiú trămissú la Hotinú cu 300 de janiciari, fu însărcinutú se spioneđie purtarea domnului, și decă se vorú adevri arretările făcute iu contra lui, se lú adducă viú său mortú la Constantinopoli. Maurocordatú fu informatú despre acestú lucru prin amicii sei. Cândú adjunse capegiulú iu țerră, domnulú lú admoni se țină disciplină și se nu lasse pre janiciari se facă escesse, mai allessú se nu se attingă de femeí, ca se nu li se întêple verunú lucru neplăcutú, fiindú că ellú nu va respunde de nimica. Capegiulú și bătú jocú de acéstă admonițiune și făcú chiarú din contră. La Jasși janiciarii prinseră dóue fete și le dusseră la capegiu. Poporulú începú se tragă clopotele și impresurá casa capegiului, atunci veni Maucordatú și resipi pre ómeni făcendu-se că scapă pre Turci de furia poporului, și însiințiă pre veziriulú despre întêmplare. Acesta i mulțiănni și essiliă pre capegiu iu Crimeria.

Constantinŭ Brancovanu perde dominia

Purtarea lui Constantinŭ Brancovanu desceptasse suspiciuni la pŕtă de cândŭ cu resbellulŭ russescŭ. Maurocordatŭ , inamicŭ personale allŭ lui, ŝi compeŝitoriŭ la principatulŭ României, căută tŕte modurile se lŭ înnegrăscă ŝi mai tare. A casă se înmulŝiră neînŝellegerile între dînsulŭ ŝi între Cantacuzeni. Acestia determinară se lŭ restŕrne ; ei se folosiră de Demetriŭ Racoviŝiă care se află fugitŭ în Trasilvania spre a se pune în corespondenŝiă cu frate seu Michaelae Racoviŝiă care eră la Constantinopoli, ŝi a accusă pre Brancovanu la pŕtă ca pre unŭ proditoriŭ, care ŝine corespondinŝie cu cnrtea de la Vienna ŝi de la Petresburgŭ, cu regele Poloniei ŝi cu republica Veneŝiei, a comperatŭ locnrŝ în Austria, a depusŭ banŝ la Vienna ŝi la Veneŝia, a făcutŭ monetă cu numele seŭ, etc În urmare a acestora, ŝi cu speranŝia de a căpetă tesaure însemnate de la Brancovanu, sultanulŭ decretă perirea lui Brancovanu sîmŝisse mai multe semne despre apropiarea căderii selle, înse totŭ nu i veniă se cređiă a fi dinaintea uŝiei. În anulŭ R. 2467 (Chr. 1714) ellŭ determină se ŝi înŝŕe pre fiulŭ seu Radu cu fia lui Antiochŭ Cantemirŭ care se află la Constantinopoli, ŝi după ce cerŭ ŝi căpetă voiă de la sultanulŭ pentru încnscrirea cu o familiă notată, trămise pre ginere-seu ŝi pre fia sa se mērgă ŝi se adducă pre nora de la Constantinopoli. Veziriulŭ se prefăcŭ pîno în fue amicŭ lui Brancovanu, însc cređŭ că chiarŭ acumŭ e timpulŭ de a lŭ sacrifică. În aju-

nulă paressimiloră trămise pre Mustafa-aga la Bucuresci cu ordinea selă redice și selă ducă la Constantinopoli. Acesta, vechiă amică allă luī Brancovanu, veni pre ne-asteptate la Bucuresci în 23 Martiă. Îndatū ce auđi Brancovanu, trămise selă chiamo la curte. Turculū respunse că e fatigatū și are lipsă de repausū. In nóp-tea spre 24 ținū conferențiă cu Cantecuzeni, cumū se prindă pre domnū.

Mercuri în 24 veni la curte cu 12 ciohodari armați pre suptū vestiminte, și după ce se suī în palațiū, unde lū primī domnulū cu tôte semnele de stimă scósse unū petecū negru și lū puse pre umeriī domnului, strigândū „mazillū“. Brancovanu speriatū căđū giosū.

XII.

Constantinū Brancovanu cu toți fiīi sei se uccide la Constantinopoli.

Turculū adună îndată pre boiariī primari și le lesse firmanulū de scótere din domniă, dechiără boiariloră că ei sunt respunđitori pentru Brancovanu, pre neguțiatori i făcū respunđitori pentru boiari; în casulū de a lăssă pre Brancovanu se fugă, o armată de 12,000 de Turci stă parată la Dunăriă spre a intră în țerră și a devastă totū cu focū și cu sabiă. După aceea sigillă vestiăria publică și privată, și dede de scire imbrichorului care venisse după dīnsulū cu cătă-va milițiă, se între în Bucuresci. Acesta intră în Jouia mare, 25 Martiū; Mustafa-aga convocă pre boiari și conferi domnia luī Stefanū Cantacuzenu, fiulū luī Constantinū, și ne-

potă de frate allă lui Șerbană Cantacuzenu. In Vine-
rea mare, 26 Martiă, Brancovanu fu redicată din Bu-
curescă cu dăma, cu 4 fi, și cu 4 nuror. Duminecă
în ziua de Pască adjunseră la Rusciucă. In acăstă și
se ținseră la Constantinopoli ginerele și fia lui Bran-
covanu cari meraseră după mirăsa lui Radu. In timpă
de trei septemăni Brancovanu cu familia adjunse la Con-
stantinopoli și fu închisă la Aedicală. In Bucurescă im-
brichorulă confiscă tôte averile lui Brancovanu. Stefană
Cantacuzenu scullă pre omeni se redice plângeră in con-
tra lui, că i a storsă și i a despoiată. Sultanulă cre-
dindă că Brancovanu are mai multă avere de câtă s a
aflată la Bucurescă, illă puse la tortură ca se lă facă
se mărturisă. După ce nu folosi nemica cu totura,
illă scăssă a cincia și (26 Augustă) afară, împreună cu
tôtă familia. Ună capegiu publică culpa; Brancovanu
respunse cu constanță. Sultanulă făcū semnă carnefi-
celui se le taie capetele la toți: Brancovanu se întorse
côtră fiilă seilă, și le strigă: Fiți cu animă, fiilă mei; noi
amă perdută tôte in lumea acăstă, încăi se ne mântuimă
suffletele și se ne spellămă peccatele in sângele nostru!
Antăiă cădū capulă ginerelei Văcărescu, apoi allă fiu-
lă cellui mai tēneră, Mateidă, după aceea allă lui Radu,
allă lui Stefană și allă lui Constantină, in fine allă ne-
fericitulă părinte. Dăma, nora, nepotellulă, și ginereilă
ceilalți după multe rugățiuni se rescumperară cu 50,000
de reati împrumutați la Constantinopoli cu 30 procen-
te. Inse Cantacuzeni dederă veziriului 40,000 de reali
ca se nu i lasse se se întorcă in țerră. Decă se essi-

liară la Chiutaia în Asia mică, unde petrecură trei ani de zile pînă la mórtea veziriului Ali-passia.

XIII.

Stefanů Cantacuzenu cu tată-seu Constantinu se ucide la Constantinopoli.

Stefanu Cantacuzenu se installă în Bucuresci cu mare pompă în ziua de Sântu-Georgiů, 23 Aprile. Spre a se reconcilia cu dea și cu ómenii, ellů abolí contribuțiunea pusă pre clerů și sterse văcăritulů.

În anulů R. 2468 (Chr. 1715) veziriulů dechiără resbellů Venețianilorů, și plecă cu óste în Peloponesů. Stefanů Cantacuzenu fu provocatů se dea 2000 de carre cu câte 4 boi, și câte 8 ómeni; câte-va miľ de sacci de fărină, o cantitate mare de untů, miere și altele, în fine o summă de baui care trecea preste tributulů anticipatů pre unů anulů. Cantacuzenu prădă possessiunile lui Brancovanu, împrumută de la boiari și de la neguțiatori și împlini cumů putů, punědu-și speranția pre amiculů seů, imbrichorulů care confiscasse averile domnului Brancovanu, și care avea o fată în șeraulů sultanului. Dară veziriulů trămise pre acesta la Tigheana și-lů încurcă în cěrtă cu subordinații lui, apoi scósse ordine de la sultanulů de lů stîngurără. Prin mórtea acestuia, Stefanů Cantacuzenu și perdů rađimulů la pórtă. În 9 Januariů R. 2469 (Chr. 1716) veni unů capegiu la Bucuresci cu ordinea de a lů duce la Constantinopoli. Stefanů se speria și voi se fugă, dară ierna cea grea și strîmtorarea din partea boiarilor cari

se temea că decă îi voră lăssă se fugă, Turciî vōră devastà țérra, illū oppriră de la acestū cuget. Stefan cu tată seu Constantinū, cu dómna Păuna, și cu fiî seî Radu și Stefanū fură dussî la Constantinopoli și aruncați la închisóriă, în 26 Maiū se tăiă capulū lui Stefanū și tată-seu Constantinū. Dómna Păuna cu fii seî după ce adjunseră se cerșescă în plațiile Constantinopoliî, scăpară pre o nave venețiană în Sicilia, de acollo trecură la Neapoli, la Roma, la Florenția, la Bononia, la Ferraria, la Veneția, la Vienna, la Săbiniū, și în fine la Petersburgū, unde ea și finî viéția.

XIV.

Nicolă Maurocordatū sevesce în România.

După redicarea lui Stefanū Cantacuzenu din scaunū, pórta strămută pre Nicolă Naurocordatū la Bucuresci, érá în Moldavia trămise pre Michaelē Racoviția. Nicolă Maurocordatū, care luasse parte la căderea lui Const. Brancovanu și acumū la a lui Stefanū Cantacuzenu, intră în 10 Februarīū în Bucuresci cu mulțime de Greci. căroră le dede celle d'ântăiū postori în principatū, începū a persecută pre boiarīi romāni, reintrodusse' văcăritulū și contribuțiunea clerului, confiscă averile Cantacuzenilorū, și stăruī cu tóte puterile pentru ucciderea lui Stefanū și a lui Constantinū, prinse pre Michaelē Cantacuzenu și pre Radu Dudescu și i trămise la Constantinopoli, unde periră și acestia de mănile carneficelū. Mulți boiari romāni fugiră de tirannia lui în Transilvania.

În anul acesta se deschiseră ostilitățile între p^ortă și între imperatoriul Carl VI. În capul armatei germane stă famosul Eugeni^u de Savoia, érá în all^u celei turcesc^e veziriul^u Ali-passia, tirannul^u cell^u mare all^u crestinilor^u. În 5 Augusr^u se făc^u batalia cea renumită la Petruvaradiu^u, în care Turciⁱ perdură în șapte ore preste 30,000 de ómenⁱ, 152 de stéguri, 150 de tunuri, 5 tuiuri și 3 părechⁱ de timpane, și tóte castrele cu tóte provisiunile. Veziriul^u căpet^u două plage grele, în urma căroră muri a dóua și la Carloviçi^u, înse înainte de a și dà sufletul^u ordină cu resbunare în contra crestinilor^u, de ucciseră tirannesce pre generariu^u Breuner care cădusse prins^u. După acéstă victoriă însemnată Eugeni^u trec^u în Temeșiana și începu a bate Temišióra. Generariul^u Steinville căpet^u ordine se între pre la turnul^u Roși^u în Rmânia. Când^u veni scire la Bucurescⁱ în 4 Septemb^{re} că Germaniⁱ au intrat^u în țerră, Maurocordat^u fugi la Giurgiu. Nóp-tea adjung^u la Căllugărianⁱ se întelnⁱ cu metropolitul^u Antim^u, și cercă se facă și pre acesta se fugă cu dînsul^u, înse Metropolitul^u află mai cu calle a se duce la turma sa la Bucurescⁱ. Maurocordat^u strînse Turci și Tătari în Bulgaria, și apoi se întórse la Bucurescⁱ, (în 10 Septemb^{re},) acⁱ uccise pre mai mulți boiarⁱ pentru respândirea famei că vin^u Germaniⁱ, închise pre Metropolitul^u Antim^u și pre capellanul^u Abrami, și devastă țerra cu Tătariⁱ, precum^u de altă parte o devastă Germaniⁱ cu usiarⁱ. Apoi scósse pre Antim^u din metropoliă și l^u dede pre mânile Turcilor^u ca se l^u ducă la muntele Sinai, înse acestia l^u ucciseră pre calle.

(după ordinea lui Maucordatū), érá pre Abrami lú închise la Sinagovū. — Chanulū tătărescū trecū prin țér-ră cu ordele selle cōtră Temișiana, predândū și devas-tândū după usanția tătărescă. — In 13 Ottobre Ger-maniî luară Temișióra, în 8 Novembre Panciova și cu-rețiră totū bănatulū, afară de Rusșiava. — In 25 No-uembre veni pre neasteptate la Bucurescî vice-tribu-nulū Dettin cu 1200 de Serbianî; de altă parte intră Radu Gollescu cu căllarimea românescă și coprinse cur-tea domnăscă. Maurocordatū fu prinsū împreună cu fiil seî și dussū la Săbiniū, unde adjunse în 7 Decem-bre. Greciî fugiră, alți se prinseră și se tăiară de Ro-mâniî infuriați, alți fură dussî la Săbiniū cu domnulū lorū cu totū.

XV.

Joanne Maurocordatū în România.

Assemine încercare se făcū și în Moldavia asupra lui Michacle Racoviță. Boiarii Malcontentî cări fugisseră în Trasilvania, veniră cu căpitanulū Ernau și cu 300 de usiari pîno la Jassî, bătură miliția domnăscă și in-trară în Jassî. M. Racoviță se închise în cetățellă, bătū allarmă și trămise după óste ca se vină iute la Jassî. In sçurtū timpū usiariî fură încungiurați, aspru frecati și măcellăriți; căpitanulū Ferenzi se prinse și se ucci-se. Ernau scăpă în Trasilvania. După acéstă demus-trațiune de ostilitate, Racoviță provocă pre chanulū tă-tărescū și pre passia de la Hotinū se i dea adjutoriū, ellū însuși infestă marginile Trasilvaniei și ammeniță cu irrupțiuni.

În 5 Ianuariu R. 2470 (Chr, 1717) se adunară boiarii la Bucuresci cu episcopii de la Râmnicu și de la Budeu, și alleseră domnă pre Grigoriu Cantacuzenu, fiulă lui Șerbană, și trâmiseră la imperatoriulă Carlă VI pentru întărire și pentru osti de adăutoriă încontra Turciloră și a Tătariloră, cari ammeninția țerra; înse curtea imperiale cercă se căstige timpă. Intre acestea pórta numi domnă pre Joanne Maurocordată, fratele lui Nicóla, care veni la Bucuresci cu ună fermană de amnestiă. În urma acestuia mulți boiari refugiți se întórseră din Trasilvania în patriă.—În iérna acestui annă începă Steinvillie se lucre la drumulă lui Traiană pre lóngă Oltă, și în primăveră trecă cu óstea în banatulă Craiovei; după ce coprinse totă ținutulă din drépta Oltului, lăssă acolo pre generariulă Tige. érá elle se duse de coprinse Tîrguveste. Steinvillie încheiă cu Maurocordată ună tractată secretă, în urma căruia imperialii se țină partea țerrei din drépta Oltului, érá Maurosordată cea din stânga; apoi edifică Russiava nóua în miđilocolă Dunăriei și castellulă Elisabeta în Serbia.

În annulă acesta Eugeniă de Savoia impressură Singidunulă, în luna lui Juliă. Veziriulă veni cu o armată de 200,000 de Turci spre a descinge cetatea. Eugeniă întórse armele încontra ostiloră commandate de veziriulă, în 16 Augustă; Turcii fură bătuți și luară fuga, perdură tótă artillăria, care Germanii o întórseră încontra loră, 18,000 de Turci cădură în acea ăi, dară și imperialii perdură la 7,000; a dóua ăi se suppose și Singidunulă după o impressurare de 18 ăille. Dup'céta

Germanii coprinseră toate castellele de pre lângă Dunăriă în Șcrbia, și Russiava în Temișiana.

XVI.

Pacea de la Passaroviș.

Cotră finitulă luncă lui August. Michaela domnului Moldaviei supperatū pre Germani pentru incursele din anulū trecutū, irrupse cu 15000 de Tătari și de Români în Trasilvania, demoli baricatele de la Rodna, înaintă pînă la Bisterția, impressură acastă cetate și răpeși mai multe corpuri mici cari prădară pînă la Seccu, Turda, Jernutū, Reginū, ucciseră și prinseră foarte mulți omeni. Dup'aceea Michaela Racovișă se întorse cu spoliile în Moldavia, érá Tătari trecură pre la cetatea de Pétră în Marmorosū, unde se scullară Români loculu, ucciseră pre toți Tătari și le luară prada. Atunci se devastă și se deșertă de omeni a patra parte a Trasilvaniei, cari parte fură ucciși, parte prinși, parte fugiți de frica inamicilor. Tătari cari scăpară din Marmorosū, fură attacați de Români din Moldavia de susū, și remaseră toți măcellăriți în vallea Moldaviției. — Tătari iscerară se prade și România, inse acollo tură bătuți de J. Maurocordatū. Chanulă accusă pre domnū la pórtă ca pre unū proditori: care a vendutū țerra Germanilor. J. Maurocordatū fu chiămatū la Adriano-poli se dea rățiuni, inse ellū sciū se se escuse așă de bine, încătū în luna lui Decembre éráși putū se se întorcă la Bucuresci.

În 21 Juliū R. 2471 (Chr. 1718) se încheiă pace la

Passaroviçiū pre basea *uti possidetis*. In urmarea acestui tractatū, Temișiana și banatul Craiovei, precum și o parte a Serviei cu Singidunulū și alte castelle de pre lîngă Dunăriă și Sava remaseră în mînile imperi-alilorū, și se încheiă pace pre 24 de anī. — Tutorū e-migrațilorū Românī se dede amnestiă, prinșii bellici se scāmbară, Nicóla Maurocordatū se scānbă cu ambasatorii Ștein și Petrasiū cari fusseră închiși în Aedicula. — Maurocordatū întorcēndu-se de la Săbiniū trecū prin Bucurescși și fu primitū cu multă onóre de frate seu Joanne. Se țice că acesta i ar fi offeritū domnia, admonindu-lū se guverneție mai omenesce, inse Nicóla l'ar fi adăpatō cu veninū. Destullū că Joanne murī preste puține țille după acēstă intrevedere a lorū.

XVII.

Nicóla Maurocordatū de a dóua óră în România.

In anulū R. 2472 (Chr. 1719) venī érășī Nicóla Maurocōrdatū domnū în România, și începū se domnescă mai omenesce. Spre spellarea peccatelorū commisse prin celle trei domenie, dóue în Moldavia și una în România, edifică mănasteriulū de la Văcăresci, redicā scóle și fundă bibliotecī; ellū însuși se ocupă cu literatura și-și căstigă mare nume înaintea Europeánilorū învețiați. Cu tóte acestea causă destullū reū țerreī prin alte mesurī perniciose, că-cl dede voiă Turcilorū se și facă case și și se se stabiléscă în țerră; spre mollicarea și demoralisarea Românilorū, de cari ellū se sciea urgissitū, spre assecnrarea despotismului seū și spre inavuțirea pungii

selle, desființă miliția română și și apropria salariile militarilor, érá pre militanții din allú lorú, pre *servitorí*, cari erà scutiți de alte sarcini publice, puse contribuțiune, și așia și mări fisculú.

În amendoí acesti ani (R. 2471—2472) fu pestilenția și caristiă în amendóue Daciele, în cea superióre și în cea inferióre.

În urmarea tractutului de la Carlovițiú Turcií debea se demoléscă tóte întăriturile din Moldavia. În anulú R. 2472 (Chr. 1719) se destrusseră întăriturile de la Hotinú, înse se redicară altele nóue la Dunăriă. Regele Poloniei Augustú II trámise la pórtă spre a remustră încoutra acestorú mesuri, înse nu folosi nemica. Ambasatoriulú austriacú comitele de Virmondt avú mai bună successú, ellú scósse de la pórtă unú fermanú pentru defigerea marginilorú între Transilvania și Moldavia. În anulú R. 2473 (Chr. 1720) trámise Steinvillé ablegați la Michaelé Rácovițiă spre a complana dissensiunile în respectulú marginilorú între aceste dóue țerrí, înse nu scósse lucrulú la calle.— În anulú R. 2474 (Chr. 1721) ordină imperatoriulú Carlú VI se se facă conscripțiunea locuitorilorú Transilcaniei.— În luna lui Februaríú R. 2475 (Chr. 1722) se strinse dietă la Săbiniú pentru sancțiunea pragmatică, care se acréptă în 30 Maiú alle acestuí annú, și se sancționă în 10 Decembre R. 2476 (Chr. 1723).

XVIII.

Gregoriu Ghica în Moldavia.

În anul R. 2477 (Chr. 1724) se născu resbellu între Russia și Turcia, din cauza Georgiei Dragomanul Gregoriu Ghica intermeziu pentru compunerea păcii, și căpetâ mari remunerațiunii de la pörtă, încă i se promise și domnia în unul dintre principatele românescl. Gregoriu Ghica eră și nepotul de soră allu lui Nicölä Maurocordatü, érá acesta și căstigasce unü fórt mare creditu la pörtă, încatü se consulta la fóte întreprinderile cele mai momentöse. De altă parte Maurocordatü nu trăia în armonia cu Michael Racovițiu domnul Moldaviei. Fóte aceste cauze conlucrară spre resturnarea lui Racovițiu, care se și întemplă în anul R. 2480 (Chr. 1727). Dragomanul Gregoriu Ghica se numi domn în locul lui, érá Alessandru Ghica fratele lui Gregoriu căpetâ postul de dragoman. — În anul R. 2483 (Chr. 1730) se destronă Achmede III patronul lui Gregoriu Ghica, prin Ali-patrana capul janiciarilor, și Machomede V se puse sultan. Unü măcellariu grecu, a nume Jenache, stórse prin acellu capu allu janiciarilor principatulu Moldaviei de la noul sultan; inse Ali-patrana abiă dedesse audiențiá lui Jenache, și fu uccisü în divan; după dóue zile Jenache încă fu suggrumatü în prinsóriá. Prin acéstă scâmbare estraordinariá a lucrurilor de la Constantinopoli, scăpă Ghica de unü compețitoriu fórt periculosu.

XIX.

Constantinū Maurocordatū și Gregoriu Ghica.

In 14 Septembre murì Nicóla Maurocordatū, flagel-lulū lui ȕeu pre principatele române, și se îngropâ la Văcărescî. — Fiiulū acestuia, Constantinū Maurocordatū, căstîgâ pre unū numărū de boiarî pentru sene și i înduplecâ ca se lū cêrâ de dōmnū țerreî. Pórta încuviințîâ, și Constantinū căpetâ domniâ. Inse' adversariulū casei lorū, Michaele Racovițîâ, offerindū veziriulū o summâ mai mare de bani, illū arruncâ din șea preste patru lunî de ȕile. Atuncî Constantinū versâ tesauzele celle râpîte de tetă-seū, în mânile turcilorū, și și recuperâ scannulū, încă totū în acellū annū, adecă R. 2484 (Chr. 1731). — In acestū annū murì guvernatorulū Trasilvaniei Sigismundū Cornisiū, generariulū commandatoriū comitele Paulū Wallis ținū președințîa în cursū de treî annî. — Constantinū Maurocordatū asseȕiându-se în domniâ cugetâ mai înainte de tôte se și scóțiâ de la țerrâ baniî cu cari și a cumpăratū demnitatea, ellū introdusse darea pre capū și dede finanțiele în arrendâ. Țerraniî despoiați de averea lorū prin stórcerile celle grósse alle arrendârilorū cari căutâ sô se inavuțescâ, adressarâ plângerî la pórta, în urma cărora Constantinū Maurocordatū fu strămutatū în Moldavia a. R. 2486 (Chr. 1733), érá Gregoriū Ghica ca unū omū cu mai multă capacitate și demnū de unū principatū mai bunū' veni în ioculū lui în România. — Maurocordatū dusse cu sene în Moldavia sistema de contribuțiune pre capū și de arrendarea finanțielorū, prin care stórse și acellū

principatū în acea măsură cumă făcuse cu cellū dintăiū; érá Gregoriū Ghica urcă vămile și suppose și pre clerū la aceste sarcine. — La anulū R. 2488 (Chr. 1735) ammenințândū ruptura între Russia și Turcia, pórtá affá cu calle a pune în Moldavia unū omū cu mai mare energiă, și cu mai multă experiență, și așa strămutá éráși pre Gregoriū Ghica la Jasși. Constantinū Maurocordatū cumperá domnia României cu unū millione de lei. Cu acéstă ocasiune se stăbili sistema ca la fiá care investitură nóuă în principatū se se respunđiá porțiv o međietate de million de lei, afară de tributulū annuale.

XX.

Resbellulū între Turcia și între Russia si Austria.

Ferbëndū neînțelegerile între Russia și Turcia, împărătoriulū Carlū VI se întrepuse la pórtă spre a o împacă cu Russia, cerëndū principatele Românesce (Moldavia și România) pentru Austria, érá ținutulū de la marea-négră pentru Russia. Pórtá nu acceptá, ci trămise o armată la Tighina. Gregoriū Ghica ca diplomatū, jucá rollulū de amicū între amendoue puterile. — Generariulū Münnich voiá se impresseure Tighina în a. R. 2490 (Chr. 1737); Ghica trămise la dînsulū pre unū credințariū allū seu ca se'î spună se coprinđiá mai ántăiū Vozia. Se đice că credințariulū perfidū ar fi datū lui Münnich consiliū contrariū, ínse donurile lui Ghica ínvinseră. Münnich impressurá Vozia și o luá în 12 Juliă. — Austria avëndū tractate offensive și defensive

cu Russia, și neputându înduplecă pre Turcia spre pace, determină a lua parte la acestu resbellu. Ducele Francescă de Lotaringia (care se insurase în 12 Februarie cu Maria Teresia fia lui Carlă VI), și marescalculă Sekkendorf intrară cu o armată austriacă în Serbia; comandatoriulă Trasilvaniei, comitele Wallis, intră în România, tribunulă Ursetti cu 800 de ómenī irrupse în Moldavia; acesta fu bătută de Gregoriă Ghica, și uccisă în luptă, — în săcuțiele lui se aflară acte fórte interesanți pentru Turci. Constantină Maurocordată bătă corpulă lui Wallis și lă respinse peste munți în Transilvania. Wallis muri de supperare la Săbiniă în 28 Septembrie. În Serbia Austriaciă perdură Naissulă, și în luna lui Nouembre fură scosși din Russiava, cu tóte că loculă acesta cădă mai pre urmă éráși în mánile loră. Inse în 28 Maiă R. 2491 (Chr. 1738) Turciă luară Media bătură pre ducele de Lotaringia, în 17 Augustă coprinseră Russiava-nóuă, și fugară pre Germani din România.

XXI.

Pacea de la Singidună.

Münnich cercă în deșertă se coprinđiă Tighina și Hotinulă; în castrele russesci prorupse pestilențiă, o armată validă compusă de Turci. Tătarī și Romāni insufliă respectă Russiloră. Münnich desperată trāmise pre Repnin la Constantinopoli cu offerte de pace, și ținū conferenție cu ună ablegatū allă lui Gregoriă Ghica, prin care se făcū fórte suspectă înaintea Austriei. —

Pórta numi principe Trasilvaniei pre Francescú Racoți (fiulú famosulú rebellă care murisse la Rodostú) și lú trámise în România ca se se pună în correspondențiă cu malcontenți și se irrumpă în Trasilvania; íuse Racoți nu află spiritele preparate spre assemíne întreprinderi, ellú se întórse preste Dunăriă, și în 10 Novembre muri la Cernavóda.—Russia offeri lui Cantemirú cellú tēnerú principatulú Moldaviei, organisă unú regimentú suptú commandulú acestuia, și lú trámise prin Polonia se irrumpă în Moldavia. În 28 Augustú R. 2492. (Chr. 1739) Turcii fură bātuți la Stântianí; în 31 Augustú se deschiseră porțile Hotinului; în 12 Septembre intră Cantemirú în Jassí, érá Gregoriú Ghica se retrasse la Dunăriă.—Inse Austriacií după ce perdură tóte locurile din drépta Dunáriei și eră în periclu se pérđiă și cele din stânga, făcură pace, în 18 Septembre R. 2492 (Chr. 1739) la Singidunú, în urma careia Austria perdú partea Serbiei, care o castigasse după tractatulú de la Passaroviciú, împreună cu Singidunulú și partea României din drépta Oltnulú. Atunci și Russií încheiară pace cu pórtă și se retrasseră din Moldavia deșertându și Hotinulú. Cú acestú modú principatele Românesce se restituiră în integritatea lorú.— În amēdoí acesti anni domni pestilențiă, sóciă nedespărțită a resbellului.— În anulú precedinte (R. 2491; Chr. 1738) se înființiă commissariatulú în Trasilvania, țerra se împărți spre acestú scopú în 6 districte, sau subcommissariate Episcopatulú Românilorú uniți se dede dominiulú Blașirului

XXII

Reforma lui Constantin Maurocordat în România

În 20 Octombre R. 2193 (Chr. 1740) muri Carl VI, fia sa Maria Teresia remase crede preste provinciele Austriei cu titlul de regină a Ungariei etc. Electorinlă de Bavaria luă titlul de imperatoriă Romană suptă numele de Carl VII, și începă resbelul pentru succesiune, în contra Mariei Teresiei. Cu din-sulă se uniră Frideric II regele Prussiei, Ludovic XV regele Franciei, și Filippă regele Ispaniei, și încurcară pre Austria în ună resbellă de optă anni,

Între acestea, Constantin Maurocordat introdusse în România famosă Reformă care pōrtă numele lui. Ellă scuti pre clerul de contribuțiune, institui ună consistoriul de 10 preoți pentru administrarea veniturilor monasterilor, puse în lucrare basilicele (celle întrodusse încă de tată seu), desfințiă și miliția care mai rămase după reducțiunea făcută de tată sau, reținēndu numai 2000 de armați pentru veghie publice, și pentru poste; introdusse scultelnici, classifică pre boiari cei mici în gentili și masili, defipse salariile funcționarilor, asseđiă contribuțiunea la 10 lei de familiă, și defipse dillele de lucru alle țerranilor pentru possessorii la 8, la 10 și la 12 pre annul. — Inse nu avu timpul a pune în lucrare acestă reformă, fiindă că în annul R. 2494 (Chr. 1741) Gregoriul Ghica fu chemat la Constantinopol, și Constantin Maurocordat fu strămulat la Moldavia, érá în locul lui veni Michael Racoviță de a două órá.

XXIII

Reforma lui Constantin Maurocordat în Moldavia.

Constantin Maurocordat duse cu sene reforma făcută, saū mai bine proiectată, în principatul României, și se adoperă se o pună în lucrare în principatul Moldaviei, fôră de a considera că scâmbările continue de domni nemicescū mâne ce s'a făcutū astăzi. și că dora ellū însuși nu va fi în stare de a o ține din cauza avariției Turcilor cari nu caută norme, ci constringū chiarū pre cellū mai bunū domnū a stôrce țerra tiran-nesce. — Ellū ar fi pututū se vadiă unū esemplu viū în sucesoriulū seū Michael Racoviția, care restabilī tôte sarcinele de mai înainte, puse contribuțiune pre clerū și la cei 10 lei de familiă. cari debea se se respunđiă în 4 quartarie, mai adausse unū quartariū, adecă 2 $\frac{1}{2}$ lei. Cu aceste greutăți se uniră mesurile celle relle de finanție, prin cari se redusse poporulū la sapă de lemnū, mare parte de țerranī lăssară totū și fugiră din țerră. Se născură plângerī în contra impillătoriulū, inse porta promisesse lui Michael că lă va ține trei annī în domniă. In fine trecū și acestū timpū, Michael Racoviția fu cssiliatū la insula Mitilene în a R. 2497 (Chr. 1744). Constantin Maurocordat veni de la Jassī la Bucuresci, lăssându în loculū seu pre Joanne Maurocordatū frate-seu. — In acestū annū se ținū dietă la Săbiniū, în care se determină ca sancțiunea pragmatică se se pună între legile țerreī, Francescū de Lotargia, bărbatulū Mariel Teresei se recunoscū de correginte, se adoptă prin-

cipiulă ca nici o lege votată de dietă se n'aibă putere pîno ce nu se va sancționa de cōtră principele țerei.

La cererea Româniloră pentru aequalitatea naționale respunse dieta că nobilă Romană se se compute între nobilă, civilă între civilă, țerrană între țerrană după terri-
toriulă în care locuescū, érá Românilă în genere nu potă constitui a patra națiune în țerră, căci prin 'acéstă s'ar strică sistema celloră trei națiuni (! ? !).

XXIV

Emnanciparea Terraniloră

În anulă R. 2498 (1745) mură Carlă VII, și Francescă de Lotarangia se allesse împeratoriă Română suptă numele de Francescă I. — Resbuellulă pentru succesiunea la tronulă Ispaniei maiă țină trei anni.

În România prin mesurile celle espillătorie alle lui Michaele Racoviță, domnuluiă precedinte, se împușinas-se numerulă contribuitoriloră înfricoșiată, Constantină Maurocordată se veđă constrînsă a maiă adauge allă 6-16 quartariă de contribuțiune (adecă a suă contribuțiunea la 15 leiă preă familiă), și a pune patru 'quartarie pre cleră. Inse în anulă R. 2499 (Chr. 1746) redusse dillele țerraniloră de lucru la 12 pre anulă, și abolă servitutea țerraniloră prin ună actă subscrissă de boiară și de cleră. Acéstă reformă umanitariă face onóre numeluiă lui Const. Maucordată. Dară intrigile și baniă lui Gregoriă Ghica scōsseră în anulă R. 2500 (Chr. 1747) pre frate-seu Joanne Maurocordată din principatulă Moldaviei, unde se puse ellă, și preste ună anulă

de ȕille căsionară mutarea lui Maurocordatŭ la scaunulŭ Moldaviei ŝi străpunerea lui Gregoriŭ Ghica în România. — Constantinŭ Maurocordutŭ emancipă în Juniu R. 2502 (Chr. 1749) ŝi pre țerraniŭ din Moldavia, defipse ȕillele de lucru ŝi cellelalte prestățiunŭ, ŝi regulă sistema finanțiară. Inse preste trei luni perdŭ domnia prin baniŭ lui Constantinŭ, fiulŭ lui Michaele Racoviță, care fu trămissŭ în loculŭ lui, cu tôte acestea emanciparea țerranilrŭ, jurată de clerŭ ŝi de boiarŭ remase în vigóre. Érá Gregoriŭ Ghica asseđiându-se în România immulți contribuțiunea prin unŭ titlu noŭ — *Lipsa* —, reintrodusse ouiăritulŭ, inse pentru mântuirea sufletului edifică monasteriulŭ ŝi ospitariulŭ de la Panteleimon, ŝi muri în luna lui Septembre a. R. 2505 (Chr. 1752).

SECTIUNEA D.

**De la Reforma lui Constantinū Maurocordatū pîno în
qîllele nôstre.**

CARTEA I.

*Dè la reforma lui Constantinū Maurocordatū pîno la
Constantinū Ipsilate și Alessandru Murusă.*

I.

**Constantinū Maurocordatū de a cincia ôră în
România**

După mórþea lui Gregoriū Ghica, boiarîi țerreî Ro-
mânescî allesseră domnū pre fiulū repăusatulū, și tră-
miseră la pórta pēntru întărireă lui, cerēndū totū de o
dată ca se se oppréscă Turciî de a se stabili în țerră.
și se înceteđie dēsa scāmbare a domnilorū care ruineđiă
țerra, și se se desființieđie aunatele (cōnfirmațiunea pre
fiă-care annū pēntru o summă de bannî). Inse pórta
puse domnū pre fratele cellū mai tēnerū allă acestuia,
cu numele Mateiu Ghica. Acesta abiă adjunse la Bu-
curescî, și începū a stôrce țerra în celle mai bārbare mo-
duri, prin cari dede motivū la plāngerî în contra lui,
de unde urmā strāmutareă lui la Moldavia în a. R. 2506
(Chr. 1753), și a lui Constantinū Racoviță în Romā-
nia. Inse acēstă strāmutare nu folosi țerreî nimica, că-
cî Const. Racoviță addusse cu sene unū cubiculariū grccū
care împliniă postulū de vistiariū, și despoiă țerra și mai
urritū spre a completă contribuțiunile celle grele de pre

spatele țerranilorū cellorū împuținați prin neprecurmatele estorsiuni. Boiarii se consultară în secretū, și trimiseră o deputațiune la pōrtă spre a arretă faptele acestui domnū și a cere depărtarea lui. Constantinū Racovițiā înțellesse de passi lorū, adunā pre boiari, le promise îndreptare și-i înduplecā se chame pre deputați înapoi. Daputați se întōrserā în adevērū, înse atunci ellū dede lucrului altă colóre, accusā pre boiari de rebellī, și scōsse de la pōrtă unū fermanū prin care se essiliarā frați Văcăresci la insula Cupru. Cu tōte acestea veđindū cā nu pōte se o scōțiā la cale în Romānia, cāutā miđilōce spre a se mutā érāși în Moldavia în a. R. 2509 (1756). Atunci veni Constantinū Maurocordatū a cincia órā în Romāniā încārcatū de datorie, spre a cărorū accoperire redicā contribuțiunea la 12 quartarie, și încă îndoite adecā la 60 de lei pre familiā.*)

II.

Scarlatū Ghica și Joanne Callimachū.

În acestū annū (R. 2509, Chr. 1756) se începū resbellulū cellū de șēpte anni între Maria Teresia și Friedeticū II regele Prussiei. În 18 Octombre murī guvernatoriulū Joanne Haller, în loculū lui se numī Ladislau Kemény. În annulū R. 2510 (Chr. 1757) se depuse Constantinū Racovițiā domnulū Moldaviei, și în lo-

*) La sonscripțiunea din annulū R. 2510 (Chr. 1757) se aflā numai 35,000 de familie contributōrie, a cărorū contribuțiune se anī la 2,100,000 ei, cāte 60 lei de familiā.

culu lui se numi Scarlatu Ghica. — In Romania Constantinu Maurocordatu determină se reducă quartariile éráşî la patru (înse de câte 15 lei) şi se asseşie norme secure pentru strîngerea contribuţiunei ca se nu se mai facă abuzurî, dară nu putu se şi puuă sistema în lucrare, fiindu că în anulul R. 2511 (Chr. 1758) se scosse din domniă şi se arruncă în Aedicula, după aceea se relegă la insula Mitilene.— Scarlatu Ghica se strămută atunci în România, érá în locul lui se trămise Joanne Callimachû. Noulu domnă allu României cumperasse domnia cu 2000 de pungî de banî, ellu nu află bună reducţiunea lui Const. Maurocordatu, ci introdusse éráşî contribuţiunea de 12 terminî (adecă pre lună) şi cu celelalte tasse: adjutorinîa, ploconulû, decimăritulû, vînăritulû, ouiăritulû, sarinele, vămile, îşi îmulţi venitulû la 2,546,828 de lei pre annû. Dară făcû şi unû bine, căci aboli văcăritulû pentru totû dé-una, şi scósse de la pôrtă unû fermanû prin care se oppriră Turcii de a petrece în ţerră fôră de voia domnului, suptû nume de negoţiătorî, etc. — In spaţiû de trei anni de dille Constantinû Maurocordatu relegatulû, care şi rescumperassè viéşia cu 300 de pungî de banî, află creditorî în essiliû, şi cumperă domnia cu 1000 de pungî de banî, preste cari mai promise 250 de pungî veziriuluî. Scarlatu Ghica fu revocatû, érá Constantinû Maurocordatu veni în anulul R. 2514 (1761) a şesşea ôră în principatulû României, adducëndû cu sene pre toţi creditorî seî, cărora le conferî celle d'ântăiû demnităţi érá neadjungëndû demnităţile eelle de pîno acumû, mai adausse şi facû doi vornicî, unulû de ţerra de susû şi

altulă de țerra de giosă, și prin acestia stôrse și despoiă principatulă Românescă cu puteri îndecite.—Joanne Callimachă din Moldavia încă se depuse în acestă annă și se înlocă prin fiulă seă Gregoriă Callimachă, numă din cauza ca se se dea occasiune guvernulă ottomană de a și contentă aviditatea de bană.

III.

Constantină Maurocordată resturnată de Constantină Racoviță.

În Trasilvania comitele Ladislau Kemeni renunță demnității de guvernatoriă în a. R. 2515 (Chr. 1762). érá commandatoriulă generale Nic. Adolfă baron de Buccovă se numă președinte guvernulă.—În annulă R. 2516 (Chr. 1763) se organiză miliția marginariă în Trasilvania, înființându se două regimente pedestre de Români, și două de Secui, și ună regimentă de dragonă de Români și altulă de usiară de Secui, înse mai pre urmă aceste două regimete căllarie se unără în unulă de usiară

Estorsiunile funcționariloră greci addusși în țeriă de Const. Maurocordată trasseră asupra domnului blăstemele poporului, de altă parte intrigile și baniă lui Const. Racoviță precipitară căderea lui în annulă R. 2516 (Chr. 1763.) Constantină Racoviță avea ună soțiă de intrigă la Constantinopoli, a nume Staurache, cu care făcuse ună contractă secretă spre a împărți veniturile României, după ce se asședă în domniă ellă se certă cu complicele seu, lucru națurale la atari contracte; dară intrigantele din Constantinopoli sciă se întorcă lu-

crulă, și se innegréscă pre Racovițiă la pórtă. Pórtă trâmise în țérră pre unú capegi-passiă cu fermanú se cerceteđie purtarea domnului. Tnrulă închise pre mai mulți boiari primari și-i condemnă la summe însemnate. Inse Const. Racovițiă muri în luna lui Februaríu a. R. 2517 (Chr. 1764). Atunci pórtă adenumi domnú pre Stefanú Racovițiă, fratele repausatului, totú prin influinția grecului Staurache. Totú de o dată se reyocă și Gregoriú Callimachú din Moldavia, și în locul lui se puse Gregoriú Ghița, fiulú lui Alessandru. Acesta guvernă principatulú seu cu multă înțelepțiune și dreptate, înființiă scóle și addusse ómení învețiați în țérră, prin cari și căstigă mare nume și popularitate la ómení; érá Stefanú Rocovițiă îndată ce veni în România uccișe pre doi dintre boiarii închiși de frate seu; spre a terrorisă pre poporú, arruncă, dare gróssă pre țérră, și închise și mai mulți boiari spre a împedică recursulú la Constantinopoli. Inse poporulú ne mai puténdú sufferi țiranniele lui, ocupă bisericelē, trasse cló-potele, deschise prinsorile și liberă pre boiarii închiși, impressură palatiulú strigándú: „Domnulú se reducă dările și se allunge pre Greci.” Stefanú remase impetritú: Grecií lă consiliară se commande focú asupra ómenilorú; Arnauțií trasseră cu puscilē și ucciseră trei ómení, ceilalți se respiră. Faima acésta adjunse la Constantinopoli, sultanulú nu se îndol că Românií dussí la desperățiune vorú reproduce scenele energiei lorú de mai înainte, ellú determină scóterea lui Stefanú, și strîngură pre blăstematulú de Staurache; érá în România

trămise domnă pre Scarlată Ghica, fôră de a cere fâsse mari de la dînsulă, R. 2518 (Chr. 1765).

IV.

Scarlată Ghica, Alessandru Ghica, Gregoriă Ghica, Gregoriă Callimachă.

În anul precidinte murî baron Buccovă în Trasilvania, în locul lui se trămise comitele Andrea Haddick commandatoriă generale și președinte guvernului. În 18 Augustă R. 2518 (Chr. 1765) murî imperatoriulă Francescă I de Lotaringă; fiulă seă Josefă II se allesse imperatoriă Romană, și se numî correginte pentru totă monarchia austriacă pre lîngă muma sa Maria Teresia. — În 2 Novembre Maria Teresia înălțî Trasilvania la demnitatea de mare principată.

Scarlată Ghica venindă e două oră domnă în România, domnă cu mulțiănnirea tutoră, înse nu împlinî ună annă de țille și murî, și se îngropă în biserică St. Spiridon cea edificată de dînsulă. În locul lui alleseră boiarî țerreî pre fiulă seă Alessandru Ghica, a. R. 2519 (Chr. 1766.) În anulă aceșta se revocă Gregoriă Ghica din Moldavia, și se trămise Gregoriă Callimachă a două oră.

Pre timpurile aceștea se turbură relațiunile între Rusia și Turcia, din cauza Poloniei. — Caterina II trămise în România pre ună vice-tribună îmbrăcată în vestiminte căllugăresc, spre a și face o partită între Români. Acestă străvestită căștigă pre archimandritulă de la Argeșulă, și cu ajutorulă lui făcū o mare pro-

pagandă în contra Turcilor, de cari eră săturați Români. La anulul R. 2521 (Chr. 1768) cândă eră se se începă resbellulă cu Russia, sultanulă Mustafa III, consiliatū de chanulă tătărescū, află cu calle a trāmitte unū omū cu capū în România, și așiā revovă pre Alesandru și strāmise pre Gregoriū Ghica, care fusse mai înainte cu doi annī în Moldavia, și acumū se află la Constantinopoli.

Austria încă rechiāmă în acestū annū pre Haddick din Trasilvania, și trāmise în loculū lūi pre comitele Carlū d'Odonel cu demnitate de commandatoriū generale și de președinte allū guvernulū.

V.

Resbellū între Turcia și Russia. Constantinū Maurocordatū mōre.

Cu venirea lūi Gregoriū Ghica în România pōrta trāmise o armată turcēscă spre a ocupā principatele. Turcī prin escessele lorū înterritară și mai multū ānimele Romānilorū, rigōrea și mesurile celle aspre alle lūi Ghica contribuiră assemine spre ammārirea suffletelorū, cu atātū mai ușiorū află calle propaganda russēcă. — În primăvēra anululū R 2522 (Chr. 1769) se trāmise o armată russēcă la Dunastru suptū principele Gallicinū, alta în Ucraina suptū Romanțiovū. Cōtră finitulū lūi Martiū, Gallicinū trecū preste Dunastru, și în luna lūi Aprile bātū la Hotinū unū corpū de 20,000 Turcī cari suptū commandulū lūi Caraman passia. ap-peră fossatele dinaintea fortăreței, dup'aceea se retras-

se cându scmți că se apropiă armata cea mare suptă
 comandulă veziriului. In luna lui Juniū fu bătută
 altū corpū de Turci cari trecusseră Dunastrulū la Jer-
 dni, o flottillă turcéccă fu nemicită apprópe de Vozia.
 Gallicinū trecū érăși Dunastrulū și cu începutulū lunei
 lui Juliū bătū pre seraskieriulū Traciei la Băscanți, im-
 pinse pre Turci la Hotinū și începū a impressurā for-
 tărăția. — Intre acestea Gregoriū Callimachū domnulū
 Moldaviei fu prinsū de Turci și trămissū în fěrră la
 Constantinopoli. Tătarii fură frânți la Dunastru; Tur-
 ciī perdură șesse bătalie suptū Moldovangi-passia, cu
 începutulū lunei lui Septembre lăssarā Hotinulū, éră cu
 finitulū lunei lăssarā și Jassii, și se retrasseră la Isac-
 cia. Rusșiī intrarā în Jassii și constrinseră pre boiarii
 cari se află presentī a jurā credinția imperatoressesē —
 La Constantinopoli se tăiă capulū veziriului cellui mare,
 lui Gregoriū Callimachū și lui Nic. Draco dragomanulū,
 ca proditori, éră lui Const. Maurocordatū se conferi
 domnia Moldaviei. — In luna lui Septembre, Roman-
 țiovū luă comandulū preste armata russéccă în loculū
 lui Gallicinū, éră preste cea din Ucraina se puse co-
 mitele Panin. Noulū domnū Constantinū Maurocordatū
 fu adjunsū în fuga cōtră Gallați în 5 Novembre, de cō-
 tră vice tribunulū Fabricius, și addussū la Jassii, muri
 în 4 Decembre, după ce domnisse 16 anni în 6 rôn-
 duri în România, și 6 anni în 4 rōnduri în Moldavia.

VI.

Gregoriu Ghica expedită la Petersburg.

După ce Rușii luară Gallați, Romanțiovă trimise în luna lui *Nouembre* pre vice-tribunulă Carășină cu câteva centurie în România, cu cari se uniră și *Voluntari Români*, făcându la 400 de inși. În 17 *Nouembre* adjunseră noaptea la Bucuresci. Archimandritulă de la Argeșiu și spătarulă Părvu Cantacuzenu îi conduseră de a dreptulă la palătiă. Arnăuți la comandulă spătarului Cantacuzenu nu făcură *resistență*. Gregoriu Ghica sări prin grădină și se ascunse în magazinulă unui negătiătoriu; palătiulă se dede pradei, toți Turcii din Bucuresci se măcellăriră. Ghica fu descoperită a treia zi și trămissă prin Jassi la Petersburg. Acumă amendoue *princiătele Romănesci* se făcură teatrulă *resbellu-lui*. Boiarii cei mai însemnați și mai avuți fugiră la Brașiovă și la Săbiniă.

În 15 Ianuariă a. R, 2523 (Chr. 1770) trimise Romanțiovă pre generariulă Staffeln cu ună corpă de armată de bătă pre *passia* de la Brăilla, în 31 Ianuariă luă *fossatele* de la Giurgiu, după aceea se întorse de bătă ună corpă de 16,000 de Turci care *voiă* se *coprină* Bucuresci, în fine ocupă totă România. Părvu Cantacuzenu cădă în luptele cu Turcii. În 12 Februarie *commissarii russesci* strinseră pre cleră și pre boiarii cari se află la Bucuresci și îi făcură se jure *crediță* *imperatoressei Caterina II*, apoi compuseră două *deputațiuni* din amendoue *principatele* și le trămiseră

la Petersburg unde adjunseră ie 8 Aprile. Generariul Bauer măsură țerra și adună notiție statistice și istorice. Pentru facilitarea commerciului se bătură ban de aramă, cu insemnele principatelor Românesce.

VII.

Manuele Rosettă.

În luna lui Aprile se retraseră ostile din România spre a se uni cu corpul mare de armată suptă comandul lui Romanțiov: érá Turci numără domn pre banul de la Craiova Manuele Rosettă. În 22 Juni se bătură Rusșii cu Turci la Prut. În 18 Juli Romanțiov bătă pre Turci și pre Tătari în Bassarabia, în 1 Augustă frânse cu totul pre veziriul Halil-bei la lacul Cagul: în 30 Augustă coprinseră Rusșii Achilleia nouă, în 26 Septembre Panin luă Tighina, după aceea cetatea Albă, în fine Brăila. În 25 Nouembre Rusșii coprinseră éráși Bucuresci. Generariul Olitz se asediă la iarnatică, și în 23 Februarie a. R. 2524 (Chr. 1771) înrepă se bată Giurgiul, după o bombardare de 3 zile luă cetatea și castellul. Sultanol se desceptă în fine din somn, și trâmise pre veziriul Mechemed-passia cu o armată de 150,000 de Turci se introducă pre Manuele Rosettă în principatul României. Veziriul veni pîno la Dunăria și espedi o divisiune de Turci în țerră, care coprinse ținutul Turnul. În 19 Juni Rusșii tăiară președiul turcesc de la Turnu: înse Turci trecură Dunăria cu corpul mare, și în 20 Juni reluară de la Rusși

Giurgiulă. În 21 Juniă învinseră Rușii la Văcăresc și în 23 la Negoiesc. În 17 Augustă cercă generariul Essen se ice Giurgiulă, dară fôră successă. La 1 Septembrie fu bătut Manuele Rosettă la Rômnică. Seraskierul Mussonoglu fu frânt în 31 Octombrie și respinsă preste Dunăriă, după ce perdă 5350 de Turci. Presidiarii Turci deșertară Giurgiulă, érá generariul Essen ocupă castellulă în 3 Novembre. — Generariul Weissmann coprinse castrele veziriului la Babadag în 29 Octombrie. Vezirulă cercă în deșertă se appuce éráși Giurgiulă în 4 Novembre. — După aceste successe din partea Rușilor se strămută teatrulă resbellului de a drepta Dunării. Weissmann commanda în România; érá Romanțiovă ținea cortellulă generale în Jassă. — În decursulă iernei se făcură mai multe propuneră de pace, dintre cari una érá: Principatele Romênescă să se constituéscă de sene suptă regele Stanis'au Poniatowski, care se abdice Poloniei, érá după mórtea acestuia se vină suptă Russia.

În acestă annă Austria numi guvernatoriă Trasilvaniei pre comitele Josefă de Auersberg, érá pre Francescă Preiss commandatoriă generale.

VIII.

Tractatulă de la Cuciuc-Cainargi.

În 30 Maiă R. 2525 (Chr. 1772) se încheiă la Giur, giu armistejiă între Turcia și Russia cu condițiunea că Dunăria se fiă marginea despărțitóriă între amândouă armatele. — În luna lui Juniă intrară truppele austriace

și prussiane în Polonia, după care urmă împărțirea Poloniei; Austria căpetâ Gallicia și Lodomeria. — În 2 Augustu se tractă despre pace la Foxianî, înse în 26 Augustu se rupseră negoțiațiunile fôră verunû rezultatû, fiindû că Russia persistea pentru independenția principatelorû suptû garanția puterilorû europene. — După ce flotta turcescă de la Crimeria fu bătută, se făcû altû congressû de pace la Bucurescî în luna lui Novembre, înse și acesta fôră de rezultatû.

În anulû R. 2526 (Chr. 1773) ponteficele romanû Clemente XIV (Ganganelli) desfînțîă ordinea Jesuiților.

În luna lui Maiû și Juniû imperatoriulû Josefû II petrecû în Trasilvania. — Rusșii perdură tôte locurile ocupate de preste Dunăriă; înse în anulû R. 2527 (Chr. 1774) trecû Romanșiovû érășî Dunăria, bătû pre Turcî în mai multe locuri, și mai pre urmă închise armata veziriului la Șumla așîă de tare, încâtû Turciî se vedară constrînșî a cere pace. În 21 Juliû se încheiă tractatulû de pace la Cuciuc-Cainargi. Acestû tractatû momorabile pentru principatele Românescî, coprinde în articiulû XVI următóriele puncte: „Russia dă porțîi îude-retû principatele Moldaviei și României cu aceste condițiuni: 1) Amnestiă completă pentru toți, restituirea averilor și demnităților celorlû compromisși în resbellû; 2) libertatea religiunei crestine în principate; 3) restituirea averilor bisericescî și private cari se occupaseră de Turcî și se adausseră la regiunea (raia) Brăillei, Hotinului, Tighinei, etc. 4) tractarea omenescă a clerului; 5) liberă emigrațiune cu tôte averile în cursû de unû annû de țille; 6) dârî vechi se nu se

céră de la principate; 7) ci din contră se se ierte tributul pre doi anii din cauza damneloră întemplate prin resbellă; 8) după terminulă acesta pórta se fiă cu cum-petă în punerea tributului, care se va dă la fiă-cari doi anii, și se observe privilegiete principateloră garantate de Machomede IV; 9) principatele se aibă agenții loră la pórta, cari se fiă respectați după dreptulă genților; 10) ministrulă russescă de la pórta se aibă dreptă de a intercede pentru principate, și pórta se iee în considerațiune arretările lui." În urmarea acestui tractatū sultanulă dede unū hatișerifū prin care assecură drepturile principateloră.

IX.

Alessandru Ipsilante și Gregoriu Ghica.

După aceste întemplări grele, Româniți rădimați pre drepturile recăstigate se adunară la Bucuresci spre a și allege domnă. Aci se născură două partite dintre cari una voiă pre Manuele Rosettū, érá cealaltă pre Stefanū Prescovann de la Craiova. Neputându-se unī între sene se dusseră la marescalculă Romanțiovū spre a lă consultă despre allegerea dintre acesti doi candidați. Romanțiovū le dede respunsū, se se adreseșie la pórta, suserana loră. Intre acestea pórta, fôră de a întrebă principatele, destină pre dragomanulă Alessandru Ipsilante pentru România, și pre Gregoriū Ghica (care fiindū prinsū de Rusși și dussū la Petersburgū, se întor-sesse în Moldavia, și petrecea acollo ca privatū) pentru Moldavia, 28 Septembre a. R. 2527 (Chr. 1774).

Amendoî acestî domni guvernară țerrile cu multă înțelepțiune, înființiară scôle, redicară fabrice și biserice, și făcură reforme bune pentru administrarea dreptății.

În anulă acesta Austria puse în loculă lui Auersberg pre Samuele baron de Bruckenthal președinte guvernului în Trasilvania.— În luna lui Octombre Rușșii eră încă în Moldavia, 'Austria trâmise cu voia acestora milițiă în Bucovina suptă pretestă de a apperă Gallicia de partea espusă incurseloră Tătariloră, și ocupă acellă ținutū allū Moldaviei, apoi deschise negoțiațiuni diplomatice cu pórta, cerëndū a i se cede Bucovina, ca unū ținutū necessariū pentru apperarea provinciiloră selle. Pórta fôră de a întrebă țerra, vëndū Austriei Bucovina în 25 Februară a. R. 2530 (Chr. 1777); în 2 Jună se scâmbară documentele pentru asșediarea marginiloră între Austria și Turcia. Gregoriū Ghica protestă în-contra acestui actū violătoriū de integritatea principatului, și se oppuse essecuțiunei lui. Din acéstă causă pórta supperată pre dînsulă decretă scóterea lui Gregoriū în luna lui Octombre, și trâmise pre unū chihaiă la Jasși ca se lă ducă saū viū saū mortū la Constantinopoli. Cândū adjunse Turculă la Jasși se prefăcū morbosū și învită pe Ghica se vină pînă la dînsulă. Ghica nesuspectândū unū periclu așia de mare. se dusse; janiciariī puseră mânile pre dînsulă și lă ucciseră. Capulă lui se trâmise la Constantinopoli spre a convinge pre tirannū despre lasșitatea commissă. Érá în loculă lui se numi domnū dragomanulă Constantinū Murusū.

X.

Nicola Caragia și Alessandro Maurocordat.

În anul acesta (R. 2530; Chr. 1777) se numi guvernatoriul Transilvaniei Samuele baron Bruckenthal, care fusse pînă acum numai președinte; érá în anul R. 2531 (Chr. 1778) murind electoriul de Bavaria, Maximilian Josef, fără de a lăsa copii, se născu război cu Austria pentru părțile adnese Bavariei. — În 23 Mai a. R. 2532 (Chr. 1779) se încheia cu Prussia pace la Teschen. — În 29 Noiembrie a. R. 2533 (Chr. 1780) muri Maria Teresia de idropică, în etate de 63 de ani, și remase Josef II singurul domnitoriu. — În 22 Martie a. R. 2534 (Chr. 1781) imperatoriul Josef II, sparse cuibul Sasiilor dăndu facultate la verce Transilvaniei să se asedieze în verce cetățile și va plăce; în 24 Martie redică dependența clericilor catolici de către superiorii esteri; érá în 25 Octombrie publică *decretul toleranței* prin care dechiară exercițiul liber al tuturor confesiunilor creștine.

În 17 Decembrie a. R. 2534 (Chr. 1781) se întemplă ca cei doi fii ai lui Alessandro Ipsilante să fugă de la București la Brașov și de acolo să treacă la Viena. Această faptă neînțeleptă a junilor compromise pe domn înaintea porții. Secretariul Raicevich care fu trimis după dinșii, dădu domnului consiliu, ca spre a scăpa de pericol să și dea el însuși dimisiunea, și se să ducă la Constantinopol spre a se escusa. Secretariul Raicevich lucră la imperatoriul Josef II, încât fiii de domn, convinși că nu li se va întempla nici unul rău,

se dusseră ei însiși în anul R. 2535 (Chr. 1782) la tatăl lor la Constantinopoli.

După abdicarea lui Alessandru Ipsilante se trămise domn în țerră dragomanul Nicola Caragia; în Moldavia scoțindu-se Const. Murusă, se denumi Alessandru Maurocordat, fiul lui Constantin. În acest an se puseră consuli russesci la Jassi și la Bucuresci. Austria încă trămise un agent consulariu pentru principate. Stefan Raicevich, fostul secretariu al lui A. Ipsilante, fu cell dintâi agent austriac în România.

XI.

Michaele Constantin Suțiu în Romania.

Imperiul Josef II uni în 14 August cancellaria aulică trasilvană cu cea ungarică; împreună tesaurariatul Transilvaniei cu guvernul țerei; și desființă mai multe monasterii, — în luna lui Mai a. R. 2536 Chr. 1783) călători prin Ungaria, Transilvania și Bucovina.

Estorsunile lui Nicola Caragia în România îl făcură se pierdea domnia în luna lui Octombrie. În locul lui se trămise dragomanul Michaele Constantin Suțiu. Supt domnia acestuia dede porța în 16 Octombrie R. 2536 (Chr. 1783) sinetul prin care întărește activitatea agentului austriac în principate, era în 24 Februarie R. 2537 (Chr. 1784) altul prin care assecurează Austriacilor comerțul în principate cu diverse favoruri, — În 6 Mai al acestui an imperiul Josef II dechiară limba germană de limbă oficială în Ungaria și Transilvania, și impuse de datorie ca în ter-

mină de trei ani toți directorii se sciă germanesce; în 3 Juniu desființă împărțirea cea veche a Trasilvaniei după cele trei națiuni privilegiate, și împărți totă țerra în 11 comitate, (Unniádóra, Săbiniul, Făgărașiul, Trișediul [cu Brașiovu], Pretoriul Secuilor, Turda [cu Bisterția], Salinicul interiore, Salinicul mediore, Clușiul, Tërnavale, Alba.)— În 11 Octombrie ordină a se face conscripțiune generale în Ungaria și Trasilvania. Acesta dede ocasiune la o rescollă infricoșiată din partea Românilor din munții aurari și părțile vecine. Românii se bucură de conscripțiune creșind că se face cu scop de a-i militarisa, și de a-i scăpa cu acest mod de feudalismul cellă greu allă Unguri'or, înse vedindu-se înșellați se adunară în 31 Octombrie în biserica de la Mestécănă în ținutul Crișului suptă președinția lui N. Ursu Choria, care âmblasso la Vienna în mai multe cause alle lor. În 7 Novembre ei se strinseră la satul Cutei se țină altă adunare, doi judeci de cercă (*szolgabíró*) cu câți va militari cercară se le impedece adunarea, înse plătiră cu vieția temeritatea lor, militari se allungară.

XII.

Revoluțiunea lui N. Ursu Choria în Trasilvania.

Atunci Choria, Closca și Crisianu se puseră în fruntea popoului și jurară întru stingerea nemeșilor. În scurtă timp se strinseră la 20,000 de ómeni, dechără mórte assupritorilor și purcesseră încontra lor, devastară la 389 de sate nemeșesci, derapinară la 237 de curți domuesci, și 23 biserici unguresci, și ucciseră

la 150 de nemeși. Guvernul de atunci suptu Samuele Bruckenthal, cercă mai întâi prin medilóce pacifice se stîmpere revoluțiunea, înse nu folosi nemica, după aceea strînse trupele de prin pregiur, și le trâmise asupra Românilor. In 7 Decembre se făcu o bătălie sângerosă în care cădură la 4000 de țerranî, ceilalî se respiră. Conductorii se trasseră la munți, însefură vînduți chiar de cōtră soții lor; în 27 Decembre ei fură prinși și dusși la Alba-Julia. Crișianu se uccise însuși în prinsóriă, érá Choria și Closca fură essecutați cu róta, în 28 Februariu R. 2538 (Chr. 1785). Acés-tă rescóllă care essi atăt de tragică pentru autorii ei, avu cu tóte acestea urmări salutare pentru popor în genere. Ochiî cei agerî ai imperatoriului Josefú II vedură cauzele în feudalismul cellu tirannicu allu Ungurilor, și determină sterpirea lui. Imperatoriul după împărțirea țerreî în unspre-đece comitate, pre cumă s'a arretatú mai sus, redusse și acestea în luna lui Martiú, la trei districte; Săbiniul, Clușiul și Făgărașiul, si puse preste fiă-caré câte unu commissariu regal, pre comitele Lupu Kemeni preste Săbiniu, pre comitele Adamu Teleki preste Clușiu și pre baronele Michael Bruckenthal preste Făgărașiu; érá în 22 Augustu desființîă servitutea tutoru țerranilor și dede la totu omul facultatea de a se mută unde le va plăcea. In 23 Nouembre publică o nouă ordine judiciariă pentru Trasilvania, care se începă cu 1 Maiu a annului următoriu.

XIII.

**Nicolă Maurogeni și Alessandru Maurocordatū
Firariū.**

În anul R. 2537 (Chr. 1784) pórta recunnoscū de nou drepturile principatelor prin unū hatișeritū consu-oătoriū cu cellū datū cu ȕece annī mai înainte, prin care dechiărā de nou că nu ca scóte pre domnī fōrā de argumente iuverate că sunt rebellī; cu tóte a-cestea nu trecū anulū, și depuse pre Alessandru Maurocordatū din Moldavia, denumindū în loculū lūī pre Alessandru Ipsilante, care fusse mai înainte domnū în România, și se lăssasse de bună voiā, din causa copiilorū; érá în 26 Martiū a. R. 2539 (Chr. 1786) scósse pre Michaele Suțiu din România și puse pre Nicólă Maurogeni. — În acestū annū imperatoriulū Josefū II ordinā mesurarea Trasilvaniei pentru repărțirea mai proporționată a contribuțiunei; în 2 Aprile publicā unū codice criminale, și în 31 Decembre o ordine de processurā criminale, érá în luna lui Juliū căllători prin Trasilvania. În 15 Februariū a. R. 2540 (Chr. 1787) publicā unū regulamentū despre reporturile între possessorī nobilī și țerranī colonī; pensiouā pre Samuele Bruckenthal, și numī guvernatoriū pre comitele Giorgiū Banfi. -- În acestū annū pórta scósse pre Alessandru Ipsilante din Moldavia, și denumī în loculū lui pre Alessandru Maurocordatū Firariu, verulū cellui ce domnisse cu doi auni mai înainte suptū același nume; însc începēndū discordiele între Russia și Turcia, Alessandru Maurocordatū Firariu cădū în suspiciune de a ținé cu

Ruşşii, pórta trãmise pre unũ turcũ (cumũ trãmisesse la nefericitnũ Gregoriũ Ghica) ca se-i adducã capulũ la Constantinopoli. Maurocordatũ semþi lucrulũ şi fugi în Russia, atunci se trãmise éráşĩ Alessandru Ipsilante, care fusse mai înainte domnũ în România.

XIV.

Alessandru Ipsilante prinsũ de Austriaci.

În anulũ R. 2541 (Chr. 1788) prorupse resbellulũ între Russia şi Turcia. Austria ca confederatã cu Russia, luã parte încontra Turcilorũ, înarmã 160,000 de militari la Sava şi la Dunãriã suptũ commandulũ lui Lascy, şi trãmise unũ corpũ de 20,000 în Bucovina suptũ commandulũ principelui Coburg. În 9 Februarĩ se deschiserã operaþiunile de mai multe pãrþi totũ de o datã. Armata principalã suptũ commandulũ lui Lascy înaintã prin Sirmiu spre Singidunũ, în Corvaþia operã Devins. Principele Coburg trecũ de la Senatinũ la Cernãuþi, de aci intrã în Moldavia, ocupã Botoşianiĩ, şi se unĩ cu Solticovũ, care commandã 12,000 de Ruşşĩ. În luna lui Aprile tribunulũ Fabri ocupã Jassiĩ, prinse pre Alessandru Ipsilante şi lũ espedi la Cernãuþi. Cantacuzenu stringe unũ corpũ de 6000 de Românĩ şi Arnãuþi şi se unesce cu Austriaciĩ în contra Turcilorũ. Darã Nicola Maurogeni înarméðiã pre Românĩ încontra Austriacilorũ, atacã passurile de la turnulũ Roşiũ şi de la Brauũ, ammeninþiã irrupþiune în Trasilvania. Coburg bate Hotinulũ din luna lui Maiĩ pino la finitulũ lui Augustũ. Între acestea Turcii trecũ Dunãria şi oc-

cupă Temișiana. Imperatoriulă Josefă II căre venisse la armată, fu încungiurată de Turci și puțină lipsi de nu cădă în mânilor. Agitată de atâte calamități illă appucă ună morbu greu. In 5 Decembre lă dusse-ră la Vinna. Turci cōtră apropiarea iernei se re-tragă din Temișiana în Serbia. — In 17 Decembre Potemkin luă Vozia cu assaltă.

XV,

Austriaciă la Bucuresci. Josefă II mōre.

In primăvara annului R. 2542 (Chr. 1789) se începă éráșă operațiunile bellice; în 7 Martiă Coburg plécă spre România, Russiă cōtră finitulă acestei luni atacă Tighina. In luna lui Aprile Maurogeni cu Românii și cu Turciă atacă de două ori passulă de la Brană, înse generariulă Hohenlohe îi respingă. In 1 Maiă Russiă ocupă Gallați; în 31 Juniă Coburg unită cu Suvarovă bate pre Turci la Foxiană; și în 22 Septembrie la Martinesci; în 6 Octombre bate pre Turci la Porciană. — La Sava și la Dunăriă curseră reu operațiunile Austriacilor, ei fură bătuti pre totă indină, pină ce betrânulă Loudon luă commandulă, și coprinse Singidunulă în 7 Octombre. — In 13 Octombre Russiă luară cetatea Albă; în 10 Nouembre Coburg coprinse Bucuresci, în 13 Nouembre Hohenlohe ocupă Craiova, érá în 15 Potemkin luă Tighina. — Pentru administrațiunea politică în România se trămise baron Thugut și consiliariulă Stefană Raicevich, fostulă agente austriacă în principate. Din cauza că sănătatea impera-

toriului Josefů II mergea totů spre mai reu, se dede ordine baronelui Thugut se negoțieđie cu veziriulů pentru pace. Intre acestea Jocefů II muri în 20 Februarĩ R. 2543 (Chr. 1790) în etate de 48 de annĩ, 11 luni și 8 ȓille. Inainte de mórte veđindů cȃ Unguriĩ nu sunt mulțĩanniȓi cu reformele lui, și cȃ în Francia a proruptů revoluțiunea, Josefů II revocȃ în 20 Januariů tóte ordinațiunile selle în respectulů Ungariei și allů Trasilvaniei, afarȃ de decretulů toleranției și de desfințierea servitutiĩ. După dĩnsulů urmȃ în imperiů frate seu, Leopoldů II, marele Duce ailů Toscanei.

XVI.

Pacea de la Sistovů.

Incercȃrile de pace cu Turcia nu esșirȃ la necĩ unů rezultatů, și așia cu începutulů primȃverei annului R. 2543 (Chr. 1790) începurȃ ȃrȃșĩ a sunȃ armele. În luna lui Martiů Coburg ammeniȃȃ Vidinulů, Suvarovů Brȃilla. În luna lui Aprile Turciĩ deșertarȃ Rușsiava nȃuȃ. De la 2 pĩno la 8 Juniů Austriaciĩ ĩmpressurarȃ Giurgiu fȃrȃ de successů. În 26 Juniů, Maurogeni se bȃtů cu Austriaciĩ la Calafatů, ĩnse mai pre urmȃ fu respinsů preste Dunȃriȃ. În luna lui Juliů trecurȃ Turciĩ cu altȃ armatȃ în Romȃnia; Coburg se concentrȃ cu a sa la Bucuresci. Incepů a se face propunerĩ de pace, Maurogeni se oppune, veziriulů dȃ ordine de lů uccidů Tarcĩĩ în castre. În 21 Augustů se oppresců ostilitȃȃle; Turciĩ se retragů preste Dunȃriȃ, afarȃ de preșeȃiele de la Brȃilla, Giurgiu și Turnu. La Sistovů se

strînge unŭ congressŭ pentru compunerea păcii. Pertracta iunile  inŭ multŭ, în fine Austria  nchei  tractatulŭ cu Turcia  n 4 Augustŭ R. 2544 (Chr. 1791) la Sistovŭ cu condițiunea *status quo ante bellum* (t te lucrurile se rem n  cum  aŭ fostŭ înainte de resbellŭ). At ta versare de s nge în de ertŭ.

Spre st mperarea Ungurilor , în me ilocolŭ revolu iune  francece. Leopoldŭ II deschisse dietă la Presburgŭ  n 6 Juniŭ R. 2543 (Chr. 1790)  i se coron  în 15 Novembre; desp r i cancellaria aulică trasilvani  de cea ungaric ,  i convoc  dietă la Clu iŭ  n 12 Decembre, care  in  p no în 9 August  R. 2544 (Chr. 1791). Cu ac st  ocasiune episcop i Rom ni Joanne Bobŭ  i Gerasiumŭ Adamovic  deder  peti iune la imperatoriulŭ Leopoldŭ pentru recun scerea naţiuneĭ Romane  i pentru aequalitatea drepturilor  cu celtelealte națiuni trasilvane. Imperatoriulŭ o tr misse la dieta cea compus  din as-suppritor i Rom nilor ; dieta o  rrunc  la acte, între acestea în articolulŭ 60 all  diete  dechi r  esserci iŭ liber  religiune  de ritulŭ erientale, ceea ce dechi r sse imper toriulŭ Josef  II cu 10 ann  mai înainte prin decretulŭ toleran iei.

XVII

Pacea de la Jassi

 n 29 Decembre st. v. Russia încă  nchei  pacea cu Turcia, la Jass , în a cărei urmare Dunastrulŭ se dechi r  de marginea între possessiunile Russei   i provinciele por i  ottomanice.  n articolulŭ IV all  tracta-

tului de pace se garantară drepturile principatelor Românesce pre temelul tractatului din 10 Juli 1774, esplicătoriului din 10 Martiu 1779, și actului din 28 Decembre 1783.

După esșirea trupelor austro-russesci din principate se numiră domni Michael Constantin Șuțiu în România, și Alessandro Murusă în Moldavia. Țerrile eră devastate prin calamitățile resbellului și deșertate de omeni. Pôrta promise relăsarea tributului pre doi ani, și că nu va scâmbă pre domni fôră de motive grele, inse ea nu țină promissiunile făcute Românilor, cumă nu le a ținută neci o dată, de cândă Români veniră în contactă cu dinsa.

Imperatoriuă Leopoldă mură în 1 Martiu R. 2545 (Chr. 1792) în etate de 45 ani, și pre tronă urmă fiu-seu Francescu II, care se incurcă în dată în resbellul franceș.

Pôrta, spre a stôrce bani de la Români în contra tractatelor încheiate, strămută cu finitulă acestui anulă pre Michael Șuțiu în Moldavia, și pre Alessandro Murusă în România. Pre cândă cuagea revoluțiunea franceșă în totă terrôrea ei, principatele Române, stôrse și flăccite prin lungile resbelle, și prin aviditatea Turcilor pre cari nu i mai putea sătură cu bani, eră în pace și se ocupă cu vindecarea plageloră celloră înfipte în aniă trecuți. În anulă R. 2548 (Chr. 1795) se depuse Michael Șuțiu din Moldavia și în loculă lui se numi Alessandro Joanne Callimachă, eră în a. R. 2549 (Chr. 1796) se depuse Alessandro Murusă din România, și în loculă lui se trămise Alessandro Ipsilante care fusse mai în-

ainte domnă și se lăssasse din cauza fugirei copiilor, érá dup'aceea trecéndu în Moldavia se prinsesse de tribunul Fabri, și se ținusse în custodiă pînă la incheierea păcei de la Sistovă. În anul R. 2550 (Chr. 1797) se depuseră domni din amendoue principatele: în Moldavia se denum Constantinu Ipsilante, érá în România Constantiu Angiarliu. Prin aceste scâmbări fatali se ruinară principatele cu totul; în anul acesta mai veniră și alte calamități.

XVIII.

Revoluțiunea lui Pasvantoglu. Ucciderea lui Angiarliu

Ună aiană turcescă de la Vidină, cu numele Pasvantoglu, scósse pre pașia de asollo și luă locul lui, apoi se revoltă în contra porții, în luna lui Novembre se dusse asupra Nicopoli, coprinse și arse cetatea, și uccise mulțime de ómeni. Sultanul trămise în contra lui pre Osman pașia care recuperă Nicopolia. Trei ani de ȕile se frecară pașii turcesci cu Pasvantoglu de a drépta Dunării. Turcii de suptu dînsul făcură mai a dese-ori excursiuni în România spre a se provisiona cu bucate. Constantin Angiarliu fu denunțat că face cauză commune cu Pasvantoglu; în 15 Februarie R. 2552 (Chr. 1799) adjunse ună Turcă la Bucuresci și se dusse de a dreptul în curtea domnescă însocit de ună arabă și de doi servi turci, după ce intră în casă arabul trasse cu pistollul în domnă, Turcul i înfipse angiarliul în pept, apoi i tăiă capul, și-l arruncă corpul despoiat în curte care érá plină de neve. Se născu o terróre

universale în Bucuresci, înse nimene nu cuteziă a se attinge de ucciđitori. După ce se dusse Turculū cu capulū, corpulū se îngropă la St. Spiridon. În loculū lni Const. Angiarliu, pórta trămisc domnū érăşl pre Alessandro Mirusū, În a. R. 2553 (Chr. 1800] scămbă pre Constantinū Ipsilante din Moldavia, şi trămise în loculū lui pre Alessandro SuŃiu. — Pasvantoglu bătú pre Plazli paşşia aşiă de tare la Plevina, în câtū acesta tu constrinsū a se retrage preste muntele Emu; dup'aceea trămise unū corpū în România care coprínse CernenŃil în luna lui Octombre. Puşinele osti romănesci fugiră din aintea turcilorū; boiarii din Craiova auđindū de irrupŃiunea Turcilorū emigrară lassăndū acolo numaī pre locuŃiitoriulū cu o mână de militari. În 7 Decembre se făcū bătalia la CernenŃi între ostile domnului Ńerrei şi alle lui Pasvantoglu. Celle din urmă fură frănte, înse paşşia de la Cladova le trămise succursū, şi coprínseră CernenŃil. Ostile domnesci se retrasseră la Stregaia şi la Craiova, în numărū la 7000 de ómenī. Cara-Mustafa capitanulū lui Pasvantoglu coprínse Craiova, în 31 Decembre, şi luă tóte magazinele domnesci

XIX

Alessandro Murusū în luptă cu Pasvantoglu

În 5 Januariū R. 2554 (Chr. 1801) plecă Alessandro Murusū din Bucuresci cu óstea cōtră Craiova, totū de o dată şi Aidin-paşşia de la Nicopoli trecū Dunăria cu ai sei, şi aşiă închiseră ostile lui Pasvantoglu în Craiova; se făcū o bătaliă fórte săngerósă, mare parte a

Craiovei se mistui de foc. In 20 Ianuariu se suppu-
 seră 150 de inși dintre ai lui Pasvantoglu, ceilalți fugi-
 ră în 21 Ianuariu. — In luna lui Februaru intră Has-
 san-passia cu Turcii sei (veniți în ajutoriul domnului
 în Bucuresci. Acestia în locu de a appera pre Român
 în contra irrupțiunilor lui Pasvantoglu, se appucară de
 escesse, prostituiră femeii și făcură alte necuviinție. Doue
 muieri persecutate de dinșii fugiră în curtea Slătinianu-
 lui, Turcii irrupseră după elle. Unu óspete care petre-
 cea la Slătinianu, essi în curte și întrebă pentru ce făcū
 larmă? Unu Turcu îi trasse cu pistollulū în peptu, și
 lū asternū la pământu. In cealaltă di escedinții se prin-
 seră și se strîngurară. — Cu începutul lui Martiu passia
 de la Russiava cu ajutoriulū ostilorū romănesci luă
 Cladova. Alessandru Murusū bătū pre rebellī la Secă-
 rescī și la Cioroi; la recuperarea Craiovei Bulak-passia
 predă oppidulū în contra ordinei lui Murusū, și încărcă
 prada pre 80 de carre și o dusse cu sene. Domnulū
 illū accusă la pörtă, și predătoriulū fu scosū din func-
 țione. Rebellii se retrasseră în luna lui Martiu de la
 Cernenți. Domnulū se întorse victoriosū de la Craiova
 la Bucuresci, érá Hassan-passia care nu se miscasse din
 acestū locū, cerū de la dînsulū 60,000 de lei, cu tôte
 că Turcii veniți în ajutoriū căpetaseră salariile și pro-
 visiunile lorū. Murusū spre a scăpă țerra mai currēndū
 de aceste locuste, mulțiănni pre passia în 23 Martiu, érá
 acesta essi din țerră cu Turcii sei. — In 8 Aprile Ro-
 mănii ucciseră 128 de judani în Bucuresci.

XX

Michael Sutiș fugă în Trasilvania

Abia se auđi la Constantinopoli cã țerrã e assecuratã în contra escursiunilor lui Pasvantoglu, și sultanul revocã pre Alessandru Murusũ, ordinãndũ în loculũ lui pre Michcele Sutiș (în luna lui Novembre).

În 10 Maiũ R. 2555 (Chr. 1802) trecurã ostile lui Pasvantoglu Dunãria pre la Lomũ și pre la Arđiariũ, erã în 15 Maiũ pre la Calafatũ, și respãndirã o terróre nespusã în țerrã. Boiariĩ și neguđiatoriĩ de la Craiova trecurã preste Vulcanũ în Sargeđiũ. Tirgu-Jãiului fu arsũ și locuitoriĩ ucciși cu micĩ cu mari. Ostile turcesci cari mai erã în țerrã spre apperarea ei, nu se oppuserã încurselorũ rebellilorũ, — ba se vorbiã cã vorũ se se unescã cu ei. Domnulũ dechiãrã cã nu e în stare de a apperã țerrã Boiariĩ de la Bucuresci fugirã în Trasilvania. La începutulũ lui Juniũ Michael Șutiș cu agenđia austriacã trecurã la Brașiovũ. Atunci Hassan-passia veni la Bucuresci cu cãte-va centurie de Turci, și scrisse lui M. Sutiș se se întorcã în țerrã, cã pericolulũ nu e așĩ de mare cumũ s'a pãrutũ la începutũ. Inse domnulũ nu cutediã a se miscã din Trasilvania Hassan-passia trãmise dupã Nicólã Brancovanu care fugisse cõtrã Foxianĩ, și lũ numi locnđitoriũ în principatũ. Ostile lui Pasvantoglu nu trecurã Oltulũ, ci încãrcarã 2000 de carre de sare de la salinele de lõngã Rõmnicũ și se retrasserã în castrele lorũ din dreptulũ Vidinnlui — În tre acestea se revoltã și Giurgiori-Osman-passia în Tracia și Macedonia, și ammeninđia Constantinopolia. —

La Braşiov se lăţise fama că Turcii voru se înrnpă în Trasilvania. Spre a nu dà motivu la assemine întreprindere domnul Şuţiu fu avisat de a se depărtă de la margini şi a se duce la Sedişiora.

XXI

Alessandru Şutiu preste Moldavia şi România

Audindu-se la Constantinopoli, că Michael Şuţiu a fugit în Trasilvania, pórta numi (în 17 Juniú) pre Alessandru Şuţiu din Moldavia domn şi preste principatul României, care plecâ de la Jassî în 4 Juliú, împreună cu secretariul seu franceze Belleval. Intre acestea se părea că se allină lucrurile. Osman-passia primindú o summă de banî, se suppose sultanului, Pasvantoglu cu 10,000 de armaţi şi cu 1200 de tunuri în Vidinú, după ce luă şi ellú o summă de banî de la Alessandru Şuţiu, încetă de a mai face excursiuni. Boiarii fugiţi în Trasilvania fură chiâmaţi înapoi, érá Michael Şuţiu fu citatú la Constantinopoli. Ellú plecâ de la Sedişiora în 10 Augustú şi trecú prin România cōtră residinţia sultanului. — În 20 Augustú pórta destină domn în România pre Constantinú Ispilante, fiulú lui Alessandru, érá lui Alessandru Şuţiu trâmise ordine se se întórcă în Moldavia, unde mai domni pînó în Ottobre, şi fiindú acusatú de ambassatoriulú russescú că e de partita Francesilorú, fu depusú de pórta, érá în loculú lui se denumí Alessandru Murusú, care plecâ de la Constantinopoli împreună cu Constantinú Ispilante. Cu ocasiunea installării lorú se publică (în Bucuresci 23

Octombre) unŭ hatiŝerifŭ prin care se defipse denumirea lorŭ în principate pre 7 annŭ, se regulă sistema contribuŭiei, se restitu Moldaviei ŭtinutulŭ Hotinului, se relasă tributulŭ pre unŭ annŭ; truppele turcescŭ se retrasseră din țerră, și boiarilorŭ se impuse datoria se caute de ținerea scólelorŭ, ospitarielorŭ și a drumurilorŭ.

În 6 Octombre fu cutremurŭ la Bucurescŭ, care ținŭ 4 minute, și strică mai multe case.

CARTEA II

*De la Constantinŭ Ipsilante și Alessandru Murusŭ
pîno în dillele nóstre.*

I.

Constantinŭ Ipsilante și Alessandru Murusŭ.

Revoluŭiunea lui Pasvantoglu în țerrile de la Dunăriă, de și se părea suffocată prin dispoziŭiunile luate în annulŭ trecutŭ, cu tóte acestea nu dă securanŭiă nicŭ guvernului de la Constantinopoli, necŭ domnilorŭ, nicŭ locuitorilorŭ acestorŭ țerrŭ, că rebellulŭ nu va mai turburà pacea publică.

În 20 Januariŭ R. 2556 (Chr. 1803] se lăŭf fama în Bucurescŭ că Manaf-Ibraim capitanulŭ lui Pasvantoglu va se irrumpă în țerră. Constantinŭ Ipsilante îm mulŭi arnauŭiŭ și se puse la apperare, dară totŭ de odată negoŭiă cu rebellulŭ. Còtră finilulŭ annului, Manaf-Ibrahim fu prinsŭ și uccisŭ de passia de la Rusciucŭ.

În luna lui Maiu a. R. 2557 (Chr. 1804) se sculară Serbiî suptu Cerni-Giorge pentru recuperarea libertății, și purtară unu resbellu desperatû în cursu de 22 anni pîno ce și câstigară libertatea. Constantinu Ipsilante adjută pre Serbi pre suptu mână cu bani și cu bucate. — În 2 Decembre făcendu-se Napoleone Bonaparte imperatoriû allu Francesiloru, trâmise pre Sebastiani ambassatoriû la Constantinopoli. Acesta trecu prin Bucuresci și fu primitu. de cōtră Constantinu Ipsilante cu tōtă buna cuviințîă. Aci se născură între dînșii discussiuni politice, din care Sebastiani veđu că Const. Ipsilante ține cu Rusșii, și cercă în totu modulu se lă desfacă de assémine simpatie și se lă înduplece a îmbrăcișîă partita franceze, înse nu și adjunse scopulu. Mergendû la Constantinopoli se puse de lucră din tōte puterile pentru destituirea lui.

În luna lui Octombre a. R. 2558 (Chr. 1805) Rusșii trecură cu permissiunea porții prin Moldavia în Austria încontra lui Napoleone, care dechiărasse resbellu Austriaciloru. Napoleone bătû în 4 Octombre pre Austriaci la Elchingen, în 11 Novembre pre Rusși la Dirnstein, érá în 2 Decembre bătû armata unită a Rusșiloru și Austriaciloru la Austerlitz, unde comandară trei imperatoei: Napoleone, Alessandru și Francescû, și în 26 Decembre se încheiă tractatulû de pace la Presburgû.

II.

**Alessandru Suțiu și Scarlată Callimachă domnescu
dece dille.**

Între acestea Sebastiani nu încetă de a înterrită pre Selimū III încontra Rusiei, și de a stăruî pentru scó-terea domnilorū din principate, ca uniĭ ce ținū cu Rus-șii. Alessandru Ipsilante care se află la Constantinopoli înțelegēndū despre rezoluțiunea porții în respectulū fi-iului seu Constantinu, illū provocă se și dea demissiu-nea și se se ducă la Constantinopoli spre a se spellă cu modulū acesta de suspiciunea pusă asupra lui. Con-stantinū răđimatū pre fermanulū de domniă pre șapte annī nu se mișcă, ci continuă a adjutā pre Cerni-Gior-ge cu speranția de a fi și ellū adjutatū la assemine în-treprindere. Pórta descoperindū acéstă lucrare a lui, determină se-î taie capulū. Ambassatoriulū russescū Italinski sēmțindū de consiliulū porții, trāmitte iute unū espressū la Bucurescī, cu avisulū ca Constantinū se se redice îndată și se fugă din țerră. În 16 Augustū R. 2559 (Chr. 1806) înainte de óra prānđiului, adjunse espressulū la Bucurescī. Constantinū nu perdū timpulū, ci chiāmă cālărimea care și o formasse de cândū cu Pasvantoglu, și pre boiarī primarī; încredințiā acesto-ra guvernulū, đicēndū simplu că ellū are se se depăr-teđie, și se puse în cărruțiā cu tótă casa sa, și încun-giuratū de cālărime plecā cōtră Brassiovū, la marginile țerreĭ dimisse miliția și trecū în Trasilvania, érá de acolo se dusse de adreptlū la Petersburgū. Se đice că chiarū atunci cândū adjunse la Bucurescī espressulū

russescă, ar fi adjunsă și Turculă trămisă ca se i iee capu'ă, inse vddindă miliția impregiurulă domnului, n'ar fi cutețiată, ci s'ar fi întorsă îndată, înderetă. După ce veni scirea la Constantinopoli despre fuga lui Constantină Ipsilante, sultanulă uccise pre tatălă lui, pre Alessandru care fusse de 2 oră domnă în România, și o dată în Moldavia. Atunci pórta trămise domnă pre Alessandru Șuțiu de a dóna óră în România, și totă de o dată revocă și pre Alessandru Murusă din Moldavia și destină în loculă lui pre Scarlată Callimachă. Ambassatoriulă russescă Italinski protestă încontra acestei dispozițiunii, fiindă contrariă întăririi pre șapte ană, inse sultanulă perseveră în resoluțiunea sa, și domniă plecară în principatele loră respective; érá Alessandru Murusă se dusse la Constantinopoli.

III.

Constantină Ipsilante preste România și Moldavia.

Acéstă lucrare din partea porții produsse îndată rup-tura între Russia și Turcia: Imperatoriulă Alessandru I dede ordine truppeloră de la Dunastru se între în principate; Selimă III properă se revóce pre de cur-rëndă numiții domni, pre Alessandru Șuțiu din România și pre Scarlată Callimachă din Moldavia, și se res-tabiléscă pre cei întăriți pre șapte ană. Șuțiu și Cal-limachă abiă domnisseră câte 10 zile și cu finitulă lui Octombrie le veni ordine se se întórcă la Constantino-poli. Lui Constantină Ipsilante i veni fermanulă de restaurațiune cândă ellă érá pre calle cu armata rus-

séscă la Kiew. Dară generariulă russescă Michelson intrasse în Moldavia și occupasse Tighina și Hotinulă, Mendor impressurasse Smerillulă, și Dolgoruki intrasse în Jassî (17 Nouembre). Pôrta se arretă parată a implini tôte condițiunile, înse Russia purcesse acumă cu pretensiunile selle pînă acollo, de cerea Dunăria de margine despărțitoare între Turcia și Russia. Atuncî pôrtă dede ordine passiloră de la Dunăriă se între în principate și se împedece progresele Russiloră. Passia de la Rusciucă trecu Dunăria cu 10,000 de Turci și ocupă Bucurescî. Russia numi pre Constantină Ipsilante domnă preste amendoue principatele. Acesta adjungendă la Jassî cu Michelson. trâmise ordine la guvernulă provisoriu de la Bucurescî se prepare certelle și provisiuni pentru ôstea russescă și se înmulțescă militia cea creată încă de dînsulă încontra lui Pasvantoglu. Guvernulă se află atuncî într'o pozițiune cu totulă critică strîmtorațu de dōue puteri contrarie. Cei 400 de soldați ai lui Const. Ipsilante fiindă provocați de Turci a se [suppone loră, se închiseră în monasteriulă lui Radu. Turciî făcură dispozițiuni spre a bombardă monasteriulă în 13 Decembre, cândă éccă că se arrétă Russiî la Collentina. Atuncî cei din monasteriulă începură a trage clopotele spre a dă semnă celloră alți. Turciî speriați luară fuga în tôte părțile. Soldațiî irrupseră din monasteriulă, poporulă se scullă în massă, și în câte-va minute Turciî fură allungați din Bucurescî. Ei luară fuga spre Giurgiu, înse înainte de a trece Argeșiulă fură adjunși de soldați și de cazaci, și măcellariți pîno la o mie și mai bine. Puçină după aceea veni

și Constantină Ipsilante cu Michelson și cu alți generali ruși; Isaiovă cu două regimente de cazaci se trimise la Craiova. Michelson publică un manifest în numele imperatorului Alessandro, prin care dechiăra, „că armata rusească intră în principate spre apărarea religiunii și a drepturilor lor, și se va purta cu toată disciplina, dată în Jassi 16 Decembre 1806.” — Constantină Ipsilante începă să formeze un corp de cazaci Români din amândouă principatele spre apărarea lor. Între acestea Serbi continuă războiul cu toată energia, și în 13 Decembre luă Singidunul cu asalt. Michelson nu ocupă castelele de la Brăila, Giurgiu și Turnu cu președie rusească, din care cauză Turcii preste puțin luândă inimă, trecură erăși Dunăria și se întăriră într'însele, și făcură mai dese erupțiuni.

IV.

Bătăliile la Dunărie între Ruși și Turci.

Cu începutul anului R. 2560 (Chr. 1807) porți numi pre Mustafa-Bairactar-passia seraskierul la Dunărie, și pre Helmî-Ibrahim-passia vezirul, și îi trimise la Dârstor cu dragomanul Alessandro Angiarliu, destinat domn pentru Moldavia. — În luna lui Februarie Serbi luă Sabașul, apoi Naissul, Ostrovul, și se pusă în legătură cu armata rusească cea din principate. — În luna lui Aprilie Michelson plecă cu oștea rusească din București către Giurgiu, înse pre cale i veni scire de la Mendor din Smerill că Turcii voră

se trecă pe acollo, și așîa purcesse deadreptulă la Smerillă, lăssându în România pre generariulă Miloradovicî. In luna lui Maiū venindū scire că Turciî trecū Dunăria pre la Obilescî, Miloradovicî plecā din Bucurescî în contra lorū, érá Const Ipsilante cu senatulū se dusse la Foxianî (19 Maiū) și de acollo la Bârladū. Miloradovicî bătū pre Turci la Obilescî, inse totū de o dată trecu Bairactar-Mustafa-passia Dunăria pre la Giurgiu și purcesse dreptū spre Bucurescî; essundarea Argeșiu-lui împedecā pre Turci de a înaintā, și Miloradovicî în-tări Bucuresciî. — In 25 Maiū se destronā sultanulū Selimū III prin janiciari din causa reformelorū introdusse în milițiā după consiliulū lui Sebastiani ambassatoriului francese, érá în loculū lui se puse Mustafa IV care desfințiā. tôte innouirile în imperiulū ottomanū. — In 9 Juliū se încheiā pacea de la Tilsit între Napoleone și Alessandru, prin care se determinā, ca Russia se dea principatele romānescî în deretū, și se și retra-gă truppele. Intre acestea móre Michelson la Bucurescî. și în loculū lui se trāmite marescalculū Brosorowski, érá în 25 Augustū Russia încheiā armistețiū cu Turcia. — Bairactar-passia, amicū allū lui Selimū III, se rescóllā încontra lui Mustafa IV, și impressurā seraiulū. Mustafa IV uccide pre unchiu-seu Selimū, érá Bairactar-passia destronéđiā pre Mustafa și înalțiā pre fratele acestuia, Machmud II, care uccide pre Mustafa, și face veziriū pre Bairactar-passia. 28 Juliū R. 2561 (Chr. 1808).

Constantinŭ Ipsilante depusŭ din domniă

Intre acestea Russia depune pre Constantinŭ Ipsilante din domniă, și trămite președinte pre generariulŭ Cusnicovŭ, care formădiă comitete în principate, compuse din metropolitulŭ, din unŭ episcopŭ și din 4 sau 5 boiari primari, ellŭ șede la Jassŭ, érá la Bucuresci trămite pre vice-președintele generariulŭ Engelhard. La Rusciucŭ se deschidŭ negoțiațiuni de pace, inŭse essŭ fôia de rezultatŭ. Cu începutulŭ annulŭ R. 2562 (Chr. 1809) se face altă încercare de pace la Jassŭ, Russia cere principatele Romănesci (Moldavia și România) și depărtarea ambassatoriulŭ englese, la care ȳorta nu se învoiesce. Decŭ în luna lui Marti se deschidŭ éráși ostilitățile; Brosoroski vine la Bucuresci și trămite pre Miloradovici se bată Giurgiulŭ, érá ellŭ se duce de împresurără Brăilla, inŭse amândouă fôra de successŭ. După aceea aruncă unŭ podŭ preste Dunăria la Gallați și în luna lui Juniŭ trece în Moesia, dară în 11 Augustŭ móre la Protocŭ, aprópe de Macinŭ. Atunci sr pune în capulŭ armatei, generariulŭ Pancration, coprinde Macinulŭ și Chărșiova. Intre acestea Brăilla capitulédia, Pancration arruncă unŭ podŭ preste Dunăria la Chărșiova, lassă în Moeia pre Camenski, érá ellŭ vine de ieá Solbođia de lóngă Giurgiu, o preface în cenușiă, și apoi se duce la Bucuresci la iernaticŭ.

Pre cândŭ curgea acestea la Dunăria de giosŭ, Napoleone înaintă la cea de susŭ încontra Austriei, în 10

Maiu adjunse la Vienna și a treia și intră ca invingătoriu într'însa, dede o proclamațiune cōtră Unguri se și allégă unu rege. În 21 Maiu se făcū bătalia la Aspern, în 14 Juniū la Rabū, și în 5 Juliū la Wagram, după care se încheiă armistețiū în 12 Juliū la Znaimū, și în 14 Octombree tractatulū de pace la Fōntâna-formōsă (*Schoenbrunn.*)

VI

Pacea de la Bucuresci

În luna lui Martiu a. R. 2563 (Chr. 1810) se revocă generariulū Pancration, în loculū lui se trāmise Nicola Camenski fratele lui Sergiū care commandă la Chârșiova. Acestū din urmă bātū Baba, Rasgradulū și Cosliția, și prinse pre famosulū Pechlivan-passia și pre Scarlatū Callimachū, care era în castre, destinatū de Mustafa în loculū lui Alessandru Angiarliū pentru principatulū Moldaviei. Nicola Camenski luă Dōrstorulū, și pusesse împreună cu frate-seū Sergiū de atacă Șumla, înse acollo fură întēmpinați de veziriulū Chior-Iosuf-passia cu care se frecară două luni de zile fōră de succēsū. Cōtră începutulū lui Septembrie impressurară Rusciculū, unde perdură la 8000 de ómeni fōră de a lū putea luă, în 7 Septembrie bătură pre Ipsallali-Achmed-passia la Batinū, și-i luară tōtă artillăria, prinseră pre passia, érá pre seraskierulū lū ucciseră în batalia. După acēstă perdere mare se supuseră : Rusciculū, Giurginlū Nicopolia și Turnulū, érá Rusii se puseră în legătură cu Serbiī. Cōtră tómnă veni fiulū lui Suvarovū cu 15,000

de Rușii alieșii, luă Plevna, și se întorse la iernatică în Bucuresci — În luna lui Februarie a. R. 2564 (Chr. 1811) Nicola Camenski făcându preparative spre a continua resbellul muri pe neașteptate. În locul lui veni generariul Cutusov în luna lui Martie în România. Acesta trece cu oștea la Rusciuc, înse noul vezir Achmed-passia înaintea cu puterile asiatice contra Dunării. Cutusov vedind că Rușii nu se încumetă în contra unei puteri mari de Turci, dă ordine generariul de pe ripa dreaptă a Dunării se demolă fortărețele și se retrage în România, el însuși retrecând Dunăria pe la Giurgiu, era Achmed-passia coprinse Rusciucul. În 9 Septembrie Turcii trecu Dunăria și coprinseră Giurgiu. Generariul Marcov care venise din Moldavia într'ajutoriu, trecu pe la Turtucaia în Moesia, luă de la spate pe Turci la Rusciuc, și noaptea coprinse castrele vezirului cu toate cele dintr'însele: vezirul speriat fugi la Șumla. Armata cea de 30.000 supt Ciapanoglu-passia cu trei tuiuri, după o rezistență pertinace fu constrinsă a se da prinsă, în 14 Octombrie. Vezirul desperat trimise ablegați de la Șumla spre a face armistiț. Se încep negociațiunile la Bucuresci, cari se prelungesc pînă în luna lui Ianuarie R. 2565 (Chr. 1812), din cauza că Rusia persistea spre a pune marginile pe Dunărie și a lua principatele Românești, era Turcia se plecă numai pînă la Prut. Neputendu-se învol, Rușii renunță armistițului în 19 Ianuarie, și în Februarie ameniță că vor trece preste Dunărie; în fine se încheie pace la Bucuresci în 28 Mai, cu condițiunile, „ca Prutul se fiă marginea între

provinciile porții otomane și între posesiunile rusești, domniile principatelor Românești se se întărescă pre șapte ani și se se observe hâtișeriful lui sultan Selim III, prin care se garantédiă drepturile principatelor. Ostea russescă va rămâne în principate pînă în 2 (14) Octombre, spre applanarea computelor, redicarea ospitarielor și scâmbarea captivilor. — Cutusovă fu cîiă-nată la Patersbugă, érá în loculă lui se trămise admiriulă Ciciacovă.

VII.

Joanne Caragia și Scarlată Callimachă.

Pórta se properă cu încheierea acestui tractată de pace vetemătoriă pentru integritatea principatelor, la care ea n'avea neci ună dreptă de a le îngustă, încontra indemnării lui Napoleon, care înaintă cu armata cea mare asupra Rusiei. — Napoleone trece în 23 Juniu preste Niemen, în 17 Augustă se face bătală la Smolensk, în 14 Septembrie Napoleone intră în Moscua, la care Rușii dau focă și o lassă în mările Francesiloră pretăcută în cenușiă. Ciciacovă plécă în Septembrie cu óstea de la Dunăriă în Russia încontra lui Napoleone, Cutusovă rămâne bătută la Crasnoi, în 20 Novembre. Francesii treccă preste Berezina în 29 Novembre; în 5 Decembre Napoleone lassă commandulă în mână lui Murată și allérgă la Parisă; armata cea mare rămâne degeratăă pre câmpii Rusiei! — Plecândă Ciciacovă din principate lassă pre generariulă Zalduchen în loculă lui pînă în 2 Octombre, cândă esă și acesta cu Rușii sei, dintre cari pe-

riră în acestă resbellă de 6 annī pīno la 150,000 de inși.

În 24 Augustă pôrta numi domni în Moldavia pre Scarlată Callimachă cellă prinsă de Russi, și în România pre dragomanul Joanne Caragiă. La începutul lui Octombre se tăiară Demetriu Murusă la Adrianopoli și Panagiotă Murusă la Constantinopoli că russolatri cari au contribuită și la perderea Bassarabiei. În 25 Nouembre Joanne Caragiă adjunse la Bucuresci. Frigulă și gerulă cellă mare din ierna acēsta, se sēmți fôrte și în principate. — Cōtră meșiloculă lui Decembre arse curtea domnescă. În luna lui Martiă a. R. 2566 (Chr. 1813) Ramis-passia, care luasse parte la revoluțiunea janiciarilor, și apoi trecusse în Russia, fu chiamată înderetă de sultanulă Machmud. Ellă veni pre la Jassi unde fu primită cu tōtă cuviința de cōtră domnulă Scarlată Callimachă, și de acolo plecă prin România cu 30-de Tatarī spre a trece în Turcia. Dinaintea Bucuresciloră fu întēpinată de ună delimbassiă care fusse trāmissă a nume de veziriulă. Acestă suindu-se în carretă ca amică, trasse cu pistollulă într'insulă și 'lă uccise, apoi i tăiă capulă și 'lă dusse la Constantinopoli. — În véra acestui annă se lăți o mare prestilențiă preste principate care ținū pīno în allă treile annă, și răpi miă de ómenī.

VIII.

**Alessandru Suŝiu si Michaelae Suŝiu pentru
ultima óră.**

In 31 Martiú a. 2567 (Chr. 1814) armata austriacă și russéscă intră în Parisú, érá în 2 Aprile abdica Napoleone și se essiliá în insula Elba. — In anulú acesta începú fómetea în Transilvania, și ținú trei anní de ڟille, din causa caristiei celei marí murirá mulțime de ómení. In 24 Maiú veni noulú consule britannicú, Wilkinson, la Bucurescí; domnulú Joanne Caragiá începú se stórcă țerra.

In 20 Martiú a. R. 2568 (Chr. 1815) se întórse Napoleone în Parisú, érá în 18 Juniú se făcu bătălia de la Waterloo, și Napoleone se relegá în insula Sánta-Elena. — Pre timpulú acesta Grecii forméđiá eteria pentru libertatea patriei. — In principatele Roménescí Joanne Caragiá și Scarlatú Callimachú compunú commissiuní pentru cercetarea legilorú și lucrarea codicilorú, cari se și publicá în anulú R. 2569 (Chr. 1816). — In Serbia Cerni-Giorgé se uccide de Miloșiú care se face domnú cu' approbarea porții. — In véra annluí R. 2570 (Chr. 1817), căllători imperatoriulú Francescú prin Transilvania. — Russia determiná maí de apprópe reporturile între sene și Turcia, și perstete ca Turcií se éssá cu totulú din principatele Románescí, și se se observe tratatulú de la Bucurescí. — In România aventurariulú Jâianu, capitanú de o bandă de latroní face marí turburări, și respândesce terróre în țerrá; în altă parte, Cârjali se face famosú prin despoiarea ciocoilorú.

In anulú R, 2571 (Chr. 1818) se náscu o turbu-

rare la Jassi din cauza abuzurilor celorlalte multe comise de domn și de directorii lui; un număr de oppidaui appucară armele și allergară la palatul domnului strigându: „Jos cu Callimach.” Acesta se arătă cu inimă înaintea lor și arruncă totă culpa pre directorii. Mulțimea se precipită atunci asupra directorilor impillătorii, înse acestia câstigasseră timp spre a scăpa cu fuga de furia poporului. — Miscările acestea și plângerile cele multe însontra guvernului lui Callimach și allui Caragia pentru estorsionile lor și alte multe abuzuri ce făcea, pervediră la urechile sultanului, care determină se scotia pre amendoi domni, încă înainte de a fini allu șeptele annu. In 7 Ottobre veni unu capegiu la Bucuresci cu ordinea sultanului. Caragia lassă guvernul țerei în mâinile metropolitului, banului Brancovanu și Samurcașiu, iea cu sene cele 18,000,000 de lei, pre dōmna și fia sa, și escortatū de 400 de arnăuți trece la Brașiov, de acollo se duce la Vienna, apoi în Elveția și în fine în Italia. Capegiul și consulele russescū Pini, remānū rușinați în Bucuresci, în 11 Ottobre a R. 2571 (Chr. 1818). Boiarii cu metropolitul se adună în 12 Ottobre și facū o petițiune cōtră pōrtă spre a le dă voiă se și allēgă domn din țerră. Se lătesce fama că vinū Turcii, cei mai mulți boiari fugū In Trasilvania. — Petițiunea Romānilorū nu se respectēdă de cōtre pōrtă, ea trāmițe în primăvêra annului R. 2572 (Chr. 1819) domn pre Alessandru Suțiu în România și pre Michaele Suțiu în Moldavia. Amendoi acesti domni adusseră cu senne spiritul fanariotic de

la Constantinopoli, ei stórseră principatele ca și predecesorii lor, și trasseră asupra sa urra publică.

IX.

Alessandru Șuțiu móre. Teodor appucă armele.

Pre timpul acesta se lășisse eteria Grecilor preste tótă Turcia, ea prinse rădăcină chiar și în Constantinopoli, cei mai mulți Greci cari petrecea în diversele cetăți ale Europei se inițiară într'insa. În anul R. 2573 (Chr. 1820) eteristii allesseră de capă allă lor pre Alessandru Ipsilante, fiul fostului principe Alessandru care se tăiasse la Consantinopoli, după ce Constantin fugisise în Russia. Alessandru, officiariu în armată russescă acceptă allegerea cu entusiasm și proiectă planul rescullării generali. — Românii nemulțămniți cu guvernul domnilor străini, ferbea în principate Locuitorii de la Tirguvestei înterritați prin dispozițiunea ce se luasse de a prefăce municipalitatea lor în proprietate domnescă, se scullară în massă și se dusseră la București și impressurară palatul, strigându se le dea domnului drepturile cele răpite. Dară Alessandru Șuțiu se află mort în 29 Decembre. Diverse suspiciuni circulară asupra acestei morți subitane. Se ȳice că ellă ar fi murit de mai multe ȳille, inse luerul s'ar fi ținut secret pînă când se va da de scire porții, ca se ia mesurile necesare, și acesta a fost numai o întemplanie, prin care i s'a descoperit mórtea înainte de timpul fissat. În dată ce se publică esșirea din vieță a lui Șuțiu, Teodor Vladimirescu, om crescut în arme, allergă pre-

ste Oltu și provocă pre Români la arme, spre curățirea țerei de fanarioț și spre restaurarea drepturilor celor vechi de a și alege domnă Română.— Între acestea scirea despre mórtea lui Șuțiu adjunse la Constantinopoli și pórta properă a numi domnă pre Callimachă. Acesta trămite locuitorii sei la Bucuresci pînă când va veni ellu se ocupe scaunul. Pînă atunci Teodoru formasse o milițiă de 1000 de iuși și mai bine. Guvernul provisoriu trămite în contra lui pre arnăuții domnesci, înse acestia în locu de a se bate, se unescă cu diusul.

X.

Alessandru Ipsilante cu eteristii în principate. .

Pe cându imperatoriulă Alessandru ținea conferinție cu Francescu la Laibach, Alessandru ipsilante capul eteristiloră trece Prutulă cu frații sei Demetriu și Nicolă în fruntea unei turme de Greci și Arnăuți, și în 7 Martă R. 2574 (Chr. 1821) intră în Jassi, înduplecă pre Michaela Șuțiu se facă causa comune cu dișii, spre resturarea imperiului ottomun și restaurarea Greciei, assecurându-lă că Russia stă parata cu armata cea mare se le dea adjutoriū, și trămite pre Cantacuzenu la Laibach spre a cere ordine de la Alessandru pentru operațiunile bellice. Alessandru desaprobă întreprinderea și dă ordine lui Cantacuzenu se se depărtezie în 24 de ore din Laibach. Între acestea Ipsilante împreună cu Șuțiu dedesse o proclamațiune provocătóriă la arme și uccise pre toți Turcii din Jassi. Căpitanulă Ca-

ravia allergă cu arnăuții la Gallați și făcù ună mare măcellū în Turciī negoțiători de acolo. După ce Ipsilante adună în Moldavia la 5000 de Greci, Bulgari, Serbi, Arnăuți, plecă spre Bucuresci, și în 9 Aprile adjunse la Collentina. În Bucuresci se află Teodorū cu 1600 de Români și caminariulū Sava cu eâte-va centurie de Arnăuți. Ipsilante i învitat se și unescă armele cu alle lui și se plece în contra Turcilorū. Sava trecū la Ipsilante, dară Teodorū îi dechiară, „că ei avēndū scopuri diverse nu potū se facă causă commune; decă Ipsilante va sē libere pre Greci, se trecă preste Dunăriă cōtră Constantinopoli; că ellū (Teodorū) n'are se se scōlle în contra Turciei, ci ȳa numai se și mântuiă țerra de fanarioți.“ Totū de o dată adjunse și Cantacuzenu cu respunsulu de la Laibah. că imperatoriulū Alessandru nu va se recunōscă revoluțiunea Grecilorū. În Serbia Miloșiū prinse pre emissariī greci cari voiă se aprindia și acolo revoluțiunea.

XI.

Teodorū se uccide de Ipsilante. Bătălia de la Drăgășiani.

Sultannlū auđindū de scullarea lui Ipsilante, numi se-raskieriū pre passia de la Brăilla, și dede ordine ca împreună cu passiī de la Dunăriă sē purcēdă se stēmpere revoluțiunea în principate.

Teodorū trāmisese o dechiărațiune la pōrtă arretāndū scopulū înarmăriī Românilorū și o petițiune pentru liberarea țerreī de despotismulū fanarioților; înse nu că-

petă răspusă. Se vede că porța luă scullarea lui de identică cu a lui Ipsilante. Acestă din urmă neputându câștiga pre Teodoră, se retrage cu Grecii în 12 Aprile la Tîrguveste.

Seraskierulă devastă Gallații în 13 Maiă și uccise mulțime de creștinii fără de allegere. Ipsilante trămise pre Giorgiă Cantacuzenu cu 3000 de armați cōtră Moldavia, care bătū corpulă dinainte allū Turciloră la Foxian, și în 31 Maiă intră în Jassi, de unde fugisse Michaele Suțiu în Bassarabia la Rușii. Intre 20 și 24 Maiă trecū pasșia de la Dôrstoră cu 12,000 de Turci preste Dunăriă, și înaintă spre Bucuresci.—Teodoră necăpetându încă răspusă de la porță, și vedîndă că Turcii înaintedă cu atăta putere cōtră Bucuresci, se retrasse spre Pitesci. Intre capitanii lui Teodoră se află mulți străini, unul dintre acestia cu numele Giordache illū vëndū lui Ipsilante. Acestă revoluționariū grecū atribuindu-și o autoritate și unū dreptū care nu lū avea de la nimene, tăiă capulă eroului românū la Tîrguveste. Turcii intrară în Bucuresci în 28 Maiă. Mulțime de ômeni, mai allesū boiarî, fugiră dinaintea lorū în Trasilvania. Ipsilante se retrasse cu ôstea sa spre Oltă, împreunându și pre cea remasă de Teodoră, care făcea preste totū la 10,000 de ômeni. Turcii devastară țerra păgânesce și cōtră meșlioculă lui Juniă purcesseră în contra lui. Ipsilante. Căminariulă Sava desertă și trecū în partea Turciloră; Românii cei vënduți de capitanulă Giordache se respândiră. Giordache cu legiunea grecă se puse în ordine de bătală în câmpulă Drăgășianiloră. Aci se făcū o bătală sângerôsă între Greci și Turci. Grecii se

tăiară mai toți, pușinî scăpară la Ipsilante care ședea în monasteriul Coșia. Venind șcirea cea tristă despre desfacerea țotale a legiunii, Ipsilante fugi cu re-mășișiele în Trasilvania, unde fu prins în dată de autoritășile austriace și dussu la Muncaciș. — În Moldavia Cantacuzenu încă fu bătut și allungat preste Prutș. Giordache se apperă mai mult înse și ellu cădș la monasteriul Seculș lșngă marginea Bucovinei, în 21 Septembree. Caminariulș Sava care trecusse în partea Turcilorș, perdș capulș la Bucuresci dimpreună cu al sei.

XII.

Gregoriș Ghica si Joanne Sturdia domni.

La Constantinopoli se uccise Callimachș, pre care pșrta lș destinasse domnș după mșrtea lui Alessandru Sușiu, fiindș că n'a descoperitș în dată revolușiunea lui Teodorș, sperândș că lucrulș se va împacă prin transacșiuni. — În ziua de pasci ($^{10}/_2$ Aprils) se spșndșră patriarchulș dinaintea bisericei, mulșime de Greci se măcellăriră. Inse în Grecia se continuă resbellulș cu mere atrocitate. — În 18 Juliș ambassatoriulș rusescș Stroganovș, dede porșii unș ultimăț cerândș ca se se retragă truppele turcesci din principate, se încetșie persecușiunile creștinilorș, și se se restaureșie bisericile stricate de Turci. În 14 Augustș ambassatoriulș rusescș adjunse la Odessa. Alessandru se dechiară în contra porșii, Austria și Britania o apperă, și împacă lucrulș pre la începutulș annuluiș R. 2574 (Chr. 1822). Reiș-esfendi promitte puterilorș europeane că

în 5 Maiu voru începe a se retrage truppele turcesci din principate, cari făcuseră escesse preste escesse. Energica întreprindere a Românilorū suptu conducerea ânimosului Teodoru, care aru fi meritatu o sôrte mai bună de câtu proditoriulu de Ipsilante, care a maculatu cauza cea sacră a Grecilorū prin crudelitatea și lassitate sa, a deschisū în fine ochiil sultanului, și a mântuitu pentru totu dé-una principatele de scandalosulū jugu allu fanarioșilorū. Pôrta petrunsă de dreptatea causei Românilorū și de adeveratele selle interese determină în fine se dea principatelorū domni Români. Ea ceru ca fiă-care principatū se trâmittă la Constantinopoli câte șapte candidați de domnū, spre a întări dintre dînșii pre aceia ce i se voru păré. Candidații români plecară din țerră, și în 20 Aprile adjunseră la Constantinopoli, unde se primiră cu o bună voințiă estrordinariă. În 20 Juliū sultanulū numi pre Gregoriū Ghica domnū în România și pre Joanne Sturđia în Moldavia.

XIII.

Retragerea Turcilorū din principate

Janiciarii din principate cari asteptă după acéstă revoluțiune ca sultanulū se le prefacă în pasșialicuri, se turbură auđindū despre numirea domnilorū, și committū încă și mai mari escesse de câtu pino aci: la Bucuresci apprindū forulū numitu scaune, pradă și strică casele boiarilorū și alle negoțiatorilorū; la Jassī unū incendiū preface în cenușiă la 2000 de case, în 10 Au-

gustă. — Nouii domni plăcă în 20 Augustă de la Constantinopoli, seraskieriulă de la Dôrstoriă primesce ordine de a i introduce; în 6 Ottobre Gregoriă Ghica intră în Bucuresci. și în 19 Joanne Sturđia în Jassă, cu o amnestiă completă pentru toți cei ce au luat parte la miscările din anulă trecută. Cu toate acestea Const. Negri și Aless. Villara se arestădiă ca complici ai eteriei grece; Villara se essiliădiă la Iskizara, érá lui Negri se taiă capulă la Constantinopoli.

Principatele române începă a resufflă, înse Turciă le totă țină ocupate, în contra promissiuniloră făcute. Ambassatoriulă britanică se vede constrînsă a da o notă divanului de la Constantinopoli în 10 Aprile R. 2577 (Chr. 1824) în numele puteriloră europene, prin care provăcă pre pôrtă a deșertă principatele Române de óste turcescă. În urmarea acestei provocațiună o parte de Turci esse din principate, înse totă mai remănă destui spre a stôrce țerra. — Intre acestea Greciă continuă resbellulă în contra Turciloră pre uscată și pre mare cu toate puterile. — Imperatoriulă Alessandru I, trămitte la Constantinopoli pre consiliariulă Mințiaki cu propuneră de pacificațiune, înse fără de successă. — În 1 Decembre a. R. 2578 (Chr. 1825) móre Alessandru I, și după o scurtă revoluțiune se pune imperatoriă fuata seu, Nicola I. — În ¹⁷/₂₉ Maiă a. R. 2579 (Chr. 1826) sultanulă Machmud II nimicesce pre janiciari. Ablegatulă russescă Mințiaki cere ca se se denumescă commissari pentru applanarea differințieloră între Russia și Turcia; pôrtă caută diverse moduri de a tergiversă. După mai multe negocia-

țiunii, la cetatea Albă, fără de rezultat, Russia dă ună ultimată și defige ziua de 5, multă 7 Octombre pentru încheierea conferințelor. Pórta subscie în 6 Octombre.

XIV.

Conventiunea de la cetatea Albă.

Prin articolul III allă acestei convențiuni pórta se îndetoréđiă a observă privilegiile, tractatele și actele relative la principatele Române. cele confirmate încă prin art. V allă tractatului de la Bucuresci, a reînnoii hașiterifele din anulul 1802 prie care se specifică și se garantéđiă aceste privilegii, și a le completă în urmarea allegerei de domni pămêntenî. În puterea acestui articlu se subscrise dreptă complementă următoritulă actă separată pentru principate:

„Domniî Moldaviei și ai Românicî se voră allege dintre boiariî pămêntenî, allegerea loră se va face pre viitoră în fiă-care țerră, după consentimentulă înaltei porți de cōtră adunarea generale, conforme usanției celei vechie a țerei, Boiariî de divană din fiă-care țerră, ca corpă allă țerei și cu invoirea generale a locuitoriloră, voră allege pentru demnitatea de domnă pre unulă dintre boiariî cei mai vechi și cei mai demni de a o implinî, și prin o representațiune voră propune înaltei porți pre candidatulă allessă, care decă va plăcé înaltei porți se va numi domnă și se va investi. Decă din temeuri grele numirea candidatului allessă nu s'ar află după dorința înaltei porți, în casulă acesta după ce se voră a-

deveri temeiturile de cōtră amêndoue curțile, se va recommênda ȑisșilorū boiarī a allege pre altū omū cū-viințiosū,“

„Timpulū guvernulū domnilorū va remâné defiptū pre viitoriū ca și în trecutū, pre șepte anul întregī. Începêndū a se numeră de la ȑiua denumireī, și nu se vorū puté scôte înainte de acestū termiuū. Décă în timpulū domnireī lorū arū face vero faptă fōră de lege, înalta pōrtă va dă de scire ministulū Russiei, și cândū se va află și se va edeveri de amêndoue părțile că domnulū e culpabile în adeverū, atunci se va puté scôte, înse nu mai în casulū acesta.“

„Domniī care vorū fi împlinitū terminulū de șepte anul, fōră de a fi datū sau la celle dōue curți, sau la țerră ver-unū temeiū de plângere legitimă și seriōsă, se vorū numi de nou pentru alți șepte anul, décă divanurile țerrilorū illū vorū cere și voinția generale a locuitorilorū se va arretă în respectulū acesta.“

„Décă s'ar întêmplă ca unū domnū se se lasse de domniă înainte de împlinirea terminulū de șepte anul, din cauza betrânțilorū, morbității, sau din alte cause, atunci înalta pōrtă va dă de scire curțiī russescī, și lăssarea din domniă va puté avé locū după ce se vorū fi înțellessū amêndoue curțile.“

„Fiă-care domnū care se va lăssă sau va fi scossū înainte de a împlini terminulū, va perde titlulū seu și va puté intră érășī în clasa boiarilorū, cu condițiunea de a remâné în pace și în linitate; înse fōră de a împlini ver-o demnitate publică, și fōră de a se mai puté allege domnū.“

„Fiii domnilorū scosși saū lăssași de domniă, își vorū ține calitatea de boiari, vorū putē împlini funcțiuni și se vorū putē allege domni.“

„Cândū se va întemplă se se scōțiă, se se lasse, sau se mōră unū domnū, pînō ce se va pune altulū, țerra se va puvernă de cōtră locūșitorii numiți de divanulū acelei țerrī.“

„De óră ce prin hătișerifulū din anulū 1802 sau des-fințiatū dările și sarcinele introdusse în anulū 1783, domniī și boiariī divanelorū respective vorū determină și vorū defige dările și sarcinele annuali alle Moldaviei și allo României, luândū de temeiū normele stabilite în urma hătișerifului de la 1802. Domniī nu se vorū putē abbate în necī unū casū de la strinsa împlinire a acestei dispozițiuni. Ei vorū luă în considerațiune ar retările ministrului și alle consulilorū rusescei asupra acestui obiectū și asupra susținerii privilegielorū țerreī, și mai allessū asupra observării clauselorū și articulelorū înseriate în acestū actū.“

„Domniī în înțelegere cu divanele respective vorū defige numărulū miliției turcescei pentru apperarea țerreī (beșlii), precumū eră înainte de turburările anului 1821, care numărū o dată defiptū nu se va mai putē mări suptū necī unū pretestū. Officiariī acestei miliție nu vorū putē occupă și alte posturi în țerră.“

•Locurile coprinse de Turci, de la Brăilla, Giurgiū, Căllari, Turnu, și dincollo de Oltū, se vorū dă inderetū proprietarilorū lorū.

„Boiariī din Moldavia și România cari sau vedutū constrînși a lăssa patria lorū în turburările din urmă,

se voru întorce éráşî în ţérră, fôră de a fi supperaţi de cineva, şi voru întră éráşî în possessiunile şi drepturile lorü.“

„Innlta pórtă va iertă principatelorü tributulü pre doi annî, din cauza stricăţiunilorü făcute prin turburările din urmă. După terminulü acesta, tributulü şi cellalalte dări se vorü implinî după hatişeriulü de la 1802, şi nu se vorü puté mărî nici într'unü casü.“

„Locuitorii principatelorü vorü avé commercü liberü. In respectulü naturalilorü cari au se dea principatele după hatişerifulü de la 1802, preţiulü lorü se va defige după cursulü ordinariü.“

„Boiarii vorü fi detorî a pune în lucrare ordinele domnilorü şi a asculta de dânşii. Domniî din partea lorü nu vorü puté pedepsi pre boiari de câtü pre callea legii, judecându-i după legile şi usanţiile ţerreî.“

„Fiindü că prin turburările annilorü trecuţi s'au scuturatü tóte ramurile administraţiunii publice, domniî cu divanele respective vorü fi detorî a se ocupă fôră întârziare, a compune unü regulamentü general pentru fiăcare ţérră, care se va pune în dată în lucrare.“

„Tóte cellalalte drepturi şi privilegie alle principatelorü şi tóte hatişerifele concernenţi se vorü ţiné şi se vorü observă, încätü nu vorü fi modificate prin actulü presente.“

XV

Ruşşii occupă éráşî principatele Române

In urmarea acestui actü se compuseră commissiuni în amëndoué principatele spre a lucră regulamente orga-

nice; de altă parte se deschiseră scóle naționali la Jassî și la Bucuresci, sciințiele începură a se propune-
 éráși în limba română, care se allungasse din scóle prin
 lungulă guvernă allă fanarioților , elle produsseră fruc-
 tele celle mai foróse în scurtă timp.

Mesurile celle pline de neîncredere alle porții făcură
 pre Gregoriū Ghica se și trămittă pre unulă dintre fii
 sei la Constantinopoli, suptă nume de aginte, ínse în a-
 deveră ca ostatică. Ambassatoriulă russescă Ribopierre
 semți lucrulă, și protestă încontra acestei mesure assup-
 pritórie, în 25 Aprile a. R. 2580 (Chr. 1827). — În
 acestă annă Francia, Britania și Russia se interpuseră
 se pacifice Grecia, care contincă resbellulă pentru liber-
 tate cu fórte mare energiă. — În 14 Aprile a. R. 2581
 (Chr. 1828) Russia dechiără resbellă Truciei pentru că
 nu voiă se observe tractatulă de la cetatea Albă. Pórta,
 încunnosciințiadiă pre domni țerriloră Române, promit-
 țendu-le că Turciî nu voră ocupă principatele, ci se
 voră mărgini a apperă fortărețiele, și i provócă ca la
 întēmplare de a intră Russiî, ei se se retragă preste
 Dunăriă. În 7 Maiă generariulă russescă Wittgenstein
 trece Prutulă cu 50,000 de armați pre la Sculleani,
 Fălciî, și Gallați. Joanne Sturđia fu appucată în Jassî
 pre neasteptate, și dechiărată prinsă ; érá Gregoriū Ghi-
 ca se retrasse în Trasilvauiă. — A dóna și Wittgens-
 tein publică o proclamațiune cōtră Români, prin care ar-
 rată că ellă vine în numele imperatoriulă Nicola, se oc-
 eupe principatele pentru ună momentă, cu cea mai mare
 disciplină din partea militariloră, și se asședie ună gu-
 vernă provisoriiă suptă președinția comitelă Palen.

tre acestea generariul Roth purcede cu unŭ corpŭ de Rușŭ dreptŭ cŭtră Bucurescŭ spre a supprinde pre Gregoriŭ Ghica, înse acesta trecusse la Brașiovŭ cu cei mai însemnați dintre boiari. In 13 Maiŭ generariul Roth intră în Bucurescŭ, asșediă acolo unŭ guvernŭ centrale allŭ principatelorŭ, și în 18 Maiŭ invită pre boiarii cari se mai află în locŭ, a trămitte la imperatoriulŭ Nicola unŭ actŭ de suppunere.

XVI.

Operatiunile bellice la Dunăria

Generariulŭ Voinovŭ descinde pre Prutŭ în ȕiosŭ spre a ocupa Gallatiŭ; marele duce Michaelle cu corpulŭ allŭ 6-le impresură Brăilla, în 15 Maiŭ iea unŭ suburbiŭ. Insușŭ imperatoriulŭ Nicola vine în 20 Maiŭ dinaintea fortăreței și commăndă bombardarea, dară după aceea se întore în Bassarabia. Rușŭ ieu Isaccia, și înainté-ȕiș pînă la Șumla. In 12 Juniŭ ministrulŭ Nesselrode primesce o deputațiune de Moldavŭ, și assecurédiă că imperatoriulŭ n'are de scopŭ se cŭprindă principatele, ci numai se le appere drepturile și privilegiele. In assemine sensŭ respuse la adresa Românilorŭ de la Bucurescŭ în 28 Maiŭ. — Marele duce Michaelle impressură cu multă energiă Brăilla, în 15 Juniŭ commăndă assaltŭ; înse perde la 2000 de ómenŭ; în 16 aprinde o minieră și derimă muriŭ fortăreței; Turciŭ capitulédiă în 18 Juniŭ. — Corpulŭ allŭ 2-le trece Dunăria și se arruncă asupra Chârsiovei și a Dôrstorului. Generariulŭ Geismar trece Oltulŭ cu 15,000 de Rușŭ. Românŭ se în-

arméiă suptă G. Maghieru și J. Solomon, și contribuescū fôrte la înaintarea operațiunilor. Generariul Roth impressură Dôrstarulă, Cornilovă observă Giurgiulă, Geismar cêrcă se între în Serbia, și se scôle pre locuitori de acolo, cândă passia de la Vidină trece Dunăria în 12 Augustă, cu 12,000 de Turci și cu 30 de tunuri, și ocupă Calafatulă, lassă acolo 2000 de ômenî și purcede înainte lui Geismar, și lă atacă la Moldavița, unde cadă la 2000 de Russi, și perdă tôte materialile și la 100 de boi. Geismar se retrage la Cioroi, și de acolo la Craiova, apoi se duce de bate pre seraskierulă la Sellatina, uccide la 400 de Turci, iea 7 tunuri, 24 de stéguri, 700 de carre de buccate, și lă constrînge a se retrage preste Dunăriă, (în 18 Augustă). La aceste lupte Români dederă adjutoriū însemnată și contribuiră multă spre frângerea Turcilor. — Terra se cureșă de Turci, numai Giurgiulă, Turnulă și Calafatulă se mai tină. — În 23 Octombre Varna capitulă. Paskievici petrunde în Asia mică și face mari progresse. Wittgenstein bombardă Dôrstorulă în 2 și 3 Nouembre, înse începândă gerulă, armata russescă se retrage în principate la iernatică. În 14 Decembre se supune Calafatulă. — Victoriile acestea costară pre Russia la 60,000 de ômenî. Greutățile cele mari ale expedițiunî, încoțellarea, provisionarea, cărrăturile, ospitariile, etc. cădură tôte asupra Românilor, cari sufferiră de amendoue părțile. Afară de acestea se lă și pestilența preste principate. Mai adauge abusurile ordinare ale officiarilor și militarilor russi. Metropolitulă Gregoriū se plânse asupra lor, și fu essiliat în Bassarabia.

XVII

Tractatul de la Adrianopoli

În primăvărea anului R. 2582 (Chr. 1829) comitele Diebicî se numesce generalissimă peste armata russescă în contra Turcilor diu Europa; ellă plécă în 4 Juniū de la Dôrstorū și bate de frânge pre veziriulă la Cula-
lavca. Dôrstorulă cade în 30 Juniū. Diebicî bate pre Jusuf-passia la trecerea preste Camcicū, și în 21 - - 23 Juliū trece Emulū (de la care i se dede numele de Zabalkanski), bate pre Turcî la Monaster-kieu, iea mai multe locuri unulă după altulă, érá în 20 Augustū co-
prinde Adrianopolia, și se pune în legătură cu flotta de pre mare. În 2 (14) Septembre se încheiă tractatulă de pace la Adrianopoli. În articlulă II „Russia dă în-
apoi tóte lucrurile ocupate în Europa, înse fortărețele de pre rîpa stîngă a Dunării se radū și se restituescū principatelorū Române împreună cu regiunile lorū;“ în art. III „Prutulă remâne și de aici înaintea marginea între cele două imperie, înse brațulă Sulina și insulele de la gura Dunării se fiă alle Russiei;“ în art. V „Fi-
indū că principatele României și Moldaviei s'aū pusū prin capitulațiunî supă suzeranitatea înaltei porți, și Russia a garantatū prosperitatea lorū, se înțelege că elle și păztrédiă tóte privilegiiile și immunitățile car le aū că-
stigmatū în puterea capitulațiunei, saū prin tractatele încheiate între cele două curți imperiali, saū prin hatîșe-
rifele cari s'aū datū în diverse timpuri. Prin urmare elle se vorū burură de libertatea religiunri, de o secu-
ritate perfectă, de o administrațiune națională și neat-

ternată și de o libertate completă de comerț.“ Dară, după nota la articolul IX: „Elle vorū remăue împreună cu Dôrstorulū occupate de miliția russescă pînă cîndū pórta va respunde summa de 1150,000 de galbeni batavi (ollandesî)

XVIII.

Actulū separatū în respectulū prîncîpatelorū.

Prin actulū separatū în respectulū prîncîpatelorū se definesce „ca domniī se se întărescă pre vietiă, afară de casulū cîndū s'arū lăssă ei de bună voiă, saū s'arū scôte pentru vre-o fôră-de-lege“. — „Domniī vorū regulă liberū tôte lucrurile celle din întru alle țerreī în înțelegere cu divanele respective, înse fôră de a puté călcă drepturile garantate cellorū dōue țerrī prin tractate saū hatîșerife, și nu se vorū turburā în administrațiunea internă prin necī o ordine contrariă acelorū drepturi. — „Inalta pórta promitte și se légă că va priveghiă scrupulosū ca privilegiile Moldaviei și alle României se nu se calce în necī unū modū de comandantiī vecinī, ea nu va sufferi ca ei se se mestece în affacerile cellorū dōue țerrī. și că va oppri ver-ce incursiune a locuitorilorū de pre ripa dréptă a Dunării pre pămêntulū României saū allū Moldaviei. Se consideră de parte integritōriă a acestui pămêntū tôte insulele de cōtră ripa stângă a Dunării, firulū apeī va formă marginea cellorū dōue principate de la intrarea Dunării în statele ottomane pînă la confluenția cu Prutulū.“

„Spre a assecurā mai bine inviolabilitatea terrioriu

lui Românescă, înalta poartă se lăgă că nu va ține nici unu losă întărită (fortificată), și nu va sufferi nici unu asșediământă allă suppușiloră sei musulmanî pre ripa stângă a Dunării. Prin nrmare se determină fôră scâmbare, că pre tătă acéstă ripă în România mică și mare precnmă și în Moldavia nu va puté avé locuință nici unu musulmană nici o dată, și că numai neguțiatoriloră proveduți cu fermande se va dà voiă de a trece în principate spre a cumperă pre computulă loră bucate necesarie pentru Constantinopoli sau alte lucruri.

„Cetățile turcesci de pre ripa stângă a Dunării, precumă și regiunile loră se voră restitui țerreî Românesci spre a se împreună éráși cu dinsa, și fortificațiunile cari aă fostă mai înainte pre acéstă ripă nu se voră mai puté restabili. Musulmanii cari posedă locuri nensurpate de la particulari, sau în acelle cetăți sau în ver-ce altă punctă pre ripa stângă a Dunării, voră fi detori a le vinde locnitoriloră în spațiă de ună annă și șesce lună.“

„Guvernulă celloră două principate bucurându-se de tôte privilegiile unei administrațiunii interne neatternate, va puté se redice cordone sanitare și carantine pre lîngă Dunăriă, și în alte locuri în țerră, unde va fi lipsă, fôră ca străinii cari vină, fiă musulmanî sau crestini, se se pôtă dispensă de la observarea rigurôsă a normeloră sanitare. Pentru servițiulă carantineloră și pentru preveghierea marginiloră, pentru susținerea ordinei bune în cetăți și sate, și pentru punerea în lucrare a legiloră, guvernele principateloră voră puté ține ună numără de militari necesari pentru aceste servi-

ție. Numerul și întreținerea acestor miliție se voru regulă de cōtră domni, în înțelegere cu divanele respective, rădimându-se pre esemplele de mai înainte.

„Inalta pōrtă petrună de sincera dorință de a procură cellore dōue principate tōtă fericirea de care se potū bucură, și informată despre abuserile și vessațiunile cari se facū cu ocasiunea diverselor dări de natural cerute pentru Constantinopoli, pentru provisionaroa fortărétielor de pre lōngă Dunăriă și indigențele armamentariului, le iértă de totū și de plinū aceste dări Prin urmare România și Moldavia vorū fi scutite pentru totū dé-una de a dà grâu, și alte bucate, ouī, și lemne de construcțiunī, cari le dà mai înainte.

„Asemine nu se va mai cere de la aceste principate, în neci unū casū, se dea lucrători pentru fortăréție, neci se făcă altă prestățiune de ver-ce natură. Inse spre desdarnarea tesaurului imperiale de perderile cauate prin acēstă iertare totale. afară de tributulū annuale ce au se respunđiă înaltei porți celle dōue principate suptū numele de haraci, idiie și bechiadé (după hatișerifele de la 1892). Moldavia și România vorū mai respunde pre annū înaltei porți, dreptū compensațiune o summă de banī care se va determină mai în urmă prin înțelegere commune. Afară de acestea la fiă-care reinnouire de domni, prin mōrte, lăssare de domniă, sau scōtere legale de cōtră puterile tulerarie, principatulū în care se va întēplă casulū numitū, va fi detoriū a respunde înaltei porți o summă de o mesură cu tributulū annuale allū țerreī. Dară afară de sumele acestea, nu se va mai cere de la țerră neci de la

domnă neci ună altă tribută, dare sau donă, suptă neci ună pretestă.

„În puterea stergerei dărilor de naturală specificate mai sus, locuitorii principatelor se voră bucură de plina libertate de commerciu pentru toate produsele pământului loră și alle industriei loră fôră de vre-o res-tringere, afară de celle ce domni în înțelegere cu divanele respective voră află cu calle de a le asșediă pentru assecurarea țerrei cu provisiunile cuviințioase. Ei voră puté navigă liberă pre Dunăriă cu navile loră proprie. proveđuți cu passporturi de la guvernele loră, și voră puté merge se negoțiatorăscă în celle alte cetăți și porturi alle înaltei porți, fôră de a fi supperați de cōtră perceptorii de haraci, si fôră de a fi espuși la ver-o vessațiune.

„Mai încollo, înalta pôrtă considerându toate calamitățile cari le aș sufferitū Moldavia și România, și miscată de ună sentimentū de umanitate particulariū, scutesce pre locuitorii acestorū țerrī pre doi anni, începēdū din ziua în care principatele se voră deșertă cu totulū de truppele russesci, de tributulū annuale pentru tesăurnlū seu.

„În fine înalta pôrtă dorindū a assecură în toate modurile fericirea cellorū două principate, se légă solennale că va confirmă regulamentele administrative cari, în cursulū ocupațiunei acestorū două țerrī prin ostile cūrții imperiale, s'au compusū după votulū adunărilor de cei mai însemnați locuitori ai țerrei, și cari voră servi de base pentru guvernulū internū allū cellorū două

țerrî, înțelegându-se că dislese regulamente nu vorû vetemà drepturile de suzeranitate alle înaltei porții.“

XIX.

Rugulamente organice.

Commissiunile pentru redigerea regulamentelor organice se adunaseră încă în 29 Juliù suptù președinția consulelui rusescû Mințiaki, înse nu putură terminà lucrulû din cauza multelor modificări cerute de cabinetulû rusescû, pînă cândû venî în luna lui Novembre generariulû Kisselevû, în calitate de președinte plenipotențiarîu pentru amendoue principatele. Prin acestû demnitarîu înaltû, commissiunnile intrară în relațiune imediată cu puterea garantătóriă, și terminară lucrarea prescrissă, înse mai multû după dictare străine de câtû după convingere propriă.

În urmă se convocară adunări estraordinarie de episcopi și de boiarî, una în Jassî si alta în Bucurescî, pentru desbaterea și subscrierea regulamentelor. Mare parte de membri ai acestorû adunări nu se mulțățniră cu dispoșiunile coprinse întrînsele și doriră a face altele mai bune, înse ablegații rusescî le impuseră tăcere dîcîndû eă nu le e iertatû a se attinge de principie. Mai allesû raporturile între domnû și reprezentanția țerreî, modulû reprezentării, raporturile între possessorî și țerrani, fură reû definite, și feudalismulû boiarilorû cu drepturi esclusive fu susținutû ca o materiă de revoluțiuni pre viitoriû. În prezenția armatei rusescî cea mai mare parte de boiarî se vedû constrinsă a se sup-

pune dictatelorū și a le subscrie, cu tóte acestea banulū Const. Balacianu, logotetulū Cămpinianu, și vorniculū Buđeianu din România avură curagiulū de a nu subscrie. In Moldavia boiarii se arretară mai flessibili și le subscrissēră fōră uultă oppunere. Apoi se trāmisēră cu diñsele la Petersburgū Michaelē Sturđia din partea Moldaviei, și Alessandru Villara din partea Romāniei, spre a le suppone cunnoscinței și aprobārii imperātorului.

Intre acestea generariulū Kisselevū se ocupā in principate cu applicarea reformelorū administrative prescisse in regulamentulū organicū. In 29 Ianuariū a. R. 2587 (Chr. 1834) se încheiā unū tractatū la Petersburgū între Russia și Turcia, prin care pórta se învoesce a recanósce constituțiunea principatelorū Romāne, și se îndetorēdiā de a publicā unū fermanū in respectulū acesta. Totū de o datā curțile se învoirā ca de acéstā datā, inse numai de acéstā datā, se numescā elle domni in principate. Allegcrea cellorū dóue curți cădū pre Michaelē Sturđia pentru Moldavia, și pre Alessandru Ghica pentru România. Generariulū Kesselevū lăssā guvernulū provisoriiū in mâniale consulelui generale barōne de Ruckmann, și se dusse in Russia. Candidații de domni plecarā la Constantinopoli, unde primirā investitura din mâniale sultanului. Russii deșertară prinćprtele, și nouii domni întorcēndu-se de la Constantinopoli in patria lorū, se primirā cu applause de bucuriā din partea Romānilorū, in véra annului R. 2587 (Chr. 1834).

XX.

Michael Sturdia, Alessaandru Ghica și Georgiu Bibescu.

În timpul acesta spiritul român, care jăcuse apesat supt greutatea împregiurărilor, începă a se desceptă și a înaintă cu pași repeși, mai virtos în Trasilvania. Revoluțiunea lui Choria electrisă pre Români, și sângele lui fecundă terrenul național. Mai allesă cultura intelectuală, istoria și litteratura se desvoltară în tótă vigórea. Samuele Micu (Clainu) tradusse din nou sacra scriptură după testul original, compuse istoria bisericeî românescî, istoria politică a Românilor din Trasilvania și a Românilor din principatele Trasalpine. Georgiu Șincanu compuse după documente autentice chronica tutoru Românilor din Dacia, de la Decebalu pină la anul 1808. Inse muri înainte de a o pute publică. Petru Maior publică la anul 1812 istoria despre începutul Românilor, apoi la anul 1823 istoria bisercescă a Românilor. La anul 1825 essi de suptu tipariu la Buda Dicționariul român, latin, ungar și german, cu introducere critică despre limba română de Petru Maior. La anul 1826 se publică la Viena grammatica limbei daco-române de J. Alessi, cu testu latin. În restimpul acesta Georgiu Lazaru trecu în România și deschise la Bucuresc cursul de sciinție es-sacte. Lui urmă Joanne Fliade care publică grammatica română la Săbiniu 1828. La Bucuresc se întemeiară scóle sistematice, Petru Poiănariu se numi Directoriu. Supt domnia lui A. Ghica se înființară scóle în tóte

urbile districtuală, și mai în urmă se deschiseră scóle communale în toate satele din principat. În Moldavia se făcură assemîne începături, înse cu mai multă precauțiune din partea lui Michael Sturđia care doriă se trecă de favoritoriū allū invețiăturē, înse se temea de prea-multa lūmină. Georgiū Asache unū omū fatal; se numi referendariū allū scóllelorū, și nutri spiritulū meticolosū allū domnului. În capitale și în câteva urbi districtuală se deschiseră scóle, înse invețiătura communale se cređu periculósă pentru țerranī, și se ținū ammurțită. În Trasilvania se publică la anulū 1839 gazetta de Trasilvania de Georgiū Barițiū, si contribuī minunatū de de multū pentru respândirea luminilorū între toți Romāni. Laurianū suppose limba rămānă la cercetare critică, și publică la Vienna 1840 rezultatulū cercetărilorū selle în opera sa „Tentamen criticū asupra limbei romāne cu testū latinū, și în anulū 1842 se numi professoriū de Filosofă la Bucuresci.

Guvernulū cellū ambiguū allū lui Michael Sturđia, însoțitū de nemărginita lui aviditate, de spiritulū de a se înavuți pre sene, de a esplică pre dosū regulamentulū orgauicū, și de a lū applică după arbitriulū seū spre a domni despotice și a ținé pururé pre Romāni în minorenniă, plăeū atâtū Turcilorū câtū mai virtosū Rușilorū cari si arrogasseră dreptulū de a dictă în principate. Inse Alessandru Ghica prin politica sa nu mulțiānni pre protectori. Acestia desceptară oppusețiune în țerră, unde abusurile invecchite prin guvernulū fanarioșilorū, da justă materiă de critică. Adunarea generale de la 1842 censură asupru aceste abusuri, și Russia se

folosi de actulă adunării spre a resturnă pre domnulă cellă neplăcută. Alessandru Ghica se destituî prin înţelegere commune a Rusiei şi a Turciei în 7 Octombrie 1842. Adunarea generale din luna Iulie Decembrie 1842 allesse pre Georgiă Bibescu domnă României. Acestă omă dotată de la natură cu o fantasiă viţă, cu destulă eloquentiă, şi adăpată cu sciinţie teoretice, după ce contribuise multă la căderea lui Ghica, făcându-se domnă nu se sciă purtă conforme spiritului Românilor, care se desceptase forţe de la scularea lui Teodoră şi de la publicarea regulamentului, pre lîngă tôte defectele applicaţiunei acestuia. Infumurată de vanitatea sa şi de aerulă aristocrată, ellă despreţia litteratura română şi productele ei, transformă collegiulă română în ună institută franceze, şi urcă plata pentru educaţiunea junimii, ca cu modulă acesta se o restrîngă la classea celloră mai avuţi. In Moldavia se luară assemine mesuri de cîtră versutulă domnă M. Sturđia. CoincidiŃia acesta desceptă cu dreptă cuvîntă prepusulă unei influinţie străine. La aceste vetemări de simţiulă naţional se mai adausse rapacitatea nesăturatuluiă domnitoriū, care nu tindea la mai puţin de cătă a preface Moldavia în proprietate a sa. Intre acestea prorupuse anulă 1848 cu spiritulă seă de reforme. Dară în principatele române terrenulă eră preparată de de multă, şi anulă 1848 nu făcū altă ceva, de cătă însufflă curagiū omenilor, şi desconcertă pre domnitoriū.

XXI.

Miscarea Românilor din Transilvania.

În primăvăra anului 1848, Românii din Transilvania electrişaţi de spiritul libertăţii, după care suspinară de atâte seclē, se adunară în diverse locuri, prochiemară principiele dreptăţii şi alle aequalităţii cellei nedespărţite de dreptate, şi constrinseră pre guvernul Trasilvaniei cellū compusū din elemente conjurate în contra Românilorū, a le concede deschiderea unei adunări generale a tuturor Românilorū din ţerră la Blaşiū. Laurianū care prin publicarea Magazinului istoricū pentru Dacia, conlucrasse atâtū la desvoltarea litteraturēi câtū şi la desceptarea şi propagarea spiritului naţional, allergă în Trasilvania, unde fu primitū cu entusiasmū de compatrioţii sei. În 1 (13) Maiū se strinseră la Blaşiū peste 40,000 de Români din tôte classile societăţii, şi în 3 (15) Maiū 1848 se inaugură adunarea cu tătă solenitatea; Laurianū propuse puntele essentiali alle cererilorū Românilorū, care se primiră cu unanimitate, şi după ce se redesseră în forma cuvinită se subscriesseră în 5 (17) Maiū. Acestea coprindū în scurtū : aequalitatea între tôte naţiunile din Trasilvania; dreptulū de a fi reprezentăţi la dieta ţerrei în proporţiune cu numărulū locuitorilorū de fiă-care naţiune, iudependinţia bisericei romăue, desfinţiarea omagismului, libertatea comuerciale şi industriale, libertatea tipariului, înfinţiarea tribunarielorū de juraţi cu desbateri publice, guardiă naţiouale, salarisarea clerului din cassa statului, fundarea scólelorū şi a unei universităţi romăne, abolirea tuturor privilegielorū, şi

împărțirea contribuțiunii după proporțiunea averii; constituțiune nouă cu drepturi aequali pentru toate națiunile, și compunerea de codici noi civilii, criminali, și commerciali, după principiile libertății și aequalității. În fine Românii protestară în contra deliberării asupra unirii Trasilvaniei cu Ungaria mai înainte de ce Românii voru fi reprezentanți la dieta țerii în proporțiune cu numărul lor. — Se alleseră două doputațiuni, una la imepratoriul cu episcopul A. Șaguna în frunte, alta la dieta țerei cu episcopul J. Lemeni în frunte, și un comitetu permanente la Săbiniu, care se stea în correspondință cu deputațiunile și se convóce adunarea generale spre a i comunica rezultatul misiunii lor. Episcopul Șaguna care se allesesse de currind, și era încă flaccu în credința sa, dechieră că ellu trebuie se mérgă mai întâiu la Clusiū spre a se presentă înaintea guvernului provincial, și va purcede mai în urmă la Vienna. Adunarea află periculósă acéstă întârziare. Decī se decise ca Laurianu, cu trei alții, se plece numai de câtu la Vienna spre a adduce cererile Românilor câtu mai currind la cunnoscința imperătoriului. Cându acestia adjunseră în Austria ($^{12}/_{24}$ Maiu), aflară Vienna barricată; imperătoriul Ferdinandu fugisse la Innsbruck în Tirolu. Laurianu se consultă cu soții sei, și se determină se plece la Innsbruck după imperătoriul. În $^{18}/_{30}$ Maiu petițiunea Românilor se dede la cabinetu. Imperătoriul primi deputațiunea în 11 Juniū și respunse simplu, că unirea Trasilvaniei cu Ungaria s'a decisu de cótră dieta de la Clusiū ($^{18}/_{30}$ Maiu) și că ministeriul ungurescū va împlini cererile Românilor în respectulă

puntelor detaliate în petițiunea lor. Șaguna cu o parte din deputați remaseră la Pesta spre a insiste pre lungă ministeriul unguresc pentru punerea în lucrare a promisiunilor imperiali; Laurianu se întorse în Trasilvania, unde află comitetul desfăcut prin guvernul unguresc, și terrorismul lătitu prestu totă țerra; fiă care Ungurū se credea în dreptu de a terrorisă pre Români cu armele guvernulu; mulțime de Români se arrunaseră la închisóre.

XXII

Miscarea Românilorū din Principate. Luptele în Trasilvania

Totū în același timpū spiritulū de reforme se răspândisse și în principate. Cōtră mișiloculū lunei lui Martiū boiaril din Moldavia se strinseră la Jassī, și fōră multă consultare, ādressarā la domnū o cerere de reforme în care inse, afara de responsabilitatea ministri-lorū, și de pedepsirea funcționarilor prevaricatori, nu se coprindea mai nicī unū punctū de importanțā. Michaele Sturđia le promise îndreptare, inse în 28 Martiū îi imprăstiā cu baionettele și ferricā în lanțuri pre cei mai audaci la vorbe. Darā cu maltū mai seriósă fu miscarea din România, unde ómenni cugetasserā mai seriósū la indigențiele lorū, și la modulū de a și îndreptā sōrta. După ce se agitasse totă țerra, se adunā poporulū la Bucurescī, și presentā domnuluī în 11 Juniū o constituțiune formularā după tóte regulele, în care se coprindea reformele celle mai petrunđitórie. Georgiū

Bibescu desconcertatū prin miscarea cea impuitōriă subscisse constituțiunea, inse currindū după aceea perdū cumpetulū, și fugi la Brașșiovū. Unū guvern provisoriu, compusū din Stefanū Gollescu, J. Eliade, Chr. Tellū, G. Maghieru și C. Scurtū, su, tū președinția metropoli-tulū Neofitū, se puse în fruntea țerii. Dară genera-riulū russescū Duhamel, care venisse în dată ce se sēm-tisse în Russia despre miscarea din principate, intrigă din tōte puterile spre a lū re,turnă. Boiariī reacțio-nari se făcură istrumentele lui. Guvernulū provisoriu cădū în dōue rōnduri, și în dōue rōnduri poporulū illū restabilī. In 25 Juliū, guvernulū provisoriu se prefăcū în locū teninția domnescă, compusă din Nicōlă Gollescu, Eliade și Tellū. După insistinția guvernulū russescū Turciī trecură Dunăria în 31 Juliū, suptū conducerea lui Omerū-passia și a commissariulū Fuad-effendi, dară nu se apropiară de Bucuresci pînō în 25 Septembre. Atunci Fuad-effendi numi caimacanū pre Const. Cantacuzenu, și Turciī intrară cu armele în mână în capitale țerei. O luptă sângerōsă se încinse în deallulū Spirei între Români și Turci. Membriī locuteninției se retraseră în Trasilvania. In 29 Septembre intrară și Rus-șiī în țerră suptū conducerea generariulū Lușers. Maghieru dimissionă corpulū seū de militari adunați în câmpulū lui Traianū, lōngă Oltū, în 10 Octobre, și se retrasse în Trasilvania. Caimacanulū Const. Cantacuzenu suptū dictatura commissariulū russescū Duhamel și a cellui turcescū Fuad-effendi, reintrodusse mesurtle regulamentarie celle detestate de poporulū ce gustasse libertatea în acestū scurtū intervallū.

În Trasilvania terrorismul Ungurilor adjunse la culmea cea mai înaltă. În 6 Augustă se arrestă Lauriană la Săbiniă și se aruncă în casarmă. Poporul Română, mai virtosă din marginile militare allergă la Săbiniă și ceră cu voce impuitoriă liberarea lui. În 13 Augustă prefectura generale deschise ușele casarmei și Lauriană fu dusă în triumfă la Orlat. În 30 Augustă se țină adunare la Orlat, și regimentulă mărginariă română arretândă abasurile de putere alle ministeriului unguresc, renunțî de a mai ascultă de dînsul, și cară arme de la imperatoriulă spre apperarea causei comune a monarhieii. Assemine făcū și regimentulă română de la Năssăud, în 2 Septembre. Inse cu multă mai grandiosă fu adunarea de la Blașiă în 4—17 Septembre la care concurseră pîno la 60,000 de Români din totă Trasilvania, rupseră unirea cu Uunaria cea făcută încontra voinției lor, și decretară înarmarea generale spre a se apperă încontra violenției unguresci. 15 legiuni de Români se formară din totă țerra. Prefectura generale militariă recunoscū comitetulă română, și promise arme pentru popor și câte ună officiariă din regimentele mărgiuarie pentru fiș-care legiune. Acumă se prefăcū causa Românilor și a Imperialilor în causă commune, și începū lupta cu brașiele înarmate. În puține zile se desarmară mai toți Ungurii din Trasilvania; inse în 20 Octombre vice-tribunulă Urbană fu bătută de cōtră regimentele secuiesci la Regină, dară în 24 veni generariulă Gedeon la Tîrgulă Mureșului și împrestî pre Secui. În 28 Octombre Jancu și Aus-sențiă luară Aiudulă, și în 5 Nouembre Urbană coprin-

se Clușulă. Ungurii se retraseră la Ciucia în munții Crișului. Acumă totă Trasilvania eră curețită. — În 20 Novembre abdică imperătorulă Ferdinandă, și nepotulă seu, Francescu Josefă, se sui pre tronă. Românii se adunără în 16 Decembre la Săbiniă și decretară a se trămitte o nouă deputațiune la imperătorulă spre a sollicită aprobarea cereriloră formulate la ântăia adunare de la Blașiă, și a insiste pentru punerea loră în lucrare. Laurianu și Popasu fură însărcinați cu acăstă missiune, și preste câte-va zile plecară la Vienna. Deputații Români nu aflară nici de acăstă dată pre imperătorulă în capitalea imperiulă. Ei purcesseră așiadară la Olmuțiă, unde adjunsesse pre altă drumă și episcopulă Șaguna, și în 13 Februară 1849 presentară noulă monarchă petițiunea Româniloră.

Intre acestea se scâmbasse fația lucruriloră în Trasilvania. Faimosulă artillăristă polonă. Bem trimissă de cōtră ministerulă ungurescă în Trasilvania cu o artillăriă tare, se puse în fruntea Unguriloră retrassii în munții dintre Ungaria și Trasilvania, și prin stratagica sa și prin desteritatea de a manoperă cu artillăria, puse de nouă totă Trasilvanie în confusiune. Bătută în mai multe rōnduri de cōtră truppele imperială, Bem, se recullesse de nouă, și cu adjutoriulă artillăriei care după verce perdere. i se suppliniă prin alta din Ungaria, concertă pre imperială, și pre la începutulă Lui Martiă 1849, luă Săbiniulă cu o necredată stratagemă, pre cândă generariulă Puchner illă căută pre la Tîrgulă Mureșiulă. Puchner cu truppele imperială se retrasse în România. Inse Aussențiă, Jancu și Balinte se ținură

între Alba-Julia și munții aurarii apperară cetatea Julia, și frecară în mai multe rînduri pe Unguri. Românii delăsăți de imperiali, desfășurară o energiă nespusă și se ținură cu o cerbicieă demnă pe numele lor, pîno cându Ungurii fură redusși în luna lui Augustu, a depune armele.

XXIII

Gregoriu Ghica domnul Moldaviei și Barbu Stirbeiū domnul României

În 20 Maiu 1849 se subscrise la Balta-Liman convențiunea între guvernul rusesc și turcesc, prin care se suspînse adunarea generale a Românilor din principate, și allegerea dîmnilor de cîtră adunare pentru unu timpu de 7 annî, și în locul adunării se instituî câte unu divanū *ad hoc* allessu de cîtră domni pentru fiă care principatū. Prin învoire commune între amēndoue curțile se numiră domni pe 7 annî; în Moldavia *Gregoriū Ghica* și în România *Barbu Stirbeiū*. După altă convențiune între guvernul rusesc și austriacū, Russii din principate trecură în Trasilvania spre a da adjutoriū Austriacilor încontra Ungurilor, — pînă la finitulū lunei lui Augustu Trasilvania se cureți de Unguri. — Russii se întórseră în principate și în primăvéra annulū 1850 lăssară țerrile în mănile domnilor provisorii.

În intervallulū ocupațiunii de truppe străine, principatele Române sufferiră fôrte multu; acumū prin suspensiunea legilor fundamentali cădură suptu guvernulū

arbitrariu allu domnilorū impuși. Cu tôte acestea Moldavia fu mai favorită de sôrte, ea căpetâ unu domnū cu sentimente umane și plinu de bunăvoință. Gregoriu Ghica se încungiurâ de patrioți, și luâ mai multe mesurī salutare pentru Moldavia, restabilī scôlele naționale, chiemâ de la Vienna pre Laurianu și lū puse inspectore general aliū scôlelorū, încuragiâ litteratura, cumperâ cu spesele selle chronica lui Georgiū Sincanu, și o dede la tipariū. — Inse principatele nu se puturâ bucurâ lungū timpū de repausū. In anulū 1852, Russia care occupasse principatele române pentru interesele ei, se arretâ acumū cu pretenșiunea de a i se plăti spesele făcute în principate în timpulū ocupațiunii. Domniī se vîmirâ, inse de nevoiâ se plecarâ. In anulū 1853 Russia pretinse de la pórta garanțiâ pentru ușurarea sorțiī creștinilorū din oriente. Pórta promise ușurârī, inse refusâ a da Russiei garanțiâ în formâ de tractatū. Atunci Russia intrâ din nou în principate (Juniū 1853), suptū cuvântū de a le luâ ipotecâ pînō ce pórta se va înduplecâ a da garanțiâ cerutâ. Puseșiunea domnilorū deveni critică: ei lăssarâ guvernulū în mânilorū ministrilorū, și se dusserâ la Vienna (Octombre 1853). Acumū se începurâ luptele la Dunăriâ între Rusși și Turci. România sufferi de amîndoue părțile. Puterile europeane se puserâ la mijlocū spre a împacă pre Russia cu Turcia, și după ce nu și adjunserâ scopulū pre callea diplomatică, se redicarâ cu armele încontra Russiei. Austria jucâ rollulū de neutrale. In fine Rusși furâ constrīși a deșertâ principatele în tōmna anululū 1854 Anstriaciī intrarâ în loculū lorū. Domniī se întórserâ de la Vienna, și se puserâ în altâ stare

critică suptă ocupațiunea altorū truppe străine. După luptele celle sângeroase în Crimeria se deschiseră conferinție de pace la Vienna în primăvara anului 1855. Gregoriū Ghica trămise la conferinție pe Constantinū Negri, însoțitū de Laurianu, care eră însărcinatū cu vizitarea scólelorū din Germania. Inse Barbu Știrbeiū află de prisosū assemine missiune pentru România. Dară conferințiile de la Vienna se întrerupseră fôră de a puté adjuge la vreunū rezultatū. Iu luna lui Juniū, Negri se întorse în Moldavia, éră Laurianu purcesse înainte și vizită scólele din Germania, Franția, Anglia și Italia pino în luna lui Novembre.

În 9 Septembre 1855 aliații luară Sebastopolia, și Rusșii începuseră a se immuiă. Se încercară nóue planuri de pace. Pre la finitulū lunei lui Decembre ambasatoriulū austriacū, Esterhazi, presentă cabinetulū de la Petersburgū condițiunile de pace, între cari se co-prindea și cessiunea Bassarabiei pină la linia trassă prin munții de la Hotinū cōtră gura Dunării. După unū ultimatū ce i se presentă în luna lui Januariū 1856, Russia primi condițiunile de pace cu preliminariele propuse de Austria. În urma acestora se deschise congressū la Parisū, și în 18 (30) Martiū 1856 se încheiă tractatulū.

XXIV.

Tractatul de la Paris.

În articolul 15 al Tractatului de la Paris se stipulează:

„Actul congresului de Viena asădîndu principiile destinate a regulă năvîgarea fluviilor cari despart mai multe state sau trecu priu elle, puterile contractanți stipulează între dîsele că principiile acestea voru fi assemine applicate la Dunăria și la gurile ei. Elle^o dechiară că acēsta dispușețiune face de acumu înainte parte a dreptului publicu al Europei, și o iaū suptu a lorū garanțiă.

„Nevigarea Dunării nu va putē fi suppusă verunei pedecī sau dări care n'ar fi a nume preveđută prin stipulațiunile din articlii următori. Prin urmare nu se va luă nici o dare basată numai pre faptul navigării pre fluviu, nici ver-o dare asupra mărfileorū ce se află pre navī. Regulămentele de polițiă și de carantină ce se voru înființiă pentru securanțiă statelorū percurse sau despărțiite prin acestu fluviu, se voru face așiă, ca se favorēdie pre cātu se va putē cercularea navilorū. Afară de aceste regulamente, nu se se va pune nici o altă pedecă la libera navigare.

„Art. 20. În scămbulū cetățilorū, porturilorū și terri-toriilorū enūmerate în art. 4 al acestuī tractatū, și spre a assecurā mai bine libertatea navigării Dunării. Maiestatea sa imperătoriulū tutorū Russielorū se invo-iesce ca marginea sa în Bassarabia se se rectifice.

„Marginea cea nouă va începe de la marea neagră la un chilometru spre răsărit de la lacul Burna-Sola, va adauge într-o linie perpendiculară calcea cetăţii Albei, va urma această calle pînă la vîlul lui Traian, va trece pre din sus de Bolgrad, se va sui de a lungul rîului, Jalpuc pînă la înălţimea Sărăţiceii, şi se va fini la cotul Morii lîngă Prut. Din sus de acest punct marginile între cele două imperii nu vor fi supuse la nici o modificare.

„Delegaţii puterilor contractanţi vor determina în detaliu linia noii margini.

Art. 21. Teritoriul cedit de Russia se va allătura la principatul Moldaviei sub suzeranitatea înaltei porţi.

„Locuitorii acestui teritoriu se vor bucura de drepturile şi privilegiile assecurate principatelor, şi în termen de trei ani de zile le va fi iertat a se strămuta aiurea, despuind liber de averile lor.

„Art. 22. Principatele României şi Moldaviei vor urma a se bucura sub suzeranitatea porţii şi garanţia puterilor contractanţi de toate privilegiile şi imunităţile în a căroră posesiune se află. Nici o protecţiune exclusivă nu se va exercita asupra lor de către nici una dintre puterile garanţi. Nici un drept particular de amestec în treburile lor din întru nu va avea locul.

„Art. 23. Înalta porţă se îndatoriă a conserva numitelor principate o administraţiune independentă şi naţională, precum şi deplina libertate a cultului, a legislaţiunii, a comerţiului şi a navigaţiunii.

Legile şi statutele ce se află astăzi în putere, se vor

supune unei revisiuni. Spre a putea adjuge la o deplină conformitate în această revisiune, o commisiune speciale, despre a cărei compunere se voru înțelege înaltele puteri contractanți, se va adună fără întârziare la București cu unū commissariū allū înaltei porți.

Acastă commisiune va avé de datoriă de a se informă despre starea actuale a principatelor, și de a propune bazeile viitoarelor lor organisări.

Art. 24, Maiestatea sa sultanulă promitte a convocă îndată în fiă-care din amândouă principatele o adunare ad-hoc, compusă așia ca se constituescă reprezentanția cea mai essactă a interessiloră tutoră classiloră societății. Adunările acestea voru fi chiămate a esprime dorințele poporului pentru organisarea definitivă a principatelor.

„O instrucțiune a congressului va regulă relațiunile commissiunii cu aceste adunări.

„Art. 25. Luându în considerațiune opiniunea dată de ambele adunări, commisiunea va trāmitte fără întârziare la scaunulă actuale allū conferințieloră rezultatulă lucrării selle.

„Înțelegerea finale cu puterea suzerană se va sancționă prin o convențiune încheiată la Parisū între înaltele puteri contractanți, și unū hattışerifū conforme cu stipulațiunile convențiunii va constitui definitivă organisarea principateloră puse de acumū înainte suptū garanția collectivă a tutoră puteriloră subscriitorie.

„Art. 26. Se înțelege, că în principate va fi o putere armată națională, organisată cu scopū de a mânti-né securanția internă și de a apperă marginile. Nici o

pedecă nu se puté pune mesuriloră estreaordinarie de apperare ce elle, în înţelegere cu înalta pórtă, ară fi chiămate a luă spre a respinge oră-ce invasiune străină.

„Art. 27. Décă pacea internă a principateloră s'ar află ammeninţiată saă compromissă, înalta pórtă se va înţelegere cu celledalte puteri contractanţi asupra mesuriloră ce ară fi de luată spre a mânţiné saă a restabili ordinea legale. Nică o intervenţiune înarmată nu va puté avé locă fôrá mai înainte înţelegere între aceste puteri.”

XXV.

Interregnulă. — Adunările generală în Principate.

După ce se încheiă acestă tractată domniă principateloră cari şă împlinisseră şă termenulă de 7 annă, esşiră din funcţiune la începutulă lunei lui Juliă 1854. Pórta numi caămacamă: în Moldavia pre *Teodoră Balşii*. şi în România pre *Alessandru Ghica*. — Teodoră Balşii, inimiă personal allă. lui Gregoriă Ghica, îndată ce intră în funcţiune nimici tóte instituţiunile fostului domnă. Omă fôrá capacitate, inse plină de vanitate şi de invidiă, se încungiură cu elementele celle mai perverse, cu Istrati, Asachi, Schileti, ect., desfinţiă seminariulă şi gimnasiulă de la monasteriulă Némţiu, desfinţiă facultatea de legă de la Jassă, desfinţiă legea de pressă, banca naţională, şi în genere totă ce Ghica făcusse bună. Incă ună atare spirită destructivă nu s'a mai veđută în Moldavia de pre timpulă lui Maurocordată. — Ellă mură în luna lui Februariă 1857. Pór-

ta numi în locul lui pre Nicólă Bogoride, bulgară grecită, crescută în Fanar, ună adevărată Sardannpală în miniatură. Dăcă Balșiu stricasse totă ce aflasse făcută de G. Ghica, apoi Bogoride nu mai cunoșcū nimica de sacru, insolenția lui în fapte arbitrare trecū preste totă imaginarea. Faptele lui cele pre faciă sunt totă atâte leziuni de morale și de dreptate, totă atâte crimi în-contra patriei; correspondinția lui cea secretă documentă corupțiunea cea mai completă

În primăvrăa anului 1857 veniră în principate commissarij puterilor contractanți, și se publică ordinea pentru convocarea adunărilor ad-hoc. Dispozițiunile acestei ordine nu se părea favoritoare unei adevărate reprezentanție naționale. Alessandro Ghica le modifică în România așa în câtă se correspundă câtă se va puté mai bine dorinței generale; dară Bogoride în Moldavia le dede în aplicățiune o întorsetură și mai unilaterale, și produsse allegerile cele mai detestabile, totă creaturi antipatriotice. Impertinenția acésta commissă suptă ochi commissarilor, nu se suferi de cōtră puterile garanți. Allegerile lui Bogoride se desființară. Din allegeria a două esșiră totă patrioți buni. Adunările se deschiseră în luna lui Septembrie. Cu unanimitate se votară atâtă la Jassi, câtă și la Bucuresci, următóriele puncte :

„I. Respectarea drepturilor principatelor, și în specie a autonomiei lor, în coprinderea vechielor lor capitulațiunilor încheiate cu înalta pōrtă în anii 1393, 1460, 1511, și 1634.

„II. Unirea principatelor într'un singur stat suptă nume de România.

„III. Principe străin, cu mostenirea tronului, allessă dintr'o dinastiă domnitărie de alle Europei, și ai căru mostenitori se fiă crescuți în relegiunea țerei.

„IV. Neutralitatea pământului principatelor.

„V. Puterea legislativă încredințată unei adunări generale, în care se fiă reprezentate toate interessile națiunii.

„Tote acestea suptă garanția colectivă a puterilor cari au subscrissă tractatul de la Parisă.”

Adunările se închiseră cōtră finitulă annului 1857, ără commisarii puterilor străine remaseră în principate pînă în primăvera annului 1858. În luna lui Juliă se strinse din nou congressulă la Parisă, și în 7 (19) Augustă se subscrisse convențiunea pentru reorganizarea principatelor unite în 50 articli.

XXVI.

Conventiunea pentru reorganizarea Principatelor.

Art. 1. Principatele Moldaviei și României constituite de acumă înainte suptă denumirea Principatele unite Moldavia și România, remănă puse suptă suzeranitatea Maiestății selle sultanului

„Art. 2. În puterea capitulațiunilor încheiate de sultanii Baiazetă, Machomede II, Selimă I, și Solimană. II, cari constituiescă autonomia loră și regulădiă raporturile loră cu înalta pōrtă, și cari s'au consacrată de mai multe hatișerife, mai allessă de cellă de la an-

nulă 1834; conforme și articulelor 22 și 23 din tratatul încheiat la Paris în 30 Martie 1856, principatele voră urmă de a se bucură supă garanția colectivă a puterilor contractanți, de privilegile și imunitățile în a căroră possessiune se affă.

„Prin urmăre principatele se voră administră liberă și fără nici ună amestecă diu partea înaltei porți, între marginile stipulate prin consensulă puterilor garanți cu curtea suzerană.

„Art. 3. Puterile publice voră fi încredințate în fiă-care principatū unu Domnū, și unei adunări electivă cari voră lucră în casurile prevețute prin această convențiune, cu concursulă unei commissiuni centrale commune ambeloră principate.

„Art. 4. Puterea essectivă se va essercită de cōtră domnū.

Art. 5. Puterea legislativă se va essercită împreună de cōtră domnū, de cōtră adunare și de cōtră commissiunea centrale.

„Art. 6. Legile de interessū speciale în fiă-care principatū se voră prepară de cōtră domnū și se voră votă de cōtră adunare. Legile de interessū commune se voră prepară de cōtră commissiunea centrale, și se voră votă de cōtră adunări căroră se voră suppone prin domni.

„Art. 7. Puterea judecătorească essercită în numele domnului se va încredință magistraților numiți de dînsul, și nimine nu va puté fi lipsitū de judecătorii seî naturală.

„O lege va determină condițiunile primirii și înain-

tării în magistratură, luându-se de base applicarea progresivă a principiului de nestrămutare (inamovibilitate.)

„Art. 8 Principatele voră da curții suzerane ună tribută fissată la summa de ună million cincă cente de mii pentru Moldavia, și două milliōne cincă cente de mii pentru România. Intărirea se va da domniloră, ca și în trecută, de cōtră M. S. sultanulă. Curtea suzerană împreună cu principatele va combină mesurile de luată pentru apperarea territoriulă loră în casă de atacă din afară; și înalta pōrtă într'o înțelegere cu curțile garanți, va puté se iee mesurile necesare pentru restabilirea ordiniă, în casulă cândă ar fi turburată. Ca și în trecută, tractatele internaționali ce se voră încheiă de cōtră curtea surerană cu puterile străine, se voră applică și la principate, în totă ce nu attinge immunitățile loră.

Art. 9. In casulă cândă s'ară călcă immunitățile principateloră, domniă voră reclamă îndată la puterea suzerană, și decă ea n'ar face dreptate la reclamarea loră, atunci ei voră înaintă acéstă reclamare prin agenții loră la reprezentanții puteriloră garanți din Constantinopoli. Domniă voră fi reprezentați lōngă curtea suzerană prin agenți (capu-chihaia) născuți români său moldavi, cari voră fi primiți de înalta pōrtă, și nu voră atternă de nici o jurisdicțiune străină.

„Art. 10. Domnulă se va allege pre viétiă de cōtră adunare.

„Art. 11. In casă de vacanțiă, și pînă la allegere nouiloră domni, administrațiunea țerii se va încredințiă consiliulă ministriloră, care intră cu deplină dreptă în

essercițiulū puteriī. Atiributele acestui consiliū, curatū administrative, se vorū mărgini în espedirea lucrărilor, fôră ca se pôtă scôte pre funcționari din posturile lorū, de câtū numai în urma unorū fapte constăiate prin canalulū judecătorescū. În assemine căsurī, consiliulū nu va puté numi alți funcționari de câtū provisoriū. -

„Art. 12. Cândū se va face vacanțiā de domnū, atunci decă adunarea va fi strînsă, va purcede în dată, și în timpū de optū ȓille va allege domnū. Decă din contră, adunarea nu va fi strînsă, atunci se va convoca îndată și se va stringe în spațiū de ȓece ȓille. În casulū cândū adunarea ar fi desfăcută, se vorū începe îndată nóuele allegeri în spațiū de cincī spre-ȓece ȓille, și nóua adunare se va stringe assemine în spațiū de ȓece ȓille. În cele optū ȓille cari vorū urmā după strîngerea adunăriī, ea va fi datóriā a face allegerea de domnū. Pentru ca adunarea se pôtă intrā în lucrările allegeriī de domnū, trebue se fiā compusă din trei părți a numerului înscrissū de deputați. În casulū cândū în cele optū ȓille nu se va fi făcutū allegerea, în ȓiua a nóua, la mēȓiā-ȓi, adunarea va purcede la allegere, ori-care ar fi numerulū deputaților.

„Intărîrea se va cere, ca și mai înainte, și se va da în spațiū de ună lună cellū mai multū.

Art. 13. Se va allege domnū, ver-care va avé etatea de trei-ȓeci și cincī de anni, va fi fiiū de tată născutū Românū saū Moldavū, și va avé unū venitū fundiariū de 3000 galbinī, înse se fiā fostū în funcțiunī publice în timpū de ȓece anni, saū se fiā făcutū parte din ver-o adunare.

„Art. 14. Domnulă guvernădiă cu adjutoriulă minis-
triloră numiți de dînsulă. Ellă sancționădiă și promulgă
legile. și pôte refusă sancțiunea sa; ellă are dreptulă
de a iertă și de a micșioră pedepsile în materiă crimi-
nale, fôră de a puté interveni altminteré în administra-
rea justiției. Ellă prepară legile de întiressă special
principatului, și mai allessă budgetele, și le suppose de-
liberării adunării.

Ellă numește pre toți funcționarii publici și face re-
gulamentele necesare pentru essecutarea legiloră.

Lista civile a fiă-căruî domnă se va votă de cōtră
adunare o dată pentru totă dé una, la suirea lui pre
tronă.

„Art. 15. Orî-ce actă allă domnului, cauă se fiă
contra-semnată de ministrii competenți.

Ministrii vōră fi responsabili pentru violarea legi-
loră și mai allessă pentru resipirea baniloră publici. Ei
se voră judecă de cōtră înalta curte de justițiă și de
cassațiune. Tragerea loră la judecată va puté se se
facă de cōtră domnă saă de cōtră adunare. Punerea
ministriloră în accusațiune se va puté pronunțiă numai
de o majoritate compusă din trei părți de membrii de
faciă.

„Art. 16. Adunarea electivă în fiă-care principată,
se va allege pentru șapte annî în conformitate cu dis-
pozițiunile electorali allăturate pre lōngă acéstă con-
vențiune.

„Art. 17. Adunarea se va convocă de cōtră domnă,
și trebuie se se strîngă în fiă-care annă în cea dintâiă
duminecă a lunei lui Decembre. Ținerea fiă-cărei ses-

siunî ordinarie va fi de trei luni. Domnulă va puté prelungi sesiunea, cândă va cere necesitatea. Ellă pôte se convóce adunarea estraordinariă saă se o desfacă. În acestă casă din urmă, e datoriă a convocă o nouă adunare, care trebuie se se strîngă în spațiū de trei luni.

„Art. 18. Metropolitulă și episcopiī diecesani voră face cu dreptulă parte din adunare. Președinția adunării va fi a Metropolitulă, érá vice-președințiī și secretariī se voră allege de cōtră adunare.

„Art. 19. Președintele va fissă condițiunile cu cari publiculă va puté fi primită în ședințiile adunării, afară înse de casurile escepționali cari voră fi prevădute de regulamentulă interior allă adunării. Prin căutatea președintelă se vă redege ună processă verbală summariă de fiă-care ședințiă care se va publică prin gazetta ofițiale.

„Art. 20. Adunarea va desbate și va votă proiectele de legi cari i se voră presentă de cōtră domnă. Ea le vă puté amendă conforme art. 37, în ceea ce se raportă la legi de interessă commune.

„Art. 21. Décă ministriī nu veră fi membri ai adunării, și nu voră avé mai pučînă dreptă de a intră și de a lua parte la discussiunile legiloră, fōră înse a puté votă.

„Art. 22. Budgetulă venituriloră și allă speseloră, preparată pre annă pentru fiă-care principată prin căutarea domnului respectivă, și suppusă adunării care lă va puté amendă, va fi definitivă numai după ce se va votă ée dinsa. Décă budgetulă nu se va votă în timpulă cuvenită, atunci puterea essecutivă va puté urmă

cu serviciile publice, conforme budgetului din anulul trecut.

„Art. 23. Diversele funduri ce provin pînă astăzi din casse specială, și de cari dispune guvernul cu mai multe titluri, trebuie se între pre viitorul în budgetul general al veniturilor.

„Art. 24. Regularea definitivă a comptelor trebuie se se presente adunării în spațiu de doi ani cel mai mult, de la încheierea fiș-cărei lucrări.

„Art. 25. Necă o contribuție nu se va pute impune să adună decă nu se va încuviința mai înainte de cōtră adunare.

„Art. 26. Tōte legile de interessu commune să special, tōte regulamentele de administrație publică, precum și tōte legile de finanție se vor publica prin gazetta oficiale.

„Art. 27. Commissiunea centrale va ședă la Focșani. Ea se va compune din șes-spre-dece membri; opt Români și opt Moldavi. Patru se vor allege de cōtră fiș-care domn din membrii adunării să dintre persōnele ce vor fi împlinit funcțiunī înalte în țerră, și patru de cōtră fiș-care adunare din sinul se.

„Art. 28. Membrii commissiunii centrale vor avă dreptul de a luă parte la allegerea domnilor în adunarea de care se țin.

„Art. 29. Commissiunea centrale e permanentă. Ea va pute înse, cînd lucrările îi vor permite, se se amâne pentru un timp care nu trebuie se trecă peste patru luni necă într'un cas.

Durata funcțiunilor membrilor ei pentru fiș-care prin-

cipatū, orī cumū vorū fi ei numiți de cōtră domnū saū de cōtră adunare, a fi mărginită la durata legislaturei. Inse funcțiunile membrilor ce vorū essi, vo.ū încetă numai la intrareā membrilor celloṛū noui.

In casulū cândū mandatulū âmbelorū adunări ar încetă totū de o dată, commissiunea centrale se va reîn-noui în totalitate pentru amēadoue principatele la deschiderea nóuelorū adunâr~

In casulū cândū s'ar desface una din adunări, reîn-nouirea va avé locū numai pentrn acei membri ai commissiunii centrale cari se ținū de principatulū în care se va reallege adunarea. Membrii cari essū, vorū puté fi alleși din noū.

„Art. 30. Funcțiunile membrilor commissiunii centrale vorū fi retribuite (platite.)

„Art. 31. Commissiunea centrale va numi președintele seū. In casurile cândū voturile s'arū împărți de o mesură între doi candidați, atunci se va decide prin sorți~

„Funcțiunile președintelui vorū încetă cu mandatulū seū de membru allū commissiunei centrale. Aceste funcțiuni se vorū puté reîn-noui.

In casulū cândū voturile la deliberațiuni s'arū împărți de o mesură, atunci votulū președintelui va preponderă.

Commissiunea centrale își va face însăși regulamentulū seū interior. Spesele de orī-ce natură vorū căde pre giumentate în sarcina fiă-căruī principatū.

„Art. 32. Dispușețiunile constitutive alle nóuei organizațiuni a principatelorū se punū suptū preveghiarea

commissiunii centrale. Ea va pute arreta domnilor a-busurile ce i se voru pare urgente de reformatu; si le va suggeri indreptarile ce va crede de cuviinta a se introduce in diferitele ramuri de administratiune.

„Art. 33. Domnii voru pute assemine tramitte commissiunii centrale tote propunerile cari li s'aru pare bine de a se preface in proiecte de legi comuni ambelor principate.

Commissiunea centrale va prepara legile de interessu general, comuni ambelor principate, si va supune aceste legi prin mijlocirea domnilor, la desbaterile adunarilor.

„Art. 34. Se voru considera ca legi de interessu general tote acelea, cari au de obiectu unitatea legislatiunilor, stabilirea, mentinerea sau ameliorarea unirii de vame, de poste, de telegrfu, fissarea valorilor monetarie, si diversele materie de folosu publicu commune pentru amendoue principatele.

„Art. 35. Dupa ce se va forma, commissiunea centrale va trebui se se ocupe special cu codificarea legilor actuali alle terrilor, si cu punerea lor in armonia cu actulu constitutivu allu noiei organizatiuni. Ea va revisa regulamentele organice, precum si codicele civile, criminal, commercial, si processura lor, aia ca pre viitoriu, afara de legile de interesse curatu locali, se nu mai assista de catu unu singuru si același corp de legislatiune, care va intra in lucrare in amendoue principatele dupa ce se va vota de amendoue adunările respective si se va sanctiona si promulga de cotra fia-care domnu.

„Art. 36. Décă adunările vorû propune amendamente în proiectele de legi de interessû commune, atunci proiectul amendatû se va retrămite la commissiunea centrale, care lû va appertîa şi va formà altû proiectû definitivû, care adunările nu lû vorû puté de câtû adoptà saû reieptà cu totulû.

„Art. 37. Legile de interessû special pentru fiă-care principatû, nu se vorû sacţionà de còtră domnû, de câtû numai după ce se vorû fi comunicatû de dînsulû commissiunii centrale, care are de a vedé, décă acelle legi sunt în accordû cu dispuşeiunile constitutive alle nouei organisaţiuni.

„Art. 38. Se va institui o înaltă curte de justiţiă şi de cassaţiune commune âmbelorû principate. Acéstă curte va şedé la Foxianî. Constituirea ei se va regulà printr'o lege. Membrii ei vorû fi inamovibili.

„Art. 39. Sentenţiile date de còtră curţii, şi judecările pronnţiate de còtră tribunariile din fiă-care principatû, se vorû aduce numai înaintea acestei curţii de cassaţiune.

„Art. 40. Ea va essercitâ dreptulû de censură şi de disciplină asupra curţilor de appellû şi a tribunariilor. Assemine va avé şi dreptulû de jurisdicţiune esclusivă asupra membrilorû sei însişî în materiă penale.

„Art. 41. Ca înaltă curte de justiţiă, ea va cercetâ tragerile la judecată provocate încontra ministrilorû de còtră domnû saû de còtră adunări, şi va judecâ fôră appellû.

„Art. 42. Miliţiile regulate ce essistâ astăđî în principate, vorû căpetâ o organisaţiune identică, spre a se

puté uni şi a formă o singură armată. O lege commune va provedé la acésta. In fiă-care annû se vorû inspectà milițiile âmbelorû principate de cōtră inspectori-generalî numiți pentru fiă-care annû, alternative de cōtră domnî. Inspectorî vorû fi însărcinați a priveghîa la întréga essecutare a dispușețiunilorû destinate spre a conservà cellorû dōue miliție caracteriulû de dōue cor-purî alle uneia şi acelleiași armate.

Numerulû milițiilor regulate, fissatû prin regulamen-tulu organicû, nu se va puté mări preste o a treia par-te, fōră o înțelegere luată mai înainte cu înalta pôrtă.

„Art. 43. Milițiile trebue se se unescă de câte orî securanția din întru saû din afară va fi amenințiată. U-nirea se va cere de unulû dintre amēdoî domniî, inse ea se va face numaî cu învoirea lorû commune, însciin-țiându-se totû de o dată şi curtea suzerană. După propunere inspectorilorû, domniî norû puté asseminé se u-nescă în totû saû în parte, milițiile în câmpû de esser-cițiû, saû spre a le trece în mustră.

„Art. 44. Commandantele supremû se va numi alter-native de cōtră fiă-care domnû, cândû va fi se se uné-scă milițiile. Acestû commandante va trebui se fiă Ro-mânû saû Malđavû de nascere. Ellû pōte se se scōțiă de domnû care lû va fi numitû. Noulû commandante supremû, în casulû acesta, se va numi de cōtră cellaltû domnû.

„Art. 45. Ambele miliție vorû conservà stégurile lorû actuali; inse aceste stégurî vorû purta pre viitoriû o fasciă albastră, conforme modelluluî allăturatû pre lōngă acéstă convențiune.

„Art. 46. Români și Moldavi vor fi toți aequali înaintea legii, înaintea contribuțiilor, și toți vor avea dreptul de o măsură la funcțiunile publice din amândouă principatele.

Libertatea lor individuală va fi garantată. Nimene nu va putea fi închis, prins, nici trassă la judecată, de câtă numai conforme legii.

Nimene nu va putea fi espropriat de câtă numai după lege, pentru interese publică, și cu desdămnare.

Români și Moldavi de toate riturile creștine se vor bucura de o măsură, de toate drepturile politice. Aceste drepturi se vor putea întinde și la celelalte culturi prin dispuneri legislative.

Toate privilegiile, scutirile sau monopoliile de cari se bucură încă niște clase, se vor desființa, și se va purcede fără întârziare la revizuirea legii care regulează raporturile proprietarilor de pământ cu cultivatorii, cu scopul de a ameliora starea țăranilor.

Instituțiunile municipale, atât urbane cât și rustice, vor lua toate desvoltările ce cuprind stipulațiunile convențiunii acesteia.

„Art. 47. Până ce se va purcede la revizuirea prevedută prin art. 37, legislațiunea care se află astăzi în vigoare în principate, se va menține încă în dispuneri care nu sunt contrare stipulațiunilor convențiunii acesteia.

„Art. 48. Spre a se îndeplini art. 25 din tratatul din 30 Martie 1857, un hățerif conform cu testul stipulațiunilor convențiunii acesteia, va promulga dispozițiunile ce preced, în un spațiu de cinci spre-

dece ȕille cellă mai multă, din ȕiua scămbării ratificaȕiuniloră.

„Art. 49. In momentul publicării susă-ȕissului haȕiserifă, administraȕiunea se va dă de cōtră călmacamă actuală din fiă-care principată, unei commissiuni intermarie, constituite după dispuseȕiunile regulamentului organică. Prin urmare aceste commissiuni se voră compune din președintele înaltului divană, din marele logotetă, și din ministrulă interesseloră interne, cari se află în funcȕiuni suptă domăele din urmă, înainte de formarea administraȕiuniloră actuali, în anulă 1856. Numitele commissiuni se voră ocupa îndată cu formarea listeloră electorală, cari trebuie se fiă făcute și afiște în spaȕiă de cincă septemăni. Allegerile se voră face în treă septemăni de la publicarea listeloră. In ȕece ȕille cari voră urmă după acăsta; deputaȕiă voră trebui se fiă adunaȕi în fiă-care principată spre a purcede în terminulă mai susă-arretată la allegerea domniloră.

„Art. 50. Acăstă convenȕiune se va ratifică, și ratificaȕiunile se voră scămbă la Parisă în spaȕiă de cincă septemăni, saă și mai currêndă de se va puté.

„In credinȕia căreia, plenipotenȕiarăi respectivă, aă și subscrissă și aă pusă pre ea sigillulă armeloră loră.

„Făcută la parisă în nouă-spre-ȕece ȕille alle lunei lui Augustă 1858.“

(Urmădiă subscrierile Plenipotenȕiarăiloră.)

Annexă I.

„In conformitate cu Art. 45 alllă acestei convențiune, (coprinde desemnulă modellulă de façiă albastră pentru stégurile miliției unite.)

Annexă II.

Stipulațiunile electorali in 23 articii.

„Art. 1. Adunarea electivă se compune in fiă-care principatū din membri allessi de districte și de oppide. Metropolitulū și episcopii diecesani facū parte din adunare cu dreptū deplinū.

„Art. 2. Allegătorii sunt saū primari saū directi.

„Art. 3. Allegătoriū primariū prin districte este ver-cine se bucură de unū venitū funđiariū de unū centū de galbinī cellū pučinū.

„Allegătoriū directū prin districte este ver-cine se bucură de unū venitū funđiariū de ună mie de galbinī cellū pučinū; érá prin oppide, ver-cine se bucură de unū capital funđiariū industrial saū commercial, de șesse miī de galbinī cellū pučinū, care capital e allū lui propriū, saū dotal.

„Art. 5. Nimene nu va puté fi allegătoriū, decă nu va avé etatea de 25 de anni tercuți, și nu va fi născutū saū naturalisatū Românū saū Moldavū.

„Art. 6. Nu vorū puté fi allegători: 1) individuele cari depindū de la ver-o jurisdicțiune străină; 2) interdicii (cei ce nu sunt capabili de a se administră pre sene); 3) falliți nereabilitați; 4) cei ce vorū fi fostū

condamnați la pedepse aflictive și infamanti, saū și numai infamanti.

„Art. 7. Listele electorali se vorū face pre fiă-care annū în fiă-care districtū prin căutarea administrațiunei. Elle se vorū publică și affige în ântăia duminică a lunii lui Januariū, pretotindene unde va fi de trebuință. Reclamațiunilo se vorū face la administrațiune în cele treī septemăni cari vorū urmă după publicarea listelorū. Reclamantiī vorū putē se appelleīe la tribunariulū de districtū, care va statui de urgență și în cea din urmă iustanță.

Art. 8. Ver-ce allegătoriū va putē reclamă înscrierea saū stergerea din listă a ver-căruī individū neînscrissū, saū înscrissū fôră dreptū, în lista de care face parte.

„Art. 9. Pôte fi allessū fôră distingere în tôte collegiele electorali ver-cine născutū saū naturalisatū Românū saū Moldavū va avé etate de 30 de anni trecutī, și se va bucură de unū venitū de patru cente de galbinī cellū puținū.

„Art 10. Allegătoriī primariī din districte numescū în fiă-care subadministratură treī allegătoriī, cari adunați în capitalile districtelorū vorū allege unū deputatū pentru fiă-care districtū.

„Art. 11. Allegătoriī direcțiī din districte vorū allege doi deputați pentru districtū.

„Art. 12. Prin oppide allegătoriī direcțiī vorū allege la Bucuresci și la Jassi câte treī deputați; la Craiova, Plouiesci, Braila, Gallați și Smeillū câte doi deputați;

la celălalte oppide capitali alle districtelorū câte unū deputatū.

„Art. 13. Allegătorii de fiă-care categoriă, se vorū adunā separatū, în collegie speciali, spre a purcede la lucrările lorū respective.

„Art. 14. Collegiele electorali se vorū convocā de cōtră puterea essecutivă, cu trei septemāni cellū puçinū înaiute de ziua fissatā pentru allegere.

„Art. 15. Votulū pentru allegerea deputaților va fi secretū.

„Art 16. Allegerea se va face după maioritaea voturilorū date. Dēcā neci unū candidatū nu va putē fi cāstigatū maioritaea, atunci se va purcede la a dōua votare, și candidatulū care va uni cellū mai mare numerū de voturi, va fi allessū.

„Art. 17. Lucrările electorali se vorū verificā de cōtră adunare, care singurā are dreptulū de a judecā de pre validitatea lorū.

„Art. 18. Deputatulū allessū în mai multe cercuri electorali, e datoriū a face preferinția sa cuunoscutā președintelui adunării în cele dece țille cari vorū urmā după dechiărățiunea validității acesteī allegeri. In casulū cândū n'ar face acēsta în termiulū însemnatū, atunci se va decide prin soiți.

„Art. 19. În casū dē vacanțiā în urma unei preferinție, saū de mōrte, saū de demissiune, saū de altā înțimplare, collegiulū electoral care trebue se împlinēscā vacanția, se va adunā în spațiū de trei luni.

„Art. 20. Neci unū membru allū adunării, în timpulū pīno cândū ține sesiunea, nu pōte fi arrestatū saū

trassă la judecată în materie penale, afară de casul de flagrante delict, și numai după ce adunarea va autoriza tragerea lui la judecată.

„Art. 21. Ver-ce persoană care se va fi înscrisă în listele electorali prin dăchiărațiuni frauduloase, sau prin ascunderea ver-uneia dintre incapacitățile prevedute, sau care va fi reclamată și va fi căpetat înscirerea sa în mai multe liste, sau care va fi luat parte la vot ne-fiind înscrisă sau cădută din dreptul electoral, se va pedepsi cu o amendă de un cent de galbină cellă puțin și de ună mie de galbină cellă mult, sau cu închisore de opt zile cellă puțin și de trei luni cellă mult.

„Art. 22. In casul cându ministeriul public n'ar lua inițiativa, de ce allegători adunați voră avé dreptul de a redia processul criminal: 1. asupra ver-căru individual care în timpul lucrărilor electorali va fi subtrassă sau scâmbat bulletinele; 2. asupra tutor cellor ce voră fi turburat lucrările electorali și voră fi at-tăcat libertatea votului prin appucături frauduloase, prin violențe, sau prin amenințări.

„Art. 23. Stipulațiunile electorali cari copriindă cele două-deci și două de articli de mai sus, trebuie annesate la convențiunea din 19 August, conforme art. 16 allu dissey convențiunii, drept care plenipotențiarii respectivi au subscris și sigillat cu armele lor și acest act care le coprinde.

Paris 19 August 1858.

(Urmădă subscirile plenipotențiarilor.)

XXII

**Alessandru Joanne Cusa I. Domnă principatelor
Române unite.**

După ce se ratifică coventiunea din 7 (19) Augustă de cōtră puterile garanti, se publică în principate în 19 (31) Octombrie 1858, fostii caimacamî essiră din funcțiune, și commissiunile interimarie luară mesure spre a pune în lucrare legea electorale. Deputații din Moldavia se strinseră în cele din urmă zile ale lunii lui Decembrie 1858 la Jassî, și în 5 Ianuariu 1859 allesseră domnă cu unanimitate pre Alessandru Joanne Cusa. Deputații din România se adunară în luna lui Januariu la Bucurescî, și în 24 Januariu 1859. allesseră domnă cu unanimitate pre aceeași persōnă. Cu modulă acesta se împlinî nna din dorințiile principali ale Românilorū, de a avé unū singurū domnū preste amēndoue principatele. Alessandru Joanne Cusa promise solennal atâtū la Jassî, câtū și la Bucurescî că ellū va lucră din tōte puterile pentru ca dorințiile natiunei, esprese de adunările din 1857, se se realiseșie pre deplinū. Indată se trāmiseră delegați la Constantinopoli spre a aduce la cunnoscinția porții și a puterilor garanti actulū de allegere, și a cere întărirea domnului allessū. I'orta se pare că nu se mulțiannî cu acestū actū de principiū allū Românilorū, și trāmândă cu dechiārarea sa.

Intre acestea prorupse resbellulū din Italia intre Anstria și Sardinia adjutată de Napoleon. Domnulū Românilorū concentră milițiile din amēndoue principatele la Florescî, și compuse commissiunea centrale, prevedută prin convențiune.

La Parisū se deschiseră din noū conferinție pentru cauza principatelor, cari după ce cercetară actulū de allegere allū Românilorū, terminară desbaterile cu recunnóscerea lui Alessandru Joanne Cusa de domnū allū

României și Moldaviei. În 19 Augustă 1859 se subscrise la Constantinopoli actulă de întărire, în 20 Septembrie se ceti la Jassî, érá în 26 la Bucuresci. Ministeriele precumă și adunările generali remaseră încă separate, și numai în apparență legate prin commissiunea centrale pîno la finitulă annului 1861. În 24 Januariă 1862 se întruniră și adunările generali la Bucuresci, și se compuse ună singură ministeriă și așîă Româniî veđură realisată unirea loră cea de multă dorită.

În locul commissiunei centrale se înființă ună consiliă de stată cu însărcinarea principale de a prepară proiectele de legi.

Cestiunea cea spinósă a possessiuniloră monasterieloră disse închinată se deslegă cu dorinția generale a țerrei prin secularizarea averiloră ecclesiastice.

Cu tóte acestea neînțelegerea între guvernă și adunarea generale (compusă după restricțiunile convențiunii) creșcū din ăi în ăi, și addusse ca sene dissolverea adunăriî în 2 (14) Maiă 1864, și suppunerea la suffragiulă universale a unuî statutū, prin care se dă o autoritate mai largă Domnului, și o putere măi mărginită corpului legislativă, care se împărți acumă în două camere, adecă a deputațiloră și a senatoriloră. O nouă lege electorală întinse dreptulă de allegere la toți cetățianiî în proporțiune cu averea. Totă de o dată se publică o lege rurale prin care se emancipară țerraniî de servituțile impuse prin regulamentulă organică, și se împropriară pre pămēntulă ce possedea. Consiliulă de stată perlucrá în scurtă timpă codicē civilē, penali și commerciali, o lege asupra instrucțiunei publice, și altele.

Ună conflictă tristă all: căruî cause nu se potă înțelegere, între guvernă și poporulă din Bucuresci, în 3 (15) Augustă 1865, produsse ruptură între domnă și poporulă romănă, și înstrăină ânimele acestuia de cōtră principe. La deschiderea corpuriloră legislative în luna

lui Decembre, domnului atinsă cu amărițiune acestă punctă și dechiară pre față că ellu nu va fi pedecă la realizarea votului Românilor de a avé unu domnitoriū străinū.

XXVIII.

Carlū I de Hohenzollern Domnū constituțională allū României.

În 11 (23) Februaru 1866 Alessandro Joanne I Cusa abdică; unu guvernū provisoriu luă în mână frânele statului, și publică suffragiulū universale. Poporulū românū, în 8 (20) Aprile, allesse Domnitoriū pe Carlū I de Hohenzollern. Camera constituante proclamă allegearea în 1 (13) Maiū, și noulū Domnitoriū intră în Bucuresci în 10 (22) Maiū 1866, între applause generali. În scurtū timpū camera perlucră o nouă constituțiune după principiile celle mai liberali, și o nouă lege electorale în consunanțiă cu acelle principie. Domnitoriulū sancțiună acestū pactū fundamentale allū României, și lū promulgă. Puterile europeane recunoscūră transformările urmate în România.

Principele Carlū I prin purtarea sa cea înțelléptă și umană sciū în scurtū timpū se câstige ânimele tutoru Românilorū pentru sene, suptū diusulū se luară mesurile celle mai effiacă pentru propagarea instruțiunei, ammeliorarea agriculturiei, facilitarea commerciului prin construirea căilorū ordinare și ferrate, și pentru înalțiarea autorității națiunei în față Europei prin armarea generale. Poporulū românū își deschise ochiī ca printr'unū farmecū, ellū și vedu interesele selle, se cureți de rugina cea vechiă, și suptū conducerea capului seū, încungiuratū de bărbații cei mai intellegenți și mai devotați națiunei pășșesce repede cōtră împlinirea destinelorū selle, desvoltarea intellectuăle, morale și materiale; speră în Dumneđu, și și plinesce datoria cu tōtă energia. (Decembre 1868).

F I N E.

TABLA CHRONOLOGICĂ.

PERIODULŢ ARIETELUI.

Anii
a Chr.

Prometheu fiulŷ lui Iapetŷ.	1891
Inachu ŷn Poloponnesŷ.	1890
Oenotru ŷi Peucetiŷ trecŷ din Arcadia ŷn Italia	1650
Pelasgii se ŷntindŷ preste Tessalia	1600
Cadmu descalică ŷn Boiotia.	1550
Hellen fiulŷ lui Deucalione	1500
Turreniŷ din Ludia trecŷ ŷn Italia	1450
Dorŷ, Xutŷ, Aeolŷ fiiiŷ lui Hellen . . , .	1420
Minoe I regele Cretei	1400
Achaeu ŷi Ion fiiiŷ lui Xutŷ	1380
Frixu ŷi Helle (Hellespontŷ)	1360
Pelope descalică ŷn Peloponnesŷ	1330
Cultura turrenă ŷn Etruria	1300
Evandru din Arcadia trece ŷn Italia . . .	1260
Argonavtii, Jasone, Ercule, Teseu	1250
Bellulŷ I tebanŷ	1225
Bellulŷ II tebanŷ (Epigoni)	1215
Bellulŷ troianŷ ŷncepe	1194
Destrucŷiunea Troiei.	1184
Aenea descalică ŷn Italia mediă, Antenore ŷn Italia superioare, Diomede ŷn Italia inferioare . .	1183
Autăia ŷncercare deŷertă a Eraclidilorŷ suptŷ conducerea lui Hyllu	1180

Salamina în insula Cupru fondată de Teucru.	1160
Alba longa infloresce	1120
Intórcerea Eraclidiloră.	1104
Procle și Euristhene la Sparta	1100
Codru cade. Archonti perþetui la Athene. . .	1068
Emigrarea Ioniloră în Asia mică	1044
Colonie grece în Italia inferioare	1030
Colonie dorice în Rodu și în Caria	1000
Omeră și Omeridii	1000
Esiodu	950
Îftă restabilesce jocurile olympice, cu 108 anni înainte de 1-a Olympiade ordinariă	884
Lycurgă reformă constituþiunea Spartei . . .	880
Fidone regele Argului inventă mesvre sigillate și monetă de argintă în Aegina	868
Caraună, ună Temenide argivă din seminþia lui Ercule, fundă regatulă Macedoniei	814
Antăia Olympiade ordinariă. — Coroebă . . .	776
Fundărea Romei	753

Seria Regiloră

<i>Macedoni.</i>		<i>Romani.</i>	
Caraună	814	Romulu cu frate-seu	
		Remu restaură pre	
Coenu	786	Numitore, și fundă	
Turima	774	Roma	753
Perdicca I	736	Numa Pompiliă	715
Argeu	685	Tullu Ostiliă	672
Filippă I	647	Ancu Marþiă	640
Aeropa	609	Tarquiniă Priscu	615
Alceta	583	Serviă Tulliă	577

Amynta I	554	Tarquiniu Superbu	533
Alessandru I	504	„ destituitu	508
Pardicca II	461	<i>Evenimente</i>	
Archelau I	421	Dariu trece Dunaria	512
Oreste	407	Incepe bellu pelopon.	430
Archelau II	404	Finitulu bellului pelop.	404
Amynta II	400	Gallii ocupă Roma	389
Pausania	399	Pacea antalcidică	386
Amynta III	398	Demosthene nascutu	384
Argeu II	392	Aristotele nascutu	383
Amynta III éráși	390	Amynta III în contra	
Alessandru II	371	Olynthului	382
Ptolemaeu Alorite	370	Bătălia de la Leuctra	370
Perdicca III	366	Tracia se supune Mac.	363
Amynta IV	360	Getii respinși de Ma-	
Filippu II	359	cedonî trecu în stău-	
Alessandru III <i>Magnu</i>	335	ga Dunării	343
		Bellu samniticu	342
		Alessandru trece Dun.	335
Filippu III <i>Arridaeu</i>	322	Alessandru M. intră în	
Alessandru IV <i>Aegu</i>	316	Babylone	330
Cassandru	310	Lysimachu regelu Tra-	
Filippu IV	297	cici trece Dunaria	
Atipatru și Alessandru	296	contra lui Dromi-	
Demetriu I	294	chete regele Dacilor	319
Purru Epirotu	286	Galli condusși de Bren-	
Lysimachu Tracianu	285	nu vinu la Dunării	282
Seleucu Surianu	281	Lysimachu móre	281
Ptolemaeu Ceraunu	280	Purru trece în Italia	280
Meleagru	278	Purru se întorece în	
Antipatru éráși	277	Epiru	273
Antigonu Gonata	277	Bellu I punicu	263
Purru éráși	273	Regulu batutu de Xant.	254
Antigonu éráși	273	Regulu se duce la Roma	250
Demetriu II	242	Finitulu bellului I, un.	240

Antigonŭ Doson	222	Tenta regina Illurilorŭ	225
Filippŭ V	220	Bellulŭ II punicŭ	217
Perseu începe domnia	178	Batalia de la Zamă	201
„ se prinde de Romanŭ	167	Orole regele Dacilorŭ	
		se luptă cu Bastarnii	172

Evenimente.

Andriscu usurpă domnia în Macedonia . . .	151
Andriscu se supune de Romanŭ	150
Corintulŭ luatŭ, Cartaginea derimată . . .	145
Bellulŭ numantinŭ începe	140
Numantia derimată. — Tib. Gracchu uccisŭ .	132
Domnia romană în Gallia transalpină. . . .	127
Caiŭ Gracchu uccisŭ	120
Dalmatia domitată de Metellŭ	117
M. Didiŭ bate pre Traci	114
Scordisciŭ batŭ pre cons. C. Catone. . . .	113
Liviŭ Drusŭ respinge pe barbari preste Dunăriă	111
M. Minuciŭ bate pre Traci, Scordisci și Triballi	108
Finitulŭ bellului cimbricŭ (prin Mariŭ) . .	100
Cyrene donată Romanilorŭ de Apione . . .	96
Bellulŭ sociale în Italia.	90
Bellulŭ Mitridaticŭ	87
C. Scriboniŭ Curione bate pre Dardanŭ și pre	
Moesi	86
Appiŭ Claudiŭ înaintă pino la Sarmati . .	78
M. Lucullŭ petrunde pino la Tanaide . . .	70
Mitridate fuge în Crimeria	64
Cesare, Pompeiŭ, Crassu triumviri	59
Boerebiste regele Dacilorŭ	57

Gallia cuquerită de totu prin Cesare	49
Batalia de la Farsalū	47
Cesare dictator perpetuū	44
Cesare uccisu	43
Octavianū, Antoniū, Lepidū triumvirī	42
Bătălia de la Filippi	41
C. Antoniū bătutū de Bastarnī în Moesia . .	40
Dalmatia și Pannonia suppușe	34
Boerebiste regele Dacilorū pere	33
Orole II regele Dacilorū	33
Bătălia de la Actiū	30

Seria Imperatorilorū rom.

Evenimente.

C. Jul. Cesare Octavianū	30	Statiliū Taurū respinge pre Daci	30
		Crassu bate pre Bastarnī	28
		Orole II sociū Ramanilor	27
		Crassu triumfă de Traci și de Daci	26
Octavianū se numesce Augustū	26	Cotusone rege Dacilorū	26
		Retia, Vindelicia, No- riculū provincie rom.	15
		Lentulū bate pre Daci	14
		Tiberiū bate pre Pau- nonī, Bessi, Sarmati și Daci	10
		Christu născutū	0
		Aeliū Catū bate pre Daci și strămută 50,000 ómenī în Tracia	4
		Pannonia pacificată	8

Augustū ieā collegū pre	Ovidiū relegatū la Tomi	9
Tiberiū	11 Moesia provinciā rom.	15
Tiberiū imperator	14 Ovidiū mōre la Tomi	16
	Cappadociā și Coma-	
	genea redusse în	
	provincie romane de	
	Germanicū	17
Caiū Caligula imperator	37 Espedit. în Britannia	40
Claudiū imperator	41 Mauretania confiscată	42
	Judaea confiscată	44
	Tracia confiscată	47
Nerone imperator	54 Incendiulū Romei	64
Serviū Galba imp.	68 Macianu respinge pre	
Otone, Viteliū inpp.	69 Daci	69
Vespasianu imperator	69 Fonteiu Agrippa în	
	Moesia	70
	T.tū derimă Jerusalimu	70
	M. Plautiū strămută	
	în Moesia 100,000	
	ómenī	75
Titu Vespasianū imp.	79 Vesuviulū erupse	79
	Dura regele Dacilorū	80
Domitianū imperator	81 Decebalū regele Da-	
	cilorū bate pre Op-	
	piū Sabinū și pre	
	Fuscu	86
	Julianu în contra l a-	
	cilorū	90
	Domitianū cumperă pa-	
	cea de la Daci	94
Nerva imperator	96 Nerva adóptă pre Tra-	
	ianu	97
Traianu imperator	98 Bellulū I dacicū	101
	Bellulū II dacicū	105
	Dacia provinciā romană	106

		Bellulă parthică	114
Adrianu imperator	117	Edictulă perpetuă	131
		Dispersiunea Judani- loră	135
Antonină Piă imp.	138	Quadri ceră rege de la Antonină P.	145
M Aureliă, L. Veru imp.	161	Bellulă I marcomanică	167
		Luciă Veră mőre	169
		Bellulă II marcomanică	179
Aur. Commodă imp.	180	Turburări în Dacia	182
Pertinace. Didiă Julianu	192	Bellulă britanică	184
Pescenniu Negru	193	Severă bate pre Parthi	198
Septimiă Severu imp.	193	Caracalla uccide pre	
Antonină Caracalla imp.	211	frate seu Geta	212
		Dreptulă de cetățiani romani dată tutoră provincialiloră	215
Opiliă Macrină imp.	217	Cumperă pacea de la Parthi	217
Antonină Eliogabală	217	Eliogabală adoptă pre Aless. Severu	220
Alessandru Severă	222	Bellulă neopersică	231
Massimină (Gordianu I, Gordiană II, Pupienă, Balbină.)			
Gordiană III imp.	238	Gotii respinși de Gord.	242
Filippă imp.	244	Millenniulă Romei	247
Messiă Deciă imp	249	Bate pre Goti în Moesia	251
Ostilianu imp	251	inse cade în bătaia	251
Treboniană Gallu	252	Face pace cu Gotii	253
Aemilianu. Valerianu	253	Valeriană ieă colegă pre	
Gallienă singură	259	fiiă seu Gallienă	253
Claudiă II	268	Bate pre Goti în Moesia	269
Aurelianu	270	Aurelianu strămută le- giunile din Dacia în Moesia	274

Cl: Tacitū	275	Aurelianū uccisū de mi- litarī	275
Florianu	276	Tacitū m. în esped. gotică	276
Aur Probu	276	Florianū se uccide	276
Caru. Carinū, Numerianu	282	Carū bate pre Gotī, res- pinge pre Neopersī, móre fulgeratū	283

PERIODULŢ PESCILORŢ

Dio-letianu imp. cu Massimianu	284	Diocletianū bate pre Persī	
	285	Massinianu pre Alemanī	286
		Diocletianu în Oriente, Massimianu în Italia, Constantiū în Gallia.	
		Galeriū în Illuricū	292
Cor stantiū şi Galeriū	305	Severū şi Massiminū cess	305
Constantinū M	306	Massentiū se procl. imp.	306
		Massimianū uccisū	309
		Galeriū mortū	311
		Massentiū cade în bătal.	312
		Liciniū se uccide	324
		Conciliū Nicenū	325
		Inaugurarea Romei noue	330
Constantinū II, Constan- tiū II, Constante	337	Constantiū II invinsū la	
		Aquileia, şi uccisū	340
		Magnentiū uccide pre Constante	350
Julianu	361	Julianu cade în bataiă	363
Jovianu	363	Face pace cu Persī	363
Valentinianu şi Valente	364	Valentinianu numesce Augustū pre fiu seu	
Gratiann	368	Gratianu	368
		Valentinianu móre; ar- mata proclamată Au- gustū pre fiu seu	

Valentinianu II	375	Valentinianu II	375
		Valente cade în bătălia cu Gotii	378
Teodosiū	379	Gratianū iea colegū în oriente pre Teodosiū	379

*Imperatori în Occidente.**Imperatori în Oriente.*

Onoriū	395	Arcadiū	395
Valentinianu III	424	Teodosiū II	408
Petroniū Massimū	455	Marcianu	450
Avitū	455		
Maiorianu	457	Leone I Tracianu	457
Liviū Severū	461		
Antemiū	467		
Olibriū	472		
Glicerū	473	Leone II	473
Jul. Nepote	474	Zenone	474
Romulū Augustulū	475		

Finitulū imperiululū romanū în Occidente. 476

Evenimente.

		Anastasiū I	491
Teodoricū trece cu Ostro goti în Italia, bate pre		Justinū I	518
Odoacru și se face rege	493	Justinianū I	527
Longobardii în Italia	569	Justinū II	565
Priscu în Temisiana	598	Tiberiū II	578
Commentiolū în Dacia	601	Mauriciū	582
Machomede fuge de la		Foca	602
Mecca la Medina (Hegira)	622	Eracliū	610
		Constantinū III	641
		Constante II	641
<i>Seria Domnilorū bulgarī</i>		Constantinū IV Pogonat	668
Asparucū	680	Justinianū II	685
Terbelliū	683	Leontiū	695
		Tiberiū III Absimerū	698

		Justinianu II <i>érăşş</i>	711
		Anastasiu II	713
		Teodosiu III	716
Carmesiū	727	Leone III <i>Isauricu</i>	717
		Constantinu V <i>Copron.</i>	741
Tellesinu	760	Leone IV	775
Sabinu	763	Constantinu VI <i>Porfir.</i>	780
Paganu	764	Irene imperatrice	797
Tellericu	770	Niceforu I	802
Cardamū	777	Stauraciū	811
Crumū	807	Machaele I <i>Curopol.</i>	811
		Leone V <i>Arménu</i>	813
Critagon	820	Michaele II <i>Balbu</i>	820
Bogorū <i>păgănu</i>	832	Teofilū	829
<i>Bogorū baptezatū se nu-</i>		Michaele III <i>Beŭivu</i>	842
<i>mesce</i> Michaele rege	847	Basiliu I <i>Macedone</i>	867
Simeone rege	878	Leone VI <i>Filosofu</i>	886
		Alessandru II	911
Petru rege	927	Constantin VII <i>Roman I</i>	912
		Romanu II	959
Samuele rege	963	Niceforu II <i>Foca</i>	963
		Joanne Zemisca	969
Romanu rege	1013	Basiliu II	976
Joanne Aron	1015		
Prusianu	1018		
<i>Abolirea reg. bulg rom.</i>	1019	Constantinu VIII	1026
<i>Delleanu appucă armele</i>	1039	Romanu III <i>Argyru</i>	1028
<i>Alusianu se supune</i>	1041	Michaele IV <i>Paflagon</i>	1034
<i>Evenimente.</i>		Michaele V <i>Calafatū</i>	1041
Kegen trece Dunăria cu		Zoe cu Constantinu	
2 triburi de Pacinaŭi şi		IX <i>Monomachu</i>	1042
se supune imperiului	1050	Teodora	1054
Tirachū se baptéză. Pa-		Michaele VI <i>Strat.</i>	1056
ce pre 30 anni cu Pa-		Isaciū I <i>Comnenu</i>	1057
cinatiū	1051	Constantinu X <i>Duca</i>	1059

Comanii trecu Dunăria	1065	Eudocia <i>imperatrice</i>	1067
Comanii suptu Osul		Romanu IV <i>Diogene</i>	1068
inaintea la Tissa	1074	Michael VII <i>Parapin</i>	1071
Cuten in contra Ungur.	1087		
Inarmarea Romanilor	1090	Niceforu III <i>Botoniate</i>	1078
Batalia in Temisiana	1126	Alessiu I <i>Comnenu</i>	1081
Romanii irumpu din		Joanne I <i>Comnenu</i>	1118
Moldavia si batu pre		Manuele I <i>Comnenu</i>	1143
Unguri	1167	Alessiu II <i>Comnenu</i>	1180
<i>Regii romano bulgari</i>		Anronicu I	1183
Petru si Asanu	1186	Isaci II <i>Angelu</i>	1185
Joanni	1197	Alessiu III	1195
Florilla	1207	Isaci II <i>eraşi cu</i>	
Joanne II Asanu	1222	Alessiu IV <i>fiulu</i>	1202
Callimanu I	1241	Balduinu I <i>Flandru</i>	1204
Michael II Asanu	1245	Enricu <i>Flandru</i>	1206
Callimanu II	1258	Petru <i>de Courtenay</i>	1216
Micea. Constantin	1259	Robertu	1219
Curcubata	1277	Balduinu II	1228
Joanne III Asanu	1281	Joanne <i>de Brienne</i>	1231
Georgiu I Tertere	1281	Michael VIII <i>Paleol.</i>	1261
Suetislavu	1292	Andronicu II	1282
Georgiu II Tertere	1322	Andronicu III	1328
Michael IV	1323	Joanne <i>Paleologu cu</i>	
Alessandru	1330	Joanne <i>Cantacuzenu</i>	1347
Sismanu	1353	Joanne <i>Paleol. sing.</i>	1355
<i>Sismanu uccisu de Ba-</i>		Manuele II <i>Paleologu</i>	1391
<i>jazetu</i>	1392	Joanne <i>Paleologu II.</i>	
<i>Batalia de la Nicopoli</i>	1393	<i>corregente</i>	1399
<i>Batalia de la Varna</i>	1444	Joanne <i>Paleologu III</i>	1425
<i>Caderea Constantinop.</i>	1453	Constantinu XI <i>Paleol.</i>	1448

Seria domnilorū din principatele române de la anulū 1847 peno în dillele nōstre.

IN ROMÂNIA

IN MOLDAVIA

Linoiū de a drépta Ol- tuluī	1247	Dorman ⁿ din Dacia orientale bate pre	
Senescu de a stânga Olt-	1247	Ungurī	1280
Barbatū fratele luī		Chiamă pre Bulgarī	
Linoiū	1272	în ajutoriū, și res- pinge pre Georgiū Si-	
Radu Negru	1290	mon venitū încon- tra luī cu Trasilvanī	
Michaele Bassarabă	1314	și cu Comanī	1282
Danū I	1333	Stefanū I mōre	1359
Alessandru Bassarabă	1353	Stefanū II	1359
Vladū I domnū țerrei rom. banū de Severin		Petru I	1356
și duce de Făgărașiū	1360	Bogdanū I	1363
		Lascu	1370
Danū II	1374	Petru II	1374
Mircea I cellu mare	1383	Stefanū III	1390
		Petru III	1398
Mircea II	1419	Alessandru cellu bunū	1401
Danū III	1420	Elia și Ștefanū IV	1432
Vladū III Draculu	1430	Petru IV	1447
		Bogdanū II	1449
Vladū IV frate l. Danu	1452	Alessandru II	1452
		Petru V Arone	1456
Vladū V Țepeșiū	1456	Stefanū V cellū mare	1458
Radu IV cellū frumosū	1462		
Vladū V éráși	1476		

Radu V <i>cellū mare</i>	1492		
Michaele <i>cellū rēū</i>	1508	Bogdanū III	1504
Vladuṭiū	1510		
Négu Bassarabă	1512		
Teodosiū	1521	Stefanū VI	1517
Radu <i>căllugărulū</i>	1521		
Radu de la <i>Affumaṭi</i>	1521		
Moise Bassarabă	1529	Petru VI Rareșiū	1527
Vladu <i>refugitulū</i>	1530		
Ventillă	1522		
Radu de la Argeșiū	1534		
Petru Stanṭiū	1535		
Radu <i>érăși</i>	1536	Stefanū VII	1538
Radu Draculū	1540	Petru Rareșiū <i>érăși</i>	1541
Mircea III	1556	Elia II fiulū lui Petru	1546
Petrascu	1554	Stefanū VIII	1552
Mircea III <i>érăși</i>	1558	Aless. III <i>Lepusnénu</i>	1551
Petru Schiopulū	1559	Eraclide Despotū	1561
		Stefanū Tomșia	1563
		Alessandru III <i>Lepus-</i> <i>nénu érăși</i>	1564
Alessandru II	1567	Bogdanu IV	1566
		Jonascu	1571
Michaele IV <i>Galléta</i>	1577	Petru Schiopulū	1574
Petru Cercellū	1583	Joanne Ereticulū	1580
Michaele IV <i>érăși</i>	1585	Petru Schiopulu <i>érăși</i>	1584
Stefanū Surdulū	1590		
Alessandru III	1591	Aron Tirannulū	1591
Michaele V Valinte	1593	Stefanū Resvanū	1595
		Jeremia Movilla	1596
Șerbanū Bassarabă	1601	Simeon Movillă	1607
		Constantinū Movillă	1507
Radu Michaele	1611	Stefanū Tomșia	1612
Alessandru Elia	1616	Radu Michaele	1616

Gabriele Movillă	1618	Casparu Grațianu	1618
Radu Michaelae <i>érășzi</i>	1620	Alessandru IV	1620
		Stefanu Tomșia <i>érășzi</i>	1621
Alessandru f. lui Radu	1623	Radu Michaelae <i>érășzi</i>	1623
Alessandru Elia <i>érășzi</i>	1628	Miron Bărnovescu	1626
Leone Stefanu	1630	Moise Movillă	1630
		Alessandru Radu	1631
		Alessandru Elia <i>érășzi</i>	1632
Mateiu Bassarabă	1633	Moise Movilla <i>érășzi</i>	1633
		Basiliu Lupu	1634
Constantinu Bassarabă	1654	Georgiu Stefanu	1653
Michaelae Radu	1658	Gregoriu Ghica	1658
Georgiu Ghica	1659	Stefanu Lupu	1659
Gregoriu Ghica	1660	Eustratiu Dabișia	1662
Radu Leone	1665	Duca	1666
Antoniu	1669	Elia f. lui Alessandru	1667
Gregoriu Ghica <i>érășzi</i>	1672	Duca <i>érășzi</i>	1669
Duca	1673	Stefanu Petriceiu	1672
		Demetriu Cantacuzen	1673
		Antoniu Rosettu	1676
Serbanu Cantacuzenu	1679	Duca <i>de a 3-a ora</i>	1679
		D. Cantacuzen <i>érășzi</i>	1684
Constantin Brancovanu	1688	Constant. Cai temiru	1685
		Constant. Duca	1693
		Antiochu Cantemiru	1696
		Constant. Duca <i>érășzi</i>	1700
		Michaelae Racovișă	1704
		Antiochu Cantemiru	1705
		Michaelae Racov. <i>érășzi</i>	1707
		Nicolă Maurocordatu	1709
		Demetriu Cantemiru	1710
Stefanu Cantacuzenu	1714	Nicolă Maurocordatu	1712
Nicolă Maurocordatu	1716	Michaelae Racovișă	1716
Joanne Maurocordatu	1717		

Nicólă Maurocordatū	1719		
Const. Maurocordatū	1730	Gregoriū Ghica	1727
Gregoriū Ghica	1733	Const. Maurocordatū	1733
Const. Maurocordatū	1735	Gregoriū Ghica	1735
Michaele Racoviță	1741	Const. Maurocordatū	1741
Const. Maurocordatū	1744	Joanne Maurocordatū	1744
		Gregoriū Ghica	1747
Gregoriū Ghica	1748	Const. Maurocordatū	1748
Mateiū Ghica	1752	Constant. Racoviță	1749
Constant. Racoviță	1753	Mateiū Ghica	1753
Const. Maurocordatū	1756	Constantinū Racoviță	1756
		Scarlatū Ghica	1757
Scarlatū Ghica	1658	Joanne Callimachū	1758
Const. Maurocordatū	1761	Gregoriū Callimachū	1761
Constant. Racoviță	1763		
Stefanū Racoviță	1764	Gregoriū Ghica	1764
Scarlatū Ghica	1765		
Alessandru Ghica	1766	Greg. Callimachū <i>érăș</i>	1766
Gregoriū Ghica	1768		
Manuele Rosettū	1770	Const. Maurocordatū	1769
Alessandru Ipsilante	1774	Gregoriū Ghica	1774
		Constantinū Murusū	1777
Nicólă Caragia	1782	Ales. Maurocordatū	1782
Michaele Suțiu	1783	Alessandru Ipsilante	1785
Nicólă Maurogene	1786	Ales. Maurocordatū	1787
		Alessandru Ipsilante	1789
Michaele C. Suțiu	1792	Alessandru Murusū	1792
Alessandru Murusū	1793	Michaele C. Suțiu	1793
Alessandru Ipsilante	1791	Alessand. Callimachū	1795
Constant. Angiarliū	1797	Constantinū Ipsilante	1797
Alessandru Murusū	1790		
Michaele Suțiu	1801	Alessandru Suțiu	1800
Constantinū Ipsilante	1803	Alessandru Murusū	1803
Alessandru Suțiu	1806	Scarlatū Callimachū	1806

Const. Ipsilante domnă preste amândouă principatele 1806			
Joanne Caragia	1812	Scarlată Callimachă	1812
Alessandru Suțiu	1819	Michaele Suțiu	1816
Ghregoriu Ghica	1822	Joanne Sturđia	1822
Alessandru Ghica	1834	Michaele Sturđia	1834
Georgiu Bibescu	1842		
Barbu Stirbeiă	1848	Gregoriș Ghica	1849
Interregnu 1856.			
Alessandru Joanne Cusa domnă preste amândouă principatele române unite 1859.			
Carlă I de Hohenzollern domnă constituționale ală României 1866.			

